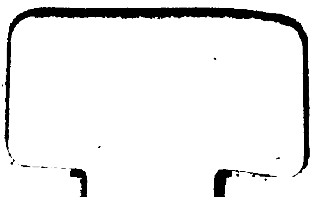

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

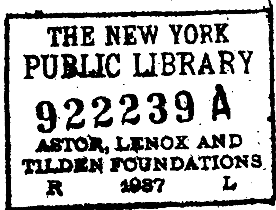
Voor JULIJ 1832

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en
de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De Prijs is 30 Cents.

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

SCHOONHEDEN des Christendoms, of zedelijke en dichterlijke voortreffelijkheden van den Christelijken Godsdienst. Naar het Fransch van F. A DE CHÂTEAUBRIAND. *Omgewerkt, bekort en voor Nederlandsche lezers ingerigt. Door* N. G. VAN KAMPEN. *Met platen. Nieuwe verbeterde uitgave. Te* Amsterdam, *bij* C. L. Schleijer, 1831. *Eerste Deel XII en 224 en Tweede Deel II en 267 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs dezer beide Deelen is f 4:40.*

De Burggraaf F. A. DE CHÂTEAUBRIAND, die wegens zijne politieke denkwijze, bemoeijingen en lotgevallen, ook nog in onze dagen zeer bekend, en menigmaal het onderwerp der gesprekken, zoo wel als der gedrukte bladen en nieuwstijdingen is, ook onder ons, heeft zich door zijne Schriften eenen grooten naam verworven. Wel bekend zijn vooral van dezen zeer begaafden man, bijzonder ook zijne in onze moedertaal overgebragte *Reize van* Parijs *naar* Jeruzalem, *door* Griekenland *en terug door* Egijpte, Barbarije *en* Spanje. (1) — *De Martelaren, of de zegepraal van de Christelijke Godsdienst* (2) en *Schoonheden des Christendoms* (3). Opgewekt door den wijd beroemden Nederlandschen Dichter, nu wijlen, BILDERDIJK (4), met regt als een der

(1) Te *Dordrecht*, bij A. BLUSSÉ EN ZOON, 1812, in twee Deelen.

(2) Te *Leiden*, bij S. W. VAN LEEUWEN, 1823.

(3) Bearbeid naar den vierden Druk van *Le Genie du Christianisme*, *Lijon* 1804. IX Vol. petit format.

(4) In zijne aanmerkingen op het Buitenleven, bl. 52.

der grootste mannen van *Europa* geacht, beijverde de Heer VAN KAMPEN zich, om dit laatst genoemde werk, den Hollandschen lezer nader te doen kennen. Hij noemde dit zelf een *Waagstuk*, en geeft er deze reden van op:

„ Want CHATEAUBRIANDS werk is een zonderling boek. Een volslagen gebrek aan behoorlijke schikking, (dit gaat zoo verre, dat de schrijver in het I. Deel de afgetrokkenste leerstellingen der Roomsche kerke, en in het II. het bestaan van God behandelt) de gedurige stootende verwarring van *Christendom* met *Catholicismus*, zeer vele valsche redeneringen, die volstrekt geen steek houden, tallooze uitweidingen, een vloed van zaken, die tot het Christendom niet af noch toedoen, vele trekken van valsch vernuft — vereenigen zich in *le Génie du Christianisme* met eene menigte uitmuntende trekken, schoone, treffende gedachten, rijke beelden, schilderachtige tafereelen en zeer vele plaatsen, welke den echten dichter kenschetsen."

„ Doch niets scheen mij daarin zoo zeer voor de behoefte van onzen tijd berekend, als de *Christelijke* geest, die te midden van 's mans kerkelijke vooroordeelen doorstraalt, en het geheele werk met een leven, eene kracht bezielt, welke men in zoo veel ijskoude wijsgeerige werken onzer dagen te vergeefs zou zoeken. Voeg hierbij, dat men hier een betoog vindt, niet langs bovennatuurlijke redenering, maar door middel van ondervinding en voorbeelden, dat de Christelijke godsdienst even goed als het Grieksche veelgodendom, in sommige opzigten zelfs nog beter, geschikt is, om de verbeelding des dichters te ontvlammen, het hart met een heilig vuur te doordringen, en geestdrift voor het echt schoone, roerende, en voor alle groote, verhevene ge-

waar

vaarwordingen en zuivere driften, in de hoogste mate op te wekken. Het zedelijk en dichterlijk schoon uit de gewijde en ongewijde oudheid wordt hier daarom tegen elkander overgesteld, en, met HOMERUS in de hand, bewijst CHÂTEAUBRIAND de meerderheid des Bijbels, en doet zien, hoe oneindig veel latere dichters aan dit, ook in eenen *aesthetischen* zin goddelijk boek, verschuldigd zijn."

„ Hoe dus hieromtrent gehandeld? De genoemde voortreffelijkheden kwamen mij van dien aard, en zoo gewigtig voor; dat ik mij verwonder, hoe het nog geen Nederlander ondernomen heeft, onze taal met dit werk te verrijken, en hoe nog geen Christen dit geschenk aan vrienden van de zuivere *Evangelische* godsdienst gedaan heeft, waardoor hun nieuwe oogpunten ter waardering des Bijbels zouden zijn aangewezen. Doch eene gewone, woordelijke vertaling zou aan den anderen kant, hiervan houde ik mij verzekerd, bij onze natie volstrekt geen opgang vinden. Het werk, *gelijk gezegd is*, ademt te veel uitsluitend *den geest der Roomsche* kerk. Om het voor alle Christenen zonder onderscheid bruikbaar te maken, moest meer dan de helft geheel weggelaten, en de schikking geheel en al veranderd worden. De overgangen moest de Nederlander, die deze omwerking op zich nam, zelf hier en daar bewerkstelligen, terwijl hij op vele plaatsen, waar CHÂTEAUBRIAND Fransche voorbeelden gebezigd heeft, dezelve gevoegelijk of met Nederlandsche verwisselen, of althans deze bij genen behoorde te voegen. De misslagen van den schrijver moesten ook, zoo veel mogelijk, vermijd of verbeterd, en op enkele plaatsen, waar de redekaveling daartoe ongezochte aanleiding gaf, moest van ontdekkingen der nieuweren in de Geschied- en

Natuurkunde, bij welke CHÂTEAUBRIAND niet weinig ten achter is, worden gesproken."

„ Doch, zoo de vertaler dus aan de eene zijde zeer veel verkorten en veranderen moest, het belang van zijn onderwerp eischte tevens van hem eenige bijvoegselen. Ik zal slechts van de twee voornaamste gewagen. De vergelijking tusschen HOMERUS en den Bijbel, bij den schrijver, is fraai, maar gansch niet volledig. De vertaler zou hier veel nut kunnen doen, wanneer hij, den leiddraad des schrijvers volgende, nog eenige voorbeelden bijbragt, die de zaak in een helderder licht zouden plaatsen; vooral uit het Nieuwe Verbond, van hetwelk, (een vreemd verschijnsel waarlijk!) de schrijver bij die vergelijking geheel geen gebruik gemaakt heeft. Bij het Hoofdstuk over de Zendelingen, (een der fraaiste en welsprekendste van CHÂTEAUBRIAND,) zou men een ander kunnen voegen, hetwelk de hoofdzakelijke werkzaamheden der *Protestantsche* Zendelingen zou schetsen, daar de schrijver van *le Génie du Christianisme* zich alleen tot de Roomschen bepaalt. Men zou hier dus meer of min een geheel hebben, waaruit de zelfsopofferingen, de schier onbekende heldendaden dier verachte menschen, en hunne reeds bewezene diensten aan beschaving en verlichting ten minste eenigermate blijken zouden; een arbeid te noodiger in deze dagen, waarin de zelfszoekende en koude geest des tijds de gruwelen van eenen CORTEZ en PIZARRO schier met de zegenende verrigtingen van eenen LAS CASAS, of met de menschlievende werkzaamheden der Zendelingen op *O Taïti* en *Kaap de Goede Hoop* in ééne klasse plaatst, en het als eene ramp voor het menschdom schijnt aan te zien, wanneer de Indianen der *Zuidzee*, de Hottentotten of andere min woeste volken, hunne

el-

ellenden door den balſem der hope verzacht zien, en aan kindermoord, vrouwenbrand en barbaarschheid onttrokken worden (1)!

„ Ziedaar dan hetgeen men zou kunnen *wenſchen*, dat de vertaler, of liever bewerker van CHÂTEAUBRIAND voor Nederduitſche lezers in het oog hield, het *Ideaal*, hetwelk hij zich daarbij zou hebben voor te ſtellen. Het zij verre dat ik mij vermeten zou, behoorlijk aan alle deze vereischten voldaan te hebben. Dan, ik heb nit alle mijne krachten daarnaar geſtreefd, na (gelijk ik reeds zeide) lang te vergeefs gewacht te hebben, of niet eene kundige hand, die de groote BILDERDIJK te regt verlangde, handen aan dit werk zou ſlaan. — Het zal uit het gezegde bijna overtollig zijn, aan te merken, dat deze arbeid niets gemeen heeft met eene verkorting van het groote werk van CHÂTEAUBRIAND, getiteld: *Génie du Christianisme etc. Edition abrègée à l'uſage de la jeuneſſe*; *Par.* 1827. II. *Vol.*, waarin zekerlijk de orde eenigzins verbeterd, doch de uitſluitende geest van het kerkgenootſchap des ſchrijvers even trouw bewaard is."

„ Eigenlijk zou de titel moeten zijn: *Geest des Christendoms*, doch, behoudens alle achting voor den ſchrijver, in eene opgave van den *Geest*, den onnavolgbaren Geest van JEZUS godsdienst, komt geene vergelijking van den Bijbel met HOMERUS, en over het geheel geene dichterlijke beſchouwing te pas; hier zou men eer met PLATO en EPICTETUS te doen hebben, zoo men toch vergelijken wilde, dan met den onſterfelijken Ioniſchen zanger; — immers de geest des Evangeliums

(1) Zie onder anderen de tweede reis van KOTZEBUE, die over het algemeen van alle beoordeelaars hoogen lof heeft ontvangen, terwijl toch alle daadzaken daarin verwrongen zijn.

[illegible] is louter zedelijk. Maar de dichterlijke vorm, zoo van een groot gedeelte uit het Oude, als van eenige stukken uit het Nieuwe Verbond, behoort wel degelijk tot de *Schoonheden van het Christendom*, en daar deze tevens alle zedelijke voortreffelijkheden in zich sluiten, kwam mij die benaming het meest gepast voor."

„Zoo deze arbeid strekken mag, om den waren godsdienstvriend nader te doen zien, dat de dierbaarste schat van zijn hart, de openbaring, ook zelfs als een menschelijk gewrocht beschouwd, voor de verhevenste voortbrengselen der oudheid niet behoeft te wijken; zoo hij den man van de wereld voor die openbaring, ten minste als een meesterstuk van welsprekendheid, dichtkunde en verhevene gevoelens, eenige achting inboezemt, hem althans voor spotten terughoudt; zoo hij den dichter eene bron toont, uit welke hij zoo onbegrijpelijk vele nieuwe beelden, gevoelens, schoonheden en versieringen kan putten, zoo hij eindelijk aan allen de onberekenbare zegeningen, door het Christendom aan de in misdaden wegkwijnende menschheid betoond, kan doen zien, dan zal ik mij dubbeld beloond achten."

Wij hebben gemeend hier deze woorden des bekwamen Hollandschen Schrijvers te moeten overnemen, om den Lezer te doen zien, welke moeite deze zich gegeven heeft, om een wezenlijk nuttigen arbeid te verrigten, maar ook tevens, hem met den arbeid en de strekking van het werk zelve bekend te maken. De moeite door VAN KAMPEN hier aan besteed is erkend geworden, en hij heeft het genoegen van eene nieuwe verbeterde uitgave het Publiek te kunnen aanbieden.

„Weinig (zegt hij, in het korte Voorberigt heb ik hier bij te berigten,) dan dat ik alles nog eens

eens zorgvuldig herzien, met het oorspronkelijke vergeleken, hier en daar eene kleine verandering en bijvoeging gemaakt, het achtste Hoofdstuk des tweeden Boeks van het tweede Deel in het oorspronkelijke (de vergelijking van *Iphigenia* en *Zaïre*) verkort in de vertaling gevlochten, doch vooral dat ik, uit de nieuwste verhalen der Protestantsche Zendelingsgenootschappen, de jongste zegenrijke werkzaamheden, der *Engelsche* Zendelingen in de *Zuidzee eilanden*, sedert den vorigen druk van dit werk tot stand gebragt, heb medegedeeld; iets, hetwelk vooral thans, door de lasteringen van eenen kapitein KOTZEBUE in deszelfs tweede reize rondom de wereld, noodzakelijk was, en hetwelk ik uit echte bronnen geput heb."

Den inhoud oordeelen wij nu hierop te moeten laten volgen, dezelve is deze:

I. DEEL I. *Afd.* Gods bestaan uit de wonderen der Natuur betoogd. *Eerste Hoofdstuk* Algemeene beschouwing van het Heelal. *Tweede.* Bewerking van dieren en planten. *Derde.* Driften der dieren. *Vierde.* Gezang der vogelen; geluiden der dieren. *Vijfde.* Nesten der vogelen. *Zesde* Trekvogels. *Zevende.* Reizen der viervoetige dieren. *Achtste.* Halfslachtige en kruipende dieren. *Negende.* De gewassen; — derzelver verhuizingen. *Tiende.* De mensch. — Zijn ligchaam. *Elfde.* Instinct voor het vaderland.

II *Afd.* Bewijzen voor de onsterfelijkheid der ziele, uit het menschelijk gevoel. *Eerste Hoofdstuk.* Begeerte van geluk in den mensch. *Tweede.* Het geweten. *Derde.* Dat de zedeleer, zonder een ander leven, niet bestaan kan. Eerbied voor de grafsteden. *Vierde.* Beantwoording van eenige tegenwerpingen. *Vijfde.* Gevaar en nutteloosheid der godverzaking.

TWEEDE BOEK.

De Bijbel. *Eerste Hoofdstuk.* Voortreffelijkheid der overlevering, die wij bij MOZES vinden, boven andere scheppingsgeschiedenissen. *Tweede.* De zondvloed. *Derde.* De eerste zonde, 's menschen val, de slang. *Vierde.* Vervolg van het voorgaande. Verbastering der menschelijke Natuur. *Vijfde.* Verlossing. *Zesde* JEZUS CHRISTUS. *Zevende.* Zedelijke wetten. Ondeugden en deugden, volgens het Christendom. *Achtste.* Vervolg van het voorgaande; Geloof, Hoop, Liefde. *Negende.* Staat van straffen en belooningen in een ander leven, vergeleken met de denkbeelden van de oude en Oostersche volken omtrent dat stuk. *Tiende.* Het laatste oordeel.

DERDE BOEK.

Eerste Hoofdstuk. Stijl des Bijbels. *Tweede.* Vergelijking van den Bijbel met HOMERUS, ten opzigte der voordragt. *Derde.* Vervolg van dit onderwerp. Voorbeelden.

Inhoud van het Tweede Deel.

VERVOLG VAN HET DERDE BOEK.

Vierde Hoofdstuk. Algemeene beschouwing van den invloed des Christendoms op de dichtkunde. Het heldendicht. *Vijfde.* Vergelijking der karakters. De echtgenooten. ULISSES en PENELOPE. ADAM en EVA. *Zesde.* De vader. PRIAMUS. LUSIGNAN. *Zevende.* De priester. Goddelijke geestvervoering. De Sijbille. JOJADA. De krijgsman. Helden van HOMERUS en ridders van TASSO. *Achtste.* Invloed van het Christendom op de schildering der hartstogten. *Negende.* Geestdrift, door het Christendom zelf in het gemoed verwekt. *Tiende.* Vergelijking van het wonderbare in den veelgodendienst en het Christendom. JEHOVA. JUPITER. *Elfde.* Vervolg. De gevallene Geesten. De Hel. *Twaalfde.* De Engelen des Lichts. De Hemel.

VIER-

VIERDE BOEK.

Eerste Hoofdstuk. Welke zou thans de staat der wereld zijn, indien het Christendom niet op Aarde verschenen ware? *Tweede* Weldadige uitwerkselen des Christendoms. *Derde* Overzigt der zendelingschappen. *Vierde.* Vervolg De Christen-republiek in *Paraguay.* *Vijfde.* Vervolg. Roomsche zendingen in *Guyana* en *Noord-America.* *Zesde.* Vervolg. De Protestantsche zendingen. *Zevende en laatste.* Invloed des Christendoms op kunst en wetenschap. Getuigenissen van wijsgeeren. Besluit.

Eenige korte aanwijzingen en opmerkingen onder aan, moeten hier nog bijgevoegd worden, als nuttige ampliatiën, door de zedigheid van den Hoogleeraar verzwegen.

Wij aarselen geen oogenblik, om dit werk, dat inderdaad door den arbeid van onzen VAN KAMPEN, zeer veel gewonnen heeft, en niet weinig bruikbaarder geworden is dan het oorspronkelijke, als een boek van smaak en van belang aan het beschaafd Publiek verder aan te prijzen. Zij die, met kennis, gevoel en smaak vereenigen, zullen hier veel voldoening vinden. De eer van het gezegend Christendom, wordt hier uitnemend gehandhaafd, en men wordt er ongevoelig al meer en meer mede ingenomen.

Welk geoefend Christen, met de tegenbedenkingen van sommigen, somtijds zoo verleidelijk voorgesteld, eenigermate bekend, zou hier niet met veel goedkeuring niet slechts maar ook met een innig genoegen het Christendom beschouwen, als de verhevenste zoo wel als schoonste en zuiverste Godsdienst; wie niet met vreugde nagaan hoe hetzelve, gegrondvest op de twee zuilen van deugd en heil voor maatschappijen en bijzondere personen, — het bestaan van God en de onsterfelijkheid der ziele, — ook nog door de belangrijk-

rijkste en zekerste geschiedkundige waarheden, de troostrijkste en van het kwade meest afschrikkende leerstellingen, en de reinste, krachtigste zedeleer uitmunt, en daarenboven geenszins door eene koude, dorre wijsbegeerte alleen den afgetrokken' denker behaagt, maar ook de goddelijkste poëzij des harte in zich bevat, die in de menschelijke karakters nieuwe drijfveêren, nieuwe deugden, nieuwe en reinere hartstogten opwekt; die in de Natuur door de verhevene leer van éénen God, den Vader en Verzorger van alles, de grootste schoonheden voor het gevoelig hart opent, die door de strengste afscheiding van goed en kwaad, ook in de wereld der geesten, dichterlijk en zedelijk schoon met elkander vereenigt, en eindelijk rede, gevoel, ja de gansche ziel tevens bevredigt, opbeurt, verheft en versterkt door de stellige leer van eene heerlijkheid zonder einde der toekomende eeuwe? "

Dit is het echter niet alleen, neen! maar ook den heilzamen invloed van het Christendom, vindt men hier aan de hand van geschiedenis en ervaring levendig geschetst, en overtuigend voorgesteld.

Men oordeele uit het volgende, met welks overneming wij de beschouwing van dit, door den Hoogleeraar VAN KAMPEN, goed gewijzigd en zoo veel verbeterd werk van den keurigen CHÂTEAUBRIAND, besluiten willen.

„Men kan zich een denkbeeld vormen van den toestand, waarin wij thans verkeeren zouden, indien de *Barbaren* de wereld onder het geloof aan het veelgodendom veroverd hadden, wanneer men de natiën beschouwt, bij welke het licht des Christendoms is uitgedoofd. Wij zouden allen *Turksche* slaven, of nog iets erger zijn; want de leere van MAHOMET heeft toch haren grond van zedelijkheid van die van JEZUS ontleend, van wel-

ke zij, in zekeren zin, niet dan eene zeer verwijderde sekte is."

„Het is dus zeer waarschijnlijk, dat zonder het Christendom zoowel de maatschappij, als zeden en kundigheden, volkomen schipbreuk zouden geleden hebben. Men kan onmogelijk berekenen, hoe vele eeuwen het menschdom zou hebben noodig gehad, om zich uit die onwetendheid, uit dat zedenbederf, met dierlijke ruwheid gepaard, te ontwikkelen, waarin het dan zoo diep gedompeld ware geweest. Er was niet minder toe noodig, dan een ligchaam van ontelbaar vele menschen, afgezonderd van de gewone wereldsche bezigheden, door alle toen bekende landen verspreid, en allen tot hetzelfde einde werkzaam zijnde, om nog eenige vonken van de fakkel der wetenschappen in leven te houden. Gewis, deze dienst kon geen staatkundige, wijsgeerige of godsdienstige stand des Heidendoms aan de menschheid bewijzen."

„Even gelijk het Christendom door de bekeering der invallende volken den staat der zamenleving voor geheele vernieling behoed heeft, en tevens de overblijfselen van wetenschappen en kunsten tot op gelukkiger' dagen in zijnen schoot heeft gekoesterd, dus zou het ook de geheele vernieling van *Rome's* rijk, door eigen zedebederf, zijn voorgekomen, indien dat rijk niet onder uitheemsche wapenen had moeten bukken Slechts de Godsdienst kan een volk, tot in zijne bron toe, vernieuwen; en de Godsdienst van JEZUS herstelde reeds alle zedelijke grondbeginselen. De Ouden veroorloofden den kindermoord, en de willekeurige ontknooping van den eersten band der maatschappij, het huwelijk; hunne regtvaardigheid en billijkheid bepaalde zich tot hun vaderland, buiten welks grenzen zij weinig of geene pligten kenden; *volken* hadden, als zoodanig, ande-

dere beginselen dan ieder burger in het bijzonder; mannelijke kuischheid, algemeene menschenliefde, [en medelijden.] werden of niet, of toch zeer schaars, als deugden beschouwd; de meeste menschen waren slaven; de maatschappijen dobberden onophoudelijk tusschen regeringloosheid en onbepaalde alleenheersching. Tegen deze kwalen bragt het Christendom een zeker geneesmiddel aan, gelijk het getoond heeft, door onze maatschappijen daarvan te verlossen."

„JEZUS CHRISTUS verdient dus met het volste regt den naam van *Verlosser der wereld*, niet minder in een' natuurlijken en gewonen, dan in een' geestelijken zin. Zijne verschijning op Aarde is de grootste gebeurtenis, die ooit of immer bij de menschen is voorgevallen; want sedert de grondvestiging van het Evangelie is de wereld van gedaante veranderd. De tijd zijner komst is ook bij uitstek merkwaardig. Een weinig vroeger was zijne zedeleer niet volstrekt, onmisbaar noodzakelijk; de volken bleven nog staande door hunne oude wetten; een weinig later, — en de maatschappij zou schipbreuk geleden hebben. Wij beroemen ons in deze eeuw op onze wijsbegeerte, maar onze ligtvaardige beoordeeling der Christelijke leer en instellingen is alles behalve wijsgeerig. Het Evangelie heeft de menschheid in alle opzigten veranderd, en haar een' onmetelijken weg tot volmaaktheid doen afleggen. Beschouw het als een groot godsdienstig gevoelen, hetwelk ons geslacht vernieuwd heeft, en dan vervallen alle vitterijen des ongeloofs op kleinigheden, bijzondere leerstellingen en verborgenheden. Het is uitgemaakt, dat de Heidensche Natiën, met ons vergeleken, in eene soort van zedelijke kindsheid leefden. De schoone trekken van deugd, die men bij sommige volken der Oudheid aantreft, bewijzen niets tegen deze waarheid,

heid en veranderen geenszins den aard der dingen. Iemand kan eene deugdzame daad verrigten, aangespoord door edele geestdrift, maar die geestdrift zal nimmer of toch zelden wederkomen, wanneer de grond, waarop alle zedelijkheid rusten, van waar zij wasdom en bloei ontleenen moet, niet deugt. Dus ook eene Natie. De ware wijsgeer beoordeelt een volk geenszins naar eenige groote mannen, die hier en daar het menschdom tot eere gestrekt hebben; hij vraagt of de loop der algemeene denkbeelden eene andere rigting genomen heeft, of de menschelijke Natuur over het geheel tot zuiverder denkbeelden van billijkheid en menschlievendheid gekomen is?"

„ Dit nu is, zonder eenige tegenspraak, het geval met de invoering der leere van JEZUS geweest. Deze leer is geschikt voor volken, die door het tijdsverloop gerijpt zijn; zij is voor den tegenwoordigen mannelijken ouderdom der wereld, gelijk de schaduwleer van MOZES voor de kindsheid van ISRAËL, berekend. In den Hemel kent zij slechts éénen God; op Aarde geeft zij aan alle menschen, zijne kinderen, als broeders gelijke voorregten, en vernietigt alom de slavernij."

„ Dat het Christendom geenszins de vernietiging, de slaafsche onderwerping der rede gebiedt, dat het de Godsdienst van Barbaren niet is, blijkt uit de meermalen gemaakte aanmerking, [vooral van vijanden van ons geloof, die daarin eene geduchte tegenwerping meenden te vinden,] dat PLATO niet alleen de leer, maar zelfs eenige stellige waarheden des Christendoms, om zoo te spreken, bijna geraden heeft. Zie hier, hoe DACIER 's mans hoofdleer kortelijk opgeeft:

„ PLATO leert, dat het *Woord* deze wereld heeft in orde gebragt en zigtbaar doen worden; dat de kennis aan dit *Woord* hier beneden een ge-

gelukkig leven, en na den dood bestendige zaligheid verschaft; — dat de ziel onsterfelijk is; dat er een oordeel zal zijn van goeden en kwaden, waar men alleen met zijne deugden of ondeugden verschijnen zal, welke de oorzaak van eeuwig geluk of ongeluk zullen wezen. — Deze wijsgeer had een zoo groot en zoo waarachtig denkbeeld van de hoogste regtvaardigheid, en kende de bedorvenheid der menschen zoo zeer, dat hij stelde, hoe een volkomen regtvaardige, op Aarde verschijnende, in de wereld allen mogelijken tegenstand ontmoeten, gevangen genomen, bespot, gegeeseld en eindelijk *gekruisigd* zou worden door zulken, die den schijn der regtvaardigheid meer dan het wezen beminden (1)."

„De Evangelische zedekunde wordt algemeen voor de beste en heerlijkste erkend, die immer op Aarde verschenen is; hoe meer men haar kent en beoefent, des te meer moeten de menschen ook weten, wat hun waar belang en geluk zij, en hetzelve telkens meer bereiken Wat vermag daartoe de staatkunde? hoe naauw is zij niet omschreven? Het hoogste, waartoe zij zich heeft kunnen verheffen, is het stelsel van volksregering bij vertegenwoordiging, iets, hetwelk de oudheid, met alle hare geroemde vrijheidsliefde, niet kende, en hetwelk geheel en uitsluitend bij Christen volken te huis is Maar eene *Godsdienst*, die tevens een *zedelijk wetboek* insluit, is eene instelling, die aan den wetgever, den wijze en den vriend der deugd, onuitputtelijke stof oplevert, om de menschen gelukkig te maken. Misschien zal er eens een tijd komen, waarin men alle regeringsvormen, het *Despotismus* uitgezonderd, als on-

(1). DACIER, *Discours sur Platon*. p. 22. [Zie ook PLATO *in Timaeo*, *Phaedone*, *Gorgia*, *et de Republ. L.* II]

onverschillig zal beschouwen, en zich aan de bloote wetten van zedekunde en Godsdienst houden, die de duurzame grondslag zijn, waarop de ware regering des menschdoms berusten moet. (1)"

Nagelatene REDEVOERINGEN *van* THEODORUS ADRIANUS CLARISSE, *Theol. Doct. en Prof. te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1829. *XIV en* 233 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : —.

Niet zonder aandoening namen wij dit boekdeel op, om er eene beschouwing van voor dit Tijdschrift gereed te maken. Wij kenden toch ook zelve den zoo vroeg hier aan zijne betrekkingen ontrukten Geleerde, en zijne welgelijkende beeldtenis, ter zijde van den titel geplaatst, herinnerde ons te levendiger aan hem. De lezing van het door *zijnen beroemden* waardigen Vader, den *nog zoo* nuttig als ijverig werkzamen Leidschen Hoogleeraar, hier geleverd aandoenlijk Voorberigt, wekte nog meer ons gevoel op, en het is bijzonder de overtuiging dat de zoo vroeg overledene, thans in hooger werkkring geplaatst, door zijnen nuttigen arbeid, voor tijdgenoot en nakomeling bewaard, nog voortgaat hier nut te stichten, waardoor wij in staat gesteld werden, om

(1) Deze gelukkige tijd, die in 1815 zoo nabij scheen, is door de woelingen van het ongeloof, dat zich met bijgeloof heeft verbroederd, sedert 1830 weder met de rampzalige woelingen eener zoogenaamde vrijheidszucht, die met het Christendom in lijnregte tegenspraak staat, afgewisseld. Maar dat gebouw der leugen zal, dit hopen wij van God! instorten. VERT.

om met meerdere kalmte, de hier geleverde redevoeringen te lezen.

De *eerste* hier voorkomende handelt, over den invloed der invoering van het Christendom, op de verbeterde beoefening der Natuurkunde, gehouden bij het Natuur- en Scheikundig Genootschap, te *Groningen*, den 29sten Maart 1826.

„ Ik zal, (dus deed hij zijne wijze van behandeling kennen,) in de *eerste* plaats eenigzins uitvoeriger voorstellen, hoe de voornaamste volkeren zich de Natuur meenden te moeten voorstellen, en hoe daarin de voornaamste grond lag hunner achterlijkheid in de Natuurkundige wetenschappen: terwijl ik U *daarna* nog kortelijk opmerkzaam wenschte te maken op het verschil, hetwelk in dit opzigt de gewijde geschriften, die de Goddelijke openbaring behelzen, van die gevoelens onderscheidt; en hoe het Christendom uit dien hoofde op de Natuurbeschouwing, en dus ook op de Natuurkundige wetenschappen, den voordeeligsten invloed noodzakelijk heeft moeten uitoefenen."

Kortelijk en goed, heeft CLARISSE hier zijne denkbeelden ontwikkeld, van de geschiedenis zich bediend en geëindigd met de opwekking: „ vergeten wij het nooit, welke verpligting de wetenschap aan het Christendom heeft, en wijden wij uit dankbaarheid de Natuurkunde en hare uitgebreide kennis aan de bevordering der eer van Hem toe, die door zijnen Zoon de menschheid op aarde, hierin zoo zeer heeft beweldadigd."

De *tweede*, in dat zelfde Genootschap in 1827 uitgesproken, beschouwt de verdiensten van den Christelijken Natuurbeschouwer B. NIEUWENTIJDT. Op eene overtuigende manier wordt hier aan den in zijnen tijd zoo beroemden, maar later wel eens te zeer vergeten Landgenoot, door wien zeer velen gestigt zijn geworden, hulde ge-

gedaan en van zijn voorbeeld goed gebruik gemaakt.

In de *derde*, wordt de voordeelige invloed der natuurkennis op de beoefening der Dichtkunst aangewezen. Zij werd insgelijks voor het genoemd Genootschap gesteld.

De *vierde* beschouwt den invloed van den goeden smaak op de zedelijke beschaving. *Tot Nut van 't Algemeen*, deed CLARISSE hier *eerst* kennen, wat men door den smaak hebbe te verstaan, waaromtrent dezelve verkeert, en in welk opzigt die onderscheiden zij van wansmaak en smakeloosheid? en wijst ten tweeden aan, welken gunstigen invloed de ontwikkeling van eenen goeden smaak bij ons hebbe op de zedelijke beschaving.

Gelijk deze, zoo is ook de *vijfde*, over de betrekkelijke waarde van een werkdadig en bezig leven, in vergelijking gebragt met eene bloot beschouwelijke levenswijze, voorgedragen in het Departement *Groningen*, voor de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en waarvan het slot eene hartelijke hulde bevat, aan den overledenen verdienstelijken R. DE MAREES VAN SWINDEREN.

In de *zesde*, gehouden bij het bovengemeld Natuur- en Scheikundig Genootschap, wordt het *leven beschouwd als de droom eener schaduw.*

De *zevende* diende tot een tweede verslag, aangaande de verrigtingen van het Genootschap, tot zedelijke verbetering der Gevangenen. Het is deze redevoering, welk bijzonder aan ons beviel, daar zij, met gemoedelijken ernst gesteld, ware menschenliefde ademt, en bijzonder voor het oogmerk dient.

Achter aan is nog, door de vriendelijke vergunning van den Schrijver, hier toegevoegd, eene redevoering van Mr. H. DE RANITZ, 2 jaren te voren bij dezelfde Afdeeling van het Genootschap

tot zedelijke verbetering der Gevangenen, uitgesproken. Zij verdient, naast de laatstgemelde van CLARISSE, hare plaats allezins.

Alzoo hebben wij den lezer eenig berigt gegeven van den inhoud der hier voorkomende, alle, met uitzondering alleen van de VIde, niet voor de pers van wijlen den achtingwaardigen Steller bestemde, nagelatene redevoeringen, en kunnen verklaren, dat ze in kort- en klaarheid uitmunten, en des Schrijvers verstand en hart eere aandoen.

Gaarne vereenigen wij ons, met het oordeel van den oordeelkundigen vader, als hij zegt:

„Overal dragen deze opstellen, zoo als het mij ten minste voorkwam (en ik denk niet, dat vooringenomenheid met den teeder beminden mijn oordeel hier verkloekt heeft); — overal dragen zij de blijken — maar geheel ongezochte en van alle aanmatiging en zucht om te schitteren zeer verre vervreemde blijken — van diepe inzigten zoo wel, en wijdstrekkende geleerdheid en belezenheid, als van een opregt, vroom, Christelijk en menschlievend gemoed. Bedrieg ik mij, of zal men er zijne Natuur- en Geschiedkundige kennis, zijne bedrevenheid in de bespiegelende Wijsbegeerte en derzelver oude en nieuwe Geschiedenis, benevens zijnen zuiveren smaak en oefening in de theorie der Fraaije Kunsten, in zien doorstralen? En toch was zeer zeker niets minder zijne bedoeling, dan vertooning te maken of te pralen met zijne kundigheden en verkregene wetenschap; want hij achtte deze nog gering en oppervlakkig, en, over het geheel, was hij doorgaans zeer zedig en bescheiden."

„Intusschen, hoe zeer hij zich vooral toelegde op die vakken, waarin hij anderen onderwijzen moest, blijkt het toch, hoe weinig hij in andere vreemdeling, — hoe ver hij er af was,

an-

andere vakken van wetenschap of kunst te versmaden; ja, ik durf vertrouwen, dat men den jongen man zeer heldere en juiste denkbeelden aangaande de zeer verschillende gedeelten der menschelijke kennis, bij voorbeeld, de regte wijze der Natuurbeoefening, wel zal willen toekennen. Doch hetgeen mij telkens inzonderheid trof, is de vrome gezindheid, welke zich zelfs in de keuze der onderwerpen ontdekt, en de Christelijk godsdienstige wijziging en strekking, welke hij aan zijne opstellen over Wijsbegeerte, Natuurkunde, Geschiedenis of Zedekunde zoo natuurlijk en ongezocht wist te geven. Overal, waar het te pas komt, schijnt hooge achting voor, en belangstelling in het Christendom en de gewijde Bijbelschriften door. Maar nergens is het aan de verhandelde stoffen opgedrongen, of met moeite er bij gesleept; men ziet, dat bij hem de mond sprak uit den overvloed des godvruchtigen gemoeds. En de laatste Redevoering niet slechts, maar menig eene plaats in de overigen, ontdekt geheel ondubbelzinnig zijne welwillendheid en menschenliefde."

Van harte wenschen wij, dat deze redevoeringen in haren kring nut stichten, en dus verder tot blijdschap en dankbaarheid opleveren zullen.

Bijbelsche GEDICHTJES *voor de Jeugd.*

Wil 'k weten wie ik ben
Dan moet Gods woord de spiegel zijn
Waar ik mijn hart uit ken.

H. VAN ALPHEN.

Te Amsterdam, *bij* M. Westerman en Zoon, 1832 *62 Bladzz. In* 12*vo. De prijs is f* 1 : 10.

Een twaalftal Gedichtjes behelst dit bevallig bundeltje, versierd met een zestal zindelijke plaatjes.

 De

De Inhoud is:

1. Gods woord.
2. ADAM en EVA.
3. KAÏN en ABEL.
4. NOACH.
5. ABRAHAM.
6. HAGAR in de Woestijn;
7. ESTHER.
8. MOZES.
9. JOZEF.
10. DAVID en GOLIATH.
11. JOB; en
12. DANIËL.

De plaatjes verbeelden MOZES in het Biezenschuitje, ADAM en EVA, ABEL verslagen, ABRAHAMS Offer HAGAR in de Woestijn, ESTHER, waarvan het tweede voorzeker niet 't minst bekooren zal.

„ De meeste dezer stukjes, (zegt Vader WESTERMAN,) zijn door mijn' diep betreurden zoon, J. C. WESTERMAN, in de uren zijner uitspanningen, vervaardigd. De vaderlijke liefde, welke in hem zulk een dierbaar voorwerp mist, kon eenen arbeid, met zulk een deugdzaam doel begonnen, niet verloren laten gaan, maar moest zich natuurlijk beijveren, de lieve jeugd, waaraan hij een voorbeeld mogt strekken, deze kleine nalatenschap van zijn' ontwikkelenden geest te doen geworden. Ik heb, zoo veel mogelijk, de onderwerpen, die hij verhinderd was te bewerken, uit voorhanden zijnde stukjes aangevuld, en vertrouwe, dat het eenvoudige werk van den braven jongeling, die zijne deugdzame gezindheden in den strijd voor het Vaderland met zijn bloed bezegeld heeft, met welgevallen aangenomen zal worden."

Wij vertrouwen dat dit aandoenlijk Voorberigt, zijne werking niet zal missen.

De versjes nemen wel geene hooge vlugt, maar

maar prijzen zich echter door haren inhoud aan, getuigen van des makers Godsdienstig gevoel, en zullen, hopen wij, der lieve Jeugd tot nut verstrekken.

LETTERSCHOOF, of Landelijke Vruchten voor Verstand en Hart. Tweede Deel. Te Amsterdam, *bij* Schalekamp *en* van de Grampel, 1831. *VIII en* 236 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 40.

Even als de eerste, bestaat ook deze tweede schoof, volgens berigt van Verzamelaren, geheel uit landelijke voortbrengsels, meestal tot voorlezingen en bijdragen gebezigd, en dus in niets van de vorige onderscheiden, dan in derzelver *rubrieken*, waaromtrent zij zich aan hunne eerste geschriften niet gebonden hebben, maar naar den inhoud van hunnen voorraad zijn te werk gegaan. Zij ontvingen dus genoegzame aanmoediging om voort te gaan, en alzoo worden ons, in deze tweede Schoof, de volgende halmen ten gebruike aangeboden.

„ I. *Godsdienst en Christendom.* Voorlezing over den krachtigen en weldadigen invloed van het Christendom op de beschaving. Onsterfelijkheid en wederzien. Verrijzing. II. *Mensch- en Zedekunde* Voorlezing over de eenzaamheid, Voorlezing over de denkbeeldige beschouwing der toekomst. Het Geweten. III. *Natuur-, Geschied, Land en Volkenkunde.* Voorlezing over het nut der Geschiedenis. Voorlezing over de Godsdienstige plegtigheden, bij sommige volken in gebruik. De vierdaagsche zeestrijd, onder DE RUITER. IV. *Mengelingen.* Iets betreffende het vermogen der dichtkunst. Het vermogen der

dichtkunst. Aan God, na mijne herstelling. Bespiegeling. Tijd en Eeuwigheid. Bijdrage ter nagedachtenis van H. DONKER. Voorlezing over sommige vaderlandsche drinkvoorwaarden. Gedachten bij het zien van het eiland *St. Helena.* Het oog in 't zeil. Uitboezeming, op den 18den Junij, Aan de Kinderen. Aan mijnen Neef. Aan eenen Zuigeling."

Wij hebben ze over 't algemeen, met veel goedkeuring en verscheidene met groot genoegen gelezen. Er heerscht een goede geest in dezelve, en er is goed voor afwisseling gezorgd; zij dienen tot nut en uitspanning, en zijn voor allen verstaanbaar.

Eene enkele reis slechts vonden wij aanleiding om te wenschen, dat de Verzamelaars of de Inzenders zich voor personaliteiten wachten mogen. Gelijk de eerste (zie dit Tijdschrift voor Januarij l. l., bladz. 38. en vervolg.) zoo kunnen wij dus ook deze tweede levering aanprijzen.

Onder de *Mengelingen* zal men zeker geenszins de minste waarde toekennen aan het iets, betreffende het vermogen der Dichtkunst, waarom wij er, tot aanprijzing, deze laatste coupletten uit overnemen:

De ruwe Schot raakt in vervoering,
Waar OSSIAN weemoedig zingt;
Een traan tuigt van zijn diepe ontroering,
Die uit zijn fonklende oogen springt.
Hij waant, door ongekend vermogen,
Zich zelv' als aan deze aarde onttogen;
't Gevoel verheft hem boven 't stof;
Nu rijst de heldenzang der Vadren:
Hij blikt terug — ziet FINGAL nadren,
En knielend smelt hij in zijn' lof.

De

De Skalden, in hun ftoute zangen,
Verheffen 't Noorden grootsch en fier;
De Barden, die hunn' toon vervangen,
Doortintlen Belg en Batavier.
Germanje praalt in vollen luister,
Want de eedle Dichtkunst breekt de kluifter,
Verplet wat hare magt weêrftreeft;
En wat in d'eeuwftroom moog' verzinken,
CIVILIS roem zal duurzaam blinken,
Zoo lang een telg van BATO leeft.

En welk een' fchat hebt gij ontfloten,
o Stoute VONDEL! eed'le HOOFT!
Wat lesfen uit uw' mond gevloten!
Wat vruchten in uw' gloed geftoofd!
Wat eed'le zwier! wat reine akkoorden!
Wat zoete kout in malfche woorden!
Wat rijkdom zonder ijd'le praal!
Ja! groote Dichters, fchran'dre Wijzen!
Gij deed u zelv' eene eerzuil rijzen,
Meer fchoon dan marmer of metaal.

Ja, Dichtkunst! langs bebloemde wegen
Hebt gij het Voorgeflacht geleid,
En waart mijn Vaderland ten zegen,
In HELMERS, BELLAMIJ en FEITH.
En wij, door 't ondier fel befprongen, —
Maar fier aan d'ijzren klaaw ontwrongen,
Voor de oogen van 't verbaasd heelal, —
Wij eeren 't lied van *Phebus* zonen,
En hangen weenende aan de toonen
Van TOLLENS, NIERSTRASZ, LOOTS, VAN HALL.

Zoo hebt ge alom de deugd beveiligd,
En gaaft den mensch zijn menschheid weêr;
o! Blijf dan fteeds door ons geheiligd,
Wij knielen voor uw outer neêr.
Laat bijgeloof den kop verheffen,
De logge domheid dreigen, treffen,

Gestevigd door de huichlarij;
Gij, Dichtkunst, even stout als teeder!
Gij bliksemt 't Rijk der domheid neder,
En maakt op nieuw de waarheid vrij.

Wat jamren 't zuchtend menschdom drukken,
Gij zijt de troosteres der aard';
Wat tijd en lot ons poog' te ontrukken,
Gij blijft uw hemelsche afkomst waard'.
De wekbazuin klink' door de wolken,
En de aard' versmelte in gloënde kolken,
De tijd vloeij' weg in de eeuwigheid...
Gij, boven tijd en lot verheven,
Gij stemt het lied voor hooger leven,
Door de Englen voor Gods troon geleid.

o! Doe dan steeds mijn' boezem gloeijen
Voor Godsdienst — deugd — en Vaderland!
Moge andren stouter toon ontvloeijen,
Waar 't hart van kunstdrift klopt en brandt,
Ik volg dat maatgeluid, die wijzen,
Die fierlijk dalen, roerend rijzen,
Waar 't heilig vuur de borst ontschiet;
En van bewondring opgetogen,
Vergeet mijn' ziel haar onvermogen,
En stort zich uit in 't kunstloos lied.

Schoon de aadlaar, op zijn forsche vleuglen,
't Gekras van uil en raaf ontvlugt,
En door geen' onmagt zich laat teuglen,
Maar drijft en roeit in kalmer lucht; —
Schoon filomeel het woud betoovert,
Het oor verrukt, het hart verovert,
En aan 't gevoel een' traan ontwringt; —
Toch klapt de leeuwrik met de wieken,
Begroet de zon in 't ochtendkrieken,
En 't landvolk luistert, als hij zingt.

W. K.

AFRI-

AFRIKA en deszelfs Bewoners, volgens de nieuwste ontdekkingen, eên werk ter bevordering der kennis van Landen en Volken en van derzelver voortbrengsels en handel, door N. G. VAN KAMPEN. *Met platen. Te* Haarlem, *bij* de Erven F. Bohn, 1829. *Tweede Deel X en 406 en Derde Deel XII en 405 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs dezer beide Deelen is f 8 : 80.*

In dit Tijdschrift voor Januarij l. l., bepaalden wij den Lezer kortelijk bij dit werk (1) door den onvermoeiden Hoogleeraar VAN KAMPEN, geschreven, ten vervolge op dat van wijlen VON ZIMMERMAN, en deden den hoofd inhoud van het eerste Deel kennen. Thans hebben wij voor ons de beide andere, tot vervolg en slot, en willen aan onze belofte getrouw ook hiervan eenig verslag geven. De orde welke VAN KAMPEN zich voorschreef, en die wij reeds t. a. pl. deden kennen, heeft hij ook hier gevolgd, en wij kunnen denzelfden lof als aan het eerste, ook aan deze laatste Deelen toekennen.

Met veel naauwkeurigheid, en een welwikkend oordeel, heeft zijn Hooggeleerde van de voor hem openstaande bronnen ook hier gebruik gemaakt, en bedachtzaam ter neder gesteld, wat hem voorkwam van die Landen en andere, welke hij, zonder ze zelf bezocht te hebben, hier eenigzins nader uit de beste beschrijvingen en berigten wilde doen kennen; zonder onopgemerkt te laten, hoe veel er is, dat nog nadere toelichting behoeft, en waaromtrent wij zelfs nog of geheel of zeer onkundig zijn. De vooraan geplaatste naauwkeurige inhoud van ieder Deel te veel

(1) Zie bladz. 27. en vervolgens.

veel plaats vereifchende om door ons overgenomen te worden, maakt het gebruik dezer boekdeelen te gemakkelijker, en bevordert het naflaan, zonder veel tijds verlies.

Met *Opper-Guinea* wordt hier een aanvang gemaakt, en dan volgen: befchrijvingen van de tand en Peperkust, *Sierra Leona*, *Senegambia*, de *Kaapverdifche Eilanden*, *Nigritien* of *Soudan*, *Tombuctoe*, *Bornou*, en naburige Rijken, de woestijn *Schara* of *Zara* en hare *Oafen*, de *Kanarifche Eilanden*, *Barbarije*, het rijk van *Marokko*, *Algiers*, *Tunis*, *Tripoli*, *Barka*, *Egijpte*, *Neder-*, *Midden-* en *Opper-Egijpte*, *Nubie* en *Abijsfinië*.

De berigten, befcheiden en befchrijvingen zijn onderhoudend ingerigt, hebben betrekking op de Afrikaanfche (boven opgenoemde) landen, plaatfen, bergen, rivieren, meiren, woestijnen, eilanden, voortbrengfels, dieren, gewoonten, Godsdienftige en andere gebruiken, terwijl in navolging van ZIMMERMAN, vooral de mensch naauwkeurig en opzettelijk befchouwd wordt. Deze boekdeelen verfpreiden alzoo veel licht, over een aantal merkwaardige bijzonderheden, dit werelddeel betreffende, terwijl ook de gefchiedenis niet veronachtzaamd wordt. (1) Er is veel voordeel uit te trekken, en de wensch wordt gedurig opgewekt, dat die landen en volken nog nader bekend mogen worden. De Heer VAN KAMPEN heeft er een aantal aanmerkingen, gedeeltelijk ook gisfingen, bijgevoegd, die van zijne fchranderheid en uitgebreide kennis der gefchiedenis getuigen, en de lezing te belangrijker maken. 't Geen men, bij voorbeeld, hier nu en dan over het Islamismus aantreft, dat in *Afrika* zich

(1) Het later gebeurde in en met *Algiers* kon hier niet vermeld worden.

zich zoo zeer heeft uitgebreid, en over meerdere of mindere beschaving, verdient bijzonder gadegeslagen te worden. De tijd verbiedt ons, in andere bijzonderheden thans te treden, en wij hebben ons doel bereikt, wanneer het gezegde den lezer overtuigd zal hebben, van de goede inrigting dezes werks, en het voordeel, dat men er zich mede doen kan, en dus opgewekt, om het zich ten gebruike aan te schaffen. De kaart van *Afrika*, volgens de laatste ontdekkingen meerendeels gevolgd naar LAPIE, achter het eerste Deel, zal men doelmatig vinden.

Ter verdere aanprijzing, besluiten wij deze korte beschouwing, met het volgende over *Tunis* over te nemen:

„ De inwoners van het Rijk van *Tunis* verdeelen zich in dezelfde stammen of verscheidenheden, als die van *Marokko* en *Algiers*. Het aantal der inwoners is moeijelijk te bepalen. De opgave van MACGILL, die aan dit land, hetwelk op 3400 vierkante geogr. mijlen gerekend wordt, en dus slechts 309 vierkante mijlen grooter is dan *Engeland*, voor 1782 eene bevolking van vijf millioenen, en dus een derde der inwoners van dat zoo sterk bewoonde en bebouwde land geeft, is blijkbaar overdreven; hij spreekt zich zelv' ook kort daarna tegen, door die bevolking slechts op de helft van dit getal te berekenen, ten gevolge van het *Despotismus*, hetwelk echter juist na 1782 onder de lange regering van HAMUDA BEIJ is verzacht. Het is echter waar, dat in het laatst der achttiende eeuw pest en hongersnood beide, de akeligste verwoestingen te *Tunis* hebben bewerkt. Men wil, dat er gedurende die besmetting, in het Rijk van *Tunis*, wel 780,000 menschen zouden zijn omgekomen! Het getal der inwoners op drie millioenen te schatten, zal misschien het naast aan de waarheid komen. Men moet zoo onzeker spreken, om-

omdat hier te lande geene volkstellingen zijn, en een zeer groot gedeelte der bevolking uit zwervende herderstammen bestaat."

„ Deze *Nomaden* verschillen weinig van die in het *Algerijnsche*. Zij hebben nog volmaakt het *Arabische*, vaak tegenstrijdige karakter van het bergzaamheid, heb- en roofzucht, matigheid, opregtheid, wraakzucht, verachting van vreemden en vooral van Christenen overgehouden. Zij zijn zeer armoedig, en het vasten, door hunne Godsdienst voorgeschreven, kost hun geene opoffering. Volgens sommige berigten vindt men grijsaards van honderd jaren onder hen, die er zoo frisch uitzien, als menig jong man van dertig jaren; iets, hetwelk aan de eenvoudigheid hunner levenswijze wordt toegeschreven, en eenigermate tot bevestiging zou kunnen strekken, van 't geen wij vroeger uit BILBY wegens den hoogen ouderdom, dien de woestijnbewoners bereiken, hebben vermeld (1)."

„ Wij hebben reeds gezegd, dat de bewoners der steden veel zachtaardiger, minzamer en toegankelijker zijn dan te *Algiers*, waar de woeste *Turken* alles onder hunne ijzeren woede doen buigen, en het ontkiemen aller zaden van beschaving verhinderen. In *Algiers* zou noch genoegzame veiligheid, noch eenige beweegreden zijn, om er een beschaafden *Europeaan* buiten noodzakelijkheid zijne woonstede te doen vestigen, gelijk te *Tunis* het geval is met den *Nederlandschen* Majoor HUMBERT, van wien reeds CHÂTEAUBRIAND in zijn reisverhaal met achting spreekt, zijne kunde en vriendelijkheid ongemeen roemende (2). Met dezen kun-

(1) II. D. bl. 263.
(2) Hij noemt hem HUMBERG, zekerlijk denkende dat de naam *Hollandsch* was, en slechts op zijn *Fransch* werd uitgesproken.

kundigen krijgsman bezocht de Schrijver van het *Génie du Christianisme* de puinhoopen van *Karthago*, diezelfde puinhoopen, waar naderhand HUMBERT zoo vele belangrijke steenen met opschriften gevonden heeft, die, door den veel omvattenden HAMAKER ontcijferd, misschien voor dien Geleerde de eerste aanleiding geweest zijn, om zijne studiën op het oud *Phenicische* te rigten, waarvan de geletterde wereld reeds de eerste vruchten heeft gezien (1). HUMBERT is, na eenig verblijf hier te lande, op nieuw naar *Tunis* gekeerd; waarschijnlijk althans zal hij zich weder derwaarts begeven, na belangrijke letterkundige werkzaamheden in *Italië*. Het is te *Tunis* zelfs mogelijk, gewigtige schatten voor de kennis der *Arabische* letterkunde magtig te worden. De Christenen genieten ook nergens in *Barbarye* zoo veel vrijheid en veiligheid als in *Tunis*. — "

Het bouwen der huizen heeft op de volgende wijze plaats. Men gebruikt tot cement voor de helft kalk, en voor de wederhelft houtasch en zand, 't welk, goed dooreen gemengd, zoo hard wordt als steen. Somtijds bezigt men, naar het getuigenis van SHAW (2), in plaats van lijm *kaas*, die in een' mortier gestampt wordt, om er de weiachtige stof uit weg te nemen. Even als in *Algiers* zijn de huizen aan de straat niet open, dan bij zekere plegtige gelegenheden, wanneer men zich voor een tralievenster plaatst, dat naar buiten opengaat. Alsdan gaat men vrijelijk uit en in,

(1) De twee steenen met opschriften (*cippi*) door HUMBERT eerst beschreven, hebben aan HAMAKER eenen te voren onbekenden God en eene Godin der oude *Karthagers* (THOLAD) doen kennen. Het opschrift gaat naar zijn gevoelen over den wijnoogst.

(2) Van wien ook de verdere bijzonderheden omtrent de woningen der *Mooren* ontleend zijn.

in, maar anders is het uitzigt op de groote binnenplaats bepaald, tot welke geen vreemdeling doordringt. Die met den huisheer zaken moet afdoen, blijft in het voorhuis, tot welk einde banken aldaar geplaatst zijn. De binnenplaats, doorgaans met marmer bevloerd, dient bij plegtige feesten, zoo als huwelijken, besnijdenissen enz., tot verzamelplaats der gasten, en wordt alsdan wel met een zeil bedekt tegen de hette der zon. Deze plaats is omringd door eene rij kolommen van *Moorsche* bouworde, tusschen welke en de kamers een bedekte gang loopt, dien SHAW een' *kloostergang* noemt; en die, wanneer het huis van twee of meer verdiepingen is, eene opene bovengalerij ondersteunt, die met een hek omringd is. De kamers, die allen op deze beide gangen met tralievensters uitkomen, hebben slechts zelden gemeenschap met elkander; zij zijn ruim, met breede deuren, hebben in de woningen der Grooten wel eens eene springende fontein in het midden, *sopha's* of verhevenheden met kussens in de rondte, of althans aan eene zijde, en dienen meermalen voor geheele huisgezinnen; want het gebeurt dikwerf, dat een jong getrouwd paar bij de ouders blijft inwonen. Stoelen en tafels vindt men niet, want de *Tunetanen*, gelijk alle Oosterlingen (of liever Zuidlanders) zitten met de beenen kruiselings onder 't lijf op den grond, die in groote huizen met beschilderde tegels ingelegd en met kostbare tapijten bedekt is. De *Sopha* dient voor bedstede. Het dak is altijd plat, en met borstweringen voorzien, die echter aan de zijde der naburige huizen zoo laag zijn, dat men van het eene dak naar het andere kan overstappen, en dus de stad doorwandelen, zonder op straat te komen. Hetzelve is voorts met een laag terras bedekt, en dient niet alleen, om

een

een avondluchtje te scheppen, maar ook om allerlei huiswerk te doen."

„De moskeën zijn mede zeer eenvondig, en hebben veel overeenkomst met Protestantsche kerken, met uitzondering, dat er geene stoelen of banken zijn, daar elk op matten gaat neder zitten of blijft staan. In het midden is een hek en daarin een predikstoel, waarin de *Imam* of Geestelijke des vrijdags (hunnen wekelijkschen feestdag) eene soort van leerrede over eenig gedeelte van den *Koran* houdt. De zijde, die naar *Mekka* gekeerd is, waarheen zij zich altijd met het aangezigt wenden, en dus te *Tunis* het Oosten, wordt de *Kiblah* genoemd. Van buiten zijn de moskeën koepelrond, doch deze koepels hebben nog spitse torens op zijde, die *minarets* genoemd worden. Herwaarts worden ook de lijken gebragt, doch niet *om ze te begraven*, maar om den zegen voor de begrafenis te ontvangen, die buiten de stad plaats heeft. De grafsteden zijn afgezonderd; het schijnt niet, dat te *Tunis* de navolgenswaardige en ook bij de Christenen reeds veel nagevolgde gewoonte der *Turken* heerscht, om de grafplaatsen tot schoone wandeldreven, door hoog geboomte beschaduwd, te maken. Trouwens het geboomte is hier veel schaarscher dan te *Konstantinopel*. De graven worden net gemetseld en gepleisterd; men ziet daarop menigmaal de bloedverwanten der overledenen bidden."

„De *Mooren* van *Tunis* zijn minder ijverzuchtig op hunne vrouwen, dan de *Turken*. Wanneer men MACGILL (die menigmaal overdrijft) mogt gelooven, zouden er in den jongsten tijd geene ontmande bewakers der schoonheid in die hoofdstad meer worden gevonden; en de vrouwen te *Tunis* zelfs minder zwarigheid maken, zich voor Christenen te vertoonen, dan voor *Mohammedanen*; voor eenen *Jood* of Christenslaaf zouden

zij niet eens haren sluijer bezigen. Het is een zonderling denkbeeld, dat bij de *Tunetanen*, even als bij meer Oosterlingen, *vet* en *schoon* hetzelfde is ten aanzien der vrouwen. Om die zoo gewenschte en bekoorlijke lijvigheid dan te bekomen, worden de vrouwen in den eigenlijken zin *gemest*. Zeer jonge meisjes worden opgesloten, en bekomen ringen aan armen en beenen, die eerst los zitten; doch men tracht haar, door overvloed van voedzame spijzen, zoo ver te brengen, dat zij die ringen geheel vullen. (Is zij de aanstaande van een' weduwenaar of van zijne vrouw gescheidene, zoo bekomt zij den ring der vorige vrouw, welke die proef reeds met een goed gevolg had doorgestaan). Men propt de vrouw op met het gewone geregt *koeskoes* (1), en met een zeker zaad *duigh*, hetwelk niet alleen de kostbare eigenschap der mesting bezit, maar ook die, van de moedermelk zeer te vermeerderen. Men beweert dat er voorbeelden zijn, dat eene aanstaande vrouw zich dood gegeten heeft, om aan den wensch harer bloedverwanten en van haren bruidegom te beantwoorden. Dus is bij de *Mooren* de verhevene bestemming der vrouw: — *vet te worden*."

„ De handel van *Tunis* met *Europa* is de aanzienlijkste van geheel *Barbarye*, en was voorheen nog gewigtiger. *Spanje* trok van daar granen, *Italie* en *Frankrijk* olie, leder en wol, van de laatste wel 20,000 centenaars. Doch de hongersnood, die in 1805, door het uitblijven of later komen der winterregens, plaats had, deed den uitvoer van granen verbieden, hetwelk voor den handel hoogst nadeelige gevolgen op den duur had. Daarbij kwam oorlog tusschen *Tunis* en *Algiers*, en de oorlog der *Fransche* omwenteling, welke den

(1) Zie II. bl. 358.

den handel met *Frankrijk*, die verre weg de gewigtigste was voor *Tunis*, deed stilstaan. De *Franschen* alléén waren vóór 1781 bevrijd van de 20 pCt., die alle vreemde kooplieden voor hunne goederen moesten betalen. De invoer in *Tunis* bestond in *Fransch* laken, een weinig zijde, koffij, suiker, aluin, wijn, *Spaansche* wol, cochenille enz. Sedert hebben de *Engelschen*, die voorheen weinig zaken met dezen Staat deden, zich ook hier, gelijk overal elders, ingedrongen; zij leveren jaarlijks wel 200,000 stuk neteldoek. *Tunis* heeft ook sedert lang aanzienlijke fabrijken van mutsen, ten behoeve der inboorlingen, welke 50,000 menschen de kost gaven, en waartoe men jaarlijks 3000 balen *Spaansche* wol bezigde, maar die echter tegenwoordig in *Marseille* en *Livorno* geduchte mededingers vinden, zoo dat dezelve thans op een derde verminderd zijn. Men wil, dat zij jaarlijks 7 millioenen *Spaansche* matten voordeel gaven. Doch deze begrooting van MACGILL is misschien overdreven. De alleenhandel, door den *Bey* thans niet alleen voor zich, maar ook voor zijne staatsdienaars en hovelingen ingevoerd, een lievelingsmaatregel der Oostersche *Despoten*, blijkens de herhaling of misschien het voorbeeld daarvan door den *Pacha* van *Egypte*, is ook juist geschikt, om allen handel, wiens ziel de vrijheid is, geheel den bodem in te slaan."

MERKWAARDIGHEDEN uit den Tiendaagschen Veldtogt der Nederlanders in België. Met portret, 24 platen en Kaart van het Tooneel des Oorlogs. Eerste Aflevering. Te Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1832. 48 *Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f* 1 : 40.

Te gelijk met den Prospectus, ziet deze eerste

 af-

aflevering het licht. De Prospectus is wel geschreven, en noodigt uit tot de deelneming in en ondersteuning van deze Vaderlandsche regtrijdige onderneming.

Wij meenen hier, ter bevordering van het goede doel, dit slot te moeten overnemen:

„ Het aangeboden werk zal eene waarachtige en onbewimpelde beschrijving behelzen van den gedenkwaardigen en gewigtigen jongsten veldtogt in Belgie, en bijzonder van de merkwaardigste voorvallen, welke in dat luisterrijk tijdvak hebben plaats gehad. Gelijk de schrijver geene moeite sparen zal, om door zijn werk, als een gedenkboek van den vernieuwden roem van Nederland, de goedkeuring zijner landgenooten te verwerven, zoo zal ook de Uitgever van zijnen kant, geene kosten ontzien, om door eene keurige uitvoering aan deze bedoeling te beantwoorden. Met dit inzigt, zullen de merkwaardigheden met vier en twintig, of des noods meer platen verrijkt worden, welke de belangrijkste gebeurtenissen van den veldtogt, met de meest mogelijke naauwkeurigheid zullen voorstellen, onder anderen de roemrijke gevechten bij Hasselt en Leuven, het nederschieten van het paard des Prinsen van Oranje, het welgetroffen afbeeldsel van dien Held, eene Kaart van het Tooneel des Oorlogs, enz. ”

„ Van den uiterlijken vorm, den druk en de verdere uitvoering van het werk, is het overbodig hier te gewagen, alzoo deze prospectus reeds met eene eerste aflevering vergezeld gaat. ”

„ Zoodanige afleveringen, van drie vellen druks ieder, zullen ten getalle van *zes* het volledige werk uitmaken, en elke aflevering, gelijk deze eerste, met vier platen vergezeld gaan. De uitgave zal, zoo veel immer de goede bewerking en uitvoering zulks toelaten, bespoedigd worden, ten einde de Inteekenaren in het kortst mogelijk tijds.

ver-

verloop, in het bezit van het geheel te ftellen."

„ De prijs, van elke aflevering, zal zijn ƒ 1 : 40, te betalen telkens bij iedere aflevering, tegen kwitantie. Elke plaat echter, die het getal van 24 zal te boven gaan, zal met 25 Cents apart berekend worden."

„ Het Portret van Z. K. H. den Prins van Oranje zal, à 50 Cents en de Kaart van het Tooneel des Oorlogs, à 40 Cents, berekend worden."

„ De Inteekening ftaat open tot aan de uitgaaf van de laatfte aflevering, waarna zij gefloten en de prijs merkelijk zal verhoogd worden."

„ De Inteekening gefchiedt bij alle voorname Boekhandelaren in het Koningrijk."

„ Eene Alphabetifche Naamlijst der Inteekenaren, zal dit werk verfieren en bij de laatfte aflevering gevoegd worden."

De inleiding behelst alleen 38 bladzijden, en levert een beknopt en tevens belangrijk overzigt van de gebeurtenisfen, welke den Heiligen Kruistogt, die den roem des Vaderlands ten allen tijd vermelden zal, gewettigd en onvermijdelijk gemaakt hebben, waarin dus ook de aanleiding tot den gruwelijken Opftand der Belgen, niet vergeten is.

Deze eerfte aflevering, ftelt in fraaije Plaatjes aanfchouwelijk voor: 's Konings wapenfchouw in het Kamp bij *Reijen*, de Hoofdwacht te *Oirfchot*, de uitreiking der Vaandels door den PRINS VAN ORANJE, te *'s Hertogenbosch*, en de door zijne Hoogheid gefchiede aankondiging van 's Konings bevel: *Voorwaarts*.

Terwijl wij met verlangen uitzien naar eene volledige befchrijving, door den Hoogleeraar N. G. VAN KAMPEN, juichen wij deze Vaderlandfche onderneming van ganfcher harte toe, en wenfchen, dat dezelve mede dienen zal, om de goede zaak te bevorderen.

LEVEN van JAN CAREL JOSEPHUS VAN SPEIJK *door* JACOBUS KONING, *Lid van het Koninklijk Nederlandsche instituut, enz. enz Te* 's Gravenhage *en* Amsterdam, *bij* de Gebroeders van Cleef *en* Johannes van der Heij *en* Zoon, 1832. *XLIV en* 424 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is bij Inteekening f* 7 : 50. *buiten Inteekening f* 8 : —.

Alzoo is aan veler verlangen, nog door de vertraging opgewekt, voldaan en men vindt zich in de gelegenheid gesteld, om het leven van den onsterfelijken Zeeheld, den jeugdigen VAN SPEIJK, door de wel versneden pen van den Heer J. KONING geschreven, te lezen. Hij heeft zich, gelijk men verwachten kan, alle moeite gegeven, om de meest mogelijke volledig- en naauwkeurigheid in acht te nemen, en van de hem voorkomende en met de meeste bereidvaardigheid aangebodene stukken en bescheiden, zich zoo te bedienen, dat hij aan zijne lezers niets voordroeg, dan waarop zij zich als zekere waarheid konden verlaten, weg latende dus het geen hem voorkwam niet op genoegzame gronden te steunen. Men moet, volgens zijne verklaring, wel voor oogen houden, dat hij het leven van zijnen held niet beschreef voor zijne bloedverwanten en vrienden, en even min bij uitsluiting voor de bewoners van *Amsterdam*; maar voor zijne landgenooten, voor de bewonderaars en hoogschatters van braafheid, trouw aan eer en pligt, onverschrokkenheid en edelmoedige zelfs opoffering voor Vaderland en Koning, tot welk land of volk die edelen ook mogen behooren en tevens voor het nageslacht.

Hij heeft geoordeeld zijnen lezeren de meeste dienst

dienst te bewijzen, met het leven van VAN SPEIJK onafgebroken te laten voorafgaan, en daarna aan de berigten en meer uitvoerig behandelde onderwerpen, daartoe behoorende, onder de aanteekeningen en bijlagen eene bijzondere plaats te geven. Als men nagaat vooral den voorraad en inhoud van de hier met regt bijgevoegde ſtukken en bronnen, zal men zich zeker daarover verblijden. KONING heeft daarenboven noodig geacht te berigten, dat hij zich, bij het ontwerpen en ter nederſtellen der karakter-ſchets van VAN SPEIJK, hier onmiddelijk volgende op zijne levensgeſchiedenis, bevlijtigd heeft, om hem in zijne waarde als mensch en krijgsman, in zijne denkwijze, beginſelen, drijfveren en handelingen te doen kennen. Dit toch is naar zijn inzien alleen in ſtaat, en wie zou hem hierin zijnen bijval weigeren? aan het verſchrikkelijk doch verheven heldenfeit, waarmede hij zijn leven beſloot, uit het eenige en ware ſtandpunt te doen beſchouwen, ten einde hetzelve niet ſlechts voor *geoorloofd*, maar tevens voor *onvermijdelijk* en *pligtmatig* te doen verklaren.

Zoo drukte de waardige Schrijver zich uit, maar hij heeft ook bewezen in zijne karakterſchets, dat hij waarlijk zoo dacht. Moest natuurlijk de mededeeling van een aantal bijzonderheden, getuigenisſen en verklaringen in dit geval eenigzins eentoonig vallen, hier echter verheft zich ſoms zijn ſtijl, klimt de toon met de warmſte geestdrift, en ſtort het hart zich uit in eenen vloed, welke den gevoeligen lezer medeſleept, zelfs den geſtrengen beoordeelaar verſtomt, den koelbloedigſten verbleekt, en den roem van den Vaderland en Vorst onveranderlijk minnenden held doet verheffen. Wij kunnen ons niet weêrhouden, des edelen lofredenaars woorden hier

ons te nemen, wanneer wij wel niets meer tot stuiting zullen hebben aan te voeren.

„ Daar staat de bloeddorstige rooversbende gereed, het door noodweêr gestrande vaartuig te bespringen en verslindt met vlammende oogen den schoonen en onverwachten buit. „ *Terug! zoo* „ *uw leven u lief is*", dus luidt het welkom, door de moedige zeelieden haar toegeroepen. Een dof gemompel is het antwoord der *Belgen*. „ *Terug!*" klinkt het nogmaals uit den mond van VAN SPEIJK, die, met mannelijken ernst hun de gevolgen voorspellende, welke de betreding der boot zal na zich slepen, op plegtigen toon den eed herhaalt, dat zijne hand voor het zegepralend geweld de poorten des grafs zal ontsluiten. Vergeefs! Hollandsche trouw en Hollandschen moed naar de inspraak van hunne eigene slaafsche ziel beoordeelende, verstouten zich de laaghartigen, *gewapend* eenen Hollandschen oorlogsbodem te betreden. Onvatbaar voor menschelijke grootheid, maar volleerd in geweld en verraad, spotten zij met den eed van den jeugdigen scheepsbevelhebber. Na iedere poging tot vlotmaking der boot belet, elk middel tot verdediging onmogelijk gemaakt te hebben, verklaren zij, in spijt van wapenstilstand en verdrag en met schending van het regt der volken, de boot voor goeden prijs en eischen van VAN SPEIJK de uitlevering zijner papieren. „ *Ik zal ze gaan halen*," is zijn antwoord, terwijl hij *kalm* en *bedaard* aftreedt in de kajuit."

„ Hoe! is dan *Amstels* voedsterzoon zijne roeping als krijgsman vergeten? Zal hij, *wiens woord altijd heilig was*, en die nog voor weinige seconden den *duren* eed gezworen heeft, de eer van *Hollands* vlag tot zijnen laatsten ademtogt te zullen verdedigen of met zijn bloed te wreken, — zal VAN SPEIJK het vaartuig, hem door Koning en

Va-

Vaderland toebetrouwd, overgeven aan eene onwettige magt, en de roemrijke vlag der vaderen, nog voor weinige maanden ook door hem met versche lauweren gekroond, prijs geven aan de schennende hand van meineedige muitelingen?"

„Neen, Gode zij dank! nog is niet alle trouw van de aarde geweken, nog is de eed voor het Hollandsch hart geen spel geworden! VAN SPEIJK daalt af in de kajuit, niet om te zwigten voor het geweld, maar om den vijand te straffen voor het gepleegd verraad. De onbezoedelde eer van *Hollands* vlag te handhaven, der wereld te getuigen van *Nêerlands* trouw aan God en het Vaderland, en den troon van den besten der Koningen te bevestigen door zijn bloed, dat is het doel, welks volvoering hij tegentreedt, — het bevel, door pligt en geweten hem voorgeschreven. En toch het valt hem hard, aan dat bevel te moeten gehoorzamen. Het hart bloedt hem bij de aanschouwing van zoo vele dierbare menschenlevens, die hij met zich naar de eeuwigheid voeren, van zoo vele mannen en vaders, die hij aan hunne treurende echtgenooten en hulpbehoevend kroost ontrukken moet. Hoe zal hij zijne trouwe schepelingen, die met hem bloed en leven veil hebben voor Vorst en Vaderland, en daarom zoo dierbaar zijn geworden aan zijn hart, van het dreigend gevaar onderrigten en aan den afgrond ontrukken, die zich opent aan hunne voeten? Moet niet de minste wenk, het geringste teeken, *thans* door den loerenden vijand opgemerkt en verstaan, zijn voornemen doen mislukken? Die gedachte schokt zijne ziel. De ure is daar, dat hij zijnen eed moet gestand doen. De volbrenging van dien eed kan slechts zijn ligchaam sloopen; meineed zal hem eenen angel in den boezem werpen, die nimmer verstompt, een' worm, die nimmer sterft, een vuur, dat nimmer zal worden uitgebluscht. Ja!

zijn besluit staat vast: het leven te brengen aan het Vaderland. Moedig en beraden stapt hij af in het zwijgend graf. „*Berg u!*" is het kort, maar veelbeteekenend, bevel, dat hij zijnen oppasser toeroept, het laatste woord misschien, dat aan zijne veege lippen ontvloeide, maar dat tot aan het einde der dagen zal getuigen van den reinen adel zijner liefde."

„Daar staat hij, de wees van *Amsterdam*, voor het geopend kruidvertrek, in den vollen glans zijner grootheid. De linkerhand is gereed, het doodend werktuig in het vernielend kruid te werpen; de regter rust op het hart, hij hijgt en zwoegt in den gewigtigen stond, die beslissen zal voor de eeuwigheid. Eensklaps joelt en schatert het boven zijn hoofd, en de lucht weêrgalmt van den luiden jubel der triomferende boosheid, bij het nederrukken van *Hollands* vlekkelooze vlag. VAN SPEIJK slaat de oogen op en aanschouwt dien nooit gehoorden gruwel. Nog éène zucht voor Koning en Vaderland, nog éène bede tot den alomtegenwoordigen, regtvaardigen God en .... hij drukt de gloeijende vuurvonk op het moordend kruid en de donder van den losbarstenden vulkaan verkondigt aan het verbaasd heelal de zegepraal van Christen heldenmoed op helsche snoodheid en hemeltergend verraad!"

„Ja, gij hebt uw woord gestand gedaan, verheerlijkte Stadgenoot! Met uw bloed hebt gij uwen eed bezegeld en *Hollands* vlag rein gewasschen van alle smet. Die vlag, — het merkteeken van ons volksbestaan, het palladium van onze vrijheid en onafhankelijkheid, de getuige der vaderen roem en deugden, maar onteerd door het laaghartigst volk der aarde, door muiters in het stof getreden en verscheurd, — hebt gij met nieuwen, onverdoofbaren luister gekroond en omgeven. De heilige zaak van *Nederland*, de zaak

zaak van orde en wet, van vrijheid en regt, van zedelijkheid en godsvrucht, *met* die vlag gevallen, is door uwe zelfopoffering beschermd, gered en gewroken. Weldra zal de kiel, met uwen naam gedoopt, den roem van *Hollands* naam, Hollandschen moed en Hollandsche trouwe; door uwen offerdood aan het heelal verkondigd, doen huldigen tot aan het einde der aarde. Die kiel, met *Hollands* vlag getooid, zal, gelijk gij, de schrik zijn onzer vijanden en het bolwerk onzer onafhankelijkheid. En ginds, waar, bij het nederig *Egmond*, de schuimende baren der woelende zee breken op het zandig duin, daar zal de vuurbaak verrijzen, die uwen naam zal overbrengen tot bij het verste nageslacht. De vijand zal sidderen bij hare aanschouwing, en, van killen schrik bevangen, een oord ontvlieden, dat zulke helden teelt. Maar zegenend zal de beangste schepeling, bij het loeijen van den storm, hare lichtende stralen begroeten, die hem voorlichten op zijnen gevaarvollen togt en het spoor zullen wijzen naar ons herbergzaam strand. Zoo hebt gij voor ons het spoor ter redding gebaand, en door uwen dood eenen morgen van welvaart en zegen, grootheid en roem doen aanlichten voor het dierbaar Vaderland. Dien dood zullen wij met innige ontroering en huiverenden eerbied gedenken, zoo vaak wij, in het weldadig gesticht der vaderen, waar gij in stillen vrede den lentetijd uws levens hebt doorleefd, het geheiligd gedeelte van uw vermorzeld ligchaam aanschouwen. Met tranen van warmen, vurigen dank zullen wij uwen lijksteen besproeijen, zoo dikwerf wij den tempel, aan den God onzer vaderen gewijd, betreden, waar men uw luttel overschot zal ter ruste bestellen in het helden graf, u ter eere opgerigt door het erkentelijk *Nederland*. Het huis des gebeds, waar eens de assche van den groo-

ten

ten DE RUITER aan den moederschoot der aarde werd toevertrouwd, zal ook uwe urn omvatten. Dáár heeft u de liefderijke zorg uwer ouderen aan CHRISTUS kerk verbonden. Dáár hebt gij eens met ons uwe smeekbeden opgezonden tot den Algoede, en met stamelende kinderstem den naam des Allerhoogste verheerlijkt in psalmen en lofgezangen. Dáár werd voor u het woord des levens gepredikt. Dáár hebt gij met kinderlijken zin het bevel des Heilands gehoord en weggelegd in uw harte:"

„*Dit is mijn gebod, dat gij elkander lief hebt,* „*gelijk ik u heb lief gehad. Grooter liefde heeft* „*niemand, dan deze, dat iemand zijn leven stel-* „*le voor zijne vrienden.*" Aan dat gebod getrouw, zijt gij gesneuveld in de volbrenging uwer heiligste pligten, uw jeugdig, hoopvol leven ten offer brengende aan het Vaderland. Vrede zij uwer assche; zacht zij uwe rust in het stille grafgewelf! God, die de liefde zelve is en dengenen *veel zal vergeven, die veel heeft lief gehad*, schenke u een zalig ontwaken aan geene zijde des grafs!"

Niet alleen dus als berigt of geschiedschrijver, heeft KONING alles gedaan, wat hij vermogt en van hem met regt kan gevorderd worden, om onzen jongen held en vooral zijne groote en laatste daad op deze wereld, in de bijzonderheden te doen kennen, maar zich er ook bijzonder op toegelegd, om daardoor zulke gevoelens op te wekken, en in volle werking te brengen, waardoor een Christen Nederlander zich, vooral in onze dagen, behoort te onderscheiden.

Wij gaven dus onze bijzondere tevredenheid over dezen zoo wel uitgevoerden arbeid gaarne openlijk te kennen, en twijfelen er ook geenszins aan, of de nakomelingschap zal nog den bekwamen en edeldenkenden man roemen, die zoo har-

hartelijk als volledig eene gebeurtenis mede heeft willen vereeuwigen, welke nimmer moet vergeten worden. Van harte zeggen wij den Heer KONING (helaas! ook reeds door de zeis des doods aan Nederland ontrukt) na:

„Met een bloedend hart oogen wij hem na, beurtelings geschokt door wellust en smart, door edel zelfgevoel en diepgaanden weedom. Bij het besef van zijn gemis, ontrolt een traan aan onze oogen, en huiverend schrikken wij terug, zoo vaak onze verbeelding ons zijnen vreesselijken dood vertegenwoordigt. Maar bij de gedachte aan zijne grootheid en roem verheft zich onze borst; namelooze vreugde doortintelt onze aderen, eerbied en bewondering, dankbaarheid en liefde vervullen onze ziel, bij de herinnering zijner grootsche zelfopoffering."

Met de fraaije beeldtenis van den jongen held, prijkt met regt dit werk, terwijl eene fraaije titelplaat hetzelve versiert, en eene duidelijke plaat de ontzetting barende daad eenigzins aanschouwelijk maakt, met het onderschrift: *Met dien sigaar begaf zich* VAN SPEIJK .... *naar beneden in de kajuit!*

Ook de opdragt aan den Koning, getuigt van des Schrijvers edele denkwijze.

De Evangelische BEDIENING, *onder de verschrikkingen der Cholera, verheerlijkt; of* SAMUEL HUBER, *Senior, Consistoriaal-Assessor en Predikant te Saratow, in Rusland, gedurende de Cholera, in Augustus,* 1830. *Eene Handleiding voor allen, en bepaaldelijk voor Predikanten en Huisvaders, die wenschen om de Cholera, en de beste handelwijs vóór, bij en in deze ziekte, te leeren kennen; Medegedeeld door*

G.

G. H. VAN SENDEN. *Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1832. *X en* 68 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 75 *Cents.*

Daar de *Aziatische Braakloop*, onder den Griekschen naam *Cholera* maar al te zeer helaas! bekend geworden in *Europa*, niet alleen tot onze grenzen genaderd is, maar dezelve reeds blijkt overschreden te hebben, en niemand zeggen kan waar dezelve zich niet vertoonen zal, geeft dezelve natuurlijk veel stof tot nadenken, en verlangt men zeer te weten, hoe men zich daaromtrent, ter eigene bewaring en van de zijnen, maar ook ten meesten nutte van zijne plaatsgenooten, hoeden en gedragen moet, om met dies te meerdere kalme bedaardheid, in zijn redelijk vertrouwen op Hem, zonder wien *geen haar ons van 't hoofd vallen kan*, de werking af te wachten. Geen wonder, dat nu vooral ook de pogingen en middelen, door onze Achtbare Regering op den aandrang en het voetspoor van onzen Geliefden Koning zelven aangewend, met bijzondere belangstelling aangemerkt en geroemd worden, en dat men zich bereidvaardig betoont, om, ieder waar en zoo veel hij kan, ter bevordering van het menschlievend doel, en tot zelfsbehoud tevens, Christelijk mede te werken. Ook in ons Tijdschrift bepaalden wij reeds een en andermaal daarbij de aandacht, en roemden vooral het ons zoo welkom aangemerkte, door den wijd beroemden Grijsaard HUFELAND, voor zijne lieve medemenschen (1). Niet alleen de Regering en de Geneesheeren, maar ook de Leeraars van de Godsdienst zullen, wanneer die ziekte zich algemee-

(1) Boekzaal voor October 1831. bladz. 460 en 461. vergel. met bladz. 721. voor December van hetzelve jaar.

meener in ons dierbaar, zoo onregtvaardig aangerand en door heilloozen nijd en verfoeijelijke inblazingen zoo geschokte, Vaderland verspreidt, veel geraadpleegd worden en dikwerf anderen ten dienste moeten staan. Het is dus van geen gering aanbelang te achten, dat ook de laatstgemelden zich daartoe voorbereiden, om van het vertrouwen in hen gesteld, een verstandig gebruik te kunnen maken, en alzoo ten voordeele ook in deze te verstrekken van hunne Mede-Christenen aan hunne zorg toevertrouwd. Ook ten dezen zal men toch met bidden alleen geenszins gerekend mogen worden te voldoen, maar het arbeiden daarmede hebben te vereenigen.

Het kan dan ook niemand, die wel denkt, verwonderen, dat de Eerw. VAN SENDEN, in het Voorberigt voor dit boekje schreef:

„ Toen ik dan voor eenigen tijd de *korte beschrijving van den thans heerschenden aziatischen braakloop of Cholera, en deszelfs genezing*, te *'s Hage* ter algemeene drukkerij 1831, zag, die door eene buitengewone geneeskundige Commissie is opgesteld; „ ten behoeve van zulke *Geneesheeren* in ons vaderland, die *niet in de gelegenheid geweest zijn, zich een juist denkbeeld van deze* verschrikkelijke *ziekte te vormen, door het lezen van de schriften der buitenlandsche Geleerden*, die dezelve hebben gezien en behandeld;" — ontstond bij mij de wensch naar een soortgelijk geschrift, hoofdzakelijk voor Predikanten; dat, zoo mogelijk, eene vrucht ware van eigene ervaring. Ik zie toch levendig vooruit, dat, althans op vele plaatsen ten platten lande, de Predikanten niet alleen met het Evangelie-woord, maar ook met de daad moeten helpen. Elk mijner medebroeders verplaatse zich eens voor één oogenblik in het geval, dat heden of morgen de *Cholera* zich in zijne gemeente openbaarde; want ook het land

worde

wordt van die geduchte ziekte bezocht. Ziekenhuizen zijn ten platten lande niet, die de lijders kunnen opnemen. Geneesmiddelen moet men, dikwerf eerst op verren afstand, zoeken, althans waar men niet in de nabijheid van eene eigenlijke Apotheek zich bevindt. Geneesheeren zelve? maar hoe zal één man, die in het midden van een *district* woont, dat drie of vier uren in omtrek heeft, helpen, wanneer van het oosten en westen, van het zuiden en noorden, tegelijk, om het zeerst, de Doctor begeerd wordt; vooral waar in den winter slechte kleiwegen het reizen vertragen en de lijder in een dorp neerligt, waar, door de zorg van het burgerlijk bestuur, geen voetpad bestaat? — Het pleit is spoedig beslist; in de eerste uren ligt leven, of dood. Wie zal dan helpen? tot wien wendt men zich dan eerst om hulp? — tot den Predikant, die de liefde en het vertrouwen zijner gemeente bezit, opdat hij uitkomst geve in geestelijken en ligchamelijken nood."

„Dit in aanmerking nemende, was ik niet weinig verheugd, toen *Lichtenstädt* in zijn werk: *die asiatische Cholera in Rusland, in den Jahren* 1830 *und* 1831, mij opmerkzaam maakte op de aanteekeningen, die de heer *Samuel Huber*, een geboren Duitscher, thans Senior, Consistoriaal Assessor en Predikant bij de Evangelischen te *Saratow*, in Rusland, gedurende de *Cholera* in zijne gemeente heerschte, gehouden had. *Lichtenstädt* roemt hoogelijk de opmerkingen van den heer *Huber* uit een geneeskundig oogpunt beschouwd; terwijl hij voor den ijver, de getrouwheid en zelfopoffering, die de Senior als Geestelijke toen openbaarde, geene lofspraak te groot acht. In hetzelfde gevoelen deelt ook de Staatsraad *v. Loder* in zijne *Sendschreiben über die Cholera Krankheid, Konigsberg,* 1831.

1831. Daar de eerstgenoemde intusschen slechts een uittreksel uit dat dagboek mededeelt, en ik uit den laatstgenoemden zag, dat het handschrift zelve bij den heer *Kohlreiff*, Predikant te *Moskou*, berustte, koesterde ik reeds vrees, dat het publiek van dat gedeelte zou verstoken blijven, wat des edelen mans ontmoetingen en verrigtingen bepaaldelijk als Evangeliedienaar, in die noodlottige dagen, betrof. Doch, tot mijne blijdschap, ontdekte ik, dat een vriend van het *Missions Gesellschaft*, voor de uitgave, te *Barmen*, reeds had gezorgd. Dit stuk lezende, gevoelde ik deszelfs belang voor de dreigende tijdsomstandigheden, volkomen. — Men wandelt met den Evangeliedienaar te *Saratow* langs de ziekbedden; men slaat met hem de krankheid gade in al die geduchte verschijnselen, welke aan de *Cholera* karaktermatig zijn; men wordt getuige van zijne aandoeningen en gewaarwordingen; men leest, hoe hij zich tot al het groote, wat hij begon, voortzette en volbragt, zelven in staat stelde en door den Heer, op wien hij vertrouwde, in staat gesteld werd. Zijn uitwendig en inwendig leven, ligt voor den lezer open. Met één woord, in dit kleine geschrift wordt een Predikant voor onze verbeelding gesteld, die, als helper van ligchaam en ziel, te midden der verschrikkingen van de *Cholera*, zijne evangelische bediening, met niet gewone heerlijkheid, omstralen mogt! — Het verhaal zelf is vrij van alle opsmukking en zucht om te blinken: kort en eenvoudig is de mededeeling, het kenmerk van de waarheidliefde en van het godvruchtig hart des Schrijvers op zich gedrukt hebbende."

„ Wanneer ik, in de navolgende bladen, dit dagboek op onzen bodem verplant, dan doe ik zulks, gelijk het gezegde reeds aanwijst, *vooral ten behoeve van mijne medebroeders*, die met mij dezelfde bediening verkregen hebben, en mij be-

 ziet

ziekt daarbij de geest van broederlijke liefde en dienstvaardigheid. *Huber* kan toch tot een voorbeeld strekken, dat, in het voorkomend geval, zeer leerzaam, bemoedigend en opwekkend is, en de overtuiging geven dat God met elk zal wezen, die des mans voetstappen, hoewel aan de oevers der ver van ons stroomende *Wolga* liggende, manmoedig drukt. Daar echter het dagboek vele vragen, die elk nadenkende onder het lezen van hetzelve doet, onbeantwoord laat, en andere punten slechts ter loops aanroert, waarvan men in deze allerbelangrijkste zaak meer te weten wenscht en dient, heb ik dit gebrek door *bijvoegselen* trachten te verhelpen. Zij betreffen den naam, oorsprong en de voortplanting der *Cholera*; zij wijzen, terwijl zij de vlugt ontraden, het gedrag aan, te houden vóór, bij en in de ziekte zelve, en zijn dus grootendeels *natuur-* en *geneeskundig*. Intusschen heb ik ze zoo veel mogelijk uit de daadzaken, die *Huber* mededeelt, ontleeend, of daarop gebouwd; terwijl, bij de uitbreiding, beoordeeling en toevoeging van het eene en andere, de beste schriften van groote mannen, in dit vak, door mij geraadpleegd zijn geworden. Ik hoop dat de voorstellen, die ik gedaan heb en die ik bescheiden onderwerp aan een bedaard oordeel. aanleiding mogen geven om nuttige en doeltreffende maatregelen te beramen, waar en in zoo ver die nog niet genomen mogten zijn. Den zorgeloos slapenden, mogen zij met nadruk het: *ontwaak!* toeroepen. De geneeskundige raadgevingen, zijn die van de uitnemendste artsen; welke ze, met eene geheel onbaatzuchtige en menschlievende bedoeling, ten behoeve van oningewijden in de kunst, gemeen gemaakt hebben. Zij zijn, vóór de uitgave, onder het oog van eenen onzer bekwaamste Geneesheeren gebragt en door dien getoetst, en zij behelzen geene andere voorschriften dan zulke, die

die elk, welke niet voor een weinig kosten en moeite vreest, gemakkelijk zich verschaffen, toebereiden en, in dringenden nood, aanwenden kan."

De Lezer kent nu dus ook des Uitgevers doel, en de strekking van dit werkje, door den Eerw. VAN SENDEN, met eenige niet onbelangrijke bijvoegsels vermeerderd, en in onze taal verkrijgbaar gesteld.

Men verwachte hier echter niet te veel, want dan zou men, hoe heerlijk ook het oogmerk is, zich ter loor gesteld vinden. Het Christelijk vertrouwen op Gods voorzienigheid, en het verstandig en tijdig aanwenden van die middelen, welke onder ons bereik vallen, en door de Geneesheeren worden toegediend of voorgeschreven, is het voornaamste dat men hier vindt aangeprezen.

De Eerw. HUBER, komt hier als een waardig Leeraar voor, ten allen tijde bereidvaardig en onvermoeid, in het dienen met raad en daad. Zijn uitmuntend voorbeeld blijven niet onopgemerkt en vinde navolging!

Wij laten hierop volgen:

Over de CHOLERA *en de krachtdadigste middelen daartegen; benevens eene manier om de ziekte door eene groote afleiding in haren aanvang te vernietigen, door Dr.* W. G. TILESIUS, *Keizerlijk Russisch Hofraad en Ridder, Lid van de St. Petersburgsche Academie, Natuuronderzoeker bij Krusenstern's reize om den Aardbol. Uit het Hoogduits door* J. GIJSBERTI HODENPIJL, *Medicinæ Doctor te* Rotterdam, *Lid Correspondent van het Genees- en Heelkundig Genootschap te* Berlijn. *Met zijne inzigten omtrent de ontwikkeling, aard en natuur van deze ziekte, zoo verre die ter genezing betrekking hebben, vermeerderd. Eerste Stukje. Te* Rotterdam, *bij* Mensing *en* van Westreenen, 1831. *VIII en* 112 *Bladzz. In gr. 8vo.*

Dit stukje is meer tot onderzoek voor Geneesheeren geschreven, en komt ons voor al mede eene nuttige bijdrage te behelzen. Wij willen, om den lezer over den inhoud te doen oordeelen, dit laatste gedeelte uit de Voorrede voor hem afschrijven:

„ Deze vertaling bied ik mijne landgenooten aan, om ook het mijne bij te brengen, om deze ziekte in ons Vaderland meer en meer bekend te maken. Alles, wat de Schrijver te berde brengt, steunt niet alleen op ondervinding, die hij op zijne reis rondom den Aardbol gemaakt heeft; maar daarbij is het belangrijkste, hetwelk de Engelsche en Russische geneesheeren sedert dien tijd medegedeeld hebben, vereenigd; zoo dat men daardoor een juister overzigt over het een en ander kan erlangen. Ook ik had eenige denkbeelden, welke mij toeschenen deze ziekte eenigzins te ontraadselen, en vooral eene geneeswijze op eenige gronden te bepalen; zijnde het immers niet mogelijk dat deze eene en dezelfde in ieder tijdperk zijn kan. Deze heb ik in de voorrede, in aanteekeningen en vooral in een afzonderlijk hoofdstuk van dit eerste stukje, waarop de overige onmiddelijk zullen volgen, ontwikkeld; ook zal men daarin eenen brief van den Hoogleeraar Boerhave aan den Lijfarts van den Keizer van Oostenrijk, den Baron Bassandus, over den Rooden Loop vinden, welke ik niet weet dat ergens medegedeeld is; deze schijnt mij ook omtrent deze ziekte eenigzins toepasselijk te zijn."

„ Dat dit alles eenig licht verspreiden en der menschheid tot heil verstrekken moge, is mijn vurige wensch."

Met dezen wensch vereenigen wij ons volkomen. De Heer HODENPIJL, bereike dus zijn edel doel!

MEN-

MENGELWERK.

LEERREDE,

OVER

MATTH. VI: 13. *Want uwe is het koningrijk en de kracht en de heerlijkheid in eeuwigheid.*

Uitgesproken

te *Harlingen*, den 17den Junij 1832.

DOOR

F. HOEKSTRA.

De voorgelezen woorden, zoo als gij weet M. H.! maken het slot uit van het bekende Gebed des Heeren. Dit ondertusschen, schoon gij het dagelijks uitspreekt, of in stille verzuchting ten Hemel opzendt, zal voor velen wel eenige opheldering noodig hebben, en bij de tegenwoordige gelegenheid ons allen een gepast onderhoud kunnen verschaffen. Gelijk het geheele voorschrift van onzen Heiland, uit korte en krachtige uitboezemingen bestaat, voor omschrijvingen en uitbreidingen, des te meer vatbaar, zoo is ook het slot-vers rijk in verhevene gedachten, die wel begrepen het biddend hart met geroerden eerbied voor den alleen aanbiddelijken en met een blijmoedig vertrouwen kunnen vervullen. Laat ons dan heden beproeven, in hoe verre wij den gloed van zoodanige aandoeningen, in ons binnenste kunnen ontvonken, door de verdere ontwikkeling van den rijken zin der tekstwoorden,

den, welke ons van zelve zullen leiden tot dankbare zielsverheffingen, en aanbidding, overeenkomstig ook de bestemming van dezen gedenkdag. Verzelt mijne voordragt tot dat einde met uwe deelnemende oplettendheid, en onze Vader die in de Hemelen is (bidden wij) begeleide ons met zijnen zegen!

Een der noodwendigste vereischten in den bidder, is ongetwijfeld het geloovig vertrouwen op het Wezen, welks naam wordt aangeroepen, zonder dit vertrouwen zal het hart ledig blijven, van dien vertroostenden en hartsterkenden invloed, welke anders het voorname oogmerk zoo wel als de zaligste vrucht van het Gebed is, en zonder hetzelve zal het geen welgevallen kunnen hebben, in de oogen van onzen H. Vader.

Hierop is onze Heer uit dien hoofde ook bijzonderlijk bedacht geweest, toen Hij zijne Discipelen wilde leeren, hoe zij moesten bidden. — Tot dat einde zien wij, zijn het begin en het slot van het voorschrift, dat hij hun opgaf, hoofdzakelijk ingerigt. De aanroeping van God als eenen Vader, die in de Hemelen is, dus oneindig verheven boven aardsche stervelingen, was eene doelmatige benaming bij uitnemendheid geschikt, om den menschenkinderen een blijmoedig vertrouwen in te boezemen, op den anders Ontoegankelijken, die in het licht woont. Tot dien hoogen en oneindigen te mogen spreken, gelijk een kind tot zijnen Vader spreekt, kan niet anders, dan terstond den afstand die plaats heeft, tusschen den Schepper en het schepsel, in onze oogen als verkleinen, ons tot eene vertrouwelijke toenadering aanmoedigen, en den heiligen en ontzag wekkenden indruk, dien de ootmoedige hulde, op het hart des bidders maken moet, tevens met een blijde hoop en gerustellend vertrouwen vereenigen.

Denzelfden geest ademen ook de slotwoorden als herhalende nog eens met nadruk, hoe veilig en gerust wij onze nooden en behoeften kunnen en mogen opdragen aan dat Wezen, welks heerschappij zoo uitgebreid en weldadig, zoo magtig, zoo heerlijk en eeuwig is, als die van den God en Vader, dien wij aanbidden.

Voorbedachtelijk zijn daarom deze laatste woorden met de voorgaande verbonden, als ten bewijze en tot eene nieuwe bevestiging strekkende, dat wij op goede gronden ons tot onzen H. Vader gewend hebben, en de afgesmeekte zegening of verlossing van Hem mogen verwachten. *Want* (zegt onze Leermeester, en in dit woord is naar ons inzien een bijzondere nadruk gelegen;) *Want uwe is het koningrijk.* Een koningrijk wordt hier genoemd, om dat de menschen gewoon zijn, met dit woord hunne levendigste denkbeelden van eene uitgebreide heerschappij en de hoogste Majesteit uit te drukken. Maar voor het overige heeft het koningrijk, dat Godes is, geene gelijkenis met de koningrijken der aarde. Hetzelve is niet besloten binnen eenige grenzen, kan niet afgemeten noch bepaald worden door de grootheid of talrijkheid van eenig volk. Denkt aan de grootste Mogendheid dezer wereld, aan alle de volken, gewesten, zeeën, rivieren, waarover zij den schepter zwaait, gij zult weinig meer dan een stofje aan de weegschaal, dan een druppel aan den emmer gedacht hebben, in vergelijking van het koningrijk Gods. Geen Monarch, hoe geweldig en geducht ook, heeft tot nog toe zoo verre zijne magt kunnen uitstrekken, dat hij over een enkel werelddeel het bewind voerde. En alle de werelddeelen, — onze geheel, aarde is slechts als een zandkorrel van Gods koningrijk te achten.

Daar boven u, M. H H.! ziet gij de wolken drijven in het zwerk des hemels; hooger nog de

gouden zon schijnen; bij nacht de zilvere maan blinken, en tallooze tintelende starren flonkeren. Dat alles behoort tot het rijk van God dit Heelal is waarschijnlijk vervuld met levende schepselen, die hunnen Maker kennen en aanbidden. Werelden niet alleen, maar onmetelijke zonnestelsels, die zonnen, manen en werelden in zich bevatten, zijn aan het rijksgebied van den Koning der Koningen onderworpen. Ontzettend groot is zijn gebied, indien wij slechts met het bloote oog in het ruim der schepping rondzien op onze aarde, in de lucht en in het uitspansel, het gewelf, dat onze woonplaats, met al wat er op en in is, van rondomme overdekt. Maar wat beteekent de omtrek van onzen gezigteinder, om de uitgestrektheid van het koningrijk Gods te willen afmeten? wij zien niets anders, dan eenige voorgebergten en heuvelen, terwijl het binnenste des Lands voor ons verborgen blijft, en alleen in verbeelding voor ons genaakbaar is. Wij zien alleen een klein gedeelte van het voorportaal van het paleis des onzienlijken Oppervorst, die daar zit op den troon van het heelal, die hemel en aarde vervult. Kunt gij u verbeelden, M. H.! eene oneindige ruimte, waarvan de verste gezigten, ook met het gewapend oog tot geene maatstokken kunnen dienen, hoe veel millioen malen gij dezelve ook vermenigvuldigt; kunt gij u verbeelden alle soorten van stoffe en voorwerpen, alle geslachten van wezens, van dieren of schepselen in die oneindige ruimte verspreid? — dan zoudt gij eenig denkbeeld verkrijgen van de uitgebreidheid van het koningrijk, dat Godes is. Maar ons gezigt begint welhaast te schemeren, en de verbeelding van verbazing te rug te deinzen, wanneer gij dezelve zooverre wilt uitstrekken, dat gij ze in die afgelegene onoverzienbare kreitsen laat rondzwerven. Met één woord dan, het *Heelal* is het koningrijk van God.

Maar hiertoe behoort ook het rijk der Engelen en der Geesten, zoo wel als de stoffelijke Natuur in haren ganschen omvang. En in dat opzigt alleen onderscheldt het zich te eenemale van alle aardsche rijken, of liever blijft er geenerhande grond van overeenkomst en vergelijking over. Hiertoe behoort ook het rijk van waarheid, deugd, godzaligheid en genade, zoo als dit op aarde gesticht is door den Zoon des H. Vaders. De zedelijke, even eens als de zinlijke wereld, staat onder het oppergezag van den Heelal regeerder.

En misschien is dit wel de bijzondere bedoeling van den Heiland, wanneer hij verklaarde; *Uwe is het koningrijk*; als of hij zeide: Gij zijt het o Vader! die door mij, uwen geliefden, den grond tot herstelling van het verdwaalde menschelijk geslacht hebt willen leggen en voor het zelve op nieuw den weg van genade en heil openen van algemeene genade en van een eeuwig heil. Van u is het rijk van licht, van vrede en liefde, dat het rijk der duisternis, en der boosheid in het einde zal te onderbrengen, uwe kinderen van het verderf verlossen, en als geroepene heiligen overbrengen in het rijk van eeuwige orde, en zaligheid. Hierop zal nagenoeg de zin der woorden uitkomen als behelzende eene lofspraak van het grootsch en weldadig ontwerp der goddelijke wijsheid en liefde, die zich voornamelijk openbaren in de oprigting der Christelijke huishouding, het H. verbond der genade, aan welks hoofd JEZUS CHRISTUS als de Middelaar Gods en der Menschen geplaatst is.

De tweede uitboezeming is eene dergelijke lofspraak van Gods magt: *Uwe is de kracht*, geen ding is voor u onmogelijk. Gij bezit de hoogste magt in u zelven. Alle kracht, die buiten u bestaat, komt van u af en is aan uwen wil onderworpen. Deze eigenschap der goddelijke natuur

AMH! ligt reeds opgesloten in de voorgaande uitdrukking. Onder de beschrijving van Gods koningrijk, moest deze gedachte te gelijk met die van volmaakte wijsheid bij u levendig worden. God vond het koningrijk niet, waarvan Hij de Heer is. Hij heeft niet als bij opvolging hetzelve van eenen anderen overgenomen; niet slechts de gewesten verdeeld en de vorm van Bestuur ingesteld, maar zelf de grondstoffen geschapen; alles oorspronkelijk daargesteld, zoo als het is. Scheppen in den eigenlijken zin, iets voortbrengen, waarvan nergens iets hoegenaamd voorhanden was en wel zulk een onbegrensd rijk, als het gebouw van het Heelal, sluit het hoogste denkbeeld van magt in, dat alleen kan toegepast worden op de eerste oorzaak aller dingen. *Uwe is de kracht*; die kracht, welke niet alleen in zich zelve onbeperkt is, zoodat God alles kan doen wat Hij wil, of met zijne wijsheid overeenkomt zonder eenige medehulp, zonder door eenige hindernissen of zwarigheden gestuit, door eenige inspanning vermoeid te worden, maar die alle krachten der natuur, der levende en levenlooze wereld in handen heeft, in beweging brengt en in werking houdt; *die kracht*, welke overal kan werken, wier oogmerken alles moet dienen, wier bevelen al het geschapene moet gehoorzamen; die kracht is de goddelijke, op wier wenken duizenden van werelden te voorschijn kwamen, duizenden van zonnenstelsels in hunne kringen ronddraaijen, die aan millioenen en millioenen van schepselen het bestaan gaf en nog hun bestaan en leven onderhoudt. Voor zulk eene magt, M. H.! buigt gij u neder, daarvan doet gij telkens belijdenis, als gij biddend het enkel woord van uwen Heiland gebruikt.

Uwe is de heerlijkheid. Heerlijk is voorzeker de geheele Schepping, en die is het werk van God. Het

Het Heelal is zijn troon, en alle schepselen zijn zijne dienaars. De leliën des velds bezitten meer wezenlijke schoonheid en luister, dan die het prachtigste hof van het Oosten, waarmede SALOMO in alle zijne heerlijkheid bekleed is geweest. Tot de glorie van den magtigsten alleenheerscher op aarde rekent men den glans van zijn kroon en paleis, de majesteit en onschendbaarheid van zijn persoon, de kostbaarheid zijner kleeding, die van goud en edel gesteenten schittert, de menigte zijner hovelingen en lijftrawanten, die hem omringen, de talrijke heerbenden, die gereed staan om op zijnen wenk hun bloed en leven op te offeren, de strengheid zijner wetten, het glinsterend zwaard der geregtigheid of des gewelds, dat hij in zijne hand draagt, en wat meer geschikt is, om de oogen der onderdanen te verblinden, schrik en vrees aan te jagen, en voor zijne ongenade te doen sidderen. Dat alles noemt men Heerlijkheid en Majesteit. Maar wat is het, in den grond beschouwd, anders dan ijdelheid en waterbellen, die door een enkel windvlaagje verbroken worden en verstuiven? Wat beteekent alle menschelijke grootheid in vergelijking van de heerlijkheid van Hem, die den hemel heeft tot eenen troon, en de aarde tot een voetbank zijner voeten? Ook dat zelfde gekroonde hoofd, voor het welk zich duizende nederbuigen als voor de hoogste Majesteit op aarde, is in al zijne pracht en heerlijkheid, een afhankelijk sterveling, die als hooi worden zal.

Maar de heerlijkheid Gods is een eigen glans, die tot het wezen der Godheid behoort, die door het gansche onbegrensde rijk afstraalt op alle voorwerpen rondom haar, en van welke ook de Koningen en Vorsten der aardsche volken hunnen luister ontleenen. De geheele schepping is Gods Paleis, schitterende aan alle kanten in alle derzelver afdeelingen, van de kostbaarste sieraden, met een eigen en ongeleenden luister. Alle

menschelijke pracht is slechts eene flaauwe nabootsing van de schoonheid der Natuur, Gods maaksel, Gods dienaresse. — De onbeschrijfelijke heerlijkheid der Goddelijke Majesteit treft niet enkel de zinnen, maar kan ook de harten verrukken. Het uitwerksel van aardsche grootheid is dikwijls alleen blind ontzag en kille schrik. Maar de heerlijkheid van God verwarmt het gemoed, stortende vreugde en vertrouwen in hetzelve uit; en het gevolg is — aanbidding, dank en liefde! Want God is liefde, dit leerde ons zijn eeniggeboren Zoon. God is liefde! deze juichtoon weêrgalmt over het geheele Koningrijk van God. Liefde, die zuivere en edele drift, om vreugde en gelukzaligheid rondsom zich te verspreiden, is de roemwaardigste van alle voortreffelijke hoedanigheden. Daarin bestaat de hoogste volkomenheid van een verstandig wezen, daarin bestaat ook eigenlijk de aanbiddelijke heerlijkheid van God onzen H. Vader. In dien zin was JEZUS CHRISTUS, het afschijnsel van zijne heerlijkheid. (1)

En eindelijk, dat alles is eeuwig, *Uwe is het koningrijk en de kracht en de heerlijkheid in eeuwigheid.*

Waar zijn ze, die oude rijken en Staten, die zich uitbreidden over alle omliggende landen en volken? waar zijn ze, die magtigen, die geweldigen, die veroveraars, voor wiens arm niets te sterk, noch te hoog noch te laag scheen, die zich beroemden, dat de zon over hun gebied nooit onderging? waar zijn ze, die trotsche Hoofden, die den Hemel als naar de kroon staken, die schitterende paleizen, die hooge piramiden, al die gedenkstukken van hunnen roem en heerlijkheid, die de eeuwen schenen te zullen verduren; waar zijn ze? — zij zijn gevallen, verbrij-

zeld

(1) Doch niet alleen in dezen zedelijken zin, ook, naar ons inzien, als met den Vader het Goddelijke Wezen deelachtig. *Redactie.*

zeid, weggevaagd van de aarde, als of ze niet geweest waren. Naauwelijks zijn de namen, wel eer zoo vermaard, zoo hoogklinkende, zoo geducht, overgebleven. En de tegenwoordige Rijken en Koningen, wat zal van hen worden na weinige jaren? Zij zullen insgelijks verouden, veranderen en vergaan in den ſtroom des tijds, die alle aardſche magt, en heerlijkheid wegſpoelt. Maar het rijk en de heerlijkheid van God blijven in eeuwigheid. De wereld moge voorbijgaan met hare begeerlijkheid, haar Schepper blijft dezelfde. Één dag is bij Hem als duizend jaren, en duizend jaren als één dag. De Heer is bekleed met ſterkte, Hij heeft zich omgord en zijn troon is bevestigd in eeuwigheid.

Zoo dikwerf gij dan, Broeders en Zusters! naar het voorſchrift van uwen Heiland bidt, herhaalt gij in het ſlot met weinige woorden al die verhevene gedachten, welke wij eenigermate ontwikkeld hebben, en het grootſte vertrouwen kunnen inboezemen. Hebt gij gebeden om dagelijksch brood, denkt daarbij, hoe de geheele groeijende Natuur behoort tot het koningrijk van Hem, tot welken gij gebeden hebt, hoe Hij het gras doet uitſpruiten voor de beesten, en het kruid ten dienſte der menſchen; hoe uw H. Vader de vogelen des hemels voedt, ſchoon zij zelven noch zaaijen noch maaijen, noch in de ſchuur verzamelen; hoe Hij de leliën des velds, ſchoon zij arbeiden noch ſpinnen, laat wasſen en zoodanig verſiert, dat SALOMO in al zijne heerlijkheid niet bekleed is geweest als een van dezen. Dit erkent gij telkens, als gij zegt: *Uwe is het koningrijk.* En wanneer gij van uwen kant uw best gedaan hebt, waarom zult gij dan zoo angſtig bezorgd zijn, wat gij eten, wat gij drinken, of waarmede gij u kleeden zult. Neen, vreest niet, gij gaat de

musch-

muschjes verre te boven, en nogtans voedt uw H. Vader dezelve.

Hebt gij gebeden om vergiffenis van schulden, Godes is het koningrijk, ook het rijk van waarheid, deugd en genade. Als gij dan uwen naasten hunne schulden wilt vergeven, en in andere gevallen ernstig door boete en bekeering aan uwe herstelling wilt arbeiden, laten dan uwe zielen niet te angstvallig over haar behoud zich bekommeren, want het koningrijk, waarvan ook boetvaardigen waardige onderdanen zijn, is Godes.

Hebt gij gebeden, *leidt ons niet in verzoeking, maar verlos ons van het booze*, waarom zoudt gij aan eene gunstige verhooring twijfelen bij God, die uw Vader is, en niet meer u zal opleggen dan gij dragen kunt? waarom aan verlossing van het kwade wanhopen? *want Godes is de kracht en de heerlijkheid in eeuwigheid.*

Die kracht Gods is menigmalen gebleken in uw eigen geschiedenis, en in de geschiedenis van het Land onzer inwoning Hoe menigmalen en bijkans wonderdadig, is hetzelve verlost uit de diepste vernedering, uit de grootste gevaren en schier hopelooze toestanden! Er is misschien geen volk op den aardbodem, welks jaarboeken zulke grootste herinneringen van die natuur aanbieden, als het volk van Oud Nederland. Slechts een weinig behoeven wij te rug te zien in de geschiedenis van onzen leeftijd, om hiervan overtuigd te worden. Meer dan eens zagen wij den nood tot die hoogte klimmen; dat de ondergang onvermijdelijk scheen. Maar even eens als in de dagen van onze vaderen, zagen wij telkens dat het water, wanneer het tot aan de lippen gekomen was, als door den wenk der Goddelijke almagt, die zeide: tot hier aan toe en niet verder, onverwacht te rug keerde, zoo dat wij juichend het hoofd weder uit de baren verhieven. Ja, dit kleine plekje

grond

grends, door overmagtige naburen, zoo dikwijls verdrukt en vernederd, heeft zich echter nooit geheel laten vertrappen en vertreden; nooit is het in zijne moerasfen verzonken, maar door den moed zijner bewoners, en in het vertrouwen op de hulp van Hem, wiens het koningrijk en de kracht en de heerlijkheid is, boven water gehouden, dat zelfs als een der fchoonfte Landsdouwen, nog heden prijkt met de heerlijkfte vruchten van orde, van eensgezindheid van zedelijke en Godsdienftige kracht, en van alle nationale deugden, zoo heerlijk als in de rijken der groote Mogendheden niet gevonden worden.

Een geduchte wereldwinger was voor weinige jaren onder dezelve opgeftaan, wiens reuzenmagt alles fcheen te zullen verpletteren, en ook ons Vaderland in zijn ijzeren vuist beklemd hield, of als een flibbig aanfpoelfel had ingeflorpt. Maar de Heer der heirfcharen wenkte, en — dat zoo genaamde aanfpoelfel rukte zich weder los, en werd als een zelfftandig vast Land herboren. — Ongelukkig liet men daar aan een ongelijkfoortig ftuk gronds vastkleven, dat hetzelve andermaal dreigde in den afgrond te flepen. Doch ook daar van zijn wij weder gefcheiden, hoewel niet zonder eene geweldige fcheuring, die pijnlijke breuken en wonden veroorzaakte, welke nog bloedend openftaan. Maar dit zelfde heeft mede gewerkt, om onzen nationalen roem te verhoogen, om onze geestdrift te ontvonken, en onze krachten te ontwikkelen. Hoe zigtbaar heeft de hand van den God der geregtigheid ons onder alle die fchokken tegen de zamengefpannen werkers der ongeregtigheid ftaande gehouden, en zelfs in 't verleden jaar de wapenen onzer dapperen, met onverwelkbare lauwren gekroond! Schoon dan de ftaat van onzekerheid, van fpanning en worfteling nog moge voortduren, hebben wij echter

bij

bij het terugzien op vorige ondersteuning en uitreddingen overvloedige stoffe, om met een oog van dankbaarheid en vertrouwen naar den Hemel op te zien. die ons in vele opzigten zoo genadig bewaard, ja zelfs boven alle omringende Volken bevoorregt en gezegend heeft. Welhaast verjaart de roemvolle gedenkdag van den tiendaagschen Veldtogt, gelijk die van *Waterloo.* Eeren wij de helden die voor ons gestreden hebben, maar eeren wij boven al Hem, wiens het koningrijk is en de kracht en de heerlijkheid. Laat deze ook voorts het bestendige voorwerp zijn van onze hoop en verwachtingen, meer dan ruiters en paarden, meer dan alle magtigen der aarde.

Kunnen magt, wijsheid, liefde en onveranderlijkheid in hare vereenigde werking vreugde en gerustheid aan het hart schenken; dan moeten wij zulks krachtdadig ondervinden bij de aanroeping van den naam des Allerhoogsten, dien wij onzen Vader mogen noemen, en aan welken wij eene onveranderlijke een eeuwige wijsheid, liefde en magt toekennen, volgens de leer van den Zoon zijner liefde. Houdt dan aan in het gebed, offchoon gij ook niet dadelijk de vervulling uwer wenschen erlangt. Geeft u over aan het welbehagen van uwen H. Vader, en blijft op Hem uwe hoop en vertrouwen vestigen, als op een onwankelbaren rotssteen, want God is wijs, magtig en goed in eeuwigheid. Al wie op Hem vertrouwt zal niet beschaamd worden. De poorten der helle zullen het koningrijk der Hemelen, Gods rijk, niet overweldigen. Vroeg of laat zullen licht, vrede, vrijheid en geregtigheid zegevieren, over het rijk van duisternis en geweld, en zullen wij van de boozen verlost worden. Geen geduchtere vijanden voorzeker hebben wij heden te bestrijden, dan overwonnen zijn in den roemrijken slag van welken wij op dezen stond den gedenkdag vieren.

Go-

Gode zij daarvoor, en voor alle andere blijken van zijne beschermende en zegenende hand, die wij tot hiertoe ontvangen hebben, openbare lof en dank toegebragt op navolgende wijze:

vs. 1. Noch op schilden noch op zwaarden,
Noch op moedig oorlogsmans,
Noch op ruiters noch op paarden,
Noch op spietse noch op-lans;
Maar op God, wiens mogendheid
Alle magt van aardsche dingen
Overtreft, heb ik geleid
't Anker mijner hopeningen.

vs. 3. Nooit kwam eenig mensch ter schanden,
Die op u zijn vastheid zet,
En door uwe sterke handen,
Wenscht en hoopt te zijn gered;
Doch bedrogen zal hij zijn
Die versmadende Gods zegen,
Zich vergaapt aan loosen schijn,
En belacht des vromen wegen.

PSALM XXV: 1, 3.

Haarlemmer berijming van 1713.

EENVOUDIG BEWIJS VOOR MINGEOEFENDEN, DAT DE PAUSELIJKE REGERING VAN GEEN GODDELIJKEN OORSPRONG IS.

Bij de instelling der Israëlitische of Joodsche Godsdienst vinden wij, volgens *Exod.* XXVIII: *Aäron en zijne Zoonen werden afgezonderd tot de bediening der priesterlijke waardigheid.* Zoo ook *Lev.* VIII, *Num.* III en 1 *Chron.* VI: 49. En volgens 2 *Chron.* VI: 5, 6, had God, sedert de uitvoering der kinderen Israëls uit *Egypte*, geene stad uit alle de stammen Israëls verkoren,

om een huis te bouwen, waar zijn naam zou wezen; doch nu had God *Jeruzalem* daartoe bepaald. Nu mogt, volgens *Hebr.* V: 4, 5. niem zich als Hoogepriester uitgeven, dan die daar van God zelven geroepen was, zoo als AÄR en CHRISTUS (1). Hieruit leert men drie zaken waarheden: *voorteerst*, dat AÄRON als de eerst en CHRISTUS, als de laatste Hoogepriester van G zijn geroepen; *ten tweede*, dat *Jeruzalem* als zetel van de Godsdienst door God is bepaal *ten derden*, dat niemand zich het regt van Hoog priester mag aanmatigen, dan die daartoe van G zelven is benoemd. Nu heeft het Hoogenpri terschap naar de ordening van AÄRON, met verwoesting van stad en tempel opgehouden bestaan, en *Jeruzalem* is niet meer de zetel de Godsdienst. CHRISTUS is Hoogepriester in Eeuwigheid, zonder opvolging van anderen, n de ordeninge MELCHIZEDEKS. Derhalve op aa bestaat er geen Hoogepriester meer. Te zegge dat PETRUS de opvolger van CHRISTUS is gewee om op aarde CHRISTUS te vertegenwoordigen; vindt men nergens in den Bijbel beschreven; naar welke ordening zoude dat zijn? Even wordt geleerd, dat te *Rome* voortaan, in pl van te *Jeruzalem*, de zetel van de Godsdie zoude wezen. Men leest *Luc.* XXII: 24, dat twist onder de Apostelen was, wie van henlie de meeste zoude zijn, zoodat het hun toen, ev gelijk PETRUS zelven, nog onbekend was, dat TRUS, CHRISTUS als Hoogepriester zoude opvolge zoo als de Roomsche kerk uit *Matth.* XVI: 1 19. wil bewijzen (2). Nu is het immers kla dat de liefderijke Zaligmaker hun omtrent zulk

(1) *Hebr.* VII: 23, 24.
(2) *Matth.* XX: 25. en XXIII: 8—12.

gewigtig leerstuk, dat zoo belangrijk voor hen en voor de geheele Christenheid, door alle tijden heen zoude zijn, zeker zeer duidelijk zou hebben onderrigt, en hen op PETRUS, als hun hoofd zoude gewezen hebben: doch van dit alles vindt men niets. Integendeel zegt JEZUS: *maar de meeste onder u zij gelijk de minste.* PETRUS heeft zich ook nooit die magt aangematigd, noemende zich zelven in tegendeel: *een mede-Ouderling.* 1 *Petr.* V: 1. Leest verder de brieven van PAULUS en PETRUS, en nergens is één woord te vinden, ten bewijze, dat te *Rome* voortaan de zetel van de Godsdienst zoude zijn; wij leeren integendeel, uit het gesprek van onzen gezegenden Heiland met de Samaritaansche vrouw, *Joh.* IV. dat er voortaan geen vaste plaats voor den zetel van de Godsdienst zijn zoude, maar wel dat men op alle plaatsen God zou kunnen aanbidden; en wel — in *geest en waarheid*, (zonder ceremoniën). Daar het nu bewezen is, dat er op aarde geen Hoogepriester meer bestaat, en er geen vaste plaats voor de Godsdienst meer is, zoo volgt van zelve, dat de Roomsche leer, aangaande de Pauselijke regering, ten eenemaal valsch is.

Gevolgen uit het voorgaande.

Bestaat er op aarde geen Hoogepriesterschap meer, zoo bestaat er ook geen priesterschap (1); bestaat er geen priesterschap, zoo bestaat er geen offer meer (2); derhalve het offer in

(1) Vermits de priester zijne zending van den Opperpriester moet ontleenen, wil hij wettig zijn.

(2) Het brood verandert niet in het ligchaam van JEZUS volgens de leerstelling der Roomsche kerk, ten zij de mis door een wettig gezonden Priester bediend wordt.

in de mis is valsch; en is het offer in de mis valsch, zoo kan hetzelve niet tot nut der dooden verstrekken.

T. v. V.

BERIGT AANGAANDE HET GENOOTSCHAP TE LONDON, TER BEVORDERING VAN HET GODSDIENSTIG ONDERWIJS DER ARMEN.

Er is te *London* een Genootschap opgerigt, welks doel is de uitdeeling van Godsdienstig onderwijs aan de Armen. De Leden van hetzelve zijn zoo wel van het vrouwelijke als van het mannelijke geslacht. Het plan van werkzaamheid is aldus: Eene of (hetgeen beter is) twee fatzoenlijke Vrouwen of Heeren, nemen eene Straat voor hunne rekening, welke hoofdzakelijk door Armen bewoond wordt. Aan elk huis vragen zij: 1°. Of men er een' Bijbel heeft; 2°. Of de kinderen op een Dag- of Zondags-School gaan; 3°. Of de bewoners geregeld ter Kerke gaan. Zijn de antwoorden ontkennend, dan worden de nalatigen vermaand, om in die opzigten hunne pligten te vervullen, en men biedt aan om hen behulpzaam te zijn. Vervolgens geeft men hun eenig Godsdienstig Traktaat-boekje *ter leen*, met uitnoodiging om hetzelve te lezen. Na verloop van twee of drie weken komt men terug, en spreekt met de lieden over hetgeen zij gelezen hebben. Vervolgens leest men hun eenige verzen uit den Bijbel voor, en drukt hun de groote belangrijkheid op het gemoed van die geheele verandering des harten, zonder welke niemand het koningrijk der hemelen kan binnen treden. Deze bezoeken worden elke veertien dagen herhaald, en op deze wijze geraken meer dan 30,000 huis-
ge-

gezinnen in *London* en deszelfs nabuurschap, tot het genot van het Christelijk onderwijs. De voordeelen van deze wijze van handelen zijn menigvuldig: 1°. Wordt de Godsdienst tot in de huizen der zorgeloozen gebragt; 2°. Gevallen van wezenlijke ellende, worden zoo wel als van bedrog, ontdekt; 3°. Zachtere en liefderijker betrekkingen, tusschen rijken en armen, worden daargesteld. De bezoekers worden algemeen wel ontvangen. Het is evenwel noodig *geene* geldelijke hulp in regtstreeksche betrekking met de Godsdienstige bezoeken te brengen, want dit zou tot geveinsdheid kunnen leiden; in enkele gevallen alleen beveelt men lijders aan bestaande Zieken-Genootschappen aan.

STAAT DER WETENSCHAPPEN IN SPANJE.

De Spaansche Geestelijkheid, steeds gedachtig aan de waarheid, dat het onderzoek van of het redeneren over eene zaak van zelve leidt, om ook over andere zaken na te denken, was er steeds op bedacht, om de beoefening der wetenschappen in minachting te brengen, en allen ijver of geestdrift voor dezelve daardoor tegen te gaan, dat dezelve geen middel van bestaan of welvaart aanbiedt. In *Spanje* kan men door talenten niets vooruitkomen, maar alleen door dienstvaardigheid, niet jegens het Vaderland en het Volk, maar jegens de Grooten. Intusschen zijn door den ijdelen wensch, om voor een beschermer der geleerdheid door te gaan, terwijl men alle zucht tot kennis onderdrukt, in de Hoofdstad eenige Scholen ontstaan; en over het geheel kan men in *Spanje*, even zoo goed als elders leeren lezen. Dit laat men toe, om dat in

de Kinderscholen alleen Godsdienstige boeken gelezen worden, of liever de zoodanige, welke handelen over de waardigheid en de verdiensten der Geestelijken. Met het hoogere onderwijs is het allerellendigst gesteld, gelijk de inrigting van de Latijnsche Scholen en der Universiteiten bewijst.

Voor eenige jaren kwam er bevel, dat de Dominikaner-Monniken de Grieksche taal zouden leeren; doch er was niemand, die hen daarin onderwijs kon geven. Er zijn in geheel *Madrid*, met uitzondering der openbare Bibliotheken, ja misschien in geheel *Spanje*, geen twaalf exemplaren van HOMERUS, hoewel de herstelde Jezuiten in *San Isidro*, het Grieksch gelijk ook het Hebreeuwsch althans *pro forma* leeren. De voorname, rijke Spanjaarden schijnen een afkeer te hebben van alle vreemde, levende talen, en ofschoon de Franschen hunne naburen zijn, verstaan zij het Fransch veel minder, dan dit bij de Zweden, Polen en Russen het geval is.

Aardrijkskundige kennis bezitten alleen die Spanjaarden, welke gereisd hebben. De overigen verwaarloozen dezelve in zulk eene mate, dat zij geene de minste gezonde denkbeelden hebben over de staatkundige en burgerlijke inrigtingen van andere volken. Van *Frankrijk*, bij voorbeeld, weet men, dat het aan gene zijde der Pijreneën ligt, en daar de Noordenwind over het sneeuwgebergte komende, scherp is, zoo verbeelden zij zich, dat het aldaar zeer koud moet zijn, en nog kouder natuurlijk in verder gelegene gewesten, *Duitschland*, *Oostenrijk*, *Hongarijen*, enz.

Voor de *Natuurkunde* is nergens om *Madrid* eene openbare leerstoel opgerigt; misschien geven echter de Jezuïten daarin eenig onderwijs aan hunne Kweekelingen, in het Collegie van *San Is-*

lysedro. Gedurende de Constitutioneele Regering, werd er te *Madrid* in de straat der geneesmiddelen, (*salle de los remedios*) openbaar les gegeven in de proefondervindelijke Natuurkunde, door een Zwitschersch Professor, welken een Spanjaard als Amanuensis ten dienste stond. Men had daartoe een kabinet, van de noodige werktuigen voorzien, uit *Parijs* ontboden. Toen echter, door het inrukken der Fransche Armee, de Constitutie om ver werd geworpen, hielden deze voorlezingen op, en het kabinet werd gesloten. Een Franschman werd uitgenoodigd om het te gaan zoeken, om zich eenige zink- en kopere platen tot Galvanische proeven te verschaffen; en hij vond het na vele moeite, in een afgelegen vervallen gebouw, dat tot een Klooster behoorde. De Opziener was met lompen bedekt, en zijn uitgeteerde, ellendige gedaante was een treffend beeld, van den jammerlijken staat der wetenschappen in *Spanje*. Hij had echter zoo veel eergevoel, dat hij alle geldelijke vergoeding voor de platen afsloeg.

Tot beoefening der *Delfstofkunde* bestaat er eene natuurlijke aanleiding in het bezit van de buitengewoon rijke bergwerken, welke *Spanje* in beide wereelddeelen bezit. Ook vindt men in het Mineralogisch kabinet te *Madrid* kostelijke schatten; onder andere het grootste stuk zuiver goud, dat in *Europa* voorhanden is. Doch des niet te min is er in *Spanje* geen enkel klassiek werk, over deze wetenschap, zelfs geen leerboek, en men heeft de moeite niet genomen, om eenig buitenlandsch werk over dezelve in de landtaal over te zetten.

Het kabinet voor de *Natuurlijke Geschiedenis*, het welk men in de straat Alcala vindt, is zeer onbeduidend; offchoon het een volledig skelet van een Mammouth bezit.

De *Scheikunde* wordt alleen in zoo verre geleerd, als zij voor eenen zeer middelmatigen Apothekar onmisbaar is. Met de theorie dezer wetenſchap houdt de trage Spanjaard zich niet op. De meeste geneesmiddelen moeten uit andere landen ontboden worden.

Deze treurige ſtaat, waarin zich thans de wetenſchappen in *Spanje* bevinden, wordt nog verergerd door de verordeningen van het Gouvernement, ter onderdrukking van de vrijheid der drukpers. Alle inrigtingen, die eenig Vaderlandlievend doel hebben, zijn er aan banden gelegd.

Gelukkig Nederland, waar regt en vrijheid hand aan hand gepaard gaan, en de wetenſchappen bloeijen!

DE EDELMOEDIGE VRIEND.

FREDERIK en JACOB waren in hetzelfde huis, in hetzelfde beroep en onder hetzelfde opzigt opgevoed; alleen met dit onderſcheid: FREDERIK was de zoon en JACOB de kantoorbediende; gene had een aanzienlijk vermogen, deze was zeer vlijtig. De vader en patroon van deze jongelieden ſtierf, en beiden waren nu aan hen zelven overgelaten. FREDERIK bood JACOB aan, om met hem in compagnie te handelen; doch JACOB wees dit voorſtel van de hand, daar het meer was, dan hij meende te mogen aannemen. FREDERIK was nu zoo grootmoedig, hem tot belooning zijner onbaatzuchtigheid eene ſom voor te ſchieten, om voor eigene rekening iets te kunnen beginnen.

JACOB wist dat hij handel dreef met geld, dat hem niet toebehoorde, en dat hij alleen door vlijt en ſpaarzaamheid eenmaal in ſtaat konde zijn, die ſchuld weder te betalen, en dit was hem eene aan-

aanfporing om met de meeste zorgvuldigheid zijne zaken te behartigen, en door eerlijkheid en goede trouw zich de achting zijner medeburgers te verwerven. Het gewenschte gevolg van zulk een gedrag was, dat hij het opgenomene kapitaal na weinige jaren geheel konde aflosfen. Daarenboven had hij het geluk van bekend te worden met het huisgezin van een der Predikanten zijner woonplaats, wiens dochter hij heimelijk beminde. Zijn aanzoek om dat meisje, dat meer door braafheid en godsvrucht, dan door uitwendige fchoonheid uitmuntte, gelukte, en door middel van den invloed zijns fchoonvaders kon hij nu zijnen handel aanmerkelijk uitbreiden.

Zijne ruimere omftandigheden bragten echter geene verandering te wege, in zijne denk- of levenswijze. Hij en zijne vrouw hielden, zonder nogthans de welvoegelijkheid uit het oog te verliezen, zoo zuinig huis, dat hun vermogen van jaar tot jaar toenam. — Niet zoo huishoudelijk was zijn vriend FREDERIK. Hij werd, door eene overdrevene zucht naar vermaak, flof en achteloos in zijne zaken. en gaf alles aan zijne bedienden over. Door eene kostbare levenswijze verminderde zijn vermogen van tijd tot tijd. Zijne zaken gingen achteruit. Hij huwde een meisje, dat hij hartelijk lief had, maar geraakte door dit huwelijk in benarde omftandigheden, daar hij zich genoodzaakt zag, om zijnen Schoonvader aanmerkelijk te onderfteunen. Eindelijk kwam het zelfs zoover, dat zijne fchuldeifchers op zijn perfoon en goederen beflag leiden.

Niets anders bleef den ongelukkigen nu overig, dan zijnen vriend op te zoeken, en hem te fmeeken, dat hij den verwarden ftaat zijner zaken opmaakte en met zijne fchuldeifchers in onderhandeling trad. JACOB was daartoe gereed en behartigde het belang van zijnen ouden vriend FREDE-

zig met de meeste onbaatzuchtigheid. Dadelijk bevrijdde hij hem uit de gijzeling en betaalde zijne schulden. Doch, dit bewijs zijner dankbare vriendschap was hem nog niet genoeg. Hij meende aan FREDERIK geheel zijn fortuin verschuldigd te zijn, en gevoelde zich verpligt om hem geheel te redden. Hij deed hem het volgende voorstel: „ Eens was er een tijd, mijn waardste „ vriend, dat gij mij aanbood, om uw Compagnon „ in den handel te worden, hetgeen ik toen niet „ konde of durfde aannemen. Mijne omstandigheden zijn nu zoo gunstig, als toen de uwe waren „ en offchoon gij mij niets schuldig zijt, vergeet „ ik echter niet, dat ik alles wat ik heb, aan u „ verschuldigd ben. Mijne dankbaarheid vordert „ dus, u thans het zelfde aanbod te doen, dat „ uwe grootmoedigheid mij toen gedaan heeft. „ Neem dus zonder eenige bedenking de helft „ aan, van al hetgene dat ik door uwe goedheid „ in staat ben geweest te verzamelen."

FREDERIK omhelsde zijnen vriend, maar was niet dan met moeite te bewegen, om dit voorstel aan te nemen. Toen hij er echter eindelijk toe overging, besloot hij zich hetzelve waardig te maken. Van dit oogenblik af, leefden de beide vrienden in de grootste overeenstemming, en FREDERIK was zoo wel als JAKOB, in zijnen stand een voorbeeld.

ONBAATZUCHTIGHEID.

S... en D..., twee vrienden, hadden alles voor elkanderen over. S... leerde eene jonge dochter kennen, wier schoonheid, bevalligheid en deugd eenen diepen indruk op hem maakten. Zijn vriend D..., had reeds eenigen tijd dit meisje insgelijks bemind, maar onderdrukte die neiging

en

en zeide er niemand een enkel woord van, zelfs zijnen vriend niet, omdat hij in haar huis geen toegang had. Toen hij echter vernam, dat zijn vriend S... in dit huis kennis had gekregen, en van deszelfs neiging niets wist, vertrouwde hij hem zijn geheim en smeekte hem, zijne vriendschappelijke aanbeveling bij HENRIËTTE. S... had nu eenen moeijelijken strijd tusschen vriendschap en liefde, maar de vriendschap zegepraalde. Hij bragt zijnen vriend in kennis met HENRIËTTE en was zijne voorspraak met dat gevolg, dat hij hen beide gelukkig in het huwelijk vereenigd zag. Naderhand verzekerde S..., dat hij, na dit offer gebragt te hebben, een onuitsprekelijk genoegen smaakte, en dat de bewustheid van zijnen vriend gelukkig te hebben gemaakt, hem eene rijke belooning was voor zijne zelfverloochening.

D... was niet minder hartelijk in de vriendschap. Offschoon hij nimmer ontdekte, wat zijn vriend voor hem gedaan had, toonde hij echter, dat hij, daartoe in de gelegenheid zijnde, zijnen vriend een gelijk offer konde brengen. S... verloor, door een onvoorzien ongeluk, zijn geheel vermogen en werd arm. D... hielp hem echter met voorbeeldige grootmoedigheid en herstelde zijne zaken volkomen. Beide deze vrienden hadden de aangename overtuiging, dat zij voor elkanderen alles gedaan hadden, wat zij konden doen.

INVLOED VAN HET PROTESTANTISMUS, OP DE KONINKLIJKE HOVEN

Er bestaat een groot onderscheid tusschen de gewoonten der Koningen en Vorsten, welke de Roomsche Godsdienst belijden, en die van anderen, welke het Protestantismus zijn toegedaan. De eersten houden zich doorgaans aan de regels eener

eener strenge, somtijds belagchelijke Hof etiquette, de laatsten zijn daar en tegen in hunne levenswijze eenvoudiger, minzamer en meer voorkomende. Een tafreel van het hofleven te *'s Gravenhage* en in *Madrid*, zoude een zeer aanmerkelijk contrast opleveren Een Protestantsch Vorst behoeft geenzins — gelijk de Koning welken het Revolutionair Liberalismus op den troon plaatste — laagheden te begaan, om de gunst des volks te winnen. Wanneer hij overeenkomstig de grondbeginselen van het Protestantismus, welke die zijn van het Heilig Evangelie, zijn Rijk bestnurt, dan is hij de Vriend en Vader des volks en kan even gerust slapen als de arme daglooner, die door niemand benijd wordt.

Men verhaalt van den tegenwoordigen Koning van *Denemarken*, de volgende anecdote. De Koning heeft zulk een vertrouwen op de liefde zijner onderdanen, dat hij zich door geene wacht laat omringen, en zelfs zijne Slaapkamer nooit gesloten is. Voor eenigen tijd werd Zijne Majesteit ten twee uuren in de morgenstond uit den slaap opgewekt, door eenen jongen Tuinmansknecht, die onbemerkt in het Paleis had weten te sluipen, en den Vorst zacht op den schouder klopte, terwijl hij een verzoek deed, zeggende: Mijn Vader! ik wilde zeker zijn van u alleen te vinden, en daarom heb ik het tegenwoordig oogenblik gekozen, om van u deze genade te smeeken. De ontwaakte Koning toonde zich noch ontsteld, noch vergramd, maar zeide met zijne gewone goedheid: heb wat geduld mijn jonge vriend! ik zal voor u doen al wat ik kan; maar als gij mij weder iets te zeggen hebt, kies dan daartoe een meer voegzaam uur. — De Koning vermaakte zich niet weinig met dit zonderling nachtbezoek.

AF.

AFSCHAFFING DER VRIJMETSELARIJ IN NOORD-AMERIKA.

Onder de vele verhevene, de ontwikkeling der burgerlijke vrijheid bevorderende denkbeelden, welke *Europa* aan de nieuwe wereld heeft te danken, mag een nieuw verschijnsel inzonderheid onze opmerkzaamheid opwekken. In *Noord-Amerika* namelijk, is men ernstig bedacht op de afschaffing der Vrijmetselarij. De meest achtingwaardige leden van deze inrigting schroomen niet te verklaren, dat dezelve in de Vereenigde Staten niet meer behoort voort te duren. Zonder het nut te ontkennen, dat de Vrijmetselarij, in hare oorspronkelijke reinheid, tot bevordering van vrijheid en menschelijkheid in despotische Staten heeft aangebragt, erkennen de Noord-Amerikanen, dat dezelve in hun Vaderland, gelijk ook in andere vrije Staten, bij den spoedigen voortgang van wetenschap en beschaving, nutteloos is geworden, en voor de maatschappij thans niets meer is, dan het speelgoed eens kinds voor den volwassen man. Geen verstandig man, twijfelt er meer aan, dat de Vrijmetselarij, binnen weinige jaren, in *Noord-Amerika* alleen bekend zal zijn, als eene verouderde inrigting, die haren geest en haar doel heeft verloren.

(SENGEL *Kirch. Zeitung* 1831.)

PROEVEN VAN EDELMOEDIGHEID.

I.

Een jong Schilder, een Duitscher, kwam in *Modena* aan, in de hoop van daar zijn brood te zullen winnen. Hij had aan alles gebrek en bad een

een Scharenslijper, met wien hij toevallig in kennis was gekomen, om hem voor eenen geringen prijs en, zoo het mogelijk was, voor niet, eene slaapplaats in zijne woning te geven. De Scharenslijper, die zelf behoeftig was, bood hem de helft van zijn bed aan. De vreemdeling zocht arbeid, maar vond dien niet. Zijn waard bleef hem echter bij zich in huis houden en zijn brood met hem deelen. De Schilder wordt ziek. De Scharenslijper staat nu vroeger op en gaat later naar bed, dan gewoonlijk, om door zijnen arbeid des te meer te verdienen, ten einde zijnen kranken Gast te kunnen verkwikken. Daarenboven zat hij nog dikwijls een groot gedeelte van den nacht bij hem op, en paste hem zoo zorgvuldig op, als hij konde.

De zieke herstelde en ontving kort na zijne genezing eene somme gelds uit zijn Vaderland. Aanstonds wilde hij nu zijnen goeden gastheer de gemaakte schuld betalen, en hem voor al zijne moeite beloonen. Doch deze weigerde het grootmoedig en zeide: neen! ik kan niets van u aannemen. Hetgene ik voor u gedaan heb, is eene schuld, die gij gemaakt hebt, en welke gij aan den eersten braven man, die uwe hulp noodig heeft, weder moet betalen. Ik heb slechts aan u betaald, hetgene ik ontvangen heb, want ik heb eene gelijke weldaad aan een ander te danken. Vergeet maar niet, het zelfde te doen, als u daartoe de gelegenheid wordt gegeven.

2.

Toen aan den Admiraal HARDY het commando over de Engelsche Vloot was opgedragen, liet Lord SANDWICH den Kapitein ELLIOT roepen, en zeide hem, dat hij een bekwaam man tot Vlag-Kapitein noodig had, en dat hij hem, wegens zijne bekende kunde en dapperheid, dezen gewigti-

gen

gen post had toegedacht. ELLIOT dankte den Lord voor het vertrouwen, dat hij in hem stelde, maar verontschuldigde zich echter, door zich op zijne onervarenheid te beroepen. Hij voegde er echter bij: ik ken eenen zeer braven en bekwamen Officier, den Kapitein KEMPENVELD, die voor dezen post bij uitnemendheid geschikt zoude zijn. Lord SANDWICH zeide, dat hij ook wel aan dien man gedacht had, en hem zeer geschikt voor dezen post rekende; maar dat hij vreesde, dat KEMPENFELD den post nu niet zoude willen aanvaarden, als dezelve hem nu eerst werd aangeboden. ELLIOT andwoordde: KEMPENFELD is een oud, beproefd en wakker Krijgsman, die veelligt meende dat hij vergeten werd, en dat hij liever aan dezen Officier, zijnen post als Overste der Zee soldaten, waarmede de Koning hem nog onlangs had begiftigd, wilde afstaan, dan dat de Staat gevaar liep, van dezen man te verliezen. Toen Kapitein KEMPENFELD dit hoorde, zeide hij, ELLIOT heeft van mij te groote gedachten; zijnen post van Overste zal ik niet aannemen, want hij is denzelven waardig, maar zijn goede meening over mijn persoon, beweegt mij tot het besluit, om de plaats als Vlagge Kapitein aan te nemen.

3.

Onder zoo vele afschuwlijke en gruwzame bedrijven, welke in de beruchte *Bartholomeusnacht* gepleegd werden, maakt de geschiedenis gewag van eene grootmoedige daad, welke echter het kenmerk van mindere beschaafdheid is.

VECINS, een Edelman in *Quercij*, leefde reeds sedert eenen geruimen tijd in onmin, met eenen zijner naburen, REGNIER, eenen Calvinist, en had hem eenige malen den dood gezworen. In den noodlottigen nacht waren zij beide te *Parijs*, en REGNIER sidderde van vrees, dat VECINS zich van de

deze omstandigheid zoude bedienen, om aan zijnen ingekankerden haat bot te vieren. Terwijl hij zich zoo beangst maakt, wordt de deur zijner kamer met geweld opengebroken, en VECINS vertoont zich aan zijn oog met een uitgetogen zwaard, en van twee soldaten verzeld. Volg mij, zeide hij tot REGNIER, op eenen harden en gebiedenden toon. Hoogst ontsteld volgde VECINS zijnen vijand, tusschen deszelfs trawanten, en meende in den dood te gaan. VECINS gebood hem te paard te stijgen, en zonder zich op te houden of een woord te spreken, reed hij met hem naar *Quercij*.

Op zijn Slot gekomen zijnde, sprak hij zijnen gevangenen dus aan: „ Hier zijn wij in veiligheid. Ik heb mij van deze gelegenheid willen bedienen, om mij te wreken; doch tusschen brave lieden moet het gevaar even groot zijn. Dit is de oorzaak waarom ik u gered heb. Gij zult mij nu zoo spoedig gij wilt gereed vinden, om onzen strijd te beslissen, zoo als het edellieden betaamt."

REGNIER kon wegens verbaasdheid en ontsteltenis hem naauwelijks antwoorden. Hij gaf zijne dankbaarheid in de hartelijkste bewoordingen te kennen, en bad om zijne vriendschap.

„ Ik geef het aan u over, hernam VECINS, mij te beminnen of te haten, en ik heb u om geene andere reden hier gebragt, dan om u in staat te stellen, om hierin eene keus te doen." — Zonder hierop antwoord af te wachten, gaf hij zijn paard de sporen en reed weg."

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

SERIES LECTIONUM, IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA, HABENDARUM A 3 SEPTEMBRIS 1832. RECTORE MAGNIFICO.

CASPARO GEORGIO CAROLO REINWARDT.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Horâ.

C. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . XI.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . I.

Plantarum Historiam illustrabit verno et aestivo tempore matutino iisdem diebus et Jovis VII.

S. SPEYERT VAN DER EYK Mathesin Subliniorem docebit, diebus Lunae et Mercurii . I.

Physicam experimentis illustratam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis XII.

G. WTTEWAAL De Cura Summi Imperantis ad promovendam Agriculturam, Artes et Mercaturam aget, diebus et horis Auditoribus commodis.

Lectionibus de Agricultura et Re pecuaria vacabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . I.

J. DE GELDER tradet Elementa Geometriae, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis VIII.

Trigonometriam rectilineam et sphaericam, ejusque usum in Astronomiâ et Arte navigandi, aliisque Disciplinis, provectioribus discipulis explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . IX.

Hor. A.

Calculum Differentialem et Integralem, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

Theoriam probabilitatis, quam vocant, et insignem ejus usum in vita civili tradet, quarum lectionum horas in commodum Auditorum constituet.

Philosophiae Theoreticae et Literarum humaniorum Candidatis Geometriam, et Arithmeticam universalem initiis repetitis explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis XI.

Partem Theoreticam et Practicam Paedagogices, ad disciplinas Mathematicas relatae, futuros Gymnasiorum Praeceptores docebit, horis deinceps indicandis.

P. J. UYLENBROEK Prof. Extraord. Physicam docebit, secundum compendium a Cl. BIOT editum, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . VIII.

Physicam et Astronomiam Mathematicam tradet, iisdem diebus . . . . XII.

Astronomiae Elementa exponet, diebus iisdem . . . . X.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis . . . . I.
et Veneris . . . . VIII—X.

J. G. 'S. VAN BREDA Historiam naturalem, Anatome et Physiologia comparata animalium, praesertim vertebratorum, illustratam, docebit, diebus Jovis et Veneris . . XII.

Geologiam et Historiam Plantarum et Animalium fossilium tradet, diebus Jovis et Veneris XI.

I. VAN DER HOEVEN Prof. Extraord. Elementa Historiae naturalis Animalium et Anatomen comparatam exponet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.

His-

Hora.

Historiam Mammalium docebit, diebus Martis et Jovis . . . . I.

Tradet Osteologiam comparatam et Entomologiam iis, qui praecipuam Zoölogiae operam tribuunt, horis postea constituendis.

A. H. VAN DER BOON MESCH Prof. Extraord. Chymiae doctrinam ejusque in artibus usum exponet, diebus Lunae et Mercurii . . I.

Chromurgiam, seu pigmentorum historiam, parandi methodum, naturam et varium usum explicabit, diebus Mercurii et Veneris IV.

Explicabit HUMPHRYI DAVYI libellum de *Chymiae in Agricultura usu*, horis deinceps indicandis.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. H. VAN DER PALM Grammatices Hebraeae praecepta tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XII.

Antiquitates Hebraeas enarrabit iisdem diebus I.

Secundum SAMUELIS librum cursoria lectione tractare perget, die Veneris . . I.

M. SIEGENBEEK Historiam Belgii Foederati enarrabit, duce Cl. C. SAXIO, in libro, cui nomen est: *Monogrammata Historiae Batavae*, diebus Martis, Mercurii et Jovis . X.

Eloquentiam Belgicam docebit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XI.

Stili bene Belgici praecepta tradet, iisdem diebus . . . . XII.

VONDELII Tragoediam, cui *Gysberti Amstelii* nomen est, et selecta quaedam poëtarum seculi XVII carmina, bis per hebdomadem, explicare paratus est horâ auditoribus commoda.

J. BAKE, interpretabitur *Ciceronis libros de*

Hor.

Legibus, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.

Exponet *Euripidis Medeam*, et *Xenophonteae Cyropaediae* librum VIII, iisdem diebus X.

In *Institutionibus Paedagogicis* moderabitur exercitationes exegeticas ponendas tum in *Demosthenis Midiana*, tum in *Ciceronis pro Marcello*, iisdem diebus . . . I.

J. NIEUWENHUIS Metaphysicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis VIII. et Veneris . . . . . . X.

Scholas paedagogicas habebit, die Mercurii XII. et Veneris . . . . . . XI.

Historiam Philosophiae explicabit, diebus Veneris et Saturni . . . . . IX.

H. A. HAMAKER Jeremiam Philologice et Critice interpretabitur initio facto a C. XXIV, diebus Martis et Jovis . . . . . I.

Sermonis Arabici, item Chaldaici et Syriaci elementa docebit, diebus Lunae Mercurii et Veneris . . . . II.

KOSEGARTENI Chrestomathiam et HAMASAE Carmina explicabit, diebus Martis et Jovis IV.

Bar-Hebraeum in provectiorum discipulorum gratiam exponet, die Lunae . . IV.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XI.

De PLAUTI fabula aliqua, futuris Philologis diem et horam dicet.

C. J. C. REUVENS Antiquitatem Romanam explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii XII. et die Veneris . . . . IX et X.

G. L. MAHNE tradet Historiam Literarum, tum Graecarum, tum Latinarum, die Mercurii I. et diebus Veneris et Saturni . . X.

J. M. SCHRANT Eloquentiae Historiam criti-

cam,

Horâ.
cam, cum veteris tum recentioris aevi, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii . . IV.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, die Martis . . III.

FACULTAS MEDICA.

M. S. DU PUI Selectiora Theoretico-Practica *Chirurgiae*, *Artis Obstetriciae*, *Medicinae Legalis* etc.; hiberno tempore, *Anatomiae Chirurgicae* capita dabit.

Disputationibus publicis Academicis, Medicinae ambitum spectantibus, lubenter vacabit.

Horae his Lectionibus statuendae (quantum per aetatem licebit) dein notabuntur.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris. X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . . III—V.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce Pharmacopaeâ Belgicâ explicabit, diebus Lunae, Martis Mercurii et Jovis VIII.

Doctrinam Indicationum Therapeuticarum docebit; sive Materiem Medicam practicam ad Methodologiam Therapeuticam applicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . IX.

Exercitationibus Clinicis in Nosocomio Academico habendis, singulis diebus, vacabit eadem horâ.

Disputationibus item publicis de variis Medicinae partibus habendis praeërit, diebus et horis Auditoribus commodis.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet singulis diebus . . . XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . VIII.

Hora.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis.

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis X.

Medicinam Forensem, die Veneris . I.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris I.

et die Veneris . . . . . . VIII.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Lunae et Mercurii . . . . IV.

Disputandi exercitiis praeerit, diebus et horis Auditoribus commodis.

FACULTAS JURIDICA.

N. SMALLENBURG Institutiones, secundum WESTENBERGIUM, tractabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . XI.

Primas Lineas Juris Civilis Belgici, a se editas, explicabit, iisdem diebus . . . XII.

Libros XXIII et seqq. Pandectarum interpretabitur, die Veneris . . . XI et XII.

H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris (sive introductionem ad studium Jurisprudentiae universae et singularum ejus partium) tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis XII.

Oeconomiae Politicae principia, ad patriam nostram applicata, docebit, diebus Martis, Jovis et Veneris . . . . XI.

Statisticam Patriae describet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . I.

Juris Mercatorii Belgici Institutiones tradet, die Veneris . . . . . XII et I.

Disputandi exercitiis praeerit, die Martis IV.

G. J. VAN ASSEN illustrabit historiam Juris pru-

Horâ.

prudentiae Romanae, duce J. A. BACHIO, diebus. Lunae, Martis et Mercurii . VIII.

Docebit JUSTINIANI Institutiones Juris Civilis, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . IX.

Interpretabitur Digestorum Libros duce WESTENBERGIO, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Tradet Juris Civilis Attici elementa, diebus et horis deinde indicandis.

H. COCK Jus Naturale tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii X

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris et Saturni . . IX

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . VIII.

Disputandi exercitiis praeërit, die Lunae III

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Politicam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Lunae et Mercurii XI et die Veneris X

Diplomatiam, id est, disciplinam principiorum et formarum, quibus rationes Regnorum externae reguntur, diebus Lunae et Mercurii XII et die Jovis . . . . I.

De statu Regni M. Britanniae ejusque coloniarum, habita rei politicae generalis et Oeconomiae inprimis politicae ratione, exponet, die Jovis . . . . . . XII.
et die Veneris . . . . . VIII.
vel alia hora magis commoda.

FACULTAS THEOLOGIA.

J. VAN VOORST, quantum per aetatem et valetudinem licebit, studiis commilitonum inservire conabitur.

J. CLARISSE Theologiam Dogmaticam docebit, diebus Lunae et Mercurii . . IX.

Horâ.

Theologiam Moralem, diebus Jovis . IX
et Saturni . . . . X.
Apologeticen, diebus Martis et Veneris IX.
Theologiam Pastoralem, diebus Lunae et Martis . . . . X.
Encyclopaediam Theologicam secundum suam Epitomen, die Saturni . VIII et IX.
Exercitia Oratoriae Sacrae moderabitur, die Lunae . . . . I.

L. SURINGAR Theologiam Dogmaticam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis XI.
Theologiam Naturalem tradet, diebus Mercurii et Jovis . . . . . . X.
Ad quaestiones e locis Theologicis respondendi exercitationem instituet, die Veneris I.
Oratoriae Sacrae exercitiis praeërit, die Mercurii . . . . I.

W. A. VAN HENGEL Euangelistarum commentarios de JESU, quae dicuntur, *Passione* et *Resurrectione* interpretabitur, diebus Martis et Veneris . . . . VIII.
Catechismi Heidelbergensis populo explicandi rationem tradet, diebus Lunae et Jovis VIII.
Loca quaedam selecta *Institutionis* suae *Oratoris Sacra* illustrabit, die Mercurii . VIII.
Theologiae studiosos provectiores ad munus antistitis sacrorum bene obeundum collocutione familiari instituet, die Veneris V et VI.
Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii XII.
Scriptorum Ecclesiasticorum historiam literariam tradet, diebus Jovis et Veneris . XII.
BARNABAE *Epistolam*, apud Luchtmansios editam, explicabit, die Veneris . . XI.
Exercitia disputandi, de quaestionibus argu-

gu-

Horâ.

gumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, die Saturni . . . . I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . I.

G. KNIPPENBERG, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Martis, Jovis et Saturni, ab horâ XI ad II; Mensibus autem Aprili, Majo, Junio et Septembri, praeterea diebus Lunae, Mercurii et Veneris post meridiem, ab horâ IV ad VII: Feriarum tempore, diebus Mercurii et Saturni, ab horâ XII ad II, unicuique patebit.

UTRECHT.

Den 26sten Junij, is de Heer LAURENTIUS JOHANNES NEPVEU, van *Utrecht*, met veel lof bevorderd tot *Juris Romani et hodierni Doctor*, nadat hij, in de groote Gehoorzaal der Akademie, had verdedigd zijne *Dissertatio historico juridica, de justitia denegata ejusque vindicatione, in foro civili.*

Den 28sten werd, tot dezelfde waardigheid, met veel lof, bevorderd de Heer ADRIANUS GUILIELMUS VAN VREDENBURCH, van *Amsterdam*, na ter zelfder plaatse te hebben verdedigd zijn *Specimen historico juridicum, de Sacrilegio.*

Den 29sten, viel geheel dezelfde eer te beurt aan den Heer PETRUS ABRAHAMUS BROERS, van *Utrecht*, na het verdedigen van zijne *Dissertatio, qua rerum civilium apud Romanos mutatio sub Augusto eoque principe facta adumbratur.*

Den 30sten, werd insgelijks met lof tot het *Doctoraat in het Romeinsche en hedendaagsche Regt* bevorderd de Heer CHRISTIANUS GUILIELMUS

JOANNES VAN BOETZELAAR, van 's *Gravenhage*, nadat hij, ter genoemder plaatse, had verdedigd zijn *Specimen juridicum animadversionum, quae spectant interpretationem ambiguae orationis in conventione aut testamento obviae.*

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

Den 26sten Junij 1832. Heden werd hier de halfjarige Promotie der Leerlingen van de Latijnsche scholen en prijsuitdeeling aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen gehouden. Uit de eerste orde van de eerste klasse werden naar het Akademisch onderwijs bevorderd, en met prijzen begiftigd, na het houden van door hun zelven opgestelde redevoeringen, de veelbelovende jongelingen: G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, welke sprak, *de Praestantia Homeri in celebrando Achille*, en W. I. T. VOGELAAR, na gesproken te hebben, *de M. Ulpio Trajano*; uit de tweede orde gingen over naar de eerste: W. P. TEDING VAN BERKHOUT en H. R. DE BREUK. Uit de derde orde gingen over naar de tweede: M. E. BAKKER, JZ. met een prijs, en C. E. OBERMULLER. Uit de vierde orde naar de derde: J. W. ENSCHEDÉ, met een prijs en J. H. MOLKENBOER. Van de bovenste orde van de tweede klasse, gingen over naar de vierde orde van de eerste klasse: N. D. SUBRANDI, F. F. KARSEBOOM, met prijzen, J. P. ENGESMET, H. GEELINGS, C. W. DE PRILL MORELL, L. VAN TENGNAGEL DE ZAAD en T. FONTEIJN. Uit de benedenste orde naar de bovenste met een prijs, G. DE VRIES, AZ. Uit de bovenste orde van de derde klasse, werden bevorderd naar de be-

benedenste orde van de tweede klasse: H. ARRONS met een prijs, C. RITSEMA en J. F. T. VAN VALKENBURG. Uit de benedenste orde naar de bovenste: C. VAN AMSTEL, G. J. BRUINING, met prijzen, A. W. VAN KAMPEN en R. H. ARNTZENIUS. Uit de eerste orde van de vierde klasse, werden naar de benedenste orde van de derde klasse bevorderd: H. C. MICHAËLIS, met een prijs en A. J. DE LEEUW. Uit de tweede orde naar de eerste: P. J VAN MEURS, met een prijs, F. P. H. COELEN, P. H. J. A. DE BOOIJ, J. J. EVERS SOER, J. A. ENSCHEDÉ en S. KEEN. Uit de derde orde naar de tweede: A. C. KRUSEMAN, met een prijs, J. S. VAN STAVEREN, P. J. EVERS SOER, J. H. JUTTING en J. C. C DETHMEIJER. Op het aan de Latijnsche Scholen verbonden Instituut van fraaije Wetenschappen enz. werden in de eerste orde met prijzen begiftigd: G. DE VRIES, AZ., met een prijs in de Talen, in de Mathesis en in de Letteren; N. D. SIJBRANDI, met een prijs in de Talen, in de Mathesis en in de Letteren; G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, met een buitengewonen prijs; F. F. KARSEBOOM, met een prijs in de Talen en in de Letteren; P. J. VAN MEURS, met een getuigschrift in de Talen, met een prijs in de Mathesis en in de Letteren; J. H. MOLKENBOER, met een prijs in de Mathesis; C. E. OBERMULLER, met een prijs in de Mathesis en in de Letteren; L. VAN TENGNAGEL DE RAAD, met een prijs in de Mathesis en in de Letteren; H. R. DE BRUIJN, met een prijs in de Mathesis en J. W. ENSCHEDÉ, met een prijs in de Mathesis. Van de tweede orde gingen over naar de eerste orde: H. GERLINGS, met een prijs in de Talen; M. E. BAKKER, JZ., met een prijs in de Letteren; F. P. H. COELEN, C. W. DE PRILL MORELL. Op dezelfde orde ontvingen: G. BRUINING, een prijs in de Letteren; P. H. J. A. DE BOOIJ, een prijs in de Mathesis en in de Letteren; H. E. MICHAË-
LIS,

LIS, een prijs in de Mathesis en in de Letteren. Uit de derde orde gingen over naar de tweede: H. STROES, C. VAN AMSTEL, met een prijs in de Talen, Mathesis en Letteren. In dezelfde orde ontving A. C. KRUSEMAN, een prijs in de Letteren, J. S. VAN STAVEREN, in de Letteren, en J. VEEN, een getuigschrift in de Mathesis. Uit de vierde orde gingen over naar de derde: A. W. VAN CAMPEN, met een prijs in de Talen, in de Mathesis en in de Letteren; J. J. EVERS SORR, met een getuigschrift in de Letteren, en C. RITSMA.

HARLINGEN.

Op den 22sten Junij, heeft alhier het gewoon halfjarig examen, en de plegtige promotie der Latijnsche Schooljeugd plaats gehad.

Nadat het onderzoek naar de gemaakte vorderingen, zoo in de Grieksche en Latijnsche talen, als in andere wetenschappen, in tegenwoordigheid der Ed. Achtbare Regering en Scholarchen, des voormiddags, in de beste orde en tot algemeen genoegen was afgeloopen, geschiedde namiddags de openlijke promotie en uitdeeling der prijzen.

De Rector, de Heer J. H. A. WEIJTINGH, opende deze plegtigheid met eene gepaste aanspraak; waarop twee verdienstelijke Jongelingen, S. POPTA en J. BOLMAN afscheid van de School namen, met de door hen zelve opgestelde redevoeringen; de eerste: *De utroque Romulo, qui primus quique ultimus Romano imperio praefuerunt*: en de tweede: *De aurei aevi Poëtis, vel de Poëtis, qui Augusto imperante vixerunt*; door welke beide de aangenaamste proeven van hunne gemaakte vorderingen gaven, terwijl hun, na dezelve zeer gelukkig en tot aller genoegen uitgesproken te hebben, *praemia promotionis* geschonken werden. Vervolgens werden bevorderd van de derde naar de tweede klasse: P. S. NOIJON, J. A. FONTEIJN

TEIN en E. H. TENCKINCK. Van de vierde, naar de derde klasse: E. W. PETERSEN, D. SNIJDER, Jonkheer, F. J. J. VAN EIJSINGA en T. S. SCHAAFSMA. Van de vijfde naar de vierde klasse: D. BOOMSMA, J. FONTEIN TUINHOUT, H. G. TENCKINCK en L. POPTA. Van de zesde klasse de eerste orde, tot de vijfde klasse: W. J. FONTEIN, A. E. PETERSEN en M. F. C. LEDEL. Van de tweede orde der zesde klasse. tot de eerste orde: G. BOLMAN en H SMITH.

Met prijzen werden begiftigd, P. S. NOIJEN, E. W. PETERSEN, D. BOOMSMA en W. J. FONTEIN, allen naar hoogere klasfen bevorderd.

Ook werden aan J A. FONTEIN, Jonkheer F. J. J. VAN EIJSINGA en T. S. SCHAAFSMA, wegens hunne betoonde naarstigheid, en aan S. POPTA en E. W. PETERSEN, wegens hunne gemaakte vorderingen in de *Mathesis*, loffelijke Getuigschriften gegeven. — Op eene bevallige wijze, betuigden zij hunnen dank, waarmede, terwijl elk zeer voldaan terug keerde, deze plegtigheid eindigde.

GRONINGEN.

Den 5den Julij. Nadat het gewoon halfjaarlijksch examen der leerlingen onzer Latijnsche scholen op den 3den dezer gehouden was, had heden de openlijke prijsuitdeeling en bevordering naar hoogere klasfen plaats. Na eene korte voorafspraak van den Rector, waarin hij den Heer L. A. SCHROEDER STEINMETZ, onlangs tot Praeceptor aan onze scholen benoemd, met dezen post geluk wenschte, beklom de verdienstelijke jongeling, W. M. REISIGER, het spreekgestoelte, en sprak zijne declamatio: *de Pericle Atheniensi* met bevalligheid en eene gepaste vrijmoedigheid uit Hierop werd hij, na vooraf met den Latijnschen en Griekschen prijs begiftigd te zijn, benevens zijne verdienstelijke medeleerlingen H. LAGE en A. PARRLIG, tot de Akademische lessen bevorderd. Van de 2de orde der 1ste klasse werden tot de 1ste or-

orde bevorderd: W. HECKER en J. DE WAL. Van de 2de klasse gingen over tot de 2de orde der 1ste klasse: J. ZWAAGMAN, met den Latijnschen prijs; D. SWARTWOLD, R. B. JANSSONIUS, met den Griekschen prijs, en H. R. WICHERS. Van de 1ste orde der 3de klasse gingen over tot de 2de klasse: H. COPINGA, met den Latijnschen prijs; J. F. MUNNIKS, met den Griekschen prijs; J. H. SEEMERINK en G. G. VAN BUTTINGHA WICHERS. Van de 2de orde der 3de klasse gingen over tot de 1ste orde: H. VERSTEEGH, met den Latijnschen en Griekschen prijs; E. LAGE. Van de 1ste orde der 4de klasse gingen over tot de 2de orde der 3de klasse: U. H. MEIJER, met den Latijnschen en Griekschen prijs; H. F. VAN HERWERDEN, A. S. JACOBS, M. H. HOOGLANDT, S. R. OOMKENS, F. J. WICHERS, K. M. DE HAAS en G. J. VAN HAAGEN. Van de 2de orde der der 4de klasse gingen over tot de 1ste orde: N. VAN HASSELT, met den Latijnschen en Griekschen prijs, G GEERTSEMA, insgelijks met den Griekschen prijs; P. J. KOETS, G. H. H. VAN MARLE, F. U. REIGER, F. L. VAN SONSBERCK en J. BAKHUIS. Van de 5de klasse gingen over naar de 2de orde der 4de klasse: W. DOORENBOS, met den Latijnschen prijs; G. H. DE HAAS, met den Griekschen prijs; J. H. L. HURRELBRINCK, J. NIEMEIJER, H. R. ROELFSEMA, A. MAATJES en J H. DINCKGREVE. Met een getuigschrift van naarstigheid en goed gedrag werd op de vierde klasse begiftigd: H F. VAN HERWERDEN — In de Geschied- en Aardrijkskunde verwierven prijzen: 1ste klasse J. DE WAL, 2de klasse D. SWARTWOLD, 3de klasse U. H. MEIJER, 4de klasse W. DOORENBOS en 5de klasse P. J. KOETS. — In de Fabelkunde: 1ste klasse R. B. JANSSONIUS, 2de klasse G. G. VAN BUTTINGHA WICHERS, 3de klasse U. H. MEIJER en M. H. HOOGLANDT. — In de Wiskunde: 1ste klasse J. DE WAL 2de klasse

U.

U. H. MEIJER, 3de klasse W. DOORENBOS en H. J. L. HURRELBRINCK. — De jongelingen, die met den Latijnschen prijs begiftigd werden, betuigden hunnen dank hiervoor aan H. H. Curatoren. De plegtigheid werd muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TWELLO vakant. Zie Jan. 1832.
LUNTEREN vakant. Zie April 1832.

NIJMEGEN.

ZETTEN, ANDELST EN INDOORNICK, den 20sten Mei 1832. Op heden heeft alhier de bevestiging plaats gehad, van den Wel Eerw. Heer G. R. D. VAN DOESBURG, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*. Bij afstand van den Consulent O. G. HELDRING, Pred. te *Hemmen*, geschiedde de bevestiging door den Wel Eerw. Heer J. VAN DOESBURGH, Pred. te *Wijk*, Vader van den beroepenen Leeraar, met 2 *Cor*. IV: 5.

De inzegening en handoplegging, vond plaats door de Wel Eerw. Heeren Predikanten: W. N. CORNEN, KOCH, BOOT, GLASIUS, KOPPEN, GRIETHUIJSEN, SMITS, KERSTEN, M. VAN DOESBURGH, H. G. J. VAN DOESBURGH, den Consulent, den Bevestiger en den Quaestor Emeritus Predikant van *Zetten*. 's Namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn

zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 2 *Cor.* III: 5 en 6a.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Na dat onze oudste en Emeritus verklaarde Leeraar, D. VAN WULLEN, van zijne dienst, als Herder en Leeraar in deze Gemeente, door den Kerkeraad, en voorts van zijne betrekkingen op de klasse van *Zutphen*, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, op den 29sten Junij l. l., was losgemaakt, is ter vervulling der daar door veroorzaakte vakature, op den 3den dezer maand Julij, gemaakt dit navolgende twaalftal van Predikanten:

DD MOLSTER, Predd. te *Rijswijk*. AMSHOFF, te *Franeker*. TENCKINCK, te *Voorschoten*. VAN HOORN, te *Amersfoort*. STROEVE, te *Maassluis*. VAN DIEVEREN, te *Kedichem*. NOORDINK te *Enkhuizen*. TER WEEME, te *Westzaandam*. LAMERS, te *Harderwijk*. GERRITSE, te *Zoelen*. L'ALLEMAND, te *Brummen*, en DE WILDE, te *Doetinchem*, de laatste met het lot tegen D. JOOSTING, te *Maurik*.

En hieruit op den 10den dezer dit zestal:

DD. MOLSTER, STROEVE, VAN HOORN, LAMERS, GERRITSE en L'ALLEMAND.

DOESBURG. Zie Junij 1832.

BOMMEL.

WELL c. a., den 17den Junij. Na dat onze Leeraar, Ds. M. A. G. VORSTMAN, Theol. Doct., van zijne betrekkingen op deze Gemeente, en van die op de Klassis van *Bommel* ontslagen was door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. G. J. VAN NOUHUIJS, Pred. te *Rossum*, nam zijn Eerw. op heden afscheid van ons, met eene Leerrede over *Matth.* XXVIII. 18, 19, 20. Zoodat de Gemeente van *Well*, *Ammerzode* en *Wordragen*, thans vakant is, doch ook weder spoedig staat vervuld te worden.

HEEREWAARDEN, den 1sten Julij 1832.

On-

Onze Leeraar, B. BRUYNS, maakte ons heden, in zijne voorafspraak bekend, het overlijden van eenen onzer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer W. C. VAN MANEN, laatstelijk Predikant te *Amsterdam*. Zijn Eerw. aanvaardde zijne bediening alhier in Maart 1794, en nam afscheid van ons in September 1795. Die genen, welke zijn Eerw. gekend hebben, spreken nog met achting en liefde van zijn Eerw.

DRIEL, den 1sten Julij 1832. Heden berigtte onze Leeraar, in zijne voorafspraak, het overlijden van den Heer W. C. VAN MANEN, laatst Predikant te *Amsterdam*, welke ook hier, van den 6den September 1795. tot de laatste dagen van Julij 1797. de leer des Evangelies verkondigd had. Velen die hem gekend hadden, herdachten met dankzegging zijn ijvervol dienstwerk in deze Gemeente. In den verderen loop onzer Godsdienstoefening, bepaalde onze Leeraar ons bij des Christens overwinning over dood en graf, naar aanleiding van 1 *Cor.* XV: 55—57.

AALST vakant. Zie Junij 1832.

HARDERWIJK.

BARNEVELD staat vakant te worden. Zie Mei 1832.

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

WASSENAAR vakant. Zie Jan. 1832.

SCHIPLUIDE vakant. Zie Febr. 1832.

ROTTERDAM

VLAARDINGEN, den 20sten Junij. Onze Leeraar, J. H. GUNNING, die op den 10den dezer maand ons kennis gaf, in het begin der

voorgaande week de beroeping naar *Hoorn* ontvangen, en in beraad genomen te hebben, berigte ons heden, dat hij zich verpligt gevonden had, om die beroeping aan te nemen.

HOOGVLIET staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

L E I D E N.

KATWIJK AAN DEN RIJN, den 1sten Julij. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. M. A. G. VORSTMAN, Theol. Doct., onder ons bevestigd, door den Consulent J. VAN HARDERWIJK, Pred. te *Katwijk aan Zee*, die bij deze gelegenheid predikte over *Colosf.* IV: 12*b en* 13*a*. *Epaphras die — over u.* De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede, over *Hand.* II: 14—36. *Maar Petrus — gekruist hebt.* Aan zijn Wel Eerw. is akte van Lidmaatschap in de klasse verleend.

VALKENBURG vakant. Zie Maart 1832.

LEIDEN eene Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

HILLEGOM staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

D O R D R E C H T.

GORINCHEM. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. S. WOR, van hier beroepen zijnde naar *Zwolle*, werd den 16den Maart l. l. door den Gecommiteerden van het Klassikaal bestuur van *Dordrecht*, den Wel Eerw. Heer P. VAN DER HAAGEN SPEELMAN, Pred. te *Giessendam* behoorlijk losgemaakt, en heeft daarna den 18den Maart afscheid gepredikt, met *Rom.* XVI: 24. *De genade onzes Heeren Jezus Christus zij met u allen. Amen.*

Ter vervulling dezer vacature werd, den 3den April, door den breeden Kerkeraad, dit twaalftal van Predikanten geformeerd:

DD. J. STROEVE, te *Maassluis*. H. P. DE KANTER, te

te *Brielle*. J. A. D. MOLSTER, te *Rijswijk*. H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Th. Doct. te *Arkel*. A. C. ROELL, te *Goederede*. N. E. ERNST VETTEN, te *Renesse* en *Noordwelle*. A. P. VAN GRONINGEN, te *'s Gravendeel*. W. A. LAMPING, te *Sprang*. N. J. A. ROLDANUS, Th. Doct. te *Heilo*. A. L. EVERWIJN, te *Voorthuizen*. D. G. BORGSTEIN, te *Bolsward* en J. H. STUFFKEN, Th. Doct. te *Haaften*.

Den 10den April dit zestal:

DD. A. C. ROELL, H P. DE KANTER, J. STROEVE, N J. A. ROLDANUS, J. A. D. MOLSTER en H. P. TIMMERS VERHOEVEN.

Den 13den April dit drietal:

DD. J. STROEVE, J. A. D. MOLSTER en H. P. TIMMERS VERHOEVEN.

De Wel Eerw. Heer H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Theol. Doct. en Pred. te *Arkel*, bij het ontstaan der vakature, nog geen twee jaren op zijne eerste standplaats geweest zijnde, besloot de breede Kerkeraad, den 24sten April, ten zijnen behoeve dispensatie van Art. 55. van het *Reglement op de vakature* enz. te verzoeken, ten einde, na derzelver bekoming, zijn Eerw. te kunnen beroepen; doch daar door zijn Eerw. verzocht werd, geene verdere aanmerking op zijn persoon te vestigen, is door den breeden Kerkeraad, den 1sten Mei, weder dit twaalftal van Predd. geformeerd:

DD. J. F. ASMA, Predd. te *Rijp*. H. J. HOFSTEDE, te *Hoogvliet*. M. M. SCHIM VAN DER LOEF, te *Barendrecht*. J. H. GUNNING, te *Vlaardingen*. J. STROEVE, te *Maassluis*. J EVERWIJN, te *Vuren* en *Dalem*. J. H. STUFFKEN, Theol. Doct., te *Haaften*. C. H. VAN HERWERDEN, Theol. Doct., te *Beetsterzwaag*. H. VAN DER LEEUW, te *Hoevelaken*. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct., te *Heilo*. J W. OUDEGEEST, te *Schelluinen*, E. B. SWALUE, Theol. Doct., te *Koorndijk*.

Den 4den Mei dit zestal:

DD. H. J. HOFSTEDE, J. H. GUNNING, J. F. ASMA, J. STROEVE, H. VAN DER LEEUW en N. J. A. ROLDANUS.

Den 8sten Mei dit drietal:

DD. J. H. GUNNING, J. F. ASMA en H. J. HOFSTEDE, waaruit den 22sten Mei beroepen is, de Wel Eerw. Heer H. J. HOFSTEDE, Pred. te *Hoogvliet*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige goedkeuringen, aangenomen heeft.

DORDRECHT. Alhier berigt ontvangen zijnde, van het treurig afsterven van den Wel Eerw. Heer W. C. VAN MANEN, Predikant te *Amsterdam*, hebben onze Leeraars, elk bij de vervulling zijner eerstkomende predikbeurt, hiervan onder gepaste herinneringen, aan de Gemeente kennis gegeven, onder welke zijn Eerw. van de jaren 1807 tot 1815. de heilige bediening waargenomen heeft.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK vakant. Zie Sept. 1831.

CILLERSHOEK vakant. Zie Maart 1832.

GOUDA.

HAGESTEIN. Na dat onze Leeraar, Ds. N. PLUIM MENTZ, in de maand Mei l. l., ons had berigt, dat hij eene, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, ontvangene benoeming, tot Predikant in Nederlandsch Oost-Indiën, bereidvaardig had aangenomen, zoo geschiedde den 6den Julij l. l., door Ds. H. CLAASEN, Pred. te *Heicop*, daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, de losmaking des genoemden Leeraars, van zijne betrekking tot de Klassis en deze Gemeente, en heeft zijn Eerw. heden afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32. *En nu Broeders*, enz. Zoo dat HAGESTEIN vakant is.

Door

Door het overlijden van Ds. NAGEL, is ook *Noordeloos* vakant. Hij laat evenwel eene Weduwe na, voor welke het jaar van gratie door den Ring van *Vianen* zal worden waargenomen. De Correspondens ontving van dit overlijden nog geen legaal berigt.

BRIELLE.

PIERSHIL, den 8sten Julij. Onze Leeraar, Ds. J. D. STETTEROGGE, berigte ons heden, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Valkenburg*, Klassis *Leiden*, en dezelve in beraad had genomen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 18den Junij. Heden overleed alhier, in den ouderdom van ruim 61 jaren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. C. VAN MANEN, sedert den 24sten Mei 1815, zeer geacht en geliefd Leeraar in onze Gemeente. Eene langdurige ongesteldheid belette hem, reeds meer dan twee jaren, zijne dienst onder ons waar te nemen, en verzwakte zijne ligchaamskrachten en geestvermogens dermate, dat er geen uitzigt meer was op herstelling, en hij daarom, op raad van zijne Geneesheeren, besloten had zijn Emeritaat bij Z. M onzen Koning, eerbiedig te verzoeken. Voor dat echter daarop kon worden gedisponeerd, stierf hij. Met veel smartgevoel vernam de Gemeente deze tijding, en werd dezelve haar door hare Leeraars medegedeeld. Mogt de indruk zijner ernstige en getrouwe lessen nergens verloren gaan, en zijne diep bedroefde weduwe, kinderen en behuwd kinderen, rijkelijk den troost van het Evangelie genieten! — Er is alzoo te AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

A L K M A A R.

BERGEN vakant. Zie Dec. 1831.

H O O R N.

HOORN. Zie Junij 1832.

SPANBROEK en OPMEER vakant. Zie Junij 1832.

Z E E L A N D.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, is, bij deszelfs uitspraak van den 24sten Mei, l. l. in zijne dienst, als Leeraar der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der *Nederlanden*, voor eenen onbepaalden tijd, geschorst, Ds. J. J. STORIJ, toen Predikant te *Grijpskerke*, naderhand in die betrekking, ten gevolge van zijn verzoek, ontslagen.

M I D D E L B U R G.

GRIJPSKERKE vakant. Zie Junij 1832.

BEKERKE. Zie Junij 1832.

Z I E R I K Z E E.

ZIERIKZEE, den 10den Julij. Offchoon de Correspondens er geen legale kennis van ontvangen heeft, kan hij echter met volkomene zekerheid berigten, dat door den Eerw. Kerkenraad te *Haamstede*, onder deze Klasse, onlangs, in plaats van den naar *Schiedam* vertrokken Predikant, Ds. H. E. J. BURGERHOUDT, beroepen is, Ds. J. SANDERS VAN DEN HEUVEL, Pred. te *Cortgeen*, onder de Klassis van *Goes*, doch dat zijn Eerw. na rijp beraad voor deze beroeping heeft bedankt; Zoodat

HAAMSTEDE nog vakant blijft.

THOLEN vakant. Zie Maart 1832.

GOES.

GOES.

FORT BATH, den 8sten Julij 1832. Dezen morgen had hier, in de Hervormde Kerk, eene belangrijke plegtigheid plaats, zeer geschikt, om Godsdienstig en Vaderlandsch gevoel te verlevendigen.

Zeven en twintig Krijgslieden, behoorende tot de 2de en 3de Kompagnie der 10de en 17de Afdeeling Infanterie, hier in bezetting, deden openlijk belijdenis van het Christendom, nadat zij, uit eigene beweging, zich eenen geruimen tijd, *dagelijks*, in de leer van het Evangelie, onder de leiding van den Leeraar dezer Gemeente, geoefend, en van hunne gevorderde kennis in de Godsdienst den 6den dezer voldoende bewijzen voor den Kerkeraad gegeven hadden.

Treffend was het, hunner aller eerbiedige aandacht te zien bij de vermaningen tot beoefening van hunne Christen en Krijgsmans pligten, afgeleid uit den tekst, *Luc.* III: 14.; en roerend, toen zij, na hunne aanneming en inzegening, bij het voorstel der door de Sijnode, ter voorbereiding tot de viering des heiligen Avondmaals voorgeschrevene vragen, allen opstonden, en dezelve met verscheidene andere Ledematen beantwoordden.

'S GRAVENPOLDER vakant. Zie Nov. 1831.

IJZENDIJKE.

Het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke*, heeft aan de Heeren J. C. MONTIJN en G. BATTEM, bevestigde Predikanten te *Sas van Gent* en *Breskens*, Akte van Lidmaatschap der Klasse van *IJzendijke* uitgereikt.

KADZAND, den 1sten Julij. Na van zijne betrekkingen op de Klasse van *IJzendijke*, en deze Gemeente, behoorlijk te zijn ontslagen, nam onze Leeraar, Ds. J. VAN RHEE, vertrekkende naar *Bekerke*, onder de Klasse van *Middelburg*, heden

namiddag een kortelijk afscheid van ons, naar aanleiding van *Philipp.* I: 27. *Alleenlijk wandelt* enz. Zoo dat

HADZAND vakant is.

OOSTBURG. De Heer A. BAX, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, heeft de alhier op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

U T R E C H T.

AMERSFOORT

BUNSCHOTEN, den 1sten Julij 1832. Onze Leeraar, J. M. BREDÉE, had heden het voorregt, plegtig te mogen gedenken aan zijn vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst, met eene Leerrede over 2 *Cor.* XII: 9. terwijl het onze bede voor zijn Eerw. is, dat God zijn verder leven en dienst stellen moge tot eer zijns H. naams, en tot onzen zegen.

WOUDENBERG, den 8sten Julij 1832. Onze Leeraar, T. C. R. HUIJDECOPER, maakte ons heden bekend, dat hij op gisteren eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente te *Doesburg*, en gedurende veertien dagen in beraad genomen.

V R I E S L A N D.

LEEUWARDEN.

BEETGUM. De beroeping van den Kandidaat J. MEIJER, is reeds door Z. M. den Koning geapprobeerd.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA. vakant. Zie Oct. 1831.

STIENS staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

HAR-

HARLINGEN.

RIED EN BOER vakant. Zie Nov. 1831.

SNEEK.

BOZUM vakant. Zie Aug. 1831.
NIEUWLAND vakant. Zie Oct. 1831.

DOKKUM.

RINSUMAGEEST c. a. vakant. Zie Nov. 1831.

HEERENVEEN.

OUDEHORNE EN NIJEHORNE, vakant. Zie Oct. 1829
HOORNSTERZWAAG, c. a. Zie Junij 1832.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, den 8sten Julij. Heden voormiddag werd onze van *Middelbert* beroepene Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, G. H. VAN SENDEN, onder ons in zijne bediening bevestigd, door onzen Leeraar, J. S. WOR, naar aanleiding van *Philip.* I: 21*a*; terwijl in den avond van dezen zelfden dag, de bevestigde zijn werk onder ons aanvaardde, met eene leerrede over *Hebr.* XII: 18—29.

AVEREEST. Zie Junij 1832.
DALFSEN. Zie Junij 1832.

DEVENTER.

WEZEPE. Zie Maart 1832.
TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

KAMPEN.

KAMPEN. Zie Junij 1832.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN. Ter vervulling der door den dood van Ds. J. MULDER, opengevallen Leeraarsplaats alhier is, na verkregen handopening, door den breeden Kerkenraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente op den 13den Junij, uit een acht dagen te voren ontworpen grostal, gemaakt het volgende twaalftal van Predikanten:

DD. AMSHOF, BOELES, VAN LIMBURG BROUWER, MUNTENDAM, MOLSTER, CORSTIUS, STUIVINGA, FRISSER, VAN RIJNDORP, TONKENS, JENTINK, en VERWEIJ; Predd. te *Franeker*, *Noorddijk*, *Schiedam*, *Nijmegen*, *Rijswijk*, *Beerta*, *Hoogezand*, *Winschoten*, *Deventer*, *Oostwold*, *Harlingen*, en *Zutphen*.

Den 20sten dier maand werden op het zestal geplaatst de Heeren: AMSHOF, VAN LIMBURG BROUWER, MUNTENDAM, BOELES, VAN RIJNDORP, en MOLSTER; en den 27sten daaraanvolgende op het drietal, de Heeren: AMSHOF, BOELES, en VAN LIMBURG BROUWER.

Uit dit drietal is op den 29sten Junij beroepen, de Heer M. A. AMSHOF, Pred. te *Franeker*.

MIDDELBERT, den 24sten Junij 1832. Onze Leeraar, G. H. VAN SENDEN, beroepen te *Zwolle*, op den 22sten dezer, in eene vergadering des Kerkeraads, onder voorzitting van den Consulent, den Heer P. BOELES, Pred. te *Noorddijk*, van zijne betrekking op Klassis en Gemeente behoorlijk ontslagen zijnde, door den Heer D. HENDRIKSZ, Afgevaardigden van het Klassikaal Bestuur, nam heden, in tegenwoordigheid eener talrijke schare, een hartelijk afscheid van ons, naar aanleiding van *Hand.* XX: 17—38. Onze beste wen-

wenschen vergezellen hem naar zijne nieuwe bestemming. Dus is

MIDDELBERT vakant.

FEERWERD. Zie Junij 1832.

GROOTEGAST EN DOEZUM Zie April 1832.

WINSCHOTEN.

NIEUWE PEKELA, den 12den Junij. Op heden werd onze Leeraar, Ds. H. R. WARMOLTS, door Z. M. den Koning Emeritus verklaard, salvo honore et stipendio, van zijne betrekking op deze Gemeente gedimitteerd door het daartoe benoemd lid van het Klassikaal Bestuur, Ds. J. SANNES, en het bestuur over deze Gemeente gedurende de vakature opgedragen, aan Ds. G. PENON, Pred. te *Westerloo*, als Consulent.

NIEUWE PEKELA. Ter vervulling van de hier bestaande Predikants vakature, is, op vergunning van de stadsregering van *Groningen*, welke de Collatie alhier heeft aan zich gehouden, aan H. Ed. Achtb. een viertal Predikanten voorgedragen ter electie, bestaande uit de Heeren: DD. J. E. FEISSER, Th. Doct, D. J. SIKKEMA, N. VAN DER TUUK ADRIANI, Th. Doct en E. J. BORGESIUS, Predd. te *Winschoten*, *Bellingwolde*, *Deil* en *Enspijk* in *Gelderland* en *Rolde* in *Drenthe*; uit welke men eerlang de benoeming van welgemelde stadsregering te gemoet ziet.

FINSTERWOLD. Zie Maart 1832.

APPINGEDAM.

OTERDUM, den 20sten Junij. Heden overleed alhier, de Wel Eerw. Heer B. BREDER, in den ouderdom van bijna zeventig jaren. Z. Eerw.

was

was geboren te *Groningen*; uit deftige ouders, tot het predikambt bestemd zijnde, ontving hij daartoe het noodig onderwijs aan de latijnsche Scholen en de Akademie in zijne vaderstad; vervolgens door de Klassis van *Groningen* geëxamineerd en onder het getal der Kandidaten aangenomen zijnde, werd zijn Eerw. bij ons tot Herder en Leeraar beroepen. Twee en twintig jaren nam hij dien post met welmeenenden ijver onder ons waar, doch eindelijk door ouderdom verzwakt, werd zijn Eerw. genoodzaakt het Emeritaat te verzoeken, hetwelk hem met den 1sten Januarij 1831, salvo honore et stipendio, gunstig werd toegestaan, met eene voldoende toelage tevens uit onze kerk middelen.

WESTER EMBDEN vakant. Zie Mei 1831.

TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

SLOCHTEREN vakant. Zie April 1832.

MIDDELSTUM.

ZANDEWEER, den 24sten Junij 1832. Heden werd onze grijze Leeraar, de Heer J. DEKENS, door Zijne Majesteit den Koning, goedgunstig Emeritus verklaard, door den Heer J. J. DAMSTÉ, Pred. te *Uithuizer Meeden*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, ontslagen van zijne betrekking tot de Klasse en Gemeente, en de zorg voor de belangen van die Gemeente opgedragen aan den Heer J. BRAAK, Predikant te *Eppenhuizen*, als Consulent. — Tevens kan worden berigt, dat op den 4den Julij l. l., in tegenwoordigheid van den Heer Consulent evengenoemd, tot Predikant te *Zandeweer*, Kerkelijk is beroepen, de Heer PIETER SPANDAW, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*.

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL. Deze gecombineerde Gemeente staat vakant te worden.

De

De Heer N. WARMOLTS, Predikant alhier, beroepen zijnde naar *Westeremden*, heeft die beroeping aangenomen, en staat eerlang derwaarts te vertrekken — Handopening tot het doen van eene beroeping is reeds gevraagd.

ROTTUM. Zie Junij 1832.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, den 20sten Junij 1832. Heden ontvingen wij hier het treurig berigt, van het overlijden van den Wel Eerw. Heer W. C. VAN MANEN, laatst Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente van *Amsterdam*, en die, gelijk elders, zoo ook hier, weleer van de maand Mei 1803. tot die van October 1809, het Leeraarambt bekleedde. Onze Leeraars, hebben elk in hunne eerstvolgende predikbeurten, met de vereischte deelneming aan dat overlijden gedacht, en de Gemeente opgewekt, om, zoo veel mogelijk zich zijner voormalige gewigtige lessen en vermaningen te herinneren, en zich die als nog op de meest gepaste wijze ten nutte te maken.

HEUSDEN.

LOON OP ZAND, den 24sten Junij 1832. Onze Leeraar, J. L. T. COX, maakte ons op den 9den dezer bekend, dat hij de beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Heerjansdam* en *Kijfhoek*, onder de Klasse van *Dordrecht*, en dat hij dezelve eenigen tijd in beraad zoude nemen. Heden berigtte ons zijn Eerw. dat hij voor dezelve bedankt had, en verbond zich nader aan ons, met *Luc.* VIII: 18*a*. *Ziet dan hoe gij hoort.*

Aan Ds. B. MORRES, bevestigd Predikant te *Wijk*,

Wijk, is door het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, stem en zitting in de Klasse verleend.

SPRANG, den 1sten Julij 1832. Na dat ons Kerkgebouw, sedert den 4den December l. l., geheel verbeterd en verfraaid was, hadden wij heden het genoegen, de laatste hand aan deszelfs voltooijing gelegd te zien. Het Orgel, dat vroeger in deze Kerk was geweest, maar door deszelfs mindere geschiktheid, niet langer voldeed aan onze behoeften, werd heden door een ander vervangen, hetwelk zoo wel door uitwendige gedaante, als door kracht en liefelijkheid des geluids, in volmaakte overeenstemming is, met ons Kerkgebouw. Heden namiddag werd hetzelve ingewijd en allezins voldoende bevonden. De Godsdienstoefening, voornamelijk aan Godsdienstig Gezang toegewijd, werd bestuurd door onzen Leeraar, W. A. LAMPING, die ons, naar aanleiding van *Psalm* XXXIII: 1—3, de betamelijkheid en nuttigheid aanwees, van het gemeenschappelijk Godsdienstige Gezang, begeleid door het Orgel; terwijl de Heer H. W. VAN GELDER, van *Amsterdam*, die het Orgel bespeelde, zoo wel toen, als des avonds, in een gehouden Orgel Concert, de bewijzen gaf van zijn kunstvermogen, en daardoor het genoegen van deze plegtigheid verhoogde.

RAAMSDONK Zie Junij 1832.

EINDHOVEN.

VALKENSWAARD, c a, den 2den Julij. Onze geachte Leeraar Ds. D. P. ROSS, bij besluit van Z. M. de dato den 14den Maart j. l. No. 116, gunstig Emeritus verklaard, met een pensioen van *f* 800, integaan met den 1sten Julij 1832, werd op den 8sten Junij, van zijne betrekking op de Klassis van *Eindhoven*. en op onze Gemeente ontslagen, door den Gecommiteerden van het Klassikaal Bestuur van *Eindhoven*, J. L. A. KREMER,

MER, AZ. Scriba Klassis, en Predikant te *Heeze* en en *Leende*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente. Op den 17den Junij sprak hij een zegenend vaartwel over ons uit. — Wij wenschen, dat hij Gods hulp en zegen in zijne welverdiende rust, steeds geniete!

De Kerkeraad bereids handopening van Z. E. den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Herv. Kerk enz. den 15den Junij l. l. No. 7. bekomen hebbende, zal binnen weinige dagen overgaan, tot het doen van een beroep, ter vervulling dezer vakature.

SOMEREN, den 6den Julij. De Predikant dezer Gemeente Ds. J. W. H. DEUSSEN, heeft, bij Besluit van Z. M. de dato den 14den Maart j. l. No. 116, een jaarlijks pensioen van *f* 500, bekomen, onder bepaling: dat hetzelve zal ingaan den 1sten Julij 1832. voor den tijd van drie jaren, met vrijlating, om zich nader aan te melden, indien hij, na verloop van dien tijd, ongeschikt mogt zijn, tot het hervatten van zijn dienstwerk. Dien ten gevolge, heeft de Kerkeraad handopening bekomen, in dato den 15den Junij l. l. N°. *6*, en zal men eerlang, onder leiding van den Consulent Ds. M. NIEMEIJER, Pred. te *Asten*, c. a., vermogen over te gaan, tot het werk der beroeping.

DRENTHE.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

LIMBURG. enz.

GENT, den 10den Junij. Heden had de predikant, A. GOEDKOOP, het genoegen in de Fran-

Fransche predikdienst, voor de viering van het H. Avondmaal, 3 jonge lieden te bevestigen als leden der gemeente, die in de verloopene week voor den Kerkeraad eene voldoende geloofsbelijdenis hadden afgelegd; twee derzelve waren reeds vroeger, door den Wel Eerw. Heer MERLE, voormalig Predikant te *Brussel*, in de Godsdienst onderwezen, te weten: JAQUES en FREDERIQUE BRAUN; de derde, GUILLAUME DIXON, is de zoon van den, door de dagbladen bekenden Heer DIXON, die, op de willekeurigste wijze, onder voorwendsel van den staat van beleg, uit *Gent* gebannen is en blijft, en dus geen getuige zijn kon van deze plegtigheid, noch van de aanneming zijns zoons tot lid der gemeente, zoo als de moeder die vreugde had. 's Namiddags begaf zich de Predikant op reize naar

MARIA HOOREBEKE, waar den 11den Junij, op den tweeden Pinxterdag, dat Christenfeest met de Gemeente gevierd en 's avonds met de Jeugd gecatechiseerd werd.

De Boekzaallezer herinnert zich het berigt van den angst, waarin de Gemeente zich bevond op den 16den Januarij l. l., toen een Katholiek huisgezin, in één der gebuurten, door de Gemeente grootendeels bewoond, zich bloedig verzette tegen de *Gendarmerie*. Deze zaak was voor Pinxteren afgeloopen, en die lieden door de jurés vrijgesproken: als hebbende zich *wettig* verzet, tegen een *onwettig* vonnis, en waarvan de uitvoering niet met de door de wet geëischte formaliteiten was geschied. De ongelukkige, die door een schot zijn onderkakebeen verloor, leeft nog, maar kan niet dan kunstmatig voedsel innemen.

MARIA HOOREBEKE, den 8sten Julij. Heden hadden wij het genoegen onzen vrjend Ds. GOEDKOOP, ongeacht de ziekte en sterfte, die in zijne woonplaats heerscht, in gezondheid in ons mid-

midden te zien, om het Evangelie te verkondigen. Ook deze Gemeente mag nog in dat voorregt deelen; slechts twee gevallen hadden plaats, die verschijnsel van *Cholera* opleverden, doch in weinige uren zich herstelden en geene tusschenkomst van Geneeskundige hulp behoefden. Mogten wij verder voor dien geesel bevrijd blijven!

GENT, den 10den Julij. Ongeacht den geesel der *Cholera* waardoor sedert den 25sten Mei tot den 29sten Junij, blijkens de vergelijkende Sterflijsten van vroegere jaren over deze dagen, een aantal van 600 grafwaarts zijn gegaan, mogten de Leden der Protestantsche Gemeente bij het leven gespaard worden: slechts 2 Leden hadden ligte en spoedig genezene aanvallen dier onbekende ziekte.

In het Tuchthuis, waar zich eene bevolking van 1500 zielen bevindt, waren slechts 3 niet twijfelachtige gevallen, waarvan één in vijf uren gezond en dood was! Een der drie ligtelijk aangetaste en spoedig herstelden, was van Protestantsche geloofsbelijdenis.

AALST, den 12den Junij. De Predikant A. GOEDKOOP, de autorisatie bekomen hebbende, om in deze op den ouden voet op nieuw ingerigte Militaire Gevangenis, de protestanten te bezoeken en naar hunne godsdienstige behoeften onderzoek te doen, begaf zich heden derwaarts, en offschoon de transporten Militaire gevangenen uit de onderscheidene Gevangenissen nog niet waren aangekomen, en onder het klein getal, dat voor de huisselijke dienst bestemd, aangekomen was, zich geene protestanten bevonden, was het niet te min voor gemelden Predikant eene groote voldoening, dat hij met alle beleefdheid en toegenegenheid in dat gesticht door den tegenwoordigen Commandant werd ontvangen, die hem verzekerde, de autorisatie van de administratie der

gevangenissen niet noodig gehad te hebben, om tot zijne geloofsgenooten den vrijen toegang te hebben. Tevens ontving hij van onderscheidene Inwoners en zelfs plaatselijke beambten de betuiging der hartelijkste deelneming in het onheil, dat Hem den 19den November 1830 had getroffen, toen hij buiten *Aalst* aangehouden en terug gevoerd, als een vagebond onder de beschimping van een steeds aangroeijenden hoop, in het Stadhuis werd opgebragt, en twaalf uren lang van zijne persoonlijke vrijheid beroofd bleef.

MAASTRICHT.

SITTARD. Op den 6den Junij l. l., werd onze Gemeente in rouw gedompeld, door het overlijden van Ds. F. C. GRIMM, na eene kwijnende ziekte, in den ouderdom van 48 jaren, nalatende twee minderjarige zoonen.

Zijn Eerw. was geboren te *Duisburg*, alwaar deszelfs vader Hoogleeraar bij die Universiteit was, en werd in den jare 1809 onder ons als Leeraar en Herder bevestigd. — Wij verliezen aan hem eenen kundigen, braven, en algemeen, zelfs bij de Roomschgezinden, hooggeachten man, en wenschen dat dit verlies door eenen hem waardigen opvolger, op den tijd bij de wet bepaald, eens mag vergoed worden. Dus is

SITTARD vakant.

GULPEN, c. a. vakant.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

EVANGELISCHE FRANSCH-HOOGDUITSCHE KERK TE LUIK.

LUIK, den 18den Junij 1832. De dag van gis-

gisteren gaf ons stof, om blijde dankzeggingen tot den Koning der Kerk op te zenden, die eindelijk de breuke heelde, welke wij nu bijna twee jaren ondervonden.

Bijna twee jaren waren wij Herderloos, daar onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. D. OOTMAART, zich verpligt achtede, ons in het hagchelijke tijdsgewricht van September 1830 te moeten verlaten, welke omstandigheden onsen Eerwaarden Kerkeraad tot op twee Leden verminderde. Deze raadpleegden dus met de Gemeente, en besloten door voorlezingen van gedrukte Leerredenen en gebeden, in de behoefte en de openlijke Godsdienst te voorzien.

Gewillig getroostten zich de Ledematen, wier middelen dit toelieten, rijkelijke offers voor ons Godsdienstig bestaan te brengen.

Volvaardig namen twee afgetredene Leden des Kerkeraads den last op zich, om met de overgeblevenen al het mogelijke te verrigten. Een verdienstelijk Jongeling, tot de Ledematen behoorende, wilde zich verledigen ons door voorlezingen te stichten, en, Gode zij dank! nimmer ontbrak het op Zon- en Feestdagen, aan heilbegeerigen, om in Gods Bedehuis zijn woord te hooren. Intusschen werden wij van tijd tot tijd, door naburige Leeraren gesticht, en de Bondzegelen onder ons bediend.

De Kerkeraad was werkzaam, om door het bestuur des Lands in staat gesteld te worden, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, en, zoo dra men de verzekering had, van op eene vaste bezolding te kunnen rekenen, achtten onze waardige voorstanders het zich tot eene aangename verpligting, de Gemeente hier van kennis te geven, en dezelve weder te raadplegen. Deze zich de trouwe zorgen onzes voormaligen Leeraars,

jaars, den Wel Eerw. Heer VAN DER BANK, herinnerende, en wetende, welk een hartelijk deel hij neemt in den toestand eener Gemeente, welke hem nog zoo dierbaar is, besloot bijna eenstemmig den Heer VAN DER BANK, thans Predikant te *Utrecht*, als haren Leeraar te beroepen. Doch de drang der omstandigheden liet den braven man niet toe, de wenschen van zijn hart gehoor te geven, en, ondanks zich zelven, zag hij zich genoodzaakt ons beroep beleefdelijk van de hand te wijzen.

De Kerkeraad wendde zich toen elders, om berigten in te winnen, omtrent Kandidaten, die geschikt konden zijn en genegenheid mogten hebben, om tot ons over te komen. Hunne onvermoeide pogingen werden dan ook door Hem, Die beloofd heeft tot aan de voleinding der wereld met zijne Kerk te zijn, niet onbekroond gelaten, en den 19den April dezes jaars, konde men wederom de Ledematen bij een roepen, om uit twee voorgestelde Kandidaten, op welker overkomst men rekenen konde, eene beroeping te doen; met dit gevolg, dat de Heer AUGUST VICTOR RICHARD, Kandidaat tot de Heilige Dienst, en Leeraar aan het Gijmnasium te *Frankfort aan den Oder*, met algemeene stemmen tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen werd, welk beroep hem door den Kerkeraad en den Consulent geteekend toegezonden, en van de zijde des beroepenen volvaardig, met belofte om zich terstond tot zijne overkomst gereed te maken, aangenomen werd.

Met hartelijk verlangen zagen wij hem te gemoet, wijl daardoor de openbare Godsvereering, op de gewoone wijze, de voorlezingen vervangen, en het afgebroken Christelijk onderwijs der Jeugd voortgezet konde worden, met dit zoo

stree-

streelend vooruitzigt tevens, dat een groot aantal onzer Ledematen, voor welke de Fransche Taal minder gemeenzaam is, ook nu in hunne eigene, de Hoogduitsche Taal, Gods woord zouden kunnen aanhooren.

De blijde dag verscheen dan ook gisteren, en wij genoten de vreugd, de inzegening door handoplegging, de bevestiging en de Intre-Leerrede onzes nieuwen Leeraars, den Wel Eerw. en zeer geleerden Heer AUGUST VICTOR RICHARD te mogen bijwonen.

De plegtigheid begon onder aanheffing van een gepast Orgelspel, waarin onze bekwame Organist, de Heer P. RUPER, zoo als ook in de voorspelen der Gezangen, en in de begeleiding des Gezangs zijne bekende bekwaamheden, voor zoo verre de zwakte van ons Orgel dit toeliet, ten toon spreidde.

Intusschen trad de beroepen Leeraar, voorafgegaan door de Wel Eerw. en zeer geleerde Heeren RORDIGER, Predikant te *Verviers*, onzen Consulent, en VENT, Predikant te *Brussel*, en gevolgd door den Eerwaarden Kerkeraad, ons Bedehuis binnen. De Wel Eerw. Heer VENT, begon de plegtigheid met eene gepaste aanspraak en treffend gebed, nam den nieuwen Leeraar de volgens Kerke-orde vereischte belofte af, en wijdde den Wel Eerw. Heer RICHARD, met de oplegging der handen van hem en den Consulent tot het Leeraars-Ambt in, en beide Heeren verwelkomden den nieuwen Leeraar, door toereiking der hand van broederschap, onder hartelijke zegebeden, als Medearbeider in de Kerk van CHRISTUS.

Men stemde vervolgens Psalm C aan, waarna de Wel Eerw. Heer RORDIGER, den nieuwgeordende, als onzen Herder en Leeraar bevestigde.

Onder het zingen van Ps. CXVI: 1, 2, 3, 4.

 be-

beklom de bevestigde den Predikstoel, en na een voorafgaand gebed en het zingen der drie eerste versen van Cantique CXVII, hield zijn Wel Eerw. zijne intreerede, leggende ten grondslag 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders; Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.* Zijn Eerw. ontvouwde in dezelve de wederzijdsche betrekkingen, welke tusschen Leeraar en Gemeente bestaan moeten, zal de Evangeliebediening het gewenschte doel bereiken, en besloot zijn eerste werk onder ons met een hartelijk gebed. De plegtigheid werd besloten met het zingen van Cantique CXVII: 4, 5., en eene buitengewone inzameling bij het uitgaan, waarbij de Gemeente door milde giften toonde, dat zij gevoelig was over het geluk, na eene zoo lange berooving, weder eenen Leeraar te bezitten. De Heere drukke het zegel zijner goedkeuring op het werk van dezen dag, hetwelk niet zonder aandoening van Spreker en toehoorders volbragt werd, en dat, ondanks de menigte, die ons kerkgebouw vervulde, waaronder een aantal van hen, die niet tot ons Kerkgenootschap behoorde, in orde en in stilte afliep.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

HAARLEM }
WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT }

AMSTERDAM. Zie Junij 1832.

'S GRAVENHAGE staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

EVAN-

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

LEEUWARDEN, den 14den Mei 1832. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van onzen geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. F. FREIJER, werd heden, na gunstig verkregene handopening, door den grooten Kerkeraad, geadsisteerd door den Consulent Ds. J. H. WALKENHORST, Pred. te *Harlingen*, geformeerd de navolgende nominatie:

DD. S. T. LUBLINK WEDDIK, Predd. te *Purmerende*. H. WALKENHORST, te *Harlingen*, benevens de Proponenten A. G. A. GEBING, J. C. SCHULTZ JACOBI, H. SCHUTTE en F. J. D. NIEUWENHUIS.

Hier van werden op het drietal geplaatst:

DD. H. SCHUTTE, J. C. SCHULTZ JACOBI F. J. D. NIEUWENHUIS.

En op het tweetal:

H. SCHUTTE en J. C. SCHULTZ JACOBI.

Waaruit beroepen is de Proponent H. SCHUTTE, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

AMSTERDAM, den 27sten Junij 1832. Heden werd, van wege de Sijnodale Commissie onzer Kerk, plegtig tot de heilige dienst ingezegend de Proponent H. SCHUTTE, beroepen Predikant te *Leeuwarden*. De President der Commissie, de Hoog Eerw. Heer G. H. LAGERS, hield ter voorbereiding van deze plegtigheid eene doelmatige Leerrede over *Matth.* V: 13—16. Zijn Hoog Eerw. werd, na dat de vereischte verklaring door den beroepenen, ten overstaan van de Hoog Eerw. Heeren Ds. J. SCHULTZ, buitengewoon Lid, Ds. J. C. LOMAN, Secretaris. J. D. HERCKER, Professor J. NIEUWENHUIS en H. H. KLIJN, Leden der Commissie, was afgelegd geworden; in de oplegging der handen bijgestaan, behalve door de bovengenoemde Predikanten J. SCHULTZ en J. C. LOMAN, door den Hoog Eerw.

Heer Professor G. F. SARTORIUS, en den Wel Eerw. Heer Predikant J. M. L. ROLL.

ROTTERDAM vakant. Zie Dec. 1831.

PREDIKDIENST BIJ HET VADERLANDSCH LEGER.

Tweede Divisie van het Leger te Velde, den 15den April 1832. Heden vierde onze Leger-Afdeeling hare eerste plegtige Godsdienstoefening, in het open veld, bij gelegenheid, dat Ds. W. F. C. VAN LAAK, die, (sedert de vaderlijke zorg van Z. M. onzen Koning, ook voorzag in de Godsdienstige behoeften onzer krijgslieden,) van 1 Julij des vorigen jaars, de bediening van Veldprediker vervuld had, van zijne Legergemeente afscheid nam, door het aanvaarden eener Kerkelijke beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Oudshoorn*. Zijn Wel Eerw. had tot tekst gekozen: 1 *Sam.* VII: 12. *Samuel nu nam een steen, en stelde dien tusschen Mizpa en tusschen Sin, en hij noemde diens naam Eben Haëzer; en hij zeide: Tot hiertoe heeft ons de Heer geholpen!*

Z. D. H. DE HERTOG VAN SAXEN-WEIMAR, die door eene getrouwe bijwoning der openlijke Godsdienstoefeningen, steeds deszelfs hooge belangstelling in de prediking des Evangelies toonde, had gewenscht in deze laatste dienst zijns Veldpredikers, zoo veel mogelijk de gansche Divisie te doen deelen, gelijk zij tijdens den Tiendaagschen Veldtogt en vóór denzelven in het Legerkamp vergaderd was, en bestemde daartoe eene geschikte plaats op de ruime Heide, tusschen *Tilburg* en *Hilvarenbeek*, als het middelpunt van vereeniging voor de verschillende legerkorpsen, aldaar rondom in bezetting; en van den geheelen Staf der twee-

de

de Divisie, met de beide Brigade - Generaals DE TOMBE en BAGELAAR, vergezeld, woonde zijne Hoogheid die Godsdienstoefening bij, welke door het helderst weder werd begunstigd.

De plegtigheid werd afgewisseld door toepasselijke Psalmen en Liederen, welke, begeleid door het Veldmuzijk der verschillende Afdeelingen, gezongen werden.

De tweede Divisie verblijdt zich in het vooruitzigt, eerlang weder een nieuwen Veldprediker door Z. M. benoemd te zien, tot eene geregelde vervulling der openlijke Godsdienst, zoo lang de tegenwoordige tijdsomstandigheden voortduren.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 3den Julij. In deze gewone zitting van den Hoog Eerw. Coetus, werde pro licentia concionandi, geëxamineerd, de Wel Eerw. Heer U. H. PENNING, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, benevens den Heer W. JANSSEN, Emdanus en Student aan de Hooge School te *Groningen*. Beide werden onder het getal der Oostvriesche Kandidaten aangenomen.

Tot dergelijk examen gaf zich, tegen eene volgende zitting, aan de Wel Eerw. Heer G. G. DREESMAN, insgelijks Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*.

NORDEN EN LUTESBORG. Alhier is eene nominatie gemaakt van de navolgende Heeren Predikanten:

DD. C. W. WIJCHGRAM, Predd. te *Buitenpost*,

G. ROSINGH, te *Krewert*. J. ABELING, te *Weener*, J. C. BILKER, te *Upleeward*. H. HITJER, te *Appingadam*, en H. H. HESSE, te *Midlum*, in *Reiderland*. Welke Heeren verzocht zijn, op de nominatie te komen prediken. Waarvan zich echter de Wel Eerw. Heeren ABELING en HITJER, geëxcuseerd hebben, en is voor den laatsten ook reeds aangevuld, de Wel Eerw. Heer H. STROMAN, Pred. te *Nuttermoer*.

LANDSCHAPSPOLDER. Ter vervulling van de openstaande Leeraarsplaats in deze Gemeente, is eene nominatie gemaakt van de navolgende Heeren Predikanten:

DD. J. C. BILKER, Predd. te *Upleward*. H. STROMAN, te *Nuttermoer*. en H. H. HESSE, te *Midlum* in *Reiderland*, die verzocht zijn, op de nominatie te komen prediken.

GROOTEGAST. In deze vacerende Gemeente is het navolgende drietal van Predikanten gemaakt:

DD. C. W. WIJCHGRAM, Predd. te *Buitenpost*. H. STROMAN, te *Nuttermoer*. en J. J. MENKEMA, te *Jelsum*, in de Klassis van *Leeuwarden*.

De Wel Eerw. Heer WIJCHGRAM, echter daarvoor bedankt hebbende, zijn daarvoor twee Kandidaten, W. L. WUBBENA en J. P. DIRKSEN, in plaats gezet.

JEMGUM, den 9den Julij. Voor de tweede vacerende plaats in deze Gemeente, is heden uit het te voren gemeld drietal beroepen, de Wel Eerw. Heer N. VIETOR, Pred. te *Nes op 't Ameland*.

JARSUM vakant. Zie April 1831.
EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.
WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.
OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831.
KANHUIZEN vakant. Zie Nov. 1831.

UP-

UPLEWARD staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

KREITS SIJNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant Zie Jan. 1832.

BERIGTEN.

De Gemeenten onder het Klassikaal ressort van *Nijmegen*, welke haar Klassikaal Quotum, als ook het Gecollecteerde voor noodlijdende Kerken en Personen, aan den ondergeteekenden nog niet hebben toegezonden, worden bij deze aangemaand, zulks, zonder verder uitstel te doen.

M. JONGENEEL.

Nijmegen, 13den Julij 1832.

Scriba en Quaestor van het Klassikaal Bestuur.

De Ondergeteekende berigt aan alle Weduwen, die uit de Klassikale Beurs van *Gouda* trekken, dat de toelagen jaarlijks naar het getal Weduwen en Leden zullen bepaald worden; en dat het toenemend getal weduwen en het verminderd aantal leden de laatsten, op hunne den 27sten Junij l. l., gehoudene vergadering, heeft moeten doen besluiten, dat de toelage voor dit jaar slechts op *f* 24: kon bepaald worden.

J. L. NIJHOFF.

Gouda, den 12den Julij 1832.

Quaestor der bovengenoemde Klassikale Weduwen Beurs.

De

De Quaestor der Weduwenbeurs van de voormalige Klassis van *Schouwen* en *Duiveland*, herinnert bij deze aan de Binnen en Buitenleden dezer Beurs: dat het jaar voor de bijdragen der Leden verschijnt den 31sten Augustus aanstaande; op of voor welken dag hij gezegde bijdragen vrachtvrij zal inwachten, strekkende deze herinnering, om voor de Leden de boeten voor te komen, bij het Reglement, op het later voldoen der verschuldigde bijdragen, bepaald.

Zierikzee, den 9den Julij 1832.

JOH. DE WIT, Quaest. Vid.

L E-

LEVENSBERIGTEN.

GELDERLAND.

TWELLO, den 8sten Junij 1832. — Op den 27sten December des vorigen jaars, leed deze Gemeente een groot en treffend verlies, door het overlijden van haren waardigen en geliefden Leeraar, Ds. BAREND VELS, in den ouderdom van veertig jaren. — Een uitvoerig levensberigt van hem in dit Tijdschrift te plaatsen, waarin zijn lof breedvoerig vermeld werd, zou geheel strijden met zijne bekende nederigheid. Bovendien, wie hem, als *mensch* en *huisvader*, als *vriend* en *burger*, nader wenscht te kennen, leze de *Hulde aan de nagedachtenis van mijnen onvergetelijken vriend, den Weleerwaarden Heer*, BAREND VELS, *veel geliefd Predikant der Hervormde Gemeente, te* Twello, *door* J. J. PENNINK, Med. Chir. & Art. Obstetr. Doct. te *Twello*, uitgegeven ten voordeele van de Armen der Gemeente, bij J. DE LANGE, te *Deventer*.

Het volgende zij dan voor dit Tijdschrift genoeg: BAREND VELS, werd den 15den September 1791, te *Arnhem* geboren. Na dat hij de vereischte kundigheden, om het hooger onderwijs met vrucht te kunnen bijwonen, op de Latijnsche Scholen zijner Vaderstad verkregen had, begaf hij zich in den jare 1810, naar *Harderwijk*, om aldaar zijne studiën in de H. Godgeleerdheid te beginnen. In 1812. vertrok hij van daar naar *Leiden*, en na aldaar vier jaren zijne studiën met ijver te hebben voortgezet, werd hij in 1816, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, geëxamineerd, en tot de Predikdienst toegelaten. In hetzelfde jaar beroepen zijnde te *Twello*, werd hij, in Maart 1817, door zijnen Behuwd-Broeder,

Ds.

Ds. J. R. IMMINK, toen Predikant te *Muiderberg*, thans te *Over- en Neder-Asselt*, in de H. Dienst bevestigd. — Hij heeft dus nog geene volle vijftien jaren, in dezen zijnen werkkring mogen arbeiden. Maar, hoe kort die tijd ook moge geweest zijn, hij is steeds met onvermoeiden lust en ijver, met voorbeeldige trouwe en naauwgezetheid in de Evangeliebediening werkzaam geweest, en heeft zich daardoor, als ook door zijn edel karakter, en door zijnen geheelen handel en wandel, de achting en liefde van de geheele Gemeente, van aanzienlijken en geringen, in eene zeer hooge mate verworven; gelijk hij dan ook aan zijne geliefde Gemeente ten sterkste gehecht was. Hiervan gaf hij een duidelijk bewijs, toen hij, voor eenige jaren, te *Bolsward* beroepen zijnde, voor die beroeping bedankte, hetwelk den band, die Leeraar en Gemeente aan elkander verbond, nog naauwer toehaalde. —

VELS leefde dus in het midden zijner geliefde en hem hartelijk liefhebbende Gemeente, als Herder en Leeraar, zeer gelukkig; en dit geluk werd niet weinig verhoogd door zijne in den jare 1817 aangegane huwelijksverbintenis met Mejufvrouw JOHANNA EVERHARDA IMMINK, dochter van wijlen Ds. H. D. G. IMMINK, in leven Predikant te *Harderwijk*, en door het bezit van een zevental aanvallige kinderen, van welke het oudste 14, en het jongste naauwlijks 2 jaren oud is. — Doch dit geluk werd, helaas! op het onverwachtst vernietigd. Op den 7den Dec. werd hij, volgens de verklaring van zijnen geneesheer en vriend, Doct. PENNINK, te *Twello*, door een hevig gal-kolijk aangetast, welker terugkomende aanvallen hem in het grootst gevaar bragten. Na acht dagen lijdens ondervond hij echter, gedurende eenige dagen weder eene schijnbare beterschap; zijne herstelling scheen zelfs gedurende eenige dagen te vorderen, zoodat hij

zich

zich bij oogenblikken voorstelde, zijn geliefden kansel binnen kort weder te kunnen beklimmen; toen eene plotselijk opkomende koorts met strikzinking het leven op nieuw in gevaar bragt. Nogthans scheen deze nieuwe, door den dood op hem afgeschotene pijl, geene gevaarlijke gevolgen te zullen hebben. — Dan alle kritische kenteekens der ziekte bleken weldra bedriegelijk te zijn geweest; want op het onverwachtst blies hij, ten gevolge zijner doorgestane hevige pijnen en bijkomende verzwakking, in den avond van den 27sten December, den laatsten adem uit. — De tijding van zijnen dood werd alom met hartelijke deelneming vernomen. Op den laatsten dag des jaars werd zijn lijk ter aarde besteld, en in den avond van dien dag bragt zijn vriend en geneesheer, Doct. PANNING, in eenen vriendenkring, die welverdiende hulde aan zijne nagedachtenis, waarvan boven melding gemaakt is. — Op zondag, den 8sten Jan. dezes jaars, hield zijn vriend, de Consulent dezer Gemeente, Ds. R. MADDEN, Pred. te *Wilp*, eene leerrede, over *Ps.* CII: 25a. *Mijn God! neem mij niet weg in het midden mijner dagen!*

God zij met de treurende Weduwe en met de nagebleven Kinderen, en voorzie de Gemeente van *Tuallo*, ter bestemden tijd, van eenen Herder en Leeraar, die in denzelfden geest, als de waardige VELS, voortwerkende, ware verlichting en Christelijke deugd in de Gemeente aankweeke, op dat alzoo het zaad door hem uitgestrooid, onder de bewerking van zijnen opvolger, door den zegen van God, heerlijke vruchten drage!

ZUID HOLLAND.

WEMMER REINIER VAN IJSSELSTEIN, den 8sten December 1766, te *Delft* geboren, was de oudste zoon van PAULUS VAN IJSSELSTEIN en HENRIETTA

TA

TA JACOBA JULIANA BOKKER. Door zijnen Vader, die Fransch Kostschoolhouder en Onderwijzer in de Wiskunde was, in de eerste beginselen der wetenschappen onderrigt zijnde, werd hij, bij de ontwikkeling van eenen gunstigen aanleg, tot het Predikantsambt bestemd. Na met veel lof zijne loopbaan op de Latijnsche Scholen en de Academie volbragt te hebben, en onder de Proponenten te zijn aangenomen, ontving hij al spoedig eene beroeping naar de landelijke Gemeente te *Cillershoek*, alwaar hij den 6den Mei 1792, bevestigd is. Vier jaren daarna verbond hij zich in het huwelijk met Mejufvrouw APPOLLONIA HENDRICA 'T HART. Hij werd Vader van eenen Zoon, doch deze vreugde werd, eerst door het overlijden der dierbare moeder, daarna door het verlies van den geliefden zuigeling, met de bitterste droefheid afgewisseld. Voor drie beroepingen, op hem uitgebragt te *Andijk*, *Steenwijk* en *Nieuwvliet*, heeft hij bedankt. Met eene uitgebreide kennis, opmerkzamen geest en fijn oordeel, paarde hij eene onvermoeide arbeidzaamheid en eenen godvruchtigen wandel, versierd door de beminnelijkste nederigheid des harten. Hij was voor zijne Gemeente niet slechts een gemoedelijk Leeraar, maar ook een opregt vriend, teederzorgende Vader, en stille weldoener der armen. Schoon wegens een zwak ligchaamsgestel stil van aard, bevond hij zich gaarn in den gezelligen vriendenkring, en wist aan de gesprekken, de aangenaamste en nuttigste wending te geven. Als een warm menschenvriend verblijdde hij zich hartelijk over elke poging, die aangewend werd, om het ware en goede te bevorderen, en het was hem een streelend genoegen, daartoe in zijnen kring te kunnen medewerken. Zoo beproefde hij nog in het laatst van zijn leven, om, geraagsteund door de Synodale

wet,

wet, in den zomer te catechiseren, en hoewel het getal zijner leerlingen gering was, deed hij zulks met lust, las met hen een gedeelte der h. Schrift, en zocht dat voor het verstand en hart nuttig te maken. Den tijd, die van zijne Ambtsbezigheden overschoot, besteedde hij voor de drukpers; doch daar hij niet, als Schrijver of Vertaler, wilde bekend zijn, vordert de bescheidenheid, dat wij zwijgen, van het geen te dezen opzigte door hem is verrigt. Alleen, zoo veel wij weten, ziet van hem met zijnen naam het licht eene redevoering, over *Joh.* IV. 36, 37. gehouden in 1815, voor de algemeene vergadering van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap, van hetwelk hij een ijverig en werkzaam voorstander was; en eene voorlezing in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, *Mijns Heerenland*, over het aangename en nuttige van de kennis onzer aarde en derzelver bewoners, geplaatst in het Mengelwerk, van de Vaderlandsche Letteroefeningen, 1825.

Dit meenden wij te moeten berigten, ter nagedachtenis van eenen man, die meer was, dan hij scheen, die in de achting en liefde van allen deelde, welke hem kenden, en wiens overlijden, hetwelk op den 27sten November 1831 voorviel, door zijne Gemeente, betrekkingen en vrienden, opregt betreurd werd.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM. De Nederduitsche Hervormde Gemeente in deze Stad, heeft in de eerste maanden van dit jaar een dubbel verlies geleden.

Op den 10den Januarij, overleed, na eene kortstondige ongesteldheid, onverwachts, haar oudste Leeraar HERMANUS RIETVELD. Hij was geboren te

Emmerik, den 26sten November 1760, en ontving in zijne geboortestad, het noodig onderwijs in de Talen, zoo dat hij in het jaar 1779, bekwaam gekeurd werd, om de lessen der Hoogleeraren aan de Utrechtsche Hoogeschool, ter zijne voorbereiding voor het Leeraars-Ambt, bij te wonen. Hij maakte van dezelve een getrouw en nuttig gebruik, doch vertrok in het jaar 1781, naar de Hoogeschool te *Leijden*, waar zijn Oom PETRUS RIETVELD toen tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aangesteld was. Zijne Studiën met lof voleindigd hebbende, werd hij den 2den Februarij 1784, door de Klassis van *Leijden* en *Neder-Rijnland*, met algemeene toestemming en zegenbede tot Proponent aangenomen Vervolgens met de Collatie van *Wijngaarden*, onder de Klassis van *Dordrecht*, vereërd, werd hij aldaar, na het toenmalig peremtoir examen loffelijk te hebben doorgestaan, den 14den November 1784, bevestigd en begon hij zijne dienst, welke der Gemeente zeer aangenaam en nuttig was. In het jaar 1786, de Collatie van *Goudriaan* ontvangen hebbende, verliet hij zijne eerste Standplaats, en arbeidde tot in het jaar 1789, in zijne tweede Gemeente, onder afwisseling van genoegens met de onaangenaamheden, die de toenmalige staat van zaken, in die oorden, medebragt Hij vertrok in 1789 naar *Vlissingen*, waar hij gaarne langer zou verwijld hebben, indien niet eene beroeping naar onze Gemeente, den 1sten Februarij 1791 op hem uitgebragt, hem verpligt had tot ons over te komen. Van den 8sten Junij van dat jaar onze Leeraar, heeft hij het genoegen gehad, meer dan veertig jaren onder ons te arbeiden, en onze Gemeente het voorregt genoten, om dezen waardigen, kundigen, ijverigen en liefderijken man tot haren Voorganger te hebben, en is zij in de gelegenheid geweest, daar hij eene onafgebrokene gezondheid had,

had, gedurende die reeks van jaren, veel gebruik te kunnen maken van zijne dienst. Hij werd dan ook algemeen geächt, en hoe zeer hij dit verdiende, moge blijken uit de *herinnering aan hem*, door een' zijner Ambtgenooten geplaatst in het *Nieuw Christelijk Maandschrift, van den Ring Amsterdam*, zesde Deel, N°. V. bl. 241. volgg. en uit de Dichtregelen, door één ander zijner Ambtgenooten, bij zijn overlijden, te vinden ook in deze *Boekzaal* voor Februarij van dit jaar, bl. 218.

Naar beide deze stukken verwijzende, voegen wij hier nog alleen bij, dat zijn Lijk, op den 16den Januarij, plegtstatig in de *Zuider Kerk* alhier ten grave is besteld. Zijne gedachtenis zal in zegening blijven bij ons, en vooral bij zijne treurende Weduwe, MARGARETHA THEODORA HUBERT, met welke hij 47 jaren gehuwd was, en bij zijne Kinderen, Behuwd- en Klein-kinderen, die alle hartelijk hem beminden.

Niet zoo lang, als RIETVELD, mogt onze Gemeente PIETER RUDOLF AREND SALTET bezitten. Hij werd haar, na eene langdurige ongesteldheid, op den 25sten April ontnomen, nadat hij den ouderdom van 48 jaren bereikt had, en slechts acht en één half jaar Predikant alhier geweest was. — Geboren te *Wezel*, den 4den Nov. 1783, werd hij daar, en vervolgens nog twee jaren bij Ds. KOEPPELMANN, te *Ohne*, gevormd tot de Akademische studiën, welke hij te *Utrecht*, bijzonder onder de leiding van Prof. HERINGA, met grooten lof heeft beoefend. Den 9den Aug 1808 praeparatoir geëxamineerd zijnde, werd hij weldra beroepen te *Leersum*, en den 8sten Nov. 1808 peremtoir zijnde onderzocht, aanvaardde hij zijne dienst den 15den Jan. 1809. In Junij 1813 vertrok hij naar *Purmerende*, en vond zich daar zoo naar zijn genoegen geplaatst, dat hij eene beroeping naar *Sneek*

beleefdelijk van de hand wees. Doch den 10den Junij 1823, in plaats van Ds. A. KUIPER herwaarts beroepen, verliet hij *Purmerende*, en aanvaardde den 8sten Oct. 1823 zijne dienst alhier, met *Joh.* XX: 29b.

Gedurende zijne Evangeliedienst onder ons, werd hij meer dan eens door gevaarlijke ziekten belet in de vervulling van zijnen post, welke anders zijn grootste genoegen was. Ook werd hij tot tweemalen bedroefd door het verlies van Echtgenooten, eerst van Mej. ELIZABETH DE VRIJ, daarna van Mej. JANNETJE MICHMERSHUIZEN. Zijne nagelaten Weduwe, Mej. SARA CORNELIA NIJHOFF, met hem sedert 1825 gehuwd, betreurt in hem eenen waardigen Echtgenoot, met de twee haar overgebleven, en twee, uit het tweede huwelijk nog levende, kinderen. De Gemeente draagt leed over het gemis eens Leeraars, die kunde met getrouwheid parende, steeds werkzaam was tot haar heil, en zich door leer en wandel bij haar zeer aangenaam maakte. Zij had gehoopt den waardigen man nog vele jaren in haar midden te behouden en van zijne gaven en talenten een langer genot te hebben. Doch de Heer der Gemeente heeft dit anders beschikt. Zijn doen is Majesteit!

Het lijk van onzen ontslapen vriend rust in de Oude Kerk, waar hetzelve plegtstatig ter aarde bebragt is op den 30sten April. — Maar de gedachtenis van hem blijft leven in de harten van allen, die hem in zijne waarde gekend hebben, en de herinnering aan zijne Evangelie-prediking en christelijken wandel wekke, ook nog na zijnen dood, velen op, om, gelijk hij, zoo te leven, dat, wanneer de dood ook kome, het sterven gewin zij.

ZEE-

ZEELAND.

BERTRAND PHILIP SIGISMUND ALBERT VRIESEKOLK, den 21sten Januarij 1832, te *Middelburg* overleden, als Emeritus Predikant van *'s Heerenhoek*, Klassis *Goes*, was geboren te *Naarden*, den 29sten Junij 1759, uit brave, tot den notabelen Middelstand behoorende Ouders, afkomstig uit het *Huis der Vriesekolken*, te *Zutphen*. Opgeleid van zijne jeugd af aan tot de H. Dienst, genoot hij, aan *Utrechts* Hoogeschool, inzonderheid onderwijs bij den vermaarden Hoogleeraar G. BONNET, en werd in het jaar 1785, voor de Klassis van *Utrecht*, tot Proponent geëxamineerd. Van dat jaar, tot het jaar 1788, nam hij, in die betrekking, de predikdienst waar, bij de aanzienlijke *Amsterdamsche* Gemeente, tot hulp van den toen aldaar oudsten Predikant, Ds J TIJKEN, en heeft het werk, dat hij in die betrekking te verrigten vond, altijd aangemerkt, als van belangrijk gevolg geweest te zijn, op het volgend werk zijner bediening. In het jaar 1788 beroepen zijnde naar de Gemeente van *Oosterleek*, is hij in Julij van dat jaar peremtoir geëxamineerd, voor de Klasfis te *Enkhuizen*, met dat gelukkig gevolg, dat hij zich weldra te *Oosterleek* zag bevestigen, en wel op den 17den Augustus, door den Wel Eerw. Heer A. LE GRAND, Predikant te *Amsterdam*, en aan die Gemeente zich verbond, predikende over *Philipp.* IV: 10 en 11*a*.

In het jaar 1790 beroepen naar *Aagtekerke*, op het Eiland *Walcheren* in *Zeeland*, nam hij, den 27sten Maart 1791, affcheid van zijne eerste Gemeente, en werd den 17den April daaraanvolgenden, bij zijne tweede bevestigd, aldaar zijn werk aanvaardende, met eene Leerrede over *Rom.* I: 11 en 12.

Te *'s Heerenhoek* beroepen zijnde, verliet hij den 27sten 1797, de *Aagtekerksche* Gemeente en werd aldaar bevestigd den 3den September, doch

kon, door ziekte belet, zijne intrede niet doen, voor den 24sten daaraanvolgende, bij welke gelegenheid hij zich bepaalde bij *Psalm* LI: 14 *en* 15. Hier had hij het voorregt, op den 8sten September 1822, gedachtenis te vieren van zijn 25 jarig verblijf bij deze Gemeente, en met die plegtigheid te vereenigen de herdenking aan de stichting dezer Gemeente, en van haar Kerkgebouw, voor anderhalve Eeuw (1672); bij het een en ander stilstaande, naar aanleiding van *Deut.* XXXII: 7, 8 *en* 9.

Op zeventigjarigen ouderdom, veertig jaren dienst hebbende, bij drie onderscheidene Gemeenten, en een en dertig jaren aan die van *'s Heerenhoek* verbonden geweest zijnde, verzocht en verkreeg hij, bij Koninklijk Besluit van den 13den Februarij 1829. zijn Emeritaat *salvo honore et stipendio*, den 28sten Junij van dat jaar, zijn dienstwerk openlijk eindigende, met eene Leerrede over *Hebr.* IV 9, 10 *en* 11.

Sedert dien tijd nam hij zijne woonplaats in *Middelburg*, en leefde aldaar, algemeen geacht, en zoo veel mogelijk nut stichtende, met zijne, uit een zevental van broeders en zusters, eenig overgeblevene zuster, welke sedert jaren, alzoo hij nimmer is gehuwd geweest, bij hem had ingewoond, en die zijn verlies hartelijk betreurt.

GRONINGEN.

JOHANNES MULDER, Leeraar der Herv. Gemeente te *Groningen*, op den 28sten Maart dezes jaars, door den dood weggenomen, verdient, in deze verzameling van Levensberigten, eene eervolle plaats: want hij was een degelijk man; mensch en christen, Leeraar en opziener, vriend en echtgenoot, in de ware beduidenis der woorden; geheel doordrongen van het gevoel zijner roeping, om door het

Chris-

Christendom te verlichten en te heiligen; bezield met onvermoeiden ijver voor alles, wat in zijnen kring van betrekking en werkzaamheid te doen viel, en tevens door heldere wetenschap, schrander doorzigt en diepe menschenkennis uitnemend geschikt, om met vrucht te doen, hetgeen hij zoo gaarne wilde doen: Dank zij den Heer der Gemeente, die hem in zijne jeugd neigde, om zich aan de bediening des Evangelies toe te wijden!

Geboren te *Veendam*, in deze Provincie, op den 29sten Januarij 1775, de Zoon van JAN HARMS MULDER, Koopman aldaar, en FRANSINA JOHANNA BRILL, verliet hij in den ouderdom van veertien jaren het ouderlijk huis, en woonde drie jaren in bij wijlen den Wel Eerw. Heer BERNARDUS BRUINS, Predikant te *Leeg-* en *Hoogkerk*, later te *Lutkegast*, en als rustend Leeraar gestorven. Door dezen kundigen man, die naderhand zijn schoonvader werd, voor het hooger onderwijs voorbereid, werd hij in 1792, Akademieburger te *Groningen*, en 1797 Proponent bij het Hervormde Kerkgenootschap, die Akademie verlaten hebbende, met de loffelijkste getuigschriften der Hoogleeraren, in welke hij voor een vlijtig en gelukkig beoefenaar van Wijsgeerte, Oostersche talen, en Godgeleerde Wetenschappen, en een jongeling van voorbeeldig gedrag verklaard werd. Op den 6den Januarij 1798 aanvaardde hij de h. bediening in de Gemeente van *Rolde*, in *Drenthe*, en predikte aldaar tot 1806 het Evangelie met ijver en liefde, algemeen bemind. Hier verbond hij zich in het eerste jaar in den echt met NESINA BRUINS, de eenige dochter van den straks genoemden Leermeester zijner vroege jeugd, en deze echt, eerst door zijnen dood verbroken, was allergenoegelijkst, schoon niet met kinderen gezegend. Gedurende de drie volgende jaren, van 1806 tot 1809 genoot de Gemeente van

Klagtwedde, in de Provincie *Groningen*, zijnd dienst; en zij herdenkt nog met dankbaarheid den rusteloozen ijver, waarmede hij aan hare hervorming en zedelijke veredeling arbeidde. Van den 12den November 1809 af, diende hij bij de Gemeente te *Groningen*, zich in dien uitgebreiden werkkring, bij het doorgaand genot van levenskracht, gemakkelijk bewegende en geene moeite schuwende, tot dat in het najaar van 1830, eene verborgen kwaal zijne gezondheid begon te ondermijnen, die hem, nadat zij tusschenbeide weder voor de hulpmiddelen der Geneeskunst eenigzins geweken was, bij eenen vernieuwden en helaas! niet te overwinnen aanval in het graf sleepte. Die Gemeente mist nu in hem eenen Prediker, die, schoon niet schitterende met zijne predikgaven, echter door elk, wien het om gezond en wezenlijk voedsel voor verstand en hart, en om de vertroostende en verbeterende kracht des Evangelies, te doen was, met graagte en nut gehoord werd, en door de bijzondere gave, om woorden op zijnen tijd te spreken, zeer uitsteekende. Zij mist in hem eenen getrouwen Raadgever, die, geholpen door zijn doorzigt en menschenkennis, en bij eene openbare bedaardheid, hoogen ernst aan zachtmoedige liefde parende, in vele persoonlijke en huisselijke ongelegenheden zeer veel te regt bragt. Zijne Ambtgenooten en mede-Opzienders herdenken met weemoedige smart den man, die zoo dikwijls in moeijelijke en ingewikkelde zaken een licht ontstak, hetwelk hen zijne meening deed bijvallen. Buiten dezen kring van ambt en woonplaats was hij weinig bekend. Evenwel het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, thans gevestigd te *Middelburg*, nam hem in 1828 tot lid aan. Van zijne Leerredenen is slechts ééne, gehouden in 1817 ter gedachtenis der Kerkhervorming, en van zijne meermalen in het Departement

Gro-

Groningen der Maatschappij tot *Nut van 't Algemeen* gedane Verhandelingen, zijn twee door den druk gemeen gemaakt. Ook in het door dit Departement vroeger uitgegeven weekblad komen verscheiden stukken voor, door hem geleverd; doch zonder naam. Uit den aanzienlijken voorraad zijner nagelaten en met de vlijtigste zorg uitgebreide Leerredenen staat nog een klein getal in het licht te verschijnen; en dit moge eenigzins tot eene proef verstrekken, wat de Gemeente van *Groningen*, ook als Prediker, aan hem had, wat zij in hem verloor, en hoe billijk zij hem met achting en liefde betreurt. Treffend bleek dit reeds bij de vermelding zijns doods van de Predikstoelen, en daarna bij de begrafenis van zijn lijk, hetwelk door een aantal zijner leerlingen naar de rustplaats gedragen, en door twee zijner Ambtgenooten, daartoe door allen benoemd en hen vertegenwoordigende, gevolgd, onder heilige stilte en diepe aandoening van eene groote op de begraafplaats zaamgevloeide schare uit alle standen, onder Gezangen der leerlingen, en aanspraken der beide Ambtgenooten, in het graf werd nedergelaten, terwijl een lijkgesteente het graf dekt, door 's mans leerlingen bezorgd.

SLOCHTEREN. — Ds. HEMMO WILHELMUS HEMMES, werd geboren den 24sten Februarij 1757 te *Roswinkel*, in het Landschap *Drenthe*, alwaar zijn Vader toen het Leeraarambt bekleedde. Te *Appingadam* en te *Zwolle* werd hij in de gronden der geleerde talen onderwezen. In het jaar 1777 begaf hij zich naar de Hoogeschool te *Groningen*, en genoot daar, onder den voorgang van de beroemdste Hoogleeraren, het doelmatigst onderwijs. — In het midden van het jaar 1781, werd hij met volle ruimte bij de Klassis van *Emmen*, onder het getal der Proponenten aangenomen; en

na verloop van weinige weken, nadat hij op meer dan ééne plaats begeerd was, werd hij tot Herder en Leeraar beroepen, in de aanzienlijke Gemeente van *Diever*, welke beroeping Hij aannam, en alwaar hij op den 10den Maart 1782 door zijn Vader werd bevestigd — Hier werkte hij slechts den tijd van ruim twee jaren, en volgde de roepstem naar *Anlo*, in dat zelfde Landschap, alwaar door hem het Evangelie ruim 8½ jaar, met genoegen en zegen werd verkondigd — Offchoon wel eens elders geroepen, bleef hij hier tot aan de herfst van het jaar 1792, waneeer hij door den Heer Unicus Collator DE SANDRA VELDMAN van *Slochteren*, op dringende begeerte van de geheele Gemeente, tot Leeraar alhier werd verkozen. — En hier was het vooral, dat hij zijne kennis en talenten in de dienst des Heeren besteedde; — hier was het, dat hij ten duidelijkste aan den dag leide, dat de Voorzienigheid hem juist in dien werkkring geplaatst had, waarvoor zijne krachten waren berekend; — hier predikte hij het Evangelie met die welsprekendheid en waarheidsliefde, waardoor hij aangenaam en tot zegen was van velen

Ruim 39 jaren was hij hier werkzaam, en in al dien tijd werd hij door ligchaams ongesteldheid zelden of nooit in zijnen post verhinderd, en mogt tot eenen hoogen ouderdom dien schat van gezondheid genieten. — In den laatst verloopenen winter echter verminderden zijne krachten; maar telkens werd zijn geest als verjongd, op de gedachte dat hij spoedig van zijne 50 jarige dienst plegtig gedachtenis zou vieren

Hij zag met het streelerdst genoegen den dag van den 11den Maart te gemoet, voor hem en zijne Gemeente zoo dierbaar

Reeds had hij de daarbij te houdene leerrede gereed, en bij de bediening des H. Avondmaals, op den 4den met de Gemeente gehouden, had hij dat

dat feest reeds aangekondigd; dan, het was niet Gods wil. — In den vroegen morgen van den 7den dier maand, werd hij op het onverwachtst door zijnen Heer opgeroepen, en overgevoerd tot hoogere bestemming.

Hij heeft 75 jaren geleefd, en wordt betreurd door dierbare panden, naauwe betrekkingen en eene hem lievende Gemeente; terwijl de herinnering aan zijnen gullen, ongeveinsden, werkzamen en altijd leerzamen omgang bij allen, die hem gekend hebben, in zegening zal blijven.

Bijna 43 jaren is hij gelukkig gehuwd geweest met mejufvrouw MARGARETHA LUBBINA COPINGA, die sedert ruim 7 jaren hem door den dood ontrukt was, en die hem vier kinderen heeft nagelaten, welke allen nog in leven, en in onderscheidene maatschappelijke betrekkingen geplaatst zijn.

D R E N T H E.

MEPPEL. Op den 30sten December 1831, overleed alhier de Wel Eerw. zeer gel. Heer HENDRIK CRULL, rustend Leeraar van *Havelthe*, die niet slechts het 74ste jaar zijns levens bereikte, maar ook 50 van zijne levensjaren, in de heerlijke bediening van het Evangelie mogt slijten. Aangenaam is het ons een offer van achting aan de nagedachtenis van dezen overlede en Broeder te mogen brengen, door van zijne volbragte loopbaan het volgend berigt te kunnen geven.

Zijn Eerw. werd geboren den 21sten Julij 1757, te *Ulzen*, in 't *Graafschap Bentheim*, waar zijn Vader, de Heer GERRIT CRULL, Burgemeester was. Van jongs af tot de Studien opgeleid, koos hij de Godgeleerdheid, en werd reeds voor zijn 20ste jaar te *Amsterdam*, onder het getal der Proponenten aangenomen, naauwelijks twee maanden

den daarna; toen hij pas het 20ste jaar zijns levens, had bereikt, werd hij in de heilige bediening gesteld te *Windesheim*, in de Provincie *Overijssel*, op den 4den Januarij van het jaar 1778. Hij genoot aldaar vele blijken van achting en liefde, en werkte met lust en zegen in die Gemeente, slechts den tijd van twee en een half jaar, want de beroepingen van *Assen* en *Beilen*, in de Provincie *Drenthe*, zijn Eerw. bijna gelijktijdig aangeboden zijnde, besloot hij *Windesheim* te verlaten, en de Gemeente van *Assen* te leeren en te weiden. Op den 27sten Augustus 1780, zeide hij zijne geliefde *Windesheimers* vaarwel, en deed zijne Intrede in de Gemeente van *Assen*, den 10den September daaraanvolgende. Te *Assen*, Hoofdplaats van de Provincie *Drenthe*, vond zijn Eerw. eenen ruimen werkkring, ook onder de aanzienlijken; hij bragt er 10 van zijne beste en genoegelijkste levensjaren, met nut en zegen, door; hij vond er eene lieve Echtgenoote, in Mejufvrouw ROELINA HOFSTEDE, die bijna eene halve Eeuw door den Echt met hem is verbonden geweest, en werd er door meerdere dierbare betrekkingen gebonden. Den 26sten Mei van het jaar 1790, te *Petersburen* in de Provincie *Groningen* beroepen zijnde, verliet zijn Eerw. het zoo aangename *Assen*, met een weemoedig hart, en werd in zijne nieuwe Gemeente, op den 5den September van dat jaar bevestigd. Na 19 jaren in die Gemeente zijne krachten met getrouwheid besteed te hebben, werd hij nog, in den reeds gevorderden ouderdom van 52 jaren, in de Gemeente van *Havelthe*, in de Provincie *Drenthe*, beroepen, en aldaar bevestigd den 3den December 1810. Hier weder 18 jaren werkzaam geweest zijnde, mogt zijn Eerw. het bijzonder voorregt genieten, het Feest zijner 50 jarige Euangeliebediening bij vier onderscheidene Gemeenten te vieren; aan dit Feest, schoon hetzelve in

in een ongunstig saisoen, den 4den Januarij 1828, gevierd werd, heeft eene talrijke schare, uit nabuurige Gemeenten zamengevloeid, deel genomen, terwijl de plegtigheid van dezen Feest-dag niet weinig vermeerderd werd, door de tegenwoordigheid eener Commissie, zoo wel uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, als uit het Klassikaal Bestuur van *Meppel*, (van welke Collegien zijn Eerw. tot aan zijn Emeritaat lid is geweest,) en die uit achting voor den Grijsaard, hem hunne deelneming in zijne blijdschap over het beleven van dezen gedenkdag kwamen betuigen.

Na reeds in de laatste jaren zijner bediening, door belemmeringen in de spraakdeelen, buiten staat geweest te zijn, om alle derzelver deelen waar te nemen, vond zijn Eerw. zich eindelijk genoodzaakt, van onzen Koning het Emeritaat te verzoeken, hetwelk hem dan ook, bij gunstig besluit Zijner Majesteit, eervol en met bijgevoegde jaarwedde werd toegestaan, in te gaan den 1sten Januarij 1829. In dat jaar vestigde hij dan ook zijne woonplaats binnen *Meppel*, en bragt aldaar zijne drie laatste levens-jaren door, genietende, in den kring zijner Geliefden, de rust van zijnen veeljarigen arbeid, terwijl zijn zoon, de Heer F. HOFSTEDE CRULL, Med Doct. te *Meppel*, zijn Schoonzoon WETSELS, Rector van de Latijnsche School in die Stad, en twee ongehuwde Dochters hunnen zwakken Vader ondersteunden, en door hunne achting en liefde, de blijdschappen van zijn hart, in zijne grijsheid, poogden te vermeerderen

In zijn leven betoonde zich Vader CRULL bestendig, als een man, vervuld met zuivere Euangelische denkbeelden, gelijk dit duidelijk te zien is, uit zijne in het jaar 1830, in 't licht gegevene *Vruchten des Ouderdoms*, gedrukt bij J. OOMKENS te *Groningen*, en hij genoot steeds de hoog-

hoogachting en genegenheid van allen, die hem kenden; vooral was hij wegens de toegeeflijkheid en zachtmoedigheid, hem eigen, de vriend van allen.

In zijne verschillende betrekkingen, als Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, als Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Meppel* en als Schoolopziener van het Vierde District in deze Provincie, betoonde hij zich steeds een vijand van allen twist.

Verschillend waren zijne lotgevallen, en hem troffen de zwaarste verliezen. Vier zijner, reeds tot stand gekomen, Kinderen werden hem door den dood ontrukt en eindelijk moest hij ook den band zien verbreken, met welken hij 48 jaren en 7 maanden aan zijne lieve Echtgenoote was verbonden, daar deze hem, op den 8sten April 1829, voorging naar het gewest der Eeuwigheid.

Onder dit alles echter bleef hij erkennen, dat de maat der gunstbewijzen Gods zeer verre die der tegenspoeden te boven ging, en de onheilen, die hem troffen, verdiend, en de voorregten, die hij genoot, verbeurd waren.

Nu rust de ontslapene in het stille graf, en kent niet meer die zorg en onrust, welke onze levensdagen verbitteren. Vrede zij zijner assche, eere zijner nagedachtenis, vertroosting zijnen Kinderen, door het vertrouwen van zijne betere gesteldheid in hoogere Gewesten!

OOSTVRIESLAND.

De Wel Eerw. zeer geleerde Heer FRANCISCUS JOHANNES STROMAN, werd den 19den Junij 1767, uit algemeen geachte Ouders, Landgebruikers, onder de Gemeente van *Eilsum*, geboren. Uit sterke begeerte om Predikant te worden, werd hij, door dezelve, dan ook tot de Heilige Bediening opgebragt,

bragt, en vertrok hij in 1783 naar de Latijnsche School te *Norden*; alwaar hij deze loopbaan in zes jaren, met veel vlijt ten einde bragt. Na het houden van eene openlijke Redevoering, „ Over „ het nut en voordeel der wetenschappen, ter „ aankweeking van eene vroegtijdige Godsvrucht:” werd hij tot de Akademische Lessen bevorderd; waarmede hij, volgens de toen bestaande Pruissische Wet, ter bijwoning aan de toenmaals bestaande Hoogeschool te *Lingen*, eenen aanvang maakte. Aldaar van het jaar 1789 tot 1791, zich geoefend hebbende, vertrok hij naar *Groningen*; alwaar hij, van den Hoogleeraar ABRESCH in het bijzonder, een zeer gelield Kweekeling geweest is — In 1793, werd hij voor den Coetus te *Emden* geëxamineerd, en met lof onder het getal der Oostvriesche Kandidaten aangenomen. In het volgende jaar werd hij in de Gemeente van *Mariënweer* tot Predikant beroepen; alwaar hij echter maar zeven weken mogt arbeiden, door het opvolgen eener beroeping naar zijn geliefd *Grootegaste*: alwaar hij eene beroeping ontving naar de Gemeente te *Niekerk* in *Groningerland*; zoo als naderhand ook nog naar *Twixlum*, in *Oostvriesland*: voor welke beide hij echter, uit verkleefdheid aan zijne Gemeente bedankte: welke hij dan ook zevenendertig jaren en zes maanden, met veel ijver en getrouwheid, en onder het genot van stille ruste, en tot zijnen dood toe, is blijven bedienen. Den 8sten April predikte hij nog tweemaal; en reeds den 26sten eindigde zijn nuttig en werkzaam leven. — Zijn Wel Eerw is tweeëndertig jaren gehuwd geweest met Mejufvrouw HINRICA ALLEGONDA DE GRAVE, die hem, tot zijne diep gevoelige smart, voor tien maanden, en kinderloos door den dood werd ontnomen. — Gelijk zijn Wel Eerw. een kundig en ijverig Leeraar was, was hij ook een Godvruchtig Christen; en een zeer gul man in den

om-

omgang, en een opregt en getrouw vriend. Van allen, die hem kenden, zoo wel als ook van zijne Gemeente, wordt zijn verlies hartelijk betreurd. Ook was hij in volle achting bij de gansche Oostvriesche Geestelijkheid, van welke hij een sieraad was, en een verstandig Raadsman in derzelver Vergaderingen. Zijn naam blijft dan ook in algemeene zegening, terwijl hij het loon zijner getrouwe bediening bij zijnen Heer geniet.

Op den 15den Mei, hield de Wel Eerw. Heer B. PANNENBORG, Predikant te *Drijver*, vriend en nabuur des Overledenen, over hem, eene plegtige Gedachtenis-Rede, uit *Joan.* XII: 24b. *Waar ik ben, aldaar zal ook mijn dienaar zijn.* Zijn Wel Eerw. vertroostte daarmede de aanwezige Familie, en wekte de Gemeente op, om zich het Sterfgeval van hem, die zoo lang haar Voorganger geweest was, ten nutte te maken. Welke Leerrede, tevens met de vereischte aanspraken, met zeer veel deelneming, door eene ook van elders zaamgevloeide menigte, werd aangehood.

WOLTHUIZEN, den 12den Februarij. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. DREESMAN maakte ons het overlijden bekend van onzen voormaligen Herder en Leeraar, den wel Eerw. Heere A. G. MEDER, in het 73ste jaar zijnes ouderdoms, en wel te *Norden*, ten huize van zijnen schoonzoon, den Wel Ed. Heere BLUHM, Med. Doct. aldaar; na reeds in 1820, om zwakheid op de spraakdeelen, zijne dimissie verzocht te hebben; zonder echter, uit edelmoedigheid, eenig stipendium te vragen. Zijne getrouwheid gedurende eene dienst van 21 jaren in deze Gemeente werd dan ook vermeld, en de hem eigene milddadigheid niet vergeten; waarom Zijn Wel Eerw. ook nog leeft in

in veler harten. die deze kennisgeving met deelneming hoorden. De Gemeente werd ook opgewekt, zijne steeds wel uitgewerkte Leerredenen zich te herinneren, en niet alleen zijne lessen, maar ook zijn geloof en godvruchtigen wandel na te volgen.

De Correspondens, van den Akademietijd af aan, en alzoo ruim 50 jaren, met Zijn Eerw. in naauwe vriendschappelijke betrekking gestaan hebbende, welke zich nog zeer verlevendigde, toen Zijn Wel Eerw. van *Wolthuizen* in *Emden* kwam wonen, kan zich niet onthouden, bij bovenstaand berigt nog het navolgende te voegen: dat Zijn Wel Eerw., zoo van Vaders. als Moeders zijde, (van het oude en aanzienlijk geslacht der Löesings) afkomstig, en door het huwelijk, aan de POTTERE's en meest alle voorname Emder Familien, verwant was.

Nog student zijnde, werd Zijn Eerw. reeds begunstigd met de Kollatie van *Solwerd* en *Marssum*, in de Klassis van *Appingadam*, en hij werd, ter bespoediging, Proponent voor de Theologische Fakulteit der Groninger Hoogeschool; en in die gecombineerde Gemeenten, in den Herfst van het jaar 1783, bevestigd. Van daar volgde hij zijnen Broeder op in de dienst der Gemeenten van *Hornhuizen* en *Kloosterburen* in de toenmalige Klassis van de *Marne*; toen deze in 1789, naar *Emden* was verroepen, en in 1799, vertrok onze Vriend naar *Wolthuizen*.

Met een gezond oordeel begaafd, was ook zijne oefening zeer gegrond; zijne Leerredenen waren doorgaans kort, maar niet minder bondig: gelijk ook zijne gezegden steeds stellig, met overtuiging, werden uitgesproken, en overeenkomstig een hem eigen karakter, hetwelk niet wist van eenige bewimpeling.

Volgens zijn verlangen is hij in *Emden* naast

zijne Echtgenoote begraven; en aldaar ruste dus zijne assche in hope op het betere leven; alwaar hij ontslagen is van de ontmoedigende lotgevallen, welke hem hier ook niet zijn voorbijgegaan, maar alwaar hij het loon zal genieten van de getrouwe Dienaren van God en JEZUS CHRISTUS!

De Wel Eerw. zeer geleerde Heer HERMANN HELING VAN DER WERFF, werd, in 1753, te *Leer*, uit den achtingwaardigen Burgerstand geboren. Na aldaar de Latijnsche Scholen te hebben bijgewoond, is hij in het jaar 1771, naar de toenmalige Hoogeschool te *Lingen* vertrokken; en — na twee jaren, van daar naar *Groningen*. Ook aldaar zich vier jaren loffelijk bevlijtigd hebbende, is hij in 1775, onder het getal der Oostvriesche Kandidaten aangenomen In het volgend jaar in de Gemeente te *Village* beroepen, mogt hij echter aldaar slechts één jaar arbeiden, door het vertrek naar *Grimersum*; alwaar hij, met grooten ijver, 24 jaren werkzaam was en van 1801, te *Westerhuizen*, tot aan zijnen dood toe. — In 1781, is zijn Wel Eerw. in het Huwelijk getreden, met Mejufvrouw HOUKE HOMFELDT, van *Grimersum*; welke hij, na eene zeer vergenoegde Echtvereeniging, voor zeven jaren, door den dood verloor. Dat Huwelijk was gezegend met negen Kinderen. Van deze overleefde hij twee Zonen, en twee Dochters. Onder de eersten was de Wel Eerw. Heer HELING VAN DER WERFF, in leven Predikant te *Twixlum*, die slechts den ouderdom van 33 jaren bereiken mogt Een jongere Zoon, CHRISTIAAN BERENDS HOMFELDT VAN DER WERFF, werd ook door hem aan de Heilige Bediening toegewijd; en van *Jemgum* tot ons overgekomen, heeft hij hier de dienst, in zijns Vaders plaats, reeds kortlings aan-

aanvaard. — Vijf zijner Kinderen mogt hij gehuwd zien, en van dezelve negen Kindskinderen aanschouwen. Een van deze, de Wel Eerw. Heer HARM BROEKSMIT, is reeds in de Bediening van het Evangelie, in de Gemeente te *Jarsum* bezig. Hoe zeer dat alles zijn Wel Eerw. groote vreugde baarde, betreurde hij echter nog kort voor zijn overlijden, ook den dood van twee zijner aangehuwde Zonen. — De Lijkrede is gehouden, door den Hoog Eerw. Heer Superintendent S. MEIJER, Predikant te *Cirkwerum*, over *Philipp* I: 23. in welke de Gemeente krachtig werd opgewekt, om dien waardigen Voorganger in gezegende gedachtenis te houden, die gedurende dertig jaren onder haar, met alle getrouwheid, met sterke zeggingskracht, het Evangelie verkondigde. Zijn ijver is hem tot het laatste toe bijgebleven: offchoon hem een ouderdom van 79 jaren, de volle dienst zoo moeijelijk maakte, dat hij, eenigen tijd, maar één maal des Zondags konde prediken. Hij was echter nog wederom begonnen, de volle dienst te vervullen; doch de eerste keer was ook de laatste, dat hij den Leerstoel beklom — Zijne assche ruste dan onder ons in vrede, in de Evangelische hope!

De Wel Eerw. Heer JOHANNES BRONS, een *Oostvriesch* van geboorte, werd, na zijne Studiën aan de Groninger Hoogeschool volbragt te hebben, Kandidaat bij den Coetus te *Emden*, en gelijktijdig beroepen in de Gemeente te *Wijbelsum*, en in *de Landschaps Polder*, van welke zijn Wel Eerw. voor de eerste bedankte, en de laatste aannam; terwijl hem hier eene aanzienlijke verhooging van de bestaande Inkomsten, door de respective Stemgeregtigden, werd toegelegd. Den 1sten Maart 1793. aanvaardde zijn Wel Eerw. alhier zijne Be-

diening. En is ook den 1sten Maart van dit loopend jaar, na eene hevige ziekte van weinige dagen, in den ouderdom van ruim 63 jaren, overleden. Alzoo juist 39 jaren deze Gemeente, met lust, liefde en ijver gediend, en door leer en voorbeeld gesticht hebbende, genoot zijn Wel Eerw. eene bestendige gezondheid, en is nimmer ziek geweest. Hij was alzoo sterk van ligchaam, maar den geest bezat hij insgelijks voordeelige gaven, en was steeds vlug en gevat, om juist te oordeelen en te spreken, en met een goed vermogen voorzien, was hij niet alleen in de gunstige gelegenheid, maar hij had ook lust tot onderzoeken, en met den voortgang der wetenschappen, ook voort te gaan, en zijnen geest met dezelve te voeden. In de verkeering was hij een Man des vredes; vriendelijk niet alleen en bescheiden, maar ook een deelnemend, opregt en getrouw vriend voor zijne vrienden.

Hoewel kinderloos, mogt hij echter met Mejufvrouw TALEA KOK, Dochter van den Heer DETERT KOK, een aanzienlijk goed bezitter te *Nattermaer*, ruim 35 jaren, in eene zeer genoegelijke Echtverbindtenis verkeeren; en betreurde haar verlies bitterlijk, zoo als de Gemeente het verlies van hem, uit hoofde van zijne verstandige en ernstige Evangelie-prediking, ook zeer betreurt, en zijne gedachtenis onder haar in zegening zal blijven. Daarom kon de Wel Eerw. Heer J. BEGEMANN, Pred. te *Ditzum*, de Vriend en naaste Ringbroeder des Overledenen, den 11den Maart en eersten Zondag na de Begraving, zijne gedachtenis dan ook plegtig en aandoenlijk vieren, met eene Leerrede over *Joan.* XIV: 19*b*. *Ik leef en gij zult leven.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen zij eerst geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

P. Roskam Abbing.
M. van Selms.
W. van Gulpen.
P. B. Tichler.
J. G. Zieppreche.
W. A. van Meurs.
R. van Sijll.
P. K. Begemann.
G. W. Boland.
J. H. S. van Lamsweerde Schulten.
W. Muurling.
A. H. C. van Senus.
W. J. Kuhler.
M. H. J. Moltzer.
C. F. S. Pape.
H. Tanner.
H. Valk.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
H. Gehle.
P. B. C. van Nes.
P. A. van der Hoeven.
H. ter Kuile.
G. D. J. Schotel.
M. T. Vos Uitterlimmige.
C. van Schaick, Jr.
P. Wijnsouw.

NOORD-HOLLAND.

J. Scholte.
P. van Bonga.
D. Moolhuizen Phz.
J. P. H. Hulstein.
H. Terlet.

J. H. Tersteeg.
C. O. Vogat.
C. L. Jungius.
W. A. Immink.
J. S. Boelens.
J. Wouters.
J. Maks.
L. J. L. van Neck.

ZEELAND.

J. C. F. van Sandick.
H. W. C. Heken.
G. J. Brandt Wijsmuller.
E. A. Brunner.
J. P. Ott.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
J. Willems.
A. Campagne.
H. D. Bonebakker.
D. A. van der Made.
B. L. Muller.
L. O. Reijerskerk.
C. Weijland.
H. Rietveld Creijghton.
J. Kobus.
S. Gerretsen.
G. J. Molengraaf.
C. J. Trip.
G. Vrolijk.
C. F. van Setten.

VRIESLAND.

A. Rutgers van der Loef.
C. van Weerden Abresch.
P. S. van Gennep.
J. F. Dons.
H. H. Slot.
H. van der Helm.
L. H. Sikkes.

OVER-

OVERIJSSEL.

J. Binneweg.
M. F. Niermeijer.
G. G. de la Couture.
H. J. de Haart.
W. H. van den Steen.
J van Soelen.
F. W. E Snel.
J. H. H. Reijers.
H. J. W. Wunder.
H. Greve.
T. Jentink.
J. A. van Walsem.
B. Tervogt.
J. Scheuer.
C. Moot.
J. A. M. Mensinga.

GRONINGEN.

A. Visscher.
J. O. Woldringh.
E. Idema.
H. Poelman.
P. Spandaw.
E. U. Thoden van Velzen.
J. Roorda.
Th. Brunsveld Keizer.

NOORD-BRABAND.

H. Penninck.
D. T. van Woelderen.
J. A Rombach.
H C. van Doorn.
J L. Heenk.
C Vrendenberg.
J. F. Fullink.
C. U. van der Ven.
J. G. van den Steen.
J. F. van Binsbergen.
J. J. Sluiter.

H. W. Jansſen.
H. Bakker.
C. L. B. Jonquiére.
P. H. J. Lulofs.
E. W. van Andel Weijers.

DRENTHE.

Hendrik Gooszen.
H. Folmer.
B. Braams.
C. E. Gravemeijer.
G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het resſort der Waalſche Commisſie.

P. H. O. Deeleman.
E. A. Zubli.
A. J. Verweijde.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in de zes eerſte Maanden van het Jaar 1832, tot Predikanten beroepen zijn.

W. C. BLANKEN, te *Koudekerk*.
A. VAN MAURIK, te *Ruurlo*.
R. WINTZENBORGH VINCKERS, te *Terkaple* en *Akmarijp*.
J. WESTHOFF J. Z., te *Cillershoek*.
E. J. VAN SPANKEREN, te *Maartensdijk*.
P. DE GOEJE, te *Lippenhuizen*. c. a.
E. KREIKEN, te *Wezepe*.
S. WESSELINK, te *Beekbergen*.
G. R. D. VAN DOESBURGH, te *Zetten* en *Andelst*.
J. MEIJER, te *Beetgum*.
J. F. MARGADANT, te *Rozendaal*.
A. P. A. DU CLOUX, te *Vierhuizen* en *Zoltkamp*.
G. W. A. VAN DER LINGEN, aan de *Paarl* aan de *Kaap de Goede Hoop*.

J.

J. A VEERMANS, te *Oudelande.*
A. BAX, te *Oostburg.*
O. TEN CATE, te *Hornsterzwaag, Jubbega en Schurega.*
R. VERLOREN, te *Dalfsen.*
G, DE KONING, te *Avereest.*
A. RUTGERS, te *Ferwerd.*
U. P. GOUDSCHAAL, te *Rottum.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in de zes eerste Maanden van het Jaar 1832 overleden zijn.

R. F. Verenet, (*Waalsche Gemeente.*)

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch-Luthersche Kerk.

G. C. Buhrman.
A. G. A. Gebing.
H. Schultz Jacobi.
T. J. D. Nieuwenhuis.
P. J. V. Duisseau.
J. H. Michelsen.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Ev. Luth. Gem. die in de zes eerste Maanden van het jaar 1832, tot Predikant beroepen zijn.

H. Schutte, te *Leeuwarden.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch-Luthersche Kerk.

H. Kerkhoff.
H. Joosten.
W. H. Thorbecke.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente, die in de zes eerste Maanden van het Jaar 1832, tot Predikanten beroepen zijn.

G. W. Stemler, bij de Vereenigde Luth. Gem. te *Hoorn*.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke Klasse hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

OOST-VRIESLAND.

D. W. Veenhuis.
W. Broeksmit.
J. L. Wubbema.
H. P. Dirksen.
H. Tholens.
. . . Schilling.
A. P. Geelvink.
H. S. Valk.
J. Silbolts.
U. H. Penning.
W. Janssen.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

J. Scholten.
L. J. L. van Nek.
M. J. Iken.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1831, (Buiten 's lands) tot Predikanten beroepen zijn.

E. Sikkes, Provisioneel te *Oldersum*.

NB. *Zoo er in deze Naamlijsten der DD. Kandidaten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te hebben, bij de uitgevers dezes.*

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper, te *Amsterdam*, is uitgekomen en heeft verzonden:

Mr. I. DA COSTA, Slot-rede eener reeks van voorlezingen, gehouden in 1831—1832, over de Geschiedenis van het Vaderland, 25 Cents.

——— ——— Aan Nederland, 2de druk, 20 Cents.

Gewigtig woord aan Nederlands volk in deze kommervolle dagen van heerschende ziekten en menigvuldige sterfgevallen, 30 Cents.

De twee laatstgemelde, vroeger uitgegeven, zijn thans overwaardig bij den tegenwoordigen toestand van het Vaderland gelezen te worden.

De Boekhandelaars J. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, hebben in den loop dezes Jaars uitgegeven de navolgende Nieuwe Boekwerken:

I. W. BROES, *De Kerk en de Staat in wederzijdsche betrekking, volgens de Geschiedenis.* Vierde en laatste Deel. Twee Stukken. In gr. 8vo. à *f* 7: 50.

Dit laatste Deel is tevens afzonderlijk verkrijgbaar als een op zichzelf staand Werk, onder den titel van W. BROES, De Kerk en de Staat in wederzijdsche betrekking, bijzonder in de *Nederlanden* en in *Noord-Amerika*, het eene land met het andere vergeleken. Twee Stukken compleet. In gr. 8vo *f* 7: 50.

II. *Gedenkschriften van en door* FRANK FLORISZOON VAN ARKEL. Tweede verbeterde Uitgave, voorzien van eene Opdragt en eene aanprijzende Voorrede van den vermaarden Heer LUBBERT IGNATIUS BRIL JUNIOR. In gr. 8vo. Met Platen. *f* 2: 80.

III. B. KLYN BZ. *De Godsdienst. Nagelaten Dichtstuk.* In gr. 8vo. *f* 0: 60.

IV. H. H. KLYN, AGATHOCLES. *Treurspel.* In gr. 8vo. Met gegraveerde Titel en Vignet. In karton. *f* 2: 40.

V. P. P. ROORDA VAN EYSINGA. *Verschillende Reizen en Lotgevallen.* Derde Deel. Met eene Plaat. In gr. 8vo. *f* 4: 20.

en in Compagnieschap met de Gebroeders Van Cleef te *'s Gravenhage* en *Amsterdam*.

VI. J. KONING, *Leven van* JAN CAREL JOSEPHUS VAN SPEYK. In gr. 8vo. Met Portret, plaat, gegraveerde Titel, Vignet en Fac-Simil's. In gr. 8vo. Bij Inteekening *f* 7: 50. Buiten Inteekening *f* 8: —

Het

Het eenige Noodige. Bekeert u, en geloof het Evangelie. Dit in deze tegenwoordige omstandigheden zeer nuttig en bemoedigend boekje is thans à 15 Cents te bekomen: te *Amsterdam*, bij Brave, *Assen*, Schinkel, *Arnhem*, Nyhoff, *Groningen*, Smit, *Middelburg*, Van Benthem, *Utrecht*, Bieleveld, *Zwolle*, Doijer en verder Alom.

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C. van Kesteren, op het Rok-in, No. 157, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

I. MICHIEL ADRIAAN, De Schijndoode, één deel kompleet, met gegrav. titel en vignet. ƒ 3 : 60.

II C. BOK, De Twee Vrienden, of de Gevolgen der Partijzucht, één deel kompleet, met gegrav. titel en vignet. ƒ 2 : 80.

III. A. VON TROMLITZ, Philips van Artevelde, of de Brouwer van *Gent*; een Tafereel van den opstand der Vlamingen, in de veertiende Eeuw, met Historische Aanteekeningen van den Vertaler, één deel kompleet, met gegrav. titel en vignet. ƒ 2 : 40.

IV. J. B. SCHELS, De Merkwaardigste Veldtogten der Russen, van de vroegste tijden af tot op onze dagen, uit de geloofwaardigste bronnen opgemaakt, met gegrav. titel en vignet. ƒ 3 : 25.

V. J. KWANTES, beknopte Schets der algemeene geschiedenis, van de schepping der wereld tot op onzen tijd; één deeltje op post-formaat. 80 Cents.

VI. Bijzondere Aanteekeningen, betreffende de Familie van J. C. J. VAN SPEIJK, door J. P. VAN TONDEREN, Oud-oom van den onsterfelijken Held. 25 Cents.

VII. De Schutter met Verlof, of de Sint Nicolaas-dag, Tooneelspel met Zang. 40 Cents.

Tevens debiteert bovengemelde met succes. C. VAN DE VIJVER, Wandelingen In- en Om *Amsterdam*, met Geschied- en Oudheidkundige Aanteekeningen, één deel kompleet, met gegrav. platen, titel en vignet, in carton. ƒ 3 : 75.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

M E N G E L W E R K.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor AUGUSTUS 1832.

Te AMSTERDAM, bij

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

LEERREDENEN van den Heer DE BOULOGNE, *Bisschop van* Troijes. (*Uit het Fransch vertaald.*) *Eerste Tweetal. Te* Leiden, *bij* C. G. Menzel, 1830. 92 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is 90 Cents.*

Hadden wij een rubriek aangenomen: Leerredenen, zoo als zij niet behooren te zijn ingerigt, of Kanselredenen, welke niet hadden behoeven of behooren vertaald te worden; wij rangschikten dan deze van DE BOULOGNE ongetwijfeld onder dezelve.

Wij stonden verbaasd, toen wij, na de lezing van dit tweetal, op den omslag lazen, dat dezelve even zeer verdienen in de boek-verzamelingen van *Protestantsche*, als de Leerredenen van onzen welsprekenden VAN DER PALM in die van *Roomsche* Christenen, geplaatst te worden. 't Is waar, hier wordt wel van de Leerredenen der van ouds beroemde Fransche Kanselredenaars BOSSUET, BOURDALOUE en MASSILLON gesproken, maar ook gezegd, dat die van den Bisschop, DE BOULOGNE, eene eervolle plaats naast dezelve verdienen, en het doel is dus blijkbaar, om alzoo den lezer hooge gedachten te doen vormen, ook van dit tweetal.

Er is ondertusschen zeer veel op deze Leerredenen aan te merken, niet alleen wat den vorm aangaat, maar ook wat betreft den inhoud.

Over de keuze van de teksten, kan men oordeelen, als men opmerkt, dat hier *Luk.* XII: 49. *Ik ben gekomen om vuur op de aarde te brengen*, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; tot tekst genomen

is,

is, en als thema behandeld wordt, de liefde Gods; en dat *Jes.* V: 16. *De Heere der heirscharen zal verhoogd worden door het regt, en God de heilige zal geheiligd worden, om zijne regtvaardigheid,* waarvan ter opheldering door Prof. VAN DER PALM te regt is aangeteekend: Gods geschonden eer wordt hersteld, door de strafoefening over hen, die Hem tergden en smaalden, — is door DE BOULOGNE gebezigd in de andere Leerrede, om over het laatste oordeel te handelen.

Men mist hier verder eene goede en duidelijke redeneerkundige orde van behandeling, die zoo belangrijk en noodzakelijk is, om wezenlijke stichting te bevorderen.

Gedurig treft men hier hartstogtelijke uitroepen aan, en herhalingen van betuigingen, die juist daardoor derzelver doel moeten missen.

Wij willen een paar voorbeelden ter staving bijbrengen.

„Ach! waarom heb ik niet in mijn' mond de vurige woorden der Profeten, en in mijne ziel de uitgebreidheid en de verhevenheid der gevoelens van eenen heiligen PAULUS! Helaas! indien het slechts der liefde gehoort, de haar eigenaardige taal te spreken; indien men haar moet gevoelen, om haar te kunnen schetsen, verwarm mij dan, groote God! zend mij, niet eene vonk van dat vuur, hetwelk de aloude offeranden verteerde; zelfs niet eenen Seraf, die mij, als ISAÏAS, met eene hemelsche vlam aanraakt, dit zoude niet genoeg zijn; maar eenen adem van uwen geest, van dien geest des levens, welke zelf een verterend vuur is (1): hij alleen kan de diepte peilen mijner ziel, en mij de gevoelens instorten, die mij vermogen op te voeren tot het hooge standpunt der deugd, welke ik huldige."

„En

(1) *Deus ignis consumens est*, DEUT. IV: 24.

En — „ach, waarom bezit ik niet in dit oogenblik, de vurige ziel van een' JEREMIAS, dien verheven' profeet, welke zijne klagten zoo bij uitnemendheid naar de jammeren wist te regelen; De engelen des Allerhoogften fchorfen hunne hemelfche akkoorden."

Het overdrevene, om, gelijk het heet, het gevoel op te wekken, is hier gedurig meer hinderlijk, dan voldoende.

Veel willen wij in den jongen man verfchoonen, die deze Leerredenen opftelde, toen hij naauwelijks den leeftijd van 24 jaren bereikt had, maar hij had toch met de uitgave moeten wachten, tot dat hij zich in ftaat gevoelde, om iets beter doordachts voort te brengen, en het onkruid van een weelderig vernuft vooraf weg te nemen.

De ware Evangelifche toon is hier niet getroffen. Waren zulke Geestelijken, als DE BOULOGNE, in de gelegenheid, om de Leerredenen van onzen VAN DER PALM te lezen en te beftuderen, welke gebreken zouden zij dan in hun werk ontmoeten, en hoe veel te veranderen en te befchaven vinden!

Als tot een voorbeeld, deelen wij den Lezer de volgende proef mede:

„*Die ook zijn eigen zoon niet gefpaard, maar hem voor ons allen overgeleverd heeft, hoe zal hij ons met hem ook niet alle dingen geven?* dit zegt de heilige PAULUS, en de gevolgtrekking is noodzakelijk; het kan niet anders of een God, welke milddadig is met zijn bloed, moet zulks ook zijn met zijne beloningen, maar, indien de onfchatbare prijs der verlosfing eene onuitfprekelijke mate van glorie moet verfchaffen aan de uitverkorenen, dan ook moet hij, door een onfeilbaar verband, de verfchrikkelijkfte jammeren laten vallen op de goddeloozen. Het bloed van JEZUS

CHRISTUS kan voor niemand vruchteloos vergoten zijn: het moet, of het hoogste geluk voor den eenen, of het diepste onheil voor den anderen ten gevolge hebben. De onveranderlijke genietingen des hemels, en het onbluschbare vuur der helle ontspringen uit eene zelfde bron. Het kruis van JEZUS CHRISTUS doet evenzeer een' onverzoenlijk' wreker, als een' milddadig' vergelder vooronderstellen. Ondankbaren! zal de God-mensch zeggen tot de boozen; ik zal naar mijne weldaden de straffen afmeten, die ik u bereid heb; zij zijn talloos geweest, mijne wraak zal zonder palen zijn. Ik heb alles gedaan, om u te behouden, ik zal alles doen, om u te verliezen; hoopt niet, mij te zullen verteederen; alles, wat voorheen mijne gramschap ontwapende, geeft haar thans voedsel en ontvlamt haar. Ik beschouwde mijne wonden en mijn kruis, en bij dit gezigt ontviel de bliksem aan mijne handen; thans, op dezen grooten dag, zijn het die zelfde voorwerpen, welke mij onverbiddelijk maken. Gij stroomt tranen, ongelukkigen! en ik heb al mijn bloed vergoten; en, al ware het ook slechts een enkele druppel, een enkele traan geweest; hadde ik slechts een' enkele zucht geslaakt; die enkele bloeddrup, die enkele traan, die enkele zucht zoude genoegzaam zijn geweest, om dien afgrond van onheilen te graven, welken mijne gramschap voor u bestemt. Neen, het zoude mijn lijden schande doen, zoo ik het vonnis mijner regtvaardigheid wilde verzachten; de mate mijner barmhartigheid moet de mate zijn mijner wraak; mijn kruis zal de hel maken. Onmagtige gebeden; vergeefsch berouw; vruchteloos zou ik mij voor dezelve gevoelig willen toonen; mijne magt zoude hier mijne liefde niet kunnen behulpzaam zijn; ik hebbe slechts te spreken, en eene wereld, eindeloos schooner, dan de eer-

eerste, zal ontstaan; doch met al mijne magt zoude ik niet eene enkele vonk kunnen dooven van het vuur, dat u bereid is."

Wij hebben inderdaad geene vrijheid, om de uitgave aan te moedigen, tot het vervolgen dezer overzetting, het mangelt onder ons gelukkig aan veel beter ingerigte Leerredenen niet!

Een WOORD tot bemoediging en troost voor Nederlandsche Christenen, in Leerredenen, door H. J. MATTHES, *Leeraar bij de Evangelisch Luthersche Gemeente te* Leijden. *Te* Zutphen, *bij* W. J. Thieme, 1832. 227 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 40.

Wederom een tiental Christelijke Vaderlandsche Leerredenen, dat mede getuigt van de edele denkwijze der Christen-Leeraars van onzen tijd, en doet zien, hoe elk getrouw, naar vermogen en talenten, zoekt mede te werken, tot behoud van het dierbaar Vaderland, en van die groote bijzonder ook Godsdienstige voorregten, waarover wij ons in spijt van onze openbare en meer geheime vijanden verheugen mogen, en die te hoogere waardij in ons oog erlangen, naar mate ze meer worden aangevochten.

De inhoud der hier geleverde Leerredenen is: „I. Vertrouwen op God en niet op menschen, naar *Ps.* CXVIII: 8. II. God verijdelt de aanslagen der boozen, naar *Job* V: 12—13. III. Het Gebed, een vermogend middel om onbezorgd te doen zijn, naar *Philippensen* IV: 6. IV. De blijdschap der regtvaardigen in den Heer, naar *Ps.* LXIV: 11. V. (*Op Dank- en Biddag.*) De allerhoogste kan alles veranderen, naar *Ps.* LXXVII: 11*b*. VI. (*Ter gedachtenis van Leijden's ontzet.*) Dank-

Dankbare herinnering van Gods hulp, en hoop op almagtige bescherming, naar *Ps.* CXXIV. VII. Waarschuwing tegen ongodsdienstigheid als de bron van misdaad en ellende, naar *Romeinen* III: 18. VIII. Vrees voor onrust en verdeeldheid mag ons niet weêrhouden van heilige pligtsbetrachting, naar *Mattheus* X: 34. IX. Hoe de Christen tijden van hevige beroering moet aanzien, en zich daarbij gedragen, naar *Lucas* XXI: 9. X. (*Tot besluit des jaars*) De Heilbede van SALOMO, naar I *Koningen* VIII: 37—38."

Ze zijn alle korte opstellen, niet geschreven, om uitgegeven te worden, maar vervolgens evenwel ter perse gelegd, toen MATTHES den goeden indruk bespeurde, van derzelver uitvoering op velen zijner bekenden, met het doel, om ook aan anderen, die in eene meer verwijderde betrekking tot hem staan, datgene mede te deelen, wat hem bij ondervinding gebleken is, in onze dagen van kommer en onrust, gepast en belangrijk te zijn, en met de bede, dat hetzelve hun troost en moed in het hart moge storten, en met de zuiverste liefde voor Vorst en Vaderland, tevens echte Godsdienstige gevoelens bij hen aankweeken en versterken. Wij achten dat ze daartoe, zoowel wegens inhoud als behandeling, bevorderlijk kunnen zijn, en dus verdienen gelezen te worden. Ook de hier bij gevoegde gebeden zijn door den Leeraar zoodanig ingerigt, dat dezelve kunnen medewerken ter bevordering van het Christelijk doel.

Gaarne geven wij iets ter proeve, om daarmede onze beschouwing te besluiten, en kiezen daartoe, uit de achtste Leerrede, dit begin van het eerste deel, dat op de toelichting van den tekst (*Matth.* X: 34.) volgt.

„ I. Op enkele tijdstippen valt het ons gemakkelijk, H. H.! om datgene, wat wij voor waar-

ach-

regtig en goed, betamelijk en lofwaardig erkennen, ten uitvoer te brengen; de lieden, welke ons omringen, en de omstandigheden, waarin wij verkeeren, zijn beide somwijlen voor onze oogmerken gunstig, en geschikt, om dezelve te helpen bereiken. Maar niet altijd, of liever slechts zelden, heeft zulk eene gelukkige vereeniging plaats. In tegendeel, menschen en gebeurtenissen spannen dikwijls zamen, om onze edele bedoelingen te dwarsboomen en zoo mogelijk te verijdelen. Doorgaans ontmoeten wij tegenstand van anderen, die blindelings, of wel opzettelijk, dwaling en ondeugd voorstaan, omdat zij bij de instandhouding daarvan voor zich zelven eenig voordeel hebben, of in de uitbreiding van onkunde en zedeloosheid hunnen schandelijken roem stellen. Meestal treffen wij in den loop der dingen beletselen en zwarigheden aan, die zich aankanten tegen onze heilzame ontwerpen, en die ons ligt weêrhouden kunnen, om dezelve te volvoeren. Dit laatste behoort echter nimmer het geval te zijn. Nooit moeten wij de waarheid schenden of onzen pligt verzaken; nooit eene daad verrigten, die met ons geweten strijdt; of iets nalaten, dat ons de godsdienst gebiedt, uit vrees voor onaangename gevolgen; zelfs dan niet, wanneer wij met reden beducht zijn, dat twist en oneenigheid met anderen daaruit ontstaan, en zij ons haten en vervolgen zullen. Zoo dacht, zoo handelde Jezus! „*Hij kwam op aarde, niet* „*om den vrede te brengen, maar het zwaard.*" Hij bekommerde zich niet om de onrust en tweedragt, die in enkele huisgezinnen of in de gansche maatschappij ten gevolge van zijne loffelijke onderneming zouden ontstaan; Hij liet zich althans daardoor van dezelve niet afschrikken. Neen, getrouw aan zijne hemelsche roeping, scherpte Hij zelf het zwaard, dat eens de ziel

zijner moeder doorboren en zijn eigen hoofd verpletteren zoude; hetgeen nog lang daarna de wereld beroeren en aan duizenden menschen het leven kosten moest. Tot eene gelijke volharding spoorde hij zijne jongeren bij elke gelegenheid aan, en ook zij hebben ons daarvan het schoonste voorbeeld gegeven; ook zij hebben, met terzijdestelling van alle persoonlijk en bijzonder belang, in weêrwil van alle onrust en moeite, die zij anderen en zich zelven berokkenden, en niettegenstaande de vrede door hun toedoen gestoord werd, aan hunne hooge zending voldaan. „*De* „*eene broeder mogt den anderen tot den dood* „*overleveren, en de vader den zoon; de kinde-* „*ren mogten opstaan tegen hunne ouders en zij* „*zelven gehaat worden van iedereen;*" nogtans bleven zij volstandig tot het einde toe. Wel ons, H. H.! dat zij dit gedaan en het zelfde voetspoor met hunnen Heer en Meester betreden hebben! Hadden zij minder moed en standvastigheid getoond, waren zij voor den drang der omstandigheden vreesachtig terug geweken, dan zou, wel is waar, de wereld voorheen in rust zijn gebleven, en het toen levende geslacht niet in verwarring en ellende gestort zijn geworden, maar dan zouden dwaling en onkunde, boosheid en verderf nog even sterk en algemeen, als te voren, onder het menschdom heerschen; dan zouden wij allen zonder onderscheid nog voor Heidensche afgoden nederknielen, of den Beschermgod van Israël aanbidden; dan zouden die zelfde gruwelen en ongeregtigheden, welke de vroegere eeuwen hebben geschandvlekt, ook nog de latere tijden bezoedelen; dan zoude men ook nu nog, gelijk in de dagen van ouds, bij het gevoel van strafwaardigheid, en in de hoop op schuldvergiffenis, tot nietige, soms afschuwelijke offeranden zijne toevlugt nemen, en het eenigste waarachtige en be-

ta-

tamelijke middel ter verzoening met God, en den ingang tot den zaligen hemel, niet kennen of verwerpen. Dank hebben alzoo Jezus en zijne onmiddelijke gezanten, dat zij het toekomstige duurzame heil der wereld hooger geschat hebben, dan hunne eigene kortstondige rust en die van hunne tijdgenooten; dat zij den vrede gering geacht en het zwaard niet geschroomd, maar kloekmoedig de magt der duisternis bestreden hebben; want aan hun edel en onversaagd gedrag zijn wij onze meer verlichte kennis en gelouterde deugd, de rust van ons hart en onze eeuwige zaligheid verschuldigd!"

De BEKEERING; *haar noodzakelijkheid, haar aart, en de eenige weg om daartoe te geraken. Leerrede over Lucas XIII:* 1—5, *door* S. R. L. GAUSSEN, *Predikant te* Satigny, *bij* Genève, *naar den vierden druk uit het Fransch vertaald door* W. MESSCHERT. *Te* Rotterdam, *bij* de Wed. van der Meer en Verbruggen, 1830. *VIII en* 56 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 50 *Cents.*

In deze Leerrede van den Zwitserschen Leeraar GAUSSEN, wordt eerst de gekozen tekst verklaard, vervolgens aangetoond, dat allen de bekeering van noode hebben, daarna over den aard der bekeering zelve gehandeld, en eindelijk aangewezen, dat wij ons allen, indien wij het willen, bekeeren kunnen.

Zij is zeer ernstig gesteld en gemoedelijk ingerigt. Er komt veel goeds in voor, en vooral heeft de Steller zich bevlijtigd, om door een aantal bijbelteksten zijne redenen, vermaningen en waarschuwingen meerdere kracht bij te zetten. Wij ge-

gelooven ook, dat voor eenigen ook in ons Vaderland, hier de toon getroffen is; welke hun 't meest behaagt. Geenszins echter zal dit bij anderen het geval zijn, en wij ſtaan ook geen oogenblik in twijfel, om openlijk te verklaren, dat deze wijze van preeken geenszins de beste is. Het ontbreekt gelukkig in ons Vaderland niet, aan veel betere modellen, welke zich in orde, naauwkeurigheid, deugdelijkheid, ſchoonheid en kracht oneindig meer aanprijzen.

Het lijdelijke en dadelijke, gelijk men gewoon is te onderſcheiden, is hier wel in aanmerking genomen, en het verband niet uit het oog verloren, tusſchen genade en pligt, en afhankelijkheid en vrijheid, maar toch wat veel toegegeven, aan zekere bij ſommigen als geijkte ſtellingen, die men ligtelijk overdrijft, en die dan althans tot gevoelens en gedragingen aanleiding geven kunnen, welke hoe zeer als regtzinnig ſoms aangeprezen, echter de eere van het Christendom niet naar waarde doen uitkomen.

Men kan en behoort zich ook meer en beter naar het voorbeeld der Apostelen te ſchikken, die door den Heer zelven geleerd, en door zijnen H. Geest beſtuurd, den waren inhoud onzer Christelijke Leerredenen hebben aangewezen.

Geſtrenger had zich GAUSSEN, hier bij zijnen tekst moeten houden. Er komen hier ook wel eens ſtellingen voor, die men aan de H. Schrift moet opdringen, eer men ze er in zal kunnen vinden. Zoo keuren wij het ook af, en ſpeet het ons hier te lezen:

„ Men werpe niet tegen, dat de bekeering, niet altijd op een ſpoedige en beſlisſende wijze gewrocht wordende, meestal, in hare toenemende ontwikkeling, een langzamen en onopgemerkten gang moet houden. — Neen! Indien gij, al is het langzamerhand, door den Heiligen Geest ver-

vernieuwd zijt; indien uw hart, al is het trapsgewijze, van de duisternis tot het licht en van de macht des Satans tot God is overgegaan; indien gij gekomen zijt van den dood tot het leven; hoe langzaam die zalige overgang ook geschied zij: zij, die u omringen, moeten het bespeurd hebben; gij zelf moet er bovenal het bewustzijn van hebben in het geheim uwes harten; gij moet uwe ziel nader bij God gevoelen; gij moet eene verandering opmerken in uwe wenschen, uwe vrees, uwe hoop, uwe gewone gedachten. En gelijk iemand, die zich den tijd niet herinneren kan, dat hij in onwetendheid leefde, daaruit moet besluiten, dat hij nog nooit iets geleerd heeft; alzoo moet hij, die zich den tijd niet kan herinneren, waarin hij, zoo als de Schrift zegt, de begeerlijkheden diende, die te voren in zijne onwetendheid waren (1 *Petr.* I: 14), en naar de ijdelheid zijner begeerte wandelde, daaruit besluiten, dat hij het zegel des eeuwigen verbonds nog niet ontfangen heeft, dat hij het onderpand der erfenisse nog niet in zijn hart draagt, dat hij Jezus nog niet kent, (*Joan.* X: 14) en dat hij nog niet bekeerd is."

Het is ook vreemd zekere zucht (of hoe zullen wij het noemen?) hier gedurig te zien doorblinken, om aan zeker slag van menschen te behagen, die het wezen der zaken dikwerf voorbijziende, aan klanken blijven hangen, als of daaruit voornamelijk de stichting zoude moeten worden afgeleid. Dat vinde toch bij ons geen verdere navolging, daar het de wezenlijke goede zaak meer tegenwerkt dan bevordert.

De uitersten zijn zorgvuldig te vermijden. Uit hoofde van het verschil in *Zwitzerland*, kunnen wij het ons zeer goed verklaren, dat men door de charijbdis te vermijden, wel eens de scijlla te zeer nadert, en van den eenigen veiligen midden

denweg afwijkt Men ziet dit trouwens doorgaans bij de hitte van het disputeren, ondertusschen is het daarom niet te verdedigen. Met de opregtigheid moet ook de voorzigtigheid gepaard gaan, zoo wel als omgekeerd, of de leerwijze draagt den stempel van uitmuntend- en getrouwheid niet. Men leere zijne Mede-Christenen den Bijbel verstaan, prente hun duidelijke denkbeelden in, zegge hun bij voorbeeld, dat de bekeering verbetering is, werke door het verstand op het hart en alzoo op den geheelen mensch, en op alle zijne verrigtingen, en geschiedt dit met ernst en wijs beleid, in de vreeze des Heeren, men zal voorzeker niet vruchteloos werken; men zal integendeel zijnen arbeid gezegend vinden, niet alleen voor het tegenwoordig, maar ook voor het toekomstig leven. Dit is het planten en besproeijen, waarop de Heer den wasdom schenkt.

Meer oordeelen wij niet noodig te zeggen, om aan de eene zijde te doen zien, dat wij het goede oogmerk toejuichen, maar aan den anderen kant ook geenszins in dien hoogen lof kunnen instemmen, aan zoodanig eene wijze van preken, als hier gevolgd is, wel eens ook door anderen, dan zeer eenvoudigen, toegezwaaid.

ORATIO de Religionis Christianae efficacitate in bellum, tum plane singulari cum maxime salutari, quam habuit die VIII Februarii CIƆIƆCCCXXXII. W. A. VAN HENGEL, *Theol. Dr. et Prof. ord. Lugd. Batavorum apud* S. et J. Luchtmans, *Acad. Tijpogr.* 1832.

Bij het nederleggen van zijne waardigheid als Rector Magnificus, eene Redevoering volgens gebruik behoorende te houden, bevond zich de Hoog-

Hoogleeraar VAN HENGEL niet lang in ſtrijd, over het kiezen van zijn onderwerp. De omſtandigheden des tijds, en de gebeurtenisſen voorgevallen, gedurende het jaar, dat hij als Rector fungeerde, bepaalden hem ſpoedig, om te ſpreken *over den bijzonderen maar tevens allerheilzaamſten invloed der Christelijke Godsdienst op den Oorlog*; een onderwerp voorzeker zijnen post waardig, en bijzonder geſchikt voor de gegevene omſtandigheden.

Men heeft thans overal den mond vol van den oorlog, de een vreest, de andere wenscht denzelven. De gevaren deszelven heeft men gezien, en de uitwerkſelen gevoeld. *Noord-Nederland* heeft eenen ijver aan den dag gelegd, ter verdediging van Vaderland en Koning, en tot bewaring van onze dierbaarſte voorregten, welke ſchier niets te wenſchen overlaat. Ook de ſtuderende Jongelingſchap heeft zich in een aanmerkelijk aantal allerloffelijkst gekweten. Groote legers ſtaan te velde, men is ten ſtrijde toegerust en gaat voort, met niets te verzuimen, wat onder den Goddelijken zegen dienen kan, om den vijand af te weren, en zijne heillooze pogingen te verijdelen.

De vrees is geweken voor den moed, en iedereen is gereed, om op het woord des Konings toe te ſnellen, om elken vijand onder de oogen te zien, en des noods geweld met geweld te keer te gaan.

De geestdrift is groot, en *Noord-Nederland* zal nog bij de late nakomelingſchap deswegens hoog geroemd worden.

Ondertusſchen is de oorlog ten allen tijde een groot kwaad, ter beſtrijding waarvan de gezegende Christelijke Godsdienst een zeer vermogend middel is, zij oefent bij hare regtſchapen' belijders daarop eenen zeer aanmerkelijken invloed, zij

zij gaat de liefde tot den oorlog krachtig te keer, zij lenigt deszelfs wreedheid, en blust zijne vlammen.

Dat betoogt de Hoogleeraar hier uit den aard dezer gezegende Godsdienst, als geleid aan de hand der geschiedenis, kort maar voortreffelijk, met beantwoording zelfs ook van eenige tegenbedenkingen, zoo veel de ruimte zulks toeliet; in eenen mannelijken stijl; terwijl hij tevens tot het verstand en hart spreekt.

Men kan dus niet anders dan deze Latijnsche Redevoering met genoegen en groote goedkeuring lezen, en zal ook de wijze, waarop hij de Kweekelingen van Leijdens bloeijende Hoogeschool, die door Christelijken heldenmoed hebben uitgemunt, aan het slot toespreekt en roemt, zeer geschikt en doelmatig noemen.

In één woord, deze rede doet des Hoogleeraars verstand en hart eere aan, en wij verblijden ons over de uitgave. Zij verdient bewaard te worden.

REDEVOERINGEN des heiligen oudvaders CHRIJSOSTOMUS, *uit het Grieksch overgebracht door Mr.* WILLEM BILDERDIJK. *Te* Breda, *bij* F. P. Sterk, 1832 163 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 50.

Onder de Kerkvaders van de Grieksche Kerk, der vierde en vijfde Eeuw onzer Jaartelling, heeft JOANNES CHRIJSOSTOMUS, van *Antiochië* geboortig, zich zeer beroemd gemaakt, vooral ook uit hoofde van zijne vroomheid, geleerdheid en bijzondere welsprekendheid, (1) zijne nagelatene schrif-

(1) Blijkens ook zijn toenaam *Guldenmond*.

schriften wekken daarom ook nog altijd de aandacht, en men heeft zich ook in onzen tijd beijverd, om het Nederlandsch Publiek daarmede meer bekend te maken. Wijlen onze beroemde Zanger en uitstekende Geleerde, BILDERDIJK, heeft daartoe insgelijks willen medewerken, en alzoo ontstond deze overbrenging van 's mans redevoeringen, negen in getal:

De eerste:
De tweede:
De derde:
De vierde: } *Over noodlot en Voorzienigheid.*
De vijfde:
en
De zesde:
De zevende: Over het zelfsonderzoek;
De achtste: Over CHRISTUS *Godheid, tegen de Joden en Heidenen, en*
De negende: Over EUTROPIUS.

Hij had het voornemen, een enkel woord aan dit bundeltje vooraf te doen gaan, maar werd daarin, in *bloot ongevoel en wanbesef wegkwijnende*, gelijk hij zich uitdrukte, verhinderd en alzoo genoodzaakt dit aan de vriendschap en het bestuur van zijnen vriend, den Uitgever, over te laten. Deze meldt dan hier, om aan des Grijsaarts hem dierbaren wensch te voldoen, dat de laatst genoemde Kerkelijke Redevoering mede opgenomen is, in het achtste Deel der oude *Mnemosijne* (1820) en ook door de vriendelijke toestemming van den Hoogleeraar TIJDEMAN, hier hare plaats ontvangen heeft, waardoor als nu deze verzameling volledig bevat, wat BILDERDIJK van dezen Kerkvader zijnen Landgenooten geleverd heeft. Dat de overzetting nu meer, dan minder vrij, allen lof verdient, zullen wij niet behoeven te bewijzen, voor hen, die met de buitengemeene taalkennis van den grooten BILDERDIJK bekend zijn. De redeneringen tegen het fatalisme in de zes eerste re-

redevoeringen zijn zoodanig ingerigt, dat men het onhoudbare niet slechts, maar ook het dwaze en inconsequente van dit ongerijmd stelsel bemerkt en er eenen innigen afkeer van gevoelen moet, en offchoon hier dan al geene strenge logische orde gehouden is, mag de lezing er wel van aangeprezen worden.

Zie hier een staal tot bewijs, ontleend uit de vijfde Redevoering:

„Daar is, mijne geliefden, geen stelling zoo wezendlijk snood en verderflijk, ja zoo vol van het ongelijkst verderf, als de leer of inbeelding van een Noodlot of geboortestar. Want behalven dat hij een godlasterlijk en godonteerend gevoelen in de ziel der bedrogenen stort, en hen van den Allerhoogste meeningen doet opvatten, die men van geen duivelen of geesten zou mogen voeden, zoo doet hij geheel ons leven in gestadige angst en beroering vervlieten; en al wat naar den waarachtigen (1) leer en rechtzinnigheid van God en de natuur ook door de Profeten en heilige mannen wordt opgemerkt, stort en keert hij om en brengt overtollige dwaasheden voort, en doet even 't zelfde als of men een krank en geneesmiddelen behoevend ligchaam aanmaande om, daar er Artzen zijn die de beste kruiderijen toe bereiden, daar geenerlei gebruik van te maken en zich niet van de ziekte te ontslaan, maar in zorgloosheid en onverschilligheid voor zich zelven het jammerlijkst verderf af te wachten. Want zegt niet dat Lot: Laat niemand eenig geneesmiddel voorschrijven, niemand eens anders raad innemen? Vergeefsch zijn de wetten en gerechten; vruchteloos bedreigingen en vermaningen; vruchteloos is de vrees voor straf; vruchteloos eer en beloning, en allerlei prijzen voor die weldoen. Of gij u bevlijtigt, wat baat het u; of gij al-

(1) De spelling van B. is behouden. *De Red.*

alles verwaarloost, wat nadeel is er bij? Laat een kind school en lessen verzuimen, de man op geen wet achten, en naar raad of nutte verma-ning luisteren. Wat kan de arbeid uitwerken? Als een ongeballast schip zonder stuur- of boots-lieden in de slingering van een onweêr, zoo wordt hij geschokt die het roer des verstands overgeeft. Wilt gij (dit vraag ik u) dat we ons alles laten welgevallen, en niets tot het behoud onzes levens verrichten? — Dat wij voor een oogenblik het gevaar uwer ziel daarlaten, en slechts van het tegenwoordigen leven spreken! Zullen wij ons aan een zoogenaamd Noodlot onderwerpen, en onze onderhoorigen wanneer zij misdoen niet be-straffen, maar ze in dartelheid laten bederven; zullen wij geen booswicht te recht stellen, en geen wetten in acht nemen? Ik wenschte dat dit voor een korten tijd zijn kon, opdat gij dien verderflijken en verwoestenden leer alles kwaads, met de daad in mocht zien. Want is het een vol-strekte noodzakelijkheid en nooddwang dat wat het Lot bepaald heeft geschiede, 't zij wij arbei-den of sluimeren, zoo heeft geen landman zijne ossen voor den ploeg te spannen, geen voren door den akker te trekken, geen zaad uit te strooien, geen bekwaam jaargetijde in acht te nemen, geen vorst of plasregen te verduren, noch zijnen arbeid naâr het jaargetij' in te rich-ten; geen zeissen te scherpen, noch koren te maaijen, geene airen te dorschen; zoo moet hij niet planten noch planten besproeien en zui-veren; zoo moet hij alle vlijt en bezorging van den landbouw geheel en al varen laten, en met de handen over elkaâr zitten, dutten en slui-meren, omdat door het onveranderlijk Lot alles toch voorbepaald en in de groote wet der din-gen verweven is, en zijn oogst zal hem van zelfs t'huis komen. Maar indien de Schikgodin haar

weefspil omkeert, al werkt hij voor duizend, hij zal eindeloos zwoegen en zweeten zonder eenigen baat. Waarom vermaant gij lieden dan niet tot een zoodanig stilzitten, indien ge inderdaad aan een Noodlot gelooft? Waarom vermaant gij daar niet toe, opdat gij met der daad het goede van dat Noodlot moogt ondervinden? Wilt gij mij toonen wat waarlijk door de Noodzakelijkheid bepaald is, zoo laat den landbouw na, neem de zeevaart weg, verwerp en verwoest alle wetenschap des levens, laat er geen huisbouw of akkerverzorging, geen metaal bewerking, geen weverij, geenerlei kunst tot ons leven dienstig, meer zijn, en gij zult duidelijk zien wat winst u het Noodlot aanbrenge; gij zult dat Noodlot gevoelen, en zijn onverzettelijke dwang beproeven. Maar wat spreek ik van kunsten, die geheel ons leven in zich sluiten! Laten de kunsten bestaan, en geene van die weggenomen worden! Laat alles in zijn aangenomen ordening blijven, maar slechts niemand voor zich en zijn huisgezin zorgen; en elk zijne gantsche huishouding aan het Lot opdragen; hij zal dra de hulp van dat Noodlot bevinden, wanneer hij tot opbrengst der gemeene inkomsten gedwongen, gepijnigd en gegeesseld wordt, en, als hij ze niet kan voldoen, te vergeefs zijn toevlucht ter ontschuldiging bij het Noodlot zoekt. Tot hoe verre zijn wij kinderen in het verstand! Tot hoe verre drijven wij onzen waanzin voort? En hoe lang erkennen wij den God niet, die alles beheerscht! Zoo 't het Noodlot is dat ons goede en snoode menschen maakt, waarom spilt ge uwe lessen en vermaningen aan een kind? Alles is dan onnut en te vergeefs. Zoo het rijken en armen maakt, zendt het niet ter school, ondersteun het niet met geld, doe volstrekt niets om zijn welzijn te bevorderen, maar laat hem geheel over aan 't Noodlot.

Doch

Doch dit durft gij niet. Dus vertrouwt gij 't niet in het kleine, maar geeft er in 't groote geloof aan. Indien er wezendlijk een Noodlot bestaat, laat het kind vrij met booswichten omgaan; en met snoodaarts tot snoodaart worden; 't is in allengevalle zijn lot en bestemming, en zal u moeite besparen: want wezendlijk, zeggen zij, wezendlijk is er een Noodlot. Waarom zult gij dan u zelven en eenen ander moeite aandoen. En wat spreek ik van kinderen, daar ge zelfs ten opzichte van uw slaven en huurlingen anders handelt, maar hen dreigt en vrees inboezemt en op allerlei wijze alles in 't werk stelt, om ze u tot brave dienaars te maken, zonder dit van 't Noodlot af te wachten. Immers is het hun schuld niet, bij aldien zij misdoen, maar van de geboortestar die hen meêsleept of drijft. Of waarom prijst gij hen zoo zij braaf zijn? Want die braafheid is niet uit hen, maar uit hun geboortelot. Of liever niemand is boos en ondeugend, of braaf en deugdzaam. Want die niets van zich zelven doet, maar uit een dwang die van buiten hem komt, is noch het een noch het ander. Waarom dan prijzen wij iemand? Waarom verachten of beschuldigen wij hem? Waarom verfoeiën of vloeken wij den een? Waarom zegenen wij den ander? Ziet gij in welke onredelijkheid de leer van het Noodlot ons stort? — Niemand is verstandig, niemand ongebonden, niemand gierig of zelfzuchtig, niemand rechtvaardig of billijk. Deugd en ondeugd wordt weggenomen, en vruchtloos werden wij met het tegenwoordige leven belast; of liever, niet vruchtloos, maar tot ons onheil. Hoe dan is de meening niet ongerijmd te rekenen, van onder den dwang der noodzakelijkheid van 't geboortelot ten kwade te liggen, en toch door denzelfden dwang de uiterste straf daarvoor onderworpen te zijn, daar wij veeleer te bejammeren en te be-

klagen zouden wezen, dat wij gehaat en gestraft worden in plaats van eer te genieten? Want die door hooger macht overweldigd wordt, verdiende veeleer geacht te worden, dan gestraft; en wij, wij worden verongelijkt en daarvoor gestraft. Wat is er onredelijker dan, daar wij gedwongen en lijdelijk ten kwade gedreven worden, daarom straf te moeten ondergaan. Zoo worden wij tevens dat kwaad en de wraak daarvan onderworpen. 't Is het Nootlot dat den moordenaar maakt, en hij verbeurt het leven om dat hij daaraan gehoorzamen moet. Wat verderflijker leer kan er ooit zijn? Het is als of men iemand in een diepen kuil stortte, en hem dan in het vallen aangreep en daarom strafte. Of even als of men iemand aan eene barbaarsche meesteresse ter pijniging met onnoemelijke foltering overgaf, en hem na deze overgave om deze zijne gevangenschap strafte. Kan er (ik durf het vragen) iets redenloozer bestaan, dan dit; of iets jammerlijker? Indien dit zoo is, en allerlei vijanden en die tegen elkander oorlog voeren hunne vijanden en bestrijderen weten te vergeven, wanneer zij hun onwillig en gedwongen het grootste leed doen; maar het Noodlot aan die het, willig of onwillig en gedwongen, gehoorzamen geen verschooning overlaat, maar (in tegendeel) voor 't gene waar toe het hen dwong, ten straff' voert; wat modderpoel, wat doolhof, wat maalstroom of wervelwind kan zulk een verwarring gelijken? Was eene soort van ongerechtigheid niet genoeg voor mij, dat ik zonder iets te misdoen, in de misdaad geworpen worde, terwijl een ander zonder eenige rechtvaardig of braafheid goed en braaf is, en daarom geëerd wordt? Is dit onrecht op zich zelf niet genoeg, dat ik slechtweg en zonder reden boos gemaakt ben en een ander braaf; moest er nog een tweede bijkomen, dat ook met geen mensch-

menschlijk besef van regtvaardigheid overeen is te brengen. Wij menschen toch zijn zoo zachtaardig en week, dat wij het vrijwillige van het ongewillige onderscheiden; maar deze de menschen vervolgende Wraakgodes en booze Helduivel mengt alles in één. Indien er dan geen God is die in dat alles voorziet, zoo wederlegt het zich door zich-zelfs, dewijl het niet mooglijk is dat in zoodanig eene schoone regelmatige schikking geen voorverordening zijn zou. Immers indien er geen God is hoe zou alles te samen bestaan kunnen? En zoo er een is, hoe ziet Hij dit voorbij? Of is Hij 't, die het dus ingesteld heeft, wat afgrijslijkheid van Godslastering! Of zoo Hij 't ons niet ingesteld heeft en voorbij ziet, zoo beschuldigt ge Hem niet minder. Ziet gij hoe de Duivel van alle kant in de engte gedreven wordt, wanneer hij de menschen aandrijft om tegen God te raaskallen?"

Niet minder menschkundig is voorzeker de Redevoering over het *zelfsonderzoek*, welker lezing voor Leeraars, zoowel als voor de Gemeente, verdient aangeprezen te worden.

De hierop volgende over CHRISTUS Godheid, is niet stelselmatig ingerigt, en zou men, op den titel afgaande, anders bewerkt verwacht hebben; er komen echter verscheidene goede aanmerkingen in voor, welke de Goddelijkheid van het Christendom zegevierend doen uitkomen; maar men leert tevens met dankbaarheid opmerken, dat de uitlegkunde en oordeelkunde later beter hebben leeren onderscheiden.

De laatste, eindelijk, is eene meesterlijke rede, om de opgewondene menigte, die den dood begeerde van den inderdaad schuldigen maar nu diep ongelukkigen EUTROPIUS, die in de Hoofdkerk van *Konstantinopolen*, tot de edelmoedige bescherming van onzen Redenaar (in den jare 399.)

de toevlugt genomen had, tot zachte gevoelens en tot vergevingsgezindheid te stemmen, ten aanzien van zijnen Cliënt.

Men kan niet nalaten den moedigen Christen-Leeraar in dezelve te bewonderen, en toe te juichen.

Het vervolgde HUISGEZIN; *eene Geschiedenis uit de tijden van de onderdrukte Presbijterianen onder de Regering van Karel de IIe., vertaald uit het Engelsch door* A. VAN DEINSE, *laatstelijk Predikant te* Ostende. *Te* Rotterdam, *bij* Mensing *en* van Westreenen, 1832. *VIII en* 111 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1 : 80.

De Eerw. R. POLLOK, schreef dit verhaal en bood hetzelve het Publiek aan, om vooral jonge lieden met warmen Godsdienstijver te vervullen. De onderscheidene deelen daarvan zijn, volgens het Voorberigt, offschoon niet juist in diezelfde betrekking voorgevallen, als ze hier voorkomen, echter alle op zich zelve waar. Het verhaal behelst eene beschrijving der lotgevallen van het huisgezin van den Wel Eerw. Heer J. BRUCE, uit den op den titel gemelden tijd, en is afgeperkt in acht Hoofdstukken.

Het is kort en treffend. Het medelijden wordt er zeer door opgewekt, men beklaagt van harte dat waardig gezin, terwijl men het tevens bewondert, en denkt met ontroering aan den tijd, waarin zulke gruwelen bedreven werden. De strekking is uitmuntend, en wij willen, om den lezer daarvan geheel te overtuigen, deze toespraak aan den lezer, waarmede dit boekje besloten wordt, hier afschrijven:

» Ik

„ Ik heb nu dit kort verhaal van het *Vervolgde huisgezin* ten einde gebragt. In hetzelve heb ik gelegenheid gehad u voor te ſtellen wat onze voorouders van de zeventiende eeuw geleden hebben, en welke wreedheden door hen gepleegd zijn, — de eerſte, om den wil der Godsdienst en van de dierbaarſte regten der menſchen; de laatſte, om de vrijheid uit te roeijen en hunnen nakomelingen ketenen van ſlavernij na te laten. Het lijden des huisgezins, waarbij ik mij bepaald heb, was niet van dien aard, om u den hoogstverhevenen heldenmoed des Christens, welke zich in die tijden vertoonde, te ſchetſen; en, de teedere gevoeligheid mijner lezers niet willende kwetſen, heb ik voorbedachtelijk vermeden de vermelding van die ijsſelijke wreedheden, welke toen gepleegd werden, en welke ik, zonder der waarheid ontrouw te worden, in mijn verhaal gemakkelijk had kunnen inlasſchen. Gij hebt evenwel, goedgunſtige lezer! genoeg van het laatſte vernomen, om het te verfoeijen; en van het eerſte, om het te bewonderen. Ik houd er mij van overtuigd, dat gij hen om hun geduld, om hunne gelatenheid, om hunne hope, om hun geloof en om hunnen moed bij het ondergaan van een' geweldigen dood, geprezen hebt. Gij hebt opgemerkt, hoe zij allezins handelen naar de inſpraak van hun geweten, en gehechtheid aan de godsdienſtige vrijheid van hun Vaderland. En terwijl gij in vrede nederzit onder het blijde genot van uwen God te mogen vereeren, zóó als gij meent, dat u de Bijbel voorſchrijft, brengt gij misſchien hun, die zoo veel leden, om u deze vrijheid te bezorgen, de verſchuldigde hulde en dank toe. Het is betamelijk, dat gij het doet."

„ Maar ik wensch, dat gij het hierbij niet zult laten. Ik wensch u, dat gij de genade van God,

 die

die hen ondersteunde en hun de overwinning gaf, moogt aanbidden; — dat gij de heilzame kracht van die Godsdienst, welke zij beleden, moogt bewonderen — hoe dezelve den Christen in de moeijelijkste omstandigheden leert en raadt — zijn hart bij den grootsten tegenspoed verwarmt — hem sterkt tot de beofening van de zwaarste pligten — en hem ondersteunt bij het ondergaan zelfs van den geweldadigsten dood."

„De Christen van den hedendaagschen tijd moet niet slechts de wondervolle kracht van die Godsdienst, door welke zijne lijdende voorouders zich lieten besturen, bewonderen; hij heeft niet minder noodig, dan zij, die Godsdienst tot hetzelfde einde aan te wenden. Zijne vijanden zijn meer verborgen, meer voorkomende en bedriegelijker, en maken hem alzoo minder geschikt, om steeds op zijne hoede te zijn. De vervolging is er op uit om den Christen van zijn pligt, het koste wat het wille, af te trekken; maar de geest van vrijheid, die in hem werkt, moedigt hem aan, om allen tegenstand te bieden. — In de dagen van vrede en voorspoed wordt hij overvallen door de vermaken der zinnen, welke hem van den weg der deugd zoeken af te trekken, en welke zelden tegenstand geboden worden."

„Heeft de vervolgde Christen meer troost, meerdere standvastigheid in gevaar, meer geduld, gelatenheid en moed noodig: — hij, die in vrede leeft, behoeft meerdere waakzaamheid, zelfverloochening en tegenstandbieding aan de verzoeking. Zijn onze behoeften alzoo even talrijk: wij behooren ons naar die onuitputtelijke Bron te wenden, welke in al de hunne voorzag, en welke in al de onze zal voorzien, bijaldien wij ons met ons geheele hart er ook henen wenden."

De

De Merkwaardigste VELDTOGTEN der Rusfen, van de vroegste tijden af tot op onze dagen, Uit de Geloofwaardigste bronnen opgemaakt door J. B. SCHELS, *Lid van de Zweedsche Akademie der Krijgskundige Wetenschappen, te* Stokholm, *enz. enz. Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1832. *IV en* 368 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : 25.

De uitgever van dit boekdeel oordeelende, dat eene geschiedenis der merkwaardigste Veldtogten van de vroegste tijden af tot op onze dagen, zoo rijk in oorlogzuchtige beginsels, het Publiek niet ongevallig zou zijn, koos tot dat einde het veel omvattend werk van J. B. SCHELS, *Beitrage zur Kriegsgeschichte.* Dit boekdeel, dat op zich zelf een volkomen geheel uitmaakt, behelst de merkwaardigste veldslagen der Rusfen tegen de Turken. Indien hetzelve eenigzins gunstig bij het Publiek ontvangen wordt, zal een volgend boekdeel de nieuwe Rusfische Oorlogen behelzen. Er staat wel op den titel: *tot op onze dagen*, maar bij het wat laat verschijnen van de vervolg deeltjes des Hoogduitschen werks, is hieraan in dit deel niet voldaan kunnen worden. Voor de geschiedenis is dit boekdeel dus niet onbelangrijk, hoewel de lezing alles behalve aangenaam is. Verschrikkelijk zijn, zoo wel als menigvuldig de oorlogen hier vermeld, en men wordt wezenlijk aangedaan door het verhaal, hoeveel dierbaar menschenbloed, er vergoten werd, en welke verschrikkelijke verwoestingen, door die gedurig hernieuwde vijandelijkheden veroorzaakt zijn.

De bronnen, waaruit SCHELS geput heeft, zijn tevens aangewezen, en de onderzoeker is alzoo in

in staat gesteld, om ze des verkiezende raad te plegen. Een begin wordt hier gemaakt met de dertiende eeuw, en dit deel eindigt met het jaar 1770, voornamelijk echter wordt hier een verslag medegedeeld van het gebeurde, sints de Grootvorst WASILEI DE VIERDE IWANOWITS (die van 1505—1533. regeerde,) den titel van *Czaar* en beheerscher aller Russen aangenomen hebbende, door IWAN DE VIERDE WASILGEWITS (die van 1533—1584. regeerde) de Tartaarsche landen *Kasan* (in 1552.) en *Astrakan* (in 1554.) in zijn rijk inlijfde, waarmede de oorlogen met de Turken aanvingen; terwijl dus een blik, op vroegere tijden hier gevestigd, slechts tot inleiding dient.

De eerste afdeeling geëindigd zijnde, met het berigt van den dood van PETER DEN EERSTEN, op den 25sten Januarij 1725, behandelt de tweede de veldtogten der Russen tegen de Turken, in de jaren 1735 tot 1739, gevolgd vooral naar de *Memoires historiques politiques et militaires sur la Russie*, van den Generaal VAN MANSTEIN, die dezelve heeft bijgewoond. Daarna volgt de beschrijving van den veldtogt der Russen tegen de Turken in 1769, in zes Hoofdstukken, uit het slot van welke blijkt, dat *Moldavië* en groot *Wallachije*, toenmaals door de Russen bijna geheel bezet waren, terwijl beide deze Provinciën, in Maart, eenigen hunner voornaamste Geestelijken naar *Petersburg* zonden, welke den 8sten April, bij een plegtig gehoor, aan de Keizerin CATHARINA, uit naam hunner landslieden, den eed getrouwheid deden.

Daar het vervolg het gebeurde in latere jaren vervat, en tot op dezen tijd brengen zal, zal het natuurlijk voor velen belangrijker zijn, en wordt dus het verlangen daar naar te meer opgewekt. Zoo dra als het in onze taal het licht ziet, en

en ons toegezonden wordt, zullen wij er onzen Lezer eenig verslag van mededeelen.

Op den titel pronkt dit Deel, met eene afbeelding van de belegering der sterke Stad *Asof*, door de Russen, in Mei 1796, waarop, in Julij van dat jaar, de overgaaf volgde.

SPIEGEL van Menschelijke Hartstogten in verhalen door C. SPINDLER, W. HAUFF *en anderen. Uit het Hoogduitsch. Eerste Deel*, *VIII en* 320 *Bladzz. en tweede Deel*, *IV en* 234 *Bladzz. Te* Amsterdam, *bij* C. L. Schleijer, 1830. *In gr.* 8*vo. De prijs is f* 6 : 60.

Weder eene gelegenheid aan het Romanlievend Publiek geschonken, om aan deszelfs verlangen te voldoen. Dit boekdeel behelst toch een vijftal verdichte verhalen; getiteld: De gestoorde Trouwdag, door C. SPINDLER; *Othello*, door W. HAUFF; *Dorothea Cappel*, of merkwaardige redding van FREDERIK II, door FREDERIKA LOHMAN; *Gundeltje en Jetje*, of het *Kleine misverstand*, en de *Schuldbekentenis*, door ELISA RACHLER, geboren EHRHARDT.

In het tweede Deel, dat voorzeker, naar de betuiging in de Voorrede voor het eerste, de *laatste* bundel zijn zou, komen voor:

I. HERRAD VAN LANDSPERG, een verhaal uit de twaalfde Eeuw, door C. SPINDLER.

II. *De moord uit Bijgeloof.* Een geschiedenis uit de Fransche Lijfstraffelijke regtspleging, door L. KRUSE.

III. KONING ENZIUS. Een verhaal van FREDERIKA LOHMANN.

IV. *Mijne Lotgevallen in den Spaanschen Veldtogt*, door L. V. A.

„ De

„ De overzetter of uitgever geeft te kennen, dat deze verhalen, naar zijnen dunk, een getrouwen ſpiegel behelzen van menſchelijke hartstogten, derzelver ontkieming, aanwas, en de deels bedroevende, deels verblijdende vruchten, welke deze voortbrengen; waarbij zij nog het voorregt bezitten, dat zij, wel verre van ſchilderingen te bevatten, die, met het verleidende waas van den wellust overtogen, niet dan eene zedebedervende ſtrekking hebben; integendeel op alle plaatſen met den ſluijer der kieschheid bedekt, alleenlijk zedigheid en deugd huldigen, en dus in uren van uitſpanning en ontſpanning van den geest, niet alleen eene aangename, maar tevens eene nuttige, immers onſchadelijke lektuur opleveren."

„ Het eerſte verhaal van den, ook in ons Vaderland niet ongunſtig bekenden SPINDLER, levert ons eene ſchildering zoo wel van het karakter van *Frankrijks* beruchten Heerſcher, LODEWIJK XIV, als van de kuiperijen en intrigues van Mevrouw DE MAINTENON, en andere tot zijn hof behoorende perſonen; en hoezeer men welligt de aanmerking zoude kunnen maken, dat het karakter van LODEWIJK hier in een al te voordeelig licht geſteld is, gevoelt ieder nadenkend lezer ligtelijk, dat, volgens den aard en de ſtrekking van dit verhaal, dit niet wel anders konde uitvallen."

„ Het tweede verhaal van den in *Duitschland*, door vroeger uitgegevene geestige geſchriften, alsmede door zijnen veel gerucht gemaakt hebbenden twist met den ſchrijver der Claurenſche romans, bekenden W. HAUFF, vertoont ons de geſchiedenis van een aanzienlijken Poolſchen Balling, en den ontijdigen dood van de edele vorſtin, het ongelukkige ſlagtoffer van deszelfs ligtzinnigheid en onbeteugelde hartstogten; welk verhaal, door een geheimzinnigen ſluijer, waarmede hetzelve bedekt is, en met een oud volksbijgeloof in verband

band gebragt wordt, een dubbele aantrekkelijkheid verkrijgt."

„ Wat het derde verhaal in dezen Bundel betreft, wij gelooven, dat hetzelve, de heillooze gevolgen, zoo wel der speelzucht als van het verzuim van zich vroegtijdig kundigheden te verwerven, ons voor oogen stellende, niet minder regt verkrijgt, om in de rij der nuttige lektuur te worden gerangschikt; en hierdoor, en tevens door het daarin geweven verhaal van de redding van Pruissens beroemden Koning, wiens verheven karakter nog altijd ook ons de levendigste deelneming inboezemt, en hetwelk, immers wat het hoofdzakelijke aangaat, geschiedkundig waar is; naar wij hoopen, met belangstelling zal ontvangen worden."

Terwijl hij zich vleit, dat ook de andere verhalen eene aangename en nuttige, althans onschadelijke lectuur in oogenblikken van uitspanning en ontspanning van den geest, zullen opleveren.

Schoon wij, wat het nuttige der hier geleverde stukken betreft, er ons geenen hoogen dunk van kunnen maken, willen wij echter gaarne toestemmen, dat de lezing voor sommigen niet onbehagelijk zal zijn. De stijl is vloeijend, de tooneelen zijn levendig geschetst, het gemeene is met zorgvuldigheid vermijd, en hier en daar straalt het niet onduidelijk door, dat de bekwame Schrijver en Schrijfsters ook een goed oogmerk zich ter bereiking voorstelden. Ook is er voor verscheidenheid goed gezorgd.

Ons tijdsbestek verbiedt ons er langer bij stil te staan.

OOR-

OORSPRONG, *Aart en Gevolg van den Opstand in België; (1830 en 1831.) benevens een Krijgsgeschiedkundig Tafereel van den Tiendaagschen Veldtocht der Oud Nederlanders. (Van 2 tot 12 Augustus, 1831.)*

Non modo casus eventusque rerum, sed ratio etiam causaeque noscantur.
TACITUS.

Eerste en tweede Stuk, 104 *Bladzz. Te* Breda, *bij* F. P. Sterk. (*December* 1831.) *In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1: —

In dit eerste stukje wordt de geschiedenis op den titel vermeld, geschetst tot aan den roemrijken tiendaagschen Veldtogt, terwijl het tweede eenige toelichtende aanteekeningen en bijlagen hierop betrekking hebbende, behelst. Bij het zamenstellen dezer beknopte geschiedenis, is vooral gebruik gemaakt van het werk, getiteld: *Reçueil de Pieces Diplomatiques relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique, en* 1830 *et* 1831, *A la Haye*, chez A. D. SCHINKEL.

Deze stukjes ademen eenen goeden geest, dien namelijk der waarheid, en dienen dus tot eere van Nederland.

In eenen tijd, waarin de zaken nog al niet geschikt en beslist zijn, kan dus dit werkje dienen, om den *Noord-Nederlander*, die zich door getrouwheid aan Vaderland en Koning onderscheidt, te versterken in zijne streelende overtuiging, dat de goede en heilige zaak eenmaal (mogt het spoedig zijn!) zal zegevieren over ontrouw, meineed, laster en bedrog.

Van de Londonsche Protokollen komt hier natuurlijk ook al het een en andere in de Bijlagen voor,

voor, welke hoe zeer merkwaardig, over 't algemeen niet geschikt zijn, om den regtschapen Nederlander te hoeden, voor zeker onaangenaam gevoel van smart en afkeer. Hoe gelukkig dat God regeert, en dat wij weten, dat door zijne Voorzienigheid, alles eindelijk zal moeten medewerken ten goede!

IRIS, Bloemlezing uit Buitenlandsche Tijdschriften. Eerste Jaargang. Te 's Gravenhage, *bij* G. Vervloet, 1830. *Eerste en Tweede Deel, te zamen* 962 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is* ƒ 9 : 60.

Om den Lezer met de inrigtingen het doel van dit nieuw tijdschrift bekend te maken, oordeelen wij niet beter te kunnen handelen, dan de eigen woorden van de Uitgevers hier over te nemen:

„ Indien men, ter aanbeveling van eenig nieuw tijdschrift, beweerde, dat het *Nederlandsch* publiek behoefte had aan dergelijke voortbrengselen, dan kon er, schijnbaar, wel niets gezegd worden, dat minder grond had: nimmer toch was er, in ons Vaderland, grooter overvloed van dag- en weekbladen, maand en tijdschriften, dan in onze dagen. Evenwel, als men er van afzondert, wat louter staatkunde, boekbeschouwing of letterkritiek betreft, dan is er voor hen, die, na ernstiger bezigheid, een uur van uitspanning met onderhoudende en leerzame lektuur willen slijten, zulk een groote voorraad niet van *Nederlandsche* tijdschriften, of ligtelijk zal ook IRIS hare lezers vinden. Ieder toch, die het verlangen zou, heeft de gelegenheid niet, om hetgeen van dien aard buiten 's lands geschreven wordt, te doorbladeren, en er voor zich zelven uit te nemen, wat

van algemeen belang is, en dus aangename tijdkorting kan verschaffen. Zulk eene bloemlezing van vreemde voortbrengselen, dachten wij, zou onzen landgenooten zeker welkom zijn, en, zonder daarom alle oorspronkelijke bijdragen uit te sluiten, hebben wij ons voorgesteld, het merkwaardigste te verzamelen van hetgeen wij in de geachtste *Fransche*, *Duitsche*, *Engelsche* en andere tijdschriften verspreid vinden, en het onze lezers, in hunne moedertaal, mede te deelen. En moet er dan, tot aanprijzing van IRIS, nog iets gezegd worden: wel nu, getrouw aan 't geen haar eenmaal JUNO's gunst verwierf, zal zij, in hare mededeelingen, belangrijk trachten te zijn, zonder iemand leed te doen."

De inhoud der twee eerste Deelen is:

De grafgewelven van de *St. Michiels Kerk*. MATEO FALCONE, een tafereel van *Korsikaansche* zeden. Het krankzinnigenhuis te *Glasgow*. Vondelingshuizen. Ontmoetingen op het eiland *Ceylon*. Verschijning aan KAREL XI. Het Trappistenklooster van *Bellefontaine*. MARIE, of de blaauwe halsdoek. De Abt JOIE.

Schetsen van Oostersche zeden.

a.) Een bezoek bij Ladij HESTER STANHOPE. *b.*) Het genot van de opium. *c.*) De slavenmarkt. *d.*) De harem. *e.*) De toovermiddelen en de Turksche geneesheeren. *f.*) De Turksche pronkers. Voetreis van den *Engelschen* Kapitein COCHRANE. TAMANGO. Iets over WALMA. Zelfmoord van eenen *Indiaan*. De twee zusters. Slangen- en Krokodillen jagt. Iets over KANT, in de laatste jaren zijns levens. (Eerste Art.) Gesprek tusschen NAPOLEON en Sir HUDSON LOWE, Gouverneur van *St. Helena*. NAPOLEON's groene rok. De toebereidselen tot een uitstapje naar buiten. Het krankzinnige meisje van *Bastelica*. Het gelogenstrafte Vers. TOFINO. De schilder COLONNA; eene

eene *Italiaansche* oorkonde uit de zestiende eeuw. Het Huis in vruchtgebruik. De drie Koningsmoorders (geen verdichtsel.) Het Tijgerhof. De slingerkoord of *Korsikaansche* wraak; eene overlevering uit de zestiende eeuw. Schooltucht."

Inhoud van het Tweede Deel.

„ TONITTO en MARIE. Het eiland van den kokosboom. Iets over KANT, in de laatste jaren zijns levens. (Tweede artikel.) Mijn beste vriend. PEPIJN's beschermengel; eene vertelling uit de vroegere geschiedenis van *Beijeren* (741—768.) ESTHER WARNCLIFF; eene gebeurtenis uit den tijd van Koningin MARIA. De verzoening in het Doodenhuis. De Luitenant HARDIJ te Mexico. De Schildpadden van LODEWIJK XVIII. Schipbreuk van den schoener *l'Aventure.* Keizer PAUL en de tooneelspeler FROGÈRE. De Geestenbezweerder. MANUELA. Herinneringen uit *Korsika.* Het Godsbestand. Iets over KANT, in de laatste jaren zijns levens. (Derde en laatste Artikel.) Onverwachte Lof. De Politie-Directeur van *Grenada.* Het Tiktakspel. Van brood gesproken. MARTAINVILLE en het glaasje Kirschwasser. Edele Vrijheidszucht. De Zeeroovers. De Wedervergelding. NAPOLEON en ISABEIJ. Snakerij van den Heer JEFFREY. De Tooneelprinses."

Het is dus een allerlei, dat hier geleverd wordt, van verschillenden inhoud, en van onderscheidene waarde, waarvan het een dezen en het andere genen Lezer meer behagen zal. Men beschouwe het als een werk van uitspanning, en men zal er van tijd tot tijd een uurtje niet onaangenaam mede doorbrengen. Over de keuze der onderwerpen en mededeelingen willen wij met de Verzamelaars niet twisten, daar de smaak zoo onderscheiden is. Er komen hier wel bloemen voor, aan welke wij, bij zoo grooten overvloed, de voorkeur niet zouden gegeven hebben,

ben, maar andere behaagden ons ook bijzonder, wegens derzelver geur en kleur. Welligt voldoen wij aan het verlangen van den Lezer, met deze hier onder andere voorkomende bijzonderheden, uit het leven van wijlen den vermaarden Koningsberger Wijsgeer, J. KANT, over te nemen:

„ 's Morgens, vijf minuten voor vijven, zoo wel des winters als des zomers, trad de knecht van KANT, MARTIN LEMPE, een oud *Pruisisch* soldaat, met militaire naauwgezetheid, de slaapkamer binnen, en zeide: „ 't is tijd." Onder geen voorwendsel hoegenaamd, zelfs wanneer hij des nachts niet had kunnen slapen, zou KANT een oogenblik gedraald hebben; hij gehoorzaamde terstond aan dat bevel. Aan tafel zittende vroeg hij dikwerf, met eene soort van fierheid, aan zijnen knecht: „ LEMPE, hebt gij mij, sedert „ dertig jaar, wel ooit voor de tweede maal be„ hoeven te roepen?" — „ Neen, Mijnheer de „ Professor", was dan het antwoord van den ouden soldaat. Stipt te vijf uren, zat KANT aan de theetafel, dronk één of twee kopjes, rookte éénе pijp, naar *Duitsch* gebruik, voor den ganschen dag en met ongemeenen spoed. Gedurende dien tijd, zag hij nog eens over, hoe hij, volgens de verdeeling, den vorigen avond gemaakt, den dag besteden zou. Te zeven uren ging hij uit, om zijne lessen te geven, en bij zijne terugkomst zette hij zich oogenblikkelijk weder aan den arbeid tot één uur. Sedert 1793, en dus elf jaren voor zijnen dood, had hij opgehouden les te geven, en hield hij zich, den ganschen morgen, uitsluitend bezig met het opstellen zijner laatste werken. Kwart voor één uur, kwam de keukenmeid, die met LEMPE zijn gansche huisgezin uitmaakte, hem zeggen: „ het kwartier is geslagen." Dan stond hij van zijne schrijftafel op, maakte zich gereed, en dronk een half glaasje *Hongaarschen* of *Rhijnschen*

wijn

wijn of bisschop, om den eetlust op te wekken. Het gezelschap, dat ten eten was gevraagd, wachtte hij dan af, behoorlijk gekleed, want hij zou zich, zelfs met zijne beste vrienden, nooit aan tafel hebben willen zetten, in een achteloos gewaad of in zijn' kamerrok. „ Men moet den „ luiaard niet spelen", zeide hij. Het middagmaal duurde van één tot drie uren, en somtijds langer. Na het eten, meende KANT, moest men gezondheidshalve eenige beweging nemen. Iederen dag, deed hij dus eene kleine wandeling, en deed het altijd alleen. Hij had daar twee redenen voor: in de eerste plaats, kon hij op zijn gemak nadenken, en zich van den omgang en de gesprekken der menschen verpoozen, in eene ongestoorde en vreedzame beschouwing der natuur; in de tweede plaats wilde hij slechts door den neus ademen, zonder den mond te openen, omdat de lucht dan wat verzacht was, eer zij zijne longen bereikte, Dit was een gezondheidsregel, dien hij al zijne vrienden aanraadde: daardoor meende hij heeschheid, kugch en verkoudheid te voorkomen: en welligt had hij geen ongelijk, want zeer zelden was hij ongesteld. Hij wandelde nagenoeg een uur lang, en zou dat nimmer verzuimd hebben, noch des winters, noch des zomers: door regen en slijk, door hagel en sneeuw, hij stapte door alles heen. Alleen, als het glad was, moest zijn knecht hem verzellen, en dan trad hij met de grootste omzigtigheid voort, zoo als hij zelf verhaalt in zeker geschrift, aan zijnen vriend, den beroemden HUFELAND, gerigt. Bij zijne terugkomst, las hij de wetenschappelijke tijdschriften en nieuwspapieren, en was naar deze laatste zoo begeerig, dat hij er dikwerf zijnen arbeid om staakte, en er gretig op aanviel. (*fiel mit Heisshunger über sie.*) Te zes uren, zette hij zich aan den avondarbeid: dan

dacht hij na over 't geen hij belangrijks had gelezen, of over zijne lessen voor den volgenden morgen, of over zijne werken. Winter of zomer, altijd zat hij bij de kagchel, de plaats, van waar hij, door 't venster, op 't oude kasteel zag. Met welgevallen hield hij daar het oog op gevestigd; en toen, in de laatste dagen van zijn leven, de popplieren van eenen naburigen tuin hem dat uitzigt benamen, werd de goede grijsaard in zijne overpeinzingen belemmerd. Om KANT genoegen te geven, verleende de eigenaar van den tuin zijne toestemming tot het afhakken van de toppen der populieren, zoodat de wijsgeer, zijnen ouden toren weêrziende, in vrede zijne overdenkingen voort kon zetten. Op kleine stukken papier teekende hij het belangrijkste aan, dat hem voor den geest kwam; en bragt het overige van den tijd met lezen door. Zonder ooit des avonds iets te eten, leide hij zich, tegen tien uren, te bed, nadat hij, een kwartier te voren, alle bezigheid gestaakt, en iedere gedachte verbannen had, die zijnen slaap kon storen of verhinderen: want niets was hem onaangenamer, dan slapeloos te liggen. In de felste koude, sliep hij in eene kamer zonder vuur, en het was slechts kort voor zijnen dood, dat hij zich, na vele moeite, door zijne vrienden liet overreden, om zijne slaapkamer te laten verwarmen. De vensters waren er, zoo wel des zomers als des winters, altijd gesloten, want het daglicht mogt er niet indringen. Hij ontkleedde zich alleen, maar ordelijk en met overleg, zoo dat hij, den volgenden morgen, elk kleedingstuk behoorlijk voor de hand vond. Meesterlijk verstond hij de kunst, om zich in 't bed goed toe te dekken: voorzigtig trad hij er in, trok een' tip van zijn' deken onder zich door, van den eenen schouder tot den anderen, deed even zoo met den anderen tip, dien hij tot over

de

de borst trok, en in dier voege, ingebakerd en ingepakt, als een zijdeworm in zijn tonnetje, wachtte hij den slaap af. „ Als ik zoo in mijn „ bed lig," zeide hij tot zijne vrienden, „ dan „ vraag ik mij zelven af: is er wel één mensch „ op de wereld gezonder dan ik? " Terstond sliep hij in, zijn slaap werd door geen nijpende zorgen gestoord. Iedere dag was als de voorgaande; en zoo rolde zijn leven voort, kalm en gerust, eenvormig, maar vrij van verveling. Aan die geregelde leefwijze schreef hij zijnen hoogen ouderdom toe; en zijne voortreffelijke gezondheid, die hem niet slechts van alle ligchaamssmarten vrij hield, maar hare weldadige kracht in den volsten zin, ook op zijnen geest uitoefende. Hij beschouwde dit als zijn eigen werk, en was er trotsch op. Zich, te midden „ van alle wederwaardigheden des levens, aldus „ bestendig in evenwigt te houden, was," zeide hij, „ een meesterstuk; maar," voegde hij er bij, „ van mijne zijde, is het eene onbescheidenheid, zoo lang te leven, en den jongeren „ in den weg te blijven staan."

„ 's Morgens en 's avonds, wachtte KANT ongaarne bezoeken af; maar, des middags, aan tafel, was hij op gezelschap gesteld, en onderhield hij zich gaarne met zijne vrienden. In zijne jeugd, ging hij dikwerf uit eten, en hield hij doorgaans het middagmaal aan eene open' tafel. Sedert 1790, begon hij te huis te eten; langzamerhand, sloeg hij alle uitnoodigingen af, en gewende hij zich, altijd een' of ander' vriend aan zijne tafel te hebben; want alleen te eten, was hem zoo onaangenaam, dat hij eens, toen geen zijner vrienden had kunnen komen, zijnen knecht bevel gaf, om den eersten den besten, die zijn huis voorbij ging, ten eten te noodigen. Iederen dag, verzocht hij twee en somwijlen vijf van

zijne vrienden. Hij hield zich ſtipt aan den regel, dat, wil men genoegelijk aan tafel zitten, het getal der gasten niet beneden dat der bevalligheden blijven, en niet boven dat der zanggodinnen gaan moet. Er heerschte aan zijne tafel een losſe, vrije toon, waarbij nogtans de welvoegelijkheid en wellevendheid nimmer uit het oog werden verloren: hetwelk wel eens het geval is in de beste gezelſchappen, wanneer er geene vrouwen tegenwoordig zijn. Als het etenstijd was, opende zijn knegt LAMPE, met zekere deftigheid, de deur, en zeide: „de ſoep „is opgedischt." KANT voldeed aanſtonds aan die oproeping, en men begaf zich naar de eetkamer, al pratende over het weder en het nieuws van den dag, hetwelk men zich, voor dien tijd, en zoo lang men in KANTS ſchrijfvertrek was, nimmer veroorloofde. Dat ſchrijfvertrek was als een heiligdom, aan de ſtudiën toegewijd, en waar men nimmer over nieuwstijdingen ſprak. Maar zoodra was hij niet aan tafel, of met vreugd zocht hij, in geſprekken van allerlei aard, eenige uitſpanning voor zijnen geest."

„De eetkamer was zeer eenvoudig, maar uitermate zindelijk. De maaltijd beſtond uit drie keurig bereide ſchotels, met een klein nageregt en wijn. Nooit dronk hij bier, noch aan tafel, noch op eenig ander uur: hij was een verklaarde vijand van dien drank. Was er iemand ziek, dan was zijne gewone vraag; „drinkt hij 's avonds „ook bier?" Of ſtierf iemand jong, dan was 't, volgens hem, vermoedelijk een bierdrinker. Kortom, het bier was, zijns oordeels, een wezenlijk vergift. Hij kon niet duiden, dat men pligtplegingen aan tafel maakte: ieder moest zich zelf bedienen; die het eerst de hand aan den ſchotel bragt, was, in zijn oog, de beste van de gasten. Daarvoor had hij, onder andere redenen,

gen, ook deze, dat de beurt dan zoo veel te eer aan hem kwam: dewijl hij, federt den vroegen morgen, gearbeid, en niets genuttigd had, was hem alle oponthoud onaangenaam; zelfs in de laatste dagen zijns levens, had hij dan zulk eenen honger, dat hij, ter naauwernood, naar den laatsten gast kon wachten. Hij at vrij smakelijk, vooral van den tweeden schotel, die altijd een van zijne geliefkoosde geregten was. Maar men moet wel in 't oog houden, dat zijn ontbijt en zijn avondmaal slechts uit thee bestonden. Ieder middagmaal was eene soort van feestviering. De leerzaamste gesprekken, vrij van allen meesterachtigen toon, kruidden de spijzen, en verkortten eenen tijd van één tot drie uren, en langer somwijlen, zonder dat het genoegen of de belangstelling ooit merkbaar afnamen. De kortstondige oogenblikken, dat het onderhoud kwijnde, bevielen hem niet, en waren ook zeldzaam: want hij verstond de kunst, om een gesprek, waaraan ieder deel kon nemen, aan den gang te brengen en te houden, of, waar de omstandigheid het vorderde, alleen te spreken over hetgeen belangrijk was voor hem, met wien hij zich onderhield. Nooit werd er van kritische wijsgeerte gerept: hij verschilde hemelsbreedte van die eigenzinnige geleerden, die altijd het gesprek op hunne geliefkoosde studiën willen brengen; wat hij zeide, was voor elk verstaanbaar; en een vreemdeling, die niets dan zijne schriften had gekend, zou, wanneer hij hem had hooren spreken, bezwaarlijk geraden hebben, dat hij den grootsten bovennatuurkundigen van zijne eeuw voor zich had."

GEDENKBOEK der vrijwillige Flankeur-Compagnie Groninger en Franeker Studenten. Bevattende benevens de voornaamste bijzonderheden der Geschiedenis van dezelve, de stukken betrekkelijk hun oprigting, uittogt en terugtogt, in de Jaren 1830 *en* 1831. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1832. 295 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is in Carton f* 3 : —

Het Belgisch oproer is eene eeuwige schande voor deszelfs snoode ontwerpers, en levert een treurig bewijs op van de diepte, waartoe de mensch, die zich aan zijne driften gewetenloos overgeeft, vervallen kan. God heeft het om wijze en goede, hoewel voor ons kortzigtige wezens, nog niet doorgrondelijke redenen toegelaten, en het zal voorzeker, als middel in zijne hand, ten goede krachtig moeten medewerken. Tot vernedering en verderf van het Koningrijk der Nederlanden, over welks toenemenden bloei men de grootste reden had zich te verheugen, werd het gesmeed en uitgevoerd, maar het zal tot bevordering en verzekering van het goede moeten verstrekken. Reeds zien en zagen wij van tijd tot tijd eene aangename ontwikkeling, en wij mogen met vertrouwen op de toekomst staren. Welk een schoone geest heeft zich bij de getrouwen in Nederland, juist door deze schandelijke trouweloosheid geopenbaard; hoe is men van alle kanten op het woord des geliefden Koning toegesneld, en hoe voordeelig hebben zich ook de Kweekelingen, van 's Lands Hogeschoolen, onderscheiden.

Hun gedrag in dezen verdient in 's Lands Historiebladen vereeuwigd te worden, en het was wel

wel waardig opzettelijk en met alle de bijzonderheden vermeld te worden.

Het *Gedenkboek*, dat wij hier voor ons hebben, moge dus ook als bijdrage, welkom zijn. Het behelst toch naauwkeurig, en in een bevallig uiterlijk, dat alles, 't welk de titel opgeeft, en doet den Verzamelaar eere aan. Het wel gezegde van den Hoogleeraar J. F. VAN OORDT, J. W. ZOON, Redacteur en bewerker van dit Boekdeeltje, in de Voorrede voor de tweede Afdeeling, laten wij volkomen gelden, en gaarne vereenigen wij ons met hem, als hij schrijft:

„ Maar aangenaam zal het mij zijn, indien het bij de leden der kompagnie een gunstig onthaal vindt, als eene gedachtenis van hunnen togt, van de Goddelijke bewaring over hen en van de dankbare liefde hunner landgenooten; vooral ook, indien het hier en daar mede iets moge toebrengen tot opwekking en versterking van werkdadige liefde voor dat dierbaar Vaderland, voor hetwelk ik, bij alle de weifelingen van buiten, standvastig blijf hopen op de meest gezegende uitkomst, zoo lang men daar binnen eendragtig en welgezind is, zoo lang de rustige weg der voorzigtige standvastigheid, welke onze Koning bewandelt, voor gevlei noch bedreiging verlaten wordt, en vooral zoo lang het hoogst vertrouwen gevestigd blijft op dien God, wiens magtige bescherming de geschiedenis onzer Vaderen en niet minder eigen ondervinding ons predikt, die alleen helpen en redden kan."

Wij twijfelen geen oogenblik, of deze uitgave zal veler bijval vinden, en de lectuur nog voor onze nakomelingschap aangenaam en nuttig zijn. Van de keurige schoonheden, welke deze bundel vervat, slechts een enkele ter verdere aanprijzing kunnende mededeelen, kiezen wij daartoe dit dichtjuweel, van den Heer SPANDAW:

Daar

Daar zweeft in dees tijden een geest over de aard,
Die rees uit de donkerste kolken
Des afgronds. Hij werd door een furie gebaard,
Tot schrik en verderf van de volken.
Zijn naam is verdelger; zijn oorsprong het kwaad;
Zijn wapens zijn logen, bedrog, en verraad,
En honger, en stinkende dampen;
Zijn hand zwaait een' fakkel — die blakert zoo fel;
Zijne oogen zijn kolen van vuur uit de hel;
Zijn werken zijn naamlooze rampen.

Hem zwiert met gejoel en Bacchantengeluid,
En vlammende blikken, een bende,
Gewapend met ponjaard en toortsen, vooruit,
Hem volgen gebrek en ellende.
Hier zet hij paleizen en tempels in gloed;
Dáár ziet men zijn voetstap, geteekend door bloed,
In 't puin van geplunderde Rijken;
En elders weêr blaast zijn vergiftige mond
Een' pestwalm uit ..... en hij sticht zich in 't rond
Trofeën uit stapels van lijken.

In Neêrland, het Rijk eens zoo bloeijend en schoon,
Beroemd om zijn' kampstrijd met Spanje;
Het Land, dat de vrijheid zich uitkoos ter woon,
Beveiligd door 't schild van Oranje;
Ook dáár heeft het monster geblaakt en gebrand,
Ook dáár hebben muiters de bloedvaan geplant,
De heiligste banden verbroken;
Der kroone de kostbare parel ontroofd,
Die, schitterend sieraad van 't achtbaarste hoofd,
Der koningen nijd had ontstoken.

Maar Holland, het Noorden door 't kwaad niet besmet,
Bleef, eerlijk en trouw en regtschapen,
Gehecht aan zijn' Koning, voor orde en voor wet,
Het snelde, op zijn roepstem, te wapen.
Gij, bloem onzer jeugd! aan geen tijdgeest verslaafd,
Niet waanwijs, maar waarlijk verlicht en beschaafd,
Niet

Niet weeklijk, maar krachtvol en moedig,
Ook gij vloogt te wapen, ten heiligen strijd,
En hebt u der dienst van een Godheid gewijd,
Niet zacht als de Muzen, maar bloedig.

Uit liefde voor 't Land, door uw vadren bewoond,
Door hoogere roeping gedreven,
Hebt gij aan de wereld en 't nakroost getoond,
Dat de eer u meer waard was dan 't leven.
Ja, ridderlijk hebt ge uw gelofte voldaan,
't Jonkvrouwlijk geschenk, uwe prachtige vaan,
Door moed en door trouwe geheiligd;
En steeds onbezweken, met manlijk geduld,
En maanden lang, moeilijke pligten vervuld,
Onz' erfgrond voor muiters beveiligd.

En toen nu de held, die, gevreesd en vereerd,
Den moedwil der Gaulers betoomde,
Hun phalanksen heeft bij den Vierfprong gekeerd,
Wiens bloed eens bij Waterloo stroomde,
Op nieuws aan de spits zijner duizenden blonk,
Het *voorwaarts!* door al de gelederen klonk,
En 't heer zijn banieren deed wappren,
Toen blaakte ook uw boezem van hoogeren gloed,
Toen zwol weêr 't aloude oorlogzuchtige bloed
In 't bruisende hart onzer dappren.

Ja, *voorwaarts!* is 't heilige, bezielende woord,
Dat daverend rolt door de dalen
Met snelheid van heuvel- tot heuveltop voort,
Dat de echo's in 't ronde herhalen.
Maar sneller nog zweeft, met trompettengeluid,
Op vleuglen des winds onze vanen vooruit,
In blinkend gewaad, de viktorie:
Het uur van vergelding brak eindelijk aan...
Tien dagen... (ja! God heeft het wonder gedaan)
Ze zijn ons tien eeuwen van glorie.

De

De ZWARTE HUZAAR door MICHIEL ADRIAAN. *Te* Arnhem, *bij* C. A. Thieme, 1829. 278 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f 3 : —*

Uit den titel raadt voorzeker niemand wat hij hier vinden zal. Eerst na dat men de meeste van de hier geleverde vijftig Hoofdstukken heeft doorgelezen; eerst in het XXXIXste, ziet men den Held der geschiedenis, onder de zwarte Huzaren zijner Pruissische Majesteit opnemen; terwijl men in het voorgaande met hem bekend geworden, nu met belangstelling verlangt te weten, hoe het met hem eindelijk zal afloopen. Hij onderscheidt zich als Huzaar terstond gunstig, maakt van de gelegenheden het beste gebruik, betoont zich moedig, dapper en getrouw, verwerft algemeene hoogachting, wordt door den Veldheer, den Grijzen BLUCHER, geroemd, aanbevolen, en klimt door verdiensten van Opperwachtmeester tot Luitenant, daarenboven nog vereerd met het ijzeren kruis.

Offschoon van zijn eerste jeugd af, *als ten* speelbal van het fortuin verstrekt hebbende, en geweldig geschokt zijnde, ziet men hem eindelijk in eer, aanzien en vermogen, over de vervulling zijner wenschen zich verblijden, over zijne vijanden zegevieren, en de stichter worden des geluks van zijn geslacht en die zulks zich door hunne behandeling in de dagen van zijnen tegenspoed waardig gemaakt hadden.

Verscheidene treffende tooneelen komen hier voor, en eenige die ons met verontwaardiging vervullen, terwijl andere de tranen des gevoels uit de oogen persen.

Men moet voor oogen houden, dat men een Roman leest, om zich al het zonderlinge en vreemde te verklaren; want hoe zeer ook alles wat hier voorkomt, wel voor verklaring vatbaar

is

is; en goed verbeeld kan worden, zal men toch zeker alles niet even natuurlijk vinden.

De wijze waarop de Jezuit ANSELMO hier voorkomt, de beschrijving van zijn karakter en gedrag, maar ook de wending van zijn lot en zijn verschrikkelijk uiteinde, zal gewis de belangstelling opwekken en behoort vast niet tot het onbelangrijkste ons hier geleverd. Het vignet of de titel wijst ons op dien helschen booswicht, ten blijke dat de Schrijver, des Lezers aandacht daarop vooral ook hier gevestigd verlangde te zien.

Men verheugt zich aan het einde, dat de Zwarte Huzaar zoo gelukkig wordt, en het mangelt hier niet aan goede wenken, welke op Gods aanbiddelijke Voorzienigheid wijzen, tegen het kwade waarschuwen, en tot het goede opwekken, en alzoo hopen wij zal de verkeerde indruk of voorgekomen of weggenomen worden, welken welligt deze of gene zou ondervinden, omdat eene schoone jonge Dochter, die zich tot eene daad der liefde vervoeren liet, die haar zoo duur te staan kwam, naderhand echter nog tot zekeren trap van geluk wordt heen gevoerd.

Het goede hebbe eene goede uitwerking, en het overdrevene kenne men aan het verdichtsel toe!

NEDERLAND vereenigd met Oranje, groot in rampen. Eene Redevoering van den Wel Eerwaarden Heer J. H. SONSTRAL. *Benevens eene dichterlijke uitboezeming van den Wel Ed. Heer* K. L. KLUPPELL. *Beide uitgesproken op den 59sten verjaardag van onzen geëerbiedigden Koning, in eene Feestvergadering der Maatschappij: tot nut van 't algemeen, Departement* de Helder. *Den 24sten Augustus* 1831. *Ten voordeele der gekwetsten in den laatsten roemrij-*

rijken Veldtogt. Tweede Druk. Te Amsterdam, *bij* J. Guijkens, 1832. 32 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 50 *Cents.*

Ook deze Redevoering ademt liefde voor Vaderland en Vorst, zij heeft, hoe zeer dan ook met overhaasting opgesteld, bij de uitvoering de algemeene goedkeuring weggedragen, en verdient wegens haren goeden en hartelijken inhoud aanprijzing.

De Dichterlijke uitboezeming van den Heer KLUPPELL voegde wel voor de gelegenheid. Wij kunnen ons verbeelden, dat de geheele plegtigheid regt aangenaam en doelmatig zal geweest zijn.

TAFEREEL van Holland, in de jaren 1830 *en* 1831. *Tooneelmatige Voorstelling met Zang, enz. Door* H. J. FOPPE. *Te Amsterdam, bij* J. Guijkens, 1832. *VI en* 32 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is* 30 *Cents.*

Dit Dichterlijk tafereel werd voor den Schouwburg vervaardigd, maar het mogt den Steller niet gebeuren hetzelve ten tooneele te zien voeren. Heeren Kommissarissen achtten, hoe zeer het plan goedkeurende, en het stuk in vele opzigten met genoegen gelezen hebbende, hetzelve ongeschikt tot eene voorstelling, hoe vurig ook door den Dichter gewenscht.

Hier over niet zeer te vreden, oordeelde FOPPE echter hetzelve het Publiek ter lezing aan te moeten bieden. Wij mengen ons geenszins in het verschil van meerdere of mindere bruikbaarheid voor het tooneel, maar verklaren gaarne openlijk aan den Schrijver, dat zijne voorstelling ons wel bevallen is, en dat wij ook geenszins twijfelen, of velen zullen met den inhoud te vreden zijn, daar dezelve regt vaderlandsch is.

MEN-

MENGELWERK.

PROEVE VAN BETOOG DER GODDELIJKE MAJESTEIT, MAGT EN WIJSHEID, BLIJKBAAR OOK IN KLEINE GERING SCHIJNENDE ZAKEN, IN HET BOEK DER OPENBARING. (1)

(Vervolg en Slot van Bladzz. 689.)

Gaan wij nu over tot de beschouwing van eenige plaatsen van het Nieuwe Testament, welke ons niet mindere *blijken der Goddelijke Majesteit, Magt en Wijsheid, in kleine geringschijnende zaken, zullen voor den geest brengen.* Al aanstonds treffen wij daarvan een bewijs aan, *Matth.* I: 1. in de woorden: *Dit is het boek der geboorte van Jezus Christus, die daar is een Zoon Davids, des Zoons Abrahams.* Hoe eenvoudig en kort is dit berigt, het welk ons echter tot aanbidding en bewondering moet opwekken. Immers worden wij hier gewezen op dien Persoon, welke de Zaligmaker der wereld, de lang beloofde Messias is, en volgens de voorzeggingen in het Oude Verbond, uit twee meest beroemde, meest geliefde en meest bekende personen afstammen zou, en in wien Israël niet alleen, maar alle geslachten der aarde zouden gezegend worden.

Maar welk een overzigt over de gebeurtenissen, welke leiden moesten tot de vervulling dier beloften, leveren ons dan deze weinige woorden. Het

(1) *De Redactie* heeft, om ook voor andere Stukken plaats te winnen, dit gedeelte aanmerkelijk moeten inkorten.

Het heilig boek der geschiedenis, van ABRAHAMS roeping af, tot aan de geboorte van JEZUS, ligt met de rol der voorzeggingen van ABRAHAMS tijden af, in deze korte aanteekening voor ons geopend. Zij stelt ons in de gelegenheid, om het geheel ontwerp Gods tot onze behoudenis, in deszelfs ontwikkeling na te denken, en tot op den grooten dag der vervulling na te gaan. Die groote wonderen van Goddelijke magt en wijsheid, van genade en trouw, van liefde, heiligheid en regtvaardigheid; in één woord, die diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en kennisse Gods, ligt hier ontdekt voor ons oog. En het opschrift boven het Evangelie van MATTHEUS vertoont ons, bij den aanvang van het N. Verbond, Gods grootheid niet minder schitterend, dan de eerste regels van het O. Verbond dit deden.

Mark. VIII: 22, vinden wij, dat de Zaligmaker eenen blinden tweemalen aanraakte, eer Hij hem volkomen het gezigt gaf; eene omstandigheid, aan welke het ongeloof zich stoot en de twijfelzucht zich ergert, als of de wondergaven en de magt van onzen Goddelijken Verlosser wel eens feilden en mislukten. — Doch wanneer wij de geschiedenis met oplettendheid en onbevooroordeeld lezen, dan moeten wij tot eerbied en hoogachting voor den Verlosser worden opgewekt; want bij de eerste aanraking des blinden verkreeg hij het gezigt, zoo dat hij wel het vermogen had van te kunnen zien, maar hij kende het gebruik niet, hij miste de kunst, de wetenschap van te zien en zoude dit, even als een kind, door oefening hebben moeten leeren; doch met de tweede aanraking verkreeg hij het volle gebruik, de bekwaamheid, om alles in de ware gedaante te kunnen zien, als of hij daarin reeds volkomen geoefend was, hij konde alles scherp zien. — Eene aanmerkelijke omstandigheid voorwaar, welke ons

leert,

leert, dat de Zaligmaker niet slechts als een Arts of Geneesheer de ziekten wegnam, het kwaad verwijderde, om dan door de natuur en geneesmiddelen de kranken tot vorige krachten en vermogens te doen terugkeeren; maar dat Hij het vermogen bezat, om de ziekten te genezen en tevens al die krachten, vermogens en bekwaamheden bij de genezing te schenken, welke een volkomen gezond en welvarend mensch noodig heeft en verlangen kan; welke opmerking wij bij geene der overige genezingen, door den Zaligmaker verrigt, moeten uit het oog verliezen, alzoo wij daardoor van zijne verhevenheid en goddelijkheid, verre boven alle geneesmeesters, overtuigd worden.

Luc. XXII: 61, lezen wij: *En de Heer keerde zich om, en zag Petrus aan.* — De Goddelijke Verlosser, aan de mishandeling, verguizing en bespotting van Overpriesters en Oudsten des volks blootgesteld en overgegeven, merkt nogthans naauwkeurig op wat buiten hem omgaat, en het geen zijne vrienden betreft. Eigen leed en mishandeling vergetende, denkt Hij onder anderen ook aan zijnen Discipel en Vriend Petrus, welke, niettegenstaande zijne waarschuwing, zich zelven en zijne beloften vergetende, Hem genoegzaam in het aanzien en bijzijn zoo trouweloos verloochende. Bewust zijner zwakheid, maar ook kennende zijne liefde voor zijnen Meester, ziet Jezus Petrus slechts aan, om het besef zijner schuld en ontrouw op te wekken, en hem tot inkeer en berouw aan te sporen. Het was ook niet te vergeefs, want de stoutmoedige Petrus wordt, door het deelnemend en doordringend aanzien zijns geliefden Meesters, in het hart bewogen en tot erkentenis en berouw opgewekt. Hij verlaat eene plaats, welke voor hem zoo gevaarlijk was geworden, en overtuigd van zijne verregaande on-

onvoorzigtigheid en trouweloosheid, is hij tot in het hart getroffen en vertrekt, bitterlijk weenende. — Wie bewondert en aanbidt hier niet de goedheid en genade van den Verlosser, welke, onder eigen lijden en smaad, eenen trouwloozen, gewaarschuwden en vruchteloos opmerkzaam gemaakten Petrus niet vergeet, maar hem, door vriendelijk en doordringend aanzien, tot inkeer en berouw brengt, om hem alzoo, voor verdere verwijdering en afdwaling te bewaren en weder tot zich te trekken. — Hoe bemoedigend is dit niet voor elken afgedwaalden, maar ook hoe verheft deze bijzonderheid de goddelijke grootheid, liefde en trouw van Jezus Christus!

Aanmerkelijk is de vermelding van de verdeeling der kleederen van den Verlosser aan het kruis, welke door alle vier de Evangelisten beschreven wordt, maar bovenal is het opmerkelijk het geen *Joh.* XIX: 24. gemeld wordt: *Dit hebben dan de krijgsknechten gedaan.* Eene gewigtige bijzonderheid voorwaar, want deze krijgsknechten, Romeinen zijnde, hadden geene kennis van de voorzegging, *Psalm* XXII: 19. te vinden, en deden dus onwetende, het geen eeuwen te voren voorzegd was, in alle omstandigheden: want niet slechts deelden zij de kleederen, maar *overleiden* met elkanderen, om den Rok, als te waardig om in stuk gesneden te worden, door het lot aan eenen van hen toe te wijzen, gelijk geschiedde; waaruit wij een onwederlegbaar bewijs erlangen, dat dit niet geschiedde, omdat het voorzegd was; maar dat het voorzegd was, op dat het geschieden zoude; zoo dat het niet te verwonderen was, 't geen *Luc.* XXIII: 34. gezegd wordt: *Dat het volk stond en toezag*, met aandacht en nadenken daar op lettede. —

Joh. XIX: 25, zien wij, dat bij het kruis van JEZUS, behalve twee andere MARIA's, ook *zijne Moeder* MARIA *stond.* Hoe! eene Vrouw, de Moe-

Moeder van den Gekruisigden, bij dit treurtooneel tegenwoordig! Het is niet wel denkelijk, dat MARIA bij de kruisiging zelve zal tegenwoordig geweest zijn; want hoe zoude zij deze smertelijke en verschrikkelijke strafoefening aan haren Zoon hebben kunnen zien voltrekken?

Maar al is zij na de volbragte kruisiging eerst verschenen op *Golgotha*, wie moet zich dan toch niet verwonderen, dat zij zich sterk genoeg gevoelde, om haren geliefden Zoon aan het kruis, van nabij te komen beschouwen? Wordt ABRAHAM bewonderd, dat hij, met zijnen Zoon, eene zoo verre reize naar den berg *Moria* konde ondernemen, en zelfs bij de vraag van zijnen Zoon, *Vader! waar is het lam tot het brandoffer?* zijne tegenwoordigheid en sterkte van geest behield, ja, zijnen eenigen en geliefden Zoon ten brandoffer toebereidde, en gereed stond hem te slagten! Wat moet er dan niet in de ziel van eene Vrouw, van eene Moeder als MARIA, omgegaan zijn, die wij, uit het weinige dat van haar opgeteekend staat, als eene godvruchtige, zachtzinnige en deelnemende Vrouw leeren kennen? Dan, het is wel vermoedelijk, dat de Zaligmaker van tijd tot tijd haar zal onderrigt hebben, van al wat Hem overkomen zoude, en haar overtuigd hebben, dat Hij door lijden in zijne heerlijkheid moest ingaan. Evenwel zij bleef eene Vrouw en Moeder, aan welke deze Zoon was aangekondigd, als de Groote Heilvorst. Maar, gedachtig aan de haar gedaane voorzegging, dat er een zwaard door hare ziel moest gaan, en dat des niettegenstaande Gods beloften, haar gedaan, niet falen zouden, kan MARIA door haar geloof, en door haar geloof alléén, bemoedigd zijn geweest, om deze, voor eene zachtmoedige Vrouw, en liefderijke Moeder, onoverkomelijke smerte en droefheid door te staan. Zij ondervond het nu

ongetwijfeld, dat *de Heere de sterkte vermenigvuldigt dien, die geene krachten heeft*, (*Jes.* XL: 29.) en volkomen verzekerd, dat haar Zoon, de CHRISTUS, de Verlosser der menschen was, twijfelde zij niet, of God zou Hem van den dood opwekken. En zoo leert dan haar voorbeeld, niet minder dan dat van den Godvruchtigen ABRAHAM, dat wij in alle wederwaardigheden en omstandigheden, hoe donker ook, onzen weg blijmoedig moeten bewandelen, en onder een nederig opzien tot Hem, die het al regeert, in JEZUS CHRISTUS onzen Godlijken Verlosser ons geloof versterken en bevestigen; overtuigd, *dat het geloof alle leed te boven komt*, en ons bekwaam maakt tot eene volkomene onderwerping aan alles, wat ons van de Goddelijke hand wordt toegeschikt en ons overkomt.

Opmerkelijk is het geen ons *Hand.* III: 1, en vervolgens gemeld wordt, van eenen kreupelen van 's moeders ligchaam af, die dus nimmer gegaan of gestaan had, welke door PETRUS en JOHANNES niet alleen werd opgerigt, maar van wien wij lezen: *Terstond stonden zijne schenkelen en enkelen vast; hij sprong op, konde gaan en staan, en ging* (*terstond*) *met hun in den tempel.* Maar hoe? denkt iemand, een man reeds veertig jaren oud, sprong als een kind of zinnelooze! Deze omstandigheid ware liever gezwegen dan gemeld. — Maar neen; juist dit maakt deze gebeurtenis tot een waar wonderwerk. — Hoe moeijelijk leert een kind zich overeinde houden en loopen, alhoewel hetzelve door zijne kleinheid deszelfs evenwigt gemakkelijker kan houden; maar, hoe veel meer bekwaamheid wordt er gevorderd voor een volwassen man, en wel zulk eenen, die nooit gestaan of gegaan heeft, om zich overeinde te houden, en naar willekeur te bewegen; en toch toonde deze man, door zijn naar willekeur

en

en ongehinderd *springen*, aan alle omstanders, dat hij niet alleen volkomen genezen was; maar ook dadelijk hem de bekwaamheid en het vermogen geschonken was, om zich naar eigen goedvinden te bewegen, als of hij, van zijne kindsche jaren af, het gaan en loopen geleerd had. — Hij werd niet alleen genezen; maar ontving te gelijk het volle gebruik, de volkomene bekwaamheid, om zich naar willekeur op allerlei wijzen te bewegen, en het evenwigt, dat anders niet zonder oefening en langzamerhand door het gebruik verkregen wordt, terstond, ongeoefend op te houden. —

De Apostelen waren dus hier ook meer dan Geneesheeren, gelijk wij dit, omtrent hunnen Goddelijken Meester, hier boven reeds aanmerkten, en dat wij nooit uit het oog verliezen moeten.

Openb. XXII: 21, vinden wij dit aanmerkelijk besluit van het Heilig Bijbelboek: *De genade onzes Heeren Jezus Christus zij met u allen, Amen.* Welk een kort maar krachtig besluit, wel waardig dat wij er onze aandacht op vestigen. — Onderzoeken wij slechts wat die genade van JEZUS CHRISTUS, dáár aan elk toegewenscht, eigenlijk is. — Dit enkele woord drukt alles uit, wat ons in het geheele Goddelijke geöpenbaarde woord, inzonderheid in het Nieuwe Testament, geleerd, beloofd en verzekerd wordt, aangaande de zaligheid, welke God door JEZUS CHRISTUS, voor ons zondige menschen, hier en eeuwig heeft laten verwerven, en die hij ons langs den weg des geloofs deelachtig maken wil. Kan er dus wel beter, krachtiger en zakelijker besluit voor den ganschen Bijbel gemaakt worden, dan dit, waarin ons als in een kort begrip, de goedheid, wijsheid, liefde, barmhartigheid en genade van den Schepper, Onderhouder en Vader der men-

schen, wordt voor den geest gebragt, op eene wijze, die ons menschen tot aanbidding, verheerlijking en dankzegging opleiden, en elk geloovig en godvruchtig Christen aansporen moet, om daarop van ganscher harte *Amen* te zeggen. Het is dus geen wonder, dat de Apostel PAULUS, met dien alles omvattenden wensch, al zijne brieven besluit, als den hoogsten zegen en besten wensch bevattende, welken hij zijnen leerlingen en gemeenten konde toebidden.

Door deze proeve, welke gemakkelijk meerdere voorbeelden zou hebben kunnen bevatten, hope ik medegewerkt te hebben, om een ieder, wien de Bijbel geen onverschillig boek is, den rijken, dikwijls voorbij gezienen schat te leeren kennen, welken hij in denzelven bezit; en elk op te wekken, om, zonder te willen indringen in hetgeen voor ons te hoog is, gedurig zijn vermaak te stellen in het onderzoeken en bepeinzen van Gods woord. Laat het bij dit zoo aangenaam, Godverheerlijkend en ons heilzaam werk, met GELLERT, onze dagelijksche bede zijn:

O! Gij groote God der goden!
  Voor wiens oog ik nederkniel,
Geef mij lust in uw geboden,
  Druk uw woord mij in de ziel!
Leer mij uwen raad verstaan,
En de wond'ren gadeslaan,
  Die wij leeren uit uw wetten;
  Doe m' op 't woord der waarheid letten!

WAAR-

WAARTOE MOET DE HERINNERING AAN GODS GOEDERTIERENE HULP, ONS IN AUGUSTUS VAN HET VOORLEDEN JAAR BETOOND, OPLEIDEN?

(*Fragment eener Leerrede*) (1).

Het eerste wat onder onze aandacht valt, is: *dat wij de Goddelijke hulpe, ons betoond, hartelijk en levendig erkennen en in ons geheugen prenten.*

Als wij in de bezigheden van ons beroep, onzen arbeid wel zien gedijen, als wij door vlijt en inspanning, onvermoeid werken, om den welstand onzer huisgezinnen en betrekkingen te verzekeren, en wij zien dan onze pogingen *wel* gelukken; dan zeggen wij niet zelden tot ons zelven: zulk eenen welstand heb ik mij door mijne oppassenheid verworven; of, als wij in ongevallen en nooden, van welken aard ook, verkeeren, en dan langzamerhand onderscheidene mid-

(1) Wij deelen hier het slot mede van eene Leerrede, door den Wel Eerw. Heer J. L. A. KREMER, A. Z. Pred. te *Heeze* en *Leende*, gehouden te *Heeze*, op de uiterste grenzen van *Noord-Nederland*, den 28sten Augustus 1831, toen voor het eerst de, uit den tiendaagschen Veldtogt wedergekeerde troepen, in dat Kantonnement de openlijke Godsdienstoefening bijwoonden. De tekst was 1 *Sam.* VII: 12*b*. *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen.* De geheele Leerrede, met voorafspraak en voorgebed, was door zijn Eerw. ons ter plaatsing gezonden. Gaarne hadden wij aan dat oogmerk voldaan, indien dezelve ons voorleden jaar ware ter hand gekomen. Thans zou dit stuk, hoe zeer voortreffelijk van inhoud, die belangstelling in deszelfs geheel niet meer wekken, welke het vroeger had. Wij hebben dus het toepasselijk gedeelte alleen overgenomen, om dat hetzelve, ook in onze dagen, veel behartiging waardigs bevat.

De Redactie.

middelen en uitkomsten zien zamenloopen, tot dat wij eindelijk van diep jammerstaat volkomen verlost zijn, en wederom een onverdeeld geluk en heil en voorspoed genieten; dan denken wij dikwerf slechts aan de naaste oorzaken. Wij prijzen dan onze eigene uitvindingen en bestellingen, waardoor wij ons uit onze onspoeden gered wanen. — Zoo, bij voorbeeld, ligt de kranke smachtend op zijn ziekbed neder. Hij waant zijnen toestand reeds hopeloos; hij wordt verteederd in zijn gemoed, en bidt den Almagtigen en eeuwig Goedertierenen om verlenging zijnes levens; maar maakt ook tevens gebruik van de geneesmiddelen, die de algoede Voorzienigheid heeft geschapen. En langzamerhand begint hem zijne ziekte te verlaten. Eindelijk, is zij ganschelijk van hem geweken; en nu, nu denkt hij weldra niet meer aan den Almagtigen Ontfermer, die de smeekingen verhoorde, en de geneesmiddelen zegende. Hij verliest Hem weldra uit zijne oogen en uit het harte, en prijst en roemt de kunde van den Geneesheer alleen, die toch slechts gebruik maakte van de gezegende geschenken, welke de Schepper aller dingen vóór de behoefte zijne schepselen daarstelde, en er die genezende kracht in gelegd heeft. —

Zoo stuurt de Zeeman het wrakke schip, midden door de slingerende baren heen, hij komt gelukkig aan de kust zijner bestemming; en meent het dan alleen aan zijne kunde en beleid te mogen toeschrijven, dat hij niet met al zijne have in den afgrond der wateren is neêrgedaald: O! die verdwaasde! Hij denkt er niet aan, dat slechts een eenige onvoorziene en krachtige rukwind genoegzaam was, om hem van alle zijne hulpmiddelen te berooven, en reddeloos te hebben doen nederzinken. — En zoo zijn wij menschen, helaas! dikwerf gestemd. — Wij verheffen den

den gefchokten geest wel tot den Redder uit nooden omhoog, zoo lang wij midden in de droefenisfen en fmarten ons bevinden; maar zoodra is niet het onheil, waar voor wij vreesden, van ons geweken; of wij vergeten den Almagtigen befchermer en helper uit gevaren, en fchrijven aan onze eigene moeite, en aan onze eigene voorzigtigheid al weder toe, wat aan den Vader in den hemel alleenlijk en ganfchelijk toebehoort. Het zij verre van ons, dat wij eene ernftige infpanning en aanwending onzer gegevene krachten en hulpmiddelen zouden wraken: neen! zonder dat wij met onze talenten woekeren, kunnen wij op geene goede uitkomften rekenen. Als wij het talent integendeel in de aarde begraven, verftikt ligt het dan daar neder, het is ganfchelijk dood, en kan geene vruchten dragen. — Neen, o mensch! wilt gij voorfpoed en welvaart hebben in uwe ondernemingen, in uwe huisgezinnen, in uwe betrekkingen en in al uwe dierbare aangelegenheden, wendt dan daartoe al uwe krachten aan! Laat nimmer moedeloosheid of loomheid uwen loop vertragen; maar erkent daarbij, dat al uwe moeite te vergeefs zou wezen, indien God daarover niet zijnen zegen uitftortede! Het is Gods befchermende en vaderlijke hulpe, die uwe infpanningen hare heilrijke vrucht doet dragen. Zonder die hulp ligt de kranke hopeloos daar neder, en wordt de zeeman van de baren verzwolgen.

O! erkennen wij dat levendig, M. H.! zonder die hulpe waren wij, in deze laatfte bange dagen van verfchrikking, gewisfelijk eene prooi geworden van de vernielende vlammen des ftrijds. Zonder die zigtbare hulpe, welke God ons allen zoo gunstrijk betoond heeft, lagen velen uwer, die zich nu met regt verheugen in de lauwerkranfen hunner overwinning, in het ftof der aar-

de;

de; en waren reeds verzameld bij hunne vaderen. Zonder die hulpe zouden ook wij overftroomd zijn geworden, met wilde vijandelijke benden en waren wij aan hunne woede en barbaarschheid prijs gegeven. Erkennen wij dat levendig: God, de goedertierene, heeft ons waarlijk geholpen. Als gij uwen ftrijdmakker vriendelijk de hand toereikt, dat dan die handdruk vergezeld ga, met de aandoenelijke gedachte: God, de goede God, heeft hem voor mij en het lieve Vaderland gefpaard, in dit land der levenden. Als gij wederom uwe geliefde betrekkingen, uwe Ouders en bloedverwanten, met verrukking en een onbefchrijfelijk gevoel, in de geopende armen valt, en aan uwe kloppende harten knelt; dat dan uwe lippen ftamelen: God, de Algoede, heeft ons geholpen. Als gij eens, om den vriendelijken haard daar neder zit in den fchoot uwer familie, en aan uwe gelieven verhaalt van uwe togten en uwe dappere daden, dat zulks nimmer gefchiede, zonder eene traan van erkentenis in uwe oogen. Voegt dan altijd daarbij: maar de God onzer vaderen heeft ons zigtbaar befchermd en geholpen! Vergeet dat nimmer! Laat het onuitwischbaar in uw geheugen ingegrift blijven, en geeft den Algoeden Befchermer daarvan dankend de eere!! —

Ja, *geeft God daarvan dankend de eere:* dit is het *tweede*, waarbij wij uwe aandacht bepalen. — Dat zegt veel, M. H.! God dankbaar te verheerlijken! Het zegt meer, dan alleen de klank onzes monds, of de beweging onzer lippen. Het moet in onze zielen zetelen en wonen. God, de heilige in den hemel, die u befchermde en redde uit de kaken des doods, vördert daartoe geheel uwe harten. Wilt gij Hem dan dankbaar verheerlijken, kleeft Hem aan, dien Algoeden, met al uwe krachten! Och! onteert hem nimmer, noch

noch door *ligtvaardige daden*, noch door *onstichtelijke woorden.* God, die u zag in het heete van den strijd en in de bangste gevaren, die u toen nabij was met zijne bescherming, Hij ziet u niet minder, Hij is u niet minder nabij, als gij nederdaalt in de donkere holen der zonde. Dan kent Hij uwe afdwalingen en spreekt tot uwe gemoederen: *dankt en verheerlijkt gij aldus uwen helper en redder?....* Is dat uwe gelofte die gij deedt, toen de verschrikking des doods u aangrimde?!.... Ach! M. V.! neemt dit diep ter harte! Vernieuwt uwe dure geloften, die velen uwer zekerlijk deden, onder het gekerm uwer verminkte en verslagene wapenbroeders! Dat nimmer eene ligtvaardige daad uwen dank bezoedele. Geeft veelmeer een voorbeeld van echte Vaderlandsche en Christelijke deugden! Dat is de beste sieraad van den mensch, maar niet minder eene sieraad van den krijgsman. Dat zet aan uwen moed en uwe dapperheid eene zuivere waarde bij, en zal u eenmaal in uw sterven, met zalige gewaarwordingen vervullen. — Maar zal uwe dankbaarheid aan het Opperwezen kennelijk worden door deugdzame daden, niet minder is het noodig, dat gij eene wacht stelt, voor het *geluid uwer lippen.* Als gij verkeert in het gedruis der wereld, en daar de taal hoort der ligtzinnigheid en der roekeloosheid, of als gij rondsom u godslasteringen hoort uitstoten; o! volgt dat heilloos voorbeeld niet na!! Is dat God, uwen helper, eeren en verheerlijken, als zijn heilige naam ijdelijk op uwe lippen zweeft? Is dat God dankend prijzen, als gij u overgeeft, om verachtelijk van Hem te spreken, en u aanstelt, als ware hij uw liefdevolle helper niet?.... Wat ik u bidden mag, maakt u daaraan nimmermeer schuldig! Op het roekelooze woord volgt zoo spoedig de roekelooze daad, en gij zoudt u de

de ontferming en de hulpe uwes weldadigen Beschermers onwaardig maken. — Waar is het kind, dat, door zijnen geliefden vader geleid, zich gelukkig voelt, in die teedere vaderzorgen en in die menigvuldige blijken zijner goedheid, en dan niet altijd met eerbied en een onuitwischbaar gevoel van dankbaarheid van hem spreekt?.... En gij zoudt zulks, ten opzigte uwes hemelschen Vaders uit het oog verliezen? Dat zij verre van u! het zij verre van ons allen!! Nimmer willen wij dien heiligen en weldadigen naam op de lippen nemen, zonder indachtig te zijn, wat Hij eenmaal voor ons was en eeuwiglijk voor ons wil blijven, namelijk: Onze hulprijke en getrouwe God en Vader in den Hemel. —

En zoo zijn wij tot onze laatste opwekking gekomen, waarin wij u nog, tot een *kinderlijk vertrouwen op zijne hulpe, ook voor de toekomst wilden bemoedigen.* —

De Heere heeft ons tot hiertoe geholpen! Erkennen wij zulks met hart en ziele; welaan dan, laat deze erkentenis *weldadig* op onze gemoederen werken! God de Almagtige heeft ons nu weêr zulk eene ondubbelzinnige proeve van zijne bescherming gegeven. In de bangste stonden was hij ons ten schild; Hij beveiligde ons tot op dezen oogenblik, zoo dat geen onheil *ons* wezenlijk heeft getroffen; zelfs dan niet, wanneer nu eindelijk het gevaarlijk tijdstip scheen genaderd te zijn, en wij overstelpt waren met droefenissen en angsten. O! dat wij daarin een bewijs vinden, dat Hij ons ook in de toekomst ten goede wil blijven. Al is het dan, dat het verschiet nog niet ganschelijk is opgehelderd voor onze oogen, dat nog menige donkere wolk ons vervaart en bekommert; al is het dat Hij, de Alwijze, naar zijn' goedertierenen raad, nog meerdere opofferingen van ons vordert, en een nieuw tijdperk van be-

beproeving ons zal in leiden, o die beproevingen zullen wel zijn afgemeten naar onze krachten, en naar onze wezenlijke behoeften. Zoo donker kan geen nacht der toekomst meer voor ons zijn, dat zij het bewustzijn bij ons zou uitdooven van zijne vaderlijke hulpe. Zoo radeloos kunnen wij niet meer voor ons heen zien, dat Hij de Oppergebieder geen raad zou weten, om ons met zijne hoede te bedekken. Neen, tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen! Zijne hand keerde zoo vele onheilen en gevaren van ons af, en zijne hand is niet verkort. Hij kan die donkere wolken der toekomst voor ons op doen klaren. Hij kan uit de duisternis, die ons nog mag omgeven, eerlang het helderst licht doen opgaan. — Wat dan nog langer gevreesd en gezucht en gekermd, als zij die geene hope hebben? Onze God, onze Vader in den hemel heeft het bevestigd, en voor de oogen der volken bewezen, dat hij Neêrlands God is, even als hij was de God onzer Vaderen. Werpen wij dien troost niet van ons, hij is ons van boven gegeven! Verlevendigen wij veeleer onzen moed, en vertrouwen wij ons lot aan zijne vaderlijke bestellingen kinderlijk aan! Hij zal ons blijven beschermen! Hij zal ons zijne Alvermogende hulpe niet ontzeggen! Hij is het die, tot hiertoe, het dierbaar leven van onzen geliefden Koning uitrekte, en een schooner en heerlijker morgen ging er over Hem op, toen wij in deze afgeloopene week, aan het feest zijner geboorte gedachten. — Ja, vertrouwen wij het zeker, dat God ons niet ten halve zal beschermen of redden! Dat vertrouwen zal niet beschaamd gemaakt worden. Het zal de matte en verslagene ziel, hoe langs zoo meer, opbeuren. Het zal onze krachten meer en meer ontwikkelen. Het zal onze gemoederen veredelen, en met ware godsvrucht en kalmte en wederliefde

ver-

vervullen, tot dat wij door Hem, eenmaal, van dit worstelperk der beproeving worden afgeroepen, om bij Hem eeuwiglijk te zijn, waar geene bekommernissen of strijd meer zijn zullen. Amen.

HOE MOET MEN LEERREDENEN HOOREN EN VAN GEHOORDE LEERREDENEN SPREKEN?

Om Leerredenen te *hooren*, moet men:

1.) *Zoo aandachtig zijn als immer mogelijk is*, opdat men den zamenhang van het geheel bewaare, en geen gevaar loope, om, door korter of langer afzwerving van gedachten, eenig gedeelte te verliezen, door welk verlies het overige ligtelijk de gedaante van vreemd, onverstandig, verkeerd voorgesteld, zelfs van belagchelijk zou kunnen krijgen.

2.) *Men moet zonder vooringenomenheid en onpartijdig hooren.* Men zie toe, dat men, noch door eene ongunstige meening omtrent den Leeraar, noch omtrent het onderwerp, dat hij behandelt, wantrouwend jegens hem zij, of, omdat hij naar onze tegenwoordige behoeften niet spreekt, zijne Leerrede als van gering belang, en hem, als een trouwloozen dienaar, uitkrijte. Verhef u ook, zooveel gij kunt, over hetgeen u, in het uiterlijke des Leeraars of in zijne gaven, hinderen kon; bepaal u bij de zaak, niet bij den man; hoor hem niet slechts met uw verstand, maar ook met uw hart.

Om *van gehoudene Leerredenen te spreken*, moet men:

1.) *Zeer naauwkeurig en zorgvuldig* zijn in het geven van berigten. Men moet, zooveel mogelijk, des Leeraars eigen woorden mededeelen, dewijl men teregt vaststellen mag, dat hij dezelve uitdrukkelijk en met overleg gekozen heeft,

heeft, en daarmede zijne eigenlijke meening uitedrukken.

2.) Men verhale *eerlijk en getrouw*. Men doe den Leeraar niet zeggen, wat men gaarne gehoord had, of anders spreken, dan men gehoord heeft. Men make zijne woorden niet betrekkelijk op personen of zaken, op welke hij niet gedoeld heeft, noch verzekere, dat hij daarop gedoeld moet hebben. Het een en ander zou zijn: *woorden verdraaijen* en zich schuldig maken aan het 9de gebod: *Gij zult geen valsch getuigenis spreken tegen uwen naasten*, hetwelk onze Heidelbergsche Catechismus dus verklaart: *dat ik niemands woorden verkeere*, (verdraaije,) *geen achterklapper of lasteraar zij; niemand ligtelijk en onverhoord oordeele of helpe verdoemen; maar in alles de waarheid liefhebbe, opregt spreke en bekenne: ook mijns naasten eer en goed gerucht, naar mijn vermogen, voorsta en bevordere.*

OVER DEN GEEST DES TIJDS;

Of:

WIE ZAL GELIJK HEBBEN?

De geest van onzen tijd, zegt zeker beroemd Leeraar, is:

1.) Een geest des verstands en der verlichting;
2.) Der geregtigheid en der vrijheid;
3.) Van welwillendheid en liefde; en
4.) Van redelijk geloof.

Een ander daarentegen zou liever den geest van onzen tijd noemen:

1.) Een geest van valsche verlichting;
2.) — —— der heerschzucht en losbandigheid;
3.) — —— der gemeenste baatzucht; en
4.) — —— van drieste ongeloovigheid.

 Zoo

Zoo veel verschillen de oogpunten, uit welke men deze zaak beschouwt. Hoe zeer overdrijft men aan beide zijden! Trouwens dus gaat het doorgaans, wanneer men zoo *algemeen* spreken, en als uit de hoogte beslissen wil? Aan de beste zijde de zaak beschouwd zijnde, of liever op de braven van onzen tijd ziende, zal men ter verdediging van het eerste veel kunnen aanvoeren; maar, op de slechten lettende, aanleiding genoeg vinden, om zich te beklagen, dat de laatstgenoemde bijzonderheden zoo velen schijnen te kenmerken. Men wachte zich dan voor zulke algemeene partijdige uitspraken, en bedenke liever, dat het goede en kwade ook nu nog tegen malkander staan.

T.

LUTHER, BIJ HET STERFBED EN HET GRAF VAN ZIJN DOCHTERTJE, MAGDALENA.

Toen LUTHERS Dochtertje, MAGDALENA, op haar uiterste lag, viel de Vader voor haar bed op zijne knieën, weende bitter, en bad, dat God haar wilde verlossen. Daarop stierf zij, in zijne armen. LUTHER zeide: ik had haar gaarne willen behouden, want ik heb haar zeer lief; doch Gods wil geschiede. Er kan niets beters gebeuren. Toen zij in de kist gelegd werd, zeide hij: Lieve LEENTJE! welk eene weldaad is u te beurt gevallen; gij zult weder opstaan en schitteren, als de sterren, ja, als de zon. Ik ben vrolijk in den geest, om uwen wil; maar zeer treurig naar het vleesch. Het vleesch wil daar niet aan, want het scheiden bedroeft hetzelve boven mate. Het is wonderlijk, te weten, dat zij gewis in vrede slaapt, en dat zij het wel heeft, en toch zoo treurig te zijn.

Toen het volk kwam, om het lijk te helpen be-

begraven, en aan LUTHER, volgens gewoonte, den rouw beklaagde, zeide hij: ik heb eene heilige naar den hemel gebragt, ja eene levende heilige. ô Mogten wij zoo sterven! Zoo wenschte ik oogenblikkelijk te sterven. Een der vrienden zeide: Dat is wel zoo, maar een ieder behoudt toch gaarne de zijnen. LUTHER antwoordde: vleesch is vleesch, en bloed is bloed; ik ben vrolijk, dat zij daar boven is; er blijft geene droefheid, dan des vleesches. Toen men haar begroef, zeide hij: Er is eene opstanding des vleesches. En toen men van de begrafenis terug keerde, sprak hij: Mijne Dochter is nu geheel bezorgd, beide naar ligchaam en naar ziel. Wij Christenen hebben geene reden tot klagen; wij weten, dat het zoo zijn moet; wij zijn volkomen zeker van een eeuwig leven, want God heeft het ons door zijnen Zoon, en om zijns Zoons wil toegezegd, die kan niet liegen; wanneer mijne Dochter weder herleven zou, en mij een geheel Koninkrijk mogt medebrengen, ik zou het niet begeeren. ô! Zij heeft het thans volkomen wel.

BIJGELOOF EN TREURIGE TOESTAND DER CAJANOS, IN OOSTINDIËN.

De *Cajanos* zijn de bewoners der Gebergten, tusschen *Aracan* en *Bijrnah*, in het oude rijk der *Birmannen*, thans tot de Engelsche bezittingen in de Oostindiën behoorende.

De *Cajanos* erkennen geen Opperwezen; zij bezitten geene overlevering, hoe genaamd, van de schepping. Zij bidden een boom aan, die bij hen *Subri* heet, en eene zwarte bes voortbrengt, op welke zij zeer belust zijn. Zij toonen den grootsten afkeer van alle geneesmiddelen. In plaats van medicijnen nemen zij de toevlugt tot

een aan de beweging van den Priester toevertrouwden Talisman. Deze wordt gehouden voor eene gave eener geheimzinnige en oneindige Voorzienigheid, welke zich in den donder openbaart. Zoo dikwijls de blikfem een boom treft, loopen de *Cajanos* troepsgewijze naar deszelfs wortelen, en beginnen daar de aarde zorgvuldig op te graven, tot dat zij een mineraal of andere zelfftandigheid vinden, welke zij, naar derzelver gedaante, voor den Talisman, dien zij zoeken, houden. Dan dooden zij een zwijn, en eene koe, die zij met veel plegtigheid eten, om den zegen van het onweder feestelijk te vieren. Hunne denkbeelden van regt en onregt bepalen zich, tot de zorgen voor hunne kinderen en familiën.

De deugdzame mensch is hij, welke voor zijne ouders zorgt, zijn vee het best mest, met den meesten fmaak eet, en met genoegen een uit granen geftookt likeur drinkt. De flechtfte is hij, die noch eet, noch drinkt, dewijl hij aanleiding geeft tot verachting van de gaven der natuur. Men vindt onder de *Cajanos* zelden flechten. Zij hebben wel een ruw denkbeeld van een toekomftig rijk, van belooningen en ftraffen na dit leven, maar zonder zich daarover te bekommeren, of te trachten Hem te leeren kennen, die dezelve zal uitdeelen. Eenige gelooven eene zekere zielsverhuizing; doch deze zijn flechts de wijsten, die geene bijzondere fekte uitmaken.

Ifchantang is een gebergte, op welks top, gelijk zij voorgeven, men het geheel-al kan ontdekken, waarom zij dezen berg dan ook met een Godsdienftig gevoel vereeren. Zij dragen hunne dooden derwaarts: de ligchamen der rijken worden daar verbrand, en derzelver asch in kisten van Bamboes nedergelegd: die der armen worden in holen begraven. De eerfte hebben de eer van een *Maufoleum*, dat is van een fteen, op

wel-

welken men hun beeld ruw bakt. Er zijn eenige aan de Groote Barmak rivier nader gelegen stammen, die hunne dooden naar het voor heilig gehouden gebergte *Haulatain* dragen, en dezelve daar verbranden.

De dood is bij de *Cajanos* geene zaak, waarover men treuren moet: integendeel verzamelen zich bij het afsterven van een Lid der familie de anderen, en betoonen hunne vreugde door maaltijden en dansen. Ook is er geen voorval in het leven, dat hun geene aanleiding tot een feest geeft. Geboorte, sterven, huwelijk, echtscheiding, brengen alle een vreugdefeest met zich.

Het huwelijk is eene eenvoudige, stilzwijgende zamenkomst onder de partijēn, en wordt door de betaling eener schadevergoeding, die de scheidende partij aan de andere geeft, vernietigd. Heeft men zich eene toekomstige gemalin gekozen, dan vereert de verloofde zijnen Schoonvader een stier, eene lans, een zwijn, een degen, een trommel en eene likeurflesch. De Bruid wordt hem dan toegezonden, en de dag wordt in vrolijkheid doorgebragt, waartoe het geheele dorp wordt genoodigd.

De moord wordt met eene geldboete van 90 Tickels of Ropijēn, (de Ropij is ongeveer *f* 1 : 15 c.) weder verzoend. De ouders des vermoorden ontvangen dit geld, het welk dan grootendeels op het lijkfeest verteerd wordt; kan de moordenaar hun dat niet betalen, dan wordt hij hun slaaf. Vlugt hij naar een dorp, dan moeten de bewoners hem uitleveren, of zich ter zijner verdediging wapenen; want de landslieden des vermoorden leggen de wapenen niet neder, voor dat zij voldoening ontvangen hebben. De gevatte vlugteling wordt alleen tot slavernij veroordeeld, want het regt der wedervergelding strekt zich bij de *Cajanos* niet tot de doodstraf uit. De dief

wordt gestraft met eene boete van 30 *Tickels*, en wanneer hij niet betalen kan, met het verlies van zijne vrijheid.

Het geld, dat bij de *Cajanos* in omloop is, ontvangen zij van de bewoners der vlakten, welke hun daarmede betalen voor de voortbrengselen van het gebergte, die bestaan in honig, was, eenige goudertsfen, gerookte visch, en een soort van wollen goed, dat de Vrouwen maken. Deze hebben de geheele zorg voor de huishouding. Zij zouden mogelijk schoon kunnen genoemd worden, wanneer zij zich niet over hun geheel ligchaam blaauw tatoueerden.

STRAF DEN VORST GALITZIN AANGEDAAN, OM DAT HIJ VAN GODSDIENST WAS VERANDERD.

De Russische Keizers en Keizerinnen hadden voorheen Hofnarren, ja zelfs een aanzienlijk Heer moest weinig inkomen hebben, als hij niet ten minsten eenen Potsenmaker in zijne dienst had. PETER DE GROOTE had er twaalf, en ANNA IWANOWNA zes, onder welke drie van eene hooge afkomst waren. Een dezer, de Vorst GALITZIN, droeg, gelijk de overigen, zijne Narrenkap, en kreeg ook slagen, als hij niet gereed was, om die potsen te bedrijven, welke zijne Monarchin hem belastte.

Deze zonderlinge verandering van eenen Vorst in eenen Hofnar was de straf, hem om zijne Godsdienstige onbestendigheid opgelegd, want op zijne reizen had hij de Grieksche Godsdienst met de Roomsche verwisseld. Bij zijne terugkomst werd hij nu veroordeeld, om een Hofnar te worden, hoewel hij reeds veertig jaren oud was. Zijne Gemalin stierf, en om de mate zijner vernedering vol te maken, dwong hem de Keizerin, eene waschvrouw te trouwen, en zijne

Brui

Bruiloft op een bed van ijs, in een paleis van dezelve ftof, te vieren. De Gefchiedfchrijver LEVEGUE fchildert ons deze ongeloofelijke plegtigheid op de volgende wijze:

„ Dit had plaats in den ftrengen winter van 1740, dien men zich in *Europa* nog herinnert. Men bouwde een paleis van ijs, in hetwelk het huwelijksbed op een voetftuk van ijs geplaatst was. Alle menfchen, alle verfierfelen befton len uit ijs, gelijk ook vier kanonnen en twee mortieren, die voor het paleis geplaatst waren, en menigmaal afgefchoten werden, zonder te barften. (1)

De Gouverneurs der verfchillende Provinciën van het Keizerrijk, waren gelast eenige perfonen van beide fekfen, van alle aan *Rusland* onderworpene Natiën te zenden. Deze werden op kosten van het Hof, naar de gewoonten van hun land, gekleed. De optogt, die uit driehonderd perfonen beftond, trok voorbij het paleis der Keizerin, door de Hoofdftraten der Stad. Het *Bruidspaar* verfcheen allereerst, opgefloten in eene kooi, en door een Olifant gedragen. Eenige der gasten zaten op Kameelen, de overige, twee aan twee, in fleden, die door rendieren, osfen, honden, bokken, ja zelfs door varkens getrokken werden. Het middagmaal werd in het huis van Buren gehouden, dat tot dat einde gereed was gemaakt. Iedere natie zette men die fpijzen voor, die in haar land in gebruik waren. Op den maaltijd volgde een bal, waar ieder zijnen nationalen dans danfte. Hierop werd het nieuwe paar echtelingen naar het paleis van ijs gebragt, door de nieuwe foort van artillerie verwelkomd, en in het voor hen bereide bed van ijs gelegd. Schildwach-

(1) Het gefchut was van binnen van ijzere cilinders voorzien.

wachten, die men voor de deur gezet had, beletteden hen vroeg te ontwijken."

De Heer LEVESQUE zegt: dit voorbeeld bewijst, dat hoewel *Rusland* de verschillende Godsdiensten duldt, zich deze staatkundige verdraagzaamheid echter niet tot die onderdanen van het Keizerrijk uitstrekt, welke in de Grieksche Godsdienst geboren worden. Onder dezelve regering werd een ander aanzienlijk Heer, benevens eenen Jood verbrand, die den eersten tot zijne Godsdienst had bekeerd.

Ephemerides Universelles.

VERDRAAGZAAMHEID.

Te *Rochlitz* in *Saxen*, woont één enkele Roomsch-Katholieke, een welgesteld man. De overige inwoners van deze kleine Stad, alle Protestanten, kwamen onderling over een, om op het derde Eeuwgetijde van de overgave der Augsburgsche Geloofsbelijdenis, hetwelk op den 25sten Junij 1830, in de Protestantsche Landen algemeen gevierd werd, hunne huizen te illumineren; de eerste Magistraatspersoon van de plaats echter meende hen te moeten vermanen, om hunnen Roomschen medeburger geene onaangenaamheid te veroorzaken, wanneer deze, door zijn geloof te rug gehouden, aan hunne vreugde geen deel nam. Doch op den avond van het feest, zag men het huis van den Katholiek versierd met guirlanden van bloemen, en beter verlicht, dan menig Protestantsch huis. Men las in het midden dit Opschrift: *De vormen des geloofs mogen veranderen; maar het geloof zelve blijft eeuwig.*

De meeste Katholieke Priesters van *Bohemen*, grenzende aan *Saxen*, namen deel aan de viering

ring

ring van de overgave der Augsburgsche Geloofsbelijdenis, toen dezelve door naburige Protestanten gevierd werd.

Le Protestant. I., N°. 21. bladz. 168.

MARTIN CRUSIUS.

De Hoogleeraar te *Tubingen*, MARTIN CRUSIUS, heeft, gedurende de waarneming van zijn ambt, 20,000 disputatiën gehouden; en in 7 Dekanaten, 330 Baccalauren en 329 Magisters in de vrije kunsten gepromoveerd. Zijne Schwabische Annalen, welke in het jaar 1545. verschenen, schreef hij met *ééne* pen, en bij het zamenstellen van dat werk had hij over de tweehonderd Schrijvers doorgelezen.

Hij schreef meer dan zevenduizend Leerredenen in het Grieksch op, zoodra hij dezelve gehoord had, en vervaardigde achtenzeventig zoo Grieksche als Latijnsche Geschriften.

Hij was een zonderling man, die moeijelijk besluiten kon, zich nieuwe kleederen te laten maken. Eens waren twee naden van een lederen wambuis, dat hij veertien jaren gedragen had, losgegaan. Hij sloeg de handen zamen, en riep uit: „De hemel ontferme zich over ons? Is er dan in *Tubingen* geen Kleederenmaker, die een naad kan maken, welke ten minsten twintig jaren duurt?"

DE VROUW VAN EÉR.

Men kan met regt zeggen, dat de roem, waarvan ons de Markiesin van *Guercheville* een voorbeeld oplevert, in de geschiedenis der wereld niet algemeen is. Jong, schoon en vrij, weder-

ſtond zij ſtandvastig de gloeijende wenſchen van eenen Koning. De bekoorlijkheid van haren geest en van haar gedrag, hare fraaije wezenstrekken en hare betooverende geſtalte hadden in het hart van HENDRIK IV, Koning van *Frankrijk*, het beeld der beroemde Gravin van *Greiche* uitgewischt. Maar de Monarch beſteedde alle kunſten der verleiding te vergeefs; de Markiezin wees zijne aanzoeken met eenen eerbied inboezemenden toon van de hand, en zeide eens tot hem: „Ik ben mogelijk niet van zulk eene hooge afkomst, dat ik uwe gemalin zijn kan, maar ik heb een te edel hart, om uwe bijzit te zijn."

Toen de Koning haar weder voor het eerst op zijnen veldtogt in *Normandijen* beſchouwde, was zij de weduwe van HENDRIK VAN SILLIJ, Graaf van *Rocheguijon*. Zij had zich naar het landgoed van dezen naam begeven, om lastige aanzoeken te ontwijken. De Koning, die opzettelijk een gedeelte zijner jagtpartij naar deze zijde gerigt had, liet de ſchoone Markiezin om een nachtverblijf verzoeken. Deze antwoordde, dat zulk eene begeerte haar zeer vereerde, en dat de Koning zoo zou worden ontvangen, als zijn rang eischte.

Terſtond werd nu het ſlot verlicht, en een prachtige avondmaaltijd beſteld. De Markiezin, welke door hare betooverende ſchoonheid, zoo wel als door den uitgezochtſten opſchik verblindde, ontving zelve den Koning, die zich reeds met de zoetſte hoop vleide. Naauwlijks had zij echter den Monarch bij de deur der voor hem beſtemde vertrekken gebragt, of zij verwijderde zich, en riep met luider ſtem haren koetzier. HENDRIK liep nu verlegen de trap af, en zeide: „Hoe, mevrouw! ik zou u uit uw huis jagen?" „Sire!" antwoorde zij op eenen vasten toon, „een Koning moet overal heer zijn, waar hij ver-

verschijnt, en wat mij betreft, ik ben te vreden, als ik slechts nog eenig gezag mag behouden op die plaats, waar ik voorheen beval." Zonder iets meer hierbij te voegen, of naar iets te luisteren, reed zij weg, en bragt den nacht door bij eene, twee mijlen verder wonende, vriendin.

De Monarch vernieuwde zijne aanzoeken, toen zij den Markies van LIANCOURT gehuwd had, maar weder zonder eenig gevolg. Daar hij nu van zijne liefdesverklaringen afstand deed, zeide hij tot haar: „ Dewijl gij wezenlijk eene dame van eer zijt, zoo zult gij de eerdame mijner gemalin, der Koningin worden." In deze hoedanigheid ontving de Koningin, MARIA VAN MEDICIS, de Markiezin te *Marseille*. Het was deze dame, die, betooverd door eene leerrede van den abt, naderhand Kardinaal van *Richelieu*, dezen bij de Koningin bragt, en hem zoo den weg tot geluk baande.

DE KALKOENEN.

De eerste vermelding der Kalkoenen vinden wij in de korte beschrijving der Geschiedenis van Indiën, door OVIDO. Uit *Mexico* kwam dit dier in het begin der XVIde Eeuw in *Spanje*, en in 1524. had men ze reeds in *Engeland*. In *Frankrijk* werd de eerste Kalkoen op de Bruiloft van KAREL IX, in 1570. gegeten. In *Engeland* mogt deze vogel, in het laatste vierde gedeelte der XVIde Eeuw, bij geenen aanzienlijken maaltijd ontbreken.

Men vindt de wilde Kalkoenen in verbazend groote troepen door geheel *Noord Amerika*, en hij is juist het tegendeel van alle andere inheemsch gewordene vogels, — veel grooter, schooner, vetter, dan de bij ons opgevoede. Dikwijls zijn zij zoo vet, dat zij van een boom, waar-

waarop men ze schoot, nedervallende, barsten. Het gewone gewigt bedraagt vijftien tot twintig ponden; dikwijls vindt men echter ook Kalkoenen die dertig ponden en meer wegen.

DE DUUR BETAALDE PENNEN.

Sir FRANCIS BURDET, betaalde op eene verkooping te *London*, de beide pennen, waarmede de Vrede van *Amiëns*, den 25sten Maart 1802. onderteekend werd, met vijfhonderd pond Sterling. — Hoe hoog zouden de pennen wel gewaardeerd worden, waarmede een GELLERT, — een FEITH, — een VAN ALPHEN, hunne voortreffelijke Oden schreven? — of zou men misschien daar voor niets bieden?

DE GODSDIENST.

Wat zijn aanzien, eer of schatten,
Die ons deze wereld biedt?
IJdelheid der IJdelheden;
IJdel wat ons oog hier ziet.
Godsdienst! gij alleen, gij zijt het,
Die ons waar genoegen schenkt;
Die ons uit den levensbeker,
Met het zoet der vreugde drenkt.

Even als de zon met luister,
Door den nacht en nev'len boort,
En verlichtend en verwarmend,
Prachtvol aan den hemel gloort;
Zoo breekt ook de Godsdienst henen
Door den zwartsten jammernacht;
Zoo ook wordt door haar in 't harte,
Licht en leven aangebragt.

Zet-

Zetten we op den levensdrempel
Onzen zwakken wanklen voet;
't Is de Godsdienst, die voor vallen,
Die voor ſtruik'len ons behoedt:
Valt ons de ondeugd in het ſtrijdperk,
Met haar ſcherpe wapens aan;
't Is de Godsdienst, die ons moedig,
Onverwinn'lijk pal doet ſtaan.

Voert de levenszee haar' golven
Beukend op ons bootje aan;
Wil ze ons in den afgrond ſling'ren,
En de kiel aan ſplinters ſlaan;
Wij trotſeren 't woen der ſtormen;
Moedig worden die verduurd;
O! wij kennen geen' gevaren,
Als de Godsdienst 't hulkje ſtuurt.

Zien wij onze vreugd verbitt'ren;
Wordt ons levensheil geſtoord,
Drukt de ſmart ons diep ter neder,
't Is de Godsdienst, die ons ſchoort.
Worden teêrgeliefde panden
Heen gedragen naar het graf;
Tranen wellen uit onz' oogen,
Maar de Godsdienst wischt ze af.

Zie dien jongling toom'loos hollen,
Op des levens kronkelpaên;
Waar zijn vlammend oog zich wende,
Lacht hem wellust minnend aan;
Eensklaps ziet hij de afgrond gapen; —
Sidd'rend ſtaat hij op den rand; —
Juicht, — en keert terug van 't dwaalſpoor,
Met de Godsdienst aan de hand.

Zie

Zie dien grijsaard wagg'lend nad'ren,
Met de doodverf op 't gelaat;
Zie hoe hij zijn schem'rende oogen,
Vrolijk nog ten hemel slaat;
Hoor hem nog een' juichtoon stam'len,
Schoon de levensvonk reeds dooft;
Hemelvreugde straalt hem tegen,
Door de Godsdienst hem beloofd.

Zie daar ginds die arme weduw',
Onder zorgen diep gebukt;
Zie hoe zij haar' teedren zuig'ling,
Lagchend aan den boezem drukt;
Schoon haar deze wiss'lende aarde,
Niets dan jamm'ren heeft bereid,
Godsdienst stort haar troost in 't harte:
Godsdienst schenkt tevredenheid.

Blijft ons wenschen, ons begeeren,
Bij de wereld onvoldaan;
Wat de wereld niet kan schenken,
Biedt ons ruim de Godsdienst aan:
Wat de wereld ons doet missen,
Vinden we in de Godsdienst weêr;
Zij voorziet in onze nooden,
Ja zij schenkt ons eind'loos meer.

't Is de Godsdienst, die de kluisters
Dezer wereld stout verbreekt,
En in 't harte van den sterv'ling,
Zuiver liefdevuur ontsteekt;
't Is de Godsdienst, die ons aanlacht,
Schoon geen straal van hoop meer blinkt;
Met haar zaalgen invloed bijblijft,
Schoon ons alles hier ontzinkt.

Schoon

Schoon het graf zijn' muil reeds opent,
Grijnzend ons de dood begroet,
Met de Godsdienst gaan wij vrolijk
Dood en grafkuil te gemoet;
Zij, zij is de heldere fakkel,
Die ons voorlicht naar het graf,
En aan gindsche zij der graven,
Niet ontneemt, wat ze eens ons gaf.

Leidsvrouw op het pad des levens!
Gids naar beter Vaderland!
Godsdienst! onder uw' bescherming
Rijpen wij voor hooger stand:
Wil ons door uw invloed sterken,
Op de reis naar de eeuwigheid;
Zoo bereiken we eens die oorden,
Waar ons eeuwig heil verbeidt.

Broeders! dan dien Gids gekozen,
Die ons voor gevaren hoedt,
Die ons troost en kracht en moed schenkt,
Hoe de storm des levens woedt:
't Is een Gids, die nimmer huichelt,
't Is een Gids, die nimmer faalt,
Die ons in het regte spoor brengt,
Hoe ook daar van afgedwaald.

Aan haar' zijde zijn wij veilig,
Wand'len wij blijmoedig voort;
Wat de tijd hier ook verniele,
Niets dat onze vreugde stoort;
Zinkt de wereld op haar grondvest,
Juichend staan wij in haar val,
Doen een blij triomflied klinken,
Op de puinen van 't Heelal.

G. J. BRINKMAN,
Theol. Kand.

AAN

AAN DORINDE.

Schoon is de roos, die op uw wangen gloort,
Ja, nergens ziet men fchooner roosje bloeijen;
Het purper, dat uw lieve lipjes boort,
Doet elke borst van zoet verlangen gloeijen.
Uw helder oog blikt vriend'lijk in het rond,
En is getuige van de zielsvree tevens;
De gulle lach, die toovert om uw mond,
Verzacht en bant de bange fmart des levens.

Maar, zie het roosje bloeijen op het veld,
Waar ligte zephijrs met zijn blaadjes fpelen,
Waar zachte geur den wand'laar tegenfnelt,
En vogels in de rozentakjes kweelen:
Zie, hoe de wind geftadig meer en meer
De takken fchudt, en buldert door de blâren;
Daar woedt de ftorm, en 't roosje — tuimelt neêr,
En weenend blijft ge op 't ledig plekje ftaren.

De blonde Auroor, die 't rustig veld begroet,
Als gras en ftruik in heldre daauw zich fpieg'len,
Treed Floraas tuin ook in met zachten voet,
En ziet 't gefloten roosje eenzaam wieg'len:
Nu ftijgt de zon uit Thetis zilv'ren fchoot,
Een purpren gloed verfiert de oosterkimmen;
Het roosje, dat zich voor de nachtlucht floot,
Laat fluks zijn blaadjes 't zonlicht tegenglimmen.

Zie, hoe het prijkt en trots is op zijn fchoon;
De dartle koeltjes ademen zijn geuren;
Zoo bloeit de roos, maar fchooner op uw koon,
En zachter tint mag uwe lipjes kleuren. —
Doch fchenk het roosje nog een enk'le blik,
Als d' avondwinden door de boschjes zwerven;
Wat ziet uw oog? gij beeft terug van fchrik!
De middagzon deed het helaas! verfterven.

De

DORINDE! deze roos is 't ware beeld
Van 't vlugtig schoon: — het wisselt met de jaren;
Hoe thans de blos uw maagdlijk harte streelt, —
Zie slechts in 't rond — gij zult het zelv' ontwaren,
Hoe frissche jeugd te menigmaal verkwijnt,
En purpren blos en schoon en kracht moet derven;
Het roosje, dat het puik der bloemen schijnt,
Voedt reeds den worm, die 't eerlang doet ver-
sterven.

Herinnert ge u, DORINDE! nog den dag,
Toen 't harde lot het vreeslijk pleit besliste? —
Het gansche dorp in rouw gedompeld lag,
De dartle jeugd haar schoonste parel miste?
Ja, 'k zie u nog bij 't zielloos ligchaam staan,
Bleek als de maagd, wiens dood uw hart ver-
scheurde;
Hoe meen'ge zucht, hoe menig stille traan
Werd haar gewijd, die nooit genoeg betreurde!

Ach, Laura! gij, gij zonkt te vroeg in 't graf,
Gij kwijndet weg in 't bloeijen uwer jaren:
Uw dood perst nog de landjeugd tranen af,
En doet ons treurig op uw grafterp staren.
O, Als de jeugd in 't oog betoov'rend groen
Zich kransjes vlecht of dartelt langs de stroomen,
Dan mist men u, in 's levens meisaizoen
Uw oud'ren hart en vriendenkring ontnomen.

Rust zacht en vreedzaam in den koelen schoot
Der moederaard': mijn hart blijft u gedenken;
Uw reine ziel, — zij was voor d' aard te groot,
De Godheid wou haar grootscher werkkring
schenken.
'k Zal op het graf, dat uw gebeent' omvat,
Nog vaak een traan van stille droefheid plengen,
Als d' aarde rust, van slooven afgemat,
En 't nachtlijk uur haar nieuwe kracht komt bren-
gen.

Niets is op aard bestendig; ware deugd,
  Alleen houdt stand, wat ook de tijd moog slaken.
Wat is genot, wat baat ons aardsche vreugd,
  Zoo onze harten niet van ijver blaken
Voor deugd en Godsdienst? — Wat de tijd verstoor', —
  Blijft slechts ons hart de deugd getrouw vereeren,
Wij staan met moed de zwaarste rampen door,
  En zien de smart dra in geluk verkeeren.

o Dat uw hart de deugd ten leidsvrouw koos
  Op 't levenspad, waar stormen ons omgeven!
Zoo zij uw schoon vergank'lijk als de roos,
  Uw ziel is boven 't wufte lot verheven.
Dan spoedt uw leven als het beekje voort,
  Dat statig ruischt en door de beemden dartelt,
Langs wiens gerusten, rijk bebloemden boord
  Het stomme vischje vreedzaam speelt en spartelt.

Gelukkig dan, die u als gade kust,
  Die u als gade aan 't kloppend hart mag knellen:
Gelukkig hij, die aan uw' boezem rust,
  En in uw oog een teedre traan ziet wellen.
Die traan, o ja! zij is hem alles waard,
  Die traan doet in uw oog zijn' hemel lezen,
Hij waant zich reeds verheven boven d' aard,
  En meent met uw onsterfelijk te wezen.

Zoo zult gij eens, omringd van bloeijend kroost,
  In hun uw beeld met blijdschap zien herleven.
Dan zal uw mond, als gij hen teeder koost,
  Hun lessen van de schoonste deugden geven.
Dan oogst uw hart de schoonste vruchten in,
  En hopend blijft gij grooter heil verwachten,
Dan zegent gij de deugd en huwlijksmin,
  En kunt gerust een wereldkroon verachten.

Schalkwijk. H. P. C.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

CULENBORG.

Na dat op den 15den Junij l. l., het gewone halfjarige Examen der Leerlingen van onze Latijnsche School gehouden was, en aan H. H. Curatoren voldoende proeven gegeven waren, van de vorderingen, welke al de Leerlingen, zoo wel in de Grieksche en Latijnsche Talen, als ook in de *Mathesis*, *Algebra*, en het geen de wet verder voorschrijft, gemaakt hadden; geschiedde heden, den 6den Julij 1832, de openbare bevordering en prijsuitdeeling in de Luthersche Kerk alhier.

De Rector Dr. D. BALFOORT, opende deze plegtigheid met eene korte inleiding, aan het slot van welke hij den Wel Ed. Achtb. Heer B. VAN DER MANDELE, onzen onlangs benoemden Burgemeester, en Mêdebestuurder dezer Scholen, met die waardigheid geluk wenschte, en derzelver belangen ook aan zijn Ed. Achtb. aanbeval.

Hierna beklom de verdienstelijke Jongeling, D. A. HOOGBRUIJN, (van *'s Graveland*), die van de tweede naar de eerste klasse werd bevorderd, na met eenen prijs vereerd te zijn, den Predikstoel, en hield met gepaste vrijmoedigheid eene Redevoering: *De Desiderio Erasmo.*

Voorts werden met prijzen begiftigd, en tot hoogere klassen bevorderd: van de tweede tot de eerste, J. H. DE RIDDER, die echter door ziekte verhinderd was, tegenwoordig te zijn. —

Van de vierde naar de derde klasse: J. KUIJL, (van *Geertruidenberg*) en H. M. VAN DER SANDE LACOSTE, (van *Werkendam*). — Van de zesde naar de vijfde klasse: W. A. VAN DIEST, (van

Buren) en J. VERRIPS VAN TIENHOVEN, (van *Ameiden*). — Eindelijk vielen vereerende Getuigschriften en bevorderingen te beurt: op de tweede klasse, aan A. HOLST, (van *Zaandam*) en aan C. VAN ES VAN DEN ANDEL, (van *Ameiden*), zijnde deze laatste op de zesde klasse. —

De met prijzen vereerde Leerlingen, reciteerden hunne *gratiarum actiones* met veel bevalligheid, terwijl deze plegtige feestviering, waarbij eene aanzienlijk schaar van toehoorders en toehoorderessen tegenwoordig was, met Orgel-Muzijk werd begonnen, afgewisseld en geëindigd. —

DOETINCHEM.

Den 9den Aug. 1832. Heden had alhier in de Kerk der Hervormden het gewoon halfjarig examen der Latijnsche Schooljeugd plaats. De Rector onzer School opende de plegtigheid met eene redevoering: *de utilitate examinis, quod publicum nonnunquam habeatur de literarum scientiarumve studiosis*; aan welker slot hij der vergaderde menigte herinnerde het verlies, hetwelk deze stad in het algemeen, en de Latijnsche School alhier in het bijzonder geleden had, door het onlangs afsterven van den Edel Achtb. Heer E. J. PLANTEN, Medicinæ Doctor, Burgemeester dezer stad en President Curator onzer School; en waarbij hij openlijk hulde bewees aan de verdiensten des overledenen, terwijl hij vervolgens deszelfs nieuwbenoemden opvolger, den Edel Achtb. Heer J. B. COOPS, Lid van den Stedelijken Raad alhier, met deze zijne benoeming als Curator, geluk wenschte, en zijn Edel Achtb. tegelijk met de andere H. H. Curatoren de belangen zijner School op de nadrukkelijkste wijze aanbeval. Hierop werden de Jongelingen in hunne gemaakte vorderingen in de verschillende takken van dit gedeelte des hoogeren onderwijs onderzocht, en gaven daarvan aan H. H. Curatoren en alle aanwe-

wezigen de uitmuntendste bewijzen; waarop de zeer verdienstelijke Jongeling, N. T. VAN MEURS, het spreekgestoelte beklom, en in eene bevallige, door hem zelve grootendeels opgestelde, redevoering sprak *de Amicitiâ*, ontleend uit eene der elegiën van Ovidius; waarop hij met den hoogsten lof, na met eenen eereprijs te zijn begiftigd, tot de Akademische lessen werd gepromoveerd. Vervolgens werden van lagere naar hoogere klassen bevorderd en met prijzen beschonken, de uitmuntende jongelingen: J. W. NIJENHUIS, B. J. WESTERBEEK VAN EERTEN, J. VAN DIELEN, en S. M. E. D'HARVANT. Dit letterfeest vereerd door een aanzienlijk getal toehoorders, ook van andere nabuurige plaatsen, en voorafgegaan, afgewisseld en gesloten door een fraai orgelmuzijk, uitgevoerd door den zeer verdienstelijken organist, den Heer M. ZWANEVELD, liep tot groot genoegen voor alle aanwezigen af; terwijl ten laatste de Rector in gepaste aanspraken in onze moedertaal alle aanwezigen voor hunne deelneming in het heil der jeugd hartelijk bedankte; zoodat ook hieruit blijkt, dat het hooger onderwijs, hier ter stede op de beste wijze wordt uitgeoefend, en men deze School aan alle belanghebbende, ten volste en met nadruk, kan blijven aanbevelen.

D E L F T.

Den 13den Augustus 1832. Heden had hier de jaarlijksche bevordering en prijsuitdeeling, van en aan de Leerlingen van het Gijmnasium, in de Kerk der Walsche Gemeente plaats. De Rector, Dr. J. M. HOOGVLIET, opende dit Letterfeest met eene Latijnsche prolusio, ten onderwerp hebbende, het betoog der nuttigheid van de zoogenaamde promotiën der Latijnsche Scholen. Hierop werd, met veel lof, van de eerste klasse naar de Akademie bevorderd, C. W. SOEK, ontvangende daarbij een *praemium industriae* en een *testimo-*

 nium,

nium, voor de Griekfche Taal. Gezegde Jongeling verliet het Gijmnafium met het houden eener, door hem zelven geftelde, oratie: *De Batavorum meritis in Literis, praefertim patriis.* Hierop werd van de tweede naar de *ord. fup.* der eerfte klasfe bevorderd, H. P. SCHUURING, met een *praemium* en *testimonium* voor de Griekfche Taal. Van de derde klasfe naar de *ordo inf.* der eerfte, werd met een *praemium* en *testimonium* voor de Griekfche taal bevorderd, J. H. GERLACH. Van de zelfde klasfe gingen naar de *ord. fup.* der tweede klasfe over: B. W. SCHOLTEN en J. L. M. C. LAMAISON; beide met *praemia*, de eerfte met een *testimonium* voor de Griekfche Taal, de laatfte voor de Mijthologie. Van de vierde klasfe naar de *ord. fup.* der derde klasfe, werd met een *praemium* en *testimonia*, voor de Mijthologie en Romeinfche Antiquiteiten bevorderd: M. BUIJS VAN SITTERT; terwijl van dezelfde klasfe met een *praemium* en *testimonia*, voor de Gefchiedenis en de Aardrijkskunde, naar de *ord. inf.* der derde klasfe overging, A. VAN STIPRIAAN LUISÇIUS. Van de vijfde naar de vierde klasfe, werden bevorderd: C. E. LACH, W. C. DE LETH en J. HOOL. De beide eerfte met *praemia*. Van de zesde klasfe naar de vijfde gingen over J. R. VALETON, A. A. D. VAN SCHUIJLENBURCH en J. C. SCHOOR, allen met *praemia*, de eerstgenoemde ook met een *testimonium* voor de Griekfche Taal. Van de *ordo Novitiorum* werden naar de *ord. fup.* der zesde klasfe bevorderd, J. C. VAN HASSELT, C. E. OVERGAAUW PENNIS en F. ELLINCHUIJZEN BOSS, welke jonge lieden nog niet den genoegzamen tijd de lesfen des Gijmnafiums hadden bijgewoond, om naar een *praemium* te dingen; doch ontvingen de beide eerstgenoemde elk een *testimonium*, de eerfte voor de Gefchiedenis, de tweede voor de Aardrijkskunde. Bij het voorle-

lezen dezer bevorderingen, werd tevens bekend gemaakt, dat uit het bijzonder onderwijs naar de tweede klasse des Gijmnasiums was overgegaan. M. A. M. S' GRAVEZANDE GUICHERIT, en op de *ordo Novitiorum* waren ingeschreven: A. T. L. METTELERKAMP en J. POST.

De met *praemia* begiftigden betuigden daarvoor in Latijnsche Dichtmaat hunne dankbaarheid, aan H. E. A. Curatoren, terwijl boven vermelde H. P. SCHUURING, ten slotte eene door hem zelven gestelde declamatio hield: *De Leonidae morte pro patria*. Dit letterfeest werd door eene vrij aanzienlijke schare van toehoorders, waaronder men ook weder den Heere Commissaris voor de Latijnsche Scholen tellen mogt, vereerd, en door een fraai Orkest niet weinig veraangenaamd.

SCHIEDAM

Den 6den Augustus 1832. Heden is hier de jaarlijksche openbare promotie en prijsuitdeeling van de Latijnsche Scholen gehouden. Na eene voorafspraak van den Rector, waarbij hij vol gevoel aan zijnen overleden Vader, den Curator P. BRILLENBURG gedacht, en den nieuwen Curator, den Heer H. P. GIJSBERTI HODENPIJL met zijne benoeming geluk wenschte, beklom de veelbelovende jongeling H. S. J. VAN RIJSOORT het Spreekgestoelte en hield eene door hem zelven vervaardigde Redevoering, *in laudem eloquentiae*. Vervolgens werden de zoowel bij dit, als bij het halfjarig examen, toegezegde prijzen en getuigschriften uitgereikt; en werden bevorderd: tot de Academische lessen, H. S. J. VAN RIJSOORT; tot de eerste klasse; A. NIERMEIJER en Q. J. GODDARD; tot de tweede klasse, extra ordinem, G. J. SPRUIJT; tot de bovenste orde van de vierde klasse E. M. VAN LEEUWEN, P. VAN WAGTENDONK, en extra ordinem; E. BEZEMER; tot de vierde klasse, P. J. VAN DUSSELDORP, J. C. VAN PELT, en

extra ordinem, J. H. NIERMEIJER, tot de vijfde klasse, G. POST VAN DER BURG en B. COOL.

Getuigschriften voor vorderingen in de Grieksche Taal werden gegeven, aan VAN RIJSOORT, A. NIERMEIJER en GODDARD, en voor Februarij aan VAN WAGTENDONK en H. NIERMEIJER.

In de Geschiedenis, aan: SPRUIJT, VAN LEEUWEN, BEZEMER en VAN DUSSELDORP, en voor Februarij, aan: VAN RIJSOORT, A. NIERMEIJER en GODDARD; in de Aardrijkskunde, aan SPRUIJT, VAN LEEUWEN en VAN PELT. In de Mathesis, aan SPRUIJT, VAN WAGTENDONK en VAN PELT. Aan A. NIERMEIJER en L. M. VAN LEEUWEN, zijn buitengewone Eereprijzen, uit hoofde hunner uitstekende vorderingen in de Mathesis ten deel gevallen. De geheele plegtigheid is met fraai Orgel-Muzijk geopend, afgewisseld en gesloten.

AMERSFOORT.

Den 10den Julij 1832. Na dat op den 25sten en 26sten Junij l. l., bij de toen gehoudene Examina, de Leerlingen aan de Latijnsche School dezer Stad blijken hadden gegeven, van de vorderingen door hen in verschillende vakken van onderwijs, gedurende het afgeloopen halfjaar gemaakt, — had op heden de promotie en prijsuitdeeling plaats.

Deze plegtigheid, een aanvang nemende, met het beloonen van den ijver der overwinnaars in de Latijnsche en Grieksche Talen, werd geopend door den verdienstelijken Jongeling A. FRIEDENBURG, met eene Redevoering: *De veterum scriptorum tam Graecorum quam Romanorum diligenti lectione, optimo adversus fortunae iniquitatem praesidio*, — die met eenen eereprijs begiftigd *magna cum laude*, tot de Akademische lessen werd bevorderd. — Vervolgens werden gelijksoortige belooningen uitgereikt, aan de lofwaardige Leerlingen: J. ROTTEVEEL, P. N. VAN DER

STOK,

STOK, A. C. BINNEVELD, C. G. DE JONG, J. P. VAN DER HOEVEN, A. N. J. VAN DE POLL, C. KOK, C. J. MULDER en G. HONDIUS, — terwijl aan J. W. VAN BEEK en J. T. J. VAN RHIJN, loffelijke *testimonia* te beurt vielen.

Hierop overgegaan zijnde tot het beloonen van degenen, die in de Wiskunde en andere op de Latijnsche Scholen onderwezen wordende wetenschappen hadden uitgemunt, werden boekgeschenken toebedeeld, aan: A. FRIEDENBURG, P. N. VAN DER STOK, J. BÖTTEVEEL, A. C. BINNEVELD, C. DE JONG en A. N. J. VAN DE POLL, en een *testimonium* aan C. KOK.

Voor deze bewijzen van goedkeuring der Heeren Curatoren, werd door alle deze Jongelingen in de Latijnsche en Nederduitsche Talen de hartgrondigste dank betuigd, — en dit feest even gelijk het begonnen, en bij tusschenpozen vervangen was, met fraai Orgel-Muzijk besloten.

BOLSWARD.

Den 31sten Julij 1832. Nadat, op den 25sten dezer, het gewoon halfjarig examen op de Latijnsche school gehouden was, in de Latijnsche en Grieksche talen, Wiskunde, Geschiedenis en Aardrijkskunde, waarbij de leerlingen voldoende bewijzen hunner vorderingen hadden gegeven, had heden alhier de promotie en uitdeeling der eereprijzen plaats, in de kerk der Doopsgezinden. — Deze plegtigheid werd door den Rector geopend met eene passende voorafspraak, waarbij de nieuw benoemde Curatoren de Heeren I. VAN DER VEGT, W. VAN HULST, en S. B. OSBERIUS, werden geluk gewenscht, en hulde toegebragt aan de langdurige diensten van den Heer H. BRAUNIUS OSBERIUS, die zijne betrekking als Curator had nedergelegd.

Hierna beklommen drie verdienstelijke jongelingen J. WIGGERTS EIDSMA, van *Hindelopen*, R. BINKES, en S. KUIPER, het spreekgestoelte, spre-

kende de eerste: *de Coriolano ejusque rebus gestis*; de tweede: *de Bello Numantino*; en de derde: *de Phocione Atheniensi*; waarna zij met grooten lof tot de Akademische lessen werden bevorderd.

Prijzen werden uitgereikt bij hunne bevordering tot hooger onderwijs: aan J. W. EIDSMA, de eerste prijs, aan R. BINKES, de tweede. Op de tweede klasse, aan H. ONEIDES, op de vijfde, aan H. SCRINERIUS, op de zesde, aan W. FRIKEMA en O. DE HOOP van *Nieuwland*, een eervol getuigschrift voor betoonde vlijt en goed gedrag.

Verder ontvingen Getuigschriften voor gemaakte vorderingen: in de Meetkunde R. BINKES, voor Geschiedenis en Aardrijkskunde J. W. EIDSMA en R. BINKES, en op de vijfde klasse H. SCRINERIUS, voor Geschiedenis.

Vervolgens werden bevorderd van de zesde, naar de vijfde klasse: W. FRIKEMA en O. DE HOOP, van de tweede orde der vijfde naar de eerste orde, H. SCRINERIUS, H. BINKES en K. VISSCHER en van de tweede naar de eerste klasse, H ONEIDES.

Mede zijn bij deze gelegenheid prijzen uitgereikt, welke na het gehouden winter Examen, waren toegekend: op de eerste klasse, aan J. W. EIDSMA, en, op de tweede orde van dezelve, aan S. KUIPER, op de tweede klasse: aan H. ONEIDES, op de derde klasse, aan R. VAN DER MOLEN, en op de zesde klasse, aan H. SCRINERIUS.

Nadat de met prijzen begiftigde Jongelingen, op eene bevallige wijze hunnen dank aan Curatoren hadden betuigd, werd voorts deze plegtigheid verhoogd, door de belangstelling van vele toehoorders, en, door Orgel-Muzijk afgewisseld, door den Rector met eene toespraak aan zijne Leerlingen besloten.

DOK-

DOKKUM.

Den 13den Aug. 1832. Den 22sten Maart j. l., overleed alhier, in den ouderdom van bijna 53 jaren, de Heer K. STORY, Ph. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct.

Sedert 30 jaren was hij geplaatst aan de Latijnsche Scholen; vroeger als Conrector te *IJsselstein* en te *Zwolle*, de laatste 15 jaren als Rector alhier; als zoodanig belast met den geheelen omvang van het onderwijs, dat aan de Latijnsche Scholen moet gegeven worden, zonder eenige mede- of hulp onderwijzers; daarbij in het belang van zijn huisgezin doorgaans verscheidene kostdiscipelen houdende, en vele privaat lessen gevende, was hij niet in de gelegenheid voor het Publiek als Schrijver en Geleerde op te treden. Wie hem ook mogt leeren kennen, roemde en bewonderde zijne uitstekende geestvermogens, veel omvattende kennis, bijzondere geschiktheid tot het geven van onderwijs en om met jonge lieden om te gaan, en zijne voorbeeldige werkzaamheid en vlijt.

De Akademische Senaat te *Groningen* erkende zijne verdiensten, door hem het Doctoraat in de Letteren, *honoris Causa*, op te dragen. Vele vroegere en latere leerlingen, die hij vormde en tot hoogere studiën opleide, gedenken met dankbaarheid de verpligting, die zij aan hunnen vorigen leermeester hebben, en s'mans dood is evenzeer een groot verlies voor de Latijnsche Scholen, als dezelve smartelijk is voor de nagelatene weduwe en kinderen en vele vrienden, zoo hier als elders.

De oudste zoon van den overledenen, die te *Groningen* in de Godgeleerdheid studeert, maar tevens Kandidaat is voor het Doctoraat in de Letteren, was, door kinderlijke liefde gedrongen, overgekomen om zijnen zieken vader eenigen

tijd

tijd in het geven van onderwijs behulpzaam te zijn. Na den dood des vaders werden Curatoren door den Heer Gouverneur van *Vriesland*, namens Z. Exc. den Minister van Binnelandsche Zaken gemagtigd, om dezen zoon met de voorlopige waarneming van het Rectoraat te belasten, terwijl later door genoemden Heer Minister tot Rector alhier benoemd is, de Heer J. H. WAAREN, thans Rector te *Veendam*, die zijnen nieuwen post met October aanstaande, denkt te aanvaarden.

Het gewoon halfjarig Examen heeft dus den 8den dezer kunnen plaats hebben, en met blijdschap hoorden Curatoren bij hetzelve de bewijzen van den ijver, waarmede den Heer W. H. STORT, de hem opgedragene taak tot dus ver vervuld heeft. In den namiddag van denzelfden dag geschiedde de openlijke prijsuitdeeling en promotie in de Kerk der Hervormden, bij welke gelegenheid voor de eerstemaal als Curatoren tegenwoordig waren: de Ed. Achtb. Heer W. R. VAN DER WEIDE, door Z. M. den Koning benoemd tot Burgemeester der Stad, in plaats van den Heer R. VAN KLAFFENS, als zoodanig op deszelfs verzoek honorabel ontslagen en de Wel Eerw. Heer J. VAN KUIJK, Pred. bij de Hervormden.

De waarnemende Rector opende laatstgenoemde plegtigheid met eene aanspraak, in welke hij met aandoening zijnen overledenen vader en diens werkzaamheden ten dienste van het onderwijs, gedacht, en waarin hij Curatoren zijnen dank betuigde voor het in hem gestelde vertrouwen. Vervolgens hielden twee uitmuntende leerlingen door hen zelve opgestelde redevoeringen; de eerste, A. J. HAMERSTER, over de spreuk: *Amicus certus in re incerta cernitur*; de tweede, A. W. M. VAN HASSELT, over de spreuk: *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*; de-

deze beide werden daarop naar de Akademie bevorderd, als ook F. VAN BALEN en T. IJ. NOORDENBOS; en naar de hoogste klassen: S. K. SIKKEMA, B. L. COCK en F. DE BOER; naar de tweede klasse: P. VAN GENDEREN STORT, D. W. VAN KUIJK en G. POSTHUMA; naar de derde: P. H. A. VAN GENDEREN; en naar de vierde: E. N. VAN KLEFFENS, P. VAN STEENWIJK, D. DE BOER en J. W. VAN PEIJMA. Praemien werden uitgereikt aan A. J. HAMERSTER, A. W. M. VAN HASSELT, S. K. SIKKEMA, P. VAN GENDEREN STORT, P. H. A. VAN GENDEREN en E. N. VAN KLEFFENS, welke alle daarvoor hunnen dank aan Curatoren betuigden, de eerste in de Latijnsche, de beide laatsten in de Nederduitsche taal. De plegtigheid werd door den fungerenden Rector met een Nederduitsch vers, en korte Latijnsche aanspraak besloten.

ALMELO.

Den 30sten Julij 1832. Na voorafgegaan examen, waarbij de leerlingen der Latijnsche school en van die voor het middelbaar onderwijs zeer voldoende blijken van hunne vorderingen hadden gegeven, werd heden in de kerk der Doopsgezinde Gemeente de promotie en prijsuitdeeling gehouden.

De zeer verdienstelijke Rector dezer school, de Heer B. MULDER, opende deze plegtigheid met eene verhandeling *de primordiis historiae*, waarna, door de twee meest gevorderde en veel belovende leerlingen der Latijnsche school H. COSTER en B. R. MOLLINK, door hen zelven opgestelde redevoeringen werden uitgesproken; door den eersten *de vita et meritis Phocionis*, — door den anderen *in laudem Epaminondae*. — Beiden ontvingen tevens welverdiende prijzen tot belooning van hunne voorbeeldige vlijt en goed gedrag. — Voorts werden op de Latijnsche school tot hoogere klassen bevorderd en met prijzen be-

gif-

gifrigd H. J. RAEDT, E. C. C. VAN LENNEP, T. E. HOOGKLIMMER, terwijl ook aan A. M. DIKKERS van *Borne*, bij zijnen overgang van de tweede tot de eerste orde der derde klasse een getuigschrift van naarstigheid en onberispelijk gedrag werd uitgereikt.

Op de school voor het middelbaar onderwijs ontvingen prijzen en werden bevorderd L. D. VAN LENNEP, J. H. DE BOSSON, G. D. RAEDT, J. COSTER, J. OTHMAR COSTER, A. OLDEMAN. Getuigschriften wegens betoonde vlijt en goed gedrag werden gegeven aan D. KREMER, en C. J. COSTER, terwijl ook nog de leerlingen der Latijnschen school H. COSTER en T. E. HOOGKLIMMER, wegens hunne vorderingen in de Fransche taal, met prijzen van goedkeuring werden begiftigd. — Al de bekroonde leerlingen hebben op eene gepaste wijze hunnen dank betuigd, en de plegtigheid is zeer tot genoegen van alle aanwezigen afgelopen.

MEPPEL.

Den 9den Julij 1832. Heden had alhier in het Kerkgebouw de openlijke prijs uitdeeling en bevordering der Leerlingen van de *Latijnsche* School plaats.

Deze plegtigheid met eene voorafspraak door den Rector geopend zijnde, werden de volgende verdienstelijke jongelingen met prijzen beschonken: P. J. N. WETSELS, op den tweeden rang van de eerste klasse; G. P KITS VAN HEIJNINGEN, op den eersten rang van de tweede klasse; A. VOS HOUWINK, op den eersten rang van de derde klasse; M. DASSEN, op den tweeden rang van dezelfde klasse.

Eindelijk zijn tot hoogere klassen bevorderd: P. J. N. WETSELS, van den tweeden rang eerste klasse tot den eersten rang van dezelfde klasse, G. P. KITS VAN HEIJNINGEN van den eersten rang twee-

tweede klasse, tot den tweeden rang eerste klasse, A. VOS HOUWINK, van den eersten rang derde klasse, tot den tweeden rang tweede klasse, M. DASSEN, van den tweeden rang derde klasse tot den eersten rang van dezelfde klasse. —

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

ALGEMEENE SIJNODE DER HERVORMDE KERK, IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

1832.

Uit kracht van het Algemeen Reglement, voor het bestuur der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der Nederlanden, Art. 20. en ingevolge eener dispositie van zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. de dato 28sten Mei l. l., N°. 12. is deze Hooge Kerkvergadering op den 4den Julij, in het Lokaal, voor hare zittingen bestemd, zamengekomen.

Tot Leden dezer Sijnodale Vergadering waren, volgens Art. 17. van het Algemeen Reglement, door de natemelden Provinciale Kerkbesturen, benoemd de navolgende Hoog Eerwaarde Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct., Pred. te *Arnhem*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer J. A. PLUIJGERS, Pred. te *Leijden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Hol-*

Holland, de Heer H. WEIJLAND, Pred. te *Amsterdam*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer A. J. SNOUCK HURGRONJE, Theol. Doct., Pred te *Middelburg*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer A. FRANCKEN, Pred. te *Utrecht*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer J. P. KOOPF, Pred. te *Oudeberkoop*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de Heer E. L. SIEGMAN, Pred. te *Delden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer M. CORSTIUS, Pred. te *Beerta*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer W. H. FOLCKERS CRANSSEN, Pred. te *Dwingelo*.

Uit de Commissie tot de Huishoudelijke Zaken der Waalsche Kerken, de Heer J. TEISSÈDRE L'ANGE, Pred. te *Amsterdam*.

Uit de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken, in Nederlands *Oost-* en *West-Indiën*, de Heer A. LENS, Pred. te *'s Gravenhage*, en als Ouderling uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer Mr. P. RAS, Ouderling te *Utrecht*, als Secundus van den Heer Mr. P. A. VAN SCHERMBEEK, Ouderling aldaar.

Deze waren alle tegenwoordig, benevens den Secretaris der Sijnode I. J. DERMOUT, Hofprediker van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en Pred. te *'s Gravenhage*, en den Quaestor Generaal J. B. SCHOLTEN, Oud-Ouderling, te *Amsterdam*.

Tot praeadviserende Leden, waren, door de Godgeleerde Faculteiten der drie Hooge Scholen, afgevaardigd:

Door

Door de Godgeleerde Faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar N. C. KIST.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar J. HERINGA ELIZA'S ZOON.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar J. F. VAN OORDT J. W. ZOON,

Volgens kennisgeving van zijne Excellentie, den Minister van Staat, belast met de generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. de dato den 28sten Mei l. l., N°. 12 bleek het, dat door zijne Majesteit, bij Hoogstderzelver besluit van den 25sten bevorens N°. 84. waren benoemd:

Tot President dezer Sijnodale Vergadering, de Heer Dr. H. H. DONKER CURTIUS, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, Pred. te *Arnhem*; en tot Vice-President de Heer W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, en tot deszelfs Secundus de Heer Dr. A. J. SNOUCK HURGRONJE, Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, Pred te *Middelburg*.

Nadat de Leden gezeten waren, verscheen in de Vergadering zijne Excellentie de Minister van Staat, belast met de generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. vergezeld van den Wel Edel Gestr. Heer, Secretaris en Adviseur.

De President opende de Vergadering met het gebed, waarop zijne Excellentie, de Minister van Staat, met eene, naar de omstandigheden ingerigte, aanspraak, deze zeventiende bijeenkomst van de Algemeene Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk, in naam van zijne Majesteit den Koning, voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak van zijne Excellentie op eene gepaste wijze had beantwoord, rigtte zijn Hoog Eerw. het woord tot de Leden dezer Kerkvergadering, en wekte hen bemoedigend op

tot de gewigtige werkzaamheden, waartoe zij waren zamengekomen.

Op Zondag den 8sten Julij, hield de Sijnode hare openlijke zitting, des voormiddags in de Klooster-Kerk, te *'s Gravenhage* In deze zitting, hield de Hoog Eerwaarde Heer J. A. PLUYGERS, Pred. te *Leiden*, daartoe uitgenoodigd bij dispositie van zijne Excellentie, den Minister van Staat, belast met de generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. de dato den 28sten Mei l. l, N°. 12., de Sijnodale Leerrede. Dezelve had tot onderwerp, *Matth.* XXIII: 8*b*. *Een is uw Meester* [*namelijk*] *Christus, en gij zijt alle broeders*; als bevattende een grondbeginsel, door Hem zelven aan zijne Discipelen, en in hen aan al zijne belijders aanbevolen; — door de Kerkhervorming der XVIde Eeuw hersteld en gehandhaafd, en door ons in verschillende betrekkingen nog steeds met allen ernst te behartigen.

De werkzaamheden der tegenwoordige Sijnodale Vergadering, op den 18den Julij, ten einde gebragt zijnde, heeft de President, in tegenwoordigheid van zijne Excellentie den Minister van Staat, deze zeventiende Vergadering van de Algemeene Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk, met gebeden en dankzeggingen gesloten.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM, den 5den Augustus. Heden is onze nieuwe Leeraar, Ds. J. VAN DER FELTZ, door zijnen jongsten Ambtgenoot J. STEENMEIJER bevestigd, tot de dienst van het Evangelie. De Bevestiger behandelde *Titus* II: 15. *Spreek dit, en vermaan en bestraf met allen ernst; dat niemand u ver-*

acht-

achté. De Bevestigde deed 's avonds zijne intrede met *Hebreën* XII: 28. *Daarom alzoo wij een onbeweeglijk Koningrijk ontvangen, laat ons de genade vasthouden, door dewelke wij welbehaaglijk Gode mogen dienen, met eerbiedinge en godvruchtigheid.*

WAGENINGEN. Alhier is na eene ziekte van weinige dagen in den bloei zijns levens overleden, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. W. VAN DOLDER. De Correspondens zal hier van nader verslag geven.

LUNTEREN. Op den 8sten Mei, gaf Ds. VAN GORKOM, bij de vervulling zijner vakatuurbeurt, ons kennis van het overlijden van Ds. H. CATS, Leeraar der Hervormde Gemeente, te *Leiden*, voormaals onze waardige Herder. Dit treurig berigt, en de hartelijke toespraak, bij deze gelegenheid, werd niet zonder eenige deelneming aangehoord door allen, die den waardigen man gekend hebben.

Van de beroeping van eenen nieuwen Predikant, heeft de Correspondens nog geen verslag bekomen.

BEEKBERGEN. Op den 5den Augustus, is door Ds. P. MANDEN, Pred. te *Wilp*, alhier in zijne dienst bevestigd, de Wel Eerw. Heer B. WESSELING, Kandidaat bij het Kerkbestuur van *Overijssel.*

TWELLO vakant. Zie Jan. 1832.

ZUTPHEN.

DOESBURG, den 24sten Junij, 1832. Nadat onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer, A. H. SANDBERG, op den 22sten dezer, in tegenwoordigheid van Ds. J. PARÉ, Predikant te *Didam*, als gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, van zijne betrekking op de Klassis van *Zutphen*, en van deze Gemeente was losgemaakt,

heeft zijn Eerw. heden van ons een zegenend afscheid genomen, predikende over *Pred.* XII: 13.

DOESBURG, den 9den Julij 1832. Uit het te voren daargestelde twaalftal van Heeren Predikanten, heeft de Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, den 21sten Junij, het volgend zestal gemaakt:

DD. J. H. BÖSKEN, Predd te *Hall.* T. C. R. HUIJDECOPER, Th. Dr. te *Woudenberg.* J. F. VAN HOOGSTRATEN, te *Hengelo.* F. ATTENBOORN L'ALLEMAND, te *Brummen.* J. PARÉ, Th. Dr. te *Dodam.* R. O. ANTON, te *Monster.* De laatste met het lot tegen DD. J. N VAN DER ZANDT, te *Oirschot*, en W G. VAN DER BROEK, te *Hattem.*

Dit zestal op heden gebragt zijnde tot het volgend drietal:

DD. VAN HOOGSTRATEN, PARÉ en HUIJDECOPER.

Is daaruit dadelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer T. C. R. HUIJDECOPER, Theol. Doct. en Predikant te *Woudenberg.*

GEESTEREN, den 24sten Julij. Heden morgen overleed onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. DULL, aan een verval van krachten, in den ouderdom van ruim 60 jaren, nalatende eene Weduwe met drie kinderen, waarvoor het annus gratiae zal waargenomen worden.

De Wel Eerw. Heer J. TER MEULEN, Predikant te *Gelselaar*, en Consulent dezer Gemeente, gedacht aan onzen overleden Leeraar, in de eerste vacatuurbeurt, met *Hebr.* XIII: 7a. en wekte ons bij die gelegenheid op, om aan hem te gedenken, en naar het woord, dat hij onder ons verkondigd had, ons levensgedrag in te rigten.

ZUTPHEN, den 30sten Julij. Uit het voorheen gemelde zestal, is vervolgens dit drietal geformeerd:

DD.

DD. STROEVE, MOLSTER en OTTERBEEK, respective Predikanten te *Maassluis*, *Rijswijk* en *Zoelen*, en daaruit op heden beroepen, D. MOLSTER, die dit beroep in beraad heeft genomen.

BOMMEL.

WEL en AMMERZODEN. Den 25sten Julij is alhier, op uitgebragte Collatie van den Wel Ed. Heer H. VAN DIEDEN, als gevolmagtigde van den Hoog Welgeb. Heer L. A. A. BARON DE WOELMONT en Vrouwe, J. E. F. S. M. GISLAINE, Baronnesse DE WOELMONT, geboren Gravin CHRISTIJN DE RIBEAUCOURT, deszelfs Echtgenoote, Heer en Vrouwe der Heerlijkheid *van Ammerzoden*, *Wel* en *Wordragen*, tot Predikant beroepen, de Wel Eerw. Heer M. T. VOS UIJTERLIMMIGE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid Holland*, die deze beroeping, in afwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

AALST vakant. Zie Junij 1832.

HARDERWIJK.

BARNEVELD, den 22sten Julij 1832. Na dat onze, naar *Arnhem* beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER FELTZ, op den 18den dezer, door den Wel Eerw. Heer A. L. EVERWIJN, als gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Harderwijk*, in de tegenwoordigheid van onzen oudsten Leeraar en Consulent dezer Gemeente, van zijne betrekking tot de Gemeente en Kerkeraad was ontslagen, heeft zijn Eerw. op heden van ons afscheid genomen, naar aanleiding van 2 *Cor.* XIII: 11. *Voorts Broeders! zijt blijde, wordt volmaakt, zijt getroost, zijt eensgezind, leeft in vrede, en de God der liefde en des vredes zal met u zijn.*

BARNEVELD, den 6den Aug. 1832. Na verkregene handopening tot het doen eener beroeping, in de plaats van Ds. J. VAN DER FELTZ, van hier naar *Arnhem* vertrokken, heeft de Ker-

-beraad, onder voorzitting van onzen oudsten Predikant, het navolgende twaalftal van Predikanten gemaakt.

DD. HUIJDECOPER, Theol. Doct. te *Woudenberg*. EVERWIJN, te *Voorthuizen*. VAN DEN BROEK, te *Hattem*. VAN DER TUUK ADRIANI, Theol. Doct. te *Deijl* en *Enspijk*. J. PARÉ, Theol. Doct. te *Didam*. BUIJS BALLOT, te *Brakel*. HESSELING, te *Wierden*. KIST, te *Zeijst*. PARÉ, te *Wehl*. PAUW, te *Spankeren* en *Dieren*. BLAAUW, te *Zonnemaire*. MEIJER, te *IJzendoorn*.

En daaruit dit zestal.

DD. HUIJDECOPER, EVERWIJN, VAN DEN BROEK, HESSELINK, PARÉ, te *Didam*, en BLAAUW.

Drietal:

DD. HUIJDECOPER, EVERWIJN en VAN DEN BROEK.

Waaruit beroepen is de Wel Eerw. Heer, T. C. R. HUIJDECOPER, Theol. Doctor en Predikant te *Woudenberg*.

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 7den Aug. 1832. Alhier is, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het afsterven van onzen waardigen Leeraar, J. UITDENBROEK, na verkregen handopening, geformeerd het volgend acht-tal van Predikanten, in tegenwoordigheid van den Consulent, W. H. FRANKAMP, Pred. te *Leidschendam*.

DD. J. F. VAN HOOGSTRATEN, Pred. te *Hengelo*. J. A. CARLIER, te *Zuilichem* en *Nieuwaal*. B. S. TENCKINCK, te *Kwadijk*. N. J. A. ROLDANUS, Th. Dr. te *Heilo*. L. F. SURINGAR, te *Ethen* en *Drongelen*. F. J. ZAALBERG, te *Nieuw Beijerland*. M. M. SCHIM VAN DER LOEF, te *Barendrecht*. H. F. TIMMERS VERHOEVEN, Th. Dr. te *Arkel*.

En

En daaruit dit drietal:

DD. J. F. VAN HOOGSTRATEN, M. M. SCHIM VAN DER LOEF en L. F. SURINGAR, met het lot tegen M. J. A. ROLDANUS.

Waaruit met eenparigheid van stemmen is beroepen, de Wel Eerw. Heer J. F. VAN HOOGSTRATEN, Pred. te *Hengelo*, wien die beroeping is toegezonden.

SCHIPLUIDE vakant. Zie Febr. 1832.

ROTTERDAM.

HOOGVLIET staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

VLAARDINGEN staat vakant te worden. Zie Julij 1832.

LEIDEN.

NOORDEN, den 15den Julij. Op heden, maakte onze tegenwoordige Leeraar, op het einde zijner Leerrede over *Psalm* XXXVII: 37, ons bekend, met het afsterven van eenen onzer vorige Leeraars, den Wel Eerw. Heer A. NAGEL, die ook onder ons, met ernst en getrouwheid, in de dienst des Evangeliums werkzaam was, en op den 3den Julij l. l., na een langdurig en smartelijk lijden, in den Heere ontsliep. Wekkende ons bij deze gelegenheid op, veel op zijn voorbeeld te staren, en zijne lessen, vermaningen en Christelijk leven natevolgen, op dat ook eenmaal ons sterven, als dat van den zalig ontslapene, vrede zij. —

VALKENBURG den 20sten Julij 1832. Ter vervulling van de in onze Gemeente bestaande vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. J. KNAP, naar de Gemeente van *Heerde*, is de Kerkeraad, na verkregen handopening van het Ministerieël Departement en Consent van den Ambachtsheer *van Valkenburg*, den Wel Eerw. zeer gel. Heer G. R. BENFOORT VAN VALKENBURG, Predikant te *Soeterwoude*, op den 14den Maart l. l., onder voorzitting van den Consulent, Ds.

J. TENCKINCK, Predikant te *Voorschoten*, tot het maken der navolgende nominatiën bijeengekomen.

Zestal:

DD. STETTEROGGE, Predd. te *Piershil*. HOFSTEDE, te *Hoogvliet*. KAM, te *Oudenhoorn*. ZAALBERG, te *Nieuw Beijërland*. TENCKINCK, te *Kuijdijk*, en SEPP, te *Terheide*.

Drietal:

DD. STETTEROGGE, HOFSTEDE en TENCKINCK.

Waaruit, na bekomen autorisatie, op den 4den Julij is beroepen, Ds. J. D. STETTEROGGE, Predikant te *Piershil*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, op heden heeft aangenomen.

LEIDEN eene Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

HILLEGOM staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

DORDRECHT.

WESTMAAS, den 1sten Julij 1832. Onze Leeraar, C. B. VAN KOETSVELD, maakte ons heden bekend met het zoo onverwacht als treurig afsterven der Hoog Welgeb. Vrouwe, Weduwe FR. DE ROO VAN WESTMAAS, geb. VAN DER KAA, in leven Ambachtsvrouw van *Westmaas* en *Groep*, overleden te *Dordrecht*, den 27sten Junij l. l., in den ouderdom van 36 jaren. — Gedachtig aan hare Christelijke deugd ook onder ons betoond, wekten wij elkander op, hare nagedachtenis in zegenend aandenken te bewaren, en zelve bij dit zoo treffend sterfgeval, onzes doods indachtig te zijn.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK vakant. Zie Sept. 1831.

CILLERSHOEK vakant. Zie Maart 1832.

GORINCHEM. Zie Julij 1832.

GOUDA.

HAGESTEIN, den 15den Julij. De Kerkenraad onzer Gemeente heden vergaderd zijnde, heeft

heeft, ter vervulling van de vakature alhier, het navolgende zestal van Heeren Proponenten, bij verschillende Kerkbesturen, geformeerd, in tegenwoordigheid van Ds. C. H. HAGENBERG, Consulent alhier, en Predikant te *Everdingen*:

De Heeren: A. H. C. VAN SENUS, J. KOBUS, H. TANNER, J. VAN SORLEN, W. VAN GULPEN en W. J. MULLER.

HAGESTEIN, den 18den Julij. Heden is het navolgende drietal door onzen Kerkenraad geformeerd, weder in tegenwoordigheid van den Consulent:

De Heeren: A. H. C. VAN SENUS, J. KOBUS en J. VAN SORLEN, zullende eerlang tot het beroep worden overgegaan.

NOORDELOOS, den 16den Julij 1832. Op den 2den dezer, werd ons onze Leeraar, ADOLF NAGEL, ten gevolge eener zeer smartelijke ongesteldheid van verscheidene weken, door den dood ontnomen. Zijn Eerw. bereikte den ouderdom van ruim 48 jaren, en laat eene bedroefde weduwe na met zeven onmondige kinderen. Ruim drie en een half jaren had hij onder ons gearbeid, en was bevorens te *Ethen* en *Drongelen*, alsmede te *Noorden*, in de Evangeliebediening werkzaam geweest. De eerste predikbeurt na 's mans overlijden is alhier waargenomen, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer VAN DUIJL, Pred. te *Nieuwland*, die de Gemeente, naar aanleiding van *Openb.* XIV: 13, in 't midden: *zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan*; bij dit sterfgeval bepaald, en haar opgewekt heeft, om zich door geloof en deugd voor den dood voor te bereiden. Het jaar van gratie voor de weduwe zal door den Ring van *Vianen* worden waargenomen.

BERKENWOUDE c. a., den 22sten Julij. Heden maakte onze Leeraar, A. HISSINK, ons be-

kend, voor eenige dagen, eene beroeping ontvangen te hebben naar de Gemeente van *Cillaarshoek*, onder de Klassis van *Dordrecht*, en dezelve in beraad te zullen nemen.

BRIELLE.

PIERSHIL, den 22sten Julij. Heden berigtte ons onze Leeraar, Ds. J. D. STETTEROGGE, dat hij zich verpligt had gevonden, de beroeping naar de Gemeente van *Valkenburg*, van welker ontvangst hij ons voor veertien dagen kennis gaf, onder inwachting der vereischt wordende goedkeuringen, aan te nemen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant. Zie Julij 1832.

ALKMAAR.

BERGEN vakant. Zie Dec. 1831.

HOORN.

VENHUIZEN, den 29sten Julij Onze Leeraar, Ds J. HESS, heeft heden gedachtenis gehouden, van zijne alhier vervulde vijf en twintigjarige Evangeliedienst in deze Gemeente, naar aanleiding van *Gen.* XXXII: 10*a*. God sterke verder den waardigen man in zijne werkzame en nuttige pogingen, om ons wezenlijk heil, op allerlei wijze te bevorderen, en doe hem vruchten zien van zijnen onvermoeiden arbeid!

HOORN. De beroeping hier uitgebragt, op Ds. J. H. GUNNING, Pred. te *Vlaardingen*, is door hem aangenomen, en heeft reeds de gevorderde goedkeuringen ontvangen.

SPAN-

SPANBROEK EN OPMEER vakant; Zie Junij 1832.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

WESTZOUBURG. Alzoo onze Gemeente, bij Koninklijk besluit van den 16den Maart l. l., N°. 92. vereenigd is geworden met de Gemeente van *Oostzouburg*, en bij dat zelfde besluit onze Leeraar, Ds. J. DE ROCHEFORT, salvo honore et stipendio, Emeritus verklaard, zoo heeft zijn Eerw. op den 24sten Junij l. l., zijn dienstwerk in ons midden nedergelegd, met eene plegtige afscheidsrede, naar aanleiding van *Hand.* XXI: 14*b*, 15, 17 en 18. De opwekking ten doel hebbende, om met eerbiediging van den wil van God, en in gehoorzaamheid aan het besluit van onzen Koning, zich broederlijk met de Gemeente van *Oostzouburg* te vereenigen. Zoo dat WEST- EN OOSTZOUBURG, voortaan eene gecombineerde Gemeente zijn zal.

BEKERKE, den 15den Julij 1832. Deze dag was voor ons een dag van genoegen, daar Ds. J. VAN RHEE, in zijne dienst onder ons werd bevestigd, door Ds. S. LUIJMES, Pred te *Westkapelle*, als tweeden Consulent dezer Gemeente, met 1 *Cor.* XIV: 12*b*. Terwijl de bevestigde een aanvang van zijne dienst maakte, met 2 *Cor.* V: 14. Een groot aantal hoorders woonde deze plegtigheid bij, en alles liep naar genoegen af.

GRIJPSKERKE, den 4den Julij 1832. Heden is de Kerkeraad, onder voorzitting van den tweeden Consulent, Ds. S. F. KRUIJT, Pred. te *Aagtekerke*, wettig bijeengekomen, en heeft, tot vervulling der alhier ontstane vakature, met medestemming van den Hoog Welgeb. Heer Mr. M. C.

PAS-

PASPOORT VAN GRIJPSKERKE, eenparig beroepen Ds. D. A. VAN DER MADE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die dit beroep, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

ZIERIKZEE.

THOLEN vakant. Zie Maart 1832.

HAAMSTEDE vakant. Zie Julij 1832.

GOES.

'S GRAVENPOLDER vakant. Zie Nov. 1831.

IJZENDIJKE.

KADZAND, den 20sten Julij. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. VAN RHEE, naar *Bekerke*, is, na verkregen handopening, en onder voorzitting van den Consulent, door den Kerkeraad geformeerd het volgende zestal:

DD. T. R. HUIJSERS, J. A. JANSSEN, C. MEEUSE, J. P. HOFMAN, A. HOUTKAMP en R. SCHOUTEN, Predd. te *Retranchement*, *St. Anna ter Muiden*, *den Hoek*, *ter Neuzen*, *Nieuwvliet* en *Waterland* (*Kerkje.*)

Op het drietal:

DD. HUIJSERS, JANSSEN en HOFMAN.

Waaruit beroepen is, Ds. J. A. JANSSEN, Pred. te *St. Anna ter Muiden*, aan wien de beroepingsacte is toegezonden.

ST. ANNA TER MUIDEN, den 22sten Julij. Heden gaf onze Leeraar, Ds. J. A. JANSSEN, ons kennis van het ontvangen eener beroeping naar de Gemeente van *Kadzand*, en verklaarde dezelve eenigen tijd in beraad te zullen nemen. — Op den 5den Augustus mogten wij, tot onze blijdschap, vernemen, dat onze Leeraar en vriend, ons, in deze zoo onrustvolle tijden, en in den voor deze Gemeente inzonderheid, als liggende op de uiterste grenzen, zoo gevaarlijken toestand, niet verlaten, maar bij ons blijven wilde, en verbond zich

zich, bij gelegenheid der Avondmaalsviering, aan de Tafel des Heeren, op de liefderijkste en plegtigste wijze, bij vernieuwing aan ons.

OOSTBURG. Zie Julij 1832.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijn op den 1sten Augustus, tot de Predikdienst geädmitteerd: de Heeren H. A. LAAN en G. J. NAHUIJS.

AMERSFOORT

WOUDENBERG, den 22sten Julij 1832. Onze Leeraar, T. C. R. HUIJDECOPER, Theol. Doct., gaf ons heden kennis, dat zijn Eerw. bedankt had, voor de beroeping naar de Gemeente van *Doesburgh*; en verbond zich van nieuws aan ons, naar aanleiding van *Philipp.* I: 19. Ten anderen maal derwaarts beroepen zijnde, heeft zijn Eerw. tot onze blijdschap wederom bedankt. Waarna wij op Zondag, den 12den Augustus, van onzen Leeraar mogten vernemen, hoe ook eene beroeping, op den 6den Augustus, naar de Gemeente van *Barneveld* ontvangen, door zijn Eerw. was afgewezen.

VRIESLAND.

Den 1sten en 2den Aug. l. l., zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland* tot de predikdienst geadmiteerd: T. OOSTERBEEK, J. H. REDDINGIUS, C. BOON, K. H. B. HASELHOFF ROELFSEMA en T. E. HEIMECKEN, Kandidaten in de Letteren en in de Godgeleerdheid bij de Akademie te *Groningen*.

LEEU-

LEEUWARDEN.

BEETGUM, den 15den Julij 1832, is de Kandidaat J. MEIJER, als Predikant der Hervormde Gemeente, hier bevestigd geworden, door Ds. W. G. SMIDT, Predikant te *Menaldum* en Consulent van deze Gemeente, met eene Leerrede over *Matth.* XXVIII: 19. het tweede gedeelte: *leerende hen onderhouden alles wat ik u geboden heb.*

De oplegging der handen geschiedde door den voornoemden Consulent, alsmede door Ds. E. LUBBELAIJ REDDINGIUS, Predikant te *Engelum.*

De bevestigde Leeraar aanvaardde des namiddags hier zijne dienst, met eene leerrede over 1 *Cor* XII: 27. *En gij lieden zijt het ligchaam van Christus, en Leden in het bijzonder.*

Den 17den dier maand is de bevestigde Predikant voornoemd, tot Lid der Klassis van *Leeuwarden*, uit naam van derzelver Bestuur, door den Praeses en Scriba, verklaard geworden.

STIENS staat vakant te worden, Ds. D. A. ESCHER, Predikant alhier, heeft reeds de Koninklijke approbatie zijner beroeping naar *Bozum*, onder de Classis van *Sneek*, ontvangen.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA. vakant. Zie Oct. 1831

HARLINGEN.

FRANEKER, den 22sten Julij 1832. Heden vernamen wij, dat onze jongste Leeraar, Ds. M. A. AMSHOFF, de beroeping onlangs te *Groningen*, op hem uitgebragt, onder inwachting der Kerkelijke en Koninglijke approbatien, had aangenomen.

RIED EN BOER. vakant. Zie Nov. 1831.

SNEEK.

BOZUM. vakant. Zie Aug. 1831.

NIEUWLAND. vakant Zie Oct. 1831.

DOKKUM.

GERKESKLOOSTER, den 15den Julij 1832.

Den

Den 8sten dezer maakte onze Leeraar, D. D. J. WESTERLOO, ons bekend, eene beroeping naar de Gemeente van *Grootegast* en *Doezum*, onder de Klassis van *Groningen*, ontvangen en in beraad genomen te hebben. — Heden berigtte hij ons, voor dezelve bedankt te hebben, en verbond hij zich op nieuw aan zijne tegenwoordige Gemeente.

NES OP AMELAND, den 22sten Julij. Onze Leeraar, N. VIËTOR, gaf ons heden berigt, dat hij eene beroeping had ontvangen tot tweeden Leeraar te *Jemgum* in *Oostvriesland*, dewelke door hem in beraad was genomen.

RINSUMAGEEST c. a. vakant. Zie Nov. 1831.

HEERENVEEN.

TJALLEBERD, c. a. den 12den Aug. 1832. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. LÜMER, ons bekend, dat zijn Eerw. had ontvangen eene beroeping, naar de Gemeente te *Warga*, c. a. en dat hij zich had verpligt gevonden, die beroeping aan te nemen.

OUDEHORNE EN NIJEHORNE, vakant. Zie Oct. 1829.

HOORNSTERZWAAG, c. a. Zie Junij 1832.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

AVEREEST. Alhier is op den 18den Julij l. l., op vertoonde acte van Collatie, van Z. M. onzen Koning, door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds H. J. WOLTERING, Pred. te *Nieuwleuzen*, beroepen, de Wel Eerw. Heer G. DE KONING, S. M. Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die deze beroeping, onder inwachting van de Kerkelijke goedkeuring, heeft aangenomen.

DALFSEN. Zie Junij 1832.

DE-

DEVENTER.

OLDENZAAL. Ingevolge eene gunstige dispositie van zijne Majesteit onzen Koning, werd de Kerkeraad geauthoriseerd, om H. TER KUILE S. S. Min. Kand bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid Holland*, tot Hulp Predikant te beroepen. Dit beroep door hem aangenomen, en met de vereischte approbatie bekrachtigd zijnde, zoo werd gemelde Kandidaat, op den 3den Junij als Herder en Leeraar dezer Gemeente, door onzen Predikant J. PALTHE, in de H. Dienst bevestigd.

De oplegging der handen geschiedde mede, door Ds. HASSELO, HESSELINK, DE LORRAINE HOLLING, STORK en VISCH, respective Predikanten te *Enschede*, *Wierden*, *Delden*, *Weerselo* en *Gronau*.

De Bevestiger had tot tekst *Eph.* IV: 11*b*. *Dezelve heeft gegeven sommigen tot Herders en Leeraars.* Terwijl de Bevestigde des namiddags zijne intrede deed, met *Colost* III: 16*a*. *Het woord van Christus wone rijkelijk in u in alle wijsheid.*

WEZEPE. Zie Maart 1832.

TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

KAMPEN.

KAMPEN. Zie Junij 1832.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN. De Heer M. A. AMSHOFF, Predikant te *Franeker*, heeft de beroeping herwaarts aangenomen.

GROOTEGAST EN DOEZUM, den 13den Julij 1832. Tot het vervullen onzer vacature, door het van Z. M. den Koning, aan onzen ouden Leeraar J. SCHAINCK BOLT, verleende Emeritaat, beginnende met den 1sten Julij, heeft de Kerkeraad

raad dezer Gemeente, na verkregene handopening, op den 29sten Junij eene poging gedaan, en tot Herder en Leeraar beroepen, den Wel Eerw. Heer D. WESTERLOO, Predikant te *Gerkesklooster*; doch heden vernamen wij, dat zijn Eerw. voor deze beroeping bedankte.

Den 31sten Julij 1832. Heden was de Kerkeraad andermaal bij een tot het vervullen der vakature, en heeft uit een gemaakt drietal, dadelijk tot Predikant beroepen, den Wel Eerw. Heer G. LANDWEER, Predikant te *Lutjewoude* en *Kollumerzwaag*, welke dit beroep in beraad heeft genomen.

FERWERD. Zie Junij 1832.

MIDDELBERT vakant. Zie Julij 1832.

WINSCHOTEN.

FINSTERWOLD. Zie Maart 1832.

NIEUWE PEKEL A vakant. Zie Julij 1832.

APPINGEDAM.

OOSTERWIJTWERT, den 22sten Junij. Heden voormiddag vierden wij met onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer P. IDEMA, Predikant alhier en te *Enum*, plegtig gedachtenis van zijne vijf en twintig jarige vervulde Evangeliedienst. Zijn Eerw. had tot Tekst *Hand.* IX: 19, 20. *Saulus was* enz en schetste ons de prediking van PAULUS, zijnen volstandigen ijver en volharding in dezelve. Groot was de schare van Toehoorders, uit beide Gemeenten; met deelneming vereenigden wij ons in de eerbiedige dankbetuigingen van onzen Leeraar, aan den Algoeden God, en tevens in zijne hartelijke gebeden, om verlenging zijnes levens, bewaring van gezondheid, lust, krachten en vermogens ter verdere voortzetting van zijn dienst.

WESTER EMBDEN vakant. Zie Mei 1831.

TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

SLOCHTEREN vakant. Zie April 1832.

MIDDELSTUM.

PIETERBUREN EN WIERHUIZEN, den 22sten

22sten Julij 1832. Heden mogt zich deze Gemeente verblijden, dat haar Leeraar en Voorganger, Ds. J. SNETHLAGE, de Godsdienstige gedachtenis vierde van zijne vijftigjarige Evangeliedienst, in deze en andere Gemeenten.

Zijn Eerw. predikte bij deze zeldzame gelegenheid, over *Rom.* I: 16. *Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet:* en wij mogten met hem den God van zijn leven danken, voor het groote voorregt, dat zijn Eerw., in zijn reeds ver gevorderden ouderdom, nog lust, opgewektheid en krachten, naar ligchaam en geest, geniet, om zich met ijver in het heilig dienstwerk bezig te houden; en om het Evangelie van JEZUS CHRISTUS te verkondigen, geheiligd aan het hart, en beoefend door de getrouwe volbrenging van alle de pligten der Godzaligheid, als de eenige en ware bron van troost en hope in leven en sterven.

Dit voorregt worde zijn Eerwaarde nog lang gegund, en vermeerdere zijne en onze dankstof!

ROTTUM, den 5den Aug. 1832. Heden had deze Gemeente het genoegen, dat de Heer U. P. GOUDSCHAAL, onder ons werd bevestigd, als Predikant van deze plaats. De Heer CRAMER VAN BAUMGARTEN, Predikant te *Midwolda*, (aan wien de Heer Consulent dit werk op verzoek, goedgunstig had afgestaan,) predikte bij deze gelegenheid, over 2 *Corinth.* V: 20a. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege.* Terwijl de handoplegging geschiedden door den Heer Consulent W. JANSSONIUS, Pred. te *Uitwerd*, benevens den Heer J. VAN DER LINDEN VAN SPRANKHUIZEN, Pred. te *Kantens.* Hier na deed de bevestigde zijne intrede met, *Jac.* I: 21*b*. (*Het woord*) *hetwelk uwe zielen kan zalig maken.*

ZANDEWEER, den 6den Aug. Van hier kan men berigten, dat de Heer Kandidaat P. SPANDAW, de

de beroeping tot Predikant in deze Gemeente heeft aangenomen.

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL. De Heer N. WARMOLTS, beroepen tot Predikant te *Westeremden*, is op den 7den Augustus l. l. van zijne betrekking tot de Klassis en Gemeente, door den Heer J. J. DAMSTE, Pred. te *Uithuizermede* ontslagen, en de zorge voor onze Gemeente overgedragen, aan den Heer J. BRAAK, Predikant te *Eppenhuizen*, als Consulent. Den 12den Augustus daaraanvolgende, heeft de Heer WARMOLTS, te *Oldenzijl*, van de Gemeente afscheid genomen, predikende over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan, broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus enz.* Dus is OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL vakant.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, den 25sten Julij 1832. In de Woensdag avondbeurt van heden, is aan de uitnoodiging, die het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch* had ontvangen, bij eene onder No. 3. den 4den Julij l. l gedagteekende missive van Z. E. den Heere Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., voldaan geworden, en als toen hier ter stede, door den Predikant van *St. Michielsgestel*, den Heere J C. MASMAN, Scriba des evengenoemden Klassikalen Bestuurs, na eene doelmatige rede over 1 *Cor.* III: 13*a*. *Eens iegelijks werk zal openbaar worden, want de dag zal het verklaren*, met de gewoone ordening ingezegend, den Heer Kandidaat tot de heilige dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, D. T. VAN WOELDEREN, bij Koninklijk besluit van

den 29sten Junij l. l., No. 77. benoemd tot Predikant voor de Protestantsche Militairen der 2de divisie van het Leger te Velde, van welk Leger het Hoofdkwartier zich thans bevindt in het ressort des meergemelden Klassikalen Bestuurs.

De oplegging der handen is geschied door den Heer Bevestiger, door den Emeritus-Predikant van *Doeveren* en *Genderen*, den Heer J. DUIJZER, en wijders door de Heeren Z. DE JONGH, A. LIBERTI AUGUSTINI en J. J. TER LAAG, Predikanten te *'s Hertogenbosch*, — de laatstgenoemde bij de Ev. Luthersche Gemeente, — benevens de Heeren G. J. DUIJZER en J. N. VAN DER ZANDT, Predikanten te *Helvoirt* en *Oirschot*.

H E U S D E N.

DOEVEREN EN GENDEREN, den 20sten Mei 1832. Onze Leeraar, Ds. A. S. NANNINGA, maakte ons heden bekend, eene beroeping naar *Raamsdonk*, te hebben ontvangen en aangenomen.

RAAMSDONK Zie Junij 1832.

E I N D H O V E N.

VALKENSWAARD, c. a Zie Julij 1832. vakant.

SOMEREN vakant. Zie Julij 1832.

D R E N T H E.

A S S E N.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

L I M B U R G. enz.

DENDERMONDE, den 18den Julij. Tot Diaken is verkoren de Heer C. BREHM, welke D. V. den 19den Augustus, bij gelegenheid der Avondmaals-viering, zal bevestigd worden.

AALST, den 26sten Julij. Heden had Ds. A. GOEDKOOP het genoegen, ook in de Militaire Ge-

var-

vangenis alhier weder het Evangelie te verkondigen, predikende over 1 *Tim* I: 15, 16. in hetzelfde Lokaal, waar hij te voren hetzelve verrigtte; Predikstoel en Boeken waren ongeschonden bewaard gebleven. — Aan de Gevangenen werden N. Testamenten, als ook één Exemplaar van N°. 99 en 100 van het *Tractaat-Genootschap* uitgedeeld, die beloofden daarvan elken morgen en avond gemeenschappelijk gebruik te zullen maken, (deze N°'s. bevatten *Morgen-* en *Avond-Gebeden*, voor elken dag der week,). De Predikant gaf hope, bij gelegenheid dat hij in de nabijheid te *Dendermonde*, zou prediken, ook hier te komen prediken; offschoon noch voor *Aalst*, noch voor *Dendermonde* eenig antwoord op het verzoek om *indemniteit van reiskosten* is gekomen.

GENT, den 29sten Julij. Heden had de bevestiging plaats, van drie verkozen Kerkeraads Leden: de Heeren VERSPIJCK, W. POWELS en J. BRAUN, *Chimisten*, welke plegtigheid plaats had, in de Godsdienstoefening in de Fransche taal, om dat de twee laatstgenoemde Leden het Hollandsch niet verstaan. Van

BRUSSEL wordt, onder dagteekening van den 28sten Julij, gemeldt: De Heer BOSSELET, Hofprediker, heeft zijne demisie gegeven, en keert naar *Nantes*, zijne vorige standplaats, terug. Hij zal morgen in de Fransche Kerk, zijn afscheid prediken, over *Jes.* LV: 6 en niet op het Paleis, *waar geene Protestantsche Godsdienstoefening meer plaats zal hebben.*

MAASTRICHT.

GULPEN, c. a. vakant.

SITTARD vakant. Zie Julij 1832.

WAALSCHE KERK.

DORDRECHT, den 12den Augustus. Onze Leeraar, Ds. SERAURIER, vestigde heden, onder gepaste herinneringen, onze aandacht, op het bekomen berigt van het afsterven van den Wel Eerw. zeer gel. Heer P. H. MARRON, voorheen Leeraar onzer Gemeente, bij dewelke hij op den 21sten Julij 1776 bevestigd werd, en tot in 1785. de heilige bediening bleef waarnemen, wanneer hij als Kapellaan van den Ambassadeur van H. H. H. H. M. M. te *Parijs* aangesteld werd, en aldaar vervolgens als gewoon Herder en Leeraar, bij de Hervormde Gemeente, en in de laatste jaren als Consistoriaal President, zijnen post met ijver bekleedde: in beide betrekkingen bleef zijn Wel Eerw, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, tot zijn overlijden, op den 1sten dezer voorgevallen, voorbeeldig werkzaam.

DELFT, den 15den Augustus. Op den 23sten Julij l. l., in den namiddag overleed alhier, aan eene zenuwziekte van eenige weken, de Wel Eerw. zeer gel. Heer Ds. A. GERLACH, Predikant bij de Waalsche Gemeente, eene diep bedroefde Weduwe nalatende, met zes meestal nog jonge kinderen. Daar de overledene uitdrukkelijk begeerd heeft, dat er geene uitbundige lofspraak, bij zijn afscheiden, in dit Tijdschrift geplaatst werd, heeft de Lezer niets dan een kort en eenvoudig Levensberigt, in de Boekzaal van Januarij te verwachten.

Op den eerstvolgenden Zondag, na 's mans overlijden, hebben de Leeraren der Nederduitsche Gemeente zijner nagedachtenis de welverdiende hulde toegebragt; en op den 5den Augustus, is de eerste dienst in de Waalsche Kerk verrigt geworden, door Ds. MOUNIER voorheen Predikant dezer Gemeente, en thans te *Rotterdam*,

die

die aan onzen afgestorvenen vriend en liefde gedacht heeft, naar aanleiding van *Maleach.* II: 6, welke woorden wij gaarne als een Grafschrift op zijne zerk plaatsen. *De wet der waarheid was in zijne mond, en er werd geen onregt in zijne lippen gevonden: hij wandelde met mij in vrede en in regtmatigheid; en hij bekeerde er velen van ongeregtigheden.*

Door dit bij de gansche Stad en Gemeente, diep betreurd sterfgeval, is

DELFT vakant.

'S GRAVENHAGE, den 15den Augustus. Ter vervulling van de vakature, in de Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken ontstaan, door het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer Ds. A. GERLACH, is, ingevolge Art. 35, van het Algemeen Reglement, deszelfs Secundus, Ds. A. J. KRONENBERG, Predikant te *Arnhem*, in zijne plaats, als Lid van gemelde Commissie opgetreden.

GRONINGEN, den 1sten Aug. Laatstleden Zondag gedacht onze Leeraar J. D. POITEVIN, in de inleiding zijner Leerrede, aan zijnen dezer dagen te *Delft* overleden' Voorganger, den Wel Eerw. zeer gel. Heer A. GERLACH, die, gedurende eenige jaren, onze Gemeente en vele Leden der andere Protestantsche Gemeente alhier, door leer en wandel gesticht heeft, zoo dat zijn aandenken bij ons nog levendig is, en zijn vroege dood zeer betreurd wordt. Wij vereenigen ons hartelijk met den wensch en de bede van onzen Leeraar, voor de welvaart en het heil der nagebleven Weduwe en der zes onmondige kinderen van den waardigen overledenen.

VOORBURG vakant.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

HAARLEM } vakant.
WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT } vakant.
AMSTERDAM. Zie Junij 1832.
'S GRAVENHAGE staat vakant te worden. Zie Junij 1832.
FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ROTTERDAM vakant. Zie Dec. 1831.
LEEUWARDEN. Zie Julij 1832.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 7den Aug. In den Coetus, heden gehouden, zijn, pro licentia Concionandi, geëxamineerd, de Heeren: W. H. VAN AMBREN, van *Emden*; en L. MULLER en U. E. BAKKER, beide van *Norden*; en alle drie van de Hoogeschool te *Groningen*, met het gunstig gevolg, dat zij onder het getal der Oostvriesche Kandidaten werden aangenomen.

EMDEN, den 14den Aug. In eene buitengewone zitting van een Coetus Contractus, werd heden, pro Ministerio, geëxamineerd, de Wel Eerw. Heer, D. G. VENHUIS, die ad Interim de Predikdienst in de Gemeente te *Loegumer Voorwerk* had waargenomen, doch thans den kanonken ouderdom bereikt heeft. Met volle ruimte is

is zijn Wel Eerw. aan die Gemeente, als Leeraar, toegewezen.

NORDEN EN LUTESBORG, den 12den Aug. Nadat het te voren gemeld zestal van Predikanten, in plaats van den Wel Eerw. Heer, J. EBELING, Pred. te *Weener*, die voor alle aanmerking bedankt heeft, was aangevuld met den Wel Eerw. Heer, J. WICHGRAM, Pred. te *Neermoer*, en deze ook gepredikt heeft, is heden daaruit dit drietal gemaakt: F. H. HESSE, Pred. te *Midlum*, in *Reiderland*. H. STROMAN, te *Nuttermoer*. en G. RÖSING, te *Krewerd*, in de Klasfis van *Appingadam*.

En is hetzelve aan den Hoog geb. Heere, Grave van *In-* en *Knijphuizen*, en Heer van *Lutesborg*, enz. enz., ter Electie aangeboden.

UPLEWARD. In plaats van onzen Leeraar, J. C. BILKER, vertrokken naar de Gemeente te *Jemgum*, is alhier de volgende Nominatie gemaakt: S. DALHOFF, Pred. te *Wirdum*. G. RÖSING, te *Krewerd*. en D. G. VEENHUIS, de Predikdienst waarnemende te *Loegumer Voorwerk*.

EMDEN. Wij kunnen van hier ook melden, dat een hoog gunstig verlof tot het beroepen van eenen zesden Leeraar in onze Gemeente, van het Koninklijk Kabinets Ministerium van *Hanover*, bij ons is ingekomen. Waarom de Eerw. Kerkenraad weldra werkzaam zal zijn tot de vervulling van de bestaande vakature.

JARSUM vakant. Zie April 1831.
EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.
WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.
OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831.
KANHUIZEN vakant. Zie Nov. 1831.
LANDSCHAPSPOLDER vakant. Zie Julij 1832.
GROOTEGAST vakant. Zie Julij 1832.
JEMGUM. Zie Julij 1832.

KREITS SIJNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1832.

BIJBELGENOOTSCHAP.

SCHOONDIJKE, den 26sten Julij 1832. Heden had de Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap in Zeeuwsch *Vlaanderen*, nadat sedert den opstand in *België* alle hare gemeenschappelijke werkzaamheden gestremd waren, het genoegen, in plaats van te *IJzendijke*, alhier weder hare algemeene vergadering te houden. Waarbij de Wel Eerw. zeer gel. Heer, G. G. BRUGMAN, Pred. te *Groede*, in het openbaar in de kerk eene redevoering hield, over de hooge waarde des Bijbels, terwijl na zijn Wel Eerw. optrad de Secretaris der Afdeeling, en verslag gaf van den staat, werkzaamheden en derzelver uitwerkselen, zoo van het genootschap zelve, als van de afdeelingen in 't algemeen, maar inzonderheid van die in Oost en West.

De plegtigheid werd met gezang aangevangen, afgewisseld en gesloten, en hoezeer de meeste leden door de omstandigheden werden verhinderd, tegenwoordig te zijn, zoo mogt men zich over belangstellende deelneming van het aanwezige gehoor nog al verheugen. Mogt het Gode behagen spoedig aan ons dierbaar Vaderland die rust te hergeven, welke onze streken weder in staat zou kunnen stellen, om, als te voren, het hare tot het groote doel des Bijbelgenootschaps toe te brengen!

BERIGTEN.

De Quaestor Generaal van de Algemeene Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk, zich gedragende aan zijn algemeen berigt van den 9den Februarij dezes jaars, ten aanzien van de inzameling ten behoeve van Noodlijdende Kerken en Personen, gedaan in den jare 1831; voldoet bij dezen aan het bestaand gebruik, om deze inzameling in al derzelver bijzonderheden op te geven, en berigt dienvolgens dat dezelve is geweest als volgt, in de

PROVINCIE GELDERLAND.

Klassis *Arnhem.*

Arnhem,	*f*	84 : —
Oosterbeek,	-	8 : 30
Rozendaal,	-	24 : 82½
Velp,	-	21 : 35
Rheede,	-	9 : 50
Ellekom,	-	13 : —
Spankeren en *Dieren*,	-	10 : 50
Wageningen,	-	42 : 85
Renkum en *Heelsum*,	-	8 : 40
Bennekom,	-	4 : 45
Ede,	-	6 : 86½
Scherpenzeel,	-	8 : 37
Hoevelaken,	-	3 : 60
Lunteren,	-	3 : 60
Otterlo,	-	2 : 30
Appeldoorn,	-	15 : —
Beekbergen,	-	5 : 25
Nijbroek,	-	6 : 50
Terwolde,	-	9 : 82½
Twello,	-	15 : 05½
Wilp,	-	11 : 37½

Transportere *f* 314 : 91½

Voorst,

per Transport	f 314 : 91¼
Voorst, . . .	- 10 : 70
Loenen, . . .	- 4 : 35
Hal, . . .	- 7 : 92
Brummen, . .	- 25 : —
Somma	f 362 : 88¼

Klassis van *Nijmegen*.

Nijmegen, . .	f 71 : 87
Beek, c. a. . .	- 9 : 51
Beuningen, . .	- 2 : 80
Neerbosch, c. a. .	- 6 : 57
Heumen, . .	- 7 : 17½
Asselt, . .	- 3 : —
Batenburg, . .	- 3 : —
Wijchen, c. a. . .	- 7 : —
Burgharen, c. a. .	- 3 : —
Altforst, c. a. .	- 1 : —
Wamel en *Dreumel*, .	- 5 : 20
Horssen, . .	- 4 : 20
Afferden, c. a. en *Druten*,	- 3 : 15
Winssen, . .	- 2 : —
Elst, . . .	- 5 : 65
Gent, c. a. . .	- 6 : —
Bemmelen en *Ressen* .	- 3 : —
Herwen, c. a. . .	- 3 : —
Lobith, . .	- 3 : 46
Angeren, . .	- 1 : 40
Huissen, . .	- 3 : 82
Elden en *Driel*, .	- 6 : 10
Heteren, . .	- 5 : —
Randwijk, c. a. .	- 3 : —
Hemmen, . .	- 7 : 25
Transportere	f 117 : 15½

Zet.

	per. Transport	*f*	117 : 15½
Zetten,	. .	-	5 : 38½
Valburg en *Homoet*,	.	-	5 : 05
Slijk Ewijk,	. .	-	2 : 40
Herveld,	. .	-	4 : —
	Somma	*f*	193 : 94

Klassis van *Zutphen*.

Zutphen,	. .	*f*	75 : 08½
Gorsel,	. .	-	4 : 70½
Warnsfeld,	. .	-	27 : 75
Almen,	. . .	-	6 : 52
Laren,	. .	-	11 : —
Lochem,	. .	-	19 : 70
Gelselaar,	. .	-	1 : 13½
Geesteren,	. .	-	3 : 29
Ruurlo,	. .	-	12 : 04
Vorden,	. .	-	15 : 57
Doesburg,	. .	-	31 : 13½
Steenderen,	. .	-	14 : —
Hengelo,	. .	-	14 : 18
Oldenkeppel, c. a.	.	-	10 : —
Drumpt,	. . .	-	4 : 31½
Angerlo,	. . .	-	2 : 85
Bahr en *Lathum*,	.	-	1 : 87½
Westervoort,	. .	-	4 : —
Zevenaar,	. . .	-	7 : —
Didam,	. .	-	4 : 81½
Wehl,	. . .	-	1 : 12½
Deutichem,	. .	-	15 : 45
Hummelo,	. .	-	5 : 19½
Zelhem,	. .	-	6 : 37½
Zeddam,	. .	-	3 : 20
's Heerenberg,	. .	-	2 : 40
	Transportere	*f*	304 : 71

Ger-

	per Transport	f 304 : 71
Gendringen,	-	7 : 62½
Terborgh,	-	3 : 60
Silvolde,	-	4 : —
Dinxperlo,	-	10 : 45
Varsseveld,	-	10 : 50
Winterswijk,	-	21 : 54
Groenlo,	-	7 : 60
Rekken,	-	6 : —
Neede.	-	9 : —
Eibergen,	-	17 : —
Borkulo,	-	12 : 80
Lichtenvoorde,	-	3 : —
Aalten,	-	22 : 42½
Bredevoort,	-	5 : —
	Somma	f 445 : 25

Klassis van *Tiel*.

Tiel,	f	46 : 82
IJzendoorn,	-	3 : 23
Ochten,	-	10 : 40
Hien en *Dodewaard*,	-	6 : 50
Echteld,	-	8 : 40
Zoelen,	-	5 : 50
De Avezathen,	-	2 : 60
Drumpt,	-	1 : 10
Wadenoijen,	-	3 : —
Kuilenburg,	-	16 : 90
Tricht,	-	3 : 35
Buurmalsem,	-	1 : —
Erichem,	-	1 : 50
Buren en *Asch*,	-	5 : 37
Zoelmond,	-	3 : 25
Beusichem,	-	3 : 05
	Transportere	f 122 : 23

In-

	per Transport	*f* 122 : 23
Ingen,	*f*	8 : 65
Eck en *Wiel*,	-	5 : 30
Maurik,	-	4 : 35
Rijswijk,	-	1 : 56½
Ravenswaaij;	-	1 : 45
Ommeren,	-	6 : 50
Lienden,	-	6 : 15
Kesteren,	-	4 : 18½
Opheusden,	-	2 : 15
	Somma	*f* 162 : 55

Klassis van *Bommel*.

Bommel,	*f*	13 : 75
Hurwenen,	-	1 : 11
Rosſum,	-	3 : 64
Heerewaarde,	-	2 : 15
Driel,	-	4 : 53½
Hedel,	-	4 : 60
Wel, c. a.	-	3 : 73
Bruchem en *Kerkwijk*,	-	2 : 60
Nederhemert,	-	1 : 27½
Aalst,	-	1 : 05
Poederoiſen,	-	1 : 81
Brakel,	-	5 : 20
Zuilichem, c. a.	-	2 : 21
Gameren,	-	4 : 03
Tuil,	-	2 : 60
Haaſten,	-	4 : —
Hellouw,	-	1 : —
Herwijnen,	-	5 : 15
Vuren en *Dalem*,	-	5 : —
Gellekom, c. a.	-	2 : 76½
	Transportere	*f* 72 : 20½

Beest,

	per Transport	*f* 72 : 20½
Beest,	-	2 : 78
Rumpt,	-	2 : 50
Deil en *Enspijk*,	-	4 : 50
Geldermalsem,	-	4 : 70
Est,	-	1 : 55
Meteren,	-	1 : 25
Waardenburg, c. a.	-	11 : 40
Opijnen en *Heeselt*,	-	3 : 80
Varik,	-	2 : —
Ophemert,	-	3 : 50
	Somma	*f* 110 : 18½

Klassis van *Harderwijk*

Harderwijk,	-	32 : 19
Hierde,	-	4 : 45
Ermello,	-	4 : 65
Putten,	-	12 : 65
Nijkerk,	-	10 : —
Voorthuizen,	-	8 : —
Barneveld,	-	7 : 50
Kootwijk,	-	— : 80
Garderen,	-	2 : 60
Elspeet,	-	3 : 55
Hattem,	-	8 : —
Vorgten,	-	5 : —
Veessen,	-	4 : 42
Heerden,	-	7 : 65
Epe,	-	10 : 45
Oene,	-	6 : 30
Vaassen,	-	20 : —
Nunspeet,	-	4 : 55
	Transportere	*f* 152 : 76

Doorn-

per Transport	*f* 152 : 76
Doornspijk,	10 : —
Oldebroek,	10 : 85
Oosterwolde,	2 : 60
Elburg,	7 : 71
Somma	*f* 183 : 92

PROVINCIE ZUID-HOLLAND.

Klassis *'s Gravenhage*.

's Gravenhage,	*f* 467 : 40
Delft,	117 : 45
't Woud,	6 : —
De Lier,	10 : 56
Schipluiden,	8 : 15
Pijnacker,	16 : 40
Nootdorp,	12 : 25
Zoetermeer, c. a.	12 : 05
Voorburg,	40 : —
Wassenaar,	6 : —
Scheveningen,	37 : 65
Loosduinen,	20 : 85
Monster,	4 : 45
's Gravezande,	14 : 25
Naaldwijk,	24 : 70
Wateringen,	6 : 90
Rijswijk,	52 : —
Leidschendam en *Wilsveen*,	15 : 15
Somma	*f* 852 : 21

Klassis *Rotterdam*.

Rotterdam,	*f* 307 : 15
(*Engelsche*.)	5 : —
(*Schotsche*,)	5 : —
Transportere	*f* 317 : 15

	per Transport	*f* 317 : 15
Schiedam,	. . .	[illegible]
Vlaardingen,	. . .	30 : —
Rozenburg,	. . .	8 : 60
Maassluis,	. . .	23 : 40
Maasland,	. . .	5 : 91
De Kethel,	. . .	6 : 06½
Delfshaven,	. . .	17 : 17
Hillegondsberg,	. . .	14 : 10
Overschie,	. . .	25 : —
Berkel en *Rodenrijs*,	. . .	10 : 10
Bergschenhoek,	. . .	8 : 9[illegible]
Bleiswijk,	. . .	13 : 15
Moerkapel,	. . .	5 : —
Zevenhuizen,	. . .	14 : [illegible]
Kralingen,	. . .	9 : —
Kapelle aan den IJssel,	. . .	11 : —
IJsselmonde,	. . .	24 : 75
Charlois,	. . .	15 : 87
Pernis,	. . .	5 : —
Hoogvliet,	. . .	4 : 80
Rhoon,	. . .	4 : 10½
Barendrecht,	. . .	12 : —
	Somma	*f* 675 : 38

Klassis *Leiden*.

Leiden,	. .	*f* 443 : 35
Noordwijk binnen,	. .	20 : 75
Noordwijk aan zee,	. .	3 : 75
Noordwijkerhout,	. .	3 : —
Hillegom,	. .	18 : 20
Lisse,	. .	8 : 61½
Sassenheim,	. .	6 : 50
	Transportere	*f* 503 : 56½

Voor-

	per Transport	*f* 503 : 56⅜
Voorhout,	. . -	3 : 20
Warmond,	. . -	21 : 28
Oegstgeest,	. . -	3 : 25
Rijnsburg,	. . -	3 : 10
Katwijk binnen,	. -	11 : 65
Katwijk aan zee,	. -	10 : 19⅜
Valkenburg,	. . -	10 : —
Voorfchoten en *Veur*,	. -	25 : 45
Alphen,	. . -	21 : 50
Oudshoorn,	. . -	19 : —
Woubrugge,	. -	11 : 40
Hoogmade,	. . -	6 : —
Koudekerk,	. . -	11 : 47
Leiderdorp,	. . -	14 : 62
Zoeterwoude,	. . -	3 : —
Benthuizen,	. . -	7 : 45
Hazerswoude,	. . -	12 : 21⅜
Boskoop,	. . -	16 : 60
Zwammerdam,	. -	5 : 15
Woerden,	. . -	7 : 40
Bodegraven,	. -	14 : 50
Aarlanderveen,	. -	10 : 35
Nieuwkoop,	. . -	4 : 10
Noorden,	. . -	3 : —
Zevenhoven,	. . -	4 : 10
Kalslagen en *Nieuwveen*,	. -	4 : 10
Lange en *Korte Aar*,	. -	7 : 80
Rhijnzaterwoude,	. -	3 : 05
Oude Wetering,	. -	6 : —
Leimuiden,	. . -	2 : —
	Somma	*f* 786 : 49⅛

Klasſis van *Dordrecht.*

Dordrecht, . .	f 258 : 80
(Engelſche Kerk,) . .	- 3 : 37
Zwijndrecht, . .	- 6 : 55
Dubbeldam, . .	- 3 : 60
Groote Lindt, c. a. .	- 2 : 65
Hendrik Ido Ambacht, .	- 2 : 60
Heer Jansdam, . .	- 2 : 56
Rijsoort, . .	- 5 : —
Ridderkerk, . .	- 14 : 72½
Oud Beijerland, .	- 10 : 45
Nieuw Beijerland, .	- 2 : 66
Zuid Beijerland, .	- 5 : —
Buitenſluis, . .	- 9 : 44
Strijen, . .	- 10 : 00
Klaaswaal, . .	- 5 : 50
Westmaas, . .	- 5 : 97½
Cillaarshoek, . .	- 1 : 89
Antoniepolder, . .	- 1 : —
Mijnsheerenland, . .	- 11 : 92½
Maasdam, . .	- 1 : 49
Heinenoord, . .	- 2 : 31
Puttershoek, . .	- 4 : 50
's Gravendeel, . .	- 7 : 37
Sliedrecht, . .	- 14 : 25
Papendrecht, . .	- 8 : 05
Wijngaarden, . .	- 2 : 29
Oud Alblas, . .	- 4 : —
Alblaſſerdam, . .	- 7 : —
Nieuw Lekkerland, .	- 3 : —
Streefkerk, . .	- 3 : 50
Brandwijk en *Gijbeland*, .	- 5 : —
Bleskensgraaf, . .	- 2 : 67

Transportere f 421 : 78

Mo-

per Transport	*f* 421 : 78
Molenaarsgraaf,	2 : 56
Ottoland,	3 : 55
Goudriaan,	4 : 90
Gorinchem,	36 : 88
Arkel,	4 : 50
Hoogblokland,	3 : —
Hoornaar,	5 : —
Schelluinen,	2 : 50
Hardinxveld,	7 : —
Giesendam,	20 : —
Giesen Oudkerk,	4 : 30
Giesen Nieuwkerk,	5 : 42
Spijk,	— : 50
Somma	*f* 521 : 89

Klassis van *Gouda*.

Gouda,	*f* 80 : 40
Moordrecht,	8 : 35¼
Nieuwerkerk aan den IJssel,	16 : 60
Waddingsveen,	16 : 33
Reeuwijk,	5 : —
Sluipwijk,	7 : 50
Waarden,	4 : 02
Oudewater,	20 : 70
Schoonhoven,	22 : 65
Bergambacht,	8 : 25
Ammerstol,	2 : 70¼
Lekkerkerk,	11 : 60
Krimpen aan de Lek.	6 : 50
Ouderkerk en *Krimpen*,	17 : —
Berkenwoude, c. a.	3 : 50
Stolkwijk,	6 : 10
Transportere	*f* 243 : 21

per Transport	*f* 243 : 21
Goudriaak, . . .	9 : 28½
Haastrecht, . . .	14 : 45
Willige Langerak, . .	2 : —
Vianen, . . .	11 : 75
Leksmond, . . .	6 : 33½
Ameide en *Tienhoven*, . .	8 : 81
Langerak over *de Lek*, . .	2 : —
Nieuwpoort, . . .	3 : —
Groot Ammers; . . .	6 : —
Noordeloos, . . .	3 : 67½
Meerkerk, . . .	4 : 53
Heicop, . . .	3 : 70
Everdingen, . . .	1 : 50
Hagestein, . . .	1 : 15
Leerdam, . . .	6 : —
Asperen, . . .	3 : —
Heukelom, . . .	7 : 04
Kedichem, . . .	3 : 50
Oosterwijk, . . .	3 : —
Nieuwland, . . .	2 : 75
Leerbroek, . . .	10 : —
Schoonrewoerd, . . .	3 : 65
Zijderveld, . . .	2 : —
Somma	*f* 362 : 33

Klassis van *Brielle*.

Brielle, . . .	*f* 54 : 27
Oostvoorn, . . .	4 : 50
Rockanje, . . .	9 : 31½
Nieuw Hellevoet, . . .	7 : —
Hellevoetsluis, . . .	20 : —
Nieuwenhoorn, . . .	24 : 59
Zwartewaal, . . .	3 : 04
Briels Nieuwland, . . .	3 : 47½
Geervliet, . . .	10 : —
Spijkenisse, . . .	4 : —
Transportere	*f* 140 : 19

He-

per Transport	*f* 140 : 19
Hekelingen, . . . -	4 : —
Simonshaven, c. a. . . -	3 : —
Piershil, . . -	2 : 10
Koorndijk, . . -	5 : 20
Zuidland, . . -	5 : 35
Abbenbroek, . . -	6 : —
Heenvliet, . . -	2 : 60
Oudenhoorn, . . -	8 : —
Sommelsdijk, . . -	23 : 04
Middelharnis, . . -	16 : 05
Stad aan 't Haringvliet, -	6 : —
Den Bommel, . . -	8 : 58
Oude Tonge, . . -	6 : 57½
Ooltgensplaat, . . -	15 : 40
Nieuwe Tonge, . . -	10 : 07
Herkingen, . . -	3 : 33
Dirksland, . . -	21 : 50
Stellendam, . . -	6 : 47½
Goederede, . . -	18 : 30
Ouddorp, . . -	21 : —
Somma	*f* 333 : 76

Amsterdam,
den 16den Augustus 1832.

De Quaestor Generaal voornoemd,
J. R. SCHOLTEN.

De Quaestor van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden* schrijft door deze den Predikanten en Emeriti, onder het bestuur van deze Klassis, welke de contributie voor de Predikants Weduwen en Wezen in *Friesland*, voor dit jaar 1832, nog niet betaald hebben, aan, om deze contributie ter somma van twaalf guldens, voor of uiterlijk op den eersten October eerstkomende, vrachtvrij te bezorgen, of aan hem zelven, of aan den Koster van de Groote Kerk te *Leeuwarden*.

Britsum, De Quaestor voornoemd,
den 6den Aug. 1832. G. ROORDA.

CORRESPONDENTIE.

De ons toegezonden *Voorlezing* van V. A. te *H.*, zal geplaatst worden. Het meer uitvoerige ftuk van M. te *W.*, zal, mogelijk met inkorting, en bij gedeelten, worden opgenomen. De *Lofzang*, door J. H. B. JUN, zal in de volgende maand geplaatst worden.

De ftukjes getiteld: *aan de Gezondheid; Uitboezeming bij het graf* enz.; *Bede*; kunnen niet geplaatst worden. *De Redactie.*

LETTER-NIEUWS.

Bij ten Brink en de Vries, te *Amfterdam*, is van de pers gekomen, en alom verzonden:

De Avondklok of Opwekkingen tot Geloof en Godzaligheid, door G. GESZNER, tweede deel, naar het hoogd. vertaald en bewerkt door H. RIETVELD, in leven Predikant te *Amfterdam*, zijnde dit het laatfte werk, dat zijn Wel Eerw. kort voor het einde van zijn nuttig en werkzaam leven, voor de pers gereed gemaakt heeft, de prijs is *f* 3. Van het eerfte deel zijn nog eenige exemplaren voorhanden.

J. H. den Ouden, Boekverkooper, te *Amfterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

I. De Leer des Bijbels, of bijdragen van en voor Gereformeerde Christenen, bijeenverzameld door J. J. E. F. SCHRÖTER, No. 4. bij inteekening 62½ Cents, buiten inteekening, 75 Cents.

II. Leerreden over *Ezech.* XXI: 13. van wijlen den Wel Eerw. Heer, J. SCHOONDERBEEK, laatst Predikant te *Nijkerk*, op de *Veluwe*, met eene korte levensfchets, 30 Cents.

Bij W. Brave, te *Amfterdam*, op de Oudezijds Achterburgwal, fchuins over de Munnikenftraat, is van de pers gekomen:

Beknopte Handleiding bij het *Onderwijs in de Leer des Geloofs en der Godzaligheid*, door ISAAC PAINS, Predikant te *Amfterdam*, in 8vo. à 20 Cents.

Bij

Bij M. Smit te *Groningen*, is gedrukt en alom te bekomen:

I. *De ſtervende Predikant*, door JUNG STILLING, 15 Cents.

II. *Het aandenken aan Jezus*, belangrijk voor kinderen. Een boekje voor de lieve jeugd, 20 Cents.

Bij G. van Dijk, Boekverkooper, te *Amſterdam*, en bij de Wed. P. Tuinzing, te *Rotterdam*, wordt heden uitgegeven:

Een woord tot beſtuſing en troost voor Christenen, bij de nadering der *Cholera*, een geſprek; waarbij gevoegd is, Korte aanwijzing ter afwering en genezing van den thans algemeen heerſchenden Braakloop (*Cholera*), a 20 Cents.

Bij eerstgenoemden wordt thans, en zoo lang als de *Cholera* zich in ons Vaderland vertoont, uitgegeven, het uitmuntende Werk van den beroemden Doctor HUFELAND, *Kunst om het menſchelijk leven te verlengen*, tweede Druk, 2 Deelen, voor den extra verminderden prijs van *f* 3: — in plaats van *f* 4: 80.

Dr. F. V. REINHARD, Leerredenen over den Dood, en ſtaat der afgeſcheidenheid, en een ſtil acht geven op de raadſelachtige gebeurtenisſen van onzen tijd, a 60 Cents.

C. G. RIBBECK, vier Leerredenen over het wederzien in de Eeuwigheid. Invloed dier hoop op ons gedrag, en troost in treffende ongevallen, en bij de ſcheiding van onze Geliefden, a 80 Cents.

L. F. CELLARIUS, of de Gelukzaligen elkander in het toekomend leven weder kennen zullen, a 50 Cents.

J. C. LAVATER, Nagelaten Werken, behelzende Brieven over de Leer der Verzoenings-dood van JEZUS, toeſtand der ziel na den dood, werking der afgeſcheidene Geesten op de nog ſterfelijken, en het wederzien van hen, die wij lief hadden, enz. voor *f* 1: — in plaats van *f* 1: 80.

Bij G. T. N. Suringar, te *Leeuwarden*, zijn op nieuw van de pers gekomen de volgende werken, mede verkrijgbaar bij den Heer W. Brave, Jr. te *Amſterdam*, en voorts bij de voornaamste Boekhandelaren in Nederland.

Neerlands Heldendaden te Land, van de vroegſte tijden af tot in onze dagen; door J. BOSSCHA, Hoogleer-

leeraar aan de Militaire Akademie, te *Breda*, 1e, 2e, 3e, 4e en 5e aflevering, te zamen bij inteekening *f* 1 : 25
buiten inteekening - 1 : 60.

In deze vijf afleveringen, bevattende *Tafereelen uit de vroegste en de Grafelijke tijden* zijn behandeld: 1e. *De Batavieren*. 2e. *de Friezen*, ten 3e. *Nederland onder de Leenregering*, ten 4e. *De Strijd met Vlaanderen*, en ten 5e *Vuurwapen, Schutterijen, Soldij*. De inteekening op dit werk, 't welk zal worden voortgezet, als bij Prospectus is omschreven, staat voor als nog open, terwijl zij, die mogten verlangen hetzelve in eens bij de laatste aflevering compleet te ontvangen, mede als Inteekenaren zullen worden aangenomen, mits daarvan opgave doende, zullende bij de laatste aflevering, een algemeene titel en voorrede gevoegd worden.

HILLEGONDA VAN TEYLINGEN. *Een oorſpronkelijk Nederlandsch Familie Tafereel, uit het midden der zestiende eeuw, onder de Grafelijke Regering van* KAREL den V. door FR. HERBIG. Eerste deel, met gegraveerd titel vignet, *f* 2 : 40.

Met nog een deel, 't welk reeds op de pers is, zal dit werk compleet zijn, dat, zoo als de uitgever vertrouwt, aan alle Liefhebbers van eene aangename en onderhoudende lectuur welkom zal wezen, en als een oorſpronkelijk verhaal, gestoffeerd met bijzonderheden uit de Geſchiedenis des Vaderlands, niet zonder belangſtelling zal worden ontvangen.

Bij A. Kloots, Boekhandelaar te *'s Hage*, wordt uitgegeven en is alom verkrijgbaar:

I. VAN SPALL, een huiselijk tafereel uit *Noord-Holland*, of trekken van het karakter, de zeden en gewoonten der Noord-Hollanders, benevens eenige bijzonderheden van belangrijke plaatsen dezer Provincie, *f* 2 : 40.

II. ——— De onechte Dochter, eene proeve van Gods voorzienigheid, *f* 2 : 40.

III. SCHUT, Karakter of de Kunstenaar in *Parijs*, met eene karikatuurplaat, *f* 2 : 40.

IV. *Oosterſche onderwijzingen*, of lessen van levenswijsheid. Een geschenk voor vrienden van beschaafdheid en wereldkennis, *f* 1 : 80.

V. SMITH, Inflexions anglaiſes, pour ſervir d'introduction directe à l'etude des auteurs, 2e Edn, 30 Cents.

VI. Behoedmiddelen ter voorkoming van de *Cholera*. 10 Cents.

I N.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

M E N G E L W E R K.

Waar-

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1832.

Te AMSTERDAM, bij

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

BIJBEL voor de Jeugd. Door J. H. VAN DER PALM. *Twintigste Stuk. Te* Leijden, *bij* D. du Mortier *en* Zoon, 1831. *VI en* 246 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 20.

Weder een nieuw deeltje van dit keurig werk, waarmede de Hoogleeraar VAN DER PALM het Publiek aan zich verpligt. 't Is waar, bij den aanvang had men eene mindere uitgebreidheid verwacht, en vooral om de kosten zou eene meerdere beknoptheid ook wenschelijk geweest zijn. De Schrijver heeft dit zelf ook wel gevoeld, maar men hoore ook, hoe hij zich in het korte Voorberigt hierover heeft uitgelaten:

„ Ik had gewenscht, en ook gemeend, de levens-geschiedenis van JEZUS, in dit Stuk, tot op zijn laatst verblijf te Jeruzalem, te kunnen voortzetten; doch de rijkdom der stof heeft ook nu, gelijk meermaal te voren, mijne verwachting teleur gesteld. Hoe zeer ik mij der kortheid bevlijtigd heb, ben ik mij zelven best bewust; maar zij mogt niet in dorheid of schraalheid ontaarden; ik mogt aan dezelve, noch het belang der behandeling, noch het onderhoudende des verhaals, noch de aaneenschakeling der voorvallen, noch het toelichten van hetgeen duister of moeijelijk te verstaan was, noch eindelijk het gemakkelijke en levendige van den stijl, voor zoo ver ik daartoe eenige gave bezit, opofferen. Ik verlang hartelijk, ook deze door mij opgenomen taak te voltooijen, maar liever wil ik die onafgedaan achterlaten, dan dat het *exitus alget* (1) daar-

(1) „ Het einde is koud."

daarop anders, dan buiten mijne schuld, kan worden toegepast. Voorts hoop ik, zoo God mij lust en krachten blijft verleenen, dit Stukje spoedig door een ander te doen opvolgen."

Wie nu zou zich hiermede niet te vrede stellen, wie niet hartelijk wenschen, dat het den welsprekenden Grijsaard gelukken moge, dit zijn nuttig en tot hieraan toe zoo gelukkig bearbeid werk geheel ten einde te brengen?

In dit deeltje zijn elf Hoofdstukken, van dezen inhoud:

„ *Eerste Hoofdstuk.* Terugkomst der uitgezonden Apostelen. JEZUS spijzigt de menigte wonderdadig, en wandelt op de Zee. *Tweede.* JEZUS in de Sijnagoge te *Kapernaüm.* *Derde.* Reize door *Galiléa*, en omliggende streken. *Vierde.* Vervolg. *Vyfde.* JEZUS op het Loofhutten-feest te Jerusalem. *Zesde.* Verder verblijf van JEZUS te *Jerusalem.* *Zevende.* Genezing van eenen blindgeborenen met derzelver gevolgen. *Achtste.* Gelijkenissen in den trant van leerzame verhalen. *Negende.* Vervolg. *Tiende.* JEZUS op het Feest der Tempel-vernieuwing. Vertrek uit *Judéa.* *Elfde.* JEZUS in den omtrek van *Cesaréa Filippi.* Verheerlijking op den Berg, en wederkomst van daar."

Het vervolg der geschiedenis tot aan den laatlaatsten nacht van 's Heilands leven, is bestemd, om den inhoud van het eerst volgend Stukje uit te maken.

Van de gelegenheid heeft VAN DER PALM, zoo veel hem noodig voorkwam, gebruik gemaakt, tot het geven van ophelderende aanmerkingen, nu eens oordeel- dan uitlegkundige, en betrekking hebbende op den tijd, de gevoelens, de beelden, de spreekwijzen of ook op de woorden en zaken; terwijl tevens niet verzuimd is, het beoefenend nut te doen opmerken, van het gele-

lezene te maken, voor het geloof en den wandel. Voor de jeugd is hier met één woord behoorlijk gezorgd, en ook verder in jaren en kunde gevorderden zullen hier menigen nuttigen wenk aantreffen. Wij verwijzen hier, bij voorbeeld, op het aangemerkte, nopens 's Heilands verheerlijking op *Thabor*, 't welk wij hier daarom ter proeve laten volgen:

„ Het zou misschien opmerking kunnen baren, dat de drie Evangelisten, op het laatste gezegde van JEZUS aangaande de openbaring zijns Koningrijks, onmiddellijk laten volgen het verhaal zijner *verheerlijking op den berg*. Doch het verband tusschen die beiden bestaat waarschijnlijk alleen in de orde of opvolging des tijds; hoezeer de Apostelen, die van dit luisterrijk tooneel getuigen waren, daarbij wel aan die woorden van JEZUS gedacht zullen hebben, en in hetzelve misschien eene schaduw der toekomstige heerlijkheid van het Messias-rijk zullen gemeend hebben te zien. — Er is geene gebeurtenis, die den Uitleggeren, welke al het wonderbare en Goddelijke uit JEZUS levens geschiedenis pogen weg te redeneren, meer moeite gebaard heeft, dan deze verheerlijking op den berg. Het is inderdaad meêlijdens-waardig op te merken, hoe zij zich draaijen en wringen, om alles als natuurlijke verschijnselen te verklaren; zoodat er noch MOZES, noch ELIAS verschenen, noch stem uit den hemel gehoord, noch glansrijke wolk gezien is; maar alles zich bepaald heeft tot een' droom der discipelen, een geweldig onweder, en den aanlichtenden dageraad; terwijl de discipelen zelven door hunne verbeelding zouden misleid zijn geworden, en JEZUS hen in hunne dwaling gelaten en eenigermate versterkt heeft, om der goede gevolgen wil, die deze inbeelding hebben kon. Tot zulke ongerijmdheden moet men de toevlugt ne-

nemen, wanneer men in JEZUS niet meer dan een gewoon mensch, hoe groot anders in hoedanigheden, aanschouwen wil: terwijl alles eenvoudig en aan geen zwarigheid onderhevig is, wanneer men hem, den gezondenen van den Vader tot behoudenis der wereld, erkent in *zijne* hemelsche afkomst, en het groote doel *zijner* verschijning op deze aarde."

„ Drie Evangelisten, eenstemmig in hun verhaal, beschrijven het gebeurde zonder eenigen ophef, als of zij zelven niet wisten, hoe groot en heerlijk het was, hetgeen zij zoo eenvoudig daar nederschreven. Waarlijk, het was eene vertooning, hoedanig de aarde nog niet gezien had, en waarin alles zamenliep, om een schouwspel aan te bieden, dat men regt hemelsch noemen mag. De berg, die het tooneel er van was, meenen wij, naar hooge waarschijnlijkheid, voor den *Thabor* te mogen houden. Zoo luidt althans het getuigenis der gansche oudheid; hetwelk men alleen weêrsproken heeft uit hoofde van den grooten afstand, tusschen Cesaréa Filippi, op de grenzen van het Joodsch gebied, en de vlakte van Jizreël, uit welks midden de Thabor oprijst. Doch men heeft daarbij niet genoegzaam gelet op het tijds verloop, tusschen het laatst gehouden gesprek, en het onmiddelijk daarop volgend verhaal. MATTHEÜS en MARKUS zeggen: *na zes dagen*, en LUKAS neemt het nog ruimer, bij wien wij lezen: *omtrent acht dagen, nadat hij dit gezegd had*; voorzeker tijds genoeg, om van den voet des Hermons tot dien des Thabors te komen, ja zelfs om de heen- en wederreize af te leggen. De Thabor is de schoonste van Palestina's bergen; regelmatig van gedaante, als of hij door de kunst gevormd was; vruchtbaar en rijk in uitmuntende voortbrengselen, en aan zijn' top met een krans van groene struiken omgeven; zijn kruip *is een*

ruime

ruime vlakte, van waar men de heerlijkste uitzigten heeft, en aan zijn' voet ontspringt de Kison; het is of de natuur al haar schoon verspild had, om deze plaats de schouwplaats van JESUS verheerlijking te maken!"

„De Heer was, naar het schijnt, met het gezelschap zijner discipelen, tot op een' afstand van dezen berg gekomen, toen hij met drie derzelven zich afzonderlijk derwaarts begaf, terwijl hij den overigen beval zijne terugkomst aftewachten ter plaatse, waar zij zich thans bevonden, of waar hij hen bescheidde Het was avond, toen hij met PETRUS, JAKOBUS en JOHANNES (deze waré de drie die hem vergezelden) aan den voet des bergs aankwam. Hij beklom dien, en beval zijne jongeren hem te volgen. JESUS bragt dien nacht, gelijk zoo menigen anderen in het gebed door; zijne discipelen, op kleinen afstand van hem nedergezeten, werden langzamerhand door den slaap overwonnen. Zoo ging de nacht om, onder den heerlijken lentehemel, in een der schoonste streken van Palestina. Doch tegen het aanbreken van den dag zag men eene vertooning, waarvoor de glans der sterren en de gloed van het morgenrood verbleekte. Het was JEZUS, van wien dit licht afstraalde, daar hij geheel van gedaante veranderd werd; zoodat hij de gestalte van een' hemelling scheen aangenomen te hebben: *zijn aangezigt blonk gelijk de zon, en zijne kleederen werden witter dan sneeuw, werden wit gelijk het licht.* Die hemel-glans deed de discipelen uit hunnen slaap ontwaken, die hunnen Meester zagen, gelijk zij hem nooit te voren aanschouwden, als of hij nu reeds zijn woord vervulde: dat hij *komen zou in de heerlijkheid zijns Vaders met zijne Engelen.*"

Dit zij genoeg ter verdere aanprijzing!

De OPWEKKING van den Jongeling te Nain. *Een woord tot bemoediging en vertroosting voor-al voor bedroefden, door het verlies van geliefde Betrekkingen. Door* K. VAN RINTELN, *Predikant te* Ossendrecht. (*Ten voordeele van de achtergeblevene betrekkingen der mobile Noord-Brabandsche schutterij.*) *Te* Breda, *bij* F. P. Sterk, 1832. 47 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is* 30 *Cents.*

Eene stichtelijke rede voor eenvoudigen, waarvan wij wenschen dat het goede oogmerk zal bereikt worden.

BESCHOUWING, van den invloed, welke de herinnering aan vroeger genoeg hulpbetoon van onzen magtigen God, op ons behoort te maken. Eene Leerrede over Nehemia IV: 14*b. gehouden, den* 17 *Junij* 1832, *door* J. MUNTENDAM, *Predikant te* Nijmegen. (*Ten voordeele van het Vaderland.*) *Te* Nijmegen, *bij* D. J. Haspels, 1832. 23 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 35 *Cents.*

Eene nuttige gelegenheidspreek, met goede opwekkingen.

De RANSEL, een geschenk van Ouders aan hunne strijdbare Zonen, tot bevordering van hun duurzaam geluk; door H. ANNEVELD, *Godsdienst-Onderwijzer, ook in de Hospitalen, te* Amsterdam. *Te* Amsterdam, *bij* Schalekamp *en* van de Grampel, 1832. 114 *Bladzz. In* 12*mo. De prijs is* 30 *Cents.*

De krijgslieden aansprekende, zegt ANNEVELD, „voor

„ voor niets ben ik meer beducht, dan voor het verlies van de rust uwer zielen, en voor het gemis van de blijdschap uwer gemoederen! O God! hoe zal de mensch, hoe zal de held, de overwinnaar, sidderen, wanneer hij zich aan onregtvaardigheden heeft schuldig gemaakt, en zich voor U zal moeten verantwoorden! Behoed ons voor dit kwaad, die ramp; doe ons den weg des regts bewandelen! Leer ons de lessen in acht nemen, welke door Godsdienstvrienden, door vrienden van ons, hunne natuurgenooten, in uwen naam, ons worden toegediend!"

„ Zie hier, mijne krijgshaftige Landgenooten! een aantal paarlen van mindere en meerdere waarde. Neemt dezelve mede naar de grenzen van ons dierbaar Vaderland! beschouwt dezelve op de wacht! versiert er u mede! gij zult daardoor eene waarlijk schitterende parade maken. Ik heb onder u duizende kennissen, ik kan ook zeggen, vele vrienden. Tot hen spreek ik inzonderheid. Zij hebben mijn' raad ingeroepen. Toen ik tot u, mijne Broeders! in de hospitalen sprak, met en voor u bad, hetzij gij met den dood scheent te kampen, of mij een hoorend oor leendet, wanneer ik, in de wekelijksche Godsdienst-oefeningen, de woorden des eeuwigen levens sprak, hebben wij elkander leeren kennen en de vooroordeelen tusschen uwen en mijnen stand afgelegd. O! hoe beviel het u, hoe zeer heeft het u verkwikt! wat hebt gij mij dit dikwijls betuigd, en hoe dringend werd ik daardoor aangemoedigd, om voor u te onderzoeken, wat tot onze leering en verbetering geschreven staat. Nog slaat mijn hart voor u. Nog wil ik uw geluk helpen bevorderen. Ik wil u met mijn' raad vergezellen dáár, waar gij, door de beslommeringen der wereld, zoo vaak wordt gehinderd, om zoo bedaard en ernstig te denken, als wan-

neer gij u met mij minzaam over 's menschen bestemming hebt onderhouden. Ik bied u dezen RANSEL aan, vol leeftogt, op de reis naar de Eeuwigheid."

Onze brave en dappere helden mogen zich verblijden, dat zij het woord des levens in hunne Chako's medevoeren, als het dierbaarste dat men in zijn leven bezitten kan, en ANNEVELD heeft mede voor hen willen zorgen, door dit boekje hun in den ransel te verschaffen. Wij kunnen niet anders dan dit goede oogmerk prijzen; er komen hier ook ettelijke nuttige spreuken, gezegden en aanwijzingen voor, overwaardig dat ze door den krijgsman behartigd worden. Het is overigens een vrij zonderling zamengesteld allerlei, dat veel te wenschen overig laat. De Chakobijbel is voor den militair veel belangrijker.

GEDACHTEN en BEELDEN, door B. T. LUBLINK WEDDIK.

— i suoi pensieri in lui dormir non ponne.
TASSO.

Eerste en tweede Stukje, te zamen 226 *Bladzz. Te* Amsterdam, *bij* G J A. Beijerinck, 1831. *In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 2: 50.

De hier gegevene Stukjes, zegt de Eerw. B. T. LUBLINK WEDDIK, van *Purmerende* „zijn opgesteld bij verschillende gelegenheden. De beschouwing van onderscheidene voorvallen des levens, de overdenking veler dingen, welke voor menschen gewigtig zijn, of daarvoor gehouden worden, verwekten in mij gedachten en gewaarwordingen, welke mogelijk niet geheel onbelangrijk zullen beschouwd worden. Ik ben gewoon mijne gedachten en gewaarwordingen op te schrijven;

daar-

daardoor verklaren de verschillende omstandigheden, waarin zij gesteld zijn, den afwisselenden toon. Ik heb mij niet voorgesteld iemand na te volgen, want hetgeen ik schreef waren de invallen van het oogenblik. Het grootste gedeelte der stukjes is van eenen meer ernstigen aard. Eenige daarvan zijn reeds vroeger in een onzer Vaderlandsche tijdschriften geplaatst, en zij worden thans, na verkregene toestemming, hier en daar verbeterd, herdrukt."

Men zal deze gedachten en beelden niet lezen, zonder te erkennen, dat ze dikwerf geestig en levendig zijn. Eenige er van zal men verrassend, luimig, puntig, romantisch, sarcastisch, ook wel eens piquant vinden. Schoon geenszins alle oorspronkelijk, hebben ze echter doorgaans iets kenmerkends, en meermalen vonden wij den bal goed geraakt.

Het doel blijkt te zijn, op een minder alledaagsche wijze de waarheid te zeggen, en meer prikkelend dan gemeenlijk iets ernstigst te verstaan te geven. Het mangelt hier ook geenszins aan variëteit. Hier en daar zal menig lezer wel eens meesmuilen, en nog al iets vinden aan te merken. Wie weet of er niet zijn, die, bij voorbeeld, in de karakteristiek van den *openhartigen* meer den *onnozelen* vinden zullen? Hoe het zijn moge, wij voor ons kunnen de lezing van dit boekje, aan onze Landgenooten, gerustelijk aanprijzen, en wenschen; dat zij het niet alleen met vermaak, maar ook met eenig nut lezen mogen. Met een humoristisch staaltje hier nog over te nemen, achten wij genoeg gezegd te hebben, om ons in onze betrekking te kwijten:

„Mij-

„ *Mijne wijsbegeerte op holsblokken.*"

„ Eene ftruikeling."

„ Tentanda via est."
Virgil.

„ Wat is de ziel? Een inwendig vermogen, hetgeen zich uitwendig afteekent? Eene vereeniging van krachten, die fteeds naar hoogere en meerdere eenheid ftreven? Een oorfpronkelijk bewustzijn eener onbepaalde vrijheid? Cogito, (1) ergo fum! wie zal dat betwisten? Sum, ergo cogito! nog minder betwistbaar; maar hoe befta ik? Waardoor weet ik, dat ik juist zóó en niet anders befta? Door vergelijking met anderen? Dat is verre! want dan zoude eerst een *ander ik* mijn ik moeten worden, om deze vergelijking te bewerkftelligen. Een ftapje verder uit dezen doolhof: de ziel is eene eenheid: monas. Van waar al die ziels- en geestvermogens: rede, verftand, gevoel, begeervermogens? Van waar deze divifie? Heeft men de uiterlijke op de innerlijke wereld overgebragt en ingeënt? De ziel is het levendmakend, oorfpronkelijk vermogen, aanwezig in elke zenuwdraad en gevlecht, in de gansche harfen-brij, op de zintuigen terugwerkend. Wij kunnen haar van het ligchaam niet affcheiden, dat is: (vive la Philofophie!) niet afgefcheiden *denken*. Zoo doordringt de zonneftraal ook het kleinfte gedeelte der Athmosfeer. Verder gaat mijn begrip niet."

„ Rampzalig is het, zeg ik en ieder ftruikelend wijsgeer zegt het met mij, dat wij in elk woord onzer taal, eene *trope*, eene bedekte, verborgene vergelijking vinden! dat wij fcherpzinnigen, onder zoo vele (quafi) fynonymes juist die bezigen, welke met ons begrip, wei-

nig,

(1) Kan men *Cogito* niet aanmerken, als uitdrukkende; *ego fum Cogitans*? *De Red.*

pig, of flaauw overeenkomen. Nemen wij b. v. deze overeenkomst tusſchen denkbeeld en woord; een ware afgrond! Hoevele middelaars, tolken en couriers zijn er niet geſtadig aan het heen en weder draven tusſchen: denken, ſpreken, of beteekenen?"

„1°. De trilling in het ſenſorium, (het atte-lier der ziel)."

„2°. De voorttrilling op de oogzenuwen of ſpraakwerktuigen."

„3°. De beweging der oog- of ſpraakdeelen."

„4°. Het vormen van klanken, het vormen van teekenen."

„5°. Het kunstmatig trillen der tong, ſpreken, of het buigen der vingers met de ſchrijfpen gewapend."

„Alles is hier opvolging en ontwikkeling; ſcherpzinnig lezer! (de hemel beware mij hier voor lezeresſen!)"

„En nu nog verder: hoevele denkbeelden, woorden en ſchrijfteekens op éénen dag, in één uur! hoeveel oorſpronkelijks moet er op deze postroute verloren gaan, voor dat het *begrip*, als *geſproken* of *geſchreven woord* verſchijnt? Hoe vele gewigtige brieven en depêches aan uw adres, o wijsbegeerte! komen nimmer te regt! Ach! hoe endeloos veel moet hier verloren gaan, in eene minuut, op dezen korten weg, welke echter alle onze denkbeelden moeten bewandelen, wanneer gij lezer! van derzelver beſtaan zult overtuigd worden; hoeveel duisters en gebrekkigs en „Ἐκ του μερους;" evenwel: „Vive la Philoſophie!"

„Hoeveel toovert het meisje met de fierlijke hand, met den netten voet, met elke buiging des ſlanken ligchaams. Aan elk harer bewegingen hangen wij ons oog, en ſlingeren ons vast om deze bloeijende boomen der kennisſe des goeds

goeds en des kwaads. Velen als de oude slang; ik liefst als het schuldeloos klimop."

„Een dag in vrede des gemoeds doorgebragt is eene rijpe korenaar op het bebouwde veld des levens, welke zich des avonds van *zelfs* naar ons heenbuigt, zeggende: pluk mij, en verkwik u met dit dagelijksch brood! Wij behoeven dergelijken bij al de brandnetels van ons beuzelend leven!"

„Wij Tantalussen, aan den Godendisch der wijsbegeerte; de waarheid ligt aan onze onderlip, maar zij bevochtigt ons droog gehemelte niet!"

Het verschijnen van eenen tweeden druk doet zien, dat dit stukje wel ontvangen is.

Kort nadat wij het eerste stukje beschouwd hadden, ontvingen wij ook het tweede stukje, waarin de bladzijden vervolgd worden tot 226, hetwelk door den Eerw. WEDDIK met eenige meerdere gerustheid, gelijk hij verzekert, gegeven werd, terwijl hij ook zijn genoegen te kennen geeft, dat zijn klein boekje meer vrienden en lezers gevonden heeft, dan hij verwacht had.

Het is op dezelfde wijze ingerigt, ademt denzelfden geest en doet hetzelfde doel doorblinken. Zij die het eerste stukje met genoegen lazen, zullen ook gaarne aan dit tweede eenige oogenblikken wijden. Men treft hier gedachten, verklaringen, beelden, karakterschetsen en ontwikkelingen van Stellingen aan, welke den schranderen denker, en opmerkzamen waarnemer kenmerken, die met vlugheid zijne opmerkingen weet mede te deelen over alles wat voorkomt, en met vrijmoedigheid te laken en te prijzen, naar mate luim en overtuiging dat medebrengen.

Ge-

Geschied- en Letterkundig MENGELWERK van Mr. J. SCHELTEMA, *Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklijke Instituut en andere Maatschappijen van Wetenschap Vierde Deel. Stuk* III. *Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen *en* Zoon, 1832. *VI en* 329 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 40.

In het jaar 1817 ving de Heer SCHELTEMA, zijn Geschied en Letterkundig Mengelwerk aan, met dit Voorberigt: De uitgaaf van dit Mengelwerk is veroorzaakt, door een gesprek met vrienden, die mij aanmoedigden om zelf zorg te dragen voor eene gepaste vereeniging van mijne *kleine Geschriften*, waarvan sommige als losse Stukjes zijn uitgegeven, vele in verschillende Tijdschriften zijn verspreid en meerdere als nog in de letterkas voorhanden zijn. Ik heb het nut van dezen raad ingezien en volg denzelven. Ik beloof niets en blijf geheel onverbonden ten opzigte van tijd en vorm; alleen wil ik verzekering geven, dat de roem en waarde der Vaderlandsche Geschiedenis, het belang van de Nederlandsche Letterkunde, het genoegen der Lezers en de zorg voor den eigen naam gestadig voor oogen zullen worden gehouden.

Hij is, aan dat zijn voornemen getrouw, voortgegaan met dit zijn werk, en dit derde Stuk van het vierde Deel, dat wij nu voor ons hebben, maakt het twaalfde Stuk uit, terwijl het Voorberigt daarvan de toezegging behelst, van het dertiende, of het eerste van het vijfde Deel.

In dit derde Stuk komen twee Verhandelingen voor, de *eerste* over de Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen, en de *tweede* over de Volks-

Volksgebruiken der Nederlanders bij het trouwen, en daarna volgen: Aanteekeningen, — Bijlagen, — Toevoegsels en Nalezingen, met nog een Aanhangsel over de gebruiken bij verjaarfeesten van den trouwdag, of over de koperen, zilveren en gouden Bruiloft; terwijl eindelijk, hier nog gegeven is eene lijst van eenige min bekende woorden, namen, gezegden, sprookjes, enz. in dit stuk voorkomende, en de korte inhoud: welken laatsten wij hier willen laten volgen, ten einde den lezer te doen zien, wat hij hier zoeken moet, en hem alzoo te overtuigen, dat de lezing voorzeker niet onvermakelijk voor hem zijn zal.

„ *Eerste Verhandeling.*"

„ Inleiding. Het begin van het vrijen. De verklaring. Het vrijen om het jawoord. De vermaken in den tijd van het vrijen. Over het vertrouwen op de vrijenden. Oude costumen bij het vrijen in verschillende Provinciën. Het afscheid van den vrijer. Het jawoord, de verloving en de huwelijksvoorwaarden. Het uitzet."

„ *Tweede Verhandeling.*"

„ Inleiding."

„ *De Bruidsdagen.*"

„ Voorbereidingen. De aanteekening. Het Commissarismaal. De Bruid in haar staatsie. De geboden en geboden-malen. De vermaken in de bruidsdagen. Het noodigen. De Huwlijks-geschenken."

„ *De Bruiloft.*"

„ Gebruiken bij het gaan naar, het trouwen in, en het komen uit de Kerk. De Bruilofstafel. Het gezang De Bruilofsverzen. Tafelvermaken. De kamerspelen. Het dansen. Het bruidsbed en het gaan derwaards. Latere vermaken. De napret op den *tweeden* dag. De weêrreizen en de navettjes. Besluit."

Niet

Niet ten onregte mogt dus de Heer SCHELTEMA in zijne Voorrede schrijven:

„Ik streel mij alleen met de hoop, dat het lezen van deze verhandelingen, eene aangename verpozing van dagelijksche zorgen aan mijne landgenooten zal geven, daar het onderwerp welgevallig zal kunnen zijn: — aan de bejaarden, door de herinnering aan het aangenaamste tijdvak des levens — aan de minnenden, bij het gevoel van hun geluk — en bij de jongelieden in de blijde hoop en verwachting."

De kundige en naauwkeurige Schrijver heeft zich alle moeite gegeven, om het gekozen onderwerp zoo doelmatig en volledig te behandelen, als hem, behoudens de regels van kieschheid, en met vermijding van 't geen overtollig scheen, doenlijk was, terwijl hij zich echter, hoe veel ook verzameld en ontvangen hebbende, meer dan eens beklaagt over gebrek aan berigten. Wij wenschen de bevordering van het goede oogmerk.

PARIJS en FRANKRIJK vóór en na de jongste Omwenteling. Naar het Hoogduitsch van F. VON RAUMER. *Eerste Stuk*, *VIII en* 232. *en tweede Stuk* 222 *Bladz.* *Te* Haarlem, *bij de Erven* F. Bohn, 1831. *In gr. 8vo De prijs is f* 4: 80.

De Heer VON RAUMER (1) „bragt het voorjaar en den zomer van 1830 in *Frankrijk* en meerendeels te *Parijs*, door, was door zijn naam als

(1) Het hoofddoel van VON RAUMER's reis, die op kosten der Pruissische regering ondernomen werd, blijkt het opsporen en lezen van Geschiedkundige Handschriften in de Parijsche Bibliotheken geweest te zijn.

als geleerde, en zijne nieuwe betrekking met den Koning van *Pruissen*, in de gelegenheid, om tot de meest aanzienlijke kringen in *Frankrijk's* hoofdstad toegang te erlangen, en de toongevers der verschillende partijen persoonlijk te leeren kennen. Zijne dagelijksche ondervinding en de door hem gehoudene gesprekken, teekende hij in brieven aan zijne vrienden op, die naderhand met eenige weglatingen in het licht zijn gegeven; doch waarin hij, zoo als hij bij herhaling betuigt, naderhand geene verandering van eenig belang heeft gemaakt."

Van deze brieven wordt ons nu, in deze beide Stukjes, eene Nederduitsche overzetting geleverd, met weglating slechts van de zoodanige, die voor den Nederlandschen lezer min belangrijk geacht werden. De brieven zijn zestig in getal; de eerste is geteekend *Halle* den 5den Maart 1830, en de laatste *Dessau*, den 20sten October des zelfden jaars. De inhoud derzelve is onderscheiden, en behelst natuurlijk een aantal bijzonderheden, van des bekwamen Schrijvers ontmoetingen, waarnemingen en genietingen in de Fransche Hoofdstad, en op zijne reis en uitstapjes, die wel voor hen, aan welke de brieven gerigt zijn, niet onbelangrijk waren, maar evenwel voor het Publiek van minder aanbelang moeten gerekend worden. Ondertusschen behelzen vele derzelve zijne oordeelvellingen, aanmerkingen en gevolgtrekkingen over 't geen hij in *Frankrijk* zag en hoorde, welke eenen man van ervaring kenmerken, en die tevens zeer gematigd is in zijne denkwijze, en door de regels der bedachtzaamheid zich laat leiden. Men wordt hier alzoo in staat gesteld, om bij wijze van dagverhaal te vernemen, hoe een vaderlandlievende en schrandere Pruis als VON RAUMER, kort voor en gedurende de jongste Fransche omwenteling, over

de

de openbare zaken dacht en hoorde oordeelen. Men merke dus, gelijk de vertaler te regt zegt, deze deeltjes aan, niet als geschikt om een volledig, historisch overzigt te leveren, maar als eene niet onbelangrijke bijdrage. Men zal zich alsdan ook niet bedrogen vinden, zich menige goede aanmerking ten nutte maken, en over de lezing zich zeker niet beklagen. VON RAUMER, oordeelt met vastheid, maar tevens met voorzigtigheid over personen en zaken, over sekten en partijen, over stellingen en gevoelens, over regenten en regeringen, over volksvertegenwoordigers, ministers en gezanten, over wijsgeeren en geleerden, over omwentelingen en derzelver raddraaijers, over liberalen en Jezuiten, over Godsdienst en Staatkunde, over wetenschappen en kunsten, over zeden en zamenleving, met één woord over alles wat hem in dat merkwaardig tijdstip, 't welk hij in *Parijs* doorbragt, of met het doorreizen van *Frankrijk* besteedde, voorkwam. Zeer geestig, bij voorbeeld wordt hier de Russische beroemde Afgezant, POZZO DI BORGO, geschetst, en met reden de jonge Hertog van *Bordeaux* beklaagd, omdat zijne opvoeding berust in de handen van Jezuiten; waarom zeker bekwaam Staatsman van hem zeide: geen kwaad kind, maar volwassen zijnde, zal hij niet weten, of *Frankrijk* door menschen of door apen bewoond wordt.

Onder de goede aanmerkingen, welke wij hier verscheidene aantreffen, hangen wij gaarne ons zegel aan deze:

„ Overigens heeft thans de vrij algemeen heerschende geest van ontevredenheid en opstand niet *alleen* zijnen grond in de gebreken en verkeerdheden der regeringen, maar ook in het hart der menschen. Waar eenmaal de geest, om alles te gispen en te misduiden, de overhand heeft gewon-

nen, zou geen engel aan de menschen kunnen voldoen; veeleer zou hen dan een duivel kunnen tevreden stellen, die eerst met schoonschijnende woorden begoochelt, en daarna met ijzeren vuist de bedrogene menigte kneedt naar zijnen wil."

„Even gelijk het alzoo pligt is, de gebreken der Regeringen in het ware licht te stellen, opdat deze erkend en verbeterd worden, even zoo moet men ook de afdwalingen en misdrijven van den Adel, de Geestelijkheid en het Volk niet verschoonen

Wij vonden de beschrijving der omwenteling te *Parijs*, hier zoo eenvoudig, en geschikt om er een goed denkbeeld van te vormen, gegeven, dat wij vermeenen onzen lezer eene dienst te bewijzen, met dezelve althans voor een gedeelte hier over te nemen:

„De bezorgdheid, dat de overwinning over den *Dey* van *Algiers*, en de *processie*, waarvan ik u een beschrijving gaf, de hoofden der Ministers had doen duizelen, verdween, omdat in de eerste dagen daarna niets gebeurde; en toen nu, zoo als ik zeide, Pairs en Afgevaardigden uitnoodigingsbrieven voor de opening der kamers ontvangen hadden, hield ieder de zaak voor afgedaan en wachtte met de grootste gerustheid den uitslag van eene wettige beraadslaging en stemming af. Welk eene verbazing, welk eenen grimmigen toorn moesten dan de Parijzenaars niet gevoelen, toen maandag die reeks van Bevelschriften in het licht verscheen, waarvan één enkel genoegzaam was geweest, om een geheel ander ministerie te doen vallen! — Voorafgegaan van eene bekrompene en [gedeeltelijk] onjuiste voorstelling van den staat van zaken in *Frankrijk*, werden op 's Konings naam ontoereikende en verkeerde redmiddelen aangegrepen; neen, werd, in lijnregte te-

tegenspraak met alle wetten en inzettingen, het Fransche staatsregt veranderd en de *vormen* vernietigd, waarop *Frankrijk*, als op zijn eenig plecht-anker nog bouwde, daar het vertrouwen voor de *personen* des Koninklijken geslachts reeds voor lang ten eenenmale verloren was gegaan. Dat het tot de uitvoering dier verordeningen zou komen, dat de partij der *Camarilla* en der *Jezuiten* voor goed zou zegevieren, viel wel niemand in; maar over den weg om die uitvoering onmogelijk te maken, konden nog twijfelingen bestaan. Men hield het er algemeen voor, dat *uiterlijk* in het begin van September, het bepaalde tijdstip voor de nieuwe verkiezingen, alles beslist moest zijn. De zaak der dagbladen bleek echter spoedig van dringender aard te zijn, dan die der verkiezingen. De uitgevers der grootere en meer geachte bladen verklaarden reeds 's maandags, dat zij geheel ophielden met drukken. Dit onverwachte besluit bragt de Ministers dadelijk in verlegenheid; zij kwamen tot dringende stappen, om het te doen veranderen, doch te vergeefs. De kleinere en hevigste bladen gaven daarentegen te kennen, dat zij, *zonder zien aan aan de nieuw ingestelde Censuur te storen*, met drukken voort zouden gaan. Ook kwamen enkele spotschriften en blaadjes in het licht. De regering werd daardoor tot handelen genoodzaakt; zij zond soldaten uit, om zich van die geschriften, met name van de drukpersen van het blad *le Temps*, meester te maken. Deze vonden de drukkerij gesloten, en in geheel *Parijs* was geen slotenmaker op te sporen, die het gebouw wilde openbreken, tot men eindelijk den smid daartoe moest gebruiken, die aangesteld is, om de galeiboeven aan elkander te smeden! Het volk schoolde daarbij te zamen, doch werd nog zonder veel moeite verstrooid. Om eene soortgelijke reden had er

Maandag avond een oploop in het *Paleis-Royal* plaats, dien ik nog bijwoonde. De winkels en ijzeren hekken werden gesloten, en de soldaten dreven de menigte uiteen, die echter achter hen dadelijk weder zamenliep. Eerst laat in den nacht nam het geschreeuw en de onrust een einde. Dingsdag morgen waren alle de wachtposten verdubbeld en afdeelingen der bezetting op verschillende punten der stad onder de wapenen. Voormiddag de straten opgevuld met menschen, eene toenemende gisting, maar nog geen geweld. De soldaten bleven bedaard, en werden door de menigte aangemaand, om niet te schieten, daar alle Franschen toch dezelfde belangen hadden enz. Zoodra de officier deze gesprekken wilde verhinderen, werd het gedruisch grooter; voerde hij zijne manschappen elders heen, dadelijk begon aldaar hetzelfde tooneel. Tegen den middag waren alle de kleinere wachtposten zoodanig door de volkshoopen omringd en ingesloten, dat zij zich niet roeren of bewegen konden. De grootere afdeelingen der bezetting, inzonderheid de Koninklijke lijfwachts en de *Zwitsers*, die te midden van het gevoel minder bedaard bleven en, verre van voor het gemeen partij te kiezen, de houding aannamen van lieden, die zich niet straffeloos willen laten beleedigen, werden sterker en luider gehoond. Dingsdag namiddag kwam het daarmede het eerst tot schieten, nadat alle trappen van mindere gewelddadigheden en beleedigingen waren doorgeloopen. 's Avonds hadden de soldaten de bovenhand behouden, maar de bloedige lijken der gesneuvelde burgers werden, onder wraakgeschreeuw, door de stad rondgedragen, en daardoor steeg de geestdrift, de toorn, de werkzaamheid tot eene ongeloofelijke hoogte. Nu, zoo meende men, stond de vrucht van eene veertigjarige inspanning, de belooning van zoo

veel

veel lijden op het spel; men moest overwinnen of sterven. Zoo kwam het woensdag tot eenen vreesselijken strijd. De burgers vereenigden zich tot eene *Nationale Garde*, bezetteden het raadhuis en de voornaamste kerken, en waren overal in beweging. De soldaten bleven vierentwintig uren lang zonder eten of drinken, en aan de vreesselijkste hitte en vermoeijenis blootgesteld. Alle pogingen om hun levensmiddelen te doen toekomen, werden door de menigte verijdeld. 's Nachts klepten alle de stormklokken; de voorraad van wapenen bij de zwaardvegers werd buit gemaakt en verdeeld; wie geen geweer magtig kon worden, nam een degen; wie geen degen had, een stok; ja, zonder eigenlijke aanvoerders, zonder wapenen, maakten zich lieden uit allerlei standen tot den aanval gereed. Het was nu niet meer het gepeupel, of de aanhangers eener partij; het was de algemeene wil, die zich vreesselijk openbaarde, eene door den strijd en de aanvankelijke zege ten toppunt gestegene geestvervoering. Met de bloote vuist veroverde men kanonnen; ongewapenden overmanden geoefende krijgslieden; onder een onophoudelijk geweervuur en met den degen tusschen de tanden, klouterden de leerlingen der *école polytechnique* tegen de gaanderij der *Louvre* op, en wierpen de Zwitsers naar beneden of doorstaken hen. Te midden van een moorddadig schrootvuur velde men de boomen der *boulevards*, om deze tot versperringen tegen de aanvallen der ruiterij te vormen. Van eene talrijke afdeeling der lijfwacht, die in de straat *St. Denys* binnenrukte, kwam, zoo men zegt, slechts een twintigtal levend daar weder uit. Het schrootvuur, waarmede men de straten schoon wilde vegen, deed weinig werking, omdat de burgers zich in de huizen opsloten, en uit de vensters vuurden. Veel geringer was intusschen

het getal der krijgslieden, die door dit geweervuur getroffen werden, dan dat der genen, die op andere wijzen hun einde vonden. Men had namelijk de groote straatsteenen, waarmede *Parijs* geplaveid is, tot op de bovenste verdiepingen gesleept, en wierp ze van daar de soldaten op het hoofd. Iemand verzekert mij gezien te hebben, dat op deze wijze de kanonniers eener batterij in den vollen zin des woords verpletterd zijn geworden! Een deel der linietroepen legde de wapenen neder, en de *Garde* werd van punt tot punt eindelijk uit de stad verdreven. De laatste strijd had Donderdag, bij den terugtogt naar den kant van *Neuillij*, plaats. Alle aangewende pogingen, om den Koning Dingsdag en Woensdag tot stuiting van het bloedvergieten en intrekken der Bevelschriften te bewegen, bleven vruchteloos. Hij wilde door kracht van wapenen zegevieren, en in geen opzigt wijken; als ware het, om een tegenbeeld tot het gedrag van LODEWIJK XVI. te vormen, die altijd toegaf. De stelling, dat een Koning *nimmer* moet toegeven is intusschen wel even dwaas en slecht, als die, dat iedere wensch des volks, hoe ook geuit, bij den Koning gehoor moet vinden. — Te midden van het gevecht te *Parijs*, waren al de wapenborden en leliën, die de regering der BOURBONS herinnerden, afgenomen, stukgeslagen, of met slijk bemorst. De borden, waarop *rue Bourbon* of dergelijke benamingen te lezen stonden, waren in een oogenblik verdwenen. Van den toren der *Lieve Vrouwen-Kerk* werd de driekleurige vaan het eerst uitgestoken; van daar sprong zij (om NAPOLEONS uitdrukking te gebruiken) over tot de *Louvre*, de *Tuilerien*, *Saint Cloud*, en verder van klokketoren tot klokke toren naar de uiterste grenzen van *Frankrijk*. De soldaten hebben braaf gestreden, en zoo lang, tot de ontvangene bevelen hun ge-

gevoel al te zeer kwetsten; maar de Parijsche burgers verdienen den lof van grootere dapperheid. De bestorming der Bastille 1789, die door 120 Invalides bezet was, is eene kleinigheid, in vergelijking van dezen slag, zonder plan, zonder genoegzame wapenen en zonder aanvoerders, gewonnen tegen verscheidene duizende geregelde krijgslieden. Schier nog merkwaardiger, dan de eigenlijke strijd, is hetgeen men gedaan heeft om de verdediging gemakkelijker te maken. Het is voorzeker niet overdreven, zoo ik het aantal der opgeworpene *Barricades* op 3000 schat. Ik telde er ten minste zes van mijne woning tot het *Palais-Royal*, een afstand van 200 schreden. Men zou meenen, dat er maanden arbeids noodig waren voor hetgeen in twaalf uren tot stand is gebragt. Overal zijn de straatsteenen opgenomen en manshoog op elkander gestapeld; planken, balken, uithangborden, vaten, karren, *kabriolets*, ja groote *diligences* liggen in bonte mengeling door elkander, en zijn tot versperringen gebruikt. Voeg daarbij de tallooze menigte boomen, die men op den weg naar *Neuilly*, in de *Champs-élysées* en op de *Boulevards* geveld heeft. Op de *Boulevards des Italiens* staat geen enkele boom meer, en op die van *Montmartre*, *Poissonnièrre* en *Madelaine* ontbreken er niet weinige. — Het merkwaardigste van alles is, dat, gedurende deze vreesselijke opgewondenheid der gemoederen, de hoogste orde is blijven heerschen; ik bedoel, dat nergens plundering is gepleegd, of buiten den strijd bloeddorstige wraakzucht is uitgeoefend. In de *Louvre* werd alleen het schilderij der krooning van KAREL X. vernield, en zijn borstbeeld ten venster uitgeworpen. Wat men uit het Aartsbisschoppelijk paleis in het water gesmeten heeft, is weder opgevischt; een kerel, die een zilveren kelk gestolen had, heeft men doen nederknielen

en doodgeschoten. Opgevangene *dépêches* zijn door de burgers ongeopend naar de nog in dienst gebleven Overheden gebragt, en deze hebben ze, insgelijks ongeopend, aan de vreemde Gezanten ter hand doen stellen. Donderdag wilde de Koning aan de Ministers hun afscheid geven, maar de Bevelschriften in kracht houden; Vrijdags voor zich zelven, maar niet voor den *Dauphin* van de kroon afstand doen; telkens was het te laat. Thans is hij met de zijnen weggereisd, niemand weet waarheen. Als Koning hier terug te keeren, is voor hem volstrekt onmogelijk, en in de Departementen zal hij nergens eenen magtigen aanhang vinden. De lang onderdrukte haat tegen hem, die zich gewoonlijk onder beleefde vormen verborg, is, nu hij zijn woord gebroken heeft, vreesselijk aan het licht gekomen. De Hertog van *Orleans* heeft, door de aanneming van het algemeen Stedehouderschap, aan de zaken eene bepaalde rigting gegeven, en veel kwaads voorkomen. Had hij blijven weigeren, men had zijn geslacht, even als den oudsten tak der BOURBONS, geheel verworpen. Heden was de plaats van het *Palais-Royal* den geheelen dag met menschen opgevuld, die luide kreten te zijner eer aanhieven; telkens als hij zich aan het venster vertoonde, was men dol van vreugde. Dit was insgelijks het geval, toen hij tegen den avond te paard langs de kaaijen reed, — *Voilà*, riep het volk, *un Roi, qui ne se cache pas!* Geheele troepen *Nationale Gardes* trekken van tijd tot tijd door de straten, op allerlei wijzen uitgedost, met brooden op hunne geweren, bloemruikers op de degens, en niet weiniger geheel zonder wapenen. Een hunner droeg op een langen stok een kalfskop, waaraan een papier met de woorden: *la tête de* POLIGNAC was vastgehecht. Toen ik heden door de straat *Vivienne* kwam, zag ik, hoe

hoe lieden van allerlei stand de hand boden, om voor twee kanonnen, die vervoerd moesten worden, door de nog zeer hooge *barricaden* den weg te banen. Met onbegrijpelijken spoed, ja binnen vijf minuten, was de versperring verdwenen, de planken en dergelijke zaken ter zijde gelegd en, met hulp van zeer welgekleede lieden, het plaveisel hersteld."

„Het is mij hier, als leefde ik in een droom! Veertien dagen geleden, die optogt des Konings in alle pracht en heerlijkheid, nog acht dagen later die eigenmagtige, gebiedende Bevelschriften, en drie dagen daarna diezelfde Koning voortvlugtig, van zijne soldaten evenzeer als van de burgers verlaten, ja, door de eersten met bittere verwijten overladen, omdat hij hen door zijne bevelen tot het slagten hunner landgenooten verleid heeft — welk eene verandering!"

„Te *Parijs* is alles vol vreugde en bewondering over het voorgevallene, en slechts zeer weinigen zien daarin den terugkeer van de gruwelen der omwenteling, of het begin van een nieuw tijdperk van jarenlange ellende. Wie durft zich vermeten, in de toekomst door te dringen?"

Hoe zeer ons, eindelijk, niet in alles met den Schrijver kunnende vereenigen, maken wij echter geene zwarigheid, om met loffelijke vermelding van de verdiensten des beschaafden Schrijvers te verklaren, dat deze brieven de lezing wel waardig zijn. Van de schandelijke en in ons oog geheel wederregtelijke interventie der Franschen, toen onze dapperen op het punt stonden, om geheel zonder vreemde hulp de regtvaardigste zaak volkomen tegen de oproerige Belgen te beslissen, kon de Schrijver toen nog niets weten; hij had er zich anders zeker met billijke verontwaardiging over uitgelaten.

De

De KLUIZENAAR in Rusland, *of aanmerkingen op de zeden en gewoonten der Russen in het begin der XIXde Eeuw. Een vervolg op de Verzameling der Fransche, Engelsche, Italiaansche en Spaansche zeden. Uit het Fransch. In twee deelen compleet. Eerste Deel; XVI en 325 Bladzz. en tweede Deel, IV en 315 Bladzz. Te* Dordrecht, *bij* Blussé *en* van Braam 1829. *In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f* 4 : 80.

De ongenoemde Schrijver heeft zich vijf jaren lang in de Russische Hoofdstad opgehouden, namelijk van het jaar 1819 — 1824; om alzoo een getrouw berigt te kunnen geven van de Russen, van de onderscheidene rangen in de maatschappij, van derzelver gebruiken, nieuwere zeden en wat er van de vroegere gewoonten nog overgebleven is, verder van de voornaamste instellingen en eindelijk van de nationale, zoo godsdienstige als andere feesten.

„ Groote vreugd, of groote droefheid, stelt het karakter van een volk in het licht. Bij die plegtige uitboezeming zijner smartelijke of blijde aandoeningen, denkt de mensch overluid, en dan vindt de opmerker ruime stof voor zijne taferelen. De beide verhalen, in het tweede deel vervat, zullen, zoo ik hopen durf, de nieuwsgierige belangstelling mijner lezers, inzonderheid opwekken: beide berusten op ware gebeurtenissen, en leveren eene getrouwe voorstelling op der nationale zeden en gebruiken."

„ Ik moet openhartig verklaren, dat dit werk voornamelijk bestemd is voor hen, die in de groote wereld verkeeren; zij zijn het vooral, aan wie ik een naauwkeurig denkbeeld van *Rusland*

land heb willen geven. Mijne tafereelen zullen ten minste het aantrekkelijke van de waarheid hebben, en ik zal mij voor mijne verre reizen, en voor mijnen arbeid wel beloond achten, indien ik de verbeelding van den lezer een oogenblik mag hebben gestreeld, en hij, het boek nederleggende, zeggen kan: „ ik ben in *Rusland* geweest; ik ken de *Russen.*"

Hij verzekert, in zijne overtuiging, dat de meeste reizigers niet van partijdigheid zijn vrij te pleiten, zich op de meest mogelijke naauwkeurige en getrouwheid te hebben toegelegd, en verklaart: dat hij, die door geen vooroordeel verblind noch door kwade trouw gedreven wordt, na eenige jaren verblijfs in *Rusland*, onmogelijk anders kan overtuigd zijn, dan dat dit volk bij uitnemendheid goed, vlug van geest, dapper, godsdienstig en liefdadig is.

Bij de schikking en uitgave heeft hij op geene volgorde van dagteekening acht geslagen, en dus zijne aantekeningen en waarnemingen tot deze 48 rubrieken gebragt:

„ Overtogt van *Honfleur* naar *Kroonstad.* Eene maand in menschenhaat doorgebragt. *Petersburg.* Eerste ontmoetingen. De Thermometer. Volkskarakter. De Nieuwejaarsdag. KATHARINA II De Gezelschapszalen. De Graaf de MAISTRE en Mevrouw DE STAEL. De Huisselijke kringen. Staatshuishouding. Een Maaltijd. Karakterschetsen. De Hertog DE SERRA CAPRIOLA. Rijksmiddelen. De Aanzienlijken. De Hermitagie. Algemeen gesnap. De finlandsche Schoorsteenvegers. De dooi. De inzegening der wateren. De Klopjagt. De Vastenavond. De Voorjaarsmarkt. Liefdadigheid. Lijfstraffen. De Eeretitels. Ridderlinten en Eereteekenen."

Inhoud van het tweede Deel.

„ Militaire Koloniën. Kleederpracht en Huwelijks-

lijkspitzetten. Huwelijks- en Doopplegtigheid. Peterhoff. Eene mislukte Ambasſade. De Brand. ALEXANDER. De Verloting. De Godsdienst. De nieuwe Izaakskerk. De Boeren. De Vrijmakingen. Een Uitſtapje. Nog eene wandeling te *Zarskoëſelo*. De Epaulette bovenal. Opvoeding der Vrouwen. De Berisper. Over de misdaden in *Rusland*. VARINKA of de roode Kroeg."

Men ziet den Schrijver hier zijn oordeel met vrijmoedigheid vellen, over voorkomende zaken, gebruiken, wetten, feesten, karakters en perſonen, niet zelden met bijgevoegde uitweidingen en vergelijkingen. Hij ſpaart ook evenwel, zelf Franschman zijnde, zijne eigene natie niet en maakt tegenſtellingen, die meermalen ten voordeele van de Rusſen verſtrekken. Geenzins blind voor de gebreken, die hij in Rusland aantrof, heeft hij 't geen zijns inziens min aannemelijk was, ook wel degelijk aangewezen. Doorgaans echter prijst hij meer en berispt minder. Dikwijls zullen zijne aanmerkingen zeer gegrond voorkomen, ſomtijds zijn ze luimig en meermalen dragen ze blijken van een helder hoofd en opgeruimd gemoed De ſchrijver heeft ook zijn ſtokpaardje en ziet ſomtijds te veel door de bril van een ander, of met een vergrootglas of met glazen, die niet voor allen bruikbaar zijn. Men treft hier ook aanmerkingen aan, welke den bevooroordeelden kenmerken en die wij wenschten, dat hier niet voorkwamen, omdat ze voor den onbedachten lezer althans zeer nadeelig werken kunnen, bij voorbeeld, in het anders zeer luimig en aangenaam ontwikkeld artikel, de *verloting*, leest men:

„De jonge MICHAËL treedt onverwacht mijne kamer in; hij ſchijnt in hevige gemoedsonrust en als buiten zichzelven; ik ondervraag hem, hij toont mij het *prospectus*. Daar dit opheldering genoeg was, vroeg ik hem verder niets, maar ver-

verzocht hem, dat hij plaats nemen, en wat uitrusten zou. — „Uitrusten! Zitten, als ieder vol onrust is! Ik ga terstond drie honderd lotbriefjes halen." — „Drie honderd lotbriefjes! Zijt gij stapel gek?" — „Integendeel, ik weet zeer wel, wat ik doe: zulk een kans komt niet ligt weêr voor." — „Maar gij hebt u, waarachtig, niet te beklagen over de fortuin." — „'t Ziet er wel uit! Dertigduizend roebels aan renten, ik vraag eens, wat beteekent dat hier? 't Is nog minder dan niets. In vergelijking met een twintigtal van mijne makkers bij het regiment, ben ik een arme bloed; het hoogste lot zal ons op gelijken voet brengen." — „Dus hoopt gij te winnen?" — „Ik ben er zeker van." „Denkt ge wel om het groot aantal mededingers?" — „Wel zeker; ik heb er immers niet meer dan honderd negen en zestig duizend." — „Wel nu?" — „Wel nu! Ik zal *Vorolinem* winnen." — „Denk er toch eens aan, dat de fortuin nimmer onbeschaamder den spot kon drijven met de onnoozelheid van het publiek. Of ge uw geld voor lotbriefjes uitgeeft, of 't in den *Newa* smijt, dat komt, nagenoeg op het zelfde neder. Het Evangelie zegt: *velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren*; bij deze verloting zijn nog minder kansen; want het is toch te hopen, dat er meer dan één zalig zal worden, onder honderd zeventig duizend zondaars. Geloof mij, laat uwe verbeelding....." Ik had nog niet uitgesproken, toen ik bespeurde, dat mijn officier reeds vertrokken was." Hoe ergerlijk!

Geene minder bestraffing verdient het slot van de rubriek Godsdienst, hetwelk wij tot waarschuwing ook hier laten volgen.

„Oorspronkelijk was hier de Bijbel in het *Slavonisch* gedrukt: eene taal, die deftigheid en eenvoudige kieschheid vereenigt. Men stelde voor,

om,

om, tegenover den *Slavonifchen* tekst, eene *Rusfische* vertaling te plaatfen: dat voorftel ging door. Eenigen tijd daarna, werden de afdrukken van den Bijbel, in zulk een' grooten overvloed, regts en links, verfpreid, dat een *Engelsch* dagblad zeide: „ de tijd zal weldra komen, dat de *Russen*, door de donkere nevelen van het bijgeloof heengedrongen, zich tot de hervormde kerkleer zullen verheffen. „ De *Londenfche* dagbladfchrijver was, inderdaad, een waarzegger. Gedeeltelijk werd zijne voorfpelling vervuld, en, voor een ander gedeelte overtrof zelfs de uitkomst zijne verwachting: de boeren van vele provinciën gingen tot het Jodendom over. Die afvalligheid drong ook door tot het leger, zoo als de hoofden wel gevreesd hadden, toen zij, tot hun bitter leedwezen, eene groote lading van bijbelvertalingen zagen aankomen, waarvan er, aan iederen foldaat, eene moest worden uitgereikt. De uitwerking was plotfeling, en het kostte geene geringe moeite, om de gevolgen der bijbellezing te matigen, en perk te ftellen aan de algemeene begeerte, om van godsdienst te veranderen. Eere hebbe de verlichte minister, die op dat heerlijk denkbeeld kwam! *Rusland* dankt hem de vermenigvuldiging der ketterij, en de toegenomen verminkingen bij het leger en op het platte land."

Het is dus in deze, bij onzen franfchen Schrijver, nog *nacht*, zijn kerkgeloof maakt hem blind en onregtvaardig. Maar wij zouden ook een aantal zeer goede wel doordachte en fteekhoudende aanmerkingen kunnen aanvoeren, welke des befchouwers verftand en hart eer aandoen. Aan het flot, bij voorbeeld, van het artikel *vrijmakingen*, vinden wij, ten opzigte van Keizer ALEXANDER, over wien hier veel voorkomt dat ons voor dien waarlijk edelen Monarch inneemt:

„ Wanneer men hier op alles naauwkeurig acht geeft,

geeft, ziet men duidelijk, dat de vrijmaking een der hoofdontwerpen is van Keizer ALEXANDER: een groot deel der handelingen van zijn bestuur draagt er het edele kenmerk van. Onder de vroegere regeringen was de kroon erfgenaam van dan landeigenaar, die geene bloedverwanten naliet; hij had het regt niet om zijne vaste goederen aan eenen vriend te vermaken. Thans kan hij, bij zijn sterven, zijnen lijfeigenen de vrijheid schenken, en, ten hunnen behoeve, over zijne landerijen beschikken, behoudens eenige uitkeeringen, die zij, in dat geval, aan kerken en gasthuizen moeten doen: het rijk is dan slechts erfgenaam, wanneer de eigenaar sterft zonder maagschap en zonder testament. Die bepalingen hebben, klaarblijkelijk, de bevordering ten oogmerk van de vrijheid der lijfeigenen, en zoo is 't ook gelegen met de verordeningen, die den landheer verpligten tot het vrijmaken van den jongman, dien hij voor de wetenschappen of de fraaije kunsten wil opleiden."

„De verpligting, die ALEXANDER zich zelven oplegt, om geene landerijen van de kroon meer weg te schenken, zoo als zijne voorgangers deden, schijnt, van eenen anderen kant, ook al verband te houden met zijne ontwerpen voor de toekomst. Hij ziet een tijdstip te gemoet, waarop het belangrijk zal zijn, den adel een eervol voorbeeld te geven, door de vrijmaking van al de domeinen, die den Souverein en zijn huis toebehooren. 't Is welligt met dat oogmerk alleen, dat de Vorst zich streng onthoudt van al, wat eenmaal het gewigt van zulk eene merkwaardige daad zou kunnen verminderen."

„Wanneer zal die groote maatregel, tot vreugd van alle menschenvrienden, stand grijpen?.... Dit is een van die groote vraagstukken, die niemand onzer kan oplossen. Men zegt, dat de les-

sen des ongeluks zelden wijzer maken; 't schijnt nogtans, dat de treurige voorbeelden, door onderscheiden staten gegeven, voor den Keizer niet verloren zijn. *Rusland* tracht, zoo veel het kan, vrijheid te verbreiden zonder bloedstorting. De rampen van *St. Domingo* en van alle landen, waar groote veranderingen niet langzaam voorbereid, en dan met de grootste omzigtigheid ingevoerd werden, moeten ons waarschuwen voor de gevaren van schoonklinkende *theoriën*. De loffelijkste bedoelingen kunnen ons op den dwaalweg helpen, en hoe vuriger onze begeerte is tot bereiking van een edel oogmerk, hoe meer wij behooren te vreezen, door eenzijdige beschouwingen misleid te worden. In de staatkunde, is de heerschappij der zinbetooveringen voorbij. Wee den Vorst, die, sedert dertig jaren, nog niet geleerd heeft, dat niets zoo zeer gelijkt op 't kwade, dan het goede, dat met overijling geschiedt!"

Zie hier nog eene andere, maar die wij niet minder juist vinden, bij gelegenheid de behandeling van de opvoeding der vrouwen:

„Ik beken, dat ik ten aanzien van de opvoeding der jonge meisjes vrij ruwe begrippen koester: althans, mijne denkwijze op dat stuk is dood eenvoudig en burgerlijk. Ik wil, dat onze vrouwen, als 't noodig is, een of ander kleedingstuk van den man verstellen, of een strook aan zijn overhemd hechten kunnen; dat zij weten, wat er tot een middagmaal vereischt wordt, en de waarde van iederen lekkeren beet kennen, die op tafel verschijnt; ik wil, dat zij kennis dragen van al, wat er in in huis omgaat, en nimmer het roer uit de handen geven. Noch rijkdom, noch hooge rang kan haar van dat toezigt ontslaan; hoe grooter het vermogen, hoe noodiger de zorg is om het behoorlijk aan te wenden. Twintig *Argus*-

gusfen te zamen zien zoo veel niet, als het oog van de vrouw des huizes: zij verzaakt haren pligt, als zij zich aan het bedrog van dienstboden blootgeeft. Laat ons noch de fraaije letteren, noch de aangenaame talenten verbannen: dit ware het leven berooven van al, wat het bekoorlijks heeft; maar laat er ons een matig gebruik van maken, en het onmisbare steeds in de eerste plaats stellen Het meisje, dat door eene verstandige en liefderijke moeder, reeds vroegtijdig, in het bestuur eener huishouding onderwezen is, staat, wanneer zij trouwt, noch in twijfel, noch in verlegenheid; zij speelt met haar klein gebied; zij weet de inkomsten te verdubbelen door haren geest van orde en spaarzaamheid, eene deugd, die wonderen wrocht, en alleen in staat is, om het behoud van ons vermogen te verzekeren. De vrouw behoeft, daarom, noch hare neigingen te onderdrukken, noch van hare vermaken af te zien. Het uitgebreidste huishouden vordert geene twee uren van de vier en twintig, zoo dat er twee en twintig daags overblijven voor de letteren, voor het afleggen of ontvangen van bezoeken en voor den slaap. Die rekening komt nog al voordeelig uit, en ik zou er haast spijt van hebben, dat ik ook geene vrouw ben."

„ Tot staving mijner redeneringen over huishoudkunde, moet ik van eene merkwaardige bijzonderheid gewagen, die zeer mijne aandacht heeft getrokken: deze, namelijk, dat men in *Italie* en *Rusland* de meeste rijken vindt, die om geld verlegen, en wier zaken in de war zijn, en dat juist in die beide landen de vrouwen het meest de pligten verzuimen, die haar door de natuur zijn opgelegd, maar, ten gevolge eener zeer verkeerde gewoonte, geheel en al, op de schouderen der mannen drukken."

Wij eindigen onze beschouwing met te betuigen,

gen, dat wij dezen kluizenaar over 't algemeen met genoegen gevolgd zijn, dat verscheidenen der opgenoemde *rubrieken* op eene tevens aangename en leerzame wijze behandeld zijn, dat deze beschouwing eene niet onbevallige lektuur oplevert, en dat men, mits zijn eigen oordeel gebruikende, van de gedurig medegedeelde aanmerkingen nut trekken, zoo wel als zich voordeel doen zal, met de meerdere kennis, welke men hier van de, in beschaving, magt en aanzien in onzen tijd vooral, zoo zeer toenemende Russische Natie onloochenbaar verkrijgt.

De KLUIZENAAR *in* Zwitserland, *of aanteekeningen en aanmerkingen op de zeden en gewoonten der Zwitsers. In het begin der negentiende Eeuw. Naar het Fransch van* M. DE JOUY, *Lid van de Fransche Akademie, en Schrijver van de Kluizenaar in* Italie. *Met Platen. Eerste Deel, VIII en* 374 *Bladzz. en tweede Deel,* 504 *Bladzz. Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1831. *In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f* 8 : 40.

De ook bij ons niet ongunstig bekende Fransche Schrijver, DE JOUY, deed eene reis door *Zwitzerland*, en deelt hier, op zijne wijze, als een geschiedkundig dagverhaal mede, van het geen hij zag, hoorde, ondervond en van elders hem bekend is geworden. Hij vangt aan, met eene natuurlijke Aardrijkskundige beschrijving van dat land, en schrijft vervolgens, over *Basel*, *Argow*, het Hertogdom *Baden*, den oorsprong van den *Rijn*, *Constance*, *Saint Gal*, *Gais*, *Appenzell*, de *Alpen*, de Abdij van *Pfeffers*, *Chur*, *Wallenstad*, *Glaris*, *Klonthel*, het *Linththel*, de Kape-

pel van WILLEM TEL, (aan den uithoek van den *Axisberg*) *Einsiedeln*, *Morgarten Zug*, *Zurich*, het kasteel van *Habsburg*, *Aarau*, het *Emmenthel*, *Bern*, *Hofwijl*, *Morat* of *Murten*, *Aventicum*, (*Avenche*) *Freiburg*, *Bern*, *Thun*, *Interlaken*, *Lauterbrunn*, de *Staubach*, *Bern*, *Brienz*, *Meijringen*, *Grund*, *Lucerne*, de *Pilatusberg*, de *St. Gothard*, de *Simplon*, *Walliserland*, de *St. Bernard*, *Lausanne*, *Geneve*, de vallei van *Chamouni* en den *Mont-Blanc*.

Het Land wordt alzoo beschreven met deszelfs bijzonderheden, bergen, valleijen en wateren, kantons, steden, dorpen, gehuchten en gebouwen. De voortbrengselen des lands zijn ook niet vergeten, zoo min als de oudheden en oude en nieuwere mededeelingen. Vooral zijn het de menschen, derzelver regering, zeden, manieren, gebruiken, levenswijze, feesten, kleeding, opvoeding, verdere vorming, en Godsdienstige denkwijze ook, waarvan het eene en andere wordt medegedeeld.

De oude wordt hier en daar met de nieuwe geschiedenis in vergelijking gebragt, en het mangelt niet aan een aantal Anekdoten, overleveringen, sprookjes en volksverhalen, waartoe eene reis in *Zwitzerland* zoo veel aanleiding geeft, en die soms stof tot lagchen geven.

Met eene geschiedenis van dit merkwaardig Land verwarre men dus dit werk niet, maar beschouwe het als eene verzameling, van bijzonderheden betreffende hetzelve, welke door den levendigen beschouwer zijn medegedeeld, om den lezer aangenaam bezig te houden, en hem tevens het een en andere, dat bijzonder zijne aandacht trok, wat nader te doen kennen.

De beide deelen zijn zoodanig afgeperkt en ingerigt, dat de lezing niet verveelt, en men met genoegen den Schrijver blijft vergezellen.

's Mans beschrijvingen van natuurtoneelen, waartoe *Zwitserland* zoo veel aanleiding geeft, zijn soms levendig, en die van de geaardheid, en gebruiken der bewoners, kenmerkende. De landelijke Feesten, vermaken en uitspanningen worden ook niet vergeten. Gedurig mengt hij er zijne aanmerkingen onder, die, hoewel niet altoos even juist en afdoende, echter den bekwamen beschouwer en geoefenden waarnemer doen proeven. Niet zelden laat hij ook anderen spreken en verhalen. Aan de verdiensten van eenige uitmuntende en vermaarde mannen, welke Zwitserland in onderscheidene tijdvakken heeft opgeleverd, wordt hulde gedaan en niet vergeten, de aandacht te bepalen, bij den verschillenden graad van cultuur, bij de Zwitzers op te merken.

JOUY verheft het schoone en goede, dat hem voorkwam, en vergeet ook niet zijn oordeel te vellen, over het geen hem minder beviel, en hem berispelijk of ongelukkig voorkwam. Zoo men, dus spreekt hij, — en men vindt dat in dit zijn werk gedurig bevestigd, — in sommige streken van *Zwitserland*, te leur gesteld wordt in zijne verwachting, wanneer men de droevige wezenlijkheid vergelijkt met de dichterlijke beschrijving van dezen of genen opgetogen reiziger; zoo moet men aan de andere zijde bekennen, dat er ook landstreken zijn, welke wezenlijk niet minder schoon, grootsch en bevallig zijn, dan die beschrijvingen ons dezelve afmalen.

Zij, die *Zwitserland* zelve verlangen te bezoeken, en te doorreizen, kunnen zich met deze boekdeelen een groot voordeel doen, daar hun hier wordt medegedeeld, wat vooral bezienswaardig is, welke gevaren zij hebben te vermijden, welke wegen zij moeten inslaan, en van welke middelen zich bedienen, om 't best hun oogmerk te bereiken.

On-

Onzen Lezer eene proeve oordeelende te moeten mededeelen, kiezen wij daartoe het vermelde omtrent *Bern*. „Wij vertoefden eenige weken te *Bern*. Deze Stad is bijna de eenige in gansch *Zwitzerland*, waar men naast de vermaken en de verstrooijingen van eene groote stad, de rust en den stillen vrede van het land kan smaken. Men zou hier niet denken, dat men zich in eene hoofdstad bevond. Er zijn onderprefecturen in *Frankrijk*, waar men meer vertooning maakt dan hier. Men vindt hier geene obelisken, geene pijramiden, geene triumfbogen; de poort van *Murten* zelve is even zoo eenvoudig als al het overige. Zij is niets meer dan een ijzeren hek, en aan wederzijde twee aardige gebouwtjes, welke het regt van den handel, en dat van de gouvernements schatkist beschermen, en deze twee verstaan elkander verwonderlijk goed."

„De slag van *Laupen*, welke te *Bern* alle jaren met eene openlijke plegtigheid gevierd wordt, heeft aan het volk niet eene eenige belasting gekost, de gedachte aan denzelven, is niet vereeuwigd door een enkel zegeteeken, waarop wij Franschen zoo trotsch zijn, en waarvan elke steen veelligt gekocht is voor het zweet en de tranen der armen."

„Maar daarentegen bezit *Bern* een groot aantal fonteinen, die meer nuttig dan fraai zijn; gast- en ziekenhuizen, die meer de gezondheid dan wel het sierlijke bevorderen; graanzolders, meer met voedzaam koren beladen dan prachtig gebouwd, weeshuizen voor de beide sekscn, die met meer doelmatige zorg, dan wel met eene schitterende uiterlijke vertooning beheerd worden. Maar zoo is het overal in *Zwitserland*, de meeste steden zijn arm in prachtige gebouwen. Wanneer de reiziger daar eenig gedenkteeken ziet,

 waar-

waarvan de pracht en de oudheid zijne oogen tot zich trekken, dan vindt hij daarin meer waarde dan de inwoners, welke dezelve niet kunnen schatten. Het verledene vertoont zich naauwelijks voor hunnen geest, het is hen even als een lastig denkbeeld, wanneer zij zich daaraan herinneren, en zij werpen het van zich, zoodra als het hen begint te kwellen. Zij schijnen zich ook weinig wegens de toekomst te bekreunen. Zij bemoeijen zich alleen met hetgeen hen het meeste behaagt, en met het tegenwoordige."

„ Er huisvest meer wezenlijke wijsbegeerte; dan men wel zou gelooven, in die deftige *Zwitsersche* hoofden. De oudheidkenner of de staatkundige vinden in dit land, en vooral te *Bern*, geene bezigheid. De geleerde zou gevaar loopen zich daar te vervelen, doch de schilder zou daar, gedurende eenige dagen, genoegen kunnen smaken. Men moet épicurist of dichter zijn, om daar zijn leven te kunnen doorbrengen."

„ *Bern* werd in 1191. door BERTHOLD V, gesticht; en hetgeen wij gezegd hebben van het onbekommerde karakter der meeste inwoners dier stad, en van *Zwitserland*, is zoo waar dat de meeste den naam van dien stichter niet kennen. De stad *Bern*, heeft nooit, hoewel dezelve versterkt is, de rol van vesting gespeeld, hare burgerlijke krijgslieden zijn hare beste wallen. Men is eenmaal op den inval gekomen om deze stad met muren en grachten te omringen, doch thans ziet men daarvan naauwelijks de overblijfselen.

„ De stad, die aan de *Aar* gebouwd is, te midden van eene aangename en fraaije vlakte, welke gedekt wordt door eene keten van lage heuvelen, die door boomen en boschjes overschaduwd worden, schijnt in de verte voor het oog van den reiziger, als of dezelve zich uit eene mand met groenend loof, verhief. Zeldzaam ziet

men hare gebouwen, door mist of nevel, omfluijerd."

„Men ziet zeldzaam zulk een schoon tooneel, dan dat, wat den reiziger in het oog valt, wanneer hij van den weg naar *Murten*, de stad nadert. Hij ontdekt die niet dan op den oogenblik dat hij zich voor dezelve bevindt. Hij wandelt langs een amphitheater van groenende heuvelen, door boomen overschaduwd, in welke duizenden van vogelen hem, met hun gezang, verwelkomen, tot dat hij zich voor de *Oberthor* genaderd ziet. Van dit Belvedere ontwikkelt zich *Bern* voor zijne oogen; hij poogt dan al het schoone en al het onderscheidene van dit fraaije tafereel met zijne blikken te omvatten; hij wil, als in denzelfden oogenblik, al het bevallige, het levendige en het luisterrijke der natuur met zijne oogen verslinden."

„Houden wij ons een weinig op, om dit alles met hem te beschouwen. Aan onze regterzijde stroomt de *Aar*, die aan de lagchende velden de schatting uit haren schoot komt brengen, aan de linkerzijde, strekt zich eene onoverzienbare vlakte van weilanden uit; een weinig verder, een amphitheater van groenende heuvels, eenige boomen bedekken thans nog een gedeelte van de stad voor ons gezigt; doch zonder moeite kan het oog zich vestigen op die lange en breede straat (*kramgass*) waarin zich onophoudelijk eene menigte van kooplieden en vreemdelingen bevinden, wier geschreeuw en geroep wij kunnen hooren. Bijna alle huizen zijn van dezelfde hoogte. Het is hier geene ijzeren hand, welke de evengelijkheid der hoogte van de huizen bepaald heeft, neen, het is veeleer de hand der goude middelmaat, die door HORATIUS is bezongen, en die het oog niet heeft willen bedroeven, door eene in het oog loopende ongelijkheid. Het gezigt wordt

eindelijk beperkt door de aan den horizon liggende ijsbergen, welke zoo vele wallen schijnen te zijn, wier bestemming is om de stad te beschermen, zoo wanneer de armen van hare inwoners ooit ongenoegzaam werden om haar te verdedigen."

„ Laten wij nu *Bern* binnen treden. De aangename en lachende indruk dien het panorama bij de poort van *Murten* op ons gemaakt had, wordt hier geheel verdreven door opeengestapelde steenhoopen, welke eene vergeefsche en mislukte poging, om het sierlijke met het gemakkelijke te vereenigen, verraden; die zware en lompe galerijen, ter wederzijde van de straten, op welke de eerste verdieping der huizen, met al derzelver zwaarte, rust, terwijl het onderste gedeelte der woningen tot een eeuwigen nacht gedoemd is; deze galerijen verschaffen, wel is waar, eene schuilplaats tegen den regen, een wijkplaats tegen de brandende stralen der zon en tegen het gevaar dat men van de rijtuigen zou kunnen loopen, doch men zou de veiligheid der voetgangers hebben kunnen vereenigen, met den goeden smaak; men zou de levenden hebben kunnen beschermen, zonder de schimmen van VITRUVIUS en PALADIO te beleedigen; men zou de bogen zoodanig hebben kunnen maken, dat de bewoners der onderhuizen, niet onophoudelijk zouden behoeven te roepen, even zoo als de held van de *Iliade:* „Dat de goden ons het licht hergeven!" Het is te hopen, dat men hunne bede gehoor zal verleenen als de hand des tijds deze gebouwen heeft vernietigd, en men er toe overgaat om anderen daar neder te zetten. Zij zijn reeds oud, en derzelver ouderdom is voorzeker de beste verschooning, welke de inwoner van *Bern* zou kunnen aanvoeren, om de bouwmeesters die de-

deze galerijen gemaakt hebben, eenigzins te regtvaardigen."

„ Maar hetgeen moeijelijker te ontschuldigen zou wezen, dewijl het hier niet op den smaak maar op de zedelijkheid aankomt, is het gezigt van al die ongelukkigen, die door het zwaard der geregtigheid en der wetten zijn vervolgd, en die, even als lastdieren, twee aan twee zijn geboeid, en alle dagen de vijf wijken van de stad moeten schoon vegen. Een droevig denkbeeld, een smartelijk tooneel, hetgeen nog droeviger, nog smartelijker herinneringen doet ontstaan."

„ Men moet bekennen, dat de bouwkundige, die *Bern* bezoekt, bij elken voetstap een onaangenaam gevoel moet ondervinden. Naauwelijks heeft hij zijne oogen afgewend van die wanstaltige steenhoopen, die men hier vergelijkt met ons *Palais Royal*, of hij vindt wederom nieuwe reden tot ontevredenheid, wanneer hij zijne oogen vestigt op die vooruitstekende daken, die eene helling van twintig of vijf en twintig graden hebben. Men kan zich niet begrijpen, welk denkbeeld den bouwheer bezield heeft, toen hij zulk eene groote nederwaardsche helling, aan die daken gegeven heeft; de inwoners van *Bern*, zijn evenwel terstond met hun antwoord gereed, door te zeggen: „ het is, om de sneeuw des te eer„ der te doen afzakken," zeer goed geantwoord; maar waarom heeft men dan te *Zurich*, „ te „ *Chur*, te *Basel*, te *Appenzell* niet dit zelfde „ gedaan?" Het ware beter te bekennen, dat deze daken, twee eeuwen geleden, in den smaak waren en dat men dezelve heeft behouden, even zoo als de lauwrieren van *Laupen*, die door elk een geëerbiedigd en hoog geschat worden."

„ Ondertusschen zijn er evenwel eenige zaden van goeden smaak in het hoofd der Bernschen beginnen te ontkiemen, die eindelijk begrepen heb-

hebben, dat de onvernuftige werklieden, die alle deze steenen op elkander hebben gestapeld, hunne kunst niet te *Rome* hebben geleerd; dat een republikein, zonder het schitterende te beminnen, voorbeelden van huizen en woningen kan vinden in PERCIER of in LENORMAND; dat het niet noodig is de muren zoo zwaar en dik te maken, als die van eene sterkte. Reeds begint men hier en daar gebouwen te ontdekken, die noch sierlijkheid, noch evenredigheid ontbreken; — hier en daar ziet men ook tuinen die met smaak zijn aangelegd — bloemperken die door eene kundige hand zijn afgedeeld, en een bevallig gezigt aanbieden."

„ De voornaamste straat in *Bern* is die, welke de gansche stad doorloopt, de overigen die over het algemeen genomen, redelijk breed en luchtig zijn, schijnen evenwel niet anders dan toegangen tot de groote straat te zijn — allen zijn zij bestraat, en overal vindt men loopend water."

„ Deze groote straat gingen wij door, om aan het *hotel de kroon* te komen. Zoo als wij daar binnen traden, hoorden wij in het fransch roepen: „ het rijtuig van „ Miladij!" en wij zagen eene jonge dame verschijnen, die, zonder te wachten dat haar jager haar de hand bood, in het rijtuig sprong, terwijl zij rondom zich heen keek of er niet iemand was, die hare vlugheid bewonderde. Het scheen ons toe, dat hare ijdelheid gestreeld werd, toen zij ons zag, en gevaar loopende, van zelf onze zedigheid te verliezen, was het ons, als of wij niet vreemd waren, aan al die kleine bewegingen met het hoofd, die zij maakte, aan die haastige woorden, die zij haren koetsier toewierp, en aan dat nutteloos ophalen en nederhalen van het glas van haar portier."

„ Gedurende al die kunstenarijtjes, hadden wij den tijd om haar te beschouwen. Zij was zoo frisch

frisch van kleur als eene roos, blank als eene lelie, en zoo welgemaakt als een engel; wij verzoeken om verschooning aan dezulken, die, even zoo als wij, het hoofd schudden, wanneer zij in een boek dergelijke vergelijkingen vinden, die oud en grijs zijn geworden, na den tijd van ANACREON; doch wij konden geene anderen vinden, welke deze jeugdige schoonheid beter zouden kunnen afmalen."

De Nederduitsche Overzetter, heeft zich beijverd om eene welvloeijende vertaling te geven. Eenige nog al in 't oog loopende gebreken echter ontsieren dezelve hier en daar. Men ontmoet hier gedurig fouten, die wij wel onder de drukfeilen zouden willen rangschikken, indien dezelfde niet zoo gedurig terug kwamen.

De Accusativus is bij voorbeeld zoo dikwijls in de plaats van den Nominativus gebruikt, dat wij den Heer Overzetter raden moeten, om, bij het nazien der proeven, er beter op te letten, en te onderscheiden tusschen wie? en wat?

Daar zijn Ed. in de Latijnsche taal niet blijkt ervaren te zijn, had hij den eenen of anderen van zijne letterkundige vrienden behooren te raadplegen, die hem voorzeker gaarne de dienst zoude bewezen hebben, om de nu deze deelen ontsierende vitia voor te komen.

Eenige plaatjes versieren deze deelen.

BRIEVEN van den Koning van Polen, JAN SOBIESKI, *aan de Koningin* MARIA CASIMIRA, *gedurende den Veldtogt, tot ontzet van* Weenen *en de bevrijding der Christenheid, in* 1683. *Naar het Fransch van den Graaf* PLATER. *Te* 's Gravenhage, *bij* A. Kloots, 1831. *XLII en* 217 *Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2 : 80.

Voorgevel en voorportaal beide, ja zelfs het

hek,

hek, dat het gebouw, tot welks bezigtiging men zich begeeft, omgeeft, zijn zoodanig ingerigt, dat men overvloedig wordt voorbereid, en het verlangen opgewekt wordt. Eerst heeft men een Voorberigt van den Nederlandschen Vertaler, daarna een berigt van den Franschen Overzetter, en eindelijk een geschiedkundig overzigt der gebeurtenissen, welke het tijdstip, waarop de Koning van *Polen* zijnen hier geleverde brieven geschreven heeft, zijn voorafgegaan, door den Graaf PLATER.

De hier geleverde brieven zijn dertig in getal, geteekend de eerste van *Gleywitz*, Aug. 1683, en de laatste van *Lubowla*, 17 December deszelven jaars. Ze zijn regt hartelijk geschreven, stellen den hoogen Schrijver in een gunstig licht, behelzen eenige bijzonderheden, ten aanzien van den Veldtogt, waarin dezelve geschreven werden, en gaven aanleiding, om over den tijd en de staatkundige betrekkingen van denzelven verder na te denken. De vertaling is goed uitgevallen.

De TOCHT naar Tervueren: *Heldenzang; opgedragen aan* SIJLVANUS VAN DE WEIJER.

> *Custodo rerum* [*Sijlvano*], *non furor*
> *Civilis, aut vis exiget otium:*
> *Non ira qua procudit enses,*
> *Et miseras inimicat urbes.*
>
> HORATIUS.

Derde vermeerderde Druk. Met Platen. Te Rotterdam, *bij* A. F. H. Smit, 1832. 39 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : 40.

Het verwondert ons in 't geheel niet, dat dit Vaderlandsch Dichtwerk van den Heer VAN DER HOOP, door het getrouwe Nederlandsche Publiek met

met zoo veel graagte ontvangen is, dat reeds de derde druk noodzakelijk wierd, dien wij thans voor ons hebben; offchoon zijn Ed. zelf verklaart, dat hij zeer weinig waarde hecht aan deze lettervrucht, en het goede debiet er van alleen aan de tijdsomftandigheden toefchrijft. De beruchte VAN DE WEIJER geniet hier de eer van drie opdragten, waarvan de lezing echter zijne *Excellentie* wel eens zoude kunnen doen niezen.

Na deze ter zake dienende opdragten, volgt dit woord aan den lezer:

't Geen in luimige oogenblikken
  Van mijn Cijthersnaren klonk,
En me een uur van zielsverkwikken,
  Na een uur van weedom fchonk;
Zij, (gij kwaamt er mij toe nooden)
U ten *derdemaal* geboden.

Veel moest Nederland beleven
  Na Tervuerens kindertocht;
Talrijke offers zag het sneven,
  Brusfel in uw moordrenkrocht!
Maar wat door ons werd verloren;
De oude roem is rein herboren.

't Bloed der braven is gewroken;
  Hollands glorie werd hersteld,
Brabands hoogmoed werd verbroken
  Op zoo menig oorlogsveld;
Hasfelts muur en Leuven tuigen,
Hoe de Bat den Belg deed buigen.

't Is geen tijd van hekeltoonen,
  Van geen luimig dichten meer;
Hollands eedle heldenzonen,
  Eifchen 't lied, hun moed ter eer;
In het loof van beuk en eiken
Klink' de lofzang der van Speijken!

Ben

Ben ik arm aan dichtvuurspranken,
'T Hart is rijk aan geestdriftgloed;
En ik wijd mijn cytherklanken
Aan den Vaderlandschen moed;
Maar keert eens het zwaard ter schede,
Dan zing ik uw lof ô vrede!

Hierop leest men nu het Dichtstuk zelve, geheel eene luimige satijre, en waarlijk geestige ten toon stelling, welke den lever doet schudden, en tevens het vernuft vereeren van den Dichter. Het plaatje vooraan met twee karrikatuurschetsen in het midden bevorderen het vermaak des lezers, en dwingen zelfs den meest bedaarden beschouwer tot gelach. Wij zullen wel, na dit medegedeelde, den lezer niet verder hebben optewekken; anders diene daartoe deze derde opdragt.

„ De eerpost van gevolmagtigd Afgezant aan het Engelsche hof; een rijtuig met vier paarden, een rijkgevulde beurs en de tijtel van excellentie getuigen voor de belangloosheid, waarmede gij u voor de Belgische vrijheid in de bres hebt gesteld. Vele uwer vrienden zijn van het tooneel getreden; gij zijt er op gebleven en steeds werden meer schitterende rollen uw deel. Somwijlen floot uw Vaderland uw spel uit; maar gij wist u immer boven de kabalen te verheffen, even als uw vriend Kessels, die held der helden! Gij moogt intusschen in eer en aanzien zijn opgeklommen; België is diep in ieders achting gezonken, en staat daarin met u gelijk, dat het getal van deszelfs bewonderaars klein is. Tweemalen droeg ik u een dichtstukjen op, welks eenige verdiensten zijn, dat al wat er in voorkomt, vloeide uit een Hollandsch hart, dat het regt bemint, zijnen Koning lief heeft en alle ondankbaren en gelukzoekers haat, hetzij de pen hun wapen is, de Jacobijnsche muts hun schedel dekt, of de gezantsschapsrok hun kleedt. Sijlvanus! hoed u voor het oordeel der Geschiedenis!"

MEN-

MENGELWERK.

VOORLEZING,

Ter beantwoording der Vraag:

OF — EN IN HOE VERRE DAN, IN DE BEOORDEELING, VAN HET MEER OF MINDER STRAFWAARDIGE ONZER DADEN, HET VERSCHIL DER TEMPERAMENTEN MOET IN AANMERKING KOMEN.

door

W. TERNOOIJ APEL,

Predikant te *Berkel.*

Het is eene algemeen bekende waarheid, dat de geheele geschapene natuur, te midden van die bekoorlijke eenheid, welke in haar zigtbaar is, ook eene verscheidenheid bezit, die zich tot alle voorwerpen uitstrekt. Men merkt dit op aan de boomen, die in onze hoven prijken, aan de bloemen, die onze tuinen versieren, aan het vee, dat op onze weiden graast en tiert, aan de vogelen, die in de lucht zweven, aan de visschen, eindelijk, die zich in onze wateren bewegen; want zoo wel als deze onderscheidene gewrochten der natuur, door zekere eigendommelijke kenmerken, derzelver bijzonderen aard voor eerst en vooral duidelijk toonen, zoo heeft nog daarenboven die zelfde verscheidenheid zich uitgestrekt, tot ieder gewrocht in het bijzonder, en werkt, met eene onbeschrijfelijke juistheid, in ieder klein onderdeel der schepping.

Dan deze verscheidenheid met eenheid zoo volkomen verbonden heerscht niet slechts in de natuur, met uitsluiting van den mensch — maar zij is ook in den mensch, zoo wel in zijne inwendige als uitwendige hoedanigheden — met niet veel moeite te ontdekken. — Gelijk duizende zedelijke bewoners dezer aarde in gestalte, in houding, in gelaatstrekken en wat daar meer zij, van elkanderen verschillen, en er geen twee onder dezelven aan elkanderen geheel gelijk zijn, zoo ook verschilt ook hunne inwendige ligchaamlijke toestand, en gij zult, ten dezen aanzien, ook vruchteloos naar volkomene overeenkomst zoeken.

In dezen geest sprak een onzer geachte medeleden, in onze naast voorgaande vergadering, en op de opmerking dezer belangrijke waarheid bouwde hij een betoog, dat *dit verschil van 's menschen inwendigen toestand, voor zoo verre dit zeer uiteenloopende karakters deed geboren worden, niet nadeelig, maar allezins voordeelig, moest genaamd worden.*

Reeds te midden van dit betoog, en sints dien tijd, heb ik nog menigmaal over dat verschil van onzen inwendigen ligchaamsbouw nagedacht. Maar ook te midden van dit betoog en sints dien tijd, heb ik mij dikwerf herinnerd, hoe vaak dat zelfde verschil aan velen aanleiding geeft, tot de verdediging der zedelijke waarde of onwaarde hunner daden. — Wat men bedrijft, althans wat men ten kwade bedrijft, en wat men niet zelden zelve afkeurt, dat is men gereed op de rekening van zijne bijzondere gesteldheid, — van zijn temperament anders gezegd, te plaatsen.

En het is dan nu dit nadenken, en deze herinnering, welke mij het onderwerp deed vinden, waarover ik in dit uur met u wilde handelen. Ik wilde namenlijk deze vraag zoeken te beantwoorden: *Of, en — in hoe verre dan in de beoordeeling*

van

van het meer of minder strafwaardig onzer daden, het verschil der temperamenten moet in aanmerking komen.

Hoort mij met toegevendheid. Het geen ik voordragen zal, zijn slechts wenken. Ik geef ze als de geringe vruchten, die ik door het nalezen van anderen over deze stoffe, (1) naar mijn vermogen heb kunnen verzamelen. — Gij kunt die wenken beschaven en uitbreiden, en mij zal het wel zijn, indien ik eenige oogenblikken tot bevordering van uw genoegen, en vooral tot uw nut, mag gesproken hebben.

Wij beginnen dan onze behandeling met in de eerste plaats, een weinig over de temperamenten, voor zoo verre het tot ons tegenwoordig doel noodig is, na te denken.

Het woord temperament, hier van ons gebruikt, is, hoezeer dan van vreemden oorsprong, echter gewis aan niemand onzer onbekend. Het heeft zelfs bij ons een genoegzaam burgerregt verkregen, om hetzelve te bezigen, en ons bij voorkeur van hetzelve te bedienen. Wilde men toch in onze taal het denkbeeld, door het woord temperament aangegeven, uitdrukken, men zoude dan behooren te zeggen: die inwendige gesteldheid des menschelijken ligchaams, welke aan de neigingen der ziel een belangrijk aandeel heeft, die op de handelwijze der ziel haren invloed uitoefent. — Gij zult het nu in mij niet wraken

(1) Ik heb voor en over dit onderwerp nagelezen, en daardoor menig denkbeeld, dat hier is opgenomen, verkregen: JO. L. STATIUS MULLER, *Veel hoofden veel zinnen.* REINHARD, Christelijke Zedeleer. C. C. TITTMANS, Christliche moral. S. J. VAN DE WIJNPERSSE, Inst. Philosophiae moralis. — G. E. SCHULTZ, Menschkunde met betrekking tot de ziel, en dan ook nog eene Verhandeling van POKKIJ SIMONSZ.

ken, indien ik mij, om der beknoptheid wille, van het woord temperament blijf bedienen; wij verstaan hetzelve nu allen.

Gelijk nu het woord temperament, die genoemde inwendige gesteldheid te kennen geeft, zoo wordt hetzelve, door bijvoeging van een bijvoegelijk woord, nader in deszelfs aard bepaald. Wij willen dit een weinig breeder ontwikkelen.

Het menschelijk ligchaam is een groot geheel, te zamen gesteld uit onderscheidene kleinere onderdeelen. — Deze onderdeelen worden, door der zake kundigen, onderscheiden in twee deelen, en werkelooze en werkende genaamd. Tot de eerste brengt men de beenderen, de aderen, de duizend en duizend vezelen, enz. Tot de laatste het bloed, de gal en het water. Alle deze onderdeelen nu bezitten alle menschen. Want zij staan tot het geheel in een onafscheidbaar verband en maken ons ligchaam tot het dierlijk leven geschikt. Maar niet allen bezitten die onderdeelen in gelijke mate. In tegendeel, hierin heeft eene groote verscheidenheid plaats en bij den eenen, bijv. (wij spreken nu alleen van de werkende) bij den eenen wordt het bloed, bij den anderen de gal, bij den derden het water, overvloediger gevonden. Uit dit verschil nu in die belangrijke onderdeelen, wordt ook een verschil in den geheelen inwendigen bouw des menschelijken ligchaams geboren. Want waar het bloed meerder is, dan de gal is ook deze meerder dan het water of het bloed, enz. daar heeft ook de hand des wijzen Scheppers de vorige deelen des ligchaams zoodanig ingerigt, dat het een naar het ander volkomen berekend is, en het een aan het ander dienstbaar zijn kan. Het volgt derhalve uit deze opmerking als van zelfs, dat uit dezen vaak zoo uiteenloopenden, inwendigen toestand des ligchaams, ook onderscheidene werkingen moeten ontstaan. —

Wer-

Werkingen, anders en beter gezegd, neigingen, die naar bevrediging verlangen, en die zoowel onderling wederom verschillen, als de wijze waarop zij derzelver bevrediging zoeken te verkrijgen zeer ongelijksoortig is. — Van daar dan nu, M. V. dat wij niet slechts van een temperament, maar in het meervoudig getal, van temperamenten moeten spreken. Want de vermenging van de vloeibare deelen in ons ligchaam, waardoor onze neigingen ontstaan, is van zulk een' aard, dat zich, naar het oordeel van deskundigen, geen temperament geheel op zich zelven en onvermengd in een eenig mensch denken laat. Het is ook nog geensins voldingend bewezen, hoe vele temperamenten men optellen kan en mag. Alleen daarin komen allen overeen, immers voor zooveel ik heb kunnen naslaan, dat er vier hoofdtemperamenten zijn: het bloedrijke, het galachtige, het zwart galachtige en het waterachtige temperament.

Deze vier hoofdtemperamenten nu hebben ieder op zichzelve eenen bijzonderen invloed op den mensch, of laat mij liever zeggen, oefenen ieder eene verschillende werking uit in den mensch. Zoo geeft bijv. het Sanguinische of bloedrijke temperament eene gewone kracht, eene groote aandoenlijkheid en eene verbazende vlugheid. Het zet aan tot aanhoudende, dartele vreugd. Het doet bij wenschen ongeduldig zijn, en het deelt voor vele, zelfs geene kleine gebreken, eene groote geneigdheid mede. Zoo verschaft het Cholerische of galachtige temperament eene groote sterkte, eene fijne doch minder uitwendig zigtbare gevoeligheid, en eenen vasten gang in alle handelingen Het dringt tot eene groote mate van eigenliefde, tot zelfbehagen zelfs, en tot verachting van anderen, tot trotschheid maar ook tot getrouwheid, enz. Het melancholische

of zwartgallige temperament geeft stilte, bedruktheid, traagheid, en is even als het phlegmatische of waterachtige temperament, aan eene verre gaande ongevoeligheid en onverschilligheid onderhevig, die bij beiden uit eenen siekelijken toestand des ligchaams, even als de beide laatstgenoemde temperamenten zelve, voortkomen.

Dit en zooveel, M. V.! moeten wij nu van de temperamenten in het algemeen zeggen. — Gij gevoelt nu zelve, dat zij in ons, reeds bij onze geboorte, bestaan. Gelijk wij allen met verschillende zeer uiteenloopende gelaatstrekken, op deze wereld optreden, zoo ook verschillen reeds in dienzelfden oogenblik onze temperamenten. — Ik zeg temperamenten, en dit doe ik om nog eenmaal terug te komen op hetgeen ik reeds zoo even met een woord heb aangemerkt, namelijk, dat er geen enkel temperament, geheel op zich zelve, geheel onvermengd bestaat.

Zie dezelfde wijsheid, welke aan ons ligchaam die vloeibare deelen schonk, waardoor wij eene *gesteldheid bezitten, welke op de handelwijze onzer ziel invloed heeft*, — dienzelfde wijsheid heeft ons eene onderlinge vermenging van die deelen daargesteld, welke voor ons heilzaam en voor onze zedelijkheid allezins bevorderlijk is. — Zoo is in dezen het bloedrijke met het galachtige, in genen het galachtige met het waterachtige vereenigd. — Zoo is bij den een het bloed veel, bij den anderen weinig. — Zoo is — maar waartoe meer? in een woord: zoo zijn bij allen de temperamenten vermengd, en hier door wordt het hoofd temperament gematigd en gewijzigd, — gematigd en gewijzigd, offchoon nimmer geheel weggenomen. Integendeel hoe groot ook de vermenging der temperamenten wezen moge, toch evenwel blijft het hoofdtemperament, laat dit bloedrijk, galachtig

of

of ook nog anders zijn, ten allen tijde in groo te kracht werkzaam

Die zelfde wijziging intusschen, welke het hoofdtemperament van de vermenging met andere ontvangt, verkrijgt het ook nevens alle andere ondergeschikte temperamenten, van den verschillenden leeftijd des menschen. — of zoude er tusschen de vloeibare des jeugdigen wereldburgers en tusschen die van den aanvankelijk ontwikkelden knaap, geen onderscheid wezen? Zoude het bloed des jongelings en der maagd niet met snellere vaart door de aderen vlieten, dan dat bij den man van gevorderde jaren, of bij de moeder die hare trekken reeds in een aantal dierbare panden wedervindt, — geschiedt is of geschieden kan? Zie daar gaat de grijsaard eenzaam en verlaten. Alle zijne bekenden, die hem zijn voorgegaan, volgt hij met waggelende schreden, naar de plaats waar men uitrust van zijnen arbeid, en waar raad noch wetenschap meer gevonden wordt. Vraagt het hem M. H! dat hij u zijne levensgeschiedenis verhale, en gewis uit het geen hij u mededeelt, zult gij met weinige moeite besluiten kunnen tot de verandering, die zijn hoofd temperament en alle die ondergeschikte temperamenten in een tijdvak van zeventig tot tachtig jaren ondergaan hebben.

En nu zweeg ik nog van den oord onzer woning. Nu toonde ik u nog niet aan, dat het luchtsgestel waarin wij ademen, ook op onze temperamenten eenen verbazenden invloed heeft. — Nu herinnerde ik nog geenzints...... maar, waar vond ik ook het einde mijner beschouwing, indien ik zoo breedvoerig met u over de temperamenten wilde handelen. Voor ons tegenwoordig doel immers was het slechts noodig, de temperamenten in zoo verre te kennen, als zij de oorzaken onzer neigingen en begeerten zijn;

 de

de oorzaken, die in ons lichaam door eene hoogere hand dan die van ons zelven zijn ingelegd, en die steeds in elken leeftijd, en onder alle omstandigheden, neigingen en bedoelingen voortbrengen, welker vervulling aan onze ziel als onvermijdelijk, als dringend noodzakelijk telkens voorgesteld wordt!

En dit is dan nu eene waarheid M. H. die geene wijsgeerige redeneering, noch oplettende beschouwing van den mensch ons behoeft te leeren. Dit is eene waarheid, die door den onnadenkensten, door den eenvoudigen schier, uit zijne ervaring gekend wordt, en die dan ook door eene verkeerde gevolgtrekking aanleiding geeft aan velen, dat zij de kwade neigingen, die zij inwilligen, op rekening van hun temperament plaatsen en daardoor beweren willen, dat zij dezelve niet tegengaan of onderdrukken kunnen.

Oppervlakkig beschouwd en teruggedacht aan het geen wij van de temperamenten gezegd hebben, dan heeft deze redenering waarlijk den schijn voor zich. Want, al ware het ons ook niet menigwerf gezegd, wij zouden het door onze ondervindingen weten: de ziel die in ons is en in ons werkt is afhankelijk van het lichaam. — Ziet, het lichaam is niet alleen de woning maar het lichaam is zelfs het werktuig voor de ziel. Door het lichaam ontvangt de ziel kennis en indruk van alle de voorwerpen die ons omringen. Let slechts M. H. op uwe onderscheidene zintuigen en op derzelver werking op de ziel. Herinnert u slechts een oogenblikkelijk gevoel of gedachte, zoodra uw oog iets ziet, uw oor iets hoort, uw smaak iets proeft, en wat daar meer zij. Van daar dan, dat aan den mensch, zoo als hij bestaat uit ziel en ligchaam, eene tweederlei soort van gewaarwordingen toegekend kunnen worden; eene zinlijke namenlijk en eene zedelijke gewaarwording. De eer-

eerste is in het ligchaam; de tweede in de ziel. De indrukken, die het ligchaam door middel der zintuigen ontvangt, deelt hetzelve terstond aan de ziel mede en zij stemt terstond toe, of keurt af, en bepaalt alzoo in dat zelfde oogenblik de handeling, die op den ontvangen indruk volgt. — Deze oogenblikkelijke bepaling en handeling der ziel, zoodra zij eenen indruk van buiten verkrijgt, moge ons nu even onverklaarbaar zijn, als ons de vereeniging van de ziel met het ligchaam onbegrijpelijk is. Wij kunnen evenwel deze waarheid zelfs niet in het geringste betwijfelen, omdat wij zelve daarvan de doorgaande sprekende bewijzen zijn In al onze handelingen, in al onze bedoelingen, en — hoe zal ik mij uitdrukken? — in geheel ons leven zijn daarvan de proeven. Wat het oog bekoort — wat het oor bezit, wat den smaak streelt, dat geeft aan de ziel eene aangename gewaarwording, gelijk het tegenovergestelde eene onaangename gewaarwording te weeg brengt. — En even zoo, als nu de ziel terstond gereed is, om zich, indien mogelijk, aan het laatste te ontrekken, of daarvan te verwijderen, even zoo gewillig en begeerig is zij, om het eerste bij herhaling te genieten.

Gij bemerkt nu, M. H.! uit deze korte en echter, zoo ik hoop genoegzaam duidelijke voorstelling, dat de ziel in hare gewaarwordingen geheel van het ligchaam afhangt. — Zoo als ons zinnelijk gevoel is, zoo deelt het zich, geheel onveranderd, aan de ziel mede. — Gelijk ik reeds gezegd heb: wat bekoort, wat boeit, wat streelt, dat geeft der ziel aangename — het tegenovergestelde geeft onaangename gewaarwordingen. — De neigingen en begeerten onzer ziel hangen dan alzoo volkomen af van de neigingen en begeerten onzes ligchaams. Want wat ook de ziel zal vermogen wanneer zij eenmaal buiten dit ligchaam zij, en

wat wij ons van hare werking op zich *zelve* voorstellen kunnen, — zoo lang zij in dit *ligchaam* is, moet zij even zoo door het ligchaam werken, — als zij door hetzelve in werking *gebragt* wordt. — Of hoe anders zult gij het u *verklaren* M. H., dat verbazend onderscheid in *de* neigingen en begeerten der menschen? Hoe zult gij het u verklaren, dat de een met aandacht en verrukking een schoon tafereel der natuur beschouwen kan, terwijl de ander daarvoor geheel ongevoelig is. Dat de een door de welluidende toonen der muziek getroffen wordt, terwijl de ander dáarbij insluimert of daarvan een' afkeer heeft. — Hoe zult gij het u verklaren? — Want laat ons verder gaan, en onze aandacht op belangrijker punten vestigen, dat hier één ingetogen en eerbaar leeft, en er dáár een is, die zich der ligtzinnigheid zelfs toomloos overgeeft; — dat er hier één de grootste naauwgezetheid en stipte eerlijkheid op prijs stelt, en elders één, offchoon in geene armoede levende, echter gedurig het geen eens anderen is tracht te bemeesteren, — er hier één geen grooter genoegen kent, *dan in* den huisselijken kring en met de zijnen *zich te* vermaken, en er wederom een ander is, *die zijn* huis, als eene plaats des verderfs, zoekt te ontvlugten, en die van geene vreugde weet, indien zij niet door de dartelheid en weelde van talrijke gezelschappen wordt aangebragt. Hoe zult gij het verklaren, dat de een goedkeurt wat de ander verwerpt, de een najaagt wat de andere verfoeit, de een vurig begeert, wat de andere niet wenschen zoude. — Hoe? — in dien gij hier niet aan de afhankelijkheid der ziel van het ligchaam denkt, — indien gij hier niet toestemt, het geen wij zoo even beweerden, dat namelijk de neigingen en de begeerten onzer ziel van de neigingen en begeerten onzes ligchaams afhangen.

On-

Onze ziel, M. H. is een zelfstandig wezen, hetwelk naar den aard van onze roeping hier op aarde, en naar den aard van onze bestemming voor de toekomst, de zucht naar genieting en naar geluk is ingeschapen. Het ligchaam, waarin zij woont, en waarin en waardoor zij werkt, moet haar tot de bevrediging van die zucht, dienstbaar wezen. — Ja wat zeg ik dienstbaar wezen? — neen, — ik moet zeggen, zij kan hier op aarde buiten de medewerking van het ligchaam, die zucht welke in haar is, nooit bevredigen.

En wat dunkt u dan nu M. H. — Volgt het dan nu niet uit deze opmerking, dat de ziel van het ligchaam zoo afhankelijk is, dat de onderscheidene, straks door ons beschouwde, temperamenten der menschen, onderscheidene, vaak zeer uiteenloopende, gewaarwordingen in de ziel moeten voortbrengen? — Volgt hier uit zelfs niet, dat mijne ziel geheel andere neigingen en begeerten, misschien wel geheel tegen mijne tegenwoordige tegenovergesteld, zoude koesteren, indien zij — laat mij eens deze voorstelling vergund zijn! — in een ander ligchaam met eenen anderen inwendigen bouw geplaatst werd? — Door ons temperament immers, en naar gelang dit vermengd is, ontstaan onze neigingen en begeerten. — Om dat, bij voorbeeld, het galachtig temperament van luidruchtige vreugde een' afkeer heeft, zoo zal hij, bij wien dit hoofdtemperament is, geene groote feestzalen boven den huisselijken kring verkiezen. — Om dat het bloedrijk temperament tot vlugheid en vaardigheid dringt, zoo zal de man, bij wien dit het hoofdtemperament is, zich met tegenzin tot zwaren- en langdurigen arbeid, waaraan veel inspanning moet besteed worden, bepalen. — Omdat bij het melancholisch of phlegmatisch temperament het ligchaam in zekeren meerderen of minde-

deren ziekelijken toestand verkeert, en de ziel reeds hier door, uithoofde van haar verband met het ligchaam, in haren werkring gehinderd wordt, zoo zult gij geenen melancholicus vinden, die gaarne spoedig voortzet, wat hij onderhanden heeft, noch eenen phlegmaticus, die er lust in schept, om met u eene of andere billijke vreugde te deelen. Neen! het geen ons bekoren, boeijen of streelen zal; het geen onzer zinnelijkheid eene aangename gewaarwording schenken zal, die aan onze ziel medegedeeld, ook voor haar aangenaam is, dat moet met ons temperament overeenkomen, nog beter gezegd, daarheen moet ons temperament ons leiden. — Want, wij herhalen het, en dit kunnen wij naauwlijks te dikwerf! omdat onze ziel van ons ligchaam afhankelijk is, daarom geeft ons temperament den toon aan de neigingen en begeerten onzer ziel.

Zoo is het dan — zegt gij misschien, na deze redenering, zoo is het dan, indien onze ziel zoodanig van ons ligchaam afhankelijk is, billijk en juist, dat wij de schuld onzer verkeerdheden geheel van ons zelven afwerpen, en, onzer ligchamelijke gesteldheid alleen toeschrijven. Want indien de neigingen en begeerten der ziel door het ligchaam worden veroorzaakt, dan is de ziel lijdelijk. Het bevredigen der begeerten en neigingen is eene volstrekte noodzakelijkheid.

Toch! vergunt mij u te verzoeken, van met uw besluit ten dezen aanzien niet te spoedig te wezen. Wij moesten u tot op deze hoogte voeren, om nu nog, ten laatsten, met weinige woorden aanteroonen, wat wij uit deze redenering afleiden, en hoedanig wij de *voorgestelde vraag* beantwoorden moeten. Daartoe dan nog eenige oogenblikken uwe aandacht vernieuwd!

Voorzeker het is zoo, wij willen het niet beproe-

proeven, de waarheid door de geringste tegenspraak in twijfel te brengen. Het is zoo, de ziel is van het ligchaam afhankelijk. Maar — en dit is het punt, waarop onze geheele redenering nederkomt, en waarvan wij uitgaan, om uw zoo even gemaakt besluit te verwerpen. Maar die afhankelijkheid der ziel is niet onwederstaanbaar. In tegendeel, zij kan zich boven de magt des ligchaams verheffen, en zelfs over hetzelve heerschappij voeren. Door de hand des wijzen Scheppers is aan onze ziel het vermogen om te kunnen oordeelen, en de krachten om aantenemen of te verwerpen — geschonken. Zij ontvangt indrukken van buiten en kan die indrukken bewaren. Zij kan die indrukken in zich zelve uitbreiden en ontwikkelen. Zij kan ook dezelve tegengaan en van zich verwijderen. Zij is vatbaar voor het verkrijgen van kennis van zaken, van grondbeginsels en denkbeelden. Zij zelfs heeft in zich zelve een' maatstaf, waarnaar zij het goede en het kwade, het betamende en het schuldige afmeten kan.

Laat het nu waar zijn, gelijk wij bewezen hebben, dat ons ligchaam naar ieders onderscheiden temperament aan de ziel neigingen en begeerten geeft. De ziel heeft de vrijheid, en de kracht en de bekwaamheid tevens, om die neigingen en begeerten te beoordeelen, te toetzen en daarna of te verwerpen of in te willigen. Immers het ligchaam, hetwelk zonder de ziel roerloos en bewusteloos daar neder ligt, is geene werkende oorzaak, maar is slechts het werktuig van de ziel. — De ziel is de oorzaak, is de veer, die al de raderen des ligchaams in beweging brengt. En zoude dan nu de oorzaak van het gewrocht onwederstaanbaar afhankelijk zijn? Zoude dan de ziel, de heerscheresse, steeds blin-

blindelings moeten volgen, waar het ligchaam, de onderdaan, voorgaat?

Toeh.! wij behoeven ons in geene zielkundige beschouwing te verdiepen, om het ongerijmde hiervan te gevoelen. En welke is onze rang in de rij der geschapene wezens? Wat verheft ons boven het vee, dat in onze weiden graast, of boven den vogel, die in den hooge zweeft, indien het niet onze redelijkheid is, en indien onze waarde niet daarin bestaat, dat wij het vermogen bezitten om te verkiezen en te verwerpen, om te willen en niet te willen. Het is zoo, wanneer er neigingen en begeerten door ons bijzonder temperament in ons ligchaam zijn, ja dan wordt er voor de ziel veel kracht en inspanning gevorderd, om tegen den drang der temperamenten te bestaan. Want dan is de strijd der ziel een strijd tegen zichzelve, omdat de zinnelijke gewaarwording zich aan de ziel medegedeeld, en in haar eene dergelijke opgewekt heeft. Het is zóó zelfs, dat de ziel, wanneer zij menigwerf de neigingen en begeerten des ligchaams onvoorwaardelijk heeft ingewilligd, hoe langer zoo moeilijker dezelfde neigingen en begeerten kan tegengaan. Zij zelve is dan reeds van lieverlede aan de gehoorzaamheid van het ligchaam gewoon geworden. Daardoor zijn hare eigendommelijke krachten verminderd, uitgeput soms, en het gevolg is niet zelden, dat zij geheel, en dan onwederstaanbaar, aan het ligchaam onderworpen wordt.

Maar M. H. wat zal deze vaak zoo treurige ervaring bewijzen? Zal zij voor ons optreden, als de verdedigster van alle de gruwelen, die ons in de gewijde en ongewijde geschiedenis geboekt zijn, en die het ons leeren, hoe menigwerf tot vader- of broedermoord, — tot verwoesting van ste-

steden en volken, tot voortplanting van de ergste dwingelandij en wat van dezen aard meer zij, blindelings de neigingen en begeerten, door de temperamenten geboren, zijn opgevolgd. — O! voorwaar, dan moeten er noch eereteekens worden opgerigt voor de Kains en Luciussen, en voor de Catilina's en de Nero's — voor de Judassen en de Cajaphassen — dan moet men zelfs........ dan waar dwalen wij heen M. H. Neen! die ervaring, dat de ziel niet zelden aan het ligchaam onderworpen wordt, — die ervaring bewijst ons wat anders. En in de stede van al de gruwelen, die menschen soms bedrijven, te verdedigen, veroordeelt zij dezelve ten sterkste. Want, laat bij de aanleidingen ten kwade, die in ons temperament gevonden worden, de strijd der ziel moeilijk wezen, onmogelijk — neen — onmogelijk is die strijd geenszins, voor niemand geenszins, hoedanig zijn temperament wezen, en welke sterke pogingen, door dat temperament aangewend mogen worden. Onmogelijk is die strijd geenszins, omdat de Schepper, uit wiens hand wij onze ziel ontvingen, ook aan de ziel de krachten heeft geschonken, om den invloed des ligchaams, waar die nadeelig is, tegen te gaan, geheel te onderdrukken of naar hare behoeften te wijzigen. — Die krachten, ja, bezitten wij in onze ziel. Zij geven den adel aan onze natuur, en stellen onze ziel in staat, om bij al hare afhankelijkheid van het ligchaam, toch evenwel hare heerschappij te toonen, en zich tegen de bevrediging van zinnelijke begeerten te verzetten.

Geene temperamenten dan M. H. en dit is nu de oplossing der voorgestelde vraag, die ik naar mijn vermogen getracht heb te beantwoorden — geene temperamenten dan, kunnen of mogen ter verontschuldiging onzer verkeerdheden, of ter aan-

aanprijzing onzer deugden, in aanmerking komen.. Voor de regtbank der zedelijkheid hebben zij daartoe geene regten.

Het goede, hetwelk wij bedrijven, en waarheen ons temperament ons leidt, bij voorbeeld de afkeer van menige ondeugd, of de *gevoeligheid*, of de mededeelzaamheid, of de bedaardheid, en wat ik meer konde optellen, dat is voor ons geen' deugd. Wij volgen dan den weg, die ons niet door onze ziel, — maar die ons door ons ligchaam wordt aangewezen, en wij bedrijven alzoo zulke goede daden vaak onnadenkend, geheel werktuigelijk.

En nu aan den anderen kant, het kwade, dat wij bedrijven, waartoe ons temperament ons gedurig aanzet, — dat kwade kan, omdat het uit ons temperament voortvloeit, niet alleen *niet* verontschuldigd worden, — maar wij zijn zelfs in geene geringe mate meer schuldig, dan hij, die hetzelfde bedrijft, en wiens temperament hiertoe geene aanleiding gaf. — Onze temperamenten immers zijn, voor zoo verre zij ons aanzetten, om tegen onze verpligting te handelen, even zoo vele verleiders tot het kwade voor ons. Om nu aan die verleiding toe te geven, worden er tweederlei bezigheden onzer ziel gevorderd. Vooreerst de bezigheid van *toe te stemmen*, en ten tweede die, van het kwade te bedrijven. En is deze schuld, geene dubbele schuld? waarlijk M. H. die menigvuldige aanleidingen ten kwade, uit onze temperamenten geboren, zijn geene verontschuldigingen. Want, indien wij het weten, dat wij meer bijzonder tot dit of dat kwaad, door onze ligchamelijke gesteldheid, genegen zijn, wat is er dan wel meerder, wat aanhoudender voor ons noodig, dan eene gedurige waakzaamheid? — Eene waakzaamheid, juist tegen die vijanden van onze rust, welke voor

ons

ons de gevaarlijkste zijn, en die tot ons hart den meest gebaanden weg bezitten? Waar die waakzaamheid nagelaten wordt, daar is alrede pligtverzuim, en waar men pligtverzuim kent, dáár M. H.! ja, dáár is schuld!

Maar dit is deugd, — dit is deugd, die op de weegschaal der zedelijkheid waarde heeft. Wanneer wij een' kwade daad, waartoe ons temperament ons aanzet, niet bedrijven. — Dit is deugd, die de heerlijke vrucht van de heerschappij van onze ziel over ons ligchaam is. — Dit is deugd, die wij noemen, waardoor wij ons, dankbaar aan Hem, die ons daartoe de kracht gaf, verheffen mogen, boven dezulken, die deze aanleiding tot dat verkeerde, in hun temperament niet vinden. Want dan, dan is bij ons strijd, groote, hevige strijd, en naar mate de strijd grooter en heviger is, — naar die mate is ook de kroon der overwinning ongetwijfeld heerlijker. Op ons hoofd, die streden, en die strijdende overwonnen, moet die kroon prijken. — Geenszins op het hoofd van hen, die nimmer nog door den vijand aangevallen, denzelven ook nog nimmer bestreden hadden.

Tot zulk een' strijd ons dan allen aan te gorden, en in dien strijd op eene Christelijke wijze te strijden, dat is, biddende om hooger hulp, en ziende op Hem, die ons ook in dien strijd is voorgegaan en den weg ter overwinning door Hem geopend heeft. Toehoorders! laat dit van heden af aan, ons vernieuwd voornemen wezen!

HET VERBORGENE DER TOEKOMST.

De onmagt van den mensch valt ons nooit meer in het oog, zijne hoogmoed wordt door niets meer vernederd, dan door de vraag: wat weet gij van uw toekomstig-lot op deze aarde! Is zelfs het

tegenwoordige niet in onze magt, nog minder kunnen wij over het toekomende beschikken. Hoe zullen wij toch iets vermogen, waar wij in het donkere rondtasten en niet weten, wat de dag van morgen opleveren zal. In het plan van God, die ons leidt en bestuurt, kan de worm geene de minste verandering te wege brengen. De natuur gaat haren vasten gang, en wijkt niet af van de haar voorgeschrevene wetten, die wij slechts voor het kleinste gedeelte en zeer onvolledig kennen. Ja zelfs hetgene van menschelijke vrijheid en werkzaamheid afhankelijk schijnt, gebeurt niet altijd naar onzen wensch en ons bevel, dewijl het ons niet vergund is over het hart, de gedachten en besluiten der menschen eene onweerstaanbare magt uit te oefenen. Met één woord, hoe groot ook onze wijsheid, hoe scherpzinnig ons verstand, hoe uitgebreid ons vermogen ook zijn, over de toekomst kunnen wij niet het minste beschikken. Vele menschen vonden in deze verborgenheid der toekomst eene groote reden tot vrees, vooral in onze dagen. Wij zien over de volkeren van Europa nog steeds een vreezelijk onweder zamengepakt, dat zich nu eens minder, dan weder meer dreigende vertoont, en welker uitbarsting onvermijdelijk schijnt, daar ongeloof en bijgeloof niet ophouden te woelen, en vele nationale ondeugden, schoon nu en dan beteugeld, zich telkens weder openbaren in zeer ontrustende verschijnselen. De hechtste grondzuilen der maatschappij worden overal ondermijnd en eene meer schrandere, dan godsdienstige staatkunde blijkt geheel onvoldoende te zijn, om het wankelende gebouw te schragen. Wij zien daar en boven overal een Engel des verderfs woeden; zijne slag heeft reeds honderd duizenden getroffen, ook ons Vaderland niet verschoond; de hoop op eene geheele bevrijding dezer smarte-

lijk

lijke bezoeking heeft weinig grond, en wij weten niet te berekenen, welke verwoestingen daar door nog kunnen worden aangerigt.

Alleen de ware Christen, die door het geloof aan het Evangelie verzekerd is, dat niets hem scheiden zal van de liefde Gods, en dit geloof beleeft door eenen Godzaligen wandel, kan zich verheffen boven alle vrees voor de donkere toekomst. Het is waar, ook voor zijn oog blijft het verborgen, wat de tijd zal opleveren; geene menschelijke wijsheid kan het gordijn der toekomst wegnemen. Maar is zij ook verborgen voor den Alwetende, bij wien de duisternis licht is en de nacht licht als de dag? Is de Christen op het donker pad door dit land zijner vreemdelingschap niet veilig, wanneer hij zich vasthoudt aan de hand van zijnen onzigtbaren Leidsman? Het is waar, de toekomst staat niet in onze magt, en onze wijsheid kan het gene ons wenschelijk voorkomt daarstellen, noch het gene wij vreezen afwenden. Maar is het voor den Christen niet genoeg te vertrouwen, dat zonder den wil zijns Hemelschen Vaders geen haar van zijn hoofd zal vallen? Is het niet een groot voorregt, dat het bestuur van ons lot niet is toevertrouwd aan onze feilbare wijsheid en zwakke kracht? Met volkomene gerustheid mag immers de Christen zich verlaten op eene Voorzienigheid, die met hare Almagt en onbeperkte Wijsheid eene liefde vereenigt, welke niet ophoudt voor hare kinderen te zorgen. Het is waar, Gods weg is op het heiligdom, hij antwoordt niet van zijne daden, de bange tijd, dien wij beleven, kan worden gevolgd door algemeene rampen, smartelijker, dan wij in onzen merkwaardigen leeftijd ooit ondervonden. Maar de Christen, die dankbaar erkent, dat God tot nu toe geholpen heeft, vindt ook in de treurigste uitzigten voor de toekomst geene reden van vrees.

 Nooit

Nooit zal toch de wereld ophouden te staan onder het bewind van Hem, die in CHRISTUS zijn Vader is; nooit zal het ophouden waarheid te zijn, dat de Heer kastijdt den genen, die hij lief heeft, en dat Hij den genen, die Hem liefhebben, alle dingen zal medewerken ten goede. Het is waar, ook de Christen heeft groote bekommering over het lot zijner geliefden, zijner medeburgers en medemenschen, wanneer hij ziet, dat zij de tucht versmaden en opstaan tegen de hand, die hen slaat; maar ook deze bekommering wordt gematigd door het eerbiedig geloof, dat de Vader der menschen, naar den raad zijner Wijsheid, alle gepaste middelen aanwendt, om, al is het dan door smartelijke wegen, zijne afgedwaalde kinderen tot inkeer, schuldbelijdenis en verbetering te leiden. Terwijl thans de roepstem tot boetvaardigheid zich zoo luide laat hooren, ontbreekt het niet aan voorbeelden van menschen, die geheel zorgeloos en verhard schenen, maar nu aanvankelijk naar God leeren vragen. Deze eerstelingen kunnen naar den rijkdom der Goddelijke genade achtervolgd worden door eenen heerlijken oogst. De Geest des Heeren heeft de Gemeente van CHRISTUS niet verlaten! Hij toont gereed te zijn, de smartelijkste bezoeking aan de harten der kranken te heiligen. Onder de duizenden, die voorheen Gods woord en dienst verwaarloosden, maar zich nu in het huis des gebeds vereenigen om te smeeken om genade en geen regt, kent de Heere niet weinigen, wien het waarlijk ernst is hunne slechte wegen te verlaten. Wij mogen bidden en hopen, dat hun getal zal toenemen, en schoon dan de toekomst steeds donker blijft en Gods oordeelen voortduren, indien maar een rijke aanwinst voor het Koningrijk van Christus daarvan de vrucht is, dan zal de Christen daarin meer stof vinden tot dankbare blijdschap dan in het

het bestendig genot van tijdelijken, nationalen voorspoed.

Heil u mijn Vaderland! ook uw toekomstig lot wordt door God bestuurd. Hij, die uw Beschermer was, terwijl gij te vergeefs van aardsche mägten heil hebt verwacht, zal u niet verlaten! De bezoekingen, die u thans treffen, zijn eene proeve zijner nabijheid! Altijd zult gij het voorwerp zijn van Gods hoede en bescherming, wanneer opregte godsvrucht, zoo als die in het Evangelie is voorgeschreven, in alle standen der maatschappij toeneemt en bloeit. De nood wordt uw toegezonden als een tuchtmeester tot Christus, op dat gij Hem, naar wiens naam gij een *Christelijk* volk genoemd wordt, moogt leeren liefhebben en u alleen door christelijke beginselen zoudt laten besturen. Er zal geen einde komen aan uwe rampspoeden, wanneer het doel der goddelijke tuchtroede bij ons niet bereikt wordt. Maar wanneer de vrede en liefde Gods zich onder ons vermenigvuldigt, en de goddeloosheid wordt afgebroken door geregtigheid, wanneer wij een volk worden, welks God de Heer is. dan mogen wij ons verheugen in eene betere toekomst!

OPMERKELIJKE BIJZONDERHEDEN AANGAANDE DE PESTZIEKTEN, DIE IN DE 17DE EEUW TE AMSTERDAM EN ELDERS HEERSCHTEN.

Onlangs in de *Beschrijving van Amsterdam*, door WAGENAAR, naar iets anders zoekende, vond ik aangaande de pestziekte, welke in het jaar 1602 te *Amsterdam* en elders in het land heerschte, deze thans vooral ook opmerkelijke bijzonderheden vermeld: „ Men verboodt ook de pruimen, „ spinagie en komkommers, en het houden van „ het lof aan wortelen, rapen en radijzen, om

„ dat men begreep, dat de besmetting daarop
„ meest hechtte. — Aanmerkelijk is, ondertusschen,
„ 't geen sommigen melden, dat deze
„ langdurige besmettelijke ziekte niemand der
„ Burgemeesteren. Schepenen, Thesaurieren,
„ Regenten van 't Weeshuis, Predikanten, Ouderlingen,
„ Diakenen, Huiszittenmeesteren,
„ Rectoren of Leermeesteren der Latijnsche
„ Scholen, dit jaar, tot op den zeventienden
„ Augustus toe, in 't graf sleepte: waaruit misschien
„ af te nemen is, dat zij voornamelijk de
„ kleine gemeente getroffen heeft, en uit gering
„ of ongezond voedzel ontstaan is." (1)

„ In het jaar 1635 openbaarde de Pest, die na
„ het jaar 1625 niet gewoed hadt, zich wederom
„ in *Holland*, met name te *Leiden* en hier ter
„ stede, daar altoos groote overvloed van geringe
„ ingezetenen plagt te zijn, onder welken
„ deze kwaal meest heerschte. Te *Amsterdam*
„ stierven in dit jaar 8177. Doch ten naasten
„ jare sleepte de besmetelijke ziekte, hier ter
„ stede, wel 17,193, andere schrijven 17,502
„ menschen weg. Zoodra de gevaarlijke kwaal
„ zich te *Leiden* geopenbaard hadt, zorgde men
„ hier, om dezelve buiten de stad te houden;
„ doch alle voorzorg was te vergeefs. De pest
„ kwam hier zoo sterk als elders. De Wethouderschap
„ verbood onder anderen, gelijk voorheen
„ ook geschied was, het verkoopen van
„ spinagie, pruimen, komkommers, en wortelen.
„ rapen en radijzen met het lof." (2)

„ In den zomer des jaars 1655 woedde de pest
„ zoo sterk, dat er hier ter stede, in den tijd
„ van één jaar, dat is tot den zomer des jaars

„ 1656

(1) Zie uitgave in folio, I. 4. 8.
(2) Ald. bl. 531.

„ 1656, 16,727 menfchen aan overleden waren.
„ In de eerfte zes maanden ftierven wel 13,508
„ menfchen. Men oordeelde, dat de lugcht thans
„ oorzaak was van deze befmettelijke ziekte,
„ omdat de gewoonlijke Zomer en Herfstvogels
„ geheellijk vervlogen of geftorven waren. —
„ 't Inbrengen en verkoopen van blaauwe
„ pruimen, zwarte krieken en komkommers
„ werd volftrektelijk verboden. Men ftelde
„ eenige Stads - Doctoren, Chirurgijns en
„ Apothekers aan, om de kranken van behoor-
„ lijke hulpmiddelen te voorzien. Wat later wer-
„ den ook drie buitengewone ziekentroosters
„ aangefteld. — Het ftroo, waarop de kranken ge-
„ legen hadden, moest verbrand worden. — Elk
„ moest de goot voor zijne deur, tweemaal ter
„ weeke doen reinigen. De lijken moesten ten
„ langften binnen drie etmalen begraven wor-
„ den. — In Augustus werden eenige dagen ag-
„ ter een 180 pektonnen gebrand, op 16 on-
„ derfcheidene plaatfen in de ftad. — Het toene-
„ men der kwalen gaf, op vertooninge van den
„ Kerkenraad, gelegenheid, tot het inftellen van
„ eenen wekelijkfchen Bededag, die met woens-
„ dag, den 18ften September, ten vier ure aanving;
„ doch bij het ophouden der buitengewone fterf-
„ ten, werd op woensdag 5 Januarij 1656. een
„ plegtige dankdag gehouden. (1.)

„ In 1663 bragt een Oorlogfchip van dezen
„ Staat, hetwelk lang voor *Algiers* gelegen had,
„ terwijl de pest aldaar kort te voren heviglijk ge-
„ woed had, en nog niet geheellijk opgehou-
„ den was, deze ziekte hier ter ftede, zoo
„ dat er in dit jaar 975 menfchen alhier be-
„ graven werden. — In 1664 bleef het getal der
„ doo-

(1) Zie ald. 592—594.

„ dooden te Amsterdam, doorgaands verre over
„ de 200 ter weeke, en in het voorjaar ver-
„ meerderde het in den zomer tot over de 800, 900
„ en 1000 toe. — Tegen het einde des jaars nam
„ de pestziekte af. Het getal der begravenen
„ hier ter stede was echter dit jaar (1664) 24, 148
„ geweest. (1.)

Uit deze, bij velen zeker onbekende, aanteekeningen blijkt, onder anderen, hoe veel verschooning God ons in dezen tijd doet genieten boven onze voorvaderen. Dat wij het opmerken en, in plaats van bittere klagt, hierover tot eer van Gods genade gedurig spreken.

JOODSCHE VERHALEN.

I.

DE WEG TEN LEVEN.

Rabbi JUDAS de groote zoude eens gevraagd hebben, of ieder mensch hier op aarde reeds rust en vrede kan genieten? Josua antwoordde hem hierop het volgende:

Door de straten eener stad trok eens een vrome Rabbi, die het goed meende met de menschen en riep: wie wenscht te leven? wie wenscht te leven? Eene menigte menschen kwamen op dit geroep bij hem, en wilde het onfeilbaar middel om het leven regt te genieten, dat hij te koop aanbood, zien, en tot elken prijs van hem ontvangen. Doch de Rabbi nam een klein boekjen uit zijne zak, het was een bundel heilige liederen, sloeg het open en las: *Wie is de man die lust ten leven heeft? Hy hoede zijne tong van het kwa-*

(1) Zie ald. bl. 605.

kwade en zijne lippen, dat zij geen bedrog spreken; hij wijke af van het kwaad en doe het goede; hij zoeke den vrede en jage dien na. (1)

II.

HET VERTROUWEN OP GOD.

Het betaamt den mensch God zoo wel voor het kwaad als voor het goede te danken, gelijk de Schrift zegt: *Gij zult den Heer uwen God liefhebben, van ganscher harte, van ganscher ziele en met alle krachten.* Dit hebben wij ook geleerd van Rabbi Achiba, die altijd gewoon was te zeggen: *Alles dient tot mijn best* Hij reisde eens door een woest land, en had niets bij zich dan eene lamp, om des nachts de wet te lezen, een haan, die hem herrinnerde hoe laat het was, en een ezel waarop hij reed. Op zijne reis kon hij geen herberg bekomen, en moest dus in een bosch op den grond gaan slapen. Hij legde zich neder met zijne gewone spreuk: *Ook dit dient tot mijn best.* Naauwelijks had hij dit woord gezegd, of er kwam een leeuw, die zijnen ezel doodde, een wolf, die zijnen haan opat, en een hevige stormwind blies zijne lamp uit. Doch Rabbi ACHIBA riep uit: *Geloofd zij de Heere, want wat Hij doet is welgedaan!* Toen werd het nabuurige Dorp in dien zelfden nacht door eene bende roovers overvallen, die alle ingezetenen vermoordde, en alle hunne have mede nam. Doch aan Rabbi AHIBA werd geen haar gekrenkt Daarom riep hij uit: heb ik het niet gezegd? *Alles wat de Heer doet is welgedaan; zelfs het ongeluk dient tot ons welzijn!*

DE

(1) *Psalm* XXXIV: 13 en 16.

III.

DE WITTE KLEEDEREN.

Rabbi JOCHANAN verklaarde, het gezegde van SALOMO: *Laten uwe kleederen te allen tijde wit zijn, en laat het uw hoofd niet aan olie ontbreken.* (*Pred.* IX: 8.) door de volgende gelijkenis.

Een Vorst noodigde eens zijne dienaars tot een groot Feest, zonder hun evenwel den dag te noemen, waarop hetzelve zoude plaats hebben. De wijzen onder hen maakten zich nu dadelijk gereed, trokken hunne Staatsiekleederen aan, en wachteden alzo nu gerust des Konings verdere bevelen af. Is de Koning niet onze Heer, zeiden zij, kan hij ons niet elk oogenblik roepen? Doch de dwazen onder hen hielden zich met allerlei dingen bezig, en stelden het van den eenen dag tot den anderen uit om zich voor het feest te bereiden, zij zeiden: zoo spoedig zal de feestdag wel niet worden gehouden. Doch plotsling ontbood de Koning zijne dienaars bij zich. Nu kwamen de dwazen slordig gekleed, maar de wijzen in gepast gewaad te voorschijn. Over dezen verheugde zich de Koning, maar genen liet hij zijn ongenoegen blijken. Tot de wijzen zeide hij: gij hebt u het feestmaal waardig gemaakt, komt binnen en neemt daarvan uw deel. Doch tot de dwazen sprak hij: gij hebt u door eigene schuld van dit voorregt beroofd, nu zult gij getuigen zijn van het geluk der genen, met welken gij niet kunt deelen. Rabbi MEÏR voegt hier bij: verschijnt daarom altijd in witte kleederen, en laat het uw hoofd aan geene olie ontbreken, dat is: altijd moet gij bereid zijn, dat uwe ziel voor den Koning aller Koningen vlekkeloos in witte kleederen, en met onverwelkelijke bloemen van waarheid en deugd, kan verschijnen, op dat gij, wanneer Hij u oproept, het loon kunt ontvangen, dat Hij beloofd heeft aan allen, die Hem lief hebben.

IV.

DE TROOST DER TRANEN.

Rabbi JOSA zeide: alles, wat de Heer aan de stervelingen gegeven heeft, is goed; maar de tranen zijn de kostelijkste gaven des hemels. Hierop verhaalde hij het volgende:

Nadat de eerste mensch het gebod van zijnen Hemelschen Vader ligtzinnig had overtreden en uit het Paradijs was verwezen, verliet hij, bedrogen en zondig, dit schoone verblijf der onschuld en des vredes zonder een enkel woord te spreken; maar zijn geheel gestel was door droefheid overmeesterd. Voor het laatste riep de Vader der menschen hem nog ter plaatse, waar Hij gewoon was hun te verschijnen en sprak: wat zult gij, arm schepsel! moeten lijden op de woeste, koude aarde! Leed en kommer zullen u dikwijls aanvallen als wilde dieren; in uw binnenste zal de zonde woeden, en kouder nog, dan de aarde is in den wintertijd, zullen zij u menigmaal behandelen, die zich uwe broeders en zusters noemen. Zelfs de vreugde, — want gij zijt niet tot vreugde geboren, — wanneer zij in groote mate uw hart vervult, zal uw teeder gestel te veel schokken. En wie zal u dan beschermen, helpen en troosten? Doch nu omhelsde de Albarmhartige Vader den mensch, en in dit dorre, moeitevolle leven gaf Hij hem mede twee droppels van hemelschen daauw, die het voorkomen hadden van helder schitterende paarlen. Neem deze, zeide de liefderijke Godspraak, en uw smartvol lijden zal tot uwe blijdschap weldadiger zijn. En ADAM weende bij deze woorden en bij dit geschenk, en zag nu nogmaals, doch met natte oogen, naar de onschuldige woning zijner vrolijke kindschheid; doch zijn wezen was helderder, zijn gemoed geruster, dan voorheen, het scheen hem ligter om het

het hart te zijn geworden, zoo dat hij met mindere droefheid het Paradijs konde verlaten.

De Cherubim en Seraphim, die om den Koning der wereld geschaard stonden, vraagden den Vader der menschen: wat hebt gij den mensch gegeven, dat hem zoo spoedig heeft veranderd?

En de Vader der menschen antwoordde, het gene gij niet noodig hebt o dienaren van mijn woord! die gij verheven zijt boven leed en vreugde, hetgene geen schepsel op aarde bezit, dat gaf ik aan den mensch. Hij zal dit geschenk op aarde noodig hebben. Hetgene ik hem schonk in die schitterende paarlen, waren *tranen*, mijne beste, mijne kostelijkste gaven.

V.

HET GEBED VOOR ZONDAARS.

Men vroeg eens, of men zich ook aan een zondaar moest laten gelegen zijn? Rabbi ABA antwoordde hierop: in de nabuurschap van Rabbi MEÏR woonden eenige booze menschen, die den Rabbi bij elke gelegenheid verdriet veroorzaakten, en hem eindelijk zoo zeer zijn geduld deden verliezen, dat hij om hunnen dood wilde bidden. Doch zijne Huisvrouw BRARIA zeide tot hem: de Schrift zegt — (de overlevering) *de zonde zal verdelgd worden van de aarde*. Dus niet de verdelging der *zondaren*, maar de vernietiging der *zonde*, zal eenmaal plaats hebben. Bid daarom liever om hunne bekeering tot God. Dit mag dienen tot een antwoord op de vraag. Bidt voor hen dat zij tot God wederkeeren, en tevens dat gij hen niet moogt haten; dan zullen de Engelen zich over u verblijden.

VI.

ZACHTMOEDIGHEID.

Eens kwam een Heiden bij SAMAÏ: en zeide ik ben

ben voornemens een Jood te worden; doch zeg mij vooraf hoe vele wetten gij hebt. Samaï antwoordde: wij hebben eene geschrevene en eene mondelijke wet. Hierop zeide de Heiden: de geschrevene wet geloof ik, maar de andere niet, kan ik dus nu een Jood worden? Doch Rabbi Samaï stiet hem met verachting van zich. Nu ging de Heiden tot den door zijne zachtmoedigheid beroemden Hillel, en vraagde hetzelfde. Hillel nam hem met liefde tot zich, gaf hem onderrigt in de geboden des Heeren, en bewees hem nu, dat men geen echte Jood konde zijn, zonder beide wetten te gelooven; want de eene moet door de andere verklaard worden. De Heiden dankte hem en werd een vroom man.

EENE MOEDER BIJ HET GRAF VAN HARE EENIGE DOCHTER.

Rust zacht geliefd en dierbaar Pand,
Het moederhart zoo heilig;
In 't eenzaam stil en donker graf
Rust thans uw ligchaam veilig.
Als nog beween ik uwen dood,
De diepste aller wonden
Heb ik in 't Moederhart gevoeld.
Ja 'k heb 't verlies van U op 't smartlijks ondervonden.

Eens mogt ik U aan 't kloppend hart,
Aan 't moederharte drukken,
'k Zag U door mijne zorg behoed,
Om voor het kwaad te bukken,
Gij traadt den weg des levens op,
Beveiligd door Gods hoede,
Gingt g'onbekommerd vrolijk voort
Vertrouwend op uw God, als Schenker van het goede.

Doch

Doch naauwlijks weinig voorgegaan
Stort g' op een ziekbed neder;
En ſtierf in uwen Lentetijd
'k Zag U op aard niet weder;
Gelijk een reiziger, verdwaald
In dorre woeste ſtreken,
Zijn' ſchreden bevend voorwaarts zet,
Terwijl de hoop en vrees hem angſtig doen verbleken.

Ach! zoo bedrukt was mijn gemoed,
Ik zag geen lichtſtraal blikken,
Ik miste U, geen raad noch troost,
Niets kon mijn hart verkwikken:
'k Zag diep bedroefd een dierbaar pand,
Mijn' vreugd, ten grave dalen,
Ik ſloeg een treurig oog om hoog,
Mijn borst door ſmart beklemd kon naauwlijks adem halen.

Zoo zat ik bij mijn huisgezin
Den ganſchen dag ter neder,
Een tranenvloed mijn kind gewijd,
Verhief zich telkens weder;
Ik dacht gedurig aan 't gemis,
Van 't voorwerp mijner liefde,
'k Riep weenend het op aard terug,
En 't was of elken dag 't gemis mij dieper griefde.

Op eens ſprak mij de Wijsheid toe,
„ Mort g' om Gods handelingen.
„ Wat vaak de mensch als ramp beſchouwt
„ Zijn dikwerf zegeningen,
„ 't Is waar gij hebt wel treurens ſtof,
„ Maar 't is Gods welbehagen,
„ Zie dan van 't droevig weenen af,
„ Berust in Godes wil en ſtaak 't gedurig klagen."

„ Gij wenscht, vervuld met bitteren rouw,
„ Uw Lieveling nog op aarde,

„ Waar-

„ Waarom ? om dat een teeder kind,
„ Steeds uwe vreugd bewaarde ?
„ Laat af en volg een Hemelsch licht,
„ Aanbid Gods wijze fchikking,
„ Zie hopend op het heil uws kinds,
„ De Dood was haar geen ramp, maar zalige verkwikking."

Dit werkte in mij een helder licht,
Dit ftaken mijn' ontroering,
Dit bragt mij tot mijn Christen pligt,
Tot ftille vreugd vervoering.
Neen! dierbaar pand! 'k ween nu niet meer,
Hoe zou 'k nog wenen kunnen,
Gij zijt in eeuwige heerlijkheid,
En zou ik U dat heil, die zaligheid misgunnen ? —

Neen! dan zou ik geen Christen zijn,
'k Juich liever opgetogen,
Gods eeuwige zondaars liefde toe,
Zijn trouw en Alvermogen;
Mijn hart dat nooit mijn kind vergeet,
Moog nog een zucht ontglippen,
Maar 't zal een zucht ten Hemel zijn,
En geene wrevele klagt kom' meer van mijne lippen.

Amfterdam 1832. J. H. DU SART.

LOFZANG AAN DE ZON VAN OSSIAN.

ô Gij, die langs uw fpoor gaat treên,
Rond als het fchild van mijne vadren:
Waar rigt ge ô Zon, uw ftralen heen?
Waar zal uw eeuwig licht eens nadren?
't Eerwaardig fchoon van uwen gloed,
Doet ftarren aan den hemel kwijnen;
De koude, bleeke, zachte maan,
In westelijke vloeden fchijnen;
Maar gij treedt voort, daar niets u ftuit:
Wie fnelt uw langen loop vooruit?

De

De eik, die op 't gebergte praalt,
Ja zelfs de bergen zullen zinken;
De Oceaan nu rijst dan daalt.
De maan verdwijnt bij 't treurig blinken;
Maar gij blijft altijd, die gij zijt,
Gij kunt u in uw' glans verblijden,
Wanneer de ſtorm met duisternis,
Het wereldrond komt overſpreiden.
De donder, blikſem en de orkaan,
Lacht gij van uit de wolken aan.

Als op der oosterwolken trans,
ó Zon! uw gouden lokken ſchitt'ren,
Of als omhuld met gloed en glans,
Uw ſtralen in het westen flikkren,
Vergeefs werpt gij uw ſchijnſel dan;
Vergeefs ſchijnt gij van uit den hoogen:
Ach! Osſian ziet u niet meer:
Wat zijn uw ſtralen voor zijn oogen!
Welligt dat ons één lot verbeidt,
Dat ge ook eens eindigt met den tijd.

Welligt rolt ge in uw wolken voort,
Dan zult gij ſlapen zonder zorgen,
Tot dat ge in 't eind de roepſtem hoort,
De roepſtem van den eeuw'gen morgen.
Wees blij dan, in de kracht der jeugd,
De ouderdom is norsch en donker,
Gelijk het ſchemerlicht der maan,
Wanneer zij bij het nachtgeflonker,
Door losgebroken wolken praalt,
De nevel op den heuvel daalt!

den 12den Julij
1832.
J. H. B. JR.

SCHOOL

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Den 10den September 1832. Na dat door Curatoren der alhier gevestigde Latijnsche School, ten gevolge van het op den 16den Julij l. l. door de Leerlingen afgelegd examen, en volgens de aanteekeningen van elks betoonden ijver, omtrent ieders verdiensten uitspraak was gedaan; werd aan het toen door hun Ed Achtb. genomen besluit gevolg gegeven, bij de openbare bevordering van, en prijsuitdeeling aan de meestverdienstelijke Jongelingen, die heden in de Gasthuiskerk op de gewoone wijze plaats had.

In eene korte voorafspraak rigtte de Rector dezer School, de Heer A. ROMBOUTS, een woord van gelukwensching aan den Wel Ed. Gestr. Heer Mr. J. RAU, Lid der Regtbank van Eersten aanleg te dezer Stede, wegens deszelfs benoeming als Curator. Vervolgens maakte hij loffelijke melding van de bevordering naar de Hooge School van den eersten Leerling der bovenste klasse N. NAEFF., die, na het ontvangen van den gewonen eersten, en van een buitengewonen tweeden prijs, voor het groot aantal ontvangene getuigschriften van vlijt, en het leeren der verschillende wetenschappen, en met twee nieuwe getuigschriften vereerd, eene redevoering zou hebben uitgesproken, indien niet wettige redenen hem verhinderd hadden tegenwoordig te zijn. Doch de tweede Leerling derzelfde klasse, A. BROUWER, genoot de eer, van ter zijner oefening, eene lofrede te houden, op de standvastigheid van ziel, waarmede de Wijsgeer SENECA den dood onder-

ging, *de* L. ANNAEI SENECAE, *in obeunda morte, animi constantia.*

Vervolgens werden fraaije en voor hen bruikbare Boekgeschenken uitgereikt aan T. STAAL, die in de tweede klasse, bij de getuigschriften voor de Stelkunst, de Geschiedenis en de Fabelkunde, den eersten, en aan D. D. POPKENS, van *Batavia*, die den tweeden prijs ontving. Met deze beide werden naar de eerste klasse bevorderd: E. R. J. OTTEN en L. C. GUERIN. Van de derde naar de tweede klasse gingen over: H. LAMMAN, met een prijs, en G. R. A. J. VAN HASSELT. Van de vierde naar de derde klasse E. W. DE ROOIJ, met een *praemium assiduitatis*. Van de vijfde naar de vierde klasse: G. J. VAN HASSELT, met een prijs en een Getuigschrift voor de Geschiedenis, W. HASSELBACH en T. J. MARIUS. Eindelijk van de zesde naar de vijfde klasse: H. M. DULLERT, met den eersten prijs en een Getuigschrift voor de Rekenkunde, G. C. GORDON, met den tweeden prijs en een Getuigschrift voor de nieuwe Aardrijkskunde E. L. J. VITRINGA, C. A. NIJHOFF, H. WAARDENBURG, M. G. J. BETBLAAR en O. D. DE RUIJK.

De met prijzen vereerde Jongelingen, betuigden voor dezelve aan H. H. Curatoren hunnen dank, door het opzeggen van *gratiarum actiones*, gelijk de Rector de plegtigheid besloot met dankzegging aan de toehoorders voor derzelver vereerende tegenwoordigheid.

NIJMEGEN.

Den 4den Sept. Heden werd de promotie der Latijnsche Schooljeugd en de prijsuitdeeling aan dezelve alhier, met de gewone plegtigheid gevierd.

Naar de hooge School werden met prijzen bevorderd: H. P. G. M. DE MAN en TH. J. V. M. VAN DEN CHEIJN, die met door hen zelve bearbeide redevoeringen, de eerste *de amore erga patriam*, de

de tweede *de dicto Ovidii: Nescio qua natale Julum cet.* van de Scholen afſcheid genomen hebben.

Van de tweede werden naar de eerſte klasſe met prijzen bevorderd: W. LUPS en J. VAN ELSBROEK; van de derde naar de tweede klasſe: H. ALBERS en P. J. SMITS, de eerſte met een prijs; van de vierde naar de derde: J. P. S. BERENDS, J. H. KOK, H. SCHIFF en J. A. POST, de eerſte met een prijs; van de vijfde naar de vierde: E. M. LUPS, M. CORNEN, D. VAN DER BURG, F. C. GRAADT SMITS, G. E. BOKSSES, W. S. DEN DOCTER en J. J. VAN ULST, de drie eerſte met prijzen; van de zesde naar de vijfde: S. G. KITZINGER, B. J. H. TAATS, W. BAPPARD, C. D. L. KANNGIESSER en W. F. ORT, de eerſte met een prijs, de tweede en derde met Getuigſchriften.

Voor vordering in de Geſchiedenis werd een prijs verleend aan J. A. POST, en een getuigſchrift aan S. G. KITZINGER, aan wien ook de prijs voor de Aardrijkskunde, is ten deel gevallen.

In de eerſte orde der Wiskunde is de prijs behaald door TH. J. V. H. VAN DEN GHEIJN, met het lot tegen H. P. G. M. DE MAN en W. LUPS; in de tweede door H. ALBERS, in de derde door W. BAPPARD.

TIEL.

Na dat, op den 29ſten Junij l. l. het halfjarige examen gehouden was, had den 31ſten Aug. de promotie plaats. De Rector P. H. TIJDEMAN, opende de plegtigheid met eene korte inleiding, waarna C. F. SPIERING, *de legum praestantia et necesſitate in civitate bene conſtituta*, eene oratie hield, zoo ook J. C. LANGE: *de Catone cenſore*, en J. A. VAN KRIEKEN: *de Xenophonte Historico*: waarbij die drie verdienstelijke Jongelingen tot de Akademiſche lesſen werden bevorderd. Voorts declameerde J. C. DIEHL, *de Socrate*, en ging tot

de eerste klasse over. Tot de vierde werden bevorderd: M. E. VAN LIDTT DE JEUDE, W. CAMPAGNE, M. D. HOUDTZAGERS en E. POST en tot de vijfde: G. J. DE JONGH en V. VAN DER WILLIGEN. Allen ontvingen prijzen en VAN LIDTT en POST, ieder nog een getuigschrift, waarvoor zij hunnen dank betuigden. Terwijl de geheele plegtigheid door Orgelmuzijk voorafgegaan, afgewisseld en besloten, aan de vergaderden veel genoegen verschafte.

ZALT-BOMMEL.

Den 7den September. Na dat op den 29sten Junij, het Zomer Examen had plaats gehad, waarbij de Leerlingen blijken van hunne vorderingen in de oude Talen, en in de wetenschappen, welke aan 't Gijmnasium onderwezen werden, gegeven hadden, werd heden de promotie gevierd.

De Rector H. J. MATTHES J. CZN., opende deze plegtigheid, met het houden eener Redevoering: *Over de oorzaken, die den bloei der Wetenschappen in ons Vaderland bevorderd hebben, sedert de herleving der letteren in Italie*, en wenschte vervolgens den Wel Ed. Achtb. Heer Mr. J. THOOFT, Burgemeester dezer Stad, geluk, met zijne benoeming tot Curator der Latijnsche Scholen.

Vervolgens ging hij over tot het bevorderen der Leerlingen. Van de vierde klasse ging tot de derde over C. H. D. BUIJS BALLOT, aan wien een prijs voor zijne vorderingen in het Latijn, en één voor het Grieksch werd overhandigd, benevens *testimonia* voor zijne vlijt in het beoefenen der Geschiedenis, Aardrijkskunde en Mijthologie aan den dag gelegd.

Van de vijfde tot de vierde klasse, werd bevorderd D. MACALESTER LOUP, die een *praemium diligentiae* ontving.

Tot de vijfde klasse gingen uit de zesde, over

W.

W. P. JS. VAN VLOTEN en J. P. L. BECKERS, beide met een *praemium diligentiae*, terwijl zij tevens een *testimonium* ontvingen voor hunne vorderingen in de Mijthologie.

Aan W. VAN ESSEN, die van de benedenste orde der zesde klasse tot de bovenste werd bevorderd, werd een *praemium diligentiae* overhandigd, benevens *testimonia* voor de Geschied- en Aardrijkskunde en Mijthologie.

In de Wiskunde ontvingen, C. H. D. BUIJS BALLOT en W. VAN ESSEN, ieder een prijs.

Voorts werd aan C. H. D. BUIJS BALLOT en W. VAN ESSEN, volgens besluit van H. H. Curatoren, nog een getuigschrift uitgereikt, om derzelver bijzondere goedkeuring te betuigen, wegens de naarstigheid en 't goede gedrag, waardoor deze beide Leerlingen zich, in den afgeloopen Cursus, onderscheiden hadden.

De *gratiarum actiones* werden met bevalligheid opgezegd, en de plegtigheid, die een aanzienlijk aantal toehoorders door hunne tegenwoordigheid vereerde, met Muzijk besloten, waarmede zij begonnen en afgewisseld was.

'SGRAVENHAGE.

Den 10den September. Heden werd alhier de promotie der Latijnsche Schooljeugd gevierd. Twee uitmuntende jongelingen naar de akademische lessen bevorderd, J. C. VAN DE KASTEELE en H. W. H. KIST, hielden hunne redevoeringen, *de C. Julii Caesaris eloquentia* en *de vita et rebus gestis Pisistrati*: en werden daarna met prijzen begiftigd. Die van den laatsgenoemden dezer jongelingen, was, wegens deszelfs aanhoudende vlijt in het leeren der Geschiedenis, Fabel- en Aardrijkskunde, buitengewoon versierd. Daarenboven werd hij ook met een mathematischen prijs vereerd. Verder ontvingen prijzen in de tweede orde der eerste klasse: W. A. DE BEVEREN, die

ook den Griekschen prijs in deze klasse behaald had, en W. H. MULLER. In de derde orde der eerste klasse, D. A. JUNIUS, VAN HEMERT. In de tweede klasse: H. TH. DE BLAAUW, A. J. MOLENAAR en R. L. F. A. VAILLANT, welke laatsten om hunne gelijke vorderingen in het Grieksch beide een Griekschen prijs ontvingen. In de derde klasse H. VOLLENHOVEN, die ook den Griekschen prijs in deze klasse verdiend had, G. E. REUTHER, A. PRINS en J. P. HUIJGENS. In de bovenste orde der vierde klasse: G. O. SCHOONEVELDT, J. NOLTENIUS VAN ELSBROEK en J. J. FRANCOIS. In de onderste orde der vierde klasse: CHR. W. VOLCKE die ook den Griekschen prijs in deze klasse verkregen had, M. W. VAN DER JAGT en N. J. B. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO. In de vijfde klasse: W. A. BAUD, die ook een Griekschen ontving, D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAIJE en A. A. SCHOKKER. In de bovenste orde der zesde klasse: W. L. K. DE WITT, J. CHR. G. EVERS en W. J. A. JONCKBLOET. In de onderste orde der zesde klasse, prijzen van aanmoediging, G. R. EMANTS, B. VAN DER HAAR, TH. L. W. MULLER, A. G. H. VAN DEVENTER en G. R. J. VAN DEN BERGH.

Getuigschriften voor de Geschiedenis hadden verdiend, in de eerste orde der eerste klasse: J. C. VAN DE KASTEELE en J. WIGERRI FRANCOIS. In de tweede orde der eerste klasse: W. A. DE BEVEREN, W. H. MULLER, J. A RIJGERBOS OUWENS en H. C. BOOIMAN. Daar deze verdienstelijke jongeling kort geleden aan eene hevige zenuwkoorts was overleden, werd het door hem behaald getuigschrift aan zijnen broeder S. CHR. BOOIMAN, overhandigd. In de derde orde der eerste klasse: D. A. JUNIUS VAN HEMERT en M. J. CAAN. In de tweede klasse: H. TH DE BLAAUW, A. J. MOLENAAR R. L. F. A. VAILLANT. N. J. VAN HOORN TOT BURGH CHR. W. EIBENDAL en A. A. VAN DE KASTEELE. In

de

de derde klasse: H. VOLLENHOVEN, G. E. REUTHER, A. FRINS, J. P. HUIGENS, L. LANGEVELDT, J. DE WITTE VAN CITTERS en S. CHR. BOOIMAN. In de bovenste orde der vierde klasse: J. NOLTENIUS VAN ELSBROEK, W. L. OVERDUIJN en G. G. SCHOONEVELD. In de onderste orde der vierde klasse: CHR. W. VOLCKE, J. P. STRICKER, N. J. B. KAPPEIJNE VAN DE COPELLO, W. WINTGENS en J. A. TRUTER.

Voor de Fabelkunde, in de tweede klasse: H. TH. DE BLAAUW, CHR. W. EIKENDAL, A. A. VAN DE KASTEELE en A. J. MOLENAAR. In de derde klasse H. VOLLENHOVEN, G. E. REUTHER, J. P. HUIJGENS en J. DE WITTE VAN CITTERS. In de bovenste orde der vierde klasse: J. NOLTENIUS VAN ELSBROEK, G. G. SCHOONEVELD en J. J. FRANÇOIS. In de onderste orde der vierde klasse: CHR. W. VOLCKE, N. J. B. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO, W. WINT en J. P. STRICKER.

Voor de Aardrijkskunde, in de vijfde klasse: W. A. BAUD. A. R. SCHOKKER, D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAIJE, P. J. LICHTENBERG, J. SCHADE en F. L. KIST. In de bovenste orde der zesde klasse: W. L. K. DE WITT, J. CHR. G. EVERS, W. J. A. JONCKBLOET en J. SARLUIS. In de onderste orde der zesde klasse: G. B. EMANTS en B. VAN DER HAAR.

Voor de Wiskunde, in de eerste orde der eerste klasse: J. WIGERI FRANÇOIS. In de tweede orde der eerste klasse: W. A. DE BEVEREN. In de derde orde der eerste klasse: M. J. CAAN en D. A. JUNIUS VAN HEMERT. In de tweede klasse: A. A. VAN DE KASTEELE, H. TH. DE BLAAUW en N. J. VAN HOORN TOT BURGH. In de derde klasse: J. DE WITTE VAN CITTERS, G. E. REUTHER, H. VOLLENHOVEN en J. P. HUIJGENS. In de bovenste orde der vierde klasse: J. J. FRANÇOIS en W. L. OVERDUIJN. In de onderste orde der vierde klasse: J. P. STRICKER, J. A. TRUTER en CHR. W. VOLCKE. In de vijfde klasse: W. A. BAUD, J. G. VAN MAANEN,

NEN, A. A. SCHOKKER, F. L. KIST en J. KIPS. In de bovenste orde der zesde klasse: W. L. K. DE WIT, H. ROSENBERG, W. J. A. JONCKBLOET, J. H. CAAN, J. SARLUIS, J. CHR. G. EVERS en W. C. DE GREVE. In de onderste orde der zesde klasse: G. B. EMANTS.

De plegtigheid dezer promotie, welke eene aanzienlijke menigte van toehoorders en toehoorderessen met hare tegenwoordigheid vereerde, werd door een fraai orchest veraangenaamd en verlevendigd.

ROTTERDAM.

Den 27sten Augustus 1832. Heden werd te dezer Stede, op den gewonen tijd en plaats, de plegtigheid der halfjarige promotie, van de Leerlingen der Erasmiaansche School gevierd. De Rector, Mr. W. TERPSTRA, opende dezelve met eene nadrukkelijke dankzegging aan Heeren Curatoren, voor de achting en toegenegenheid, aan zijnen van hier naar *Harderwijk*, als Rector beroepenen Zoon, Dr. J. TERPSTRA, bewezen, waarop hij zich tot den in plaats van zijnen Zoon aangestelden Heer, Dr. J. W. SLUITER, wendde, om hem met zijne benoeming geluk te wenschen, en zijne Ambtgenooten en zich zelven in zijne vriendschap aan te bevelen.

Hierop deelde de Rector de door Heeren Curatoren beslotene bevorderingen mede. Tot de Hoogeschool werden bevorderd: J. S. WENTHOLT, met een' prijs in het vak der Latijnsche Letterkunde, in het Grieksch, volgens lotsbeschikking, met een' prijs, in de klasse der Geschiedenis met een vereerend bewijs in plaats van prijs, R. A. SOETBROOD PICCARD, met een' prijs in het Latijn, in het Grieksch; bij loting, met een vereerend Getuigschrift, J. VIRULY en P. L. H. KRUGER ontvingen dezelfde eerbewijzen.

Al-

Allen hielden door hen zelven gemaakte Redevoeringen.

De eerste, *De Guilielmo IV., Principe Arausiaco, optime de patria merito.*

De tweede, *De Sophoclis humani ingenii cognitione in Electra conspicua.*

De derde, *De Musices natura, origine et apud antiquos cultu.*

De vierde, *De Boerhavii memorabilibus.*

Na dezen beklom C. J. LONCQ, welke uit de *ordo Majorum* naar de Candidati bevorderd, en met een' prijs in het Grieksch en Latijn, en, bij loting, met een vereerend Getuigschrift in de Geometrie beschonken werd, het Spreekgestoelte, om eene Declamatie te houden: *De maximis Caroli magni in Aequales meritis*, door hem zelven vervaardigd. Tot de *ordo Candidatorum* werd met hem bevorderd G. KUIJPER HZ., in de Geometrie en Historie, bij loting, met prijzen vereerd.

Uit de *ordo Minorum* derzelfde vierde klasse of Rectors School, gingen naar de *Majores* over F. PINCOFFS en G. J. SALZMANN BONGA.

Uit de derde klasse naar de vierde; J. TH. FR. VAN OORDT, in de Algebra, bij loting, den prijs ontvangende, en P. M. E. GEVERS DEIJNOOT. Uit de *ordo Minorum* naar de *Majores*: D. C. VIRULIJ, in het Latijn met een prijs; in de Algebra, bij loting, met een vereerend getuigschrift begiftigd, en P. BOODT, in het Grieksch en Latijn met een' prijs versierd

Uit de tweede naar de derde: M. BICHON VAN IJSSELMONDE, in het Grieksch en Latijn met prijzen; in de Arithmetica en Mijthologie, bij loting, met vereerende getuigschriften, en in de oude Geographie met een prijs bekroond, G. WERRAET met een' prijs in 't Latijn; in de Arithmetica en oude Geographie, bij loting, met vereerende getuigschriften, J. J. OOSTERZEE in de Arithmetica,

Mijthologie en de oude Geographie, bij loting, met vereerende getuigschriften, F. J. E. TOLLENS, in de Arithmetica, bij loting, met een prijs, en in de Mijthologie, op dezelfde wijze met een vereerend getuigschrift beloond.

Uit de *orde Minorum* naar dien der *Majorum* werden bevorderd: C. F. MENSEL en M. A. DE JONGH, beide, bij loting, in de Mijthologie, met vereerende getuigschriften begiftigd.

Uit de eerste klasse naar de tweede: F. C. VAN DEN HAM, met een' prijs in het Latijn en Grieksch, en, bij loting, met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie, IS. THOOFT, met een' prijs in het Latijn, en, bij loting met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie, J. L. SCHLIMMER met een' prijs in 't Latijn, J. E. ERISLAERT, B. LIJEN, met een' prijs in de oude Geographie, en bij loting, met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie, J. CH. BALLOT en J. HARDERWIJK, beide met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie, bij loting.

Uit de zoogenaamde *ordo prioris semestris* naar de *Majores* J. A. SCHELLEKENS, met een' prijs in 't Latijn, in de Mijthologie, bij loting met een vereerend getuigschrift, J. P. DE KEIJZER, met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie, bij loting, L. G. GRIBBELING, H. C. VOORHOEVE, met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie bij loting en H. A. C. DENIER VAN DER GON.

Uit de *ordo posterioris semestris* naar de *ordo prioris semestris*: J. B. L. WENTHOLT, met een vereerend getuigschrift in de Mijthologie bij loting, G. SCHUMACHER, S. E. BORGER, C. P. DE KAT met een' prijs in de Mijthologie bij loting, H. KRUIJFF, .. STERKEN en J. N. SCHOT.

GROENLO.

Den 13den Aug. 1832. Nadat, op den 18den Junij, j. l. het gewone halfjarig examen van de Leer-

Leerlingen der Latijnsche School gehouden was, had op heden de promotie en prijsuitdeeling in de Hervormde Kerk plaats.

Deze plegtigheid nam eenen aanvang met eene redevoering, uitgesproken door onzen Rector, Dr. L. HASONDER, over *het aanbelang der jongelingsjaren*. Vervolgens werden prijzen en testimonia, bij de bevordering tot hoogere klassen uitgereikt. — In de derde klasse, aan: J. J. W. VAN RAAB VAN CUNSTEIN, met eenen Griekschen prijs; K. HASONDER met den tweeden prijs in de Wiskunde; M. H. A. LISMAN, met een buitengewoon testimonium van bijzondere naarstigheid; J. GRAAFLAND en A. S. NALIS, ieder met een testimonium; in de vijfde klasse aan H. J. ROELVINK, met een Latijnschen prijs; B. A. ROELVINK, met een testimonium; in de zesde klasse, eerste orde, K. LANS, met eenen Latijnschen prijs; tweede orde H. O. ROELVINK, met een testimonium voor het Latijn en de Rekenkunde.

De *Gratiarum actiones* werden door de onderscheidene leerlingen met veel vrijmoedigheid uitgesproken Eene aanzienlijke schaar van toehoorders vereerden dit letterfeest met haar bijzijn, 't welk begonnen, afgewisseld en geëindigd werd met het bespelen van het orgel.

HOORN.

Den 31sten Aug. 1832. Heden had alhier de Promotie der Leerlingen van de Latijnsche Scholen plaats.

Nadat de Rector de plegtigheid met eene korte voorafspraak geopend had, beklom H. MENSONIDES het spreekgestoelte en hield eene redevoering over *Quintus Fabius Maximus*, terwijl H. MARNSTRA, tot onderwerp gekozen had, de verdiensten van PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO den Afrikaner. Beide verdienstelijke jongelingen werden vervolgens met kostbare boekgeschenken be-

gif-

gifrigd en tot de Akademische lessen bevorderd; voorts werden bevorderd tot de eerste klasse: D. VAN AKERLAKEN; tot de tweede: L. VERMANDE, J. J. DE HOLLANDER en G. DE VICQ; tot de derde P. J. BEIJNING; tot de vierde klasse: J. HEIJDENRIJK en D. M. ALEWIJN; tot de vijfde: F. N. DE VICQ, D. J. COCKUIJT en M. H. LEON; tot de Majores der zesde klasse: J. C. PAN, F. A. VAN SLOGTEREN, J. SILLER, W. C. J. DE VICQ, N. J. DIJK; tot de Minores: J. C. VAN DE BLOCQUERIJ en A. A. COCKUIJT; en werden met prijzen beschonken D. VAN AKERLAKEN, L. VERMANDE, J. J. DE HOLLANDER, J. HEIJDENRIJK, F. N. DE VICQ en J. C. PAN, die voor dezelve aan H. H. Curatoren op eene bevallige wijze hunnen dank betuigden; ook werden Collegie-prijzen uitgereikt aan: H. MENSONIDES, D. VAN AKERLAKEN, L. VERMANDE, F. N. DE VICQ, F. A. VAN SLOGTEREN en J. C. PAN. Deze plegtigheid werd met schoon Orgel-Muzijk afgewisseld en besloten.

ZIERIKZEE.

Op den vierden September l. l. had alhier de openbare bevordering van, en prijsuitdeeling aan de Kweekelingen van ons Gijmnasium plaats. Na dat de plegtigheid door den Rector, Ds. G. VAN WIERINGHEN BORSKI, was geopend, werd de verdienstelijke Leerling J. P. ERMERINS, na het uitspreken eener oratie: *De vi et efficacitate, quam victoriae, quas Romani de Carthaginiensibus, Macedonibus, Graecis Syrisque reportarunt, in eorum mores habuerint*, tot de Akademische lessen bevorderd. Vervolgens gingen, met prijzen begiftigd, tot hoogere klassen over: D. C. PLEIJTE, J. W. C. VAN VRIJBERGHE, J. J. BOEIJE, J. SCHUURBEQUE BOEIJE, W. M. KROEF en L. W. A. SCHUURBEQUE BOEIJE.

APPINGEDAM.

Den 29sten Augustus 1832. Nadat op den 4den Ju-

Julij, l. l. het gewoon halfjarig examen ten genoegen van H. H. Curatoren en verdere aanwezigen had plaats gehad, vierden wij heden, in de Nicolai Kerk, de plegtigheid der promotie, welke afgewisseld, veraangenaamd en opgeluisterd werd door frai Orgel Muzijk. Eerst handelde de Rector kortelijk in eene Latijnsche voorafspraak *over opstand en omwenteling*, en of dezelve godsdienstig en zedelijk geoorloofd *kunnen* zijn. Hier op beklom de verdienstelijke jongeling, G. DIEPHUIS, die *op de eervolste wijze* tot de Akademie bevorderd en met eene premie begiftigd werd, de katheder en hield eene, door hem zelven opgestelde redevoering *de Tarquinio Superbo Roma expulso* of *over de verdrijving van den Alleenheerscher* TARQUINIUS, de voordragt van den nog zeer jeugdigen spreker was gepast en duidelijk. Van de derde tot de tweede klasse werden bevorderd: H. VAN DER WEST en B. W. SIEMENS, de eerste met een getuigschrift wegens bescheidenheid, vlijt en orde, de laatste insgelijks wegens zedig gedrag en naarstigheid. Van de vierde tot de derde klasse ging over M. E. CLEVERINGA, met een prijs, waarvoor hij eene *Gratiarum Actio* aan H. H. Curatoren voordroeg. Op de vierde klasse ontving M. J. MARTENS een getuigschrift van bescheidenheid. Van de zesde tot de vijfde klasse werden bevorderd: C. F. WENNEGER en F. ALTING MEES, beiden met een getuigschrift van bescheiden gedrag.

BREDA.

Den 5den September 1832. Heden had alhier in de Fransche Kerk de jaarlijksche promotie bij de Latijnsche Scholen plaats, en werden de na het onlangs gehouden Zomer-Examen, toegewezen prijzen, aan de Leerlingen uitgereikt. De Rector TH. VERWAIJEN, opende deze plegtigheid met eene Latijnsche Redevoering, over het aangename

en

en nuttige, in de beoefening van de geschiedenis der oude Volken.

Hierna werden van de tweede tot de eerste klasse met prijzen bevorderd: F. M. C. PELS RIJCKEN en F. J. STEVENS, en werd aan den eerstgenoemden daarenboven een getuigschrift gegeven van vordering in de Wiskunde.

Van de derde tot de tweede klassen werden bevorderd: J. G. A. GOUVERNEUR, H. VAN NAERSSEN, F. HERMUS en J. L. RAMAER; de beide eersten met een' gewonen prijs, de derde met een' prijs voor de Wiskunde, en de vierde met een' prijs van aanmoediging.

Van de vierde tot de derde klasse gingen over: C. C. A. BEENS, A. PELS RIJCKEN en J. F. DE FRIJTURE, elk met een' prijs, en werd aan den eerstgenoemden mede een prijs voor de Wiskunde, en aan J. M. GOMMERS en A. J. T. ALLEBES, welke mede tot de derde klasse bevorderd werden, een prijs van aanmoediging geschonken. Eindelijk ontvingen op de vijfde klasse F. J. J. VAN HOVEN, een' prijs, en A. DE VOS en C. BOSMANS, een getuigschrift van vordering in de Wiskunde. De aldus bekroonde Jongelingen betuigden achtervolgelijk aan H. H. Curatoren, op eene bevallige wijze hunnen dank, voor de belooning en aanmoediging, hun geschonken.

De Rector deed hierna in de Nederduitsche taal eene hartelijke toespraak aan de Leerlingen, en dankte de talrijke Vergadering, welke dit Letterfeest met hare tegenwoordigheid vereerd had.

De plegtigheid werd door een welluidend Orgelspel afgewisseld en gesloten, en het geheel liep alzoo in de beste orde en tot ieders genoegen af.

HEUSDEN.

Heden den 29sten Aug. greep alhier, na dat op den 22sten l. l. het gewoon Zomer-Examen, bij de

de Latijnsche Scholen was gehouden, de jaarlijksche promotie en prijsuitdeeling, in de groote Kerk plaats.

Deze plegtigheid werd geopend door den verdienstelijken Jongeling J. ARNTZEN, (van *Woudrichem*,) met eene door hem zelf gestelde redevoering: *de Pisistrato*, zijnde hij bij zijne promotie van de tweede naar de eerste klasse met een' eereprijs begiftigd.

Gelijke vereerende boekgeschenken, vielen te beurt aan de vlijtige Jongelingen: F. BOOGERS VAN BUUREN, van *Meeuwen*. en W. VAN VEEN, van *Aalburg*, bij hunne bevordering van de vierde tot de derde klasse, alsmede aan W. M. VAN HAAFTEN, van *Sliedrecht*, in de zesde klasse.

Voorts werden loflijke getuigschriften voor de Mathesis en andere Wetenschappen uitgereikt; in de tweede klasse aan J. ARNTZEN en J. A. SCHIPHORST PAPE, van *Heusden*, in de vierde aan F. GOUDRIAAN KUIJPERS, van *Drunen*, in de vijfde aan B. POORTEN, van *Ethen*, en W. M. VAN HAAFTEN.

Op eene gepaste wijze werd door deze Jongelingen aan H. H. Curatoren, voor de ontvangene boekgeschenken, in het latijn dank gezegd, en het genoegen van dit Letterfeest, voor de talrijke aanschouwers, niet weinig verhoogd door een keurig orgelmuziek, waarmede de bekwame Organist VAN DER WEIJDE, hetzelve aanving, bij tusschenpozen afwisselde, en eindigde.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM. Acte van Lidmaatschap der Classis is uitgereikt aan de Heeren J. VAN DER FELTZ en G. WESSELINK, bevestigde Predikanten te *Arnhem* en te *Beekbergen*.

LUNTEREN den 18den Junij. Op heden is de Kerkeraad dezer Gemeente, na verkregene handopening, onder voorzitting van den Consulent F. J. WIJNOLDI, vergaderd geweest tot het doen van een beroep, en heeft alzoo uit een een en twintigtal Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, beroepen den wel Eerwaarden Heer J. G. VAN DER STEEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, die deze beroeping, onder inwagting der daartoe benoodigde approbatien heeft aangenomen.

LUNTEREN den 23sten Julij. De Kerkelijke en Koningklijke approbatien op bovenstaand beroep ingekomen zijnde, vleijen wij ons met de hoop van eerlang onzen beroepenen Leeraar in ons midden te zien.

BEEKBERGEN den 29sten Junij 1832. De Leeraar dezer Gemeente, Ds. J. H. VAN DER LINDE bij besluit van Z. M. Emeritus verklaard, salvo honore et stipendio, en door ongesteldheid verhinderd zijnde, zelf eene afscheids leerrede voor de Gemeente te houden, is, op den 24sten dezer, dit werk verrigt door zijn Behuwdbroeder

G.

G. J. SMALBRAAK, Predikant te *Kootwijk*, die tot tekst gekozen had *Hebr.* 13: vs. 20, 21. — In eene Kerkeraadsvergadering, op heden gehouden, onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. ROELOFS, Predikant te *Apeldoorn*, werd onze Leeraar van zijne betrekkingen op deze Gemeente en op de Klassis van *Arnhem* ontslagen, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, Ds. P. MANDEN, Predikant te *Wilp*.

BEEKBERGEN, den 12den Aug 1832. Onze beroepen Leeraar, Ds. S. WESSELINK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, werd heden in de H. Dienst bevestigd, door zijnen Behuwd broeder, Ds. P. MANDEN, Pred. te *Wilp*, aan wien de Consulent dezer gemeente, Ds. A. ROELOFS, Pred. te *Appeldoorn*, dit werk wel had willen afstaan. De Bevestiger had tot tekst gekozen, *Hand.* XXIV: 24, 25. De Bevestigde aanvaardde zijne dienst met eene leerrede over *Exod.* III: 10.

WAGENINGEN, den 11den Aug. Heden trof deze Gemeente een groot verlies, door het onverwacht overlijden van haren zeer geliefden Herder en Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer, J. W. VAN DOLDER, die sedert ruim dertien jaren het Evangelie Gods met ijver en getrouwheid onder ons verkondigde. Was zijn sterven, wiens leven voor Christus was, hemzelven gewin; eene bron van billijke droefheid is het voor ons, voor zijne vijf kinderen en inzonderheid voor zijne nagelatene, hoogzwangere, bitterlijk bedroefde, doch op God stil hopende weduwe.

Bij de bekendmaking van dit smartelijk sterfgeval, door zijnen Ambtgenoot en vriend, op den volgenden dag bewees de droefheid, bij de gansche vergadering zigtbaar, de hoogachting en liefde der gemeente voor haren nu ontslapenen

Voorganger en hare hartelijke deelneming in den treurigen toestand van zijne weduwe en kinderen.

De Voormiddag Godsdienst van den eerstvolgenden dag des Heeren werd toegewijd aan des Overledenen dierbare nagedachtenis, als dienaar van Christus, aan onze vermaning en vertrooсting, waartoe des ontslapenen Ambtgenoot eene leerrede hield over *Hebr.* XIII: 7, 8.

God, bidden wij, zegene die gedachtenis-rede voor ons! Hij zij met de achtingwaardige weduwe, doe haar op zijnen tijd eene blijde Moeder worden en zijne Vaderzorg ruste op hare weezen! — Onze Gemeente ondervinde, met haren overgebleven Voorganger, bij voortduring de genadige hulp en zorg van onzen Heer Jezus Christus, die gisteren en heden en tot in eeuwigheid dezelfde is.

Het sterfvierendeeljaars en het annus gratiae zal door den Ring worden waargenomen. Dus is

WAGENINGEN vakant.

TWELLO vakant. Zie Jan. 1832.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN, den 8sten Sept. Ds. MOLSTER, voor het beroep naar deze Gemeente bedankt hebbende, zoo is, uit het voorgemelde zestal, het drietal, nevens DD. STROEVE en GERRITSEN, Predd. te *Maassluis* en *Zoelen*, aangevuld met D. ATTEN-DOORN L'ALLEMAND, Pred. te *Brummen*, en hieruit beroepen, Ds. STROEVE, doch die almede zich verpligt heeft gevonden, deze beroeping niet aan te nemen. Dus blijft

ZUTPHEN vakant.

DOESBURG. Zie Aug. 1832.

GEESTEREN vakant. Zie Aug. 1832.

TIEL.

ZOELEN, den 2den Sept. 1832. Heden voormiddag wekte onze Leeraar Ds. J. GERRITSEN ons op tot dankbare nagedachtenis van den Wel Eerw. zeer gel. Heer, J. A. F. MONHEMIUS, van wiens overlijden wij in de afgeloopene week

het

het treurig berigt ontvingen. De ijver waarmede hij, van het jaar 1791 tot 1806, alhier het Evangelie verkondigde; en zijne welwillendheid en dienstvaardigheid deden hem in ruime mate deelen, in de achting en liefde dezer Gemeente, bij welke zijn naam steeds in zegening blijven zal.

BOMMEL.

AALST vakant. Zie Junij 1832.

WELL EN AMMERZODEN. Zie Aug. 1832.

HARDERWIJK.

BARNEVELD, den 6den Sept. 1832. Ds. HUYDECOPER, Theol. Doct. en Predikant te *Woudenberg*, vóor de beroeping naar onze Gemeente bedankt hebbende, is het twaalf, zes- en drietal (Zie Augustus 1832.) aangevuld met den Wel Eerw. Heer C. W. KERSTEN, Pred. te *Rhenen*, welke daarop met eenparige stemmen tot Herder en Leeraar beroepen is.

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

SCHIPLUIDEN, De Eerw. Kerkenraad was al vroeg bedacht, om zoo spoedig mogelijk de bestaande vakature te vervullen, en heeft daartoe zich verbonden aan de Predikants wedüwe te zullen voldoen, gerekend van het tijdstip der bevestiging en intrede van den te beroepen predikant, het als dan nog aan Haar Edele, wegens het annus gratiae, verschuldigde.

Den 16den Augustus, zijn, na verkregene handopening, op het zestal gebragt: de wel Eerw. zeer geleerde Heeren Ds. C. A. KLINKENBERG, Predikant te *Nootdorp*, en de volgende Kandidaten bij onderscheidene Provinciale Kerkbesturen: DD. L. J. L. VAN NECK, H. W. CH. HEKEN, G. D. SCHOTEL, W. H. VAN DEN STEEN en H. FANNER, welke nominatie is gecommuniceerd aan den Hoog. Ed. geb. Ambachtsheer van *Schipluide* en *Hodenpijl*, Mr.

A. BACHMAN, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid der Staten Generaal, Wethouder van *'s Gravenhage* enz.

Den 26sten Augustus, zijn door den Eerw. Kerkenraad, benevens de laatst afgetreden Kerkenraadsleden, op het drietal met eenparige stemmen geplaatst: de wel eerw. Heeren J. LEONARDUS LAMBERTUS VAN NECK, Kandidaat bij het Provinciaal bestuur van *Noordholland*, HENDRIK FANNER, Kandidaat bij het Provinciaal bestuur van *Gelderland* en W. H. VAN DEN STEEN Kandidaat bij het Provinciaal Bestuur van *Overijssel*, welk drietal ter electie aan den Hoog Ed. Geb. Ambagtsheer voornoemd zijnde aangeboden, heeft zijn Hoog Ed. Geb daaruit geëligeerd, den Wel Eerw. zeer geleerde Heer LEONARDUS J. LAMBERTUS VAN NECK; die den 31sten dito door den Eerw. Kerkenraad en afgetreden leden, eenparig tot gewoon Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen zijnde, onder afwachting der vereischt wordende Kerkelijke en Koninklijke approbatien, die beroeping bereidvaardig heeft aangenomen — De onderscheidene Vergaderingen zijn gehouden, onder voorzitting van den Wel Eerw Hr. Consulent, Ds. J. HOEK, Predikant te *Lier*.

RIJSWIJK den 19den Augustus 1832 Onze Leeraar Ds. J. A. D. MOLSTER, die ons den 4den dezer bekend maakte, dat hij eene beroeping ontvangen had naar de gemeente van *Zutphen*, berigtte ons heden, dat hij zich verpligt had gevonden voor dezelve te bedanken

SOETERMEER EN ZEGWAART den 19den Augustus 1832. Heden vernamen wij met hartelijke deelneming, uit den mond van onzen Leeraar, Ds. J. J. VAN SITTERT, het treurig overlijden van onzen voormaligen geliefden Leeraar, den wel Eerw. zeer gel. Heer PETRUS HUGENHOLTZ, laatst rustend Leeraar te *Utrecht*, die den tijd van ruim vier en een half jaren het Evangelie der

ZE-

zaligheid met alle getrouwheid en ijver onder ons verkondigd heeft, en wiens nagedachtenis ook alhier in zegening zal blijven.

WASSENAAR. Zie Aug. 1832.

ROTTERDAM

HOOGVLIET den 19den Augustus. Onze Leeraar, de wel Eerw. Heer H. J. HOFSTEDE, van hier beroepen naar *Gorinchem*, is door den gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, den wel Eerw. Heer J. H. GUNNING Predikant te *Vlaardingen*, behoorlijk losgemaakt, en heeft heden van ons afscheid genomen, met eene leerrede over *Hand.* XX: 36. *En als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hen allen gebeden*. Dus is.

HOOGVLIET vakant

BERKEL EN RODENRIJS den 2den September. Onze Leeraar, de wel Eerw. Heer W. TERNOOY APEL, maakte ons heden bekend, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden om de beroeping twaalf dagen vroeger ontvangen, naar de gemeente te *Vlissingen*, onder inwachting der noodige approbatien, aantenemen. Zoodat eerlang

BERKEL EN RODENRIJS vakant zal worden.

MAASSLUIS den 9den September. Onze Leeraar, J. STRORVE, maakte ons heden bekend, dat hij voor de beroeping naar de Gemeente te *Zutphen*, waarvan wij voor veertien dagen kennis ontvingen, bedankt had.

VLAARDINGEN staat vakant te worden. Zie Julij 1832.

LEIDEN.

HILLEGOM den 28sten Augustus. Heden werd alhier, door den Kerkenraad, onder voorzitting van den Consulent PAGENSTECHER VAN GROIN Pred. te *Lisse*, het volgende twaalftal gemaakt:

DD. B. TER HAAR, Predikanten te *Eemnes Binnen*, ROLDANUS, Theol. Doct. te *Heiloo*, KONING, te *Limmen* CANNE, te *Castricum* en

Heemskerk. AKERSLOOT, te *Eemnes Buiten*. POSTHUMUS MEIJES, te *IJzendoorn*. VAN DUIJL, te *Nieuwland*. GRIETHUIZEN, te *Zalk*. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. RIBBECK, te *Leusden*. P. VAN DER VELDE, te *Oldemarkt*. en B. A. VAN GETEL, te *St. Maarten* en *Valkoog*. Terwijl de zes eersten op het zestal, de drie eersten op het drietal gebragt werden, en daaruit is beroepen geworden, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer R. TER HAAR, Pred. te *Eemnes Binnen*.

LANGER EN KORTER AAR, den 2den September 1832. Op den 22sten Augustus l. l., overleed, op den Huize den *Dingshof*, nabij *Zutphen*, in den ouderdom van bijna 79 jaren, de Hoogwelgeboren Heer, Mr. WOLF FLORIS, Baron VAN HEMERT tot *Dingshof*, Lid der Ridderschap en Staten en Oud Directeur der Registratie in de Provincie *Overijssel*, Representerend Ambachtsheer der Heerlijkheid van de Dorpen en Landen van *Voshol*; waartoe ook deze plaats behoort. — Onze Leeraar, H. VAN SCHELLE, ons van dit overlijden berigt gevende, wekte ons op, om bij zoo vele voorbeelden van ouden en jongen, die wij steeds, en vooral in dezen tijd, voor ons zien ten grave dalen, met ernst aan onzen eigen dood te gedenken, opdat hij ons niet onvoorbereid overvallen moge.

ZWAMMERDAM, den 2den September 1832. Ontvingen wij hier, voor weinige dagen, het treurig berigt, van het afsterven van den Hoog Welgeboren Heere, Mr. W. F. BARON VAN HEMERT, tot *Dingshof*, in leven Heer van den *Dingshof*, Lid der Ridderschap en Staten, en Oud-Directeur van de Registratie, enz., in de Provincie *Overijssel*, — Vertegenwoordigend Ambachtsheer van *Zwammerdam*, enz., overleden ten Huize den *Dingshof*, den 22sten Augustus l. l., in den ouderdom van bijna 79 jaren. Onze Leeraar,

A. M. LOBRY, heeft op den eerstvolgende Zondag, predikende over *Spreuk.* X: 7. *De gedachtenis des regtvaardigen zal tot zegening zijn*, met de vereischte deelneming van dat overlijden tot ons gesproken, en ons de belangstellende zorg herinnerd, door zijn Hoog Welgeboren, ook voor deze Gemeente, sinds verscheidene jaren betoond. — Als *mensch*, als *echtgenoot* en *Vader*, en als *Christen* wordt Hij van allen, die hem kenden of betrekking op hem hadden, hartelijk betreurd en blijft zijn naam hier in een zegenend aandenken, terwijl hij het loon zijner werken in den hemel geniet.

LEIDEN eene Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

VALKENBURG. Zie Aug. 1832.

HILLEGOM staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

DORDRECHT.

HEER OUDELANDS AMBACHT, den 21sten Augustus. Heden avond overleed, op deszelfs Hofstede *Panoord*, na eene langdurige verzwakking, in den ouderdom van bijna 69 jaren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. A. F. MONHEMIUS, sedert den eersten Januarij dezes jaars, rustend Leeraar der Gemeente, te *Maasbommel* en *Alphen*, onder de Classis van *Nijmegen*.

GORINCHEM, den 2den September 1832. De van *Hoogvliet* tot ons beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. HOFSTEDE, werd heden onder ons bevestigd, door zijnen jongsten Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer H. KOK, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 4*b*. *Die mij oordeelt, is de Heere.* De Bevestigde deed 's avonds zijne intrede, tot tekst hebbende *Colosf.* I: 28. *Den welken wij verkondigen, vermanende eenen iegelijken mensch, en leerende eenen iegelijken mensch in alle wijs-*

heid; op dat wij zouden een iegelijken mensch volmaakt stellen in Christus Jezus.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK. Bij aanstelling van den Hoog Ed. Welgeboren Heer Jonkheer N. J. STEENGRACHT VAN DUIVENVOORDE, Ambachtsheer van *Heerjansdam*, is op den 31sten Mei, dezes jaars, ten overstaan van den Consulent D. DAGEVOS, Predikant te *Rijsoord*, Kerkelijk beroepen de Wel Eerw. Heer J. L. T. COX, Predikant te *Loon op Zand*, die, na beraad, voor deze beroeping bedankte. — Waarna, op vertoonde acte van Collatie van gemelden Hoog Ed. Welgeboren Ambachtsheer, tot Leeraar van *Heerjansdam*, werd benoemd B. S. TENCKINCK, Predikant te *Kwadijk*, die op den 6den Augustus, in de tegenwoordigheid van den Consulent, door den Kerkeraad beroepen is, doch, na eenigen tijd van beraad, zich verpligt vond voor die beroeping beleefdelijk te bedanken. Dus blijft

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK vakant.

MOLENAARSGRAAF, den 2den September. Heden morgen bepaalde onze Leeraar, G. JANSSEN, ons, in zijne voorafspraak, bij het afsterven van den laatst overgeblevenen onzer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. en zeer geleerden Heer J. A. F. MONHEMIUS, rustend Predikant van *Maasbommel* en *Alphen*, en van den 25sten van November des jaars 1787, tot den 18den van September van het jaar 1791, onze Voorganger in de Godsdienst, en wekte ons op tot een ernstig aandenken, aan de lessen en aansporingen tot echt Christelijke gezindheden, die wij in vroeger jaren, uit den mond van den nu overledenen hoorden.

SLIEDRECHT, den 4den Sept. De Hervormde Gemeente alhier, een getal van 4,400 zielen bevattende, en sedert lang aanspraak hebbende op een tweeden Predikant, heeft een harer vermogen-

gende Leden, wiens naam de bescheidenheid meent te moeten verzwijgen, daar hij verklaard heeft, niet door zucht tot roem en eere gedreven te zijn geweest, haar bij levenden lijve een kapitaal aangeboden, waarvan jaarlijks 800 gl. interest kan getrokken worden, ten einde daarmede althans voor het grootste gedeelte het traktement van een tweeden Leeraar te bestrijden, alsmede eene som van 6,000 gl. tot het bouwen van eene Pastorij, voor een der beide Predikanten.

Na dit aanbod, heeft zich de Kerkeraad tot Z. M. den Koning gewend, met verzoek, om op grond van hetzelve nog een Predikant te mogen beroepen, hetwelk gunstig toegestaan zijnde, heeft dezelve, na dat de tweede Pastorie volbouwd was, en het traktement uit de fondsen der Gemeente nog eenige verhooging ontvangen had, heden, onder voorzitting en bestuur van onzen tot nog toe eenigen Leeraar, Ds. J. J. NEUMAN, de volgende nominatie van Predikanten gemaakt.

Twaalftal:

DD. TH. VAN SPALL, Predd. te *Dussen*. H. MAANDAG, te *Dubbeldam*. H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Th. Doct. te *Arkel*. A. P. VAN GRONINGEN, te *'s Gravendeel* E. B. SWALUE, Th. Doct. te *Korendijk*. K. J. VAN DRIEL, te *Biesellingen* G. L. VAN DER RUIJP, te *St. Antoniepolder*. K. HERINGA, te *Berlikum*. J. E. C. DE WIJS, te *Alblasserdam*. P. VAN ROGGE, te *Ketel*. H. VAN STEENBERGEN, te *Wijngaarden*. en C. SIMONS, te *Rhoon*.

Zestal:

DD. SWALUE, TIMMERS VERHOEVEN, VAN SPALL, SIMONS, MAANDAG en DE WIJS.

Drietal.

DD. TIMMERS VERHOEVEN, SWALUE en SIMONS.

Waaruit met eenparigheid beroepen is Ds. H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Th. Doct. en Pred. te *Arkel*,

kel, die deze beroeping heeft in beraad genomen.

CILLAARSHOEK. Van hier is bij den Correspondens nog geen legaal berigt ingekomen.

ARKEL, den 9den September. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. P. TIMMERS VERHOEVEN, maakte ons heden, bij de voormiddag Godsdienstoefening, bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping, als tweede Predikant, in de naburige Gemeente te *Sliedrecht*, ontvangen, en dezelve in beraad genomen had.

GOUDA.

HAGESTEIN. Zie Aug. 1832.

NOORDELOOS vakant. Zie Aug. 1832.

BRIELLE.

PIERSHIL staat vakant te worden. Zie Aug. 1832.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant. Zie Julij 1832.

HAARLEM.

HAARLEM, den 9den September 1832. Aan den avond van dezen dag, had de oudste Leeraar dezer Gemeente, Ds. J. VAN DER ZANDT, het voorregt, in de groote Kerk alhier, gedachtenis te vieren, zijner op den vorigen dag vervulde vijftig jarige Evangeliebediening. Na korten tijd in de Gemeente van *Abbenbroek*, daarna in die van *Appeldoorn* en het *Loo*, niet zonder zegen te zijn werkzaam geweest, mogt zijn Eerw. van daar herwaarts geroepen, bijna vier en veertig jaren

in

in het midden dezer Gemeente, met ijver en getrouwheid den weg der zaligheid verkondigen. In deze feestelijke ure werd zijn Eerw. door alle zijne Ambtgenooten en eene daartoe benoemde Commissie, uit Ouderlingen en Diakenen, onder heerlijk Orgelmuzijk, naar den Predikstoel geleid. Door de zorg der Kerkmeesteren voor eene buitengewone verlichting der Kerk, en eene zeer talrijke opkomst der Gemeente, werd dit feest geen geringe luister bijgezet. De tekst, naar aanleiding van welken door zijn Eerw. gesproken werd, was *Jes.* XL: 6, 7 en 8. Zij, nu de ouderdom en de grijzigheid daar is, God verder de sterkte van onzen Leeraar, zijne nog overige levensdagen worden gekenmerkt, door vele blijken van Gods goedertierenheid, en worde daartoe genadiglijk verhoord en vervuld, wat nevens zijn Eerw, alle zijne Ambtgenooten op dien dag voor zijn Eerw. gebeden hebben!

A L K M A A R.

BERGEN vakant. Zie Dec. 1831.

H O O R N.

SPANBROEK EN OPMEER vakant. Zie Junij 1832.

HOORN. Zie Aug. 1832.

E D A M.

KWADIJK, den 2den Sept. Onze Leeraar B. S. TENCKINCK, gaf ons heden kennis, dat zijn Wel Eerw. zich verpligt gevonden had, te bedanken voor de beroeping naar de Gemeente *Heerjansdam* en *Kijfhoek*, welke op zijn Wel Eerw. uitgebragt was, op vertoonde collatie van den Hoog Wel Geb. Heer Jonkheer N. J. STEENGRACHT VAN DUIVENVOORDEN, Ambachtsheer van *Heerjansdam*.

ZEE-

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, den 24sten Junij 1832. Na dat onze oudste Leeraar, Ds. J. VAN WARMELO, bij besluit van Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, salvo honore et stipendio, emeritus verklaard, den 22sten dezer door Ds. B. LOOSE, Predikant te *Oostzauburg*, als Gecommitteerde van het Eerw. Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, van zijne betrekking tot de Klassis, en deze Gemeente ontslagen was, nam zijn Eerw heden van ons afscheid, met 2 Cor. XIII: 13. *De genade van onzen Heer Jezus Christus, de liefde Gods en de gemeenschap des H. Geestes zij met u allen! Amen.* De zegen des Almagtigen vergezelle den waardigen grijsaard, die schier 28 jaren, door leer en wandel, ons stichtte, en ook in de treurigste omstandigheden van deze Stad en Gemeente, ons niet verliet. Zijne welverdiende rust zij langdurig en genoegelijk, en strekke zoo veel mogelijk tot nut van onze, hem zoo dierbare Gemeente!

VLISSINGEN, den 26sten Aug 1832. Bij onze voormiddag Godsdienstoefening, vernamen wij van onzen Leeraar Ds. P. J. ZIJNEN, dat een onzer voormalige Leeraren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. HUGENHOLTZ, rustend Predikant te *Utrecht*, den 16den dezer aldaar overleden was. zijn Eerw. arbeidde, onder groote aanmoediging, in het begin van deze eeuw, schier 2 jaren in ons midden. Allen, die den ijverigen Leeraar gekend hebben, hoorden dit berigt met veel aandoening.

ZOUTELANDE, den 29sten Aug. 1832. Heden werd onze waardige Leeraar, Ds. J. HOOG-

KLIM-

WILHELMER VAN HEULEN, ons op het onverwachtst door den dood ontrukt. Zijn Eerw. had den voorgaanden Zondag nog twee malen gepredikt, en maar zeer wienige oogenblikken voor het einde van zijn werkzaam leven, was hij zijn gezin nog een voorganger in het huisfelijk avondgebed. In onderscheidene Gemeenten heeft hij met ijver en getrouwheid, gedurende bijna 53 jaren, het Evangelie van zijnen Heer verkondigd, en sedert den 30sten April 1809, was hij onze geliefde Herder en Leeraar. Hij stierf in den loop van zijn 78ste levensjaar, diep betreurd door zijne hoog bejaarde weduwe en vier kinderen, die eenen braven Echtgenoot en liefhebbenden Vader in hem verliezen. Zijne nagedachtenis blijve bij ons in zegening! Daartoe zijn wij, bij de begraving van onzen ontslapenen voorganger, opgewekt, door eene zeer treffende en doelmatige toespraak van Ds. J. F. W. KONIGSFELDT, Predikant in het naburig *Melis* en *Marienkerke*, terwijl Ds. J. VAN RHEE, Pred. te *Bekerke*, als Consulent dezer Gemeente, den waardigen grijsaard in liefde is gedachtig geweest, bij het uitspreken van eene opzettelijke lijkrede over *Ps.* XC: 12. *Leer ons, enz.* Zoo dat ZOUTELANDE vakant is. Het gratiejaar zal echter, door den ring van *Vlissingen*, voor de Weduwe worden waargenomen.

VLISSINGEN, den 1sten Sept. 1832. Na dat, ter vervulling der vacature, veroorzaakt door het Emeritaat van onzen oudsten Leeraar, Ds J. VAN WARMELO, door zijn Excellentie den Minister, handopening verleend was, werd door den breeden Kerkeraad, op den 11den Junij l. l. uit een te voren gemaakt grostal, een twaalftal van Predikanten geformeerd. Op hetzelve waren geplaatst:

DD. C. DE VISSER, Predd. te *Tholen*, J. S. VAN DEN HEUVEL, te *Cortgene*. J. H. SOLI, te *'s Grave-*

vazande. W. TERNOOIJ APEL, te Berkel en Rodenrijs. J. J. DENIER VAN DER GON, te Naaldwijk. P. J. KOOLHAAS, te Hoorn. M. A. JENTINK, te Harlingen. H. M. BOUVIN, te Koudekerke. J. C. VAN DE VELDE, te Brielle. O. J. DE WIT, te Brouwershaven. I. H. GUNNING, te Vlaardingen. en B. LOOSE, te Oostzouburg.

Op den 18den Junij l. l. maakte de breede Kerkeraad. een viertal, bestaande uit de Predikanten W. TERNOOIJ APEL, P. J. KOOLHAAS, J. H. SÖLI en M. A. JENTINK. De twee laatsten met het lot tegen J. S. VAN DEN HEUVEL, maar zag zich, door gewigtige redenen gedrongen, de beroeping successivelijk uit te stellen.

Den 20sten Aug. l. l. echter tot dezelve overgegaan zijnde, werd Ds. W. TERNOOIJ APEL, Pred. te Berkel en Rodenrijs, beroepen. Zijn Eerw. deze beroeping in beraad genomen hebbende, berigtte ons heden tot ons genoegen, dat hij deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatien aannam. Zoo dat de derde Predikantsplaats alhier, eerlang zal vervuld zijn.

NIEUW EN ST. JOOSTLAND, den 2den Sept. 1832. Onze Leeraar Ds. L. JUTTING, maakte ons heden, in eene voorafspraak, naar aanleiding van Ps. LXXXIX: 49. Wat man leeft er enz. het overlijden bekend van een onzer vorige Leeraars, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. A. F. MÖNHEMIUS, sedert een half jaar rustend Predikant van Maas Bommel en Alfen, die van het jaar 1806 tot 1809, onder ons het Evangelie had verkondigd. Velen herinnerden zich nog des mans ijver en getrouwheid in het werk der bediening. Hartelijk werden wij opgewekt, om de onderwijzingen en vermaningen, welke hij ons had achtergelaten, ter harte te nemen, en het Christelijk voorbeeld, dat wij in hem gezien hadden, na te volgen.

KLE-

KLEVERSKERKE, den 2den September 1832. Onze Leeraar Ds. J. DE WAAL, eene beroeping hebbende ontvangen naar *Cadzand*, gaf ons daar van heden kennis, terwijl hij dezelve in beraad heeft genomen.

GRIJPSKERKE. Het beroep van den Candidaat, Ds. D. A. VAN DER MADE, tot Predikant bij deze Gemeente, de vereischte goedkeuringen ontvangen hebbende, zoo zien wij de bevestiging van zijn Eerw. in ons midden eerlang te gemoet.

ZIERIKZEE.

HAAMSTEDE. De Wel Eerw. Heer, J. S. VAN DEN HEUVEL, Pred. te *Cortgeen*, nevens wien op het zestal geplaatst waren: DD. VAN DRIEL, Pred. te *Biezelingen*. JOOSTING te *Maurik*. KIST te *Zeist*. DRESSELHUIS te *Wolphaarsdijk*, en VETTEN te *Renesse* en *Noordwelle*; en op het drietal: DD. VAN DRIEL en JOOSTING, voor de beroeping, den 4den Junij l. l. op zijn Wel Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad dezer vakant Gemeente, den 10den Aug. een nieuw zestal gemaakt; bestaande uit de Wel Eerw. Heeren: NIEUWHOF, Pred. te *Zundert* en *Rijsbergen*. HAGEN te *Heinkenszande*. LIX RAVEN, te *Loenen*, CALKOEN te *St. Laurens* en *Brigdamme*. VAN OOSTERZEE te *Elkerzee*, en BLAAUW te *Zonnemaire*. Op het drietal werden geplaatst: DD. NIEUWHOF, LIX RAVEN en VAN OOSTERZEE, en daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, D. NIEUWHOF, Pred. te *Zundert* en *Rijsbergen*, die, na beraad, onder de noodige goedkeuringen, deze beroeping heeft aangenomen.

THOLEN vakant. Zie Maart 1832.

GOES.

HOEDEKENSKERKE, den 9den Sept. 1832. Onze Leeraar, G. HARLEES, maakte ons heden bekend, het onverwacht afsterven van den Wel Eerw.

Eerw. zeer gel. Heer, J. HOOGKLIMMER VAN HEUVELEN, laatst Pred. te *Zoutelande*, en wekte ons bij die gelegenheid op, tot eene getrouwe beoefening van dat Evangelie, hetwelk *zijn Eerw.* ook, van den jare 1779—1785, onder ons verkondigd heeft.

'S GRAVENPOLDER vakant. Zie Nov. 1831.

IJZENDIJKE.

KADZAND, den 27sten Aug. Nadat Ds. J. A. JANSEN, Pred. te *St. Anna ter Muiden*, voor de beroeping bedankt had, is door den Kerkeraad ter vervulling der vakature, in tegenwoordigheid van den Consulent, het volgende drietal geformeerd:

DD. J. DE WAAL, T. R. HUIJSERS en J. DE ROCHEFORT, Predd. te *Kleverskerke*, *Retranchement* en *Westzouburg*.

Waaruit beroepen is de Wel Eerw. Heer, J. DE WAAL, aan wien de acte van beroeping is toegezonden.

OOSTBURG. Zie Julij 1832.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT, den 20sten Aug. Op den 16den dezer, werd wederom aan deze Gemeente een harer Leeraaren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. HUGENHOLTZ, door den dood ontnomen. Hij bezweek in den ouderdom van bijna 67 jaren, ten gevolge eener langdurige verzwakking, waaronder hij, sedert het begin des vorigen jaars, eene billijk verlangde en eervol toegestane rust mogt genieten, nadat hij 40 jaren in de onderscheidene Gemeenten van *Amerongen*, *Soetermeer*, *Vlissingen* en alhier, aan de bediening van het Evangelie had gewijd. Met hoeveel voorbeel-

heeldige naauwgezetheid, getrouwheid en ijver hij daarin werkzaam was, mogt vooral deze Gemeente sedert het jaar 1803 ondervinden. Ook nadat hij haar door de openbare Predikdienst niet meer dienen kon, hield hij niet op, zoo veel hij slechts konde, in zijne rust nog werkzaam en in velerlei betrekking, nuttig te wezen; en vonden vooral de onderscheidene Godsdienstige inrigtingen in deze Gemeente in hem niet alleen eenen hartelijken voorstander, maar ook, tot in zijne laatste dagen toe, eenen ijverigen medewerker. Gelijk het voor zijne nagelatene weduwe en overgeblevene kinderen eene bittere smart is, hem te moeten missen, hebben ook onze onderscheidene Leeraren, op den eerstkomenden dag des Heeren, met gepaste besturingen en vertroostingen, de Gemeente bij het verlies van een zoo waardigen Leeraar en voorganger bepaald. En terwijl de Heer, wien hij diende en op wien hij hoopte, hem verdere beproeving bespaarde, en door eenen zachten dood tot zich nam, zal hij door een dankbaar en gezegend aandenken blijven leven, in de harten van zoo velen zijner betrekkingen, leerlingen en vrienden.

AMERSFOORT.

BLAAUW KAPEL, den 2den Sept. 1832. Nadat voor 14 dagen, door den Heer VAN SENUS, Kandidaat tot de H. Dienst, alhier eene Predikbeurt vervullende bij afwezigheid van onzen Leeraar, ons het overlijden was bekend gemaakt van den Wel Eerw. Heer, J. W. VAN DOLDER, Pred. te *Wageningen*, die alhier, van Mei 1813 tot Maart 1816, het Evangelie der zaligheid verkondigd heeft; bepaalde heden morgen onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer E. HERINGA, in zijne vooraffpraak, onze aandacht meer bijzonder bij dit aandoenlijk sterfgeval. Hij riep in onze gedachten den dag terug, op welken hij met ons

den overledenen het H. dienstwerk onder ons hoorde aanvaarden, herinnerde ons den arbeid door hem aan ons besteed en wekte ons op, om door geloof en wandel, naar den regel van het Evangelie, daaraan te beantwoorden; terwijl hij ons voorging in het opdragen van de bijzondere belangen der weduwe en kinderen des overledenen aan de hoede en zorg des Allerhoogsten.

W IJ K.

AMERONGEN, den 19den Aug. 1832. Onze Leeraar, Ds. G. J. COOLHAAS, maakte ons heden het overlijden bekend van eenen onzer voormalige Leeraars, den Wel Eerw. zeer gel. Heer, P. HUGENHOLTZ, laatst rustend Leeraar bij de Nederduitsche Hervormde Christelijke Gemeente te *Utrecht*; veertig jaren was zijn Eerw. werkzaam in de bediening van het Evangelie en in de zeven eerste jaren daarvan onder ons. Allen die zijn Eerw. gekend hadden, werden opgewekt, om zijne nagedachtenis in zegening te houden, zich zijner lessen en vermaningen te herrinneren, en daarnaar hunne gedragingen te regelen.

NEDER LANGBROEK, den 19den Aug. Heden vernamen wij, door onzen Leeraar, het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer, J. W. VAN DOLDER, van 1816 tot 1819 onze hartelijk geliefde Herder, Leeraar en Vriend, en na dien tijd een ijverige en getrouwe Leeraar in de Gemeente des Heeren te *Wageningen*. Naar aanleiding van *Hebr*. XIII: 7. werden wij opgewekt tot dankbare nagedachtenis van den afgestorvenen, en tot navolging van het geloof van hem, die in zijnen Heer ontsliep.

VRIES-

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

STIENS den 26sten Augustus, heeft de Leeraar dezer Gemeente, Ds. D. A. ESCHER, van hier beroepen naar *Bozum*, onder de klassis van *Sneek*, na dat hij den 25sten dier maand, door Ds. G. ROORDA, Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, door het zelve hier toe gecommitteerd, in de tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. G. VAN TROJEN, Predikant te *Finkum* en *Hijum*, van de Gemeente van *Stiens* en zijne betrekking op derzelver Kerkenraad en op de Classis van *Leeuwarden*, behoorlijk losgemaakt was geworden, van deze Gemeente afscheid genomen, met eene leerrede over *Joh.* XIV: 1. het eerste gedeelte: *Uw hart worde niet ontroerd*.

Den 3den September daar aanvolgende, is weder door den Kerkenraad, in gevolge de stemming van Hervormde Floreenpligtigen, in deszelfs plaats beroepen Ds. WILLEM MUURLING Theologiae Doctor, en Kandidaat tot de heilige dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping dadelijk heeft aangenomen.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA vakant. Zie Oct. 1831.

HARLINGEN.

RIED EN BOER vakant. Zie Nov. 1831.

FRANEKER staat vakant te worden, Zie Aug. 1832.

SNEEK.

BOZUM vakant. Zie Aug. 1831.

NIEUWLAND vakant. Zie Oct. 1831.

DOKKUM.

RINSUMAGEEST c. a. vakant. Zie Nov. 1831.

HEERENVEEN.

HOORNSTERZWAAG, JUBBEGA en SCHURREGA, den 26sten Aug. 1832. De dag van heden was voor deze Gemeente, die door het goedgunstig Besluit van Z. M. onzen beminden Koning, dato den 28sten Oct. 1831, tot eene afzonderlijke kerkelijke Gemeente werd geverigd, een bij uitstek aangename en verblijdende feestdag! In den voormiddag van dezen dag werd onze beroepen Leeraar, de Heer O. TEN CATE, Kand. bij het Provinciaal Kerkbestuur van Groningen, in zijn dienstwerk onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer, J. BREMER, Provincieel Consulent dezer Gemeente en Pred. te Gorredijk, die bij deze gelegenheid predikte, over 1 *Tim.* VI: 20a. *Bewaart het pand u toevertrouwd.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren: B. BRANDSMA en T. BRAAM, respective Predikanten te *Wijnjeterp* c. a. en *Donkerbroek* c. a. In den namiddag van denzelfden dag aanvaardde de Bevestigde Leeraar zijne gewigtvolle bediening onder ons, met eene leerrede over *Rom.* I: 16, het midd. gedeelte: *Het is eene kracht Gods tot zaligheid, een iegelijk die gelooft.*

OUDEHORNE en NIJEHORNE, vakant. Zie Oct. 1829.

TJALLEBERD c. a., staat vakant te worden. Zie Aug. 1832.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

DALFSEN, den 2den Sept. Heden voormidd. dag werd alhier in de H. Dienst bevestigd, de Wel Eerw. zeer gel. Heer REES VERKERK, Theol. Doct. en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur

stuur van *Utrecht*, door Ds. H. WEILAND, Pred. te *Amsterdam*, met eene leerrede over *Hand.* VIII: 5b. (*Philippus*) *predikte hun Christus*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Consulent H. J. ROMIJN, Pred. te *Zwolle*, J. A. SCHRADER, te *Raalte* en J. SIBLESZ, te *Heino*. Des namiddags deed de bevestigde zijne intrede over 2 *Petr.* I: 1b, 2. *Dengenen, die even dierbaar geloof met ons verkregen hebben, genade en vrede zij u vermenigvuldigd door de kennis van God en van Jezus onzen Heer!*

AVEREEST. Zie Aug. 1822.

DEVENTER.

WEZEPE. Zie Maart 1832.

TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

KAMPEN.

KAMPEN. Zie Junij 1832.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN. Gaven wij, in de Boekzaal voor Junij des verleden jaars, berigt, dat de Heer D. M. ZEN, geboren Israëliet, in den Heer geloovig geworden, en door den Doop Hem toegewijd was, wij kunnen thans met dankbaar genoegen melden, dat in Februarij dezes jaars ook zijne echtgenoote, Vrouwe JUDITH DE BEER, het Christelijk geloof beleden en den Doop ontvangen heeft, na dat reeds in September te voren, de twee kinderen dezer Echtelieden in de Gemeente waren ingelijfd; dat vervolgens in Junij van dat jaar haar broeder, de Heer IZAAK BARUCH DE BEER, na afgelegde geloofsbelijdenis, gedoopt is, en kort daarna ook zijne drie kinderen heeft laten doopen; terwijl

eindelijk ook zijne eigene Vrouwe HENRIETTE GOSSCHALK, in Augustus l. l. de Gemeente des Heeren door belijdenis en doop is toegewijd.

MIDDELBERT. Den 15den Augustus, werd hier ter vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van den Heer G. H. VAN SENDEN, naar *Zwolle*, door de Stemgeregtigden een twaalftal gemaakt, bestaande uit de Heeren:

DD. T. VAN DER TUUK, Predd. te *Noordlaren*. HASELHOFF, te *Westerbroek*. RUTGERS, te *Breede*. SLOTHOUWER, te *Burg op Texel*. BORGESIUS, te *Rolde*. BLIJENBERG, te *Engelbert*. CORSTIUS, te *Lellens*. HOLWERDA, te *Rijperkerk* C. A.; VAN GENNIP, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*. DIRKSEN, Predd. te *Groot-Midlum*. VAN TROOIJEN. te *Finkum* en *Hijum*. en MEIJER, te *Visvliet*.

Den 20sten werd hieruit gevormd een zestal, bestaande uit de Predd. T. VAN DER TUUK, HASELHOFF, RUTGERS, SLOTHOUWER, BLIJENBERG en CORSTIUS; van welke op het drietal geplaatst werden, de Predd. T. VAN DER TUUK, HASELHOFF en CORSTIUS. Hieruit werd beroepen de Heer T. VAN DER TUUK, Pred. te *Noordlaren*, die deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

FERWERD, den 26sten Augustus 1832. Wij hadden heden het genoegen, dat wij, bij afstand van onzen Consulent, H. TIMMER, den Heer J. RUTGERS, Pred. te *Groningen*, in tegenwoordigheid eener talrijke vergadering, en in het bijzijn van zijne twee Zonen, de Predikanten P. en A. RUTGERS, zijnen derden Zoon A. RUTGERS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, tot onzen Leeraar hoorden bevestigen, naar aanleiding van 2 *Cor*. IV: 5. Mogt deze redevoering met een echt vaderlijk gevoel uitgesproken, een dankbaar medegevoel opwekken, hetzelve
werd

werd niet weinig verlevendigd, toen de Bevestiger, die reeds 51 jaren den Kansel betrad, afklom en met den Consulent, zijne twee oudere Zonen, en den Heer D. M. HAACK, Predd. te *Garnwerd*, *Baflo*, *Breede* en *Oldehove*, de inzegening en de oplegging der handen verrigtte. Des namiddags begon onze Leeraar, A. RUTGERS, zijne dienst onder ons, met eene Leerrede over *Matth.* XXVIII: 20.

GROOTEGAST EN DOEZUM. Van hier is verzuimd geworden te berigten, dat onze oude en getrouwe Leeraar, J. SCHAINCK BOLT, die hier bijkans 28 jaren het Evangelie verkondigd heeft, en door Z. M. den Koning, tegen den 1sten Julij dezes jaars Emeritus verklaard is, op den 24sten Junij afscheid van ons genomen heeft. sprekende in de Kerk te *Grootegast*, over 1 *Cor.* XV: 1, 2.

Den 16den Augustus vernamen wij, dat de Heer G. LANDWEER, Pred. te *Lutjewoude* en *Kullumerwaag*, voor de op hem uitgebragte beroeping naar deze Gemeente, bedankt heeft.

Den 27sten Augustus. Heden is door den Kerkeraad, volgens uitgebragte benoeming van Jonkheer U T. ALBERDA VAN MENKEMA en J. J. MULDER, beroepen de Heer J O. WOLDRINGH, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, die deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatiën, heeft aangenomen.

GRONINGEN Zie Aug. 1832.

WINSCHOTEN.

NIEUWE PEKEL AA, den 22sten Augustus. Nadat Ds. J. E. FRISSER, Theol. Doct. en jongste Pred. te *Winschoten*, voor de op zijn Eerw. alhier uitgebragte beroeping, (van welke echter aan den Consulent des tijds geene legale kennis is toegekomen) beleefdelijk bedankt had, is hier heden, op vertoonde Acte van Collatie der Edel Achtbare Heeren Burgemeester en Wethouderen

der Stad *Groningen*, onder het bestuur van den Heer Consulent dezer Gemeente, Ds. G. BENON, *Kerkelijk* beroepen Ds. D. J. SIKKEMA, jongste Predikant te *Bellingwolde*, welke later die beroeping heeft aangenomen, gelijk blijkt uit

BELLINGWOLDE, den 2den September. Onze jongste Leeraar, Ds. D. J. SIKKEMA, eene beroeping ontvangen hebbende naar de *Nieuwe Pekel aa*, en ons daarvan kennis hebbende gegeven, berigtte ons op heden, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, onder inwachting van de vereischte approbatiën, deze roeping te moeten volgen. Dus staat

BELLINGWOLDE vakant te worden.

FINSTERWOLD vakant. Zie Maart 1832.

APPINGEDAM.

WESTER EMBDEN, den 19den Aug. De Wel Eerw. Heer N. WARMOLTS, Predikant te *Oosternieland* en *Oldenzijl*, op vertoonde acte van collatie, alhier beroepen zijnde, en deze beroeping, na eenigen tijd van beraad, onder inwachting van de vereischte approbatien aangenomen hebbende, werd heden in zijne dienst onder ons bevestigd. De bevestigingsrede geschiedde, bij afstand van den Consulent, Ds. W. D. VAN HALSEMA, Pred. te *Stedum*, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer E. WARMOLTS, Pred. op 't *Zandt*; welke bij deze gelegenheid tot tekst gekozen had, *Titus* II: 15. *Spreekt dit enz.* De bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Ps.* XXXIV: 12. *Komt gij kinderen hoort naar mij, ik zal enz.*

DELFZIJL, den 12den Aug. Heden in de namiddag Godsdienstoefening, vierde onze geachte Leeraar C. MOS, plegtig gedachtenis van zijne veertig jarige vervulde Evangeliedienst, in onderscheidene Gemeenten van ons Vaderland, als bij die van *Westwoud* en *Binnewijzend*, bij het Leger van den Staat te Velde in 1793, op het

Ei-

Eiland Marken, *Winkel*, *Nieuwendam*, *Warden*, en nu bijkans vijftien jaren bij deze Gemeente. Aandoenlijk was deze plegtigheid, daar zij voor den waardigen man zoo vele treffende herinneringen opleverde, van onderscheidene lotgevallen.

Dankbaar erkende zijn Eerw. de Vaderlijke leidingen der Goddelijke Voorzienigheid, onder alle afwisselende wederwaardigheden, gedurende zoo vele jaren ondervonden. Hartelijk vereenigden wij ons met zijn Eerw. in de welmeenende beden tot God, om vermeerdering van de dagen zijnes levens, om gezondheid, kracht en vermogens, bij het klimmen zijner jaren, om zegen en voorspoed in het werk zijner bediening, op dat hij zijnen loop verder met blijdschap voortzetten, en volbrengen moge.

SLOCHTEREN, den 2den Sept. 1832. Reeds voor eenigen tijd werd deze Gemeente verblijd, door het berigt, dat, ter vervulling van de vakature, ontstaan door het overlijden van den Wel Eerw. Heer H. W. HEMMES, in leven Predikant alhier, op vertoonde acte van collatie, van den Hoog Wel Geboren Heer, Jonkheer W. HORA SICCAMA, Heer van *Slochteren*, enz. als Unicus Collator van *Slochteren*, door den Kerkeraad tot Herder en Leeraar bij deze Gemeente, was beroepen, de Wel Eerw. Heer A. RUGTERS VAN DER LOEFF, Ridder van de Militaire Willemsorde, Kandidaat tot de h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, en dat die beroeping door zijn Eerw. was aangenomen. Heden had zij het genoegen, om zijn Eerw. alhier in het h. dienstwerk te zien bevestigen. De bevestiging geschiedde, bij vriendschappelijke afstand der predikbeurt van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer G. W. SANNES, Pred. te *Kolham*, door den waardigen Vader van den nieuws beroepen Leeraar, den Wel Eerw. Heer A. SCHIM VAN DER LOEFF, Pred. te *Groningen*, naar aan-

leiding van *Gal.* VI: 14a. De inzegening geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent dezer Gemeente, door de Wel Eerw. Heer H. H BEGEMANN, Pred. te *Siddeburen*. BEKENKAMP, Pred. te *Schildwolda*. JANSSONIUS, Pred. te *Uskwert*. FOLKERSMA, Pred. te *Kousdum*. JANSSONIUS, Pred. te *Andel*. Des namiddags hield de bevestigde zijne intreerede, naar aanleiding van *Rom.* XV: 7.

'TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

MIDDELSTUM.

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL vakant. Zie Aug. 1832.

ZANDEWEER. Zie Aug. 1832.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, den 5den September 1832. In de Woensdag avondbeurt van heden, had alhier eene soortgelijke indrukwekkende plegtigheid plaats, als die was, welke heeft plaats gehad, in die van den 25sten Julij l. l. De Heer J. G. ZIEPPRECHT, Kandidaat tot de heilige dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, en bij besluit van Z. M. den Koning, van den 4den Aug. jongstleden No. 20, benoemd tot Veldprediker bij de reserve divisie van het Leger te Velde, werd daarin tot die dienst met de gewone ordening ingezegend. Het werk der inzegening werd verrigt, door den Heer J. VAN AKEN, Predikant te *Tilburg*, en Assessor, bij en tot dat werk gecommitteerd, door het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, en dat, na het houden eener doelmatige rede over *Luc.* III: 18. *Hij dan ook nog vele andere dingen vermanende, verkondigde den volke het Evangelium.* De oplegging der handen geschiedde, door genoemden Heer J. VAN AKEN, door den Emeritus Predikant van Doe-

Doeveren en *Genderen*, den Heer J. DUIJZER en wijders door de Heeren Z. DE JONGH, TH. SANDERS en J. J. TER LAAG, Predikanten te *'s Hertogenbosch*, de laatstgenoemde bij de Evangelische Luthersche Gemeente, benevens de Heeren J. C. MASMAN, A. TAK, en H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, Predikanten te *St. Michielsgestel*, *Engelen* en *Vucht*. De tegenwoordigheid daarbij van eene, door Z. Exc. den Heer Luitenant Generaal CORT HEIJLIGERS, daartoe gezondene Commissie, en bestaande uit de Heeren Luitenant Kolonel ROEST, Chef van den Staf der reserve, divisie Kapitein Adjudant VAN DUNNE, der 2de afdeeling Vriesche Schutterij, en Kapitein VAN IDSMA, van het 2de bataillon van gemelde afdeeling, verhoogde de plegtigheid.

RAVENSTEIN den 9den September. Heden had alhier eene bijzondere en aandoenlijke Godsdienstige plegtigheid plaats, dewijl drie en dertig manschappen, behoorende tot het korps Pontonniers en den Pontonnierstrein, alhier en in nabu-rige plaatsen eenige maanden gecantonneerd geweest zijnde, openlijk, na alvorens behoorlijk hunne geloofsbelijdenis afgelegd te hebben, door den Predikant S. HANEWINCKEL als ledematen werden bevestigd. — De Predikant, bij wien zij alle onderwijs in de Godsdienst genoten hadden, had ook reeds den 24sten Julij, l. l. zes Pontonniers na behoorlijk onderwijs, openlijk in de kerk als ledematen bevestigd. Deze beide plegtigheden werden met een diep gevoel en tot algemeene stichting en vreugde van de geheele gemeente en van alle aanwezingen verrigt. Ook had de Predikant aan alle deze manschappen (eenige weinigen, die niet lezen konden, uitgezonderd) Nieuwe Testamenten, welke hij op zijn verzoek van den Bibliothecaris van het Nederlandsche Bijbelgenootschap uit *Amsterdam* ontvangen had, uitge-

gedeeld, welke door hen en ook door anderen, zoo ver het getal der gezondene exemplaren strekken kon, met de hartelijkste vreugde en de gevoeligste dankbaarheid ontvangen werden. Zeer zeker hadden nog meer manschappen hunne geloofsbelijdenis afgelegd, dewijl zij zeer ijverig de katechizatien, welke, voor hen afzonderlijk, tweemaal in de week gehouden werden, altijd bijwoonden, doch zij werden onverwacht naar elders gedetacheerd. Wanneer het Corps Pontonniers, dat van hier naar andere cantonnementen spoedig moet vertrekken, mogt terug keeren, dan twijfelen wij niet, of nog meer manschappen, zoo van den pontonniers als van de pontonniers trein, zullen hier weder behoorlijk onderwijs in de Godsdienstleer ontvangen, en in staat gesteld worden, om hunne geloofsbelijdenis af te leggen, en wel te meer, dewijl de Heer Commandant en andere Officieren van gemeld Corps het altijd zoo hebben ingerigt, dat geen der manschappen wegens hunne dienst of exercitien, eene enkele Katechizatie behoefden te verzuimen.

B R E D A.

ZUNDERT den 26sten Augustus 1832. Vernamen wij voor acht dagen (19 Aug), van onzen Leeraar, den wel Eerw. Heer D. NIEUWHOF, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Haamstede*, Klassis *Zierikzee*; heden moesten wij hooren, dat zijn Eerw. zich had verpligt gevoeld, de beroeping naar die Gemeente, onder inwachting van Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, aan te nemen. Zoodat de Gemeente van ZUNDERT EN RIJSBERGEN vakant staat te worden.

H E U S D E N.

DOEVEREN, GENDEREN EN GANSOIJEN, den 26sten Augustus 1832. Nadat onze Leeraar, Ds. A. S. NANNINGA, den 20sten dezer, behoorlijk

lijk door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. F. PFANNEBRÄKER, Pred. te *Vlijmen*, van zijne betrekking op deze Gemeente ontslagen was, predikte zijn Eerw. des voormiddags te *Genderen*, zijn afscheid, met *Hebr.* IV: 7b *Heden indien gij zijne stem hoort, zoo verhardt uwe harten niet*, en des namiddags te *Doeveren*, met 2 *Thess.* III: 5a, *De Heer rigte uwe harten tot de liefde Gods!* Dus is

DOEVEREN vakant.

RAAMSDONK. den 2den September. Heden werd onze van, *Doeveren*, *Genderen* en *Gansoijen*, beroepen Leeraar, Ds. A. S. NANNINGA, onder ons bevestigd, door den Consulent Ds. C. J. WELLE, Pred. te *'s Gravenmoer*, welke tot onderwerp gekozen had, 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders, Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.*

De Bevestigde Leeraar, hield des namiddags zijne intrede, met 1 *Cor.* XIII: 9—12. *Want wij kennen ten deele — gelijk ook ik gekend ben.*

ETHEN EN DRONGELEN. Den 22sten Julij vernamen wij het afsterven van onzen voormaligen Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer, A. NAGEL, Pred. te *Noordeloos*. Door onzen tegenwoordigen Leeraar, Ds. L. P. SURINGAR, werd bij die gelegenheid de gemeente in de voormiddag Godsdienstoefening bepaald, bij *Pred.* XII: 5. *De mensch gaat naar zijn eeuwig huis*, en des namiddags bij *Philip.* I: 21. *Het leven is mij Christus en het sterven is mij gewin.*

EINDHOVEN.

VALKENSWAARD, c. a. Zie Julij 1832. vakant.

SOMEREN vakant. Zie Julij 1832.

DRENT-

DRENTHE.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

LIMBURG. enz.

MARIA HOORNBEKE den 17den Augustus. Eergisteren hadden wij het voorregt het H. Avondmaal te vieren, na 's avonds te voren door eene voorbereidings leerrede daartoe gestemd te zijn. In plaats echter van eene dankzeggingspreek, werd ons door een der leden onzer gemeente eene gedrukte leerrede voorgelezen; wegens het navolgend geval: op den vorigen dag was een godvruchtig Protestant, die oorspronkelijk in de roomsche Kerk geboren, door het lezen des Bijbels tot de kennis der waarheid gebragt was, en de kracht en den troost daarvan aan zijn hart gevoelende zich verpligt acht, om dat dierbaar woord door *Colportage* onder zijne vorige geloofsgenooten te verspreiden, in de gevangenis geworpen te *Sotteghem*, twee uren van *Lier*, na dat hij, wegens zijne boekverspreiding in het huis van den eersten Schepen door eenen Geestelijken was verhoord, doch op wiens vragen hij, als Protestant, eindelijk weigerde te antwoorden. Men vond spoedig een gebrek aan formaliteit in zijne papieren, en beroofde hem van zijne vrijheid. Dien zelfden dag gaf hij daarvan aan onzen waaardigen Schoolonderwijzer LAMERS kennis, en deze begaf zich met een der Diakenen, op staande voet, derwaarts, hoopende den braven JEAN BAPTISTE SIX uit de gevangenis te verlossen; terwijl de Predikant GOEDKOOP het werk van Voorzanger en Voorlezer gedurende de voorbereidings predikatie zelve uitoefende. Die poging vruchteloos zijnde, besloot de Kerkenraad onmiddelijk na de Avondmaals viering

ring eene commissie van vier leden naar *Oudenaarden* te zenden, aan welker hoofd zich de Predikant GOEDKOOP plaatste, om bij den Prokureur de vrijlating van gemelden six te bewerken: met dit gelukkig gevolg, dat gemelde man, die anders volgens de bepalingen van Politie naar *Brussel* zou vervoerd zijn, heden in vrijheid is gesteld, en naar zijne woonplaats *Waterloos Nord*, een dorpje op de Fransche grenzen, is teruggekeerd, om het gebrekkige in zijne reispapieren te herstellen, en zich weer op nieuw aan de Bijbelverspreiding over te geven, waartoe hij op nieuw aan Ds. GOEDKOOP eene verzending van Bijbels en Nieuwe Testamenten vertaling van MOURZENTORF aangevraagd heeft; en welke arbeid onze Heer met zijnen zegen bekroone.

DENDERMONDE den 19den Aug. Heden hadden wij het voorregt, waarvan wij twee jaren bijna verstoken zijn geweest, dat ons namelijk het H. Avondmaal des Heeren werd toegediend, waaraan nog twee godsdienstvrienden uit *Brussel* waarvan een lid is van den Kerkenraad aldaar, deel namen, en het gewoel van dezen dag in die stad ontweken.

's Avonds te voren werden onze harten tot die viering des H. Avondmaals gestemd, door eene voorbereidings leerrede, aan het slot van welke de bevestiging als Diaken van den Heer BREHM plaats had, terwijl des morgens van dien dag te *Aalst*, in de Militaire gevangenis was gepredikt. Den 20sten begaf zich de Predikant GOEDKOOP, naar *St. Bernard*, (*bij Antwerpen*) om ook in die gevangenis het Evangelie te verkondigen. Offschoon de *Cholera* ook aldaar, en in den omtrek veele slagtoffers gemaakt heeft, bleven de Protestanten, zoo gedetineerden als beambten, tot nog toe bevrijd van dien geesfel.

MAAS-

MAASTRICHT.

SITTARD, den 15den Augustus 1832. Van hier is voor de Boekzaal van Julij, nog verzuimd te melden, dat de Ring van *Venlo* voor de twee minderjarige Weezen, van nu wijlen onzen waardigen Leeraar, Ds. GRIMM, gedurende het annus gratiae, de dienst zal waarnemen in deze vakante Gemeente. Het Belgisch Gouvernement wil zich houden aan hetgeen bij Koninklijk Besluit van den 16den April 1816, aangaande de Weduwen en Weezen van Predikanten bepaald is. Onze Kerkeraad was ook reeds van uit *Brussel* aangezocht, om tot een nieuw beroep over te gaan, en een andere Leeraar denzelven aanbevolen. Maar ook *Sittards* Kerkeraad, gaat niet van de Reglementen af, en verstoot de Weezen zijns overledenen Leeraars niet.

GULPEN, c. a. vakant.

WAALSCHE KERK.

DELFT, den 14den Sept. De jaarlijksche bijeenkomst der afgevaardigden der Waalsche Kerken, die ingevolge het 74ste artikel van het algemeen Reglement, en de vastgestelde volgorde, dit jaar in deze Stad tegen den 2den Augustus was uitgeschreven, heeft eerst den 6den dezer maand plaats kunnen hebben. De ongesteldheid van onzen waardigen Predikant, deed de Waalsche Commissie, op aanzoek des Kerkeraads, tot dit uitstel besluiten; en de heerschende ziekte, die intusschen zich in de meeste plaatsen geopenbaard had, maakte het bij velen onzer Leeraars of afgevaardigden der Kerkeraden onmogelijk; hun eerste voornemen te volvoeren. Wij hadden echter het genoegen, de volgende Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, in ons midden te zien verschijnen, en de Reünie te zien uitmaken.

De

De Leden der Commissie tot de huishoudelijke zaken der Waalsche Kerken, als:

Ds. J. TEISSEDRE L'ANGE, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Predikant te *Amsterdam*.

Ds. G. S. DE CHAUFEPIÉ, Predikant te *'s Gravenhage*.

Ds. P. MOUNIER, Predikant te *Rotterdam*.

Ds. G. H. M DELPRAT, Predikant te *Rotterdam*.

Benevens den Heer P. G. VAN HOORN, Ouderling te *Leiden*. Secundus van den Heer J. PASSAVANT, Ouderling te *Amsterdam*.

En de afgevaardigden der Waalsche Kerken van *Delft*, Ouderlingen W. J. VAILLANT en F. A. HARTZ. Diaken P. J. VAN DER COLFF, Secundus Ouderl. A. U. MOOSER.

's Gravenhage Ds. J. C. J. SÉCRETAN, Ouderling H. BARON VAN SLINGELANDT VAN GOIDSCHALKSOORT. Secundi Mr. A. J. A. DRABBE, Diaken Mr. G. DELPRAT.

Rotterdam Ds. P. MOUNIER, Secundi Ds. G. H. M. DELPRAT, Diaken Mr. J. J. M. VAN HEEL.

Amsterdam Ds. P. J. L. HUET.

Middelburg Ds. H. E. BRANDT, Diaken F. HÖLSCHER.

Leeuwarden Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

's Hertogenbosch Ds. J. D. REVEL.

Utrecht Ds. M. A. VAN DER BANK.

Benevens Ds. D. T. HUET, Pred. te *Rotterdam*, en van wegen de Commissie voor het Fonds tot de verbetering der traktementen, Mr. D. G. VAN TEIJLINGEN, Ouderling te *Rotterdam*.

De post van Voorzitter werd, als naar gewoonte, door Ds. TEISSÈDRE L'ANGE, en die van Secretaris door Ds. DE CHAUFEPIÉ bekleed, waarvan de eerste op den 6den dezer de Vergadering met eene gepaste aanspraak, en een hartelijk gebed opende, bij welke gelegenheid nog aan

 on-

onzen afgestorvenen Leeraar en Vriend, met aandoening en liefde gedacht werd.

De plegtige opening geschiedde, bij afwezigheid van Ds. D. SERRURIER, van *Dordrecht*, die ten dien einde door de vorige Vergadering was benoemd, doch door huisselijke omstandigheden verhinderd geworden, door deszelfs plaatsvervanger, Ds. SECRETAN, met eene Leerrede over 2 *Tim.* I: 13, 14. Terwijl des Zondags, in de voormiddags en namiddags uren, de predikdienst door DD. P J. L. HUET en BRANDT werd waargenomen, en tot de opening der volgende Vergadering, welke D. V. in 1833, te *Rotterdam*, zal gehouden worden, werd benoemd Ds. P. J. J. MOUNIER, Pred. te *Amsterdam*, en als Secundus Ds. L. PATOIR, Pred. te *'s Gravenhage*.

Niettegenstaande het gering getal Leden, werden alle de loopende zaken behoorlijk behandeld; de rekeningen der verschillende Financieele Commissiën opgenomen, het verslag der Commissarissen aangehoord, en het ontwerp omtrent het fonds ter verbetering der tractementen, onder de Kerken, die verklaard hadden aan hetzelve te willen deelnemen, tot rijpheid gebragt. Een der Jongelingen, met beursen begiftigd, deed, in tegenwoordigheid der afgevaardigden, een voorstel over een opgegeven tekst. De Vergadering hoorde met belangstelling de mededeelingen der Waalsche Commissie aan; en de zestallen voor de aftredende Leden derzelver in het aanstaande jaar, werden naar gewoonte in gereedheid gebragt.

Voorts werden de giften ingezameld, zoo voor de Waldenzen, als voor personen, hier te lande, meer regtstreeks met de Waalsche Kerken in betrekking staande; en het bleek, uit de verschillende berigten der afgevaardigden, dat de gift door de meeste der Waalsche Kerken voor het Synodaal Fonds voor noodlijdende Kerken en Personen,

door

door collecte of anderzins bijéengebragt, de niet onaanzienlijke som beliep van *f* 443,08 welke door den Secretaris aan den Quaestor Generaal van het algemeene Hervormde Synode zal worden overhandigd.

De Vergadering werd, op den 10den, onder hartelijke dankzegging aan God en zegenbede over Kerk, Koning en Vaderland, door den Voorzitter gesloten.

VOORBURG vakant.

DELFT vakant. Zie Aug. 1832.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

HAARLEM
WADDINGSVEEN en } vakant.
MOORDRECHT

AMSTERDAM. Zie Junij 1832.

'S GRAVENHAGE staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER staat vakant te worden. Zie Junij 1832.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

LEEUWARDEN, den 22sten Julij 1832. Heden deed onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer, H. SCHUTTE, zijne intrede in deze Gemeente, met eene leerrede over 1 *Cor.* IV: 1, 2, na alvorens aan dezelve te zijn voorgesteld, door den Wel Eerw. Heer, H. WALKENHORST, Pred. te *Harlingen*, met eene leerrede over *Eph.* II: 19—22.

ROTTERDAM vakant. Zie Dec. 1831.

PROTESTANTSCHE KERKEN IN NEERLANDSCH OOST- EN WEST-INDIË.

Door Zijne Majesteit den Koning, is den 9den Augustus l. l. sub N°. 89, genomen het volgende besluit:

Wij WILLEM, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz.*

Willende als een vervolg, op ons besluit van den 19den November j. l., N°. 48. en ter verdere beschikking, op de daarbij behandelde verzoekschriften, overgaan, om aan het bestuur van de Kolonie *Suriname*, dien vereenvoudigden vorm te geven, welke door de omstandigheden geboden wordt, en waarvan een plaatselijk onderzoek, inmiddels, de mogelijkheid heeft aangetoond.

Gezien het rapport van onzen Staatsraad, *ad interim*, belast met de Directie van het Departement voor de Nationale Nijverheid en de Koloniën, van den 14den Mei 1832. N°. 67 K. geheim.

Den Raad van State gehoord (advies van den 10den Julij 1832. Aa., Art. 4)

Gezien het nader rapport van onzen Staatsraad voornoemd, van den 31sten daar aanvolgende, N°. 114. K.

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1.

Wij keuren enz.

Art. 6.

De thans in de Kolonie *Suriname* dienende Geestelijken worden bij derzelver tegenwoordige inkomsten gehandhaafd; doch zullen bij nieuwe benoemingen, aan hen geene hoogere Jaarwedden worden verleend, dan de volgende:

Aan den Predikant bij de Hervormde Gemeente *f* 6000.

Aan

Aan den Predikant bij de Luthersche Gemeente *f* 5000.

Aan den Roomsch Catholijken Priester en Pastoor *f* 3590.

Aan den Roomsch Catholijken Kapellaan *f* 1500, zonder meer.

Art. 7.

Aan de enz.

Affchriften dezer zullen worden gezonden, aan onzen Staatsraad belast, *ad interim* met de Directie van het Departement voor de Nationale Nijverheid en de Koloniën, ter uitvoering, en aan den Raad van Staten tot informatie.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN den 4den September. In de Gewone Zitting van heden werd, pro Licentia Concionandi, geëxamineerd de Wel Eerw. Heer G. O. DREESMAN, Proponent bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*: met het gunstig gevolg, dat zijn Wel Eerw. ook onder het getal der Oostvriessche Kandidaten werd aangenomen.

Ook gaf zich aan de Wel Ed. Heer G. LANGE, Emdanus en Philosophiae Doctor aan de Universiteit te *Halle*; om in eene Buitengewone Zitting, den eersten Dingsdag in October, tot Kandidaat geëxamineerd te worden.

NORDEN EN BARGERBUHR. Uit het te voren gemeld drietal van Predikanten, is door den Hooggeb. Heere Grave van *Inn* en *Knyphausen*, tot Leeraar dezer Gemeente, verkoren, de Wel Eerw. Heer G. RÖSING, Pred. te *Krewert*, in de Klassis van *Appingadam*; die deze beroeping ook heeft aangenomen.

LANDSCHAPS POLDER. Alhier is, uit het te voren gemeld drietal van Predikanten, beroepen de Wel Eerw. Heer H. STROMAN, te Nutzermoer: doch die daarvoor (volgens zeggen) ook reeds bedankt zou hebben.

GROOTEGAST. Uit de te voren reeds medegedeelde Nominatie, is alhier beroepen de Wel Eerw. Heer J. P. DIRKSEN, Kand. bij den Oost-Vriesschen Coetus; die deze beroeping ook heeft aangenomen.

UPLEWARD. Nadat de Hoog Eerw. Heer E. DALHOFF, Superintendent en Pred. te Wirdum, voor de Nominatie bedankt heeft, is daarvoor wel eerst in plaats gesteld de Wel Eerw. Heer J. WYCHGRAM, Pred. te Neermoor; doch die insgelijks daar voor bedankte: alzoo heeft ook de Wel Eerw. Heer G. RÖSING, Pred. te Krewert, den 2den September hier predikende, in de Namiddag Beurt te kennen gegeven, dat zijn Wel Eerw. tusschenbeide berigt had gekregen van eene beroeping in de Gemeente van Norden en Bargerbuhr; en uit dien hoofde verzocht, op zijn Persoon geene verdere aanmerking te willen maken. — Voor beide deze Heeren is de Nominatie dan ook reeds aangevuld, met de Wel Eerw. Heeren H. THOLENS en E. SIEKES, de Predikdienst ad Interim waarnemende te Kanhuizen en Oldersum: welke verzocht zijn, op dezelve te komen prediken.

JARSUM vakant. Zie April 1831.

EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.

WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.

OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831.

KANHUIZEN vakant. Zie Nov. 1831.

JEMGUM. Zie Julij 1832.

KREITS.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant Zie Jan. 1832.

BERIGT.

De Buitenleden der Klassikale Weduwenbeurs te *Goes*, die hunne contributie, verschenen den 1sten April ll., nog niet betaald hebben, gelieven dezelve nu spoedig aan den ondergeteekenden te *Goes* vrachtvrij te bezorgen, willen zij niet vervallen in de boeten bij de wet bepaald.

Goes,
September 1832. C. COLMSCHATE, qq.

CORRESPONDENTIE.

De volgende ingekomen opstellen zijn van te weinig belang geoordeeld, om geplaatst te worden.

Iets over de St. Simonisten
Gedachten bij het woeden der Cholera.
Over Ps. LI: vs. 7.
Kosten, die opgebragt worden, enz. — Anecdote — De bedrogen Gierigaard. — De groote Bakkerij.

De ons toegezonden Dichtstukjes, getiteld:
De onbestendigheid des Menschelijken Levens.
Het Roosje.
De Dood — de Gezelligheid.
De Hoop des Wederziens.
Troost in Rampen.
Christentaal in Rampvolle Tijden.

Hebben te weinig dichterlijke waarde, om in dit Tijdschrift te worden opgenomen.

De heiluitboezeming, bij gelegenheid van 's Ko-

nings Verjaardag, is ons te laat toegezonden, en zou dus te laat komen, wanneer zij in het vervolg geplaatst werd.

Het stuk van den Heer SONSTRAL, zal geplaatst worden: zoo als ook het Dichtstukje getiteld: *de Oordeelsdag.*

Den Schrijver van de *Proeve van betoog*, enz. wordt berigt, dat aan zijn verzoek, in den brief gedateerd $18\frac{8}{11}32$, niet kan worden voldaan; de reden daarvoor vindt zijn Ed. reeds in de *Boekzaal* voor *Augustus* 1832. bl. 207. in de aanteekening. Als zijn Ed. de verkorting van zijn opstel vergelijkt met het oorspronkelijke, dan zal hij ontdekken, dat de *geest* van zijn stuk is bewaard, offchoon dan ook vele *bijzondere* denkbeelden niet zijn behouden gebleven, hetwelk bij zoo groote uitvoerigheid niet mogelijk was. Zijn Ed. leze nog eens naauwkeurig, wat er over *Joh.* XIX: 24 gezegd is, en lette op het woordje *nooit* aan het einde van het gezegde over *Hand.* III: 1. en hij zal zien, dat het bedoelde is voorgedragen.

Wat voorts zijn Ed. letteren van $18\frac{4}{27}32$ betreft, daar men niet aanstonds van dezelve kon gebruik maken, heeft men zich gehouden aan zijn eigen geuit oordeel, dat het te veel achter aan zou komen. Alleen wil men nu nog gaarne den Lezer verzoeken, om in de Boekzaal van Maart bl. 318. reg. 20. in plaats van *New-Ijork Rivier* te lezen *New-Ijork Review*, en te denken aan een in *New Ijork* uitkomend tijdschrift.

De Red.

LETTER-NIEUWS.

Bij S. de Visser, Boekverkooper in *'s Gravenhage*, is van de pers gekomen:

LUC. EGELING, Predikant te *Leyden*, zouden wij Dienaars, Predikers van het Evangelie, onze prediking niet nuttiger en vruchtbaarder voor de Gemeente kunnen maken? — Eene vriendelijke vraag aan mijne Mede-broeders.

Met vergunning, getrokken uit den Kerkelijken Raadvrager en Raadgever, van J. HERINGA ELIZA'sz. IIIe Deel 2e Stuk, *Utrecht*, bij van Terveen en Zoon en de Kruijff. Door den Schrijver nagezien en vermeerderd.

De Christelijke liefde heeft deze afzonderlijke druk bestemd, om een exemplaar ten geschenke aan te bieden aan al de Evangelie-dienaars der Protestantsche Gemeenten in dit Rijk; en de medewerking verkregen van het Departement van de Eeredienst, om hetzelve aan een jeder hunner te doen toekomen.

Zij heeft ook bij denzelven gratis verkrijgbaar gesteld:

R. KIST, Predikant te *Dordrecht*, beknopte beoefeningsleer; of de leer welke den mensch onderrigt, aangaande de middelen, om als een waar leerling van den Heere Jezus Christus, getroost en heilig te leven, 2 deelen.

Voor alle Protestantsche Gemeenten in *Zuid-Holland*:

Beneden de 500 zielen, twee exemplaren, van 500 tot 1000 zielen drie exemplaren, van 1000 zielen, en daarboven, vier exemplaren, welke door den voornoemden Boekverkooper, tegen Reçu van den Kerkenraad, zullen worden afgegeven.

De bedoeling hiermede is:

1°. Om deze beoefeningsleer, ter lezing te brengen onder het bereik van minvermogenden.

2° Om aan meervermogenden, het gebruik en de verspreiding van dit, voor ieder Christen-belijder onschatbaar, werk aan te prijzen.

RAADGEVING BIJ TREFFENDE RAMPEN.

Oplettenheid in de gevolgen onzer daden; het waarnemen en betrachten van den Godsdienst; bevordering van deugd

 en

en wederhouding van ondeugd; het vertrouwen op God; verheffing van den geest, kennis van zich zelve; aansporing tot menschlievendheid. Deze, en vele belangrijke onderwerpen, is de inhoud van het, vooral *in deze dagen*, overtuigend en troostrijk werk van den door zware druk beproefden J. S. FEST, getiteld: *de Voordeelen van rampen en tegenspoeden des menschelijken levens*, 2 deelen, in gr. 8vo, de prijs is *f* 2:80. Nog eenige Exemplaren van hetzelve zijn te bekomen bij de Boekhandelaars ten Brink en de Vries, te *Amsterdam*.

J. H. den Ouden, Boekverkooper, te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

I. Waarschouwing in den naam van den Heere God gedaan, aan een iegelijk die vloekt, of zijnen Heiligen Naam misbruikt, 7½ Cents.

II. *Gemoedelijke toespraak aan de Kinderen Gods in Nederland.* Bij gelegenheid van het doordringen der *Cholera*, voorafgegaan van eene korte Toespraak aan hen die buiten de Leer van het Kruis Christi, hunne veiligheid zoeken, 30 Cents.

III. B. MOORRESS, Leeraar der Gereformeerde Kerk, thans te *Wijk*, in het Land van *Heusden*, te voren te *Nijkerk op de Veluwe*. Leerrede, over de bekeering van LYDIA, 30 Cents.

IV. Toespraak aan de Heeren Studenten, in de H Godgeleerdheid, op 's Lands Hooge- en Doorluchtige Scholen, door wijlen den Wel Eerwaarde Heer, J. HOLMAN, in leven Leeraar te *Sluis* in *Vlaanderen*, met een Voorrede en Aanteekeningen vermeerderd, 20 Cents.

Bij G. J. A. Beijerinck, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen, en heeft alom verzonden:

I. *Christelijke Raad en Troost in donkere dagen.* Een woord uit het hart tot het hart van allen, die goeden raad en troost noodig hebben en ontvangen willen. Door J. CORSTIUS, Leeraar bij de Hervormde Gemeente, te *Amsterdam*, in gr. 8vo, twee Stukken kompleet, 2de Druk *f* 2:70. (inhoudende): *Gods leiding, hoe donker ook, is altijd weldadig.* — *Het vertrouwen op God.* — *De vreugde der Godsdienst gaat in aardschen tegen-*

spoed

spoed niet verloren. — Moed en standvastigheid. — De heldere en bemoedigende zijde van Gods oordeelen. — Beteugeling en bestuur van de zucht tot klagen. — Bij het vooruitzigt van krankheid en dood. — Zelfbeproeving op het krankbed. — De ware Godsvrucht als de beste steun tegen dreigende rampen. — De ware wijsheid in tegenspoed en voorspoed. — De ware sterkte van ziel in verschillende omstandigheden des levens. — Noodzakelijkheid eener spoedige bekeering. — Toespraak aan bejaarde en Jongelieden. — Voor kranken. — Gebeden en Spreuken. — Voor hersteldeu, enz, enz.

II. *Over de Wedergeboorte en Heiligmaking*, door J. CORSTIUS, 1e deel, in gr. 8vo. *f* 2 : 40. (inhoudende:) Eerste Afdeeling. *Aard en hoedanigheid der Wedergeboorte.* 1.) *Hoe de wedergeboorte wordt voorbereid.* 2.) *Hoe de wedergeboorte van den mensch tot stand komt.* 3.) *Invloed der wedergeboorte op de vermogens en neigingen onzer ziel.* Tweede Afdeeling. *Over de noodzakelijkheid van den bijstand des Heiligen Geestes, en de middelen, waarvan hij zich bedient.* 1.) *Onmisbaarheid van Gods hulp en leiding.* 2. *Over de middelen welke de Geest van God gebruikt, om ons tot andere menschen te vormen.* 3.) *Inkeering tot ons zelven.*

Heden is bij de Boekverkoopers Blussé en van Braam . te *Dordrecht*, van de pers verschenen en alom verzonden:

I. *Centraal Amerika* uit een geschiedkundig, aardrijkskundig statistiek oogpunt beschouwd, door J. HAEFKENS, Oud Consul-Generaal der Nederlanden in die Republiek, met kaart en platen, *f* 4 : 80.

Een driejarig verblijf in dat nog te weinig bekend land, heeft dezen onderzoeklievenden Schrijver in staat gesteld, om het publiek de juiste en nieuwste beschrijving van die belangrijke oorden mede te deelen.

II. Hertog BERNHARD VAN SAKSEN - WEIMAR - EISENACH's Reize naar en door *Noord - Amerika* 1825 en 1826, in twee deelen compleet, uit het Hoogduitsch, met kaarten en platen, *f* 8 : 80.

Bij

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C. van Kesteren op het Rokin No. 157 te *Amsterdam*, is op heden van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

Geruststelling voor minkundigen, zakelijk zamengetrokken uit het *Onderzoek over de kometen*, van BALTHAZAR BEKKER, Predikant te *Amsterdam*, en uitgegeven bij gelegenheid der verschijning van twee kometen in 1832 en 1834, door P. G WITSEN GEIJSBEEK, een deel, in gr. 8vo. met gegraveerden titel en vignet, de prijs is *f* 1: —

J. G. van Terveen en Zoon, Boekhandelaars te *Utrecht*, geven uit en hebben verzonden:

I. *Geschied-* en *Letterkundig Mengelwerk* van Mr. J. SCHELTEMA, Ridder enz. 5de Deel, 1ste Stuk à *f* 2: 40. van het voornaamste Stuk hierbij voorkomende, getiteld: *Berigt en beoordeeling van het werk van* Mr. C. A. SCHAAB, *De Geschiedenis der Uitvinding van de Boekdrukkunst door* JOHANN GUTENBERG, te *Mentz*, welk werk tegen de aanspraak van *Haarlem*, en de eere van LAURENS KOSTER gerigt, thans in *Duitschland*, en voor al te *Mentz*, zeer veel gerucht maakt, zijn eenige exemplaren met een eigen titel gedrukt en te bekomen voor *f* 2: —

Van het onlangs uitgekomen Stuk van denzelfden Schrijver, *Volks gebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen* à *f* 2: 60. zijn nog eenige exemplaren te bekomen.

II *Gods vaderlijke Voorzienigheid omvat alles; bemoedigende gedachten bij de rampen van dit leven.* — JEZUS, *de verzorgende Vriend der zijnen tot in den dood; bemoediging bij het verlies onzer dierbare panden.* — *De hoop des wederziens; blijde verwachting bij den dood onzer geliefden.* — *Wij zullen opstaan; de hoogste verwachting van den Christen.* Deze en nog 17 andere, in deze dagen, belangrijke Onderwerpen, maken den inhoud uit van de twee Deeltjes van: *Het Evangelie eene bron van troost en bemoediging*, door H. BIELEVELT, Onderwijzer in de Godsdienst, te *Utrecht*, à *f* 3: —

VOOR

VOOR DE SCHOLEN,
is bij den Boekhandelaar J. Römelingh, te *Groningen* uitgegeven, en mede bij W. Brave, Jr. te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

I. JOZEF in *Egypte*, onder de leiding der Goddelijke Voorzienigheid. Een Aartsvaderlijk Tafereel uit de geschiedenis der geopenbaarde Godsdienst; als Leesboek voor de Jeugd, naar de gewijde Schrift, op eene eenvoudige, leerzame en onderhoudende wijze, aanschouwelijk en levendig voorgesteld. De prijs is 25 cent.

II. H. J. NASSAU, iets voor jonge Kinderen, of het eerste onderrigt verbonden met het lezen leeren. Twee stukjes, zesde druk; de prijs is 20 cent.

III. —— —— Bijbelsche Geschiedenissen, voor Kinderen, in verhalen, gevolgd naar LÖHR, tweede verbeterde druk, (het Oude Testament) à 25 cent. Idem (het Nieuwe Testament) à 20 cent.

IV. J. F. BEINS, zes Vaderlandsche Gezangen, vervaardigd op bekende Zangwijzen, voor de Nederlandsche Jeugd. Tweede Druk, à 10 cent.

V. D VAN DER REYDEN, NZ., Gezangen voor de Jeugd, op gemakkelijke eenstemmige Zangwijzen. Tweede verbeterde Druk, à 25 cent.

Morgenwandelingen door en in den omtrek van 's Gravenhage, of schoonheden en merkwaardige bijzonderheden, betrekkelijk deze residentie, eene bijdrage tot de nationale lektuur; te *s' Gravenhage*, bij A. Kloots, en verder alom, prijs *f* 4 : 50.

NB. De bestellingen, welke onmiddelijk op dit werk worden gedaan, komen nog gedeeltelijk ten voordeele der lijdenden en behoeftigen dezer Stad, doch moeten uiterlijk met November aanstaande door den uitgever worden verantwoord.

A. FOKKE, SZ. Werken. (Verzameling van) 7e. Deel.

Inhoudende: *Iets over alles*, eene Menippesche Satijre, 1ste en 2de Afdeeling, versierd met gekleurde platen, is op

op heden van de pers gekomen, en aan de respective Inteekenaren afgeleverd door den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C van Kesteren, te *Amsterdam*, en ook verkrijgbaar bij zijne Correspondenten. Voor de Inteekenaars op het werk zonder platen wordt, op hetzelfd verzoek, à *f* 2: — afgeleverd een stel platen, behoorende tot de reeds uitgegeven 6 deelen. Buiten Inteekening zullen geene deelen, na het 6de deel, worden afgeleverd, dan tegen *f* 1:80 per deel zonder, en *f* 2: — per deel met platen.

Bij den Boekhandelaar J. Römelingh, te *Groningen*, is uitgegeven en mede bij W. Brave Jr., te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

I. *De Geestentoren aan de Bodenzee, of de Zwaarbeproefde Geliefden.* Eene Kloostergeschiedenis uit de Middeleeuwen, door A. LEIBROCK. Uit het Hoogduitsch, à *f* 1:80.

II. *Niets blijft verborgen!* Uit het Leven van *Gestrafte Misdadigers*, tot leering en waarschuwing, door J. G MUNCH, Hoogleeraar te *Tubingen*. Uit het Hoogduitsch, à *f* 1: —

III. TROUWHART VAN DALHEIM, *De Godvruchtige en Verstandige Landman*, door F. ARNDTS. Den tweeden Hoogduitschen druk gevolgd, à 40 Cents.

IV. J. J HESZ, *Over het bestuur der Voorzienigheid*, zigtbaar in de bevordering der verbreiding van den *Bijbel* in onze dagen. Tweede uitgave, à *f* 1: 25.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor OCTOBER 1832.

Te AMSTERDAM, bij

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

DE KERK en DE STAAT in wederzijdsche betrekking, volgens de Geschiedenis; door W. BROES, *Leeraar bij de Gemeente der Hervormden, te* Amsterdam. *Vierde en laatste Deel. Eerste Stuk. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij *en* Zoon, 1832. *XII en* 358 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 7 : 50.

Voor de maand December van het jaar 1830, hebben wij eene beoordeelende beschouwing medegedeeld, van de drie eerste Deelen, van het oordeelkundig en met veel beleid geschreven werk des Eerw. BROES, waartoe dit vierde Deel behoort en er het slot van behelst.

„Bij mijn geschrift over de *wederzijdsche betrekkingen van Kerk en Staat*, (zegt BROES, en wij achten het noodig dit hier over te nemen:) stelde ik mij eene tweeledige taak voor waarvan het eerste deel zijn zou de geschiedenis, van die betrekking te verhalen, het tweede, de moeijelijke vraag: hoedanig zij behoort te wezen, en bijzonder in ons Vaderland zijn moet, bij het licht van de voorgedragene fakkel der geschiedenis, eenigermate te onderzoeken. Ligtelijk evenwel zal het aan mijne Lezers onder het oog vallen, dat deze twee gedeelten van mijn ondernomen werk van elkander zeer gestreng noch konden, noch moesten worden afgescheiden. Want hoe zoude ik, bij het verhaal van hetgeen in een allerteederst belang van de wereld, gedurende den loop van eeuwen, heeft plaats gehad, of in de tegenwoordige eeuw daaromtrent is ingesteld

geworden, van alle beoordeeling, goed en afkeurende, mij onthonden? En ter andere zijde moest de achteropvolgende beoordeeling, wat ten aanzien van dat groote belang het betere en het beste zij, indien zij in eene afgetrokken wijsgeerige verhandeling, met geen verhaal zamengevoegd en doorweven, vervat ware, een uiterst *heterogeen* en bont afstekend tweede stuk, in betrekking tot het eerste, uitleveren. — Gelijk ik dan, bij de geschiedenis, die ik, voor zoo ver zij algemeen is, heb ten einde gebragt, eenigermate in de beoordeeling ben vooruitgeloopen, zoo zal ik, van nu af, aan de zijde van het op te volgen wijsgeerig onderzoek stellen; hetgeen van de geschiedenis nog overig blijft te berigten, namelijk: de *bijzondere geschiedenis van de Nederlanden en van Noord Amerika*; en het geheele onderzoek, *aan welken vorm van betrekking tusschen Kerk en Staat de voorkeur zij te geven*, voor zoo ver ik dit durf ondernemen, doen bestaan: voor een deel *in de beoordeeling van hetgeen in de Nederlanden te dien opzigte vroeger plaats had en thans is ingesteld*, voor een ander deel, en voornamelijk, *in eene wegende vergelijking van de instellingen des Nederlandschen Rijks met die van het Noord-Amerikaansche Gemeenebest*. Op deze wijze zal het geheele werk, van het begin tot het einde, eenparig den vorm van geschiedenis behouden, en de twee hoofdgedeelten alleen zoo ver verschillen, dat, terwijl bij het eerste de geschiedenis vooraan en de beoordeeling ter zijde stond, in het tweede naar omgekeerde orde, het wijsgeerig onderzoek den voortogt zal hebben, door de geschiedenis blootelijk vergezeld en aan derzelver hand gaande."

„ Het beschrevene ontwerp heeft mij te meer behaagd, omdat het, de bijzondere geschiedenis

en

en de verhandeling over het groote vraagſtuk, dus twee ſtukken tot één enkel zamenvlechtende, tot zeer aanmerkelijke bekorting van mijn werk dienstbaar zijn zou; en niet het minste, omdat ik mij daardoor ontſlagen vond van eene opzettelijk te verhalen geſchiedenis van de Kerk- en Staatsbetrekking in ons oude Vaderland, een, althans zoo veel het vroegere tijdvak aangaat, allerſplinterigst werk, en hetwelk na zoo veel, dat daarover vroeger en later geſchreven is, en nog onlangs door den arbeid van IJPEIJ en DERMOUT uit zulk, en door VAN DER KEMP uit een ander oogpunt ter toetſing gebragt werd, voor overtollig mag gehouden worden. Het geheel zal nu, naar mijn ook nog in andere opzigten en om andere redenen veel ingekort plan, in vier matige afdeelingen kunnen zamengevat worden, van welke de eerſte den vroegeren ſtand der *Nederlanden* van 1651 tot aan de Franſche Omwenteling toe, in 1795, ten aanzien der wederzijdſche betrekking van Kerk en Staat, met billijkheid zal beoordeelen, en over het geheel prijzen; de tweede aan de tegenwoordige inrigting van het Nederlandſche Rijk eenen hoogeren lot toekennen; de derde betoogen, dat die, aan den Noord-Amerikaanſchen vorm, op verre na, niet is achter te ſtellen; de vierde zediglijk aanwijzen, dat daarin echter nog wel iets te volmaken ſchijnt overig gebleven te zijn."

Dit Deel behelst alzoo deze *vier* Hoofdſtukken.

Hoofdſtuk I. De vorm van betrekking tusſchen de Kerk en den Staat, welke in de Republiek der vereenigde Nederlanden, tot aan de Franſche omwenteling in het jaar 1795 toe, was ingeſteld, van vele zijden lofwaardig.

Hoofdſtuk II. De wederzijdſche betrekking van Kerk- en Staat, welke in het nieuw gevestigde Koningrijk der Nederlanden plaats heeft, beſchre-

ven, en in vergelijking met de voorvaderlijke inrigting eenen hoogeren lof waardig gekeurd.

Hoofdstuk III. De wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat, welke in het nieuw gevestigde Koningrijk der Nederlanden plaats heeft, aan die van *Noord-Amerika*, op verre na niet achter te stellen.

Hoofdstuk IV. Of de Nederlandsche Kerk- en Staatsbetrekking, offchoon de voorkeur verdienende boven de Noord-Amerikaansche, niet nog wel iets te wenschen overlaten?

In het *eerste Hoofdstuk*, beijvert zich BROES door aanwijzingen, welke de geschiedenis, deels uit gemaakte vorderingen, deels uit gebeurde zaken ontleent, genoegzaam te bevestigen, dat de Nederlandsche Republiek ten aanzien van wederzijdsche Kerk en Staatsbetrekking te prijzen is: 1.) om dat hare bevoorregte Kerk, hoewel eene heerschende, echter geene uitsluitende is, maar integendeel eene merkelijk uitgebreide verdraagzaamheid toelaat jegens andere gezindten; en 2.) dat bij haar de Kerk en Staat in groote mate zijn afgescheiden; en wel eerstelijk, aan de zijde van de Kerk, de Kerk van het gezag van den Staat geheellijk is uitgesloten, en zelfs al wat eigenaardig tot het bestuur van den Staat behoort, doorgaans buiten het Kerkelijk beheer is gehouden; en ten anderen, aan Staats zijde het gezag, hetwelk de Staat over de Kerk voert, de grenzen weinig ver te buiten gaat, of waar dit eenigermate plaats heeft, de tijdsgesteldheid het doorgaans schijnt te vorderen.

Elk nadenkende merkt op, hoe wel overdacht dit plan gevormd werdt, en even zoo doordacht is ook de uitvoering, door geschiedkundige aanwijzingen; waarop vervolgens de beschreven staat van zaken nog aan eene nadere, vooral vergelijkende beoordeeling wordt onderworpen, die dan

dan ook tot eere van het Nederlandsche Gemeenebest uitvalt. Wijsselijk heeft de Eerw. Schrijver het begin niet vroeger gesteld, dan in het midden der XVIIde Eeuw, of wel bij de zoogenaamde *Groote Vergadering*, waarin het Nederlandsche Gemeenebest, ten aanzien van Kerk en Staat, beide, nader en als bij geresumeerd besluit is bevestigd geworden.

Met een aanhangsel wordt dit Hoofdstuk besloten, over de betrekking van den Staat tot de Buitenlandsche, vooral de Oost-Indische Kerk, en tot de van heinde en verre aangekomene Gemeenten der Israëliten. Onpartijdigheid en waarheidsliefde wedijveren hier overal met wijs overleg en met de zucht om liever te prijzen dan te laken.

Uit hoofde van de omwenteling in de Zuidelijke Provinciën, stelde zich de Schrijver, bij de bewerking van het *tweede Hoofdstuk*, de vraag voor: zal ik de vijftien jaren, gedurende welke de XVII Provinciën tot één Rijk vereenigd waren, en de Staatswet, tot dat Rijk behoorende, als voorbijgaande verschijning van een ongelukkig gesternte met stilzwijgen voorbijgaan, en daarentegen tot beschrijving nemen de vroegere verordeningen van het jaar 1818, welke voor eene wijl onder den Souvereinen Vorst hebben stand gegrepen, en eerlang, bij de herziene Staatsregeling, welke verwacht wordt, waarschijnlijk met weinig of geene verandering, staan terug geroepen te worden? of zal ik liever de laatst ingevoerde instelling van 1815, welke dus ver meer opgeschorst is, dan wettiglijk afgeschaft, en zeker door geene nieuwe orde van zaken is vervangen, hoe zeer dan ook eerlang veranderd zullende zijn, nog als tegenwoordige en geldende instelling blijven beschouwen? Om goede redenen, naar het ons voorkomt, heeft BROES aan dit laatste plan van behandeling de voorkeur gegeven.

Hij blijft getrouw aan zijn doel, om den bestaanden nieuwen vorm van Kerk- en Staatsbetrekking doorgaans te roemen, als eene aanmerkelijke verbetering van het oude, en daarenboven aan te wijzen, dat hetgeen in de nieuwe inrigting onvolkomen mogt zijn, gedeeltelijk op rekening mag gesteld worden van het omwentelings tijdperk, hetwelk haar naast was voorůitgegaan.

„ Aan dit Hoofdstuk, wordt (om des geëerden Schrijvers eigene woorden te gebruiken,) even gelijk aan het voorgaande, eene tweeledige taak opgedragen. Het moet van den stand der wederzijdsche betrekking tusschen de Kerk en den Staat, welke bij de *Constitutie-acte* van 1815, eene toen herziene en over de zuidelijke provinciën uitgestrekte, bepaald is geworden, *eerst* een beknopt berigt geven; het moet, *vervolgens*, dien stand beoordeelen; en beide in dit berigt en in die beoordeeling moet doorgaans, vergelijkenderwijze, worden teruggezien op de orde van zaken, welke, volgens het voorgaande hoofdstuk bij de vóorvaderen van vroeg af tot aan de omwenteling van 1795 heeft stand gegrepen. Het verslag, hetwelk vooruitgaat, zal ik eerst algemeener geven, daarna meer bepaald en tot bijzonderheden uitgebreid; ik zal er van afsnijden, even als ik vroeger deed, het onmiddelijk voorgaande omwentelingstijdperk van 1795 tot 1814, echter eene beknopte melding daarvan ergens inlasschen, omdat over geene instelling ooit regtmatig is te oordeelen, ten zij men de gebeurtenissen en inrigtingen kenne, waaraan zij is opgevolgd. Insgelijks zal het beoordeelend gedeelte van dit hoofdstuk tweeledig zijn. Eene bijzondere beoordeeling, welke de gelijkheid van godsdienstregten, de scherpere afscheiding van kerkelijke en burgerlijke zaken, de mate en de soort van het staatskerkgezag en meer ander betreft, zal de eer-

ste

ste plaats hebben; en tot eene meer algemeene beoordeeling zal ik, vervolgens, het oog mijner lezers deels rugwaarts rigten op den stand van zaken, uit welken, wat als de tegenwoordig plaats hebbende instelling was opgegeven, van lieverlede is uitgegaan, deels voorwaarts op de gevolgen, het zij gunstige of ongunstige, welke die dusver heeft te weeg gebragt. Naar dit ontwerp heb ik mijne gedachte geleid, mij echter veroorlovende om bij het eerste stuk, waaraan het mededeelen van berigt onderscheidenlijk is opgedragen, meermalen in het bedrijf van beoordeelen vooruit te loopen."

Over het gebeurde, bepaalde en gehandhaafde, benevens derzelver gevolgen en uitwerkingen, wordt hier met veel bezadigdheid gehandeld, en aan de hand der geschiedenis opgemerkt, wat hier vooral in aanmerking komen, beoordeeld, afgekeurd en meer of minder geprezen worden moest. Van de Joden wordt dus hier ook gesproken, gelijk over het Belgische oproer, en de daardoor veroorzaakte gevolgen; terwijl tot aanhangsel nog een woord gesproken wordt, over het Patronaats- of Collatie-regt in ons Vaderland. Ten bewijze dat BROES, hoe zeer altoos met voorzigtig beleid zijn gevoelen uitende, daar, waar hij zulks noodig vindt, zeer duidelijk zijne denkwijze openlegt, nemen wij de volgende zeer gegronde aanmerking hier over:

„ Een kwaad nu is wel te ontzien en te ontwijken, doch niet zoo, dat uit het ontzien en ontwijken een veel erger kwaad geboren wordt. Even zoo is het hier met de zaak gelegen. Waar eene Ultramontaansche Kerk — de Roomsche Kerk is het doorgaans, en in groote mate is het de Zuidelijke — zonder wet is, heerscht zij; en waar zij heerscht, is vlijt, is welvaart, is beschaving, is ondergeschiktheid en orde, is het dierbaarste regt, de gewetensvrijheid, is alle vrijheid

verloren. Tot zoo kostbaren prijs worden misnoegen en onrust onder een volk te duur geranteoeneerd. Het oproer, hetwelk wij in *België* gezien hebben, is eene razende koortsbeweging, welke den kranke met levensgevaar bedreigt, en de wakers, die rondom den kranke oppasfen, in schrik zet, stoot, kneust, op de vlugt drijft; doch het bezadigingsmiddel van zulke razernij, in onbepaalde kerkvrijheid den lijder toegediend, is het moordend opium. Het ware daarenboven een onwaardige maatregel, hoedanig een de zwakke, laffe vader des huisgezins ter hand neemt, als hij, om des lieven vredes wil, voor eene heerschzuchtige vrouw of wederspannige kinderen al zijn vaderlijk gezag wegwerpt; maatregel dus, alleen van een' nieuwen en uit oproer geteelden koning, niet van een' legitimen en wél gevestigden, en voor de eer des koninklijken rangs gevoeligen, te verwachten. Dat de Staat over de Kerk niet dan een allermatigst gezag voere, en bijzonder aan de R. Katholijke Kerk geen meer teugels aanlegge, dan orde en wet volstrektelijk vereischen, is het voorschrift beide van regtvaardigheid en van bedachtzame staatkunde; — daarentegen eene uitgebreide Kerkgemeenschap, en zelfs de R. Katholijke, ja ook de R. Katholijke in de zuidelijke provinciën, aan eigen meesterschap overlaten, ten einde tegen hare ongunst en opstand zekerte zijn, ware het kleine kwaad vreezen, en in het groote roekeloos zich nederstorten (1).

Men weet met hoe veel ophefs er dikwerf geschreven en gesproken wordt, over de voorregten in den Staat van *Noord-Amerika*, ook ten aanzien van het Godsdienstige en de vrijheden welke men ook ten dezen opzigte daar geniet en bewaart. Het is dus geheel niet vreemd, dat onze nadenkende Schrijver, ook daarop zijn oog ves-

(1) Getuige de treurige ervaring!

vestigde, die zaak opzettelijk en vergelijkend onderzocht, en deze gelegenheid waarnam, om een Hoofdstuk toe te wijden, aan eene beredeneerde voorstelling van de wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat in ons nieuw gevestigd Koningrijk, als geenszins te stellen beneden die van *Noord-Amerika*; ten einde alzoo te doen blijken, dat het Nederlandsche Rijk, bij overnemen der algeheele Noord Amerikaansche Kerk- en Staats-afscheiding, verre na geene winst zou doen.

Wij willen weder de orde van behandeling met des Schrijvers eigen' woorden opgeven.

„In eene eerste afdeeling, (zegt hij,) zal ik eerst mij toeleggen om, wat ik het N. Amerikaansch *ideaal* of liever nog *principe* noem, en hetwelk ook inderdaad de geest en het onderscheidend kenmerk is van de N. Amerikaansche instelling, in eenige hoofdtrekken te beschrijven; ten andere zal ik van de werkelijk N. Amerikaansche instelling, dat is, zoo als zij naar het voorschrift van de *Unie-acte* en de grondwetten der onderscheidene Staten, of ook bij gebruik, hetzij overgebleven of nieuw ingevoerd gebruik, in werkelijkheid bestaat, een onderscheiden berigt zoeken te geven. De tweede en voornaamste afdeeling zal vervolgens aan het straks beschreven betoog gewijd zijn. Zij moet, in overeenstemming met de eerste, tweeledig zijn; eerst, doch kortelijk, met opzigt tot de N. Amerikaansche instelling, zoo als wij die in der daad aantreffen, bewijzen, dat zij althans boven de Nederlandsche geene voorkeur verdient; ten andere en breeder in het licht stellen, dat ook het N. Amerikaansche *beginsel* voor den Nederlandschen bodem weinig voegen zou, en zelfs over het geheel in geene groote mate is aan te prijzen."

BROES heeft, volgens dit wel overwogen plan, de zaken naauwkeurig uit een gezet, en het geheel

heel zoo wel beredeneerd, met in het midden brengen zelfs en beantwoorden van allerlei meer of minder schijnbare bedenkingen, dat men inderdaad niet aarſelen kan, om er zijne toestemming aan te geven en op te merken, dat *Nederland* ook ten dezen opzigte, boven *Noord-Amerika*, verre de voorkeur heeft, en den voorrang verdient.

Dit belangrijk Hoofdstuk wordt besloten met een aanhangsel over het nog voortdurend gebruik, om eereteekenen te stichten in gebouwen der afgeschafte Staatskerk; gebouwen, welke thans tot den eigendom en het beheer van bijzondere Kerkgemeenten zijn overgegaan. Dat dit hier afgekeurd wordt, gevoelt men reeds uit de gebezigde woorden eenigermate, en het kan dus niemand verwonderen, dat BROES hiertoe andere voorstellen in bedenking geeft, waardoor zijnes erachtens het doel beter kon getroffen worden. Men leze dit in het werk zelve, en late er zijne gedachten over gaan. Het beginsel, waarvan BROES hier uitgaat, is ten minsten deugdelijk.

Tot het vierde, of laatste Hoofdstuk gevorderd zijnde. meenden wij meer te moeten verwachten, dan ons de lezing vervolgens opleverde. Wij werden dus in zekeren opzigte ter leur gesteld, daar wij den Schrijver zelven hoorden verklaren:

„ De drie Hoofdstukken afgewerkt zijnde, heb ik mij, naar de beschrevene schrijforde, gezet, om de gezegde vraag van het vierde of laatste Hoofdstuk te beantwoorden; om ten antwoorde op dezelve ettelijke verbeteringen voor te slaan, welke bij het Nederlandsche gebouw van Kerk- en Staatsbetrekking, zonder dat in het minste om te keeren, allengskens, in tijd en wijle, en bij gelegenheden van architekts-inspectie, welke ook bij de best ingerigte en zorgvuldigst onder-

hou-

houdene gebouwen gebruikelijk is, zouden kunnen aangebragt worden. Doch naauwelijks was ik begonnen de ſtof hier toe te verzamelen, of ik zag mij uiterst verlegen en verward. Ik bemerkte, namelijk, dat al wat nu in het laatſte Hoofdſtuk moest gezegd worden, alreeds gezegd was; zulks door de vroegere Afdeelingen en vooral door de laatſte, bij onordelijke *anticipatie*, zijnde ingenomen."

„ Men oordeele over de mate mijner verlegenheid. Zij is echter allengskens bedaard geworden, als ik begon in te zien, dat het kwaad, uit mijn vooruitloopen geboren, niet de zaken, maar alleen de orde en den vorm betrof, en door den goedgunſtigen lezer ligt zou te verhelpen zijn, indien hij zich de niet zeer groote moeite gaf, om het te vroeg geſtelde naar de ordelijke plaats, dat is, naar dit laatſte Hoofdſtuk, over te brengen. En ten ſlotte begon ik nu zelfs te vermoeden, dat de misſtelling met zeker donker overleg mogt geſchied zijn, buiten klaar bewust zijn en toch uit geneigdheid van den schrijver ontſtaan; namelijk uit bezorgdheid, dat hij, een man van weinig betrekking tot het Kerk- en van geene in het geheel tot het Staats beſtuur, ſchijnen mogt als medicijnmeester te willen optreden, die, en wel ongeroepen, ten behoeve van het meer of min ongeſtelde ligchaam zuiverings en verſterkingsmiddelen voorſchrijft, een ſchijn die hem tot onbeſcheidene aanmatiging kon worden toegerekend en hem zelven niet het minſte hinderlijk zijn zou. Namelijk, geheel ongezocht kwam het mij, op mijnen weg, voor, om tegen hen, die aan de N. Amerikaanſche Kerk- en Staatsbetrekking de groote voorkeus geven, en bijzonder omdat zij met geen Roomsch Concordaat in het minst zich inlaat, haar hoogen lof toekennen, de Nederlandſche inſtelling te handhaven en te verdedi-

digen; ik vond tot dat einde aan mijne partij te antwoorden: „wat bij uwe zoo geliefkoosde verordening beter mag zijn en aan de Nederlandsche te berispen wezen, is van een zoo beslissend belang niet; ligt ware dat door eenige verschikking te verhelpen, en ten opzigte van een Concordaat moogt ge u volkomen gerust stellen!" Maar is het nu wel vreemd, dat ik door deze gelegenheid, welke mij voorkwam, om, in het ambt van pleitbezorger voor de bestaande instelling, veel eer dan in de hoedanigheid van berisper en betweter, enkele in mijn oog begeerlijke verbeteringen te vermelden, mij liet medevoeren, of zelfs gretig die te baat nam? Gewis zou ik van mij niet verkrijgen kunnen, op eene andere dan deze kiesche wijze iets gebrekkigs in onze Nederlandsche inrigting aan te wijzen, wél overtuigd, dat zij over het geheel is goed te keuren, en aan de N. Amerikaansche, hoe luid ook door velen geroemd, doorgaans voor te trekken."

Hiermede vergenoegen wij ons dus, en dat te liever, omdat eene naauwkeurige lezing van het voorgaande, des Schrijvers denkwijze ten dezen ook niet alleen genoeg doet kennen, maar ook, naardien wij ons met den schranderen beoordeelaar volkomen overtuigd houden, dat men ten dezen nimmer eene zoo hooge mate van volkomenheid bereiken zal, welke niets te wenschen of te bedillen zoude overlaten, en wij ook zeer twijfelen, of het zelfs wel wenschelijk zoude zijn, in de gegevene omstandigheden, al weder aan het maken van veranderingen te denken.

Wij zijn dus tot het einde onzer beschouwing genaderd, van dit, gelijk BROES het zelf noemt, *bloot populair* geschrift, maar het welk toch, naar onze overtuiging, om doel te treffen, nog al eenige kundigheden vordert, en een behoorlijk geoefend oordeel.

Over

Over 't geheel zal men bevinden reden te hebben, om met dit Deel ook te vreden te zijn, en te erkennen, dat het met de vorige een belangrijk geheel uitmaakt. Het zou trouwens ook het onmogelijke te vorderen moeten heeten, indien men van zoodanig eene behandeling verlangde, dat dezelve in alles en aan allen voldoen zou. Ieder heeft zijne wijze van zien en beschouwen, maar dit kunnen wij met volle overtuiging verklaren, dat geen onpartijdig beoordeelaar dit werk lezen zal, zonder hulde te doen aan de bekwaamheid des Schrijvers, en het overal duidelijk doorstralend doel te roemen, om den Nederlander dankbaar voor zijne voorregten te maken, en hem te bewegen, om daarvan het nuttigst gebruik te maken.

De Eerw. BROES, handelt geheel als Eclecticus, en om dit door allen te beter te doen verstaan, en tevens het kenmerkende van dit werk dus nog te meer in 't oog te doen vallen, willen wij tot slot hem hier nog eens zelven doen hooren:

„ Gaarne ga ik tusschen goed- en afkeuren, overnemen en verwerpen in het midden door. Zoodanige *Eclectica* behoort eigenhandig tot mijn ondernomene taak, welke is onderling vergelijken en waarderen van den N. Amerikaanschen en Nederlandschen kerk- en staatsvorm. En pleeg niet de *Eclectische* school, bij haar oordeelen, hetzij over volken of bijzondere personen, over zamenstellen van waarheden of staatsinrigtingen, boven andere, groote aanprijzing te verdienen? Zij betracht de wijsheid, door van alles het ware en goede te kiezen; zij handhaaft onpartijdigheid, door niets uit vooroordeel of om twisting te verwerpen; zij legt zich op liefde en bescheidenheid toe, door zelfs, waar over het geheel te berispen is, het eene of andere als nuttig te prijzen en over te nemen. Met volgzaamheid einde.

delijk paart zij eene waardige zelfstandigheid, door in geen geval, om het hoog gezag van voorbeelden, of om luide aanprijzingen, het minder goede in te ruilen tegen het veel betere, waarvan men in het werkelijke bezit is. Naar het woord van den Apostel des Heeren, *beproeft zij alle dingen, en behoudt het goede*:

Op dit eerste Stuk van het laatste Deel, heeft BROES nog een tweede Stuk laten volgen, waarin bijlagen geleverd worden; doch daarvan kunnen wij nu geene melding maken, en wachten daarmede dus tot eene volgende gelegenheid.

Geschiedenis van de LANDVERHUIZING *der Evangelische Saltsburgers, in den jare 1732. Eene bijdrage tot de Kerkelijke Geschiedenis. Naar de bronnen bewerkt door* KARL PANSE.

> Le faux zèle est un tyran, qui depeuple les provinces. La tolerance est une tendre mère, qui les rend florissantes.
>
> *Memoires pour servir à l'histoire de Brandenbourg.*

Uit het Hoogduitsch. Te Groningen, *bij* W. Zuidema, 1832. 202 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1 : 80.

Dit Boekdeeltje behelst eene korte beschrijving van de lotgevallen dier *Saltsburgers*, welke juist een eeuw geleden, (in 1732) om het Evangelisch geloof uit hun Vaderland verdreven, door Pruissen werden opgenomen, en in *Lithauen* zich hebben nedergezet, alwaar thans nog hunne nakomelingen het onwaardeerbaar voorregt genieten van het bezit der gewetens vrijheid en van eene bloeijende welvaart. Om meer dan ééne reden moet ook voor den Nederlander de herinnering daar-

daaraan belangrijk voorkomen. Te weten, niet alleen, omdat zij dus ook zich te meer leert verheugen, over die groote voorregten, welke hij in zijn Land genieten mag, maar ook, vermits hij hierbij zijne brave voorouders zich mag voorstellen, die door de ongelukkige, en wegens hun gezuiverd geloof zoo jammerlijk mishandelde, *Saltsburgers* zich aan te trekken en hen krachtdadig te ondersteunen, met raad en daad getoond hebben, dat zij de zaak der gewetens vrijheid hoog waardeerden, en alzoo ook niets vuriger verlangden, dan dat ook hunne mede-christenen, waar zij ook wonen mogten, daarvan het zaligst genot zouden hebben.

De Heer PANSE heeft, volgens zijne eigene verzekering, welke wij volkomen gelooven, er jaren aan gearbeid, en dit zijn nuttig werkje aan den Koning van Pruissen opgedragen.

Het was wel waardig in het Nederduitsch overgebragt te worden, als belangrijk voor den Protestantschen Nederlander.

„Immers hier (gelijk de Overzetter te regt aanmerkt) wordt gewaagd van eene gebeurtenis, welke de zegepraal verkondigt van het Evangelie over het rijk der duisternis! Want offchoon het niet zoo zeer de uitwendige grootheid der gebeurtenis is, welke ons treft, het is die inwendige zedelijke kracht des Evangelischen geloofs, waardoor deze eenvoudige bergbewoners zich boven alle leed verhieven en vasthielden aan hunnen God, zonder zich te bezoedelen met eenen misdadigen opstand. Zoo ooit, dan hebben ook zij de uitspraak des Apostels bekrachtigd: *dit is de overwinning, die de wereld overwint, namelijk ons geloof!*"

„Voorts kan de *Katholijke* Nederlander hier leeren, welke onzuivere oogmerken en schandelijke bedoelingen er dikwijls onder het masker van

ijver voor de Kerk zijn verborgen, welke misdaden en gruwelen er onder dat masker zijn gepleegd, en dat het Jezuitisme even zoo min der Katholijken waarachtig geluk bedoelt, als het der Protestanten rust en vrede kan verdragen. Elk wie ooren heeft om te hooren en oogen om te zien, hoore en zie!, dat het Evangelisch geloof nooit iemand beleedigd, nooit de rust der staten verstoord heeft, maar dat juist door dat geloof rust en vrede bevorderd en liefde en menschengeluk gekweekt worden."

De Schrijver heeft zijn werkje in drie boeken verdeeld. In het eerste geeft hij eene naar waarheid ingerigte geschiedkundige schets van het gebeurde, tot aan den *Grooten Raad*, of het zoogenoemde Zoutverbond van den 5 Augustus 1731.

Met eene oordeelkundige beschouwing van de uitwerking daarvan, houdt het tweede boek den lezer bezig.

In het derde wordt de geschiedenis vervolgd, om een denkbeeld te geven van het bittere der dagen van rampspoed, welke de Evangelische *Saltsburgers* hebben moeten verduren, tot het jaar 1731; terwijl tot slot hier bijgevoegd is, eene aanwijzing van die betere dagen, welke hierop voor hen aanbraken. Levendig maar kort is hier hunne aankomst in *Lithauwen* geschetst, en het eerste gevolg der betrekking van dit hun nieuw Vaderland.

Wij nemen gaarne het volgende hier uit over:

„Dit gewest, met meiren en vloeden doorsneden en dankbaar voor de vlijt aan hetzelve besteed, werd van nu af aan de werkplaats van nijvere krachten; onbevolkte oorden werden afgemeten. verdeeld en verlevendigd; de familien, door banden des bloeds en der vriendschap aan elkaâr verbonden, bouwden naast elkander hare nieu-

nieuwe haardsteden, waartoe aan haar de bouwstoffen edelmoedig werden geleverd. De oude bezigheden, waaraan zij in hun Vaderland gewoon waren, keerden weder; zoodat deze wereld den hemel der *Germanen* geleek, alwaar elk in zijn voormalig beroep werkzaam is; de huizen rezen bij honderden uit den grond op, terwijl de bewoners zich wederom in hunne gemeenten, als te voren, vereenigd zagen, waaruit slechts de Landvoogd was weggebleven, die hen zoo dikwerf had doen beven; voorts werd hij, die nog geene eigene woning kon erlangen, van levensmiddelen voorzien. In den tijd van drie jaren werd er eene *Nieuwstad* aangebouwd, en eer de volgende zomer was ten einde geloopen, bedekten nieuwe dorpen en hoeven de voormaals ontvolkte beemden. Scholen en kerken rezen op, jonge kudden graasden weder op de grasrijke weiden, en de bekwame Saltsburger, die te voren aan zijne Alpen een stuk gronds voor zijne zaden wist te ontwoekeren, leerde thans schuitjes bouwen en het water aan zich onderwerpen. Aller handwerken meesters en gezellen verkregen vrij burger- en gilderegt, voorts ter bebouwing van woeste plaatsen, behalve de ruwe stoffen, vijftien daalders ten honderd naar de waarde der woning; in de steden genoten zij één jaar, en degenen die zich hier gingen nederzetten, gedurende negen jaren, vrijdom van alle burgerlijke lasten, en even zoo op het land. Even snel als de *Saltsburgsche* gewesten ontvolkt werden, daagde de dag eener nieuwe kultuur in *Lithauen* op en riep de oude welvaart, welke sinds jaren uit deze gewesten was ontvloden, terug. Onledig met de gedachte aan zijne schepping, liet de Koning nog in den zomer, terwijl gansche scharen van emigranten zijne landen binnen rukten, in *Regensburg* bekend maken, dat elk, wie komen mogt

zou opgenomen worden, al steeg ook het aantal nog over de tienduizend."

De Overzetter verklaart, uit vrees, dat het boekje anders te veel zoude zijn uitgedijd, zich van breedere en overvloediger aanteekeningen te hebben onthouden. Ons komt het ondertusschen voor, dat hij voor velen eene aangename dienst zoude bewezen hebben, met van de gelegenheid, om er eenige belangrijke aanteekeningen bij te voegen, zich te bedienen. Gaarne zou men daarvoor eenige stuivers meer betaald hebben.

Ondertusschen prijzen wij nu deze overzetting zeer aan, en twijfelen er geen oogenblik aan, of zij zal door velen met belangstelling gelezen worden.

Het *Exulantenlied* is te regt, als een meer zeldzaam geworden Dichtstuk van dien tijd, hier achter aan geplaatst, en des Vertalers vriend heeft zich verdienstelijk gemaakt, door deszelfs wel gelukte vertaling insgelijks in gebonden rede.

De Familie VAN WAARDENSTEIN. *Gesprekken over de Leer der Christenen. Eerste Deel. Te* 's Gravenhage, *bij* G. Vervloet, 1832. *VIII en* 284 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 20.

De ongenoemde Schrijver zegt: „ Voornamelijk het van tijd tot tijd verschijnen van menigvuldige vlugschriftjes van godsdienstigen inhoud, van welke vele, helaas! maar al te zeer de strekking hebben, om, door het voorstaan en verbreiden eener bekrompene en gestrenge Godsdienstleer, der dweepzucht voedsel te verschaffen, de christelijke liefde te verminderen, en den welmeenenden, maar minder doorzigtigen Christen, noode-

delooze angsten en bekommeringen te veroorzaken, heeft mij op het denkbeeld gebragt, dat het, hoe veel er ook anders, in onzen tijd, over de Godsdienst reeds geschreven is, welligt noch ongepast noch overtollig zijn zoude, in even zulke kleine gedeelten, een werk het licht te doen zien, waarin de leer der Christenen zal worden voorgedragen, naar die mildere beginselen, welke door het gezond verstand evenzeer gewenscht als gebillijkt worden, en door welker aanneming wij, althans naar mijn inzien, het best beantwoorden aan de liefderijke bedoelingen van JEZUS en zijne Apostelen, zoo duidelijk in het Evangelie uitgedrukt. Ik wenschte alzoo mijne christelijke Landgenooten overtuigend te doen zien, dat men, om eene vrije en verlichte denkwijze, omtrent de Godsdienst, aan te nemen, geheel geen *deist* of zelfs geen *rationalist* behoeft te zijn, noch eenige der ons in het Evangelie geopenbaarde waarheden behoeft te verwerpen of te betwijfelen; maar dat zulk eene denkwijze veelmeer aanleiding geeft, om de waarheid, op goede en proefhoudende gronden, voor te staan en te verdedigen."

„Tot dat einde heb ik mij voorgesteld, om eerst te onderzoeken, wat wij, enkel door het gebruiken onzer rede, omtrent God en Godsdienst weten en vermoeden kunnen, ten einde daardoor onze volstrekte behoefte aan eene Goddelijke Openbaring in het licht te stellen; vervolgens de gronden te ontwikkelen, waarop wij onzen Bijbel voor het boek dier openbaring houden kunnen; en daarna de waarheden van de Godsdienst, zoo als zij in dezen Bijbel ons geleerd worden, stuksgewijze te behandelen. Alles, echter, zonder mij aan eenige stelselmatige orde slaafsch te binden. Integendeel wil ik gelijk zijn aan den reiziger, die, wanneer hij, op zijnen weg, iets aantreft,

 dat

dat hem bijzonder fraai of merkwaardig voorkomt daarbij weleens wat langer blijft vertoeven, en ook tusfchenbeide eens een zijpad inflaat, om iets belangrijks te bezien, doch daarna, echter, telkens tot zijnen eigenlijken reisweg wederkeert en dien vervolgt."

Hierdoor kent men dus het doel en de ftrekking van dit reeds te voren, bij een uitvoerig berigt, aangekondigd werk, waarvan wij het eerfte deel nu voor ons genomen hebben, om er den lezer een weinig mede bezig te houden.

Dit deel behelst XX Gefprekken, te weten:

I. Waarde des Christendoms. II. Waarde van het Protestantisme. III. Ons aanwezen. IV. Ons leven. V. De mensch. VI. Ons ligchaam. VII. Onze ziel. VIII. During der ziel. IX. Onze zielsvermogens. X. Onze oorfprong. XI. Onze beftemming. XII. Ons geluk. XIII. Opmerkzaamheid. XIV. Het aanzijn der Wereld. XV. Gods aanwezen. XVI. Gods wijsheid XVII. Gods goedheid. XVIII. Gods billijkheid. XIX. Algemeen geloof aan God. XX Godsdienst.

Omtrent de inkleeding wordt men door de inleiding ingelicht. Mevrouw VAN WAARDENSTEIN met hare Dochteren HENRIETTE en LOUISE, en Zonen ADOLF, EDUARD en CHRISTIAAN, waarvan de eerfte Zee-Officier, de tweede Koopman en de derde Predikant was, allen in het Sticht van *Utrecht*, op een aangenaam gelegen dorp woonachtig, komen hier in gefprek voor, terwijl de jongfte Dochter LOUISE, in het bijzijn ook van eene reeds bejaarde, getrouwe dienstbare ANNA, die tot dit huisgezin opgenomen dat zoo vriendelijk verzocht, alzoo Godsdienftig onderwijs ontvangt. LOUISE had namelijk nog geene belijdenis gedaan, en deze werd nu daartoe in de tegenwoordigheid van alle de genoemden, door haren Broeder, een zeer waardig Predikant, die met de noodige kun-

kundigheden een opgeruimd en beminnelijk karakter vereenigde, onderwezen. Dat onderwijs geschiedde in een ongedwongen' vorm, bij wijze van gesprekken; en het zijn die gesprekken, welker uitgave met dit doel is aangevangen.

Die vorm is niet kwalijk uitgedacht, en de Schrijver heeft zich wel moeite gegeven, om de personen in hunne denkwijze en karakter altoos te laten spreken. Daardoor hebben deze gesprekken iets eigenaardigs, zijn ze regt onderhoudend, en erlangde de Schrijver de beste gelegenheid om te zeggen, wat hij leeren wilde. 't Is zoo, men kan op dien vorm wel eenige aanmerkingen maken; de uitvallen bijzonder van den Zee-Officier zijn wel soms wat los en ruw, de toon zal hier of daar wel eens wat luchtig voorkomen; maar blijkbaar had de Schrijver daarvoor steeds zijne redenen, over 't geheel is het waarlijk zeer goed uitgevallen, en het doel met en bij de inkleeding verdient eervolle vermelding.

De Predikant vooral, als de persoon, door wien de Schrijver spreekt, handhaaft voortreffelijk zijn karakter, betoont zich aan alle kanten geschikt, tot het geven van goed Godsdienstig onderwijs, en spreekt zoo dat men hem hoog moet achten, en velen veel van hem leeren kunnen.

Hij is beschaafd, kundig, vriendelijk, ernstig, gevat, met één woord zoo regt de man, om de twijfelaars tot staan, de ongeloovigen tot nadenken, de ligtzinnigen tot zwijgen, en de naar verlichte kennis in de Godsdienst hakende, tot vraagbaak en leidsman te verstrekken.

De Moeder is overal de achtingwaardige Vrouw, en komt steeds voor, als eene matrone voor welke men eerbied en liefde gevoelen moet, daar zij niet alleen hare kinderen, hoe verschillend ook van karakter en aanzien, bemint, maar

 ook

ook een zeer gezond verstand bezit, voor de ware Godsdienst geheel is ingenomen, en niets vuriger verlangt, dan dat alle de haren met haar derzelver weldadigen invloed en zegenrijke gevolgen in eene ruime mate mogen ondervinden.

De behandelde (boven door ons naar den inhoud opgegevene) onderwerpen, worden hier mensch-, ziel- en oordeelkundig behandeld, en leveren overal aangename bewijzen op van des Schrijvers bekwaamheid, om naar de behoefte van den tijd Godsdienstig onderwijs te geven, bijzonder aan een beschaafd publiek, en aan de hoogere standen in de maatschappij.

Bij den eersten opslag zullen wel eenige redeneringen hier voorkomende, aan sommigen wat al te diepzinnig, of zelfs ook misschien minder noodzakelijk voorkomen; edoch voor iemand, die meer bekend is met de geschiedenis van onzen tijd en met een aantal geschriften, van tijd tot tijd in het licht verschenen, zal dit niet alleen niet hinderlijk schijnen, maar zelfs voor de eigenlijke bedoelde lezers en lezeressen blijken, het werk des te meer belangrijk te maken.

Wij voor ons aarselen dan ook geen oogenblik, om den Schrijver ons genoegen te kennen te geven, dat hij dit zijn geschrift over de Godsdienst het licht doet zien. Wij hebben dit eerste deel althans allezins aanbevelingswaardig bevonden, en prijzen de opmerkzame lezing er ten sterksten van aan, ons overtuigd houdende, dat het voor velen onder den Goddelijken zegen nuttig werken zal. Men zal door hetzelve ongevoelig voor onze schoone redelijke Godsdienst meer worden ingenomen, en zien hoe ijdel alle redeneringen zijn van het ongeloof, om derzelver kracht, invloed en troost te verzwakken.

Met verlangen zien wij naar het vervolg uit,

en

en hopen, dat de schrijver daarin niet minder gelukkig slagen zal.

Met het volgend staaltje, besluiten wij nu onze beschouwing:

„ CHRISTIAAN. Wel, in welke gevallen, zoudt gij denken, dat iemands werk de kenmerken zijner wijsheid draagt?"

„ LOUISE. Ik zou denken, wanneer het behoorlijk in orde is, een nuttig oogmerk heeft, en daaraan voldoende beantwoordt."

„ CHRISTIAAN. Dit uw oordeel is zeer juist; en dit alles treffen wij ook werkelijk in Gods schepping aan. Vertegenwoordigen wij ons toch, voor zoo verre onze verbeelding ons zulks toelaat, dat onmetelijk heelal, met deszelfs ontelbaar heerleger van zonnen en wereldbollen, waarvan de meesten, uit hoofde van hunnen verbazenden afstand, ons gezigt ontwijken, of zich, zelfs aan het door kunst gewapend oog, als naauwlijks merkbare lichtende stipjes voordoen; en nemen wij dan in aanmerking, dat de soortelijke zwaarte van elk dier wereldbollen zoo juist berekend en zoo evenredig verdeeld is, dat zij, in de vloeistof, waarin zij zich bewegen, altijd elk op eenen verschillenden afstand van het hen aantrekkend middenpunt, om hetwelk zij zich bewegen, en dat wel in een behoorlijk evenwigt, gehouden worden; zoodat zij, ook ondanks het onderling verschil en de vervaarlijke snelheid hunner bewegingen, nimmer tegen elkander botsen, of elkanders loop belemmeren; en schoon zij zich, schijnbaar, vrij bewegen, nogtans hunnen omloop, met zoo veel gelijkmatigheid, en in eenen zoo juist bepaalden tijd, volbrengen, dat het ons, in zoo verre wij hen met ons gezigt bereiken kunnen, altijd mogelijk is, om, ook zelfs bij de kleinste tijdsverdeeling, het juiste oogenblik van hunne verschijning, in een

aangewezen punt des hemels, reeds eeuwen te vóren, met onmisbare zekerheid te berekenen: en wie gevoelt zich dan niet, tot de hoogste mate van bewondering, opgetogen, wanneer hij zich de alles omvattende wijsheid poogt voor den geest te brengen, die noodzakelijk gevorderd werd, tot het uitdenken en in werking brengen van eene zoo naauwkeurige orde, bij eene zoo oneindige verscheidenheid? En, evenwel, hoe klein en nietig is dan, gewis, nog dat gedeelte, hetwelk voor onzen blik toegankelijk is, in vergelijking met het onbegrensd geheel! Dit alles enkel toe te schrijven aan de werking eener redelooze kracht, die niets meer dan een gevolg zijn zou van de wijze van bestaan of zamenstelling der dingen zelve, behoort dan, voorzeker, toch wel onder de ergste en plompste dwaasheden, die ooit in eenig menschelijk brein zijn opgekomen; en wat ons, bij eene bloot wijsgeerige en geheel afgetrokkene beschouwing van Gods magt, dan ook, in dezen, als minder zeker, of althans als minder duidelijk bewijsbaar, zoude mogen voorkomen, wordt ons, ook reeds bij den eersten vlugtigen blik, dien wij op de onloochenbare en overal aanwezige blijken zijner wijsheid werpen, zoo heerlijk en voldingend opgehelderd en bevestigd, dat ieder overschot van twijfel aan het werkelijk aanwezen eener hoogst volmaakte, en van al het stoffelijke ten eenemaal onderscheidene en onafhankelijke Godheid, in den redelijken mensch, niet anders dan misdadig kan gerekend worden."

„ Eduard. En waarom dat?"

„ Christiaan. Omdat ook zelfs de minst nadenkende ligt begrijpen kan, dat in geene bloote uitwerksels eener redelooze kracht, die aan geen hooger redelijk Wezen of beginsel onderworpen of haar bestaan verschuldigd ware, bij mogelijkheid,

heid, die schoone orde heerschen kon; en dat, derhalve, eene schepping, die, enkel door zulk eene kracht, in stand gehouden en bestuurd wierd, slechts te ordeloozer en verwarder zijn moest. naar mate de gezegde kracht onbepaalder en algemeener werkte."

„ ADOLF. Maar alle menschen zijn toch geene sterrekundigen; en ik durf wel wedden, dat de meesten, van alles wat gij daar zoo even opgenoemd hebt, hoegenaamd niets weten."

„ CHRISTIAAN. Men behoeft ook juist geen sterrekundige te zijn, of zelfs van de zamenstelling der schepping, buiten onzen aardbol, iets te weten, om zich van de Goddelijke wijsheid, door hetgeen men van hare werken ziet, ten volle te kunnen overtuigen, en haar, met aanbidding, te bewonderen; daar toch de beschouwing, ook slechts van het kleinste deel dier schepping, ons, ten aanzien van Gods wijsheid, onmisbaar tot hetzelfde besluit moet leiden, als die van het groot geheel. Beschouwen wij toch, met eenige opmerkzaamheid, den bol, dien wij bewonen, en zien wij hoe hij, door eene bewonderenswaardige evenredigheid in de verdeeling der onderscheidene hoofdstoffen, waaruit hij is zamengesteld, tot een vast geheel gevormd en in evenwigt gehouden, zijnen omloop om de zon, met eene onbegrijpelijke, en toch zich zelve steeds zoo naauwkeurig gelijkblijvende snelheid, volbrengt, dat daaruit eene onafgebrokene, en in onverstoorbare orde voortgaande afwisseling van zomer en winter, dag en nacht op zijne oppervlakte ontstaat, waardoor zoowel de groei eener oneindige verscheidenheid van planten, als het leven van eene ontelbare menigte dierfoorten, welk alles buitendien geene plaats zou kunnen hebben, mogelijk en natuurlijk wordt, dewijl daardoor steeds de dampkringslucht in die gestadige bewe-

ging

ging wordt gehouden, die haar in staat stelt, om de onderscheidene, voor dien groei en dat leven, onmisbare stoffen op te nemen, en op alle plaatsen, in genoegzame hoeveelheid, aan te voeren; slaan wij tevens de natuurlijke gesteldheid van de oppervlakte der aarde gade, en zien wij, hoe de aldaar plaats vindende afwisseling van hemelhooge bergen en onpeilbare zeeën, van groenende wouden en dorre woestenijen, van vruchtbare velden en kale rotsen, van gloeijende zandwoestijnen en nimmer smeltende ijsklompen, datzelfde doeleinde moet bevorderen; en letten wij, eindelijk, tevens op die, voor het menschelijk verstand, nog altijd zoo geheimzinnige wetten van zwaarte en aantrekkingskracht, waardoor alle hier aanwezige ligchamen, in weêrwil hunner vrije beweegbaarheid, altijd in een zoo schoon verband gehouden worden; dan immers behoeven wij ons waarlijk, met onze beschouwingen, niet buiten den kring van den anders slechts middelmatigen bol onzer woning te verwijderen, om, *bij* het besef der goddelijke wijsheid, die in de *zamenstelling* van alle deze hare gewrochten en de daarin heerschende orde doorstraalt, van verwondering als te verstommen."

„ HENRIETTE. En als ons de zamenstelling van onze kleine aarde reeds zoo vele wonderen van Gods wijsheid oplevert, wat moet het dan wel zijn met die grootere ligchamen, zoo als, bij voorbeeld, een *Jupiter*, van wien ik wel eens gehoord heb, dat men wil kunnen berekenen, dat hij wel honderd malen grooter zijn moet."

„ CHRISTIAAN. Ja, HENRIETTE, nooit kunnen wij onze eigene geringheid, in tegenoverstelling van Gods onbegrijpelijke grootheid, dieper en levendiger gevoelen, dan bij eene zoodanige beschouwing. Onze aarde toch is, in het onmetelijk heelal, slechts een naauwelijks merkbaar stipje;

je; en heeft de Goddelijke wijsheid zich dan, in hare zamenstelling, reeds zoo luistervol verheerlijkt, dan is het immers ook meer dan waarschijnlijk, dat zulks met alle andere wereldbollen, hoe onnoemelijk groot hun aantal dan ook wezen moge, in geene mindere mate het geval zal zijn."

„ ADOLF. Als ik u zoo hoor praten, CHRISTIAAN, dan zou ik waarlijk wel lust krijgen, om er eens heen te reizen. Dat zou toch nog wat anders de moeite waardig zijn, dan een reisje naar *Oostindië*.

„ CHRISTIAAN. Dat zou het zeker; doch wij zouden er gewis niet dat genot van hebben, dat wij er ons, welligt, van voorstellen. Op deze aarde behooren wij, voor als nog, te huis, en daar zouden wij nu nog vreemdelingen wezen; en zijn onze begrippen nu nog te beperkt, om datgene, wat ons, reeds van onze geboorte af, onmiddelijk omringt, met eenige juistheid te leren kennen; hoe weinig zouden wij dan, welligt, bevatten van inrigtingen, die, hoedanig zij dan ook wezen mogen, toch zeker van de hier aanwezige weder grootelijks verschillen; daar toch wel, even als op deze aarde, zoo ook in de geheele schepping, overal verscheidenheid zal plaats vinden. Heeft God, daarenboven, alles met zoo veel wijsheid daargesteld, dan mogen wij ook veilig vertrouwen, dat Hij, met gelijke wijsheid, ook onze plaats, in zijne schepping, in overeenkomst met den aanleg en de vatbaarheden, ons door Hem geschonken, zal uitgekozen en berekend hebben; en dat dus het oord, waar wij ons thans bevinden, ook nu nog, voor ons, het beste en geschiktste is; zonder dat wij evenwel nu reeds bepalen kunnen, waar eenmaal onze verblijfplaats zijn zal, wanneer onze redelijke geest, aanvankelijk hier ontwikkeld,

voor

voor uitgebreidere beschouwingen en hoogere genietingen vatbaar zijn zal."

„EDUARD. Wanneer God zich echter, met het lot van elke bijzondere soort van schepselen, eens niet zoo opzettelijk bemoeide, zou deze uwe veronderstelling toch ook geheel niet kunnen doorgaan."

„CHRISTIAAN. De bewonderenswaardige goddelijke wijsheid, die, ook in het lot en de onderlinge betrekking der onderscheidene schepselsoorten, hier op aarde, doorstraalt, strekt ons tot eenen onmiskenbaren waarborg van Gods bemoeijing met dezelve. Niet enkel toch staan hier de onderscheidene rijken der natuur in eene zoo naauwe onderlinge betrekking tot elkander, dat het eene, altijd, voor de instandhouding van het andere onmisbaar is; zoo als, bij voorbeeld, de meeste dieren zich met planten voeden, terwijl hunne uitwerpselen, en zelfs hunne doode ligchamen, op hunne beurt, den groei van deze laatsten wederom bevorderen; en dezelfde stoffen, in den dampkring, die, voor het dierlijk leven, schadelijk zijn zouden, dat der planten moeten onderhouden, en door deze worden opgenomen; terwijl zij, wederkeerig, de zoodanige, als voor hunnen groei nadeelig, van zich werpen, die tot onderhouding van het dierlijk leven strekken moeten; maar ook de evenredigheid, waarin de onderscheidene schepselsoorten, op den aardbol, zijn verdeeld; en die ten gevolge heeft, dat, voor ieder schepsel, altijd het benoodigd levensonderhoud te vinden is, ter plaatse waar het zich bevindt; terwijl zoodanige diersoorten, die enkel van den roof bestaan, altijd schaars, en daarentegen die, welke wederom tot voedsel voor anderen strekken moeten, altijd overvloedig zijn, en zoo ook de gewassen in te

rui-

tuimeren overvloed voortkomen, naar mate het getal der wezens, die er zich mede moeten voeden, te aanmerkelijker is. Dit alles, en nog zoo veel meer, als ik hier ligt zou kunnen aanvoeren, bewijst ontegenzeggelijk, dat ook de onderscheidene schepselsoorten, wel degelijk, de voorwerpen zijn moeten van de aanhoudende bemoeijing der goddelijke wijsheid; en dat dus ook de wijze van hun bestaan, en de daarin heerschende orde, een onloochenbaar bewijs voor het bestaan dier wijsheid, en gevolgelijk, voor het werkelijk aanwezen eener Godheid, opleveren."

Beknopte HANDLEIDING *bij het onderwijs in de Leer des Geloofs en der Godzaligheid. Door* I. PRINS, *Predikant te* Amsterdam. *Te* Amsterdam, *bij* W. Brave, 1832. 48 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is* 20 *Cents.*

De Eerw. PRINS, die zich bijzonder verdienstelijk gemaakt heeft door zijne leerboekjes, over de Bijbelsche Geschiedenis, laat hierop dit over de Godsdienstleer, als daarmede in naauw verband staande, volgen

Men vindt hier geene vragen en antwoorden, om van buiten te leeren, maar stellingen met vragen onder dezelve, geschikt voor den Onderwijzer, om de leerlingen te toetsen, of zij weten en begrijpen, wat in de stelling vervat is.

Zich voorstellende, om Bijbelsche Godsdienstleer, en geene Godgeleerdheid aan de Leerlingen mede te deelen, heeft hij zich, zoo veel mogelijk van alle sijsthematische vormen en bepalingen trachten te onthouden.

Het boekje is in deze zes Lessen afgedeeld.

Eerste Les. Over den Bijbel, als bron der Godsdienstige kennis.

Twee-

Tweede Les. Over God.

Derde Les. Over den mensch.

Vierde Les. Over JEZUS CHRISTUS, den Middelaar Gods en der menſchen.

Vijfde Les. Over hetgeen er in ons vereischt wordt, om door JEZUS CHRISTUS zalig te worden; en

Zesde Les. Over den oorſprong, de hulpmiddelen en het geluk van een leven naar den wil en tot eer van God en den Zaligmaker.

Op de genoemde boekjes over de Bijbelſche Geſchiedenis, en het daarbij behoorend *Leesboek*, wordt gedurig hier terug gewezen, waardoor het vroeger genoten onderwijs herhaald en nuttig toegepast wordt.

„ Ik had, (zegt de Schrijver) dit boekje in *drie* boekjes kunnen ſplitſen. Ik heb dit echter niet willen doen, om niet het telkens aankoopen van een boekje noodzakelijk te maken: maar nu heb ik het zoo ingerigt, dat het tot *drieërlei* gebruik dienen kon."

„ Ik wilde *eerst* de ſtellingen, met de daarbij gevoegde Bijbelteksten en Bijbelſche voorbeelden, behandelen. — Wanneer de leerling daarin behoorlijk geoefend is, wilde ik, tot eene *tweede* behandeling, hem de vragen, met vooraangeplaatſte tittelijes, ter beantwoording opgeven. — Als hij ook daarmede zich nuttig heeft bezig gehouden, kunnen eindelijk de, tusſchen twee haakjes geplaatſte, vragen met hem behandeld worden: — zoo kan de Onderwijzer dit boekje met *eerstbeginnenden*, *eenigzinsgeoefenden* en *meergevorderden* op dezelfde katechizatie gebruiken, en alle te gelijk, ieder, naar de mate zijner bekwaamheid, daaruit onderwijzen."

Dit boekje levert een nieuw en aangenaam bewijs op, van des Eerw. Schrijvers bekwaamheid en zucht, om het Godsdienſtig onderwijs, zoo ge-

geschikt en nuttig mogelijk te maken, en wij zijn volkomen overtuigd, dat hetzelve, wel gebruikt wordende, blijken zal zeer geschikt te zijn, om goede leden te vormen voor de Christelijke Gemeente; waarom wij het daartoe hartelijk aanprijzen.

ERNST en LUIM, *door Mr.* P. S. SCHULL, *Advokaat te* Dordrecht, *en Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leijden.

Ernst wil getemperd zijn.
- HOOFT.

Te Dordrecht, *bij* Blussé *en* van Braam, 1829. *XIV en* 211 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 80.

De Heer SCHULL zegt in zijne Voorrede: „ De stukken in dezen bundel zijn den oorsprong verschuldigd aan de door mij opgenomene verpligting, om op mijne beurt bij te dragen in de vergaderingen van het Letterkundig en Wetenschappelijk Genootschap *Diversa sed Una*, en van de afdeeling der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, beide te Dordrecht gevestigd, terwijl derzelver verschijning in het openbaar voornamelijk aan de Heeren Uitgevers te wijten is."

„ Den lezer zullen zelden meer uiteenloopende geregten zijn voorgezet; echter hope ik, dat hij het doel van allen niet voorbij mag zien, namelijk de vereeniging van het nuttige met het aangename, zoo veel mijne geringe talenten dit vermogten. De spreuk van het Genootschap *Diversa sed Una*, voor hetwelk meestal deze stukken en stukjes vervaardigd zijn, is ook de vlag, waaronder wij deze voortbrengselen van onze snipperuren geplaatst willen hebben. *Le Pavillon couvre la mar-*

marchandise zegt het zeeregt. Deze aanmerking, hopen wij, dat tevens dienen mag, om de oppervlakkigheid en het niet behoorlijk uitwerken van sommige, zoo al niet te verdedigen, ten minste verschoonbaar te doen voorkomen.

Het eerste stuk is eene Verhandeling over de *verbeeldingskracht*, waarin de vragen beantwoord worden: wat verbeeldingskracht is, en hoe de voorwerpen op haar en zij op de voorwerpen werkt? Eenige goede en ter zake dienende aanmerkingen komen hier voor, maar op volledigheid maakt de Steller zelf geene aanspraak. Over het noodige bestuur van dit heerlijk vermogen van 's menschen geest, heeft de Schrijver zich dan ook niet opzettelijk verklaard, hoewel hij er in het slot eenigzins aan gedacht heeft.

N°. 2. heet eene *Proeve over den vorm*, en bestaat in eene luimige redenering, om de toehoorders op eene aangename wijze eenige oogenblikken bezig te houden.

De derde plaats beslaat hier eene Verhandeling over den stijl der Natuurbeschrijvers. SCHULL stelde zich daarbij voor, de vraag eens te beantwoorden: op welk eene wijze de Natuurlijke Historie moet worden geschreven? en zijne aanmerkingen met eenige proeven uit de werken van groote meesters te staven.

Gaarne geven wij aan het gevoelen van onzen Advocaat, hier ontwikkeld, onzen geheelen bijval. De hier gegevene aanmerkingen zijn juist en goed gestaafd; zij bewijzen het goed oordeel van den Schrijver. De ter staving aangehaalde voorbeelden vergoeden eenigzins het anders mingeschikte der stof voor eene Verhandeling.

Hierop volgt eene redevoering *over den moed*. Na eene beredeneerde omschrijving van den moed, als: bestaande in het *wel kennen*, *wel berekenen* en *wel bezigen* onzer natuurlijke en ze-

de-

delijke krachten in de maatfchappij, befchouwt SCHULL hier die drieledige verpligting afzonderlijk, doet zulks overtuigend en eindigt daarop met eene doelmatige peroratie.

N°. 5. Bevat een gefchiedkundig tafereel, of *het geflacht van* ARKEL; niet ongefchikt als aanvulling van een gezelfchappelijken lees-avond, daar het voor den beminnaar van de Vaderlandfche Gefchiedenis niet onbelangrijk is.

De marteldood van ANNA VAN HOVEN, in den jare 1597, bij *Brusfel* levende begraven, uit hoofde dat zij niet tegen hare betere overtuiging handelen wilde, in N°. 6. naar de gefchiedenis befchreven, is eene nog belangrijkere bijdrage.

In eenen luimigen trant is weder N°. 7. ingerigt, eene bijdrage geheeten, over de verdienften van den *Profijter*, welke eindigt met de fabel van PROMETHEUS, gedeeltelijk ten minften allegorisch voorgefteld; voor den kenner te weinig beteekenende, en voor den niet ingewijden minder verftaanbaar. Geheel deze bijdrage is ons niet zeer bevallen; ook verwonderde het ons I. KANT hier een van die fterren te hooren noemen, *van welke het licht geheel nog tot ons moet komen.*

Met eene proeve over de beoordeeling der voortbrengfelen van den menfchelijken geest, wordt dit bundeltje gefloten. De vragen worden daarin overwogen: wat verftaan wij door beoordeeling van de voortbrengfelen van den menfchelijken geest?

Wie zijn de bevoegde beoordeelaars en regters?

Wie zijn de bevoegde pleitbezorgers? En

Welke onderwerping zijn partijen fchuldig aan de gewijsden?

Hier heeft de Heer Advocaat aan beoordeelaren eenige wenken meenen te moeten geven, welke zij zijnes erachtens behoorden in 't oog te hou-

houden, en ter dezer gelegenheid zijn billijk ongenoegen uitgedrukt over de behandeling door sommigen den Heer NIESTRAS, (Lid van verdiensten van het Dordsche Genootschap *Diversa sed una*) aangedaan, zonder echter zijn Apologist te willen worden.

Wij dachten aan (het allerbelangrijkst werk!) de Lessen over de redekunst en fraaije Letteren door HUGO BLAIR, ook in onze moedertaal reeds voor de tweedemaal gedrukt, waarvan wij het gebruik ten sterksten blijven aanprijzen. Het zegt iets: *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*, en wij wenschen ook den Heer SCHULL toe, dat zijne redenen doorgaans het kenmerk van deze overtuiging dragen mogen, en dat hij alzoo, ook buiten zijne ambtsbetrekkingen, veel nut stichte, waartoe het zijn Ed. ook hier blijkt aan geene bekwaamheid te ontbreken.

Verschillende REIZEN *en lotgevallen van* S. ROORDA VAN EIJSINGA, *in leven Predikant en Schoolopziener te* Batavia, *Lid van het Bataviaasch Genootschap; Secretaris van het Hoofdbestuur van het Bijbel-Genootschap in Nederlandsch Indië, en Visitator der Kerken van* Makassar *en Molukſche Eilanden; mitsgaders die van deszelfs Zoon* P. P. ROORDA VAN EIJSINGA, *voormaals belast met het Departement van Inlandsche Zaken op* Java, *thans, als Secretaris der Residentie* Bantam, *met verlof in* Nederland. *Uitgegeven door laatstgemelden. Tweede Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij *en* Zoon, 1831. *VIII en* 408 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4 : 20.

Voor de maand Julij des verledenen jaars, hebben

ven

verden wij eene korte aanprijzende beschouwing van het eerste Deel, en willen dus nu ook van het tweede, hierop gevolgd, den lezer eenig berigt geven. Het vangt aan met het vervolg en slot der reizen in het eerste vervat, van *Batavia* naar *Makassar* en de *Moluksche Eilanden*, en wordt vervolgd door verschillende reizen en lotgevallen van P. P. ROORDA VAN EIJSINGA, den uitgever, behelzende: ontmoetingen en opmerkingen in *Frankrijk*, *Rio de Janeiro*, *Batavia*, over geheel *Java*, *Sumatra* en *Bangka*; mitsgaders rapporten over *Siam*, *Bali*, *Cochinchina*, *Borneo Proper* en de nog weinig bekende *Lampongs*, en eindigt met een staathuishoudkundige beschrijving van de Residentie *Buitenzorg*.

De eerste hier voorkomende aanteekeningen, zijn gedateerd den 21sten November 1822, en het Journal wordt alzoo vervolgd, met een uitstapje naar *Meros*, deelt nog eenige bijzonderheden mede van *Makassar*, en levert eindelijk de schets van des gemelden Predikants reis naar *Amboina*. Dezelfde manier van mededeelen treft men hier aan, als in het eerste gedeelte, door ons vermeld; gelijksoortig zijn ook de aanmerkingen hier van tijd tot tijd gemaakt, en ze zijn dus nu eens luimig en dan meer ernstig. Verscheidene merkwaardige bijzonderheden komen hier alzoo voor, welke den lezer met de landen en plaatsen eenigzins bekend maken, en met derzelver voortbrengsels, de zeden en manieren van de menschen; en die tevens doen zien, hoe het bij hen met kennis, beschaving en Godsdienst gesteld is; ja hoe veel er in dezen zou vallen te verbeteren. Van hetgeen Ds. R. VAN EIJSINGA, als Predikant deed, en als Opziener over het Schoolonderwijs, op deze reizen, overeenkomstig zijnen gewigtigen last, erlangt men in dit zijn gehouden Journaal ook berigt, zoo wel als van

zijne lotgevallen en ontmoetingen. Deze verscheidenheid maakt dan ook de lezing te onderhoudender, en geeft aanleiding tot nadenken en vrome wenschen. Onder de veelvuldige gelegenheids aanmerkingen, welke men hier aantreft, hopen wij dat eenige doel zullen treffen, onder andere ook deze uit *Tihulali*, op *Ceram* gemaakt:

„ Wij bezigtigden de negerij, die zindelijk, stil en lommerrijk is, met vele knappe huisjes, meer dan op andere plaatsen. Des meesters woning munt uit. Beneden wonen alleen Christenen, hoog in 't gebergte, op een' aanmerkelijken afstand, vindt men Alfoeren, die nu en dan afkomen. In Januarij dezes jaars hebben zij een onschuldig meisje van vijftien jaren, dat nog al lief geleerd had en op het punt stond, om aangenomen te worden, bij gelegenheid dat zij zich ging wasschen, of water wilde halen, gesneld. Is dat eene heldendaad van mannen, of een sluikmoord van lafaards?"

„ Intusschen leven de Christenen hier in gedurige vrees, want, mij naar het bad willende begeven, zag ik mij door eene gewapende menigte begeleid, die mij niet verliet. Hoe belangrijk zou het zijn, om hier de Alfoeren tot het Christendom over te halen! Hoe wenschelijk zelfs voor het Gouvernement, en voor de veiligheid der Christenen! Ook behoort dit niet onder de vrome wenschen, die nooit vervuld kunnen worden; neen! ik houde dit voor zeer mogelijk, zoo de zaak maar regt wordt aangevangen. Wanneer een zendeling van den echten stempel en met den regten geest bezield, zich met voorzigtigheid daaraan wil toewijden, zal het hem gewis gelukken. Een Christen opperhoofd moet een hoofd der Alfoeren noodigen; de zendeling komt er als het ware toevallig bij, maakt kennis, is vriendelijk, vraagt met deelneming naar verscheidene

voor-

voorwerpen en zaken, verzoekt de hoofden ook bij zich en onthaalt ze deftig. Daarop belooft hij eên tegenbezoek, dat vooraf moet bekend gemaakt worden. Hij neemt eenige snuisterijen van kralen, spijkers, glas, mesfen of Neurenbergsche waren mede, en deelt die uit. Nu is hij veilig en ieder zal hem ontzien. Hij moet de taal grondig leeren en vlug spreken, om vertellingen te doen, met nuttige en eenvoudige aanmerkingen doorweven, dan zal men hem lief krijgen. Laat hem daarbij een' tuin aanleggen, en een huis bouwen, dat regelmatig en gemakkelijk is, dan zal mèn zijne meerderheid zien en hem eerbied bewijzen. Weet hij iets van de natuur, kan hij kleine proeven doen, eene zon- of maaneclips voorzeggen, dan wint hij het vertrouwen en hem is de weg tot de harten gebaand. Hij moet de negerijen gedurig bezoeken en niet den moed laten zinken. Hij moet een godvruchtig hart bezitten, en op den bijstand des Hemels vertrouwen. Gewis, zijn werk zal niet ijdel zijn."

Eene Publicatie van den toenmaligen Gouverneur Generaal V. D. CAPELLEN, geteekend *Amboina*, den 15den April 1824, hier geplaatst, doet het verstand en hart van zijne Excellentie eère aan.

De Heer Uitgever vangt zijne berigten aan, met een verslag van 't geen hij aanteekende van zijnen togt als Luitenant, met de Armée, naar *Frankrijk* in 1815, heen en terug. Vervolgens spreekt hij van zijn besluit om naar de *Oost-Indiën* te gaan, en vermeldt de uitvoering daarvan, en eindelijk geeft hij den lezer kennis van zijn arrivement te *Batavia*, zijn eerste verblijf aldaar, zijn eervol ontslag uit de krijgsdienst, zijne benoeming als elève voor de inlandsche talen, en zijn reisje met eenen Doctor BLUME, die als Inspecteur over de Vaccine, door alle Residentiën van het Eiland zich begeven, en als Natuur-onder-

zoeker al het merkwaardige op *Java* nasporen moest, wordende alzoo tot slot hier mede opzettelijk van *Buitenzorg* melding gemaakt, zoo als boven gezegd is.

Ook deze aanteekeningen zijn hier en daar niet onbelangrijk, vooral in 't laatste gedeelte, kenmerken den ijverigen en belangstellenden waarnemer, en zullen over 't algemeen met genoegen gelezen worden.

Wordt dit reisverhaal vervolgd, gelijk wij verwachten, wij zullen er dan ook op zijnen tijd eenig verslag van geven. Met het berigt omtrent den Plantentuin te *Buitenzorg*, willen wij onze beschouwing besluiten:

„ De plantentuin te *Buitenzorg* is niet alleen de merkwaardigste van geheel *Java*, maar strekt ook *Neêrlands Indië* tot roem. Dezelve is aangelegd onder het oppertoezigt van den hoog geleerden professor REINWARDT, door de kundige heeren KENT en HOOPER, en is voor beminnaars van kruid- en landbouwkunde van groot belang. In dezen tuin zijn niet alleen onderscheidene planten en boomen van *Java's* hoogste bergtoppen, maar ook uit de *Molukkos*, *Bengalen*, *China*, *Japan*, *Brazilië* en *Europa* verzameld, en met zorg aangekweekt. De eik van het noorder halfrond heeft aldaar tot nabuur de kajoedjati, het sieraad der Javasche bosschen. De broodboom dient tot steun van de steeds klimmende banilleplant van *Zuid Amerika*; terwijl de pronk der Europesche bloemperken, de koningin der bloemen, de roos, haren geur verspreidt aan den voet van den als een' waaijer opschietenden waterboom, die te regt *l'arbre du voyageur* genoemd wordt. Een in vroegere jaren woeste grond, in de nabijheid van het paleis van den Gouverneur generaal gelegen, is thans in een' fraaijen lusthof herschapen, in welken het nuttige met het schoone gepaard

gaat

gaat. Natuur en kunst wedijveren, om denzelven tot een waar paradijs te maken, dat deszelfs oorsprong aan den Gouverneur-generaal VAN DER CAPELLEN te danken heeft."

Zeker is het lezen van dergelijke schriften meer aan te prijzen, dan van een aantal Romans, die niet zelden de verbeelding te zeer verhitten, en daardoor voor onervarenen zeer schadelijk werken kunnen. Een plaatje versiert dit Deel, voorstellende een gezigt op de bouwvallen van twee Brahmiensche Tempels, in de residentie *Bezoekje* op *Java.*

KARAKU, of de Kamschatdadl in Parijs. Door J. E. SCHUT. *Te* 's Gravenhage, *bij* A. Kloots, 1822. *VIII en* 117 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs f* 1 : 40.

Het *ridendo dicere verum* heeft ten allen tijde nog al ingang gevonden, en men kan ook niet ontkennen, dat zulks, wanneer het wel geschiedt, met genoegen niet alleen aangehoord kan worden, maar ook nut kan stichten. Schrijver dezes blijkt in deze overtuiging te deelen, en heeft daarom met dit Stukje eene proef willen nemen, hoe verre hij het in deze zoude kunnen brengen. Hij zegt en bewijst ook tevens onderscheidene reizen, dat hij geen Latijn of Grieksch verstaat, en dat is hem zoo kwalijk niet te nemen; maar waarom zich dan ook niet onthouden van het gebruik van zulke woorden, die nu zoo jammerlijk geradbraakt hier voorkomen, en een zoo belagchelijk figuur maken? De vinding, om een *Kamschatdaal* in *Parijs* te brengen en te laten redeneren, is niet onaardig; de Schrijver heeft ook van de hem dus gegevene gelegenheid

 goed

goed gebruik gemaakt, om op zijne humoristisch-komische wijze over de onderwerpen van den dag zijn gevoelen te zeggen, en menige waarheid onder het algemeen te brengen. Satijriek en sarcastisch is menige brok of uitval, en het geheel heeft ten doel, de gebreken en ondeugden van onze dagen te hekelen. *Frankrijk* en de *Belgen* zijn vooral niet vergeten. Ondertusschen wordt er wat veel omgehaald, en de schijn althans openbaart zich van snapperij en praatzucht, welke, zeer naar het gemeene overslaande, den indruk niet weinig verzwakt. Men behoeft maar den inhoud der VIII Hoofdstukken, vooraan geplaatst, in te zien, om er zich van te overtuigen. De brochure ondertusschen mag wel gelezen worden, en men zal zien, dat de Schrijver menigwerf hier den spijker regt op zijn kop geslagen heeft. Mogt de wereld maar wijzer worden, al ware het dan ook door de aanmerkingen van eenen zoogenaamden Kamschatdaal, die zich in *Europa* jammerlijk te leur gesteld vindt!

Met een klein staaltje ter proeve, nemen wij van dit karrikatuur werk affcheid:

„ Alle verdiensten er dus aan te *ontkennen*, zou ondankbaar zijn; het is genoeg dat het woord *non-interventie* — ik zeg het woord! — eene groote rol in de geschiedenis zal spelen; aan dit woord zal eene *nieuw soort* van vrijheid, vrede en goede trouw verbonden zijn, terwijl in de geschiedenis zal aangeteekend staan: in het jaar 1830 vond de onuitputtelijke, eerlijke en brave TALLEIJRAND de *non-interventie* uit, hoort volkeren en geslachten, *hij* vond ze uit!!! en bragt ze door geheel *Europa* in praktijk! — Zegt men u, dat het de schitterendste bedriegerij was, welke de staatkunde ooit gepleegd heeft. Gelooft het niet, want TALLEIJRAND vond ze uit! en wel in de eeuw der vrijheid en verlichting. Maar waarvoor

voor dient dit gebeuzel? Ziedaar wij vervallen weder in het zwak der oude wijven en kinderen! praatjes dienen maar voor de vaak. Eilieve het praten is toch zoo kwaad niet, vindt ge dit ook niet, mijnheer KARAKU?"

„ Ja dacht ik zoo bij mij zelven; maar gij zijt vooral een lastige ſnapper." —

„ Nu, vervolgde hij, de wijzen er buiten geſloten, want die amuſeren zich veeltijds met hun eigen ik, dan zien wij de rest van het respective en honorabele menſchdom, meestal, in eenen ſprekenden toeſtand, drukke mouvementen makende, en alzoo de verveling verdrijvende; maar geloof niets van hetgeen de menſchen veeltijds zeggen, want op de schaal der waarheid haalt een geheel raiſonnement dikwijls nog geen aasje. O! als de leugenaars eens tot ſtilzwijgen veroordeeld werden, welk eene doodelijke ſtilte zou er heerſchen, welk eene akelige eenzaamheid! Dan zwegen zeker de meeste wijsgeeren, zielverzorgers, medicijnmeesters en advokaten. En de diplomaten? O dien zoude zeker het eerst een ſlot op den mond gelegd worden, want die verſtaan de kunst meesterlijk; daarvoor zijn ze ook in de regten gepromoveerd; en het is dus niet zonder reden, dat men wel eens van dezen of genen zegt: hij kan praten als een advokaat; dat wil dan zoo veel zeggen, als: hij liegt, hij draait u een rad voor de oogen."

„ Dan ſchijnen uwe diplomaten niet veel goede trouw te bezitten, mogt ik zoo zeggen."

„ Hoe ſpreek je daar van goede trouw?"

„ Zeker, dat is een echt Kamſchatdaalsch woord."

„ Och, beste maat! hernam hij, hier houdt men dat voor gemeen en barbaarsch, de goede trouw is bij ons lang uit de mode, althans wat de politiek betreft. Hier en daar is ze echter, in

in het klein, nog niet geheel ontaard, en men vindt ze dan onder de burgerdeugden gerangschikt; in het groot is zij in de zee der staatkunde en op de klippen der diplomatie vergaan; men heeft wel alle moeite gedaan, om haar weder te vinden en van den bodem dier zee op te visschen, doch alles is vergeefs geweest, zoo dat men er een ander ding voor in de plaats heeft gesteld, en wel het *égoïsmus*, ofschoon onder eenen anderen naam, namelijk dien van regten van mensch en burger; ook wel dien van den vrede en het geluk van *Europa*; doch de meesten weten het wel, maar ze willen het niet weten, en het is immers altijd veel schooner, om de welvaart van *Europa* op den voorgrond te stellen, dan het lage en onteerende *égoismus*, die drijfveer van alle staatsligchamen en ligchaampjes, benevens derzelver naaste en verwijderde bestanddeelen; het schijnt dan, dat de welvaart van *Europa* aller aandacht bezig houdt, en dit is genoeg; want neemt men niet dikwijls den schijn voor het wezenlijke? Ja alles is schijn; de meeste vrije staten zijn waarlijk niet vrij; zij schijnen zulks, en de schijn is alleen in staat om de volken te bevredigen. Zoo was het altijd, zoo zal het altijd zijn; maar dit kan men de menschen met geene mogelijkheid beduiden. Ze vleijen zich zoo gaarne met hersenschimmen; ze leenen het oor zoo spoedig aan hoogdravende, bloemrijke en opgesmukte, theoretische voorstellingen, en ze vliegen met hunne gedachten zoo verbazend hoog, zonder den gezigteinder, waarnaar hunne wenschen reikhalzen, te kennen. Van daar dat de meesten ook zoo gemakkelijk te bedriegen en in de draaikolk der theoriën mede te slepen zijn. Zij nemen de taal der hartstogten voor de taal der overtuigende waarheid; zij verwarren de drogredenen met die, welke op zedelijke, natuurlijke en vooral mathematische grond-

ves-

westen berustende zijn; en eilieve! daar is nog al eenig onderscheid in: de taal der waarheid is eenvoudig en opregt; — van die der leugen kan men zeggen: *zij komt als een dief*; de taal der waarheid is duidelijk en kort, de andere ingewikkeld, omslagtig en onverstaanbaar; de laatste is een verderfelijk middel in de hand van elken fortuinzoeker."

De Kolonel DUVAR, *natuurlijke zoon van* NAPOLEON. *Eene levensgeschiedenis, door hem zelven beschreven. Naar het Fransch. Twee Deelen. Eerste Deel, IV en* 212 *bladzz. Tweede Deel, VIII en* 192 *Bladzz. Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1829. *In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 3:60.

In het eerste Hoofdstuk wordt den lezer berigt, dat deze levensgeschiedenis in handschrift door eenen Amerikaanschen Scheepskapitein te *Havre* ter lezing gegeven werd aan den bezorger der uitgave, met vergunning om er dat gebruik van te maken, hetwelk hij mogt goedvinden. Het handschrift was den Amerikaan door eenen Franschen Generaal Officier, die zich in N. Amerika had neergezet, en in zeer naauwe betrekkingen met den kleinen LEON DUVAR scheen te staan, verzegeld ter hand gesteld, met verzoek om, in *Frankrijk* gekomen, er zoodanig gebruik van te maken, als hij voegsaam zoude oordeelen, zonder het echter gedurende zijne reis te openen.

De Hollander J. DE Q.... las deze boekdeeltjes en begreep dezelve te moeten vertalen, om alle zijne landgenooten, die het Fransch niet lezen, een aangenaam tijdverdrijf te doen vinden in die oogenblikken, waarin zaken van meer aanbelang

lang hun dit genoegen niet ontzeggen. Aan de nieuwsgierigheid wordt hier eenige voldoening verschaft, terwijl ook de weetlust voedsel vindt.

De Kolonel DUVAR was krijgsman, en men volgt hem hier, naar zijne eigene aanteekeningen, overal van zijne jeugd af tot aan zijn dood toe, met eenige gapingen echter. Zijne lotgevallen houden, daar ze zeer belangrijk zijn, de aandacht bezig, terwijl men gedurig gelegenheid erlangt, om de tijden en gebeurtenissen zich voor te stellen, waarin hij leefde en betrokken was. Eenige uitweidingen over personen, plaatsen, volken, oorlogen en gebruiken, welke men hier ontmoet, leveren eene niet onaangename verscheidenheid op

Aangaande het soldatenleven, komen hier ettelijke bijzonderheden voor, en er worden van kasernen, hospitalen, rantsoenen, uitspanningen, gevechten, expeditien, exercitien, rangen, gevaren enz. enz. berigten gegeven.

Van den mislukten Franschen togt naar *Rusland*, wordt ook hier eenig gewag gemaakt, vermits de held dezer geschiedenis daarbij natuurlijk ook werkzaam was; als ooggetuige en bij ervaring spreekt er DUVAR met gevoel van, en 't geen men alzoo verneemt, dient tot bevestiging van 't geen reeds van elders bekend was. Men zal dit echter niet zonder aandoening ook als Hollander lezen. Vooral niet, als men opmerkt, gelijk hier ook aangeteekend is, dat het Hollandsch bloed ter dezer gelegenheid gestroomd heeft.

Overal komt ons, voorts, de Kolonel hier voor, als een dweepend bewonderaar, en hartstogtelijk vereerder van NAPOLEON, wiens kind hij was, in overspel geteeld; en aan het slot van zijn schrift ontwaart men, dat deszelfs diepe, zoo zeer verdiende vernedering en verbanning naar *St. Helena* hem allergeweldigst trof, ja zijne

ge-

geheele ziel jammerlijk schokte. Uit een bijschrift blijkt, dat het berigt van deszelfs dood hem de handen aan zich zelven deed slaan.

Meer achten wij niet noodig hier aan te stippen, om den lezer eenigzins bekend te maken met het geen hij hier vinden kan.

Alleen moeten wij nog opmerken, dat de Hollandsche Overzetter lof verdient, omdat hij die Hoofdstukken weggelaten heeft, welke de wetten der kieschheid overtreden.

Vaderlandsche Zangen, den Verdedigers van het Vaderland opgedragen, door S. P. OUDKERK POOL. *Te* Amsterdam, *bij* Gebroeders van Arum, 1832. *IV en* 54 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f f* 1:25.

De Heer POOL geeft hiermede zijne eerste lettervruchten en biedt ze met gepaste bescheidenheid aan. Het zijn acht dichtstukjes, alle ten doel hebbende den roem en de eer van *Nederland* en deszelfs helden. Het gevoel, zegt hij, gaf mij den toon, het gevoel bezielde mij bij de voordragt, en dat gevoel hope ik in dezelve te hebben overgebragt.

De inhoud is:

„ Nederland in 1830. (*Fragment.*) J. C. J. van Speijk. Uitboezeming bij het vernemen der tijding van het voorwaarts rukken onzer troepen in *België*. Aan onze dapperen, bij het verlaten van ons grondgebied. De tiendaagsche Veldtogt. Bij de terugkomst onzer troepen op Nederlandschen bodem. Aan Z. M. den Koning, op zijn geboortedag, den 24 Augustus 1831, door liefhebbers bij die gelegenheid gezongen. Aan mijn Vaderland.

De zedigheid des makers ontwapent de kritiek en doet de feilen ligt verschoonen, en dat te

eer-

eerder, daar hier ook onderscheidene aangename bewijzen voorkomen van des jeugdigen Dichters goeden aanleg en warme vaderlandsliefde. Terwijl wij gaarne het getuigenis geven, dat deze eerstelingen met een aantal andere vaderlandsche dichtstukjes van onzen in deze zoo vruchtbaren tijd, wel kunnen wedijveren, moedigen wij den Dichter aan om zich verder te oefenen en vooral met verder gevorderde Dichters te raadplegen, voor dat hij weder aan uitgeven denkt:

Een klein staaltje ter proeve eindige deze beschouwing.

.. Gij, die op den Troon van Nederland gezeten,
U steeds voor ons belang zoo ijvrig hebt gekweten,
O Eedle WILLEM! U wordt door het nageslacht
Gewis de opregtste dank en hulde toegebragt.
Eens roem het uwe deugd in 't barnen der gevaren,
Den onverschrokken moed, waarop wij juichend staren.
Ja, wat u ook begeev', gij staat bedaard en pal,
Gerust in onze deugd, die u ook schragen zal.
Ja, juist dit tijdvak dient om de aarde uw deugd te toonen.
En ook die deugden, die in Nederland nog wonen,
Ziet men in dezen tijd in 't helderst licht gesteld,
't Is weêr het oude volk, zoodra 't zijn vrijheid geldt.

. . . .

o Voorbeeld voor Euroop'! ik kan, ik durf u roemen,
En met een' eedlen trots mij Nederlander noemen,
Verheven boven al, om WILLEMS troon geschaard,
Rigt ge u eene eerzuil op, door eigen deugd vergaard.
't Cement, dat haar vereent, is edel, uitgelezen,
't Is liefde tot den Vorst, en dit zal duurzaam wezen;
't Vertrouwen op Gods magt 't arduin, waaruit zij rijst,
En *Eendragt* is haar spreuk, waar zij Euroop' op wijst.

M. E. N.

MENGELWERK.

DE HERVORMING EEN HECHT BOLWERK TEGEN HET ONGELOOF.

door

J. H. SONSTRAL,

Evang. Luth. Predikant, te *Helder*.

Groot en ſtout was de omwenteling in de zestiende eeuw, zij heeft aan de Christenkerk een nieuw tijdperk gegeven. Onberekenbaar was hare invloed op zedelijkheid, op kunſten en wetenſchappen, op burgerlijke orde en welvaart. Langzaam voorbereid, ſpoedig ontwikkeld, onderſteund door geleerden, door Vorſtenarm beſchermd en niet het minst door onzigtbare magt geſchraagd, breidde zij zich heinde en verre uit, onttrok millioenen aan de gehoorzaamheid van Rome's Opperpriester en kon alleen door ſtaatkunde en ligtzinnigheid, door geweld en moord, van volſlagen triomf terug gehouden worden.

Is het niet te verwachten, dat de uitſpraak over deze gebeurtenis, waarmede zoo vele nevenomſtandigheden vermengd waren, ver uit een loopt? dat de een veracht, hetgeen de andere toejuicht; dat deze zijn geluk en welvaart meent gevestigd te zien in dat gene, hetwelk de andere als noodlottige ramp ontvlugt? Het is bekend, hoe vinnig men weleer de Hervorming beſtreed als eene broeinest van oproer tegen wettig gezag; maar de ondervinding heeft deze dwaling bitter

doen betreuren. Even zoo is men gewoon geworden te verwijten, dat Protestantisme en zucht tot ongeloof kinderen ééner moeder zijn; maar de geschiedenis is niet terug gebleven, om ook deze vrij onmalsche aantijging te logenstraffen. Thans is het beslist, waar het ongeloof het onbeschaamdst het hoofd heeft opgestoken.

Droevig getuigen daarvan die volken en gewesten, waar zoogenaamde *vrijheidszin* en *ongeloof* niet van elkander zijn te scheiden, gelijk er beurtelings *altaargeloof* en *slavernij* te zamen huizen. Zonder eenige aanmatiging of grootspraak durven wij integendeel vaststellen, *dat de Hervorming in haren aard en strekking voor een hecht bolwerk tegen ongeloof te houden is.*

Wij zetten ons neder om dit te bewijzen, echter niet met het doel om anderdenkenden te grieven, maar om den Protestant op te wekken tot getrouwheid aan zijne beginselen, en den Katholijk, zoo hij deze bijdrage leze, om met zijnen broeder, schoon van elkander ongelukkig verwijderd, te wedijveren in kennis en betrachting van dat Evangelie, hetwelk ons een nimmereindigend geluk waarborgt en het van de kansen der tijdelijke lotgevallen, en van menschelijke leerbepalingen onafhankelijk maakt. Mogt de hieraan te wenden poging bij dezen of genen doel treffen, de schrijver zou er zijn geluk door verhoogd zien, die niet slechts in een bepaald Genootschap zijne broeders en zusters telt, maar in allen van wat kleur en naam, die het eene hoogere eer rekenen in geest en waarheid Christenen te zijn, dan den naam van Roomsch of Onroomsch te dragen.

Wij gaan de Hervorming als een hecht bolwerk tegen ongeloof beschouwen, op deze drie gronden:

I.

I. Om dat zij het schier verloren Bijbelboek op deszelfs plaats heeft terug gebragt;

II. Den mensch de wettige vrijheid tot deszelfs onderzoek verleent; en eindelijk,

III. Evenmin de verwerping van erkende waarheden des Evangelies duldt, als aan menschelijke bijvoegsels plaats vergunt.

I.

Als wij den aard en de strekking der aanvallen, welke het Christendom heeft moeten verduren, bedaard overwegen, zullen wij spoedig erkennen, dat dezelve niet zoo zeer het eigenlijk Christendom, als wel toevallige bijvoegselen en instellingen raken, en het behoeft weinig betoog, dat zoodra hetzelve daarvan gezuiverd is, de aanleiding tot vijandelijken aanval grootelijks opgeheven wordt. Inderdaad, vreemd moet het voorkomen, dat menschen, die prijs stellen op de vereering van eenen God, die te groot is, om van menschen handen iets te behoeven, te goed, om zijne schepselen ongelukkig te maken, en te wijs, dan dat Hij aan zijne magt en liefde geene doelmatige rigting zou weten te geven, eene Godsdienst kunnen belagen, welke ons eenen God bekend maakt en ter vereering aanprijst, die zich juist langs dezen weg als Vader aan zijne kinderen geopenbaard heeft. Als wij toch den gemoedelijken bestrijder van het openbarings geloof vragen: welk stelsel hij aankleeft en wat het zelve behelst? wat heeft hij dan, dat de Christen niet even goed, zoo niet beter bezit, en hoeveel ontbeert hij dat voor dezen is weggelegd? Het is zoo, wij durven hun, die voor de Hervorming leefden, deze vraag niet voorleggen; want toen was het Opperwezen in zijne ware grootheid, wijsheid en liefde voor het

oog der menschen verborgen, Toen was de kennis van JEZUS Evangelie zoo zeldzaam, als deszelfs beoefening vreemd en de toepassing valsch; deszelfs plaats stond bezet met schitterende eeredienst en menschen-vonden, het verstand was bedorven door het aanleeren van fabelachtige legenden en ziellooze spitsvondigheden. Het hart mogt verrukt worden door zinnelijke praal, het bleef echter koel en onvatbaar voor de vertroosting van JEZUS Evangelieleer, omdat men zich niet tot den Ongeziene verheffen kon, die door een drom van Heiligen, als opgedrongen gunstelingen omstuwd, schier ongenaakbaar was geworden.

Kan dit aangeroerde aan den eenen kant bewijzen, dat het gemis des Bijbels het ongeloof in de hand werkt en de Apostolische spreuk „*Hoe zal men gelooven zonder prediking?* staaft, het kan aan de andere zijde verklaren: hoe juist bij het doorbreken der verlichting het ongeloof het hoofd opstak, hetwelk, schoon het den Pauselijken stoel naderde, meer dan eens onder Priesterlijken tabbaard voor de altaren van Christus stond, alleenlijk uit dien hoofde in het duistere omwoelde, omdat men den gloed van den inquisitie-brandstapel vreesde. In den nanacht der middeleeuwsche barbaarschheid openden de Grieken, uit het gevallen *Konstantinopel* verdreven, in *Italie* hunne Scholen van oude Letterkunde en Wetenschappen. De Italiaan, onder eenen reinen, helderen hemel, vol kunstgevoel en vatbaar voor indrukken van het verhevene en schoone, hing onafgebroken aan de lippen dier wijzen; baande zich eenen weg tot de Ouden, drong, zoo veel hij kon, in den geest hunner schriften en vormde zijnen smaak naar hunne lessen. Wat wonder dus, dat hij in zijne Godsdienst, ledig van Bijbelkennis en zalving, maar zoo veel te voller van laffe beuzelarij en verdichting, niet meer vond

vond, hetgeen hij er vroeger in genoot. Zijne nieuwe Meesters en modellen waren Heidenen, wier achtbaarheid en roem de glansrijkste eeuwen van verlichting niet zullen overschaduwen, om dat zij oorspronkelijk waren; hunne lessen hadden het gezond verstand op zijde, of men geloofde het althans; hunne redeneringen waren eenvoudig en juister, dan het monniken gesnap, waarmede zijne jeugd zich had moeten te vreden stellen. Juist dit boezemde hem weerzin in 't. gemoed, tegen hetgeen zijnen zuiverder smaak beledigde, en beginnende met het bijgeloof te bespotten, eindigde hij met afzwering van het geheele Christendom. Zoo is het hun, zoo is het duizenden gegaan. Verstoken van het bezit des Bijbels, opgevoed in de begrippen van hunne eeuw of hun volk, welke den Letterkundigen wanstaltig onder de oogen kwamen, en buiten staat of misschien wel te lusteloos, om het dampige middelwezen uit den weg te ruimen, hetwelk hem belette het beeld der waarheid in haar eigen schoon te aanschouwen, hield hij de toevallige dwaling voor het wezen des Christendoms en veroordeelde met voorbarigheid hetgeen hem te veel was, bij het licht van het gezond verstand, naauwkeurig te onderzoeken.

Dit gevaar heeft de Hervorming verbannen; want het Evangelie uit bestoven kloostercellen halende, heeft zij allen met deszelfs bezitting verrijkt. Het is niet te veel gezegd, dat de Bijbel in de eeuw der hervorming een vergeten boek geworden was en het in de kerk, welke eene verbetering *van het hoofd tot de voeten* afwees, ook wel zou gebleven zijn, indien de aanvallen der Protestanten, die hunne wapenen uit dit boek, als uit eene welgevulde voorraadkamer haalden, hunne partij niet gedwongen hadden zich nader met hetzelve bekend te maken,

en insgelijks tot afwering en voordeel mede te doen, ten einde de bespotting van onkunde in het wetenswaardige niet welverdiend op zich te laden.

Het zij echter verre van ons dat gemis uitsluitend aan misdadige oogmerken toe te schrijven. Zeer veel droeg daartoe bij, dat dit Boek in de volkstaal onleesbaar was. Het bestendig gebruik eener vastgestelde kerktaal en de moeijelijkheid om in de eerstgenoemde bevattelijk overgebragt te worden, hielden dit gemis gaande. Men denke aan Duitschland, waar LUTHER voor zijne omzetting de taal schier scheppen moest. Daarbij veroorzaakten de heerschende onkunde en vadzigheid, onder het gros der geestelijken, eene vergaande minachting voor Bijbel en Bijbelstudiën. Er was genoeg voorzien om de openbare eeredienst gaande te houden, men had huismiddelen en voorraad om zalig te worden, en men had de kunst geleerd om ook anderen langs geen onvoordeeligen weg zalig te spreken. Tevens was het, voor de uitvinding der Boekdrukkunst, schier onmogelijk de verspreiding van boeken zoo algemeen te maken, als wij thans daarvan getuigen zijn.

Is echter het Evangelie de eenige kenbron der Christelijken leer, dan moet ieder, die hetzelve algemeen verspreidt, de werking der waarheid bevorderen. Daarop heeft het Protestantisme aanspraak. Van *Rome's* Altaren tot den Bijbel toevlugt nemende, en daaruit de bouwstoffen tot eene zich zelve ontwikkelende kerkverbetering trekkende, hielden de Hervormers zich dadelijk onledig, met denzelven in de volkstaal over te geven. Geheel op den Bijbel gegrond, had het Protestantisme van deszelfs verspreiding niets te vreezen, maar alles te hopen; omdat het daardoor deszelfs echte af-komst aanwees en staafde. Nimmer be-

bedoeld hebbende eene afzonderlijke Gemeente uit te maken, wenschte het slechts het versloten Evangelie op deszelfs eigene plaats terug te voeren. Deze Geest is niet verflaauwd. Geen Protestantsch gewest, geen vlek of Stad, waar de Bijbel wordt uitgesloten of vreemdeling is.

Zoo is de vrome wensch van den edelen ERASMUS vervuld geworden, welken hij voor zijne bijbeluitgave, in den jare 1516, uitdrukte: ik houde het geheel niet met hen, die de H. S. van ongeleerden in hunne landtaal volstrekt niet willen gelezen hebben; als of Christus zulke verborgene leeringen had voorgedragen, die naauwelijks van eenige weinige godgeleerden verstaan kunnen worden, en als of het eene steun ware voor de Christelijke godsdienst, dat men den Bijbel niet kent. De geheimen der Koningen moet men welligt verbergen, maar Christus wil zijne verborgenheden volstrekt bekend gemaakt hebben. Ik wenschte, dat alle vromen het Evangelie, en de brieven van Paulus lazen; waren toch dezelve in alle talen overgezet, opdat zij niet slechts van Schotten en Ieren maar ook van Turken en Saraceenen gelezen en verstaan konden worden! Verondersteld dat velen over dezelve lachten, anderen zouden met die H. S. ingenomen worden. Mogt de landman daaruit zingen bij den ploeg, de wever in zijnen weverstoel en de reiziger de onaangenaamheden van zijnen togt door derzelver verhalen verzachten!

Is onkunde de troebele bron van voorbarigheid, en is het oordeel der voorbarigheid in het bepalen van Godsdienstige waarheden het meest te vreezen, dan zie de onbevooroordeelde, waar in de aanleiding tot ongeloof het overvloedigst voorhanden is: dáár, waar onkunde in de waarheid schier onmogelijk is voor elk, wien het niet te veel is zijne gemoedsrust te verzekeren; of

wel dáár, waar men uit den veronderden tempel des Vatikaanschen Jupiters banbliksems (Gode zij dank! zonder vuur) afslingert, tegen bevordering van de kennis der Godzaligheid, waar men onbeschaamd beweert, dat bij al de razernij, welke het Protestantisme gewrocht heeft, de geheele aarde een dolhuis zal worden, indien het doel der Protestantsche Bijbelverspreiding bereikt wordt. — Wat men ook inbrenge, om de onkunde, onder den valschen naam van eenvoudigheid, als geschikt te roemen tot het gedwee volgen aan de priesterlijke hand; die gedweeheid is niet altijd algemeen, slaat vaak tot opstand tegen onderdrukking over en verplet den dwingeland met de eigen kluisters, die hij om armen geklonken had, welke behooren vrij te zijn. Doch wat hier van zij, der Hervorming kan de verdienste niet betwist worden, van het gevaar tot ongeloof, in zoo ver onkunde daartoe medewerkt, zoo al niet weggenomen, dan toch zeldzamer gemaakt te hebben. Immers door haren arbeid is elk, die denken en bevatten kan, in staat gesteld eene behoorlijke schifting tusschen Goddelijke en menschelijke inzettingen te maken, te weten, wat waarheid is in den mond van JEZUS en zijne Apostelen, en van hen zelven te leeren, wat wij tot zaligheid moeten weten en doen.

Van daar is het gereedelijk te verklaren, waarom bij den echten Protestant de beoefening van Geschiedenis, Wijsbegeerte en oude Letterkunde geen nadeel aanbrengt, ja veeleer zijn geloof vaster grondvest. Wordt hij ingenomen met de heerlijke voortbrengselen der Ouden uit Hellas en Latium, hij vergelijkt ze niet met bespottelijke wonderhistoriën van nog bespottelijker Heiligen, maar met zijnen Bijbel; en ruischt dan de Godspraak van APOLLO hem stout in de ooren, de stem van JEHOVA en van zijnen Zoon dringt dieper in zijn hart

hart, en hij bewondert de hoogere voortreffelijkheid in dezelve. Onderscheid ontwaart hij zeker, maar het bestaat daarin, dat de oude Wijzen de grenzen van het menschelijk kenvermogen in het Goddelijke hebben afgebakend, en het Evangelie zich daarmede opzettelijk bezig houdt, om den weg naar den hemel aan het *niet verder* (non ultra) der menschelijke rede aan te sluiten.

Dit een en ander zal, zoo ik hope, genoeg doen zien, dat wij der Hervorming geene verdiensten onverdiend toeschrijven, als wij volhouden, dat zij, door het Evangelie op deszelfs plaats terug te brengen, eenen dam tegen het ongeloof opgeworpen heeft. Nu zal het te bezien staan, in hoe verre zij op dien roem bogen mag, *door het verkeenen van wettige vrijheid tot Bijbelonderzoek.*

II.

Luttel voordeel zou de verspreiding des Bijbels aan de bevordering van een echt Christendom toegebragt hebben, indien niet daarmede tegelijk ware toegestaan geworden, om uit deszelfs inhoud op te maken, wat wij aangaande God en zijne beschikkingen over ons lot, aangaande onze verpligting jegens Hem, jegens onzen naasten en ons zelven, te gelooven en te betrachten hebben; deze vrijheid, sedert lang onderdrukt, zijn wij aan het Protestantisme verpligt. Hetzelve heeft den geest van vrijzinnig en onbekrompen onderzoek in Christus Kerk terug gebragt en boven haren ingang de te lang uitgewischte keuze der Apostelen op nieuw opgehaald: *onderzoek alle dingen en behoud het goede!*

Men dwaalt echter in 't beschouwen en is even onregtvaardig in het besluiten, als men beweert, dat de Hervorming door het in trein brengen van gewetensvrijheid, zoo al niet regt-

streeke dan toch van ter zijde losbandigheid begunstigde. Het protestantisme was geen godsdienstig jacobijnisme, dat, van ingebeelde orde droomende, daadzaken over het hoofd ziet en herschenschimmen in de plaats zet. Het verdiepte zich niet in onvruchtbare redeneringen, want het opgewekt Godsdienstig gevoel riep luide om beoefening, en wilde in de doodsche schaduw der bespiegeling niet werkeloos gaan zitten. Er gaapt intusschen een breede afstand tusschen vrijheid en losbandigheid; want de mensch, die waarlijk vrij wil zijn, versmaadt geene billijke wetten, en weet, dat het vermogen van verkeerd te handelen niet door de beginselen van vrijheid bestuurd wordt, maar dat deze alleen daarin bestaat, om niets anders te willen, dan het goede.

Om misverstand voor te komen, verdient het wel aangewezen te worden, dat men den Bijbel niet in handen gaf, om de menschen wijzer dan de Bijbel te maken; maar op dat men uit denzelven verlichting voor het verstand, vertroosting voor het hart, en verbetering voor den wandel zou opzamelen. De Hervormers waren te ingenomen met het licht, dat hen bestraalde, dan dat zij vermoedden, dat iemand, die bezadigd in hetzelve wandelde, er door verblind of verbijsterd zou worden. Voorstanders van het gezuiverd Christendom zijnde, erkenden zij het Evangelie voor het hoogst Geregtshof, waarboven geen beroep viel te doen. Het is derhalve gemakkelijk te bepalen, wat bij de Hervormers vrijheid van geweten beteekende. Zij bestond in ongehinderd vergelijken van menschelijke begrippen met — en toetsen van dezelve, aan de uitspraken des Bijbels, waarbij aan dezen een albeslissend gezag als eerste en eenige kenbron van godsdienstige waarheid, werd toegekend.

Men hield het voor uitgemaakt, dat vlijtige

Bij-

Bijbellezing den geest van onderzoek opscherpende en, bij ongestoorde werking weldadige verlichting verspreidende, in plaats van twijfelzucht en ongeloof voedsel te geven, vastere overtuiging, en eindelijk onomstootbare zekerheid brengt. Men kon, en daartoe was men te edelmoedig, de tegenwerping van partij niet geheellijk wegnemen, dat alles, wat in den Bijbel staat, juist niet voor huisselijke lectuur geschikt is; maar men mogt toch ook verwachten dat een wel aangelegd, door volksleeraren doelmatig bestierd gebruik, tot eene geschikte keuze kon en dadelijk zou heenleiden, welke door onvoorwaardelijk leesverbod ten eene male afgesneden werd.

Dezelfde vrijheid, welke de Hervormers vergunden, weerden hunne vijanden. Hier treffen wij het onderscheidend kenmerk tusschen Protestantisme en Katholciisme aan. Het laatste vordert, met gestreng verbod van eigen nasporing, een onvoorwaardelijk geloof en houdt den mensch bij voortduring, zonder den gang van toenemende verlichting en dien van hare zusterlijke wetenschappen in aanmerking te nemen, in eenen belemmerden staat van onmondigheid. Het protestantisme, oordeelkundig van aard, omdat het met oordeelkundige schriften beginnen moest, lokt hare vrienden uit tot vrijmoedig onderzoek, en de gevolgen hebben aan het verschil der beginselen beantwoord. De geest van onderwerping aan dwingend gezag heeft de onkunde te baat genomen, om zich te doen gelden; maar waar dan ook deze, voor zijdelings invallend licht te rug kromp, vlugten niet weinigen uit dit kwetsend mengsel van licht en donker in den tempel van waanzinnig ongeloof, waar men hoopte, dat het licht der waarheid weldadig zou schijnen. Hoe kon de zelfdenker (en wiens geheugen heeft geene voorbeelden daarvan bij de hand?) zich in ketenen laten kluisteren, wel-

welke priesterlijke bekrompenheid gesmeed had en nimmer en voor niemand in hare aanmatigingen een duim breed vieren wilde? Hij moest ze wel verbreken, zoodra hij zijne eigene meerderheid gevoelde; en daar hem dit door wettige middelen niet gelukken kon, zijns ondanks tot onwettige detoevlugt nemen. De regten van het kerkelijk gezag betwijfelende, kwam hem de waarheid van het Evangelie zelfs verdacht voor. Onbekend met deszelfs eigendommelijken aard en aanleg, voor het minst hetzelve verwarrende met den dwang der slavernij, waaraan hij zich trachtte los te wringen, vreesde hij, dat hetzelve een geregeld onderzoek van het gezond verstand niet kon doorstaan: omdat men hem dit zoo hardnekkig weigerde. Is het dan nu wel wonder, dat de hoogmoed op zijne meer verlichte begrippen boven het knielend gemeen hem vervoerde, om uit de hoogte op het Christendom neer te zien, als een buigzaam werktuig in staatkundig-priesterlijke hand, om eenen zekeren bevoorregten stand tot een ondragelijk *meesterschap* over het geweten te verheffen, *dat* ten koste der maatschappij zich baadt *in weelde* en overvloed, en niet zelden *straffeloos, soms* wel tot meerdere eer van God, *veelvuldig* kwaad bedrijft.

Aanminniger tafereel biedt ons de blik op Protestantsche gewetens-vrijheid aan. Daardoor is eene verlichting ontstoken, waarbij het Christendom zich wel bevindt. Daardoor zijn, voor zoo verre het in de bepaalde eindigheid onzer natuur mogelijk is, de oorzaken des ongeloofs, schoon zij niet uitgeroeid konden worden, zeer veel verminderd; daardoor althans is ieder voor dezelve zedelijk verantwoordelijk gesteld. Onkunde en misvatting kunnen onder Protestanten niet plaats grijpen, ten zij men zelf te lusteloos, of te bedorven van hart zij, om met besef van blij-

ven-

vende behoeften, in eenig Godsdienstig onderzoek te treden. Dit is altoos zeker, dat hij uit de inrigtingen van zijn Genootschap, welken naam het drage, geen' weerzin tegen het Christendom zal opvatten. Men moge den naauwgezetten Katholijk het mis- of getijde-boek tot leering (?) en stichting zien gebruiken, de hervormde Godsdienstvriend draagt zijnen Bijbel in handen en is er in 't huis. — Is hij het niet, — op hem kleeft de smet van onvergefelijke ondankbaarheid jegens God en menschen!

Waar en wanneer zijn zoo vele ophelderingen over dit Goddelijk boek verspreid? waar en wanneer is het zoo treffend en voldoende tegen opspraak en laster verdedigd, dan sedert de Hervorming en door Protestanten? Men leze de Apologiën der Katholijken! Wij laten ruimte voor enkele waardige uitzonderingen, maar over het algemeen ijvert en kampt men voor de achtbaarheid van Romes opperpriesterlijken Stoel; en laat het Evangelie op den achtergrond, als in zijne schaduw verscholen. Vrij natuurlijk echter: want indien men met het laatste begon, zou de eerste zijne plaats moeten afslaan. Bij den Protestant kan kerkelijk gezag geen spoorslag tot ongeloof aan de waarheid des Christendoms geven; want hij is geregtigd het menschelijke van het Goddelijke te schiften, en al ware het, dat hij in zijn Genootschap niet alles kunne aannemen, hij moge zich dan niet rangschikken onder de meer gestrenge Lutherschen of Calvinisten; hij blijft even goed Christen en zal uit geene broederschap verdreven worden, waar vrijheid van geweten waarachtige verdraagzaamheid huldigt, en aan elk de broederhand toereikt, die in de school van JEZUS levenswijsheid en bij zijn' kruis zaligheid zoekt. — Van welk eene gunstigen zijden men het Katholicisme beschouwe; wat het

in

in zich vereenige, om den zinnelijken mensch, door zuidelijk vuur verwarmd, aan hare altaren en voor hare Madonna's (1) te kluisteren; de mildere handelwijs van het Protestantisme ontbeert het; het kan uit deszelfs aard geene vrijheid duiden, veel minder begunstigen, en niets past minder in deszelfs mond dan de Hervorming den aanleg tot ongeloof aan te tijgen; welke beschuldiging de Protestant zegevierend wederlegt, en zich op zijn grondgebied als in een hecht bolwerk tegen het ongeloof verschanst.

III.

Nu blijft ons nog eene belangrijke afdeeling over, te weten; dat het Protestantisme ook daarom voor een bolwerk tegen het ongeloof te houden is, *omdat het evenmin de verwerping van erkende waarheden des Evangelies duidt, als van menschelijke bijvoegsels plaats vergunt.*

Wij zullen met de beantwoording dezer vraag beginnen: *wat heeft de Hervorming van hetgeen in haren tijd als Christelijke waarheid geëerbiedigd werd, verworpen? Wat als zoodanig behouden?* Als wij met een vergelijkend oog op den Bijbel des Schriften der Hervormers lezen, twijfel ik niet, of wij zullen overtuigd worden, dat zij in zoo verre dit voor feilbare menschen doenlijk was, met welberaden zin en vaste hand het onkruid hebben uitgewied, en de voedende vrucht behouden. Weggenomen is de zinnelijke praal, die uit het Jodendom, en nog meer, echter minder voegzaam, uit Jupiters tempelen in

Chris-

(1) Paus Alexander de zesde liet zijn Meisje als zoodanig eene Madonna schilderen, en zich zelven aan hare voeten! De vrome bidder zou er ook niet gaarn een ander gezien hebben.

Christus Kerk was overgegaan. — Geen misoffer werd langer geduld, want Christus is slechts eenmaal geofferd en heeft voleindigd voor allen, die door hem tot God gaan. — Gefnuikt is de overmagt, waar mede de Geestelijken de gemoederen beheerschten en de beurzen uitmergelden; want wij hebben slechts één Hoofd te eerbiedigen, dat geene stoffelijke, maar zedelijke hulde begeert; weggeruimd is de drom der heiligen, die eeuwen lang in de Kerk meer opzien baarden, dan Christus eerbied vond. Opgeheven is de ongehuwde staat der Kerkelijken, welke Romes beheerscher in staat stelde over zijne Priesters, als eene van de Maatschappij afgescheidene legerbende te beschikken; want ook de Leeraar in de Kerk is burger van den staat en even zoo gehouden aan deszelfs eischen te voldoen, als hij bevoegd is deszelfs voordeelen te genieten. Het kloosterwezen is vernietigd, om dat, sedert verlichting algemeen is doorgebroken, kunsten en wetenschappen, binnen kloostecellen niet meer herbergzaamheid komen bedelen, in één woord, dit alles is afgeschaft; om dat niets of juist het tegendeel er van in de Gewijde Bladeren vermeld stond.

Maar wat heeft de Hervorming dan wel behouden? Alles, wat het Evangelie zelf als waarheid aanprijst. Het lust mij dit met enkele proeven uit de Augsburgsche Belijdenis te staven: dáár staat er geschreven: „*Christus is voor onze zonde gestorven op het kruis en tot onze geregtigheid opgewekt.*" men leze het derde Artikel en men heeft copie van deze Evangelietaal in handen: „*uit genade zijt gij zalig geworden; het geloof maakt regtvaardig voor God,*" Het vierde Artikel levert er een' zuiveren weerklank van: „*alle menschen zijn zondaren, en hun ontbreekt de heerlijkheid Gods.*" Om kort te

te gaan, de Hervorming heeft elke waarheid behouden, welke het Evangelie bevat, maar alles afgewezen, het geen buiten deszelfs grenzen lag.

Waarlijk de Hervorming verdient de blaam niet, dat zij afgebroken heeft, zonder op te bouwen. Zij was den vermetelen niet gelijk, die onze sobere hut sloopt, en ons weidsche paleizen belovende, ons op puinen laat vernachten. Zij brak den tempel der fabelen af, maar op deszelfs bouwvallen trok zij het heiligdom der waarheid op. Zij benijddej het anderen niet, dat bij de Godsdienstviering oog en oor beter verrukt werden, door het wegslepend schoon van toon en beitelkunst, wier hulp het bijgeloof moet inroepen, om hare regten boven het gezond verstand te doen gelden; zij had de waarheid gevonden, deze was te groot en te rijk om vreemden opschik te vragen. Wordt de Protestant door pracht en luister niet uitgelokt; versieren geene beelden der gewijde geschiedenis zijne tempelwanden; staart zijn oog niet op tafereelen, die hem den uitgang en triomf zijns Heeren malen; walmt Oostersche specerijengeur van rijkgetooide altaren hem niet in het aangezigt, dit alles kan hij zeer wel missen, want in zijn hart rijst een blijvend altaar, waarvan geuriger wierook ten hemel opklimt. In het hart draagt hij het beeld van Hem, die alleen in geest en waarheid wel vereerd zijn. Wat klage men dan, dat de Hervorming *duizend heiligen* heeft weg genomen; zij heeft het open vak niet ledig laten staan, maar den *eenigen Christus* er in geplaatst, wiens lof alle tongen vermelden, voor wien alle knien zich buigen moeten, ter eere Gods des Vaders. Kon het getijde-boek hoe rijk versierd geen' prijs meer houden, de Bijbel steeg zoo veel te hooger in waarde, en werd het eigendom van groot en klein. Ja dat werd hij, en

het

het is te verwonderen, hoe dezelve in een kort tijdsbestek nagenoeg door geheel Europa heen drong en hoofden en harten won. Men mogt Bijbels ten vure doemen, die magtelooze woede was te bespotten; want men droeg den inhoud in het hoofd. De Protestant, die verachting noch vervolging, moordschavotten noch brandstapels schroomde, was een wandelende Bijbel, en even als in de eerste dagen des Christendoms, bezielde zijn adem met Evangelisch leven, tot in de blijde of bange ure des doods.

Maar nu rijst eene andere allergewigtigste vraag *Is men onder de Protestanten aan dit beginsel getrouw gebleven?* Heeft de stoot, welke de Hervorming aan het navorschend verstand gaf, hare aanklevers niet onwillekeurig, zoo men wil tot erge gevolgen gedreven, en in plaats van den aandrang des ongeloofs te stuiten, deszelfs stroom vooruitgejaagd? Wie zou zich ook daardoor hebben laten beperken, zoolang men zijne vrijheid en onafhankelijkheid gevoelde? Heeft de geschiedenis niet treurige uitkomsten opgeleverd? Immers eenmaal begonnen met weg te redeneeren, holde men bij het licht eener hoogere kritiek zoo verre en zoo onbesuisd voort, dat deze eindelijk zelve hare dienst moest weigeren. Daar stond dan die gezuiverde Kerk! ach! gezuiverd eerst van Christelijke leerbegrippen, onder den naam van menschenvonden weggesmeten, later van den Bijbel zelven, omdat men deszelfs echtheid had weggeredeneerd, en deszelfs Goddelijken boventoon niet verdragen kon; daar stond die gezuiverde Kerk, zoo ledig van Evangeliesche zalving als van toehoorders, die eindelijk het onophoudelijk dorre uitmonsteren moede werden, en zich niet langer lieten stichten met eene onchristelijke voordragt van stal en keukerpligten uit de heerlijkste tafereelen van het Evangelie ontleend!

Ontzettende vloed van treurige bedenkingen! Derzelver waarheid is niet te ontkennen, schoon deze ramp al niet zoo algemeen gewoed hebbe, als allerwege geloofd en ons tamelijk onheusch voorgeworpen wordt. Aan onbilijkheid maakt men echter zich schuldig, indien men dit aan de Hervorming zelve wijt. Op evenveel zoo niet op meerderen grond, durven wij vrijmoedig beweren, dat dezelfde zucht tot *neologie*, zoo als dit *bastaardkind* van betere verlichting genoemd is geworden, ook onder Katholijken geheerscht heeft of nog heerscht, welke hier en daar, uit angst voor Kerkelijke wraak, zich wel minder openbaar vertoonde, maar toch even schadelijk, voor het minst gevaarlijker was, om het ongeloof in de hand te werken. Hoogst onbillijk derhalven dit verwijt aan de Hervorming gedaan! Billijker zal het oordeel uitvallen, als men aanneemt, het geen VILLERS in het algemeen van haar zegt: (1) „het goede, dat zij heeft daargesteld, was een uitwerksel van den geest, die haar wezen uitmaakte: het kwade, dat zij veroorzaakt heeft, hing meerendeels af van de toevalligheden, waaraan zij onderworpen was, van den tegenstand, dien zij ontmoette en van vreemde omstandigheden, die haar verzelden. Men moet dus hier twee zaken in aanmerking nemen, welke men, zonder onbillijk te zijn, niet onder een verwarren kan; de eene is de oorspronkelijke zedelijke strekking of invloed der Hervorming, de andere, de gevolgen, of gebeurtenissen welke daaruit voortsproten, toen bij deze oorspronkelijke strekking zoo vele nevens gaande omstandigheden kwamen, die dezelve verschillend wijzigden, of van natuur deden veranderen. Met andere woorden, men moet ten op-

zig-

(1) *Geest en invloed der Hervorming*, bl. 215.

zigte der hervorming, den geest en deszelfs uitwerkselen, het oogmerk en deszelfs gevolgen in aanmerking nemen. Oneindig juister zou het daarom te bepalen zijn, wat het Protestantisme zij te wijten, al dan niet, indien het ongehinderd ware tot stand gekomen en zonder wrijving van buiten ware gebleven. Daar dit echter niet heeft mogen gebeuren, daar het nooit tot rust is gekomen, maar telkens aangerand en bestreden geworden met alle die wapenen, welke list en geweld ter beschikking staan, zoo worden wij zelfs door verwondering aangegrepen, dat de drift, welke zich immer tusschen strijders mengt, de Protestanten niet tot meer onbedachte handgrepen, welke de beste zaak konden bederven, verleid heeft dan men hun bij de hoogst overdreven aantijgingen voorwerpen durft."

Vrees voor indringende magt van buiten, woelende oneensgezindheid van binnen, — zoo natuurlijk bij menschen, die op verbeteren losgaan, en niet uit één oogpunt zien, — dreef, misschien wat al te vroeg, de Protestanten aan, een vaste regelmaat te kiezen, en eigen gekleurde geloofsleuzen op te steken, waaraan men den vriend van den vijand, den getrouwe van den verrader in staat was te onderscheiden. Wegens het hoog gezag en den diepen eerbied, dien men jegens de Kerkvaders koesterde, waren zij verpligt, ten einde niet bitterder aan de kaak gezet te worden, zoo veel althans schadeloos voor de goede zaak geschieden kon, zich op deze mannen te beroepen, en hunne stelsels in derzelver stijl en vorm in te kleeden. Waarlijk niet onwijsselijk gehandeld! want *Rome* bleef geene enkele steun meer overig, zoodra het voldongen werd, dat de Hervorming, leunende op Bijbelsch gezag, met de oude Leeraren en Voorstanders der Kerken naauw bevriend was. Dat dit echter

op den uiterlijken vorm van de geloofsformulieren der Hervormers eenen zigtbaren invloed verkreeg, behoeft niet gegist te worden. Nadeel zou het echter niet gewrocht hebben, indien maar de echte geest van onderscheiding, welke hen geleid had, bij hunne nazaten niet onder onbeduidende en verstands kwellende spitsvondigheden ware vervlogen, welke men besteedde tot twisten met broeders en vreemden, en tot bepalen van onvruchtbare stelsels, welke de middeleeuwen dreigden terug te voeren. Maar, en hier zijn wij der treurige bron genaderd, ook aan dien zelfden geest van onderscheiding haperde het, toen men in de laatste helft der vorige eeuw, de aangenomene begrippen voor de vierschaar der rede riep, wier uitspraak verdacht moest zijn, indien zij niet volgens eigen, maar opgedrongen gewijsden vonnis velde. Het is zoo, men ontdekte hier en daar leemten; men stootte op bewijzen, die niets bewezen; men hoorde begrippen voor Evangeliewaarheden uitventen, die niets dan schoolsche stellingen bevatten; men werd gehinderd door een ontzagwekkend gezag, der inquisitie voegend, maar dat de mannen, van wie het ontleend werd, zich nimmer hadden aangematigd. Gelukkig, indien men met bezadigde hand het toevallige van het noodzakelijke afgescheiden, en den weg door SPENER ingeslagen, vervolgd, de stoutheid van SEMLER niet overdreven had; doch hier schuilde de adder in het gras, vermeteler dan de laatste, minder naauwgezet van gemoedsbestaan dan beiden, meende men niet ver genoeg te kunnen gaan, ons eigene, nog veel minder bijbelsche begrippen aan te prijzen. Men droeg den naam van Hervormden, en moest dus voort hervormen; maar om dat het naar eigen dunk en uit hoogmoed geschiedde, verviel men op de klip van misvorming; men was Protestant, en moest

ver-

verder protesteren. Het kon met vrucht voor Godsdienstkennis en zedelijke beschaving geschied zijn; maar om dat men het deed en in dit ondernemen volhield, uit zucht om tegen te spreken, verloor men de bescheidenheid uit het oog en de waarheid te gelijk; protesteerde men zoo wel tegen goed gebruik als misbruik, zoo wel tegen Godswerk, als menschenwerk, en men werd, eer men 't wist, wijzer dan wijs.

De oorzaak eener nadere, zekerlijk te wenschen verbetering in de Schoolsche rigting der Godgeleerdheid lag even min in het wezen der Hervorming, als de verkeerde gang, dien dezelve ongelukkig genoeg genomen heeft. Van de plant, welke nu tot schijnbaren wasdom gedeeg, waren bereids voor de Hervorming in *Italie* de zaden gestrooid en, ten nadeele van den Protestantschen akker, in het Socinianismus, als in een plantbak bewaard en gekoesterd, om na het wijken van het stormend getijde in de open lucht overgeplant te worden. Wat wijten wij der Hervorming, hetgeen vreemd aan haren grond was? — Zoo werd bij gebrekkige Hervorming, bij onzalige twisten over kerk-orde en liturgie, bij wisseling van Republikeinsche dweeperij en koninglijke ligtzinnigheid het ongeloof gelegenheid geschonken zich in *Engeland* te vestigen, en andere gewesten met hare wrange vruchten, die wel vastheid, maar geene sappen hadden, te vergiftigen. Even zoo werkte eene zonderlinge zucht tot navolging en eene afgodische bewondering van den losfen en wegslependen stijl der Fransche zoogenaamde *sterke geesten* mede om het ongeloof tot eenen modetoon van verfijnde beschaving in de anderzints meer ernstige bevolking der Protestantsche Staten te doen dienen.

Al deze oorzaken stemmen den menschenvriend wel tot weemoed, maar beuren hem toch ook

op bij de gedachten, dat, daar dezelve van buiten en niet uit het inwendig gestel zijn opgekomen, hij zich gerust mag stellen, dat het Protestantismus die jammeren niet heeft uitgelokt, en voor geene pestkoorts der Godsdienstigheid te houden is, al wordt hetzelve ginds en elders door inquisitie kordons als eene zedelijke Cholera afgesloten.

Men rekene het gene zwakheid, dat Protestanten de wereldrijke magt niet ter beteugeling inroepen, als het heilige door onverlaten ontheiligd wordt; zoo in iets, komen zij daarin Gods handelwijze nabij, die door liefde en weldaden zijne kinderen lokt, maar niemand door den bliksem zijner almagt verplet, om dat hij niet weet dankbaar te zijn.

Het is voorzeker te veel gezegd, dat het Protestantisme uitsluitend door den geest van verwerping geleid wordt, en slechts ontkennend van aard en aanleg is. Daartoe bepaalden de Hervormers zich te angstvallig bij het Bijbelwoord. Door dat zij allen, als vrije menschen, de vrijheid van eigen onderzoek toestonden, konden zij niet willen, dat men willekeurig de waarheid uit het Evangelie uitroeide. Menschen uit slavernij roepende, hadden zij het oogmerk niet Christus en zijne Apostelen tot slaven te vernederen. Het minst van alles begunstigden zij de aanslagen dier verwatenen, die hunne dwaasheid met den stempel van onfeilbare wijsheid ijkten, en aan hunne ijdelheid op het ontworteld kruisevangelie altaren bouwden, ten koste van de rust en het geluk dier menigte, door hen op het dwaalspoor des verderfs gebragt.

Zonderling luidt het zeker, dat de Hervorming dan alleen aan hare bestemming zou voldaan hebben, als zij geene misbruiken onder hare gevolgen geteld had, want dan immers kon zij zich trotschelijk zelfs boven het Christendom verhef-

fen,

fen, dat met Goddelijke reinheid van boven gedaald en met het heiligst doel den mensch in handen gegeven, des niet te min eene onschuldige bron van verdeeldheid en jammer geworden is. De tegenwerping schiet hier te kort, of het gansche Christendom verliest mede deszelfs waardij, het geen ook hier en daar is misvormd geworden; dat vooral de Katholijk niet ontkennen zal, die de hervorming eene misvorming des Christendoms pleegt te noemen.

Nog heden ten dage noemen wij de Hervorming een stevig bolwerk tegen den vijandelijken aanval des ongeloofs. Schoon er velen van hare vrienden verraderlijk over hare wallen geklommen, als lafhartige overloopers op de dorre vlakte des ongeloofs omzwerven. In weerwil van dit inwendige gevaar en boosaardig indringen van vreemdsoortige beginselen, is de geest en strekking der Hervorming dezelfde gebleven, om het Evangelie zuiver te bewaren en op den nakomeling over te brengen. Nergens heeft men onder Protestanten de banier des Anti-Christendoms openbaar opgestoken. Het troosteloos ongeloof moge onder hen in de gehoorzalen der wijzen, en in eene bijna ontvolkte kerk schrale toejuiching gevonden hebben, het heeft zich van de algemeene volkstem niet meester kunnen maken. Dit leed heeft het Katholicismus in al deszelfs bitterheid moeten doorstaan, wat men niet ontziet het Protestantisme te laste te leggen; er zijn uit deszelfs boezem nog geene Theofilantropen noch St. Simonisten opgestaan, die op de vergruisde altaars en binnen ontwijde Tempelwanden des Christendoms, onbeschaamd uitschreeuwen: *dat het Christendom heeft uitgediend!* en tot ergernis der wereld, als wilde men met éénen slag het gevoel der zedelijkheid vermorselen, eenen zelfmoordenaar

 met

met den vlekkeloozen Jezus vergelijken. Nergens is nog, zoo als in het ligtzinnig *Frankrijk*, waar men gister klokken doopte, en heden kruisen vertrapt, de opgesmukte Godin eener mismaakte rede, in de persoon eener ontuchtige vrouw met bloemen en kransen bestrooid; nergens is het nog, als in dit zelfde Katholijke land behoefte geweest: van staatswegen het bestaan van eenen God te proclameeren. Voor deze gruwelen heeft Bijbelkennis en Bijbeloefening den Hervormden bewaard, want bij het Goddelijk licht laat hij zich niet blinddoeken. Wien het evenwel te lastig is, zich met een onderzoek der waarheid onledig te houden, en met wufte ligtzinnigheid zich van God en pligt losscheurt, hij is evenmin Katholijk als Protestant, om dat hij nooit Christen geweest is.

Den Protestant durven wij het meest beveiligd tegen het ongeloof noemen; want van hem zou men kunnen zeggen, dat hij de gave bezit om de geesten te wegen, of zij uit God zijn, dan niet. De Bijbel is zijne schaal. Weegt hij daarop zijne voorouderlijke belijdenissen; hij legt er tegen over, wat door tijdgenooten daartegen wordt ingebragt; hij kiest hetgeen den evenaar overhaalt, om dat hij geleerd heeft, het goede te behouden.

De Hervormers hebben nimmer voorgewend, dat zij hunne taak afgewerkt hadden. Dit zou hen met zich zelven in tegenspraak gebragt hebben; want gedurig gingen zij, met de omstandigheden, verder voort, en de dood belette natuurlijk den voortgang of liever de voortgangers zelven. Dit bezeffende, hebben zij hunne navolgers het regt niet betwist, of mogen betwisten, om hun voetspoor verder in te slaan, maar met edele verontwaardiging zouden zij uit hunne

gra-

graven ieder toeroepen, die de hervorming poogde te misvormen. *Wij hebben u nooit gekend!* Zij alleen verdienen den naam van hunne vrienden en navolgers, die te alle tijde met de waarheid toegerust, op het kampveld tegen misbruik, onder welke gedaante het zich ook voordeed, zijn opgetreden, en de overwinning wegdragende, een genoegzaam tegenwigt, tegen het berokkend nadeel geleverd hebben. Zij hebben de blanke zuiverheid der Evangelieleer in Christus Kerk gehandhaafd, de tegenspraak verstomd, den laster beschaamd en met woord en daad getoond, hoe schoon en heerlijk het Protestantisme dáár staat, als een *hecht bolwerk tegen ongeloof!*

OPMERKELIJKE VERKLARING VAN J. G. HERDER, MET BETREKKING TOT DEN BIJBEL.

De beroemde HERDER schreef aan een geestelijke, die hem raad vroeg over het aanleggen van eene godgeleerde Hand-Bibliotheek, „Indien gij, mijn Vriend! een zoo kinderlijk, ik mogt wel zeggen aangeboren genoegen vond in den Bijbel, als ik heb, hoe klein zal dan uwe Bibliotheek worden! slechts uit liefde tot den Bijbel werd ik een Theologant, en ik herrinner mij mijne kindsche jaren, in welke ik JOB, den *Prediker*, JEZAJA en de *Evangeliën* las, gelijk ik geen boek immer gelezen heb en lezen zal. Mijn geheel leven ontwikkelt mij nu, wat mij mijne kindsheid leerde.

HET ONDERWIJS IN FRANKRIJK.

De Minister van het openbaar onderwijs in *Frankrijk* heeft naar de Provinciën twee boeken gezonden, om in de Scholen te worden gebruikt. Het eene is een *Alphabeth*; het andere een boek getiteld: *l'instruction du peuple Français*. Beide zijn zij van het zelfde allooi. In het *Alphabeth* wordt eene soort van overzigt over alle en iedere bijzondere wetenschap gegeven. Dit moge den kinderen van het volk, en bijzonder dien der Landlieden een bijzonder toenemen in kennis verschaffen, het zal hun tot veel- en niets-weters maken. Van God wordt weinig gesproken; slechts eenmaal wordt van Hem gewaagd en dan zoo onbestemd, dat het den vijanden der Godsdienst geen ongenoegen kan geven. Men spreekt zoo over het Opperwezen, gelijk ieder *Deist* het doen zou. Eens, en wel aan het einde des boeks, komt de naam van den Heiland voor. Om eene volkomene Godsdienstleer te geven, heeft men de *tien geboden*, het *Onze Vader* en het *Geloof* in het *Latijn* medegedeeld. Hiermede heeft men ongetwijfeld gemeend een sterk bewijs te leveren van toegeven aan het vooroordeel; maar het geheel is zoo dor, dat de kinderen er niets aan hebben. Echter heeft men ter goedmaking hiervan niet verzuimd in het Alphabeth het *Charter* op te nemen, gelijk men in de Republikeinsche tijden, in den Katechismus der Republikeinen, de regten van den mensch leerde lezen.

Het boek, *l'instruction du peuple Français* bestaat uit leefregelen van VAUVENARGUES, waarvan eenige onbestemd en koud, andere valsch en gevaarlijk en nog andere hoogdravend en voor

kin

kinderen onverstaanbaar zijn. Wat nut zullen de Dorpskinderen uit deze verzameling van overgedistelleerde wijsheid, die zij niet verstaan, trekken? Den Onderwijzers zal dezelve tot raadsel zijn. Zullen door zulke grondbeginselen der jeugd in te boezemen orde en vrede in den staat bewaard worden? Zullen daardoor goede burgers gevormd worden?

En toch moeten deze boeken, als grondslagen van het eerste onderwijs dienen. Ongelukkig Land! Beklagenswaardige jeugd! Nederlanders! erkent uwe voorregten en die uwer kinderen; maakt er getrouw gebruik van, en, waarop *Frankrijk* zich verheffe, gij, roemt gij uwen God, die u in het licht doet wandelen en uwe kinderen reeds van de eerste jeugd of doet onderwijzen in het geen den mensch waarlijk nuttig en Hem welbehagelijk is.

BOURSAULT, OF DE WISSELING DER FORTUIN.

BOURSAULT was vroeger Toneelspeler, maar daar hij een ondernemend man was, pachtte hij de speelhuizen en de reiniging der straten in *Parijs*. Deze beide dingen pastten zoo goed bij elkander, dat men gewoon was te zeggen: „BOURSAULT had al het vuilnis van de Hoofdstad in „pacht." Dewijl het geld hem meer diende tot een middel, om zich te verheffen, dan wel om hetzelve te verzamelen en op te leggen, gebruikte hij zijnen zoo gemakkelijk verkregen rijkdom, om door aankoop van belangrijke gronden en eigendommen, in eene eenzame straat van *Parijs*, zich eene gelegenheid aan te schaffen, waar hij onder het genot van de bijeengebragte schoonheden der natuur en der kunst, zijne dagen, in rust en genoegen kon doorbrengen. Zijne tuinen wer-

werden voor de schoonste van *Parijs* gehouden, en zijne schilderijen behoorden onder de voornaamste verzamelingen van particulieren. Maar ziet, — in zijn 80ste jaar bekruipt hem de lust, om eene Schouwburg op te rigten en te besturen. Welligt was dit een overblijfsel van zijne neiging tot het Komedianten leven, waarmede hij zijne loopbaan was begonnen. Hij ondernam eene *Komische Opera*, behield naauwelijks twee jaren het bestuur over dezelve, offerde daaraan bijna een millioen op, en was genoodzaakt, zijne zoo schoon aangelegde eigendommen, op welke hij zijne dagen gerust en aangenaam hoopte door te brengen, te verkoopen en zich uit het land te begeven.

Zoo bevestigt zich hier op nieuws SALOMO's uitspraak: *Goed, van ijdelheid gekomen, zal verminderd worden*, (*Spreuk.* XIII: 11*a.*), dat is: *die schielijk tot rijkdom komt, ziet denzelven vaak even schielijk verminderen.*

MISBRUIK DER H. SCHRIFT.

Het is bekend, dat de beroemde GALILEO GALILAI in zijn Vaderland zeer verketterd werd, omdat hij het Copernicaansche stelsel, volgens het welk de zon in het midden van onze planetenwereld stil staat, sterk voorstond. Dit stelsel werd als strijdig beschouwd met eene plaats in den Bijbel (*Jos.* X. 12 13.) De Monniken predikten daarom openlijk tegen hem, waarbij een hunner, om zijn vernuft te toonen, de woorden (*Hand.* I: 2.) „ *viri Galilaei, quid statis adspicientes in coelum?* „ (*Gij Gallileesche mannen! wat staat gij, en* „ *ziet op naar den hemel?*) tot tekst nam.

DE

DE UITLEGGER DER WET.

De President von W., liet aan den Directeur der Policie ** vijf pistolen, welke hij denzelven den vorigen avond aan de speeltafel schuldig gebleven was, den volgenden morgen zeer vroeg bezorgen; doch verwonderde zich niet weinig, toen de Directeur der Policie hem des avonds in de Societeit een der pistolen terug gaf, met bijvoeging, dat die valsch was.

De Heer von W. liet zijnen bediende komen, door wien hij het geld gezonden had, en vroeg hem, hoe het kwam, dat er onder hetzelve een valsche pistool gevonden werd. Hij antwoordde: „ Ik heb er die valsche pistool bij gelegd, en daarvoor eene echte genomen, en dat om deze eenvoudige reden, dewijl de wet beveelt, al het valsche geld aan de Policie te bezorgen."

DE HOEDENMAKER EN DE HOEDENKOOPER.

Kortelings kwam een *Bonvivant* van aanzienlijken stand, maar die bekend stond, gaarne schulden te maken, bij den Hoedenmaker A. te *B.*; liet zich eenige hoeden voor den dag brengen, en kocht er een, die hem beviel. Zijne oude hoed aan den Hoedenmaker gevende, zeide hij: „ Ik zal u het geld voor de nieuwe hoed spoedig zenden."

„ Daarmede kan ik mij niet te vrede stellen, antwoordde de Hoedenmaker:" „ betaal mij liever op het oogenblik; ik heb eene bijzondere reden, om dat te verzoeken!"

„ En

„ En welke bijzondere reden hebt gij daarvoor ?" zeide de ander.

„ Om dat ik niet gaarne mijnen hoed voor mijnen hoed afneem, en dat zou toch het geval zijn, zoo lang gij dezelve niet betaald hebt, en ik zou toch, als ik u ontmoette, u behooren te groeten.

DE CHRISTEN TOT ZIJNE VERTROOSTING GODS VOLMAAKTHEDEN BESCHOUWENDE.

Hoe groot zijt gij, mijn God!
Mijn Heer en eeuwig Koning!
Die praalt in 's hemels woning;
Beschikker van mijn lot.
O zuil van mijn vertrouwen!
Om eeuwig op te bouwen.

O onafhankelijk eeuwig licht!
Laat tijd en wereld mij ontzinken;
Geen star op 't pad des levens blinken,
In puin veranderen 't grootst gesticht;
'k Heb niet te vreezen in deez' staat,
Daar Gij steeds blijft mijn toeverlaat.

Uw wijsheid kan voor mij beramen,
Wat 't nuttigst en voordeeligst is;
Ook daar 'k niets zie als duisternis,
Kunt Gij voor mij de wegen banen,
Die mij doen zien, dat uw beleid,
Uw doen is enkel majesteit.

Uw almagt, die de wereld draagt,
Gaf 't aanzijn mij en doet mij leven,
'k Behoef dus voor geen ramp te beven,
Als Gij mij sterkt en onderschraagt;

Gij

Gij kunt door 't dal des doods mij leiden,
Mijn' tranen droogen, mij verblijden.

Al woon ik aan de uiterst' einden,
In 't barre Noord- of Zuiderland,
Ook daar, beschermd door uwe hand,
Zoudt Gij mij op mijn pad geleiden;
In 't licht, zelfs in den donk'ren nacht,
Blijft Gij mij bij en houdt de wacht.

d' Alwetenheid kent mijn belang,
Mijn nooden in deez' lagen kringen,
Het gansch gedrag der stervelingen,
En slaat mij ga, mijn leven lang.
'k Ontlast mijn zorg' in uwen schoot,
o Vader! die mijn bede hoort.

Uw trouw en waarheid zijn pilaren,
Waarop ik steun in 't aardsche dal,
Schoon berg en heuvel nedervall',
En alles moge t' onderwaren;
Zij doen mij in dit aardsche gewemel,
Mijn hope stellen op den hemel.

Word' ik belasterd of gesmaad,
Verworpen door de menschen;
Mislukken vaak mijn wenschen,
In dezen ondermaanschen staat:
Mijn oog vest zich op u o God!
Die regt doet en besliet elks lot.

Wat zult g' o Heer! die mij uw Zoon,
Geschonken hebt ten leven,
Mij met dien Zoon niet geven?
Daar gij een goedheid spreidt ten toon,
In deze gift te schenken,
Te peilen noch te denken.

Gij

Gij zult mij troosten, sterken,
In mijnen levensloop,
Bekroonen mijne hoop,
'T Kwaad doen ten beste werken,
Mij leiden aan uw hand,
Naar 't hemelsch Vaderland!

Windeweer, 1832. F. Z.

DE OORDEELSDAG.

O dag van schrik en glorie!
Eens breekt ge ook voor mij aan;
'k Zie reeds in mijn verbeelding:
De graven opengaan;
'k Zie Jezus op de wolken,
Omstuwd van 't Englenheer;
Ik zie de vierschaar spannen,
De dooden leven weêr.
De boozen zie ik beven,
Hun vonnis schokt mijn hart;
Ik zie hen pijlsnel varen
Naar 't vreeslijk oord der smart.
'k Zie verder 't koor der vromen,
Door Serafs begeleid,
De woning tegensnellen,
Reeds lang voor hen bereid.
Voor mij ook? durf ik hopen?
Mijn ziel! wat antwoordt gij?
Voert Jezus of de zonde
In u de heerschappij?

's Hage. L. J. K.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

WAGENINGEN.

Den 27ſten September 1832. Heden had alhier de gewone halfjarige promotie en prijsuitdeeling aan de Leerlingen onzer Latijnſche Scholen plaats. De Rector opende deze plegtigheid, met eene korte voorafſpraak. Hierop werden de prijzen uitgereikt en de Leerlingen tot hoogere klasſen bevorderd. —

Op de hoogſte orde der vierde klasſe, ontvingen prijzen: H. WELLENBERGH en C. WILLING. — Van de hoogſte orde der derde werd, met een prijs verſierd, bevorderd tot de onderſte orde der vierde klasſe, W. BRUIJN, van de bovenſte orde der tweede klasſe ging, met een prijs begiftigd, naar de onderſte orde der derde klasſe over, B. VAN MARLE, terwijl van de onderſte orde der tweede klasſe buitengewoon naar de onderſte orde der derde klasſe bevorderd werd S. DE BRUIN, deze werd met een prijs en een *testimonium Geographiae* begiſtigd.

Alle jonge lieden, welke met prijzen begiftigd waren, zeiden hunne *gratiarum actiones*, met bevalligheid en gepaste vrijmoedigheid op: terwijl dit letterfeest, met Orgelmuzijk aangevangen, afgewisſeld en beſloten, tot genoegen der talrijk verzamelde toehoorders afliep.

DOESBURG.

Den 29ſten Augustus. Heden werd hier de halfjarige promotie gehouden. De Rector W. H. VERSTEEG opende deze plegtigheid, met een kort betoog over den Dialogiſchen vorm van vele wijsgeerige geſchriften der ouden, meer bepaaldelijk van CICERO's geſprek over den ouderdom, tot inleiding ſtrekkende voor de door tot de eerſte klasſe bevorderde jongelingen G. M. GESELSCHAP en L. VERMEER te houden *orationes* over dit werk. Na

dat deze zich van hunne taak zeer wel gekweten hadden, spraken de tot de tweede klasse bevorderde jongelingen, A. J. J. WARNSINCK en M. DE BRUIJN, na voorafgaande inleiding; de eerste *de Ovidii Amor. L. I. El. XV*: de tweede *de Ejusdem Operis L. II. El. VI*. Daarna ontvingen ook de Discipelen der overige klassen hunne, hun door de Wel Ed. Achtb. H. H. Curatoren dezer Scholen, na het gehouden examen, toegewezene Praemia; als in de derde klasse; H. J. CAUDRIE, N. LOBRIJ DE BRUIJN, J. J. KEUKEN, T. W. B. ROORDING en J. C. P. KALDEN; in de vierde, O. C. G. PAUW; in de vijfde, H. W. G. SMIDT, J. W. H. WARNSINCK en M. G. RIETVELD, in de zesde, A. G. PERSILLE. Voor den afwezigen Discipel der vierde klasse, werd het *praemium* bewaard. Hiermede eindigde deze plegtigheid, welke door een grooter getal toehoorders, dan naar gewoonte, in het bijzijn van eenige aanzienlijke Vrouwen, werd opgeluisterd.

LEIDEN.

Den 12den September. De promotie van de Leerlingen der Latijnsche Scholen, had hier heden op de gewone wijze wederom plaats. Twee verdienstelijke Leerlingen werden met prijzen van de onderste orde der eerste klasse, tot de Akademie bevorderd. De eerste A. H. H. DRABBE, hield eene Redevoering, over den invloed, dien de verovering van *Konstantinopel* door de Turken op de beschaving van *Europa* gehad heeft. De tweede P. J. SURINGAR sprak over *Medea*.

Vervolgens gingen twee verdienstelijke Leerlingen, met prijzen bekroond, van de bovenste orde der tweede klasse over tot de bovenste orde der eerste klasse. De eerste G. MATTHES hield eene declamatie over de zeden en het karakter van ALEXANDER DEN GROOTEN. De tweede C. J. N. NIEUWENHUIS over het leven en de bedrijven van TIMOLEON.

Ein-

Eindelijk werden door de volgende Leerlingen, voor hunne bekomene prijzen, *gratiarum actiones* gereciteerd: V. C. JUNIUS, J. LANGELAAN, T. G. VAN GORKUM, P. L. FORTMAN, J. SURINGAR, J. S. VAN REEZEMA, R. PEERLKAMP, J. DE JONG, J. LE FEVRE DE MONTIGNIJ, H. B. VAN RHIJN, J. P. SCHIPPERS, C. VAN FOREEST, H. B. NIEUWENHUIS, F. BOOIJ, J. S. MOQUETTE, H. T. DRABBE, J. BRONKHUIJZEN, P. MAZIREL, B. F. MATTHES, P. L. F. BLUSSÉ, C. LUHRMANN, A. SIX, G. J. VAN CATZ SMALLENBURG en J. C. DRABBE.

G O U D A.

Den 11den October. Na dat het gewoon halfjarig Examen in de Latijnsche School gehouden was, en de Leerlingen bij het onderzoek goede blijken van hunne vorderingen in de Grieksche en Latijnsche talen, als ook in de Wiskunde, Geschied-, Aardrijks en Fabelkunde gegeven hadden, had hier heden de publieke Promotie, en uitdeeling der prijzen plaats. Deze plegtigheid werd door den Rector D. WILLEMIER geopend, met eene prolusio *de Lexicographis Graecis*, bij welke gelegenheid de Edele Achtbare Heer A. VAN BERGEN, Burgemeester dezer Stad, volgens Koninklijk besluit, in het Collegie van Curatoren mede zitting genomen hebbende, de Wel Eerw. Heer J. L. NIJHOFF, op nieuw herkozen, en de Wel Edele Heer M. F. HOFFMAN, voor het eerst als Curator bij deze plegtigheid aanwezig, met deze betrekkingen tot de School geluk gewenscht werden. Hier na werden de onderscheidene prijzen en getuigschriften uitgedeeld.

Van de tweede klasse ging dadelijk tot de eerste orde der eerste klasse over: B. J. J. GABRIJ, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, een prijs in het Grieksch, in de oude en nieuwe Geschied- en Aardrijkskunde, in de Fabelkunde en Wiskunde; van de derde tot de

 twee-

tweede klasse P. VAN GOCH, met een *praemium ordinarium* en *diligentiae*.

Van de zesde klasse ging dadelijk over tot de vierde klasse, C. R. VAN BOCHOVE, met een *praemium ordinarum* en *diligentiae*; van de zesde tot de vijfde klasse, R. L. VAN BUEREN, met een *praemium ordinarium* en een *praemium secundum* in de Wiskunde. J. VAN BREDA KOLFF, ontving een *praemium ordinarium* en *diligentiae*, in de oude en nieuwe Geschied- en Aardrijkskunde, in de Fabelkunde en Wiskunde, J HOLSTEIN en A. J G. DE METS, een *praemium ordinarium*. Deze drie Jongelingen werden, alhoewel *novitii*, van de zesde tot de vijfde klasse bevorderd. Eindelijk werd, in de zesde klasse, met een *praemium assiduitatis* begiftigd N. G. LA LAU.

Al deze Leerlingen hebben Heeren Curatoren voor de bekomene Eereprijzen, op eene bevallige wijze bedankt; voorts is deze *Actus* volgens gewoonte met Orgel-Muzijk begonnen, afgewisseld en geëindigd.

De Rector D. WILLEMIER, zich thans tot een zeer klein aantal *Kostleerlingen* bepalende, wil zich gaarne belasten met de zorg voor de opvoeding van Jongelingen ook van mindere jaren, kunnende zij in alles, wat tot eene goede opvoeding behoort, onderwezen worden.

UTRECHT.

Den 19den Sept. 1832. Heden had alhier in de Walsche Kerk wederom, onder voorzitting van Heeren Curatoren van ons Gijmnasium, de openlijke bevordering plaats van de Latijnsche Schooljeugd. De Rector van gemeld Gijmnasium, S. NIJHOFF, thans wegens zijnen gevorderden leeftijd door de Regering van deze stad eervol ontslagen, en met pensioen begunstigd, bestuurde de plegtigheid. Tot hooger onderwijs werden met prijzen bevorderd van de eerste orde der eerste klasse: J. G. HULLEMAN, ook met den Griek-

schen

schen prijs, H. INDEWEIJ, D. Z., nog met den prijs van de Wiskunde, en D. J. VAN HAEFTEN. De eerste hield eene redevoering: *de Dione Sijracusano, qui, post infractam a se Dionijsiorum tijrannidem, foeda proditione periit*, en gispte het schandelijk verraad, waardoor Dion van Sijracuse, na het verbreken van het willekeurig gezag der Dionijsiussen, is omgekomen; de tweede sprak: *de verae amicitiae indole, in Niso et Eurijalo apud Virgilium conspicua*, den waren aard der vriendschap voorstellende uit het bedrijf van Nisus en Eurijalus bij Virgilius; de derde handelde: *de M. Attilio Regulo, cum rebus gestis, tum fide et constantia, quondam apud Romanos praecellente*, en prees Regulus, zoo als die oudtijds bij de Romeinen door zijne krijgsdaden, maar vooral door trouw en standvastigheid had uitgeblonken. Verder gingen met prijzen over van de tweede orde der eerste klasse tot de eerste orde: J. G. E. SCHUSLER, ook met het getuigschrift van het Grieksch, H. A. M. VAN ASCH VAN WIJCK, tevens met het getuigschrift van de Wiskunde, en R. VAN EIJSINGA; van de eerste orde der tweede klasse tot de tweede orde der eerste: J. W. RÖMER, nog met den Griekschen prijs en een buitengewoon getuigschrift van de Wiskunde, W. VAN GOUDOEVER, M. BAUMHAUER, met het lot de derde, hebbende het getuigschrift van de Wiskunde, buiten het lot, afgestaan aan W. A. VAN DER LINDEN; van de tweede orde der tweede klasse tot de eerste orde: A. C. VAN HEUSDE, tegelijk met het getuigschrift van het Grieksch, J. F. OP TEN NOORT, ook met het getuigschrift van de Wiskunde, en B. J. LINTELO DE GEER; van de eerste orde der derde klasse tot de tweede orde van de tweede klasse: J. W. A. BOERS, tevens met een getuigschrift van het Grieksch, waarvan hij den prijs, buiten het lot, gelaten had aan A. DAVELAAR, verder H. H. KEMINK en J. M. VERHOESEN, en met het getuig-

 schrift

schrift van de Wiskunde S. F. GROEN, door den eersten hem, buiten het lot, gegund; van de tweede orde der derde klasse tot de eerste orde: L. C. E. SCHUSLER, ook met het getuigschrift van de Wiskunde, J. C. VAN DER VOORT, H. G. RÖMER, welke drie mede een getuigschrift kregen van het Grieksch, omdat zij hiervan den prijs, buiten het lot, hadden afgestaan aan J. G. DE WIT; van de eerste orde der vierde klasse tot de tweede orde van de derde klasse: TH. TEMPLEMAN VAN DER HOEVEN, J. C. P. VAN HEECKEREN, ook met het getuigschrift van de Wiskunde bij het lot, waardoor hij dat van het Grieksch miste, L. C. E. R. FOCK, buitengewoon bevorderd tot de eerste orde der derde klasse, die door het lot het getuigschrift van de Wiskunde miste; en met het getuigschrift van het Grieksch bij het lot, W. L. WELTER; van de tweede orde der vierde klasse tot de eerste orde: C. L. J. BACKER, A. J. BACKER, beiden ook met het getuigschrift van de Wiskunde, E. H. BAUMHAUER, en met het getuigschrift van bijzondere vlijt, D. A. VAN SCHILLGAARDE; van de eerste orde der vijfde klasse tot de tweede orde der vierde klasse: H. KRETZER, nog met het eerste getuigschrift van bijzondere vlijt, F. H. E. SCHUSLER, G. KEMINK met het lot tegen J. DORN SEIFFEN, die hiervan een getuigschrift bekwam; verder H. TH. VAN DER SCHROEFF met het tweede getuigschrift van bijzondere vlijt, en W. C. B. VAN DE POLDER met dat van de Wiskunde; ook werd G. KEMINK loffelijk vermeld, wegens zijnen ijver in het Nederduitsch; eindelijk gingen met getuigschriften over, van de tweede orde der vijfde klasse tot de eerste orde: F. C. JONXIS met het eerste getuigschrift van bijzondere vlijt en met dat der Wiskunde, wordende tevens met lof vermeld om zijnen ijver in het Nederduitsch; en met het tweede getuigschift van bijzondere vlijt, P. MOOIJ.

EN-

ENSCHEDÉ.

Den 22ſten Auguſtus 1832. Na het Zomer-Examen had heden de promotie plaats. De Rector van onze School A. P. VAN DE SIEPKAMP, opende deze plegtigheid, met eene Redevoering *over het verband der huisſelijke opvoeding met het openbaar onderwijs*, waarin hij tevens de nagedachtenis van een' zijner waardige Leerlingen, G. J. VAN HEECK, op eene gepaste wijze vereerde. De prijsuitdeeling had plaats aan die Leerlingen, die aan Heeren Curatoren de meest voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen, zoo in de Latijnſche en Franſche talen, als andere wetenſchappen gegeven hadden. Op de Latijnſche School droeg den eerſten prijs in de vierde klasſe weg, R. TER KUILE, den tweeden prijs H. TEN CATE, in de vijfde klasſe H. W. BANRICHTEN, in de zesde klasſe J. J. F. PENNINK. Op de Franſche School, in de vierde klasſe, W. RORDING, in de vijfde klasſe, G. LASONDER. Voor eene aanzienlijke ſchaar werd deze plegtigheid gehouden, en met Orgel Muzijk begonnen, afgewisſeld en beſloten.

WORKUM.

Den 27ſten Aug. 1832. Heden werd alhier weder het examen der Latijnſche Schooljeugd gehouden. De verdienstelijke Jongelingen P. L. DE BOER, G. A. OOSTERBAAN, F. L. VISSER, L. DE BOER en L. BRANDENBURGH, gaven loffelijke blijken van hunne naarstigheid en vorderingen, en werden door Heeren Curatoren, de eerſte met een Griekſchen, de vier andere met Latijnſche eereprijzen beſchonken, waarvoor zij den verſchuldigden dank betuigden.

KAMPEN.

Den 25ſten September 1832. Op heden heeft de plegtige uitdeeling van prijzen onder de leerlingen van de Latijnſche School plaats gehad.

Reeds voor de vacantie was op den gewonen,

bij de wet bepaalden tijd, het halfjarige openbaar examen gehouden, en waren tot de Akademische lessen bevorderd, de verdienstelijke jongelingen, C. M. HEIJN en J. C. BIJSTERBOS, terwijl andere, mede verdienstelijke Jongelingen, van klasse tot klasse gepromoveerd werden, en de prijsuitdeeling bepaald was, als naar gewoonte, op den eersten vrijdag na de vakantie.

Dan ongelukkig viel kort daarop in de vreesselijke ziekte, welke ook deze stad zoo zeer geteisterd heeft, en waardoor vele verrigtingen van niet zeer dringenden aard werden verschoven en uitgesteld. Thans echter, na dat die ongelukkige bezoeking van onder ons geweken schijnt, is men ook spoedig bedacht geweest, om deze verschovene plegtigheid te doen plaats hebben, en zijn dus bovengenoemde twee jongelingen te voorschijn getreden. De eerste, C. H. HEIN, hield eene plegtige door hem zelven opgestelde Redevoering, *de iis, quae Theologiae studium difficile quidem, sed et gratum acceptumque reddunt*, welke hij met zeer veel bevalligheid en sierlijkheid uitmuntend heeft uitgesproken. Daarna betrad de tweede, J. C. BIJSTERBOS, het spreekgestoelte, zijne, mede door hem zelven bewerkte, redevoering: *De fatis urbis Tijri* uitsprekende; en offschoon ook eenigzints ongesteld, dezelve echter uitvoerende op de hem eigene naive wijze, terwijl het opstel zelf blijken droeg van des jongelings zucht tot onderzoek en van oudheidkunde.

Vervolgens reciteerden, mede met zeer veel bevalligheid, hunne *gratiarum actiones*, de navolgende Jongelingen, als: L. RIETBERG, gepromoveerd naar de 2de klasse; J. W. SCHORSE en H. J. FIJNEBROEK, naar de 4de klasse, G. J. T. MERZ en B. J. HEMING, naar de 5de klasse 1sten rang, waarna nog met *buitengewone* eereprijzen begiftigd werden: J. C. BIJSTERBOS, voor de *wiskunde*; C. H. HEIN, voor de *Geschiedenis*; J. W. G. SCHORSE,

ZE, voor de *Wiskunde* 2de klasse; G. J. T. MERZ, voor de *Aardrijkskunde*; en H. J. FIJNEBROEK, voor de *Fabelkunde*,

Na dit alles werd deze Feestviering, welke met fraai orgelmuzijk, door den kundigen Heer VAN DER DUSSEN, gedurig werd afgewisseld, niet weinig veraangenaamd, door den waardigen en grijzen Rector H. WEIJTINGH, die, na de plegtigheid met eene *latijnsche* voorafspraak geopend te hebben, dezelve met een uitmuntend *Nederduitsch* Dichtstuk, *op de zoo gelukkig doorgeworstelde ziekte*, besloot, waarin hij den dank daarvoor aan het Opperwezen toebragt; terwijl hij tevens aan de stedelijke regering, en de door dezelve aangestelde kommissie tot leniging van den nood der armen, voor hare onvermoeide zorgen, als mede aan de Heeren Geneeskundigen, voor hunne ijverige pogingen tot stuiting dier vreesselijke plaag, de welverdiende hulde bewees.

ASSEN.

Op den 19den en 20sten Julij. l. l. heeft alhier het jaarlijksche openbare examen, op de latijnsche School en de inrigting met dezelve verbonden, als naar gewoonte plaats gehad, ten overstaan van H. H. Curatoren en verscheidene toehoorders. Genoegzaam eenparig hebben alle leerlingen blijken van eene loffelijke vlijt gegeven, die, bij derzelver voortduring, de meeste voldoening moet opleveren.

JAN AAFKE GRATAMA, reeds het vorige jaar naar de Akademie bevorderd, doch, om zijne jaren, nog op school gebleven, heeft door zijne overzettingen (explicatien uit PLATO *De Republica* en CICERO *De Finibus*) bedrevenheid in de geschiedenis, vaardigheid in het latijn spreken, wiskunde enz. de meest voldoende bewijzen gegeven, dat hij in het afgeloopene jaar met dienzelfden ijver was voortgegaan, die hem vroeger altijd eigen was. Buiten de gewone schoolstudien in het *Fransch*

Duitsch en *Engelsch*, had hij zich, onder de leiding van den Wel Eerw. zeer gel. Heer. Dr. G. BENTHEM REDDINGIUS, die zich hiertoe wel had willen lenen, niet zonder goed gevolg, ook op het *Hebreeuwsch* toegelegd.

Als eene voorloopige oefening, om in het openbaar te spreken, zijn er, tusschen de werkzaamheden van het examen, verzen opgezegd, door J. A. G. DE VOS VAN STEENWIJK en P. P. GRUIS; door den eenen met meer waardigheid en uitdrukking dan door den anderen, door beide echter op eene gepaste wijze.

Op den avond van den tweeden dag, heeft genoemde J. A. GRATAMA eene latijnsche redevoering gehouden over *de wijsgeerige schriften van* CICERO; waarna de bevorderingen hebben plaats gehad, en de prijzen zijn uitgedeeld, en zijn bevorderd: van de tweede afdeeling der eerste klasse tot de eerste afdeeling derzelfde klasse (naar orde der namen,) E. K. J. BERTLING, W. J. FEITH, W. HESSELINK, A. W. VAN HOLTHE TOT ECHTEN, E. J. LEUR VAN ADUARD, L. S. PEDRO MEIJBOOM, C. E. OOSTING, H. L. SIJPKENS en C. WIERSMA. Van de tweede klasse tot de tweede afdeeling der eerste (naar orde der namen,) C. H. WOLF VAN DER FELTZ, J. A. WILLIGE GRATAMA, P. POLMAN GRUIJS, C. E KNIPHORST en C. RÖMELINGH. Van de derde klasse tot de tweede afdeeling der tweede klasse: J. A. GODERT DE VOS VAN STEENWIJK, D. COHEN, A. VOS en P. L. BREVET. Van de vijfde klasse tot de vierde: M. F. GRATAMA en K. L. KNIPHORST. Prijzen hebben ontvangen, eerste klasse tweede afdeeling, eerste prijs: L. S. PEDRO MEIJBOOM, tweede prijs: C. E. OOSTING, tweede klasse, W. J. FEITH, met het lot tegen H. L. SIJPKENS. Derde klasse, eerste prijs: J. A. GODERT DE VOS VAN STEENWIJK, tweede prijs: D. COHEN. Vijfde klasse eerste prijs: M. F. GRATAMA, tweede prijs: K.

L.

L. ENIPHORST en R. NUMAN, voor de levende talen.

De bovengenoemde J. A. GRATAMA eindelijk, door H. H. Curatoren met een' buitengewonen prijs, den *Cicero Orellii* beschonken, heeft, namens allen, met de gewone dankbetuigingen, dezen Schoolactus gesloten.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, zijn op den 3den, 4den en 5den October, geëxamineerd en tot de Predikdienst toegelaten de Kandidaten in de letteren en Godgeleerdheid J. RUIJS, C. CONRADI, J. LEGERWEIJ, P. M. LAMPING, J. VAN DER VEN en J. L. KOTTING.

ARNHEM.

LUNTEREN, den 7den October. Onze beroepene Leeraar, Ds. J. G. VAN DEN STEEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, werd heden in de H Dienst bevestigd, door onzen voormaligen Predikant J. H. OOSTERDIJK, aan wien, op verzoek van den nieuwen Leeraar deze beurt door den Consulent dezer Gemeente Ds. F. J. WIJNOLDIJ, Predikant te *Otterlo*, vrijwillig was afgestaan. De bevestiger predikte over *Hebr.* XIII : 17. *Zijt uwen voorgangeren gehoorzaam* enz. Terwijl de bevestigde zich des namiddags aan de Gemeente verbond, met eene Leerrede over *Rom.* VIII: 34*b*. *Die ook voor ons bidt.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve

door

door den Bevestiger en Consulent, door Ds. J. VAN DER FELTZ, Predikant te *Arnhem*.

LUNTEREN. Op den 11den October, is Acte van Lidmaatschap der Klassis uitgereikt, aan den Wel Eerw. Heer J. G. VAN DEN STEEN, bevestigd Predikant alhier.

TWELLO vakant. Zie Jan. 1832.

WAGENINGEN vakant. Zie Sept. 1832.

NIJMEGEN.

MAASBOMMEL, den 13den September 1832. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. A. F. MONHEMIUS, door Z. M. goedgunstig Emeritus verklaard zijnde, nam den 8sten Julij l. l. van ons afscheid. Het was ons genoegen, zijn Wel Eerw., na een afzijn en eene langdurige ziekte van eenige maanden, nog eens het Spreekgestoelte te zien beklimmen, en ons zijne laatste vermaningen naar aanleiding van 2 *Thess.* II: 15—17. te hooren mededeelen. Hoe wenschten wij zijn Wel Eerw. van harte, dat hij lange van de rust hem door onzen Geëerbiedigden Koning toegestaan, een verblijdend genot zou hebben: dan het behaagde den Bestuurder van dood en leven, hem in de achtste maand zijner rust, den 21sten Augustus l. l., tot de bitterste droefheid der zijnen, van deze wereld op te roepen.

Onze tegenwoordige Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. W. VAN HILLE, herinnerde ons op den volgenden Zondag, dat het nu juist acht weken geleden was, dat onze oude Leeraar het laatst tot ons sprak en deed ons den waardigen Overledenen gedenken, predikende over *Joan.* XIII: 1*b*. *Alzoo hij de zijnen, die in de wereld waren, liefgehad had, zoo heeft hij ze lief gehad tot den einde*,

ZUTPHEN.

DOESBURG, den 28sten Augustus 1832. Ds. HUIJDECOPER, Theol. Doct. te *Woudenberg*, voor de

de beroeping herwaarts bedankt hebbende, en eene op nieuw aangewende poging insgelijks mislukt zijnde; heeft de Kerkeraad dezer Gemeente het vroeger gemaakte twaalf en zestal, op den 10den dezer aangevuld met Ds. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct., Pred. te *Heilo*, en is daaruit dadelijk geformeerd het volgende drietal:

DD. J. F. VAN HOOGSTRATEN, te *Hengelo*.. J. PARÉ, Theol. Doct. te *Didam*. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct., te *Heilo*.

Op heden tot de beroeping zullende overgaan, is de keuze gevallen op Ds. J. F. VAN HOOGSTRATEN, te *Hengelo*; zijn Eerw. evenwel volgens Art. 55. op het Reglement der vakaturen enz. niet beroepbaar zijnde, heeft de Kerkeraad zich, voor het afzenden van den beroepsbrief, ter verkrijging der gevorderde dispensatie, gewend tot zijn Excellentie den Minister van Staat, belast met de generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk.

ZUTPHEN, den 9den October 1832. Ter vervulling der vakature, is alhier den 20sten September, bij vernieuwing, een twaalftal van Predikanten gemaakt, waarop geplaatst zijn:

DD. HOOIJER, Predd. te *Zaltbommel*. KERSTEN, te *Rhenen*. VAN DE VELDE, in *den Briel*. BOSKEN, te *Hal* BORGSTEIN, te *Bolsward*. GERRITSEN, te *Zoelen*. DE KANTER, in *den Briel*. WIJNAENDTS, te *Warnsveld*. L'ALLEMAND, te *Brummen*. HAZEU, te *Vlaardingen*. VISSER, te *Tholen* en F. BERCKMAN, te *Voorst*.

Voorts den 26sten dit zestal:

DD. HOOIJER, VAN DE VELDE, HAZEU, GERRITSEN, BOSKEN en L'ALLEMAND.

Den 2den dezer dit drietal:

DD. VAN DE VELDE, HOOIJER en HAZEU.

Waar uit heden beroepen is, Ds. VAN DE VELDE, Pred. in *den Briel*.

GEES-

GEESTEREN vakant. Zie Aug. 1832.

BOMMEL.

AALST, den 26sten September 1832. Na bekomene handopening, van het Departement voor de Kerkelijke Zaken, is men heden ten overstaan van den Wel Eerw. Heer J. A. HANEWINCKEL, Consulent en Pred. te *Nederhemert*, overgegaan om een Nominatie te formeren, ten einde een ander Leeraar en Herder te beroepen, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat, van den Wel Eerw. Heer P. D. DE LANGE.

Op de Nominatie van een zestal, werden de volgende Predikanten en Kandidaten geplaatst:

DD. J. LEIJDS en J. A HANEWINCKEL, Predd. te *Veenendaal* en te *Nederhemert*. J. A. VAN WALSEM, C. F. J. PAPE, G. C. DE LA COUTURE en J. A. M. MENSINGA, Kandidaten van de H. Dienst bij de Provinciale Kerkbesturen van *Gelderland* en *Over-IJssel*.

Uit dit Zestal werden geplaatst op het drietal, de drie eerste, waaruit met eenparigheid van stemmen wettig beroepen is, de wel Eerw. Heer, J. LEIJDS, Pred. te *Veenendaal*, onder de Klassis van *Rheenen*, aan wien de beroepingsbrief, geagreëerd door den Heer J. J. BAX, namens den Heer VOGEL van *Aalst*, is toegezonden.

WELL EN AMMERZODEN. Zie Aug. 1832.

HARDERWIJK.

BARNEVELD den 23sten Sept. 1832. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel Heer C. W. KERSTEN, heeft de op hem uitgebragte beroeping, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen Zoodat te

BARNEVELD eerlang de tweede Predikantsplaats vervuld zal worden.

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland* zijn in deszelfs Vergadering van October tot de Predikdienst toegelaten, de Heeren: P. T. M. VAN LEEUWEN, G. T. GEZELLEN MEERBURG, H. P. SCHOLTE, A. W. VERMEIJ, C. D. L. BÄHLER en S. A. BUDDINGH, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Leiden*.

'SGRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 14den Sept. 1832. De Wel Eerw. Heer J. F. VAN HOOGSTRATEN, Pred. te *Hengelo*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft alhier op heden de Kerkenraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, W. W. FRANKAMP, Pred. te *Leidschendam* en *Wilsveen*, het navolgend acht en drietal van Predikanten geformeerd:

DD. N. J. A. ROLDANUS, te *Heilo*. J. A. CARLIER. te *Zulichem* en *Nieuwaal*. B. S. TENCKINK te *Kwadijk*. L. P. SURINGAR, te *Ethen* en *Drongelen*. P. J. ZAALBERG, te *Nieuw-Beijerland*. M. M. SCHIM VAN DER LOEF, te *Barendrecht*. H. P. TIMMERS VERHOEVEN, te *Arkel* en C. L. P. METELERKAMP, te *Zoest*.

Drietal.

N. J. A. ROLDANUS, M. M. SCHIM VAN DER LOEF, en L. P. SURINGAR.

Waaruit den 16den Sept. met voorkeur en goedkeuring van den Wel Ed. Heer, J. A. VAN BERGEN, gevolmagtigden van den Hoog welgeb. Heer, J. D. K. BARON VAN HEECKEREN VAN TWICKEL als in huwelijk hebbende de Hoog Welg. Vrouwe M. C GRAVIN VAN WASSENAAR, met eenparige stemming beroepen is, N. J. A. ROLDANUS, Pred. te *Heilo*.

WASSENAAR. Bij het berigt, geplaatst in de Boekzaal van Aug. l. l., bladz. 260 is verzuimd te

te melden, dat het beroep van Ds. VAN HOOGSTRATEN, is geschied op Collatie van den Hoog Welg. Heer BARON VAN HEEKEREN VAN TWICKEL, Ambachtsheer van *Wassenaar c. a.*

SCHIPLUIDE zie September. 1832.

ROTTERDAM

HOOGVLIET den 3den September. Na verkregene handopening tot het doen eener beroeping, vergaderde de Kerkeraad van de gemeente van *Hoogvliet*, en formeerde het volgende twaalf- zes- en drietal van H. H. Kandidaten. W. VAN GULPEN, J. S. BOELENS, VAN DEN STEEN, HEENCK, TANNER, VAN SIJLL, VAN ANDEL WEIJERS, VOGET, SLUITER, WUNDER, VAN BINSBERGEN, FULLINK; zestal: de H. H. VAN DEN STEEN, HEENCK, TANNER, S. BOELENS, VAN SIJLL, VAN GULPEN; drietal de Heeren J. L. HEENCK, H. TANNER, en W. VAN GULPEN met het lot tegen J. S. BOELENS.

Uit welk drietal, op den 12den September, met groote meerderheid van stemmen, beroepen werd de wel Eerw. Heer J. L. HEENCK, Kand. bij het provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, die deze beroeping, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

VLAARDINGEN den 30sten September. Na dat onze tweede Leeraar, Ds. J. H. GUNNING, op den 20sten dezer, door den gecommitteerden van het klassikaal bestuur van *Rotterdam* Ds. A. A. C. BONNET, Pred. te *Maassluis* van zijne betrekkingen tot de classis en gemeente ontslagen was, heeft zijn Eerw. heden zijne afscheidsrede gehouden, predikende over *Hand.* XX: 32, *En nu dan Broeders! ik beveel u Gode, en den woorde zijner genade.* De Kerkeraad is daarop den volgenden dag overgegaan, na verkregene handopening, ter vervulling der bestaande vakature, en heeft tot dat einde het navolgende twaalftal geformeerd: D. D. B. TER HAAR te *Eemnes binnensdijks*, M. L. REIJERKERK

te

te *Reeuwijk*, H. P. TIMMERS VERHOEVEN te *Arkel*, J. TENCKINCK te *Voorschoten* en *Veur*, H. BRON te *Gouderak*, C. KLINKENBERG te *Nooddorp*, E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUIZEN te *Leersum*, F. E. HERMSEN te *Maasland*, J. F. ASMA te *Rijp*, C. J. WIJNAENDS te *Warnsveldt*, J. JENTINK te *Nieuwkoop* en S. PRIJN te *Bleiswijk*, en daaruit dit zestal: D. D. B. TER HAAR, H. BRON, J. TENCKINK, M. L. REIJERKERK, H. P. TIMMERS VERHOEVEN en J. TENCKINK, en terstond daarop eenparig beroepen is: Ds. B. TER HAAR Predikant te *Eemnes binnensdijks*, aan wien de beroepbrief is toegezonden.

BERKEL EN RODENRIJS staat vakant te worden. Zie Sept. 1832.

LEIDEN.

VALKENBURG den 7den October 1832. Heden werd onze beroepen en van *Piershil* tot ons overgekomen Leeraar, de wel Eerwaardige Heer J. D. STETTEROGGE, in zijne Evangeliedienst onder ons bevestigd, door zijnen leermeester en vriend, den Hoog Eerwaardigen Hoog geleerden Heer W. A. VAN HENGEL, Hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Leijden*, bij afstand van den Consulent Ds. J. TENCKINK, Predikant te *Voorschoten*, met eene leerrede over *Filipp.* II: 29 *b. Houdt dezulken in waarde.* Des namiddags aanvaardde onze nieuwe Leeraar zijn heilig dienstwerk onder ons, predikende over 1 *Thessal.* III: 8. *Want nu leven wij, indien gij vast staat in den Heere!* — Aan zijn Wel Eerw. is akte van lidmaatschap in de klasse gezonden.

HILLEGOM den 16den October, 1832. Onze Leeraar J. J RAMBONNET, werd op den 14den October losgemaakt, door den gecommitteerden van het klassikaal bestuur van *Leijden*, Ds. A. C. MEIJERS SCHOLTEN, en predikte heden affcheid met *Hand.* XX: 36.

Ds. TERHAAR, alhier beroepen, heeft voor die beroeping na beraad bedankt. Dus is

HILLEGOM vakant.

LEIDEN eene Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

DORDRECHT.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. P. DU PUY, overleed den 12den October l. l. Zijn Eerw. werd onder ons bevestigd, den 3den Julij, des vorigen jaars. Van het begin zijner bediening, was zijne gezondheid in eenen wankelenden staat, zijn Eerw. deed echter wat hij kon, en dikwerf meer, dan zijne krachten toelieten. Onder zijn lijden gaf hij een voorbeeld van Christelijke gelatenheid en eenswillendheid met God; zoodat zijne nagedachtenis bij ons, en allen, die zijn Eerw. gekend hebben, in zegening zal blijven. Dus is

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant.

ARKEL, den 16den September 1832. Onze Leeraar H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Theol. Doct., berigtte ons heden, voor de beroeping naar *Sliedrecht*, waarvan zijn Eerw. ons den vorigen Zondag kennis gegeven had, bedankt te hebben.

CILLAARSHOEK. Onze vorige beroeping geen voortgang gehad hebbende, heeft de Kerkeraad den 11den Julij l. l., beroepen den Wel Eerw. Heer A. NISSINK, Pred. te *Berkenwoude*, die, na beraad, bedankt heeft. Daarna heeft de Kerkeraad, den 18den September l. l., uit eene Nominatie van Kandidaten, bestaande uit de Heeren H. RIETVELD CREIJGHTON, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, W. H. VAN DEN STEEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, en R. VAN SIJLL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, beroepen den Wel Eerw. Heer W. H. VAN DEN STEEN,

Kan-

Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die deze beroeping, onder de vereischt wordende goedkeuringen, aangenomen heeft, — zijnde deze beroeping reeds Kerkelijk goedgekeurd en opgezonden ter Koninklijke approbatie.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK vakant. Zie Sept. 1832.

SLIEDRECHT Zie Sept 1832.

GOUDA.

BERKENWOUDE, c a., den 5den Augustus. Heden morgen mogten wij van onzen Leeraar, A. HISSINK, vernemen, dat zijn Eerw. besloten had, voor de beroeping naar de Gemeente van *Cillaarshoek*, waarvan zijn Eerw ons den 22sten der vorige maand kennis gaf, te bedanken; en verbond zich weder aan ons, naar aanleiding van 1 *Cor.* XVI: 7*b. Ik hoop eenigen tijd bij u te blijven, indien het de Heer zal toelaten.*

HAGESTEIN, den 27sten Augustus. Heden is de Kerkeraad onzer Gemeente, in tegenwoordigheid van onzen Consulent, Ds. C. H. HAGENBERG, vergaderd en heeft, uit het reeds opgegevene drietal van de Eerw. Heeren Kandidaten, tot Herder en Leeraar voor deze Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer J. KOBUS, Kandidaat bij 't Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Zijn Wel Eerw. heeft, onder inwachting der noodige Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, deze beroeping bereidvaardig aangenomen, zoo dat de vakature alhier eerlang weder vervuld zijn zal.

NOORDELOOS vakant. Zie Aug. 1832.

BRIELLE.

BRIELLE, den 14den October. Onze Leeraar, Ds. J. C. VAN DE VELDE, gaf ons heden berigt, dat zijn Eerw. eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Zutphen*, en dezelve had in beraad genomen.

PIERSHIL, den 1sten October. Onze Leeraar Ds. J. D. STETTEROGGE, beroepen naar *Valkenburg*, nam gisteren van ons afscheid, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XV: 58. *Zoo dan mijne geliefde Broeders! zijt standvastig, onbeweeglijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weet, dat uw arbeid niet ijdel is in den Heere.*

Ter vervulling der hierdoor ontstane vakature, is de Kerkeraad op heden vergaderd, in het bijzijn van den Consulent, Ds. E. B. SWALUE, Pred. te *Korendijk*, tot het doen van een beroep, uit een viertal, bestaande uit de Heeren:

E. A. BRUNNER, C. L. JUNGIUS, J. V. TERSTEEG en J. SICKENS BOELENS, alle Kandidaten, de eerste bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de overigen bij dat van *Noord-Holland*, zijnde de twee eersten voor het tweetal gekozen, en daaruit beroepen Ds. E. A. BRUNNER, die deze beroeping heeft aangenomen.

DEN BOMMEL. Onze Leeraar Ds. P. J. CONRADI, sints den 29sten Mei des vorigen jaars, door ongesteldheid en spraakbelemmering buiten staat tot waarneming van zijne predikdienst, is, bij gunstig besluit van Z. M. onzen geliefden Koning, van den 28sten Aug. l. l. No. 92 Emeritus verklaard salvo honore, en met een jaarlijks pensioen, ingaande met den aanvang des volgenden jaars. Dus staat

DEN BOMMEL vakant te worden.

De noodige handopening reeds verkregen zijnde, zal de Kerkeraad eerlang overgaan tot het doen van een beroep.

NOORD-HOLLAND.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland* heeft,

heeft, in de Vergadering van October, de Heeren: H. A. MATTHES, W. BEZEMER, W. R. VEDER, Theol. Doct, J. HAGA, E. H. CATS en J. MASMAN geëxamineerd, en tot de openbare predikdienst toegelaten.

AMSTERDAM.

ANKEVEEN, den 21sten Oct. Onze Leeraar C. M. PLEIJTE, berigtte ons heden, dat hij eene beroeping naar *Hillegom*, van welker ontvangst hij ons voor acht dagen kennis gaf, had aangenomen. Zoo dat

ANKEVEEN staat vakant te worden.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant. Zie Julij 1832.

ALKMAAR.

WINKEL, den 30sten September maakte onze Leeraar, E. ROMAR, ons bekend het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer, C. MOS, laatst Pred. te *Delfzijl*, welke van 1798 tot 1802 ook onze Leeraar geweest was. Onze Leeraar herinnerde ons te dezer gelegenheid zijnen ijver en getrouwheid in de dienst van zijnen Heer, ook ter bevordering van den bloei dezer Gemeente. Hij vermaande ons, om zijne lessen en Evangelieprediking in gedachten te houden, om zijn voorbeeld navolgende, met hem eenen zaligen uitgang te erlangen, naar *Philip.* III: 20*a*. *Onze wandel is in den hemel.*

HEILO, den 7den October 1832. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer, Ds. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct., die ons den 23sten Sept. l. l., bekend maakte, dat door hem eene beroeping was ontvangen naar de Gemeente van *Wassenaar*, berigtte ons heden, dat hij zich verpligt gevonden had, om voor die beroeping te bedanken, en

verbond zich op nieuw aan ons met eene Leerrede over *Philip.* II: 5. *Dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was.*

BERGEN vakant. Zie Dec. 1831.

H O O R N.

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND. Den 30sten September maakte onze Leeraar, Ds. H. D. STRUIVING, in de voormiddagbeurt ons bekend, met het afsterven van eenen onzer vorige Leeraren, den wel Eerw. Heer C. MOS, laatst Pred. te *Delfzijl.* Wij werden te dezer gelegenheid opgewekt, om ook aan hem te gedenken, het woord van God, ons nog verkondigd wordende, te eerbiedigen, en ons voor de onzekere komst des doods voor te bereiden.

SPANBROEK EN OPMEER. Het beroepingswerk alhier, onder voorzitting van den Consulent Ds. D. J. FABER, hervat zijnde, is uit het bekende drietal van Heeren Kandidaten, REIJERS, WILLEMS en DE HAART, de laatste beroepen. *Het* lot heeft tusschen WILLEMS en DE HAART *beslist.* En is deze beroeping op Ds. H. J. DE HAART, aldus uitgebragt. Kerkelijk goedgekeurd, *alsmede* met de Koninklijke approbatie bekrachtigd, door den beroepenen aangenomen, welke *D.* V. den 28sten October, in zijne dienst zal bevestigd worden.

HOORN, den 7den Oct. Ds. J. H. GUNNING, van *Vlaardingen* tot ons overgekomen, werd heden morgen als Leeraar onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, P J. KOOLHAAS, die predikte over 1 *Cor.* XVI: 10*b.* *Hij werkt het werk des Heeren.* De Bevestigde deed des avonds zijne intrede met *Rom.* I: 12. (*Ik verlang*) *om mede vertroost te worden onder u, door het onderling geloof, zoo het uwe als het mijne.*

E D A M.

NIEUWENDAM, den 30sten Sept. 1832.

On-

Onze Leeraar, Ds. R. A. VAN DEURSEN, maakte ons in de voormiddag Godsdienst bekend, het afsterven van onzen voormaligen waardigen Leeraar C. MOS, laatst Pred. te *Delfzijl*, die van den jare 1802 tot 1811, alhier met alle getrouwheid, het Evangelie had verkondigd, waarbij wij ernstelijk werden opgewekt, om ons de lessen en vermaningen diens eerbiedwaardigen Voorgangers ten nutte te maken, op dat zijne nagedachtenis nog bij velen in zegening blijve.

WARDER, den 30sten Sept. 1832. Ook alhier maakte onze Leeraar Ds. S. L. NAPJUS, op heden aan de Gemeente bekend, het spoedig afsterven van een' onzer vorige hooggeschatte Leeraars, den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. MOS. tot ons overgekomen den 9den Junij 1811, en van ons vertrokken den 1sten Sept. 1817. naar de Hervormde Gemeente te *Delfzijl*.

Onze Leeraar nam bij deze gelegenheid uit *Hebr.* IX 27. aanleiding om te spreken, over de broosheid en kortstondigheid van het menschelijk leven, over de zekerheid des doods, en over de onzekerheid van ons stervens uur. Hij besloot dit alles met eenige voorschriften, ter besturing van hart en wandel, en met zeer ernstige opwekking om onzer Leeraren welmeenende lessen, ook die van afgestorvenen of naar elders vertrokkene, die bij ons nog in zegenend aandenken zijn en blijven, op te volgen en te gehoorzamen.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG den 3den October. Heden zijn, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, tot de predikdienst geadmitteerd, de Heeren W. VAN DEN HAM, S. HAAGEDOORN, J. D. BLOEMEN M. C. VAN HOUTEN en P. WOLTERS.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN. Zie Sept. 1832.

ZOUTELANDE vakant. (Zie Sept 1832.

GRIJPSKERKE. Zie Sept 1832.

ZIERIKZEE.

ZIERIKZEE, den 7den Oct. Heden morgen trof de Hervormde Gemeente dezer Stad een zware slag: de Groote of St. Lievens Monsterkerk, werd in minder dan 7 uren tijds, door eenen hevigen brand aan de zuidwestzijde van het dak aangetast, eene prooi der vlammen. Het werd, ondanks de spoedig aangebragte hulp, met deszelfs fraaije Predikstoel, kostbaar Orgel, en kunstig bewerkte bochten, in de asch gelegd, en niets is kunnen gered worden, dan het zilver, hetwelk tot de bediening des Avondmaals, die in den voormiddag moest plaats hebben, gewoonlijk gebruikt werd. Groot en onherstelbaar is dit verlies, van welke de oorzaak voor als nog niet met zekerheid bekend is. In den namiddag hield één onzer Leeraren, de Wel Eerw. Heer G. C. DROOGLEVER FORTUIN, in de kleine Kerk, naar aanleiding van *Daniel* IX: 17. *En nu o onze God! hoor naar het gebed uwes knechts, en naar zijne smekingen, en doe uw aangezigt lichten over uw heiligdom, dat verwoest is*, eene treffende toespraak tot de Gemeente, die met wederzijdsche aandoeningen gehoord werd, terwijl zijn Ambtgenoot de Wel Eerw. Heer J. B. BARENBRUGH, in zijne weekbeurt in eene opzettelijke Leerrede over *Ps* XLVI: 9. *Komt en aanschouwt de daden des Heeren, die verwoestingen op aarde aanregt*, weder aan die ramp gedacht, en dezelve aan het heil onzer onsterfelijke zielen trachtte dienstbaar te maken. De Heer sterke en vertrooste ons bij zoo zwaar verlies, vergoede ter zijner tijd ons gemis, en beveilige de Gemeenten onzes Vaderlands, vooral in onze dagen, tegen alle kwaad.

THO-

THOLEN vakant. Zie Maart 1832.
HAAMSTEDE. Zie Sept. 1832.

G O E S.

'S GRAVENPOLDER vakant. Zie Nov. 1831.

IJ Z E N D IJ K E.

OOSTBURG den 30sten September. Heden is de Kandidaat A. BAX, als Herder en Leeraar van deze gemeente bevestigd geworden, door Ds. J. M. HENRIJ, Pred. te *Zuidzande*, en Consulent dezer Gemeente. De bevestiger behandelde 2 *Timoth.* IV: 5. *Doe het werk van eenen Evangelist.*

De oplegging der handen geschiedde door den voornoemden Consulent, als mede door D. D. C. MEEUSE, J. A. JANSEN, C. SCHIETEKATTE en P. R. BEERTA, Predd. op den *Hoek*, te *St. Anna ter Muiden*, *Schoondijke*, de laatstgenoemde bij de doopsgezinde gemeente te *Aardenburg.*

De bevestigde Leeraar aanvaardde des namiddags hier zijne dienst, met eene leerrede over *Ezech.* XXXIII: 11. *Zoo waarachtig als ik leef, spreekt de Heere Heere, zoo ik lust heb in den dood der Goddeloozen! maar daar in heb ik lust, dat de Goddelooze zich bekeere van zijnen weg en leve.* Aan den bevestigden Predikant voornoemd, tot lid der klasse van *IJzendijke* verklaard, is de acte van Lidmaatschap ter hand gesteld. —

KADZAND. De Predikant J. DE WAAL, heeft na beraad, voor de beroeping alhier op zijn Eerw uitgebragt, bedankt. Dus blijft

KADZAND vakant.

U T R E C H T.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht* is den 3den October l. l. tot de predikdienst geadmitteerd de Heer J. KOSTER.

UTRECHT.

JAARSVELD den 26sten Augustus. Heden werd ons, bij gelegenheid van de openbare Godsdienst, door onzen Leeraar het overlijden bekend gemaakt van onzen Ambachtsheer, den Wel Ed. geb. Heer W. VERHAGEN. Wij deden hulde aan zijne nagedachtenis en onze sterfelijkheid en bestemming werden ons herinnerd.

LOPIKER KAPEL, den 9den Sept. 1832. Daar het dezer Gemeente niet doenlijk was, om de vernieuwingen en aanmerkelijke reparatien, welke haar Kerkgebouw hoogstnoodig vorderde, alleen te kunnen daarstellen, werd op de aanvrage van Kerkvoogden, door het Provinciaal Collegie van Toezigt over de Kerkelijke Administratie, bij de Hervormden, in de Provincie *Utrecht*, bij Hun Ed. Groot Achtbare, de Gedeputeerde Staten dezer Provincie bewerkt, dat uit de Provinciale Kas eene daartoe benoodigde som, goedgunstiglijk werd verleend, om alzoo met de door de Gemeente bijeengebragte gelden, gezegd Gebouw, in een behoorlijken staat te brengen.

Dien ten gevolge dan, mogt deze Gemeente op heden in een geheel verbeterd, en voor het doel waardig gebouw, vergaderen.

Verre zij het van hen, dat Kerkvoogden van zich zouden verkrijgen, dat geene dankbare melding van dit voorregt der Gemeente zoude worden gemaakt, waarom zij dan hier openlijk aan gemelde Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie, zoowel als aan genoemd Provinciaal collegie van toevoorzigt, enz. eerbiediglijk hunnen dank betuigen.

Dat het zoo zeer verbeterd Gebouw zelve de tolk moge zijn, welke de Gemeente bij haar bijzonder voorregt, hetwelk aan hare openlijke Godsvereering bevorderlijk is, bepale, en dat zij, wars van laauwheid en onverschilligheid, niet

slechts

slechts één goed Gebouw *bezitten*, maar ook *gebruiken* moge!

AMERSFOORT.

EEMNES BINNENDIJK, den 16den September 1832. Heden voor acht dagen, werd ons door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer B. TER HAAR, berigt, dat zijn Eerw. eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Hillegom*, onder de Klassis van *Leijden*, en heden ochtend mogten wij van zijn Eerw. vernemen, dat hij voor deze beroeping had bedankt. Dan, op Zondag den 7den October l. l., gaf zijn Eerw. ons kennis, dat hij voor weinige dagen ontvangen had eene beroeping naar de Gemeente van *Vlaardingen*, en dezelve door hem was in beraad genomen.

WIJK.

OVER LANGBROEK, den 23sten September. Het Kerkgebouw en de Predikantswoning dezer Gemeente, welke in het jaar 1824, in zeer vervallen staat waren, zijn na dien tijd. door bijdragen uit de Gemeente, en door liefdegiften van onderscheiden' Godsdienstvrienden in deze streken, aanvankelijk in dien staat gebragt, dat onze toen beroepen Leeraar, Ds. A. F. KERSTEN, er in kon wonen, en de Godsdienstoefeningen er in konden gehouden worden.

Door toelagen, van wege de Ed. Groot Achtb. Heeren Staten dezer Provincie, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, en van de algemeene Sijnode der Hervormde Kerk, daarna van tijd tot tijd ontvangen, mogten wij in deze maand de voltooijing zien der door ons zoo zeer gewenschte geheele herstelling der voornoemde Gebouwen.

Onze waardige Leeraar bepaalde ons heden, naar aanleiding van *Psalm* LXXXIV: 2., bij de zegeningen der openbare Godsdienstoefeningen, en wekte ons op tot beantwoording aan de daaruit voor ons voortvloeijende verpligtingen, in 't bij-

bijzonder ook tot erkentelijkheid aan Z. M. onzen Koning, de Staten dezer Provincie, de algemeene Sijnode, en aan allen, die op eene en andere wijze, tot de vervulling onzer wenschen, edelmoediglijk hebben medegewerkt; maar vooral tot dankzegging aan God, waarin hij ons plegtiglijk voorging. Mogten zijne opwekkingen niet vruchteloos zijn, onze gemeenschappelijke dankzeggingen en gebeden Gode welgevallig, en met rijken zegen bekroond worden!

VRIESLAND.

Bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, is, op den 3den October l. l., tot de Predikdienst geädmitteerd M. HERBORG, Kandidaat in de Letteren, en in de Godgeleerdheid bij de Groninger Akademie.

LEEUWARDEN.

STIENS. De beroeping van Ds. W. MUURLING, Theol. Doct., en Kandidaat tot de H. Dienst, tot Predikant van deze Gemeente, is, den 26sten September 1832, door den Praeses en Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, uit naam van dat Bestuur geapprobeerd geworden, als overeenkomstig de Kerkelijke Reglementen, en, na dat den 2den October daaraanvolgende, voldaan was geworden aan het bepaalde bij Art. 45, van het Reglement op het Examen enz., om de Koninklijke approbatie verzocht.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA. Hier is, den 6den Augustus 1832, door den Kerkeraad, in gevolge de stemming van Hervormde Floreenpligtigen, tot Predikant beroepen, Ds. W. LEMKE, Predikant te *Tjalleberd* c. a., die deze beroeping heeft aangenomen.

Den 26sten September daaraanvolgende, is deze beroeping, door het Klassikaal Bestuur van

Leeu-

Leeuwarden, geapprobeerd geworden als overeenkomstig de Kerkelijke Reglementen, en vervolgens om de Koninklijke approbatie verzocht.

HARLINGEN.

RIED EN BOER, den 30sten September 1832. Na dat op den 7den September l. l., alhier ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer R. NICOLAI, door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van de Predikanten der beide naastbijgelegene Gemeenten, tot Herder en Leeraar in deze Gemeente beroepen was, de Wel Eerw. Heer G. BUSSCHER, Predikant te *Peins* en *Zweins*, zoo werd ons heden bekend gemaakt, dat zijn Eerw. deze beroeping, in afwachting der Kerkelijke en Koninglijke approbatiën, had aangenomen.

PEINS EN ZWEINS, den 30sten Sept. 1832. Maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. BUSSCHER, ons den 9den September l. l., bekend, eene beroeping naar de Gemeente van *Ried* en *Boer*, ontvangen te hebben, heden werd ons berigt, dat zijn Eerw. deze beroeping, in afwachting der noodige approbatiën, had aangenomen. Dus staat

PEINS EN ZWEINS vakant te worden.

FRANEKER, den 3den October 1832. Nadat onze jongste Leeraar, Ds. M. A. AMSHOFF, beroepen naar *Groningen*, in eene Kerkeraads Vergadering, gehouden den 25sten der vorige maand, door den Heer A. BRUINING, als gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Harlingen*, van zijne betrekking op die Klassis en deze Gemeente was ontslagen, heeft zijn Wel Eerw. daar op den volgenden Zondag zijn dienstwerk onder ons besloten, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 31*a*. *Daarom waakt*.

Ter vervulling van de vakature, hier door ontstaan, zijn door den Eerwaarden Kerkeraad, na ver-

verkregene handopening, geformeerd de navolgende Nominatiën.

Twaalftal:

DD. H. W. DE WILDE. T. C. R. HUIDECOPER. J. R. FRISSER. J. A. D. MOLSTER. P. PARSON, J. A. GOOSZEN. L. C. MEIJER. M. A. SCHIM VAN DER LOEFF. A. VAN DIJK. J. VAN DER VEGT. J. B. JENTINK en O. TER WEEME, respective Predikanten, te *Doetinchem*, *Woudenberg*, *Winschoten*, *Rijswijk*, *Steenwijk*, *Eibergen*, *Houtenisse*, *Barendrecht*, *Mantgum*, *Bolsward*, *Nieuwkoop* en *Westzaandam*

Zestal:

DD. DE WILDE, VAN DER LOEFF, PARSON, JENTINK, MOLSTER en FRISSER.

Drietal:

DD. DE WILDE, VAN DER LOEFF en MOLSTER, en is daaruit heden beroepen, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. A. D. MOLSTER, Predikant te *Rijswijk*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

SNEEK.

BOZUM, den 2den Sept. 1832. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, D. A. ESCHER, Pred. te *Stiens*, door den wel Eerw. zeer gel. Heer J. B. DE BOER, Pred. te *Marrum*, aan wien de Consulent, L. A. OFFERHAUS, Pred. te *Oosterwierum*, op verzoek dit werk had afgestaan, in de heilige Dienst onder ons bevestigd met eene Leerrede over *Joh.* VI: 68, 69 *Simon Petrus antwoordde Hem: Heere! tot wien zullen wij heenen gaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens; en wij hebben geloofd en bekend, dat gij zijt de Christus, de Zoon des levendigen Gods.* De bevestigde aanvaardde zijne dienst, met eene leerrede over 2 *Cor*, VII: 2a. *Geeft ons plaats.*

HEEG, den 2den Sept. Onze Leeraar, J. W.

BEK.

RECHING, vierde heden dankbaar gedachtenis van zijne, in vier onderscheidene Gemeenten vervulde 25jarige Evangeliedienst, namelijk in de Gemeenten van *Oudwoude* en *Westergeest*, *Oldehove*, *Oostermeer* en *Eestrum* en alhier. — Zijn Eerw. hield bij deze gelegenheid eene rede, over *Hand.* XXVI: 22, 23.

NIEUWLAND, den 5den Sept. 1832. Op heden ontvingen wij berigt, van den Wel Eerw. Heer W. MUURLING, Theol. Doct. en S. M. Candidaat, die op den 22sten Augustus l. l. tot Leeraar in deze Gemeente was beroepen, dat zijn Eerw. voor deze beroeping bedankte, daar hij eene andere naar de Gemeente van *Stiens*, had aangenomen. Dus blijft

NIEUWLAND vakant.

WOLSUM, den 8sten Sept. 1832. In den ouderdom van bijna 63 jaren werd ons heden door den dood ontrukt, onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, H. WILHELMIJ. Bijna 22 jaren heeft hij in de Hervormde Gemeente te *Wolsum* en *Westhem* het Evangelie der zaligheid verkondigd, en is hij onder ons als Leeraar en Herder werkzaam geweest. Zijne liefderijke gezindheid, hulpvaardigheid en hartelijke welwillendheid in het behartigen van het welzijn zijner gemeente zullen zijne nagedachtenis onder ons in aandenken doen blijven. Dus is

WOLSUM EN WESTHEM vakant.

JUTRIJP c. a., den 16den Sept. 1832. Heden morgen maakte onze Leeraar, E. SCHRADER FOCKENS, in de voorafspraak ons bekend met het afsterven van den Wel Eerw. Heer, H. WILHELMIJ, Pred. te *Wolsum c. a.*, op den 8sten j. l., aldaar overleden, die sedert 1793 tot op het einde van 1809, ook in deze Gemeente het Evangelie verkondigd heeft. — Wekkende ons bij deze gelegenheid op, om zijne lessen en vermaningen in gedachtenis te houden, en alzoo voor eene zalige onsterfelijkheid voorbereid te worden.

DOK-

D O K K U M.

NES OP AMELAND, den 2sften Julij. Onze Leeraar, N. VIETOR, gaf ons heden berigt, dat hij eene beroeping had ontvangen tot tweeden Leeraar te *Jemgum*, in *Oost Vriesland*, dewelke door hem in beraad was genomen.

AUGSBUUR (LUTJEWOUDE) c. a. den 19den Augustus 1832. Onze Leeraar G. LANDWEER, maakte voor 14 dagen ons bekend, eene beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente *Grootegast* en *Doezum*, in *Groningerland*, en heden, dat zijn Eerw. voor dezelve bedankt had.

DOKKUM, den 13den Sept. Bij besluit van Z. M. den Koning, van den 28ften Aug. 1832, d. f. 92. zijn de Heeren J. KIERS, Predikant te *Hiaure*, c. a. en J. P. ESSCHER, Predikant te *Birdaard*, c. a. verklaard Emeriti falvo honore, en met een jaarlijksch penfioen in te gaan den 1ften Januarij 1833. Zoo dat

HIAURE EN BORNWERD ftaat vakant te worden.

BIRDAARD EN JANUM ftaat vakant te worden.

RINSUMAGEEST EN SIJBRANDAHUIS. Hier zal eerlang eene beroeping gedaan worden, zijnde daartoe reeds handopening verleend door Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz.

BALLUM OP HET AMELAND, den 7den Oct. 1832. De weldadige zorg van onzen Koning, ook voor onze Kerkelijke belangen, fchonk ons heden eenen heugelijken feestdag. Voor de eerfte maal mogten wij in ons geheel nieuw Kerkgebouw vergaderen, hetwelk in de plaats van het bouwvallige en eenzaam buiten het dorp ftaande Godshuis, binnen drie maanden in ons midden verrees. Onze Leeraar Ds. J. F. HERBORG, heiligde het den

den Allerhoogsten, plegtig met eene feestrede over 1 *Kon.* VIII: 29*a*. *Dat uwe oogen open zijn, nacht en dag, over dit huis, over deze plaats, van welke gij gezegd hebt:* „*Mijn Naam zal daar zijn!*" en deed ons daarin gevoelen, hoe verheven en heilig de bestemming van ons Bedehuis was, en hoe wij de proeven van Gods waakzame hoede over hetzelve in den zegen moesten zoeken, welken wij van onze Godsdienstige zamenkomsten aldaar voortaan zouden wegdragen. Vervolgens wekte hij ons op tot eene getrouwe opkomst in dit heiligdom, en tot eenen onze belijdenis versierenden wandel, en besloot deze plegtigheid met gepaste dankbetuigingen aan Z. M. onzen geliefden en geeerbiedigden Koning, die ons, tot de stichting der Kerk, de aanzienlijke som van *f* 3000. verleend had, en voorts aan allen, welke tot bevordering der goede zaak, door woord of daad, hadden medegewerkt.

HEERENVEEN.

OUDE EN NIEUWE BERKOOP, den 1sten October 1832. Het heeft Z. M. onzen Koning behaagd, bij Hoogstdeszelfs besluit van den 28sten Augustus 1832, No. 92. aan onzen waarden Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. F. KORFF, op zijn verzoek goedgunstiglijk toe te staan, het emeritaat salvo honore, en met een pensioen van *f* 600. zoo dat deze Gemeente staat vakant te worden, en zulks met den 1sten Januarij 1833, wanneer het Emeritaat een aanvang neemt.

OUDEHORNE EN NIJEHORNE, vakant. Zie Oct. 1829

TJALLEBERD c. a., staat vakant te worden. Zie Aug. 1832.

OVER-IJSSEL.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, zijn op den 3den October l. l. tot de predikdienst toegelaten H. G. HUISKES en H. N. MULDER, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Utrecht*.

ZWOLLE.

AVEREEST. Zie Aug. 1832.

DEVENTER.

WEZEPE, den 7den October. Heden bevestigde de Wel Eerw. zeer gel Heer L. W. WERNINCK, Predikant te *Bathmen*, onzen beroepenen Leeraar E. KREIKEN, met *Ps.* XVIII: 47*a*. *De Heere leeft*. De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger, en de Wel Eerw. Heeren J. P. BÖSKEN, L. EILERTS DE HAAN, L. KROON en J. P. G. MULLER, Predikanten te *Diepenveen*, *Olst*, *Welsum* en *Holten*. De bevestigde aanvaardde zijne dienst, met den tekst *Exod.* XVII: 15*b*. *De Heer is mijne banier*.

TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

KAMPEN.

KAMPEN, den 23sten Sept. Heden werd de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. J. RAMBONNET, Theol. Doct. van *Hillegom* naar deze Gemeente beroepen, in de h. dienst bevestigd, door zijnen jongsten Ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. DWARS. De bevestiger hield zijne leerrede, met 1 *Cor.* III: 22*b*, 23 *Zij zijn alle uwe doch gij zijt Christi, en Christus is Gods*; terwijl de bevestigde des avonds zijn dienstwerk aanvaardde, met eene Leerrede over *Rom.* I: 11 en 12. *Want ik verlange om u te zien, op dat ik u eenige geestelijke gave mogt mededeelen, ten einde gij versterkt zoudt worden, dat is, om mede vertroost te worden onder u, door het onderling geloove, zoo het uwe als het mijne.*

Aan den Bevestigde is door het Klassikaal Bestuur

ſtuur acte van Lidmaatſchap der Claſſis uitgereikt, gelijk zulks vroeger geſchiedde aan den Wel Eerw. zeer gel. Heer G. A. WEIJERS, bevestigd Predikant te *Kuinre*.

G R O N I N G E N.

G R O N I N G E N.

NOORDLAREN. Onze Leeraar, de Heer A. TEBBENS VAN DER TUUK; van hier naar *Middelbert* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen. Dus ſtaat

NOORDLAREN vakant te worden.

SEBALDEBUREN Na een langdurig en ſmartvol lijden, is de Predikant dezer Gemeente K. D. SCHÖNFELD, op den 3den Oct. l. l., ten huize zijner Ouders te *Roderswolde* overleden, in den jeugdigen ouderdom van nog geen 25 jaren, nalatende eene weduwe. Dus is

SEBALDEBUREN vakant.

GRONINGEN Zie Aug. 1832.

MIDDELBERT. Zie Sept. 1832.

GROOTEGAST EN DOEZUM. Zie Sept. 1832.

W I N S C H O T E N.

BELLINGWOLDE ſtaat vakant te worden, Zie Sept. 1832.

FINSTERWOLD vakant. Zie Maart 1832.

NIEUWE PEKEL AA. Zie Sept. 1832.

A P P I N G E D A M.

DELFZIJL, den 21ſten Sept. Gaven wij in de laatst voorgaande Boekzaal kennis, dat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer, C. MOS, op den 12den Aug. dankbaar gedachtenis had gevierd van zijne veertig jarige vervulde Evangeliedienst; thans moeten wij het treurig berigt mededeelen van zijnen dood. Heden morgen ſtierf Zijn Eerw. zeer onverwacht; eene ſlijmberoerte maakte als in een oogenblik een einde aan zijn leven in den

 ou-

ouderdom van 62 jaren en 10 maanden. Zijne nagelatene Weduwe en twee van hare Dochters, uit een voorgaand huwelijk verwekt, betreuren met ons dit zoo treffend sterfgeval.

Ds. H. H. B. CLEVERINGA, Pred. te *Uitwerda*, Consulent dezer Gemeente, vriend en nabuur des overledenen, was op zondag den 30sten Sept. met hartelijke deelneming zijns gedachtig, in eene opzettelijke Lijkrede over *Joh.* XI: 11*b*. *Lazarus onze vriend slaapt.*

Het annus gratiae zal voor de Weduwe worden waargenomen. Dus is

DELFZIJL vakant.

TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

MIDDELSTUM.

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL vakant. Zie Aug. 1832.

ZANDEWEER. Zie Aug 1832.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

ZUNDERT EN RIJSBERGEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1832.

HEUSDEN.

DOEVEREN EN GENDEREN, den 8sten Oct. De Kerkenraad dezer Gemeente noodigt, behoudens de vrijheid zijner keuze op eenen Predikant, ter vervulling der bestaande vakature, H. H. Kandidaten tot de H. Dienst uit, om te prediken; met verzekering, dat zoo H H. Kandidaten genoegen geven, zij ten opzigte van Predikanten niet zullen achterstaan. Zij worden verzocht ter vertooning hunner acten zich te vervoegen, bij den Consulent Ds. L. P. SURINGAR, Pred. te *Erpen* en *Drongelen*.

EIND-

EINDHOVEN.

BUDEL, den 16den Sept. Onze Leeraar, Ds. H. A. HEIJMANS, berigtte ons den 19den Aug. l. l, dat hij de beroeping naar de Gemeente *Valkenswaard* ontvangen, en heden, dat hij, na rijp beraad, besloten had, daarvoor te bedanken.

VALKENSWAARD, den 17den Sept. 1832. Ter vervulling onzer vakature, is door den Kerkenraad, onder voorzitting van den Sec. Consulent, Ds. DE GIDS, op den 15den Aug. een Zes- en Drietal geformeerd, en daaruit onmiddelijk beroepen, Ds. H. A. HEIJMANS, Pred. te *Budel*, van wien echter heden berigt is ingekomen, dat Zijn Eerw. besloten heeft, voor deze beroeping te bedanken.

Op het voornoemde Zestal waren geplaatst:

DD. J. L. A. KREMER AZ., Pred. te *Heeze* en *Leende*, J. DE GIDS, te *Eindhoven*. H. A. HEIJMANS, te *Budel* R. A. VAN HEUSDEN, te *Oosterwijk*. D. W. VAN WOELDEREN, Pred. bij het Leger te velde. en J. W. VAN DE VEN, Min. Kand. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*.

Uit hetzelve zijn op het Drietal gebragt:

DD. HEIJMANS, DE GIDS en VAN WOELDERE

Dus blijft

VALKENSWAARD vakant.

SOMEREN vakant. Zie Julij 1832.

DRENTHE.

Het Provinciaal Kerkbestuur heeft, op den 4den en 5den dezer, tot de predikdienst toegelaten: de Heeren WIJBE WIJBENGA, J. H. VAN IJSSEL, N. HOMMES en J. DE VRIES, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid te *Groningen*.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

LIMBURG, enz.

DENDERMONDE, den 19den September. Onder dagteekening van den 11den dezer, ontvingen wij van de stedelijke regering eenen brief, waarin ons werd gemeld, dat ons verzoek om *indemniteit* van reiskosten voor den Predikant van *Gent*, om ons 's maandelijks eenmaal te bezoeken en te stichten, was afgeslagen, „ om dat „ wij te weinig in getal zijn; en de Predikant „ GOEDKOOP, onder andere *titels* tractement ge„ noeg ontvangt." Dit ongunstig antwoord heeft echter niet belet, dat wij heden namiddag weder door zijne prediking gesticht wierden, en onze kinderen bijzonder onderwijs in de Godsdienst ontvangen, na dat hij 's morgens te *Aalst*, waar zich omtrent een twintigtal Protestantsche *Militaire* gevangenen bevinden, het Evangelie verkondigd had.

Voorts moeten wij met leedwezen berigten, dat de Heer VOSS *Oud Luitenant*, en sedert vele jaren, Lid en Penningmeester van den Garnisoens-Kerkeraad alhier, onze uitnoodiging, om zich als Lid des Kerkeraads te blijven beschouwen; en onze indirecte aanmaning om rekening van zijn Penningmeesterschap over de negen maanden 1830 te doen, beantwoord heeft, door zich in het laatste der vorige maand openlijk in de Roomsche Kerk dezer Stad te laten herdoopen, en de belijdenis af te zweren, die hij in October 1818 voor den Kerkeraad te *Gent*, na genoten onderwijs, door Ds. GOEDKOOP afgelegd had!

GENT, den 24sten September. Daar in den loop dezer maand de *Cholera-ziekte* zoo verminderd is, dat ook het Hospitaal, dat zich in onze Kerk bevond, gesloten kon worden, zoo voeden wij de hope, om eerlang weder van het Gebouw gebruik te kunnen maken, wanneer hetzelve genoegzaam gereinigd en uitgezuiverd, in

den

den staat hersteld zal zijn, vóór dat het tot een Hospitaal wierd ingerigt, hetwelk eenigen tijd vordert.

Offschoon onze Predikant, in het laatste der vorige maand, ook door die ziekte ligtelijk werd aangetast, herstelde hij spoedig, en heeft de openbare prediking zoo hier als in de andere plaatsen in *Oostvlaanderen*, noch te *St. Bernard*, geleden.

Wij nemen deze gelegenheid waar, om der Hooge Kerkvergadering onzen hartelijken dank te betuigen, voor het aandenken in onze behoeften, die door de vermindering van het getal vermogende Leden, en het blijven van hulpbehoeftigen, groot zijn.

MARIA HOOREBEKE, den 16den September. Mogten wij het genoegen hebben, door onzen vriend Ds. GORDKOOP, gesticht te worden, en tevens tot hiertoe voor den geessel der *Cholera* zoo bevrijd te blijven, dat slechts één geval heeft plaats gehad, dat den dood ten gevolge had; met niet minder genoegen vernamen wij, door een brief van Ds. P. W. PRINS aan Ds. GORDKOOP, dat niet alleen de hooge Kerkvergadering aan onze behoeften gedachtig is geweest, maar ook een onbekend Godsdienstvriend, onder den letter F bij den Hoog Eerw. Quaestor der Sijnode, voor onze Gemeente *dertig Guldens* had gedeponeerd, ten onzen behoeve. God zegene dien weldoener en de Hooge Kerkvergadering, terwijl wij deze hulpbehoevende Gemeente, bij voortduring, aan de edelmoedigheid onzer Geloofsgenooten blijven aanbevelen.

MARIA HOOREBEKE, den 7den October. Heden werd ons door Ds. GORDKOOP herinnerd, hoe wij voor twee jaren den eersten Zondag in October, van alle Godsdienstoefening, uit hoofde der onrustige omstandigheden verstoken waren;

 ter-

terwijl onze waardige Leeraar Ds. P. W. PRINS verpligt was, onder eskorte der Burgerlijke wacht, zijne woonplaats *Oudenaarden* te verlaten, en welke donkere vooruitzigten wij hadden: doch ook tevens hoe veel goeds ons boven bidden en denken voor ons en onze jeugd overig gebleven was, terwijl wij tot een bestendig nuttig gebruik wierden opgewekt. In den voormiddag preekte Ds OORDKOOP, over *Gal.* VI: *vs* 7 en 8. en 's namiddags over *vs.* 14*a.*

Tot hiertoe zijn wij genadig verschoond gebleven van de Cholera, die elders zoo vreeslijk woedde.

MAASTRICHT.

GULPEN, c. a. vakant.

SITTARD vakant. Zie Julij 1832.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

DELFT vakant Zie Aug. 1832.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

'S GRAVENHAGE, den 16den Sept. 1832. Onze geliefde Leeraar A. A. STUART, van hier naar *Amsterdam* beroepen, nam heden van ons afscheid, met 1 *Thess.* V: 23. *De God des Vredes zelf heilige u geheel en al: en uw geheel opregte geest, en ziel en ligchaam worde onberispelijk bewaard, in de toekomst van onzen Heer Jezus Christus.* Dus is

'S GRAVENHAGE vakant.

AMSTERDAM, den 30sten Sept. Onze beroepen Leeraar, A. A. STUART, aanvaardde heden zijn dienstwerk onder ons, predikende over *Matth.* XI: 28—30. *Komt herwaarts tot mij allen, die vermoeid en belast zijt, en ik zal u ruste geven. Neemt mijn juk op u, en leert van mij, dat ik*

zacht-

zachtmoedig ben en nederig van harte, en gij zult ruste vinden voor uwe zielen. Want mijn juk is zacht en mijn last is ligt.

HAARLEM
WADDINGSVEEN
MOORDRECHT en
FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER } vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ROTTERDAM, den 10den Oct. 1832. Na verkregene handopening ter vervulling der vacature, bij onze Gemeente veroorzaakt door het overlijden van wijlen haren oudsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer S. J. J. SNABILIÉ, is, uit eene bevorens gemaakte nominatie, waarop gebragt geworden zijn de Wel Eerw. Heeren B. T. LUBLINK WEDDIK, J. A. KRAMER, C. RICKEN en R. T. F. REUDLER, respective Predikanten te *Purmerende*, *Zutphen*, *Zaandam* en *Utrecht*, door den Eerw. grooten Kerkeraad onzer Gemeente, tot haren derden Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer B. T. LUBLINK WEDDIK, die deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

PROTESTANTSCHE KERKEN IN NEERLANDSCH OOST- EN WEST-INDIË.

Door Zijne Majesteit den Koning, is den 22sten September 1832 No. 79, genomen het volgende besluit:

Wij WILLEM, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groot Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz.*

Gezien ons besluit van den 9den Augustus l. l. No 89. houdende nadere regeling van het Bestuur voor de Kolonie *Suriname*.

Willende enz.

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1.

In enz.

Art. 4.

De thans te *Curaçao* dienende Geestelijken, worden bij derzelver tegenwoordige inkomsten gehandhaafd, doch zullen, bij nieuwe benoemingen, aan hen geene hoogere jaarwedden worden verleend, dan de volgende:

Aan de *twee* Predikanten, bij de Protestantsche Gemeente, elk *f* 3,000.

Aan den Roomsch Katholieken Priester en Pastoor *f* 2,000.

Aan de twee Roomsch Katholieke Kapellanen *f* 1200. elk, zonder meer.

Afschrift dezes zal worden gezonden aan onzen Staatsraad, belast ad interim met de Directie van het Departement voor de Nationale Nijverheid en de Koloniën, ter uitvoering.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

JARSUM vakant. Zie April 1831.
EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.
WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.
OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831.
KANHUIZEN vakant. Zie Nov. 1831.
JEMGUM. Zie Julij 1832.
NORDEN EN BARGERBUHR. Zie Sept. 1832.
LANDSCHAPS POLDER. Zie Sept. 1832.

GROO-

GROOTEGAST. Zie Sept. 1832.
UPLEWARD vakant. Zie Sept. 1832.

KREITS SIJNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1832.

INWIJDING VAN DE KERK TE NIEUWEVEEN.

NIEUWEVEEN den 22sten April 1832. Deze dag was voor ons een dag van groote blijdschap en dankbetuiging aan God! — Wij hadden het genoegen ons geheel nieuw Kerkgebouw, (waarnaar zich onze vurigste wenschen sedert verscheidene jaren hadden uitgestrekt,) in zoo verre voltooid te zien, dat wij de voordeelen van de openlijke en gemeenschappelijke Godsdienst weder aan de plaats onzer inwoning mogten genieten; — een voorregt, waarvan wij gedurende vijftien maanden waren verstoken geweest; hoewel dat gemis ons eenigzins werd vergoed, daar bij vriendelijke vergunning het bestuur van de openbare Eerdienst tusschen den Leeraar van het nabij gelegen *Zevenhoven*, en het hoofd onzer Gemeente, verdeeld werd. — Gaarne getroostten wij ons, uit liefde voor de beste en edelste zaak, eenige moeite en opofferingen, en dikwerf was het daar gevestigd Bedehuis — vooral bij schoon weder, naauwelijks in staat, de toegevloeide menigte te bevatten. Onze Leeraar Ds. P. SCHOENMAKERS nam op den vorigen Zondag van deze Gemeente (met welke wij zoo genoegelijk waren vereenigd geweest,) een vriendschappelijk afscheid, haar vermanende en opwekkende met de woorden van den Apos-

Apostel PAULUS *Kol.* I: 10, *tot een voortdurend onderzoek en hartelijke beoefening des Evangelie's, als zijnde het beste middel, om in geloof en heiligheid des levens toetenemen*", terwijl hij aan het einde zijner rede niet nalatig bleef in de betuiging onzer erkentenis aan allen, die, door hunne deelneming in onze dierbaarste belangen, eene regtmatige aanspraak hadden verworven op onze achting en liefde. Het goede zaad door de dienst van onzen Voorganger daar gestrooid, moge onder den Goddelijken zegen gelukkig gekiemd en opgeschoten zijn, en vele gewenschte vruchten dragen ten eeuwigen leven! —

Na met gepaste belangstelling en stichting deze Godsdienstoefening te hebben bijgewoond, zagen wij met reikhalzend verlangen den dag en de ure te gemoet, waarin wij voor de eerste maal ons nieuw gesticht Heiligdom hoopten binnen te treden. De dag, waarop de Christenheid hare gewijde Tempels zoude ontsluiten, om een feest te vieren ter eere van den Overwinnaar van dood en graf, aan wien zij de duurste verpligting heeft, was daartoe bestemd. Na dat het gebouw, door lofzang en gebed, aan de openbare vereering van God en zijnen Zoon was toegewijd; sprak onze Leeraar, — overeenkomstig de plegtigheid van het Christen Paasch-Feest, — naar aanleiding van 1 *Cor.* XV: 14. *Over de onschatbare voorregten, die uit de luistervolle Opstanding van onzen Heer Jezus Christus ontspruiten*, deed ons, in de verdere behandeling zijner rede, deze gebeurtenis kennen: 1. *als hoogst belangrijk voor ons geloof aan de waarheid en Goddelijkheid van het Evangelie, door Jezus en zijne Apostelen gepredikt*: 2. Als bij uitnemenheid geschikt, *om ons te vervullen met blijmoedig vertrouwen op Christus, die door zijnen dood en opstanding onze verlossing en zaligheid heeft te weeg gebragt*: en 3. *Als eenen vasten waarborg*

borg voor onze hoop en verwachting op eene toekomstige verrijzenis uit de dooden, tot een onsterfelijk zalig leven; terwijl hij zijne toespraak besloot: *met eene ernstige aanmaning tot dankbare omhelzing en standvastige beoefening van onze Christelijke Godsdienst, uit overtuiging, dat dezelve op de onwankelbaarste grondslagen gevestigd is!* — Gelijk het gansche onderwerp ten doel had, om ons de magt, liefde en trouw van God en den verhoogden Zaligmaker, in de stichting, bewaring en uitbreiding des Christendoms te doen kennen, en daar over hartelijk en dankbaar te verheugen; zoo beijverde zich de Spreker, vooral aan het einde zijner voordragt, om ons tot eerbiedige en dankbare gezindheden jegens onzen hoogsten Weldoener op te leiden, door de gepaste herinnering, dat de dag van heden en deze feestelijke bijeenkomst in eenen nieuwen Tempel, eene vernieuwde proeve was van de liefderijke zorg des Heeren voor het heil en welzijn dezer Gemeente. — Naast God, dien wij voor alle genadige schikkingen tot onze zaligheid en dus ook voor dit geschenk zijner liefde, onzen eersten dank toebragten; werd het gevoel van verpligting ook in ons opgewekt en verhoogd jegens het geëerbiedigd Hoofd van den Staat, onzen geliefden Koning, door wiens edelmoedige gezindheid ons eene gift van *f* 1200: — uit 's Rijks Kas ten deel viel: jegens H. Ed. Gr. Achtb. Gedeputeerde Staten dezer Provincie, welke ons ter begunstiging dezer onderneming eene som van *f* 2800: — hadden geschonken, en eindelijk jegens allen, die door wijzen raad en verstandig overleg, door vrijwillige bijdragen, en deelneming aan eene daartoe geopende Negotiatie, werkzaam waren geweest ter verkrijging van onzen regtmatigen wensch.

Eene aanzienlijke schare van Toehoorders uit na-

naburige en meer verwijderde plaatsen zamengevloeid, (waaronder ook eenige Leeraars,) vereerde ons met hare tegenwoordigheid, en eene regt Christelijke stemming, welke ook zigtbaar was in onbekrompene mildadigheid, vermeerderde het plegtige en statelijke dezer Feestviering.

De Algoede verhoore de wenschen en gebeden, welke door den Leeraar met vuur en hartelijkheid werden ontboezemd, over Z. M. onzen beminden Koning, en het Koninklijk Huis, de hooge Ambtenaren van den Staat en verdere aanzienlijke Begunstigers, in en buiten deze Gemeente woonachtig! Hij geve, dat wij aan deze gewijde plaats den weldadigen invloed der Evangelie prediking, met nadruk, aan onze harten mogen ondervinden! En wanneer ons stof tot de asch onzer Vaderen reeds lang verzameld zal zijn, dan mogen onze nakomelingen in dezen Tempel, den Allerhoogsten nog loven en verheerlijken, en zich verblijden in de bescherming van JEZUS, het verheerlijkt Opperhoofd zijner Kerk!

, Eenige inwendige werkzaamheden, welke gedurende den Wintertijd niet konden geschieden, in de maanden Junij en Julij, gelukkig tot stand gebragt zijnde; vereenigden wij ons andermaal, op den 5den Augustus, in ons nieuw gesticht en nu geheel voltooid Bedehuis. Onze Leeraar legde bij die gelegenheid de merkwaardige Godspraak tot *Mozes* gerigt, *Exod.* III: 5*b*. *De plaats, daar gij op staat, is heilige grond*, tot grondslag zijner rede, en sprak naar aanleiding van dezelve, *over de onzigtbare tegenwoordigheid Gods aan alle plaatsen, maar vooral aan die, welke aan zijne eer en dienst zijn toegewijd*; terwijl hij ons tevens deed opmerken, dat den Christen nergens dieper eerbied en teederder ontzag betaamt, dan in het midden der Gemeente, waar hij, in den vol-

volsten nadruk, onder het oog en opzigt van God en den Zaligmaker verkeert.

Hoogst aangenaam was het ons in deze bijeenkomst te vernemen, dat de pogingen door het Kollegie van Kerkvoogden, in vereeniging met die van onzen Leeraar, ten vorigen jare aangewend, om uit het Sijnodaal Fonds eenigen onderstand te erlangen, tot den opbouw eener nieuwe Kerk, met den besten uitslag waren bekroond geworden; daar het der hooge Kerkvergadering in hare zitting van den 14den Julij j. l. goedgünstig had behaagd, op onze dringende aanvrage eene som van *f* 1500. toe te staan.

Volgaarne maken wij van dit bewijs van Christelijke liefdadigheid dankbare melding, opdat onze Hervormde Landgenooten hoe langs zoo meer mogen overtuigd worden, van het nuttige en heilzame eener inrigting, welke ten doel heeft, om door de inzameling van jaarlijksche Collecten in de Hervormde Kerken, de belangen van de uitwendige Eeredienst te bevorderen.

De nieuwe Kerk, die met eenen fraaijen toren uitsteekt, is hecht en sterk gebouwd. Volkomen ingerigt naar de behoeften dezer Gemeente, praalt zij niet met zinnelijken toestel in uiterlijke pracht, maar met al dat betamelijk sieraad, 't welk de goede smaak en geoefende kunst van onzen verdienstelijken Architect, den Heer ELSMEIJER, onder *Nieuwkoop* woonachtig, daaraan hadden kunnen toevoegen.

BERIGTEN.

VERVOLG

DER OPGAVE VAN DE COLLECTE VOOR NOODLIJDENDE KERKEN EN PERSONEN, GEDAAN IN DEN JARE 1832.

(Zie *Boekzaal* voor Augustus 1832. bladz. 293.)

PROVINCIE NOORD-HOLLAND.

Klassis van *Amsterdam*.

Amsterdam,	*f* 2182 : 45
(*Engelsche*),	45 : 27½
Weesp,	42 : —
Diemen,	8 : 72
Sloterdijk,	29 : 25
Sloten,	4 : 45
Amstelveen,	15 : 75
Aalsmeer,	18 : —
Ouderkerk,	20 : —
Thamen,	13 : 87
Naarden,	18 : 06
Muiderberg,	5 : —
Muiden,	9 : 65
Huizen,	20 : 10
Blaricum en *Laren*,	2 : 25
Hilversum,	15 : —
Kortenhoef,	1 : 65
's Graveland,	18 : —
Ankeveen,	5 : 75
Nederhorst den Berg,	6 : 92
Bussem,	1 : 61½
Somma	*f* 2413 : 75

Klas

Klassis van *Haarlem*.

Haarlem,	f	190 : 97½
Spaarndam,	ƒ	12 : 95
Heemstede,	ƒ	8 : 54
Bennebroek,	ƒ	13 : —
Zandvoort,	ƒ	3 : 20
Bloemendaal,	ƒ	19 : 12
Beverwijk, c. a.	ƒ	17 : 40
Velsen,	ƒ	20 : 30
Castricum,	ƒ	9 : —
Uitgeest,	ƒ	13 : 60
Westzaandam,	ƒ	43 : 09
Oostzaandam,	ƒ	45 : 73
Oostzaan,	ƒ	7 : 50
Jisp,	ƒ	6 : —
Wormer,	ƒ	8 : —
Zaandijk,	ƒ	73 : 08½
Koog aan de Zaan,	ƒ	40 : —
Westzaan,	ƒ	16 : —
Assendelft,	ƒ	11 : 25
Wormerveer,	ƒ	26 : 59
Krommenie,	ƒ	26 : 60
Krommeniedijk,	ƒ	1 : —
Knollendam,	ƒ	5 : —
Somma	f	617 : 89

Klassis van *Alkmaar*.

Alkmaar,	f	52 : 43
Heilo,	ƒ	3 : 23
Akersloot,	ƒ	1 : 65
Limmen,	ƒ	8 : 63
Transportere	f	65 : 94

per Transport	*f* 65 : 94
Egmond Binnen, . . .	4 : —
Egmond aan Zee, . .	2 : 50
Bergen, . . .	4 : 80
De Rijp, . . .	7 : 60
Oost en *Westgrafdijk*, . .	5 : 15
Graft, ...	3 : —
Grootschermer, ...	6 : 53
Schermerhorn, . .	7 : 10
Bedijkte Schermer, . .	10 : —
Driehuizen en *Zuidschermer*, .	3 : 10
Ouddorp en *Oterleek*, . .	7 : 15
Zuidscharwoude en *Broek*, .	4 : 90
Noordscharwoude, . .	5 : —
Oudkarspel, . . .	8 : 25
Nieuwe Niedorp, c. a. . .	7 : 22
Oude Niedorp, . . .	3 : 15
Winkel, ...	3 : 80
Haringcarspel en *Dirkshorn*, .	2 : 35
Warmenhuizen, . . .	6 : 32
Schoorl, *Groet* en *Kamp*, . .	5 : —
Koedijk, ...	5 : 45
Pancras, ...	1 : 50
Noordzijpe, ...	11 : 30
Zuidzijpe, c. a. . . .	8 : 77
Wieringerwaard, . . .	4 : 20
Kolhorn, . . .	2 : 60
Barsingerhorn, . .	2 : —
Schagen, . . .	9 : —
St. Maarten, c. a. . .	1 : 60
Petten, . . .	3 : 26
Calandsoog, . . .	5 : —
Huisduinen, . . .	1 : 75
De Helder, . . .	12 : 83
Hijpolitushoef, . . .	4 : —
Oosterland, c. a. . . .	3 : —
Burgt op Texel, . .	00 : 00
Transportere	*f* 260 : 72

Den

	per Transport	*f* 260 :	72
Den Hoorn,		7 :	56
Oude Schild,		8 :	93
Waal en *Koog*,		3 :	05
Oosterend,		5 :	47
Oostvlieland,		4 :	80
Westerschelling,		3 :	10
Midsland en *Hoorn op Terschelling*,		6 :	45
	Somma	*f* 300 :	08

Klassis van *Hoorn*.

Hoorn,	*f*	92 :	60
Berkhout,		7 :	14
Scharwoude,		5 :	—
Grosthuizen, c. a.		7 :	20
Zwaag,		4 :	40
Oost- en *Westerblokker*,		15 :	50
Schellinghout,		3 :	08
Wijdenes en *Oosterleek*,		3 :	35
Enkhuizen,		48 :	20
Bovenkarspel,		4 :	70
Grootenbroek,		9 :	—
Lutjebroek,		4 :	—
Hoogkarspel,		6 :	—
Westwoud, c. a.		10 :	—
Hem,		3 :	50
Venhuizen,		4 :	50
Urk, ('t *Eiland*)		9 :	—
Medemblik,		14 :	70
Andijk,		8 :	50½
Wervershoof,		5 :	60
Midwoude,		2 :	—
Transportere	*f*	260 :	97½

	per Transport	f 260 : 97½
Abbekerk, c. a.	.	4 : 50
Twisk,	.	9 : 40
Opperdoes,	.	3 : 35
Urzem,	.	8 : —
Wognum en *Wadwaij*,	.	3 : 65
Obdam,	.	1 : 50
Hauwaart,	.	2 : —
Zijbekarspel,	.	2 : 50
Hoogwoud, 1830 a 1831.	.	10 : 83½
Aartswoud,	.	2 : 60
	Somma	f 316 : 31

Klasfis van *Edam*.

Edam,	f	20 : —
Warder,	.	5 : —
Etershem en *Schardam*,	.	1 : 40
De Beets,	.	6 : —
Oudendijk,	.	6 : 95
Oosthuizen en *Hobrede*,	.	9 : 10
Middelie,	.	3 : —
Purmerend,	.	12 : 75
De Beemster,	.	27 : 39½
Kwadijk,	.	5 : 74½
Purmerland,	.	2 : 75
Ilpendam,	.	7 : 95
Watergang,	.	2 : 60
Landsmeer,	.	7 : 86
Buiksloot,	.	4 : 20
Monnikendam,	.	23 : 55
Broek in Waterland,	.	48 : —
Zunderdorp,	.	2 : —
Nieuwendam,	.	9 : —
	Transportere	f 205 : 25

Dur-

	per Transport	f 205 : 25
Durgerdam,		3 : —
Ransdorp en *Schellingwoude*,		2 : 40
Holisloot en *Uitdam*,		2 : —
Zuiderwoude en *Uitdam*,		4 : —
Marken, ('t *Eiland*)		5 : 75
	Somma	f 222 : 40

PROVINCIE ZEELAND.

Klassis van *Middelburg*

Middelburg,	f 282 : —
(*Engelsch*)	2 : 30
St. Laurens, c. a.,	2 : 75
Arnemuiden,	9 : 70
Nieuwland,	7 : —
Kleverskerke,	1 : 42
Vlisfingen,	24 : 73
(*Engelsche*)	1 : 70
Ritthem,	2 : 70
Oostzouburg,	3 : —
Westzouburg,	1 : 16½
Koudekerke,	6 : —
Bekerke,	3 : —
Zoutelande,	2 : 40
Meliskerke,	5 : 10
Westkapelle,	5 : —
Vere,	5 : 70
Gapinge	1 : 74½
Vrouwenpolder,	2 : 50
Serooskerke,	9 : 60
Domburg,	4 : 75
Oostkapelle,	6 : 20
Aagtekerke,	10 : 05
Grijpskerke,	3 : —
Somma	f 403 : 51

Klassis van *Zierikzee.*

Zierikzee,	f	39	60
Ouwerkerk,		2	—
Nieuwerkerk,		3	30
Oosterland,		5	—
Bruinisse,		5	14
St. Jansland,		2	65
Kerkwerve,		1	—
Brouwershaven,		4	50
Zonnemaire,		10	05
Noordgouwe,		1	57
Dreischor,		6	30
Elkerzee,		5	—
Renesse,		1	73
Noordwelle,		1	80
Serooskerke,		—	90
Haamstede,		10	95
Burgt,		6	25
Tholen,		27	27
Oudvossemeer,		3	75
Poortvliet,		2	54
Scherpenisse,		4	—
Maartensdijk,		5	05
Stavenisse,		4	15½
St. Annaland,		5	55
Philipsland,		2	05
Somma	f	162	10½

Klassis van *Goes.*

Goes,	f	17	16½
's Heer Hendriks Kinderen,		1	50
per Transport	f	18	66½

's Heer

	per Transport *f*	18 : 66½
's Heer Arentskerken,	. . .	6 : 05
Kattendijke,	. . .	7 : —
Wolphersdijk,	. .	5 : 55
Kloetingen,	. . .	11 : —
's Heer Abtskerke,	. .	3 : —
Cortgene,	. . .	5 : 20
Wissekerke,	. . .	14 : 60
Colijnsplate,	. .	3 : 06
Cats,	. . .	2 : 80
Kruiningen,	. . .	18 : 22½
Krabbendijke,	. .	6 : 98
Bath, (*'t Fort*) c. a.	. .	12 : 60
Waarden,	. . .	4 : 50
Schore en *Vlake*,	. .	3 : 85
IJerzeke,	. . .	6 : —
Wemeldingen,	. .	7 : 07½
Kappelle,	. . .	2 : 60
Biezelingen,	. . .	3 : 40
Borselen,	. . .	4 : 70
s'Heerenhoek,	. . .	6 : —
Heinkenszand,	. .	4 : —
Nisse,	. . .	7 : 29
Overzande en *Driewegen*,	.	3 : 35½
Ellewoudsdijk,	. .	2 : 02½
Oudelande,	. . .	2 : —
Baarland,	. . .	4 : 70
Hoedekenskerke,	. .	2 : —
's Gravenpolder,	. .	5 : 32
	Somma *f*	183 : 54½

Klassis *IJzendijke*.

IJzendijke,	. . *f*	5 : 20
Biervliet,	. . .	4 : 60
	Transporteere *f*	9 : 80

per Transport	f 9 : 80
Hoofdplaat, . . .	3 : 79
Waterland Kerkje, . .	1 : —
Schoondijke, . . .	6 : 90
Breskens, . . .	3 : 75
Groede, . . .	9 : 25
Nieuwvliet, . . .	3 : 75
Sluis, . . .	6 : 92
St. Anna ter Muiden, .	9 : 10
St. Kruis, . . .	3 : 10
't Aardenburg, . . .	7 : 07
Oostburg, . . .	14 : 50½
Zuidzande, . . .	7 : 52½
Retranchement, . .	1 : 50
Cadzand, . . .	6 : —
Axel, . . .	7 : —
Den Hoek, . . .	3 : 60
ter Neuzen, . . .	6 : 48
Zaamslag, . . .	3 : 50
Hontenisse, . . .	2 : 60
Hulst, . . .	7 : 93
Sas van Gend, . . .	3 : 88
Somma	f 129 : 05

BERIGTEN.

De Scriba van de Klassis van *Utrecht* geeft aan de Leden van de Klassikale Weduwe-Beurs, en verdere belanghebbenden, bij deze kennis van zijne benoeming tot Quaestor van gemelde Weduwe Beurs, met verzoek, dat de jaarlijksche contributiën voor den laatsten December hem vrachtvrij worden toegezonden of bezorgd.

IJsselstein, De Scriba voornoemd,
den 13den Oct. 1832. F. L. ABRESCH.

De

De geëerde Lezer zal gevonden hebben, in de Boekzaal dezes jaars van Junij, bladz. 713, het navolgende Berigt, *Sparbroek en Opmeer. Het Klassikaal Bestuur van Hoorn heeft in het vereenen der Kerkelijke Approbatie als strijdig met Art. 46. van het Reglement op de vakature enz. op de beroeping van den Kandidaat* J. WILLEMS, *gedifficulteerd.* Gemelde Art. 46. is van dezen inhoud: „De beroeping der Predikanten zal geschieden door den Kerkeraad, bij volstrekte meerderheid van stemming: en, waar een Consulent moet werkzaam zijn, onder diens voorzitting, doch zonder dat hem daarbij het regt van stemming toekomt" Hieruit ziet elk, dat het *difficulteren* van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, om gemeld beroep te approberen, zijn grond *alleen* gehad moet hebben, en ook werkelijk alleen gehad heeft, in de *wijze* van beroeping, en in gebrek van den *vorm* derzelve, en niet (zoo als men bij onkunde van boven vermeld Art. zou kunnen vermoeden,) daarin, dat er door den beroepene iets onbehoorlijks of onwettigs verrigt, of dat er op hem, wat leer of wandel betreft, iets zoude aan te merken geweest zijn.

De Ondergeteekende had gewenscht, ja verwacht, en dit met grond, dat zulks tot handhaving zijner eer, aan het Publiek zoude zijn bekend gemaakt. — Hierin echter zich bedrogen vindende, en intusschen van onderscheidene zijden bemerkende, dat deze zaak ten zijnen nadeele wordt uitgelegd, vond zich aan zijnen goeden naam verpligt, deze Advertentie in de Boekzaal te plaatsen, wenschende bij deze gevoelige teleurstelling zich op betamende wijze te getroosten, haar voorts overlatende, aan de verantwoording der veroorzakers.

Amsterdam, J. WILLEMS.
13den Oct. 1832. Kandidaat tot den H. Dienst.

COR-

CORRESPONDENTIE.

Het Stuk ter beantwoording van de Vraag: *Wat kan men omtrent den Godsdienstigen geest van het Leger aanmerken?* met het bijgevoegde kan, als minder geschikt voor dit Tijdschrift, en als veel te omslagtig, niet worden geplaatst.

De vertaling van B. uit *P.* getiteld: *Nieuw Voorbeeld* enz. zal worden geplaatst: gelijk ook het Dichtstukje: *De hoop des beteren levens.*

Niet gewoon zijnde om ons toegezondene beoordeelingen te plaatsen, verzoeken wij, dat zij, die zulks voornemens mogten zijn, zich die moeite gelieven te besparen: terwijl dit tevens dient tot narigt voor hen, welke ons reeds zoodanige hebben doen toekomen.

De Redactie.

LETTER-NIEUWS.

De Gebroeders van Cleef in *'s Gravenhage* en te *Amsterdam*, hebben gedrukt en uitgegeven:

Geschiedenis des Ouden en Nieuwen Verbonds, leesboek, op nieuw bewerkt naar J. J. HESZ. Met platen en vignet; op velin postpapier, in octavo, gecartonneerd ƒ 4 : 80.

Om de Bijbelsche Geschiedenis, wanneer men bij derzelver behandeling, minder het aanvankelijk onderrigt, dan de verlevendiging en uitbreiding van het reeds geleerde op het oog heeft, regt vruchtbaar te maken, behoort de zelve, en van hare zedelijke zijde, en als de geschiedenis der Goddelijke Openbaringen te worden voorgesteld.

Het onderhavig Leesboek is in dien geest bewerkt, en heeft derhalve de bepaalde strekking, om onder het aaneengeschakeld verhalen, het jeugdige gemoed die heilzame lessen, welke met zoo grooten rijkdom in de Bijbelsche verhalen zijn verspreid, diep in te prenten, en om nevens

an-

andere leerzame opmerkingen, vooral oplettend te maken op den trapswijzen voortgang van dat hemelsch onderwijs, waarmede eene hoogere tusschenkomst den mensch begiftigd heeft, en hetwelk door Jezus Christus zijn hoogsten trap van ontwikkeling heeft bereikt.

Een aanmerkelijk gedeelte van dit Leesboek is gewijd aan de voorstelling der merkwaardigheden uit het leven van Jezus, en mag het tot deszelfs aanbeveling strekken, dat daarin nevens zijne daden en lotgevallen, zijne gesprekken, gelijkenissen enz. in breedere of beknopter omschrijving zijn opgenomen, ten einde Hem in zijne voortreffelijkheid als Leeraar meer van nabij te doen kennen, en den schat bloot te leggen van dat onvergelijkelijk onderwijs, hetwelk ook voor het jeugdige verstand en hart zoo veel aantrekkelijks en nuttigs bevat.

Overigens bieden de afdeelingen van niet grooten omvang, waarin het geheel is gesplitst, en welke in den *Inhoud* zijn aangewezen, een aantal rustpunten aan, tot meer gemak bij het gebruik van dit werk, welks uitvoering men zich vleit, dat niet geheel is beneden de waarde des onderwerps.

Praktikale Bijbelbeschouwing door D. MOLENAAR, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*. Dit werk zal bij inteekening worden uitgegeven, te *Amsterdam*, bij J. H. den Ouden, in stukken van een vel of 16 bladzijden, in gr. 8vo. voor den prijs van 10 cents, waarvan den 5den Januarij 1833, het eerste stukje zal uitkomen, en elke veertien dagen met een stukje zal worden vervolgd, een geheele jaargang zal bestaan uit 26 stukken, waarvan de prijs zijn zal *f* 2:60. waarbij gratis zal worden gegeven een algemeen register en tijtel, het berigt van inteekening is alom gratis te bekomen, bij de voornaamste Boekhandelaars, de inteekening staat open tot den laatsten November 1832.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de Pers gekomen en alom verzonden;

Verhandelingen en Leerredenen over de Openbaring van den Apostel JOANNES, door P. J. LAAN, rustend Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Amersfoort*, Eerste Deel, in gr. 8vo

Inhoud. *Eerste Hoofdstuk.* Is de Openbaring van JOANNES

nes een Goddelijk boek? *Tweede Hoofdstuk.* Waar en wanneer JOANNES zijne Openbaring geschreven heeft. *Derde Hoofdstuk.* Of de Titel van het Boek der Openbaring, en deszelfs Voorberigt *Hoofdst.* I: 1, 2, 3, ook van den Apostel JOANNES zijn, en welke derzelver zin zij. *Vierde Hoofdstuk.* Over het zevental in de Openbaring van JOANNES voorkomende. *Vijfde Hoofdstuk.* Vrijmoedige en bescheidene beoordeeling van eenige verschillende opvattingen van JOANNES Openbaring. *Zesde Hoofdstuk.* Korte en beredeneerde opgaaf ven den inhoud van JOANNES Openbaring in het algemeen, in verband met de Geschiedenis der vervulling. *Zevende Hoofdstuk.* Over het Beeldspraakige in JOANNES Openbaring, en den pligt des Uitleggers omtrent het zelve. *Achtste Hoofdstuk.* Over den persoon des Zaligmakers en deszelfs Goddelijke grootheid, zoo als die voorkomt in de *vijf eerste Hoofdstukken* van JOANNES Openbaring. *Negende Hoofdstuk.* Over den toestand en de lotgevallen der *zeven Gemeenten* van *Klein Azië*, in verband met de Brieven aan dezelve geschreven. *Tiende Hoofdstuk.* Over de Opwekkingen tot bekeering aan de dwalende, en de beloften des Heilands aan de getrouwe en godzalige Leden der *zeven Gemeenten.* *Leerredenen.* Leerrede over *Openb.* I: 10*a*. Leerrede over *Openb.* I: 18*b*. Leerrede over *Openb.* III: 20 Leerrede over *Openb.* IV en V. Leerrede over *Openb.* V: 5*b*.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

I. C C. CALLENBACH, Leeraar bij de Gereformeerde Gemeente te *Nijkerk op de Veluwe*, Het bovenst begeerlijke van met Christus te zijn, eene leerreden over *Philip.* I: 23*b*. 30 Cents.

II De kracht des geloofs of aanteekeningen betrekkelijk J. C. RIBU, in leven Predikant te *Frederica*, 50 Cents.

III. D MOLENAAR, Leeraar bij de Gereformeerden Gemeente te *'s Gravenhage*, De roede Gods over *Nederland*, blijkbaar in de thans heerschende en verwoestende ziekte, voorgesteld in een viertal leerredenen, de prijs is op verzoek van den Auteur ter algemeene verkrijgbaarmaking, *f* 1 : —

IV. J. J. E. F. SCHRÖTER, De leer des Bijbels of bijdragen van en voor Gereformeerden Christenen, No. 5. bij inteekening. 55 Cents buiten inteekening 65 Cents

De

De Boekhandelaren en Drukkers Menfing en van Westreenen, te *Rotterdam*, hebben uitgegeven en alom verzonden:

I. D. T. HUET, *Zal er een kwaad in de ftad zijn, dat de Heer niet doet?* Een woord van geruststelling bij de thans heerfchende Ziekte, tweede druk, prijs 30 Cents.

II. Het vervolgde Huisgezin: eene Gefchiedenis uit de tijden van de onderdrukte Presbijterianen, onder de regering van KAREL DE II. vertaald uit het engelsch, door ADR. VAN DEINSE, laatftelijk Predikant te *Ostende*, met een titel vignet; prijs *f* 1 : 80.

III. MARTHA, eene eenige en geliefde Zuster, gefchetst in haar leven en fterven, door haren Broeder, den Wel Eerw. Heer AND. REED. Uit het Engelsch vertaald door ADR. VAN DEINSE, Predikant van *Ostende*, met een titel vignet; prijs *f* 3 : —

IV. Vijf Verhalen van een' Dorps Predikant. Uit het Engelsch vertaald, prijs *f* 2 : 70.

Bij I. A. Nijhoff, Boekhandelaar te *Arnhem*, is heden van de pers gekomen:

De leer van Gods Voorzienigheid, overeenkomftig de uitfpraken der Rede, Gefchiedenis en Ervaring, ontwikkeld en ter bemoediging voorgefteld, voor befchaafde vrienden des Christendoms, uit het Hoogduitsch, door J. PARÉ, Theol. Doct. en Pred. te *Didam*. prijs *f* 3. Dezelfde heeft nog eenige exemplaren voorhanden van het voortreffelijke en hoogst belangrijke werk: *Mijne gronden voor het Christendom*, herzien en op nieuw bevestigd, gevolgd naar het Hoogduitsch van G. S. FRANKE, door J. H. KROM, en zal voortgaan, die aan de eerstkomenden tegen *f* 3 : 60. af te leveren.

Bij W. Zuidema, Boekhandelaar te *Groningen*, is gedrukt en door denzelven alom verzonden:

Gefchiedenis van de Landverhuizing der Evangelifche Saltzburgers, in den jare 1732. Eene bijdrage tot de Kerkelijke Gefchiedenis. Naar de bronnen bewerkt door KAREL PANSE. Uit het hoogduitsch, à *f* 1 : 80.

Dit

Dit werkje bevat niet slechts een allerbelangrijkst onderwerp uit de Geschiedenis der Kerk in 't algemeen, aangenaam en onderhoudend voorgesteld; maar het kan ook in het bijzonder in dezen tijd, een' tijd van onrust door oproer en heerschende ziekte veroorzaakt, dienstbaar geacht worden, om te leiden tot die rust des gemoeds, welke alleen verkregen kan worden door een verheven Evangelisch geloof en leven, waardoor de Evangelische Saltzburgers zoo zeer hebben uitgemunt; en waardoor zij in staat waren, de wereld te overwinnen. Is toch het Evangelie een kracht Gods tot zaligheid, voor een iegelijk, die gelooft; dat wordt ons aanschouwelijk en tastbaar in het voorbeeld der Evangelische Saltzburgers. Hun voorbeeld kan dienen tot opwekking, om te gaan naar die bron, welke het water des eeuwigen levens geeft om niet.

VI.

VI. NAPOLEON, *of dertig jaren van Frankrijk.* Een Dramatisch Tafereel. Door DUMAS *f* 1: 50.

VII. *Wandelaars Oogst.* Luimige schetsen en Tafereelen, verzameld op vroeger gedane Uitstapjes en kleine Reizen, door het Vaderland en elders. Door G. H. NAGEL. Met vignet *f* 2 : 60.

VIII. *Galerij van Merkwaardige Gebeurtenissen*, bijeenverzameld door H. FAULINK, met vignet, derde en laatste deel *f* 2 : 90.

Bij W. Zuidema, te *Groningen*, is gedrukt en mede alom te bekomen:

1. H. TIMMER, Proeve eener Theorische en Practische *Menschkunde.* Eerste Deel. *f* 2 : 50.

Het tweede deel is reeds ter pers.

2. H. J. ABBRING, *Maurits van Weidenberg of de Vrijgeest.* Met titelvignet, geteekend door H. P. OOSTERHUIS en gegraveerd door W. NIEUWHOFF, *f* 3 : 60.

3. Christelijk Onderwijs voor Eenvoudigen 7½ Cts.

4. Hetzelve vermeerderd 25 Cents.

Bij den Boekhandelaar J. Guijkens, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

NAPOLEON en LAURA, of het schoone Meisje van *Orgon*; benevens een Bloemkransje uit waarheid en Dichting geschakeerd, één Deel compleet, met gegraveerden titel en vignet. De prijs is *f* 2 : 90.

Wat een Werk belangrijks in sierlijke voordragt, losheid van stijl, en uitlokkenden verhaaltrant bevat, — vereenigt zich in dit werk. Het is opgesteld uit de keurigste Schrijvers, en levert voor elken Lezer en elke Lezeres van smaak niet alleen eene aangename maar ook nuttige lectuur op, ter bevordering van menschen en wereldkennis. Ook is dit werk ten aanzien van deszelfs zedelijke strekking allezins aanbevelenswaardig; en kan men het aan jongelingen en jonge dochters, gerust in handen geven: zij zullen er veel voedsel voor hun verstand en hart in vinden.

EIN.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1832.

Te AMSTERDAM, bij

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Nieuwe VERHANDELINGEN van het Genootschap tot verdediging van de Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders. Voor het Jaar 1830. *In* 's Gravenhage, *bij* de Erve J. Thierrij *en* C. Mensing *en* Zoon, 1831. 296 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 30.

Heeren Bestuurderen van dit reeds zoo veel nut gesticht hebbende Genootschap, *Tot verdediging van de Christelijke Godsdienst*, hadden het genoegen, op de vraag, over de *geloofwaardigheid en het belang van de Boeken der Chronieken voor de Bijbelsche Geschiedenis*, onder andere eene Hoogduitsche Verhandeling te ontvangen, aan welke zij de gouden medaille oordeelden te moeten toewijzen, en het is die, welker vertaling den inhoud van dit boekdeel uitmaakt. Zij heeft tot Opsteller JO. GEORG DAHLER, Dr. der Theol. Prof. am Protestantischen Seminarium und Mitglied der Theol. Facultät zu *Strasburg* in *Elsas*, en is naauwkeurig en oordeelkundig bewerkt. De Schrijver heeft zelf eene schets, om orde en inhoud volkomen vooraf te doen kennen, vooraan geplaatst, waaruit men ziet, dat hij, na eene ter zake dienende inleiding, zijne Verhandeling drie afdeelingen gegeven heeft, waarvan de *eerste* de toetsing behelst der gronden voor de geloofwaardigheid van den Schrijver der Chronieken; de *tweede*, de beproeving van de beschuldigingen tegen den Chroniekschrijver ingebragt; en de *derde* de belangrijkheid kortelijk

aanwijst van de boeken der Chronieken voor de Bijbelsche Geschiedenis.

De bevoegdheid van den Hoog Eerw. Schrijver, om in dit onderzoek het woord te voeren, blijkt al aanstonds bij de lezing der Inleiding, die hij reeds, volgens de aanhaling daar geschied, in 1819 eene Dissertatie schreef, de *librorum Paralipomenon auctoritate atque fide historica*, en later gaf, *Noch malige Prüfung der Glaubwurdigkeit der Bucher der Chronik*, in de Theol. Nachrichten der *neuesten Theol. Annalen*, herausgegeben von J. SCHULTHESS, in 1826.

Zeer goed is het, dat DAHLER eenigen der bestrijders genoemd heeft, om welker vooral in *Duitschland* algemeen gemaakte uitvallen, drogredenen en bedenkingen, een onderzoek als het tegenwoordige voor sommigen althans ter waarschuwing eenigzins noodzakelijk geworden is. Bij het opnoemen van eenige ter bevestiging van de geloofwaardigheid dezer Bijbelboeken bestaande aanwijzingen, zou een Hollandsche Godgeleerde nog verscheidene hebben kunnen opnoemen.

De eerste afdeeling is weder afgeperkt in VI Hoofdstukken; waarvan

Het eerste handelt over den leeftijd van den Schrijver der Chronieken;

Het tweede handelt over den persoon des Schrijvers;

Het derde handelt over de bronnen door den Schrijver gebruikt;

Het vierde handelt over de bekwaamheid des Schrijvers;

Het vijfde handelt over zijne onpartijdigheid, en

Het zesde handelt over zijne oogmerken.

In het eerste Hoofdstuk wordt het meest algemeen aangenomen gevoelen, te regt, verdedigd, dat de Schrijver, namelijk, niet later dan

EZRA

EZRA of NEHEMIA zal geleefd, en zijne historische verzameling gegeven hebben.

Met weinige woorden doet DAHLER opmerken, dat en waarom hij EZRA niet voor den Schrijver meent te moeten houden, maar iemand die tot den Stam van LEVI behoorde, en dus in de beste gelegenheid was, om deze verzameling te maken. Met anderen, zoo als VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM, (om slechts een paar namen te noemen,) blijven wij het althans niet voor onwaarschijnlijk houden, dat EZRA de verzamelaar is, en de redenen daartegen, door onzen Schrijver bijgebragt, waren geheel niet geschikt, om dit ten minsten niet onaannemelijk gevoelen aan het wankelen te brengen. Gelukkig echter dat de zaak niet van dat aanbelang is, om er lang bij stil te staan. Van meer gewigt is het, op te merken, gelijk hier in het derde Hoofdstuk goed wordt aangewezen, dat de ongenoemde, bekwame Schrijver uit goede bronnen geput heeft en daardoor in staat was, deze Chronieken te schrijven.

Over de bekwaamheid des Schrijvers wordt ook eene en andere goede aanmerking, in navolging van anderen, hier te berde gebragt, in het vierde, en over zijne onpartijdigheid in het vijfde, terwijl DAHLER in het zesde Hoofdstuk zeer goed aanwijst, dat het doel des Schrijvers zuiver geschiedkundig is, en dat hij daaraan voortreffelijk beantwoord heeft.

Na alzoo aangetoond te hebben, dat er volstrekt geene reden bestaat tot twijfel, of hij de waarheid heeft *kunnen* en *willen* zeggen, gaat DAHLER tot zijn tweede deel over, ter wederlegging van de beschuldigingen tegen dezen Chroniekschrijver ingebragt. Deze afdeeling is dus afgeperkt in acht Hoofdstukken.

Hoofdstuk I. De beschuldiging van onkunde des Schrijvers onderzocht.

Hoofdstuk II. De beschuldiging van onachtzaamheid des Schrijvers onderzocht.

Hoofdstuk III. Onderzoek of de Schrijver door wonderzucht gedreven zij.

Hoofdstuk IV. Onderzoek of hij zich aan overdrijving schuldig make?

Hoofdstuk V. De beschuldiging van bijgeloovigheid des Schrijvers onderzocht.

Hoofdstuk VI. De beschuldiging van den Schrijver wegens onbillijke vooringenomenheid jegens de *Leviten* onderzocht.

Hoofdstuk VII. De beschuldiging wegens onbillijke vooringenomenheid met de uiterlijke Godsvereering onderzocht, en

Hoofdstuk VIII. De beschuldiging van partijdigen haat des Schrijvers tegen het rijk van Israël onderzocht.

Het is vooral tegen GROMBERG, (C. P. W.) dat DAHLER hier wel toegerust ten strijde trekt, zijne meestal zoutelooze (1) en schandelijk oneerbiedige, jammerlijk onregtvaardige aanmerkingen ontzenuwt, uitvoerig wederlegt, in al derzelver naaktheid ten toon stelt en mannelijk de geloofwaardigheid des Chroniekschrijvers handhaaft.

Hier en daar moge men wel eene kleine aanmerking kunnen maken, zoo als ook door den Hollandschen Vertaler nu en dan geschied is, maar met volle overtuiging verklaren wij, dat DAHLER hier allergelukkigst geslaagd, en dat dit tweede deel, verre het belangrijkste is van geheel de Verhandeling. Ter bevestiging van ons gunstig oor-

(1) *Die chronik nach ihrem geschichtlichen charakter und ihrer Glaubwurdigkeit neu geprüft. Halle* 1832. Het is schier niet te gelooven, dat iemand naar zijne redelijke overtuiging zulk een boek heeft kunnen zamenstellen en daaraan dezen titel geven.

oordeel, willen wij, uit het VIIIste *Hoofdstuk*, de eerste en laatste paragraaf (§ 112) afschrijven:

„ De laatste beschuldiging van GRAMBERG s. 212, ff. tegen den Kronijkschrijver ingebragt, is deze dat hij jegens het rijk van *Juda* gunstig en jegens het rijk van *Israël* vijandig gezind was. Ofschoon nu de geleerde Recensent in de *Hallische Literatur-Zeitung* oordeelt: „ Dit een en ander „ heeft GRAMBERG met zoo treffende voorbeel- „ den aangetoond, dat het bezwaarlijk nog in „ twijfel zal kunnen getrokken worden," geloof ik evenwel niet slechts deze beschuldiging te kunnen betwijfelen, maar ze ook voor geheel ongegrond te moeten verklaren. Welk een geest deze beschuldiging ingegeven, en bij het opzamelen der bewijzen gewerkt hebbe, blijkt reeds terstond uit de inleiding van GRAMBERG tot deze afdeeling, waar gezegd wordt „ dat de Kroniek- „ schrijver ons zou willen overtuigen, dat zijn „ geliefde *Juda* aan JEHOVA vasthield, de heilige „ Kaste opnam, en haar met eer en rijkdom „ overlaadde." Maar hoe kan een Schrijver, die zoo veel verhaalt van de afgodsdienst, waaraan de Koningen en het volk zich dikwijls overgaven, en al het onheil, hetwelk den Staat getroffen heeft tot aan deszelfs geheelen ondergang, als straf daarvan voorstelt, het oogmerk hebben om ons te doen gelooven, dat *Juda* aan JEHOVA vasthield? Gaat hij eenige bijzondere stukken van afgoderij, die de Schrijver *der Koningen* vermeldt, met stilzwijgen voorbij; de zoodanige, welke hij bijbrengt, zijn genoegzaam, om de veelvuldige ontrouw van *Juda* tegen den Heer, zijnen God; buiten allen twijfel te stellen. Maar dat *Juda*, toen de tien Stammen van het huis van DAVID afvielen, getrouw bleef aan de vereering van JEHOVA in den tempel te *Jeruzalem*, dit weten wij ook uit het verhaal *der Koningen*. Dat de Pries-

 ters

ters en Levieten, die in het rijk der tien Stammen woonden, toen zij genoodzaakt werden naar *Juda* te vlugten, omdat hun in het eerstgenoemde rijk alle levensonderhoud afgesneden werd, door *Juda* werden opgenomen; dit zegt wel de Kroniekschrijver alleen, maar het was toch slechts een natuurlijk gevolg van hetgeen ook de Schrijver *der Koningen* zegt, dat JEROBEÄM, tot de dienst der opgerigte beelden, anderen dan Levitische Priesters genomen heeft; en de Kronijkschrijver verhaalt dit, zonder eenige omstandigheden er bij te voegen, die tot verheffing der zaak zouden kunnen dienen, gelijk iemand, die schrijft om eene bepaalde uitwerking bij zijne lezers te weeg te brengen, toch zeker zou gedaan hebben. Van verrijking der Priesters wordt in het geheel niet gesproken; de geschenken werden gegeven voor den tempel, tot viering der feesten, en slechts voor een gedeelte tot onderhoud der Priesters en Leviten. Verder zegt GRAMBERG: „ hij verwaarloost de geschiedenis der *Israëlieten* niet geheel. Bij gelegenheid brengt „ hij hier en daar iets van hen bij, doch op eene „ zeer onaangename manier. Want alle deze verhalen zijn bijvoegsels van den Kroniekschrijver, die zijnen nationalen en godsdiensthaat „ niet minder aantoonen, dan zijne dikwerf herhaalde opmerking, dat de Israëlieten van Jehova afgevallen, en deswegens van Hem verworpen zijn geworden.” Hiertegen beweer ik, zonder te vreezen, dat een onpartijdige lezer der *Chronieken* mij zal logenstraffen, dat de Chroniekschrijver, overeenkomstig zijn doel, uit de geschiedenis van *Israël* niets bijbrengt, dan wanneer het verband derzelve met de geschiedenis van *Juda* hem daartoe drong; dat verre weg het meeste, wat hij daarvan bijbrengt, met de berigten in de Boeken der *Koningen* over-

een-

eenstemt; dat in het bijzonder het kwade, dat hij van de Israëlieten vermeldt, op verre na zoo veel niet is, als hetgeen in de Boeken *der Koningen* wordt opgegeven; dat juist eenige berigten, die hij opgeeft, en die bij den anderen Schrijver niet voorkomen, eer ten voordeele, dan tot nadeel der Israëliten zijn (102), en dat hij over hunnen afval en verwerping zich niet anders uitdrukt, dan de Schrijver *der Koningen*, en dan de Profeten HOZEA, AMOS en anderen; zoodat, wanneer hem deswegens haat tegen *Israël* te laste gelegd moet worden, hetzelfde oordeel ook andere Bijbelschrijvers treffen moet. (Zie boven §. 24.) — GRAMBERG voegt nog hierbij: „ zoodanige aanwijzingen stelt hij zeer dikwijls „ aan anderen tegenover, door welke hij wil „ bewijzen, dat de Joden bijzonder geliefd van „ Jehova, en wegens hunne vroomheid steeds „ gelukkig waren." Het heeft hem echter niet goed gedacht, voorbeelden van zulke tegenoverstelling bij te brengen. Maar dat de Schrijver zou willen bewijzen, dat de Joden van Jehova bijzonder geliefd waren, (anders dan dit ook door MOZES en de Profeten wordt getuigd) en dat zij wegens hunne vroomheid steeds gelukkig zijn geweest, daartegen spreken luide al de onheilen, die hij verhaalt en als straffen voorstelt, en de

(102) B. v. de overwinning van den Koning PEKHA op ACHAZ behaald, en de vrijlating der gevangene Joden 2 *Chron.* XXVIII: 6. verv. en de uitnoodiging van HISKIA aan al de stammen, om deel te nemen aan de feestviering te *Jeruzalem*, waarvan ook velen gebruik maakten, 2 *Chron.* XXX: 5—11. [Voor het overige zal het naauwelijks behoeven herinnerd te worden, dat *Joden* hier beteekent de inwoners van het rijk van *Juda*, *Judeërs*, gelijk *Israëlieten*, die van het rijk van *Israël*. Vert.]

de bestraffende redenen der Profeten, die hij bijbrengt."

Al wat de meest ingespannen vlijt, geholpen door buitengewone scherpzinnigheid, en eene door heftige begeerte verfijnde opmerkzaamheid, in de *Chronieken* slechts vinden kon, is door GRAMBERG bijeenverzameld, om deze geschriften te verlagen, en alle achting voor dezelve weg te nemen; en door zijne bijtende oordeelvellingen en hoogen beslissenden toon, heeft hij het in het gemoed van alle niet zelve onderzoekende lezers diep zoeken in te drukken. Ik heb daarom tot verdediging van derzelver *geloofwaardigheid* noodig geoordeeld, de door hem ingebragte beschuldigingen allen, naar volgorde, te onderzoeken en in derzelver naaktheid voor te stellen. Maar ik reken dit dan ook tot handhaving dezer boeken voldoende te zijn, omdat niet ligtelijk eenige beschuldiging van aanbelang zal kunnen ingebragt worden, die ons hier niet reeds is voorgekomen. Zijn nu al de beschuldigingen, dien wij onderzocht hebben, naar mijne overtuiging, en, zoo ik hoop, ook naar die van mijne lezers, onvoldoende, om te bewijzen, dat de Kroniekschrijver, hetzij dan uit *wonderzucht*, of uit *bijgeloovigheid*, of uit *partijdige vooringenomenheid voor Priesters en Levieten, voor de Jeruzalemsche tempeldienst* en *voor* Juda, *of uit haat tegen Israël* bewogen is geworden om de geschiedenis te vervalschen; en kunnen zij evenmin bewijzen, dat, wegens *onkunde* en *slordigheid* van den Schrijver, zijne berigten niet te vertrouwen zijn; dan blijven ook de redenen, die wij in het *eerste deel* van deze verhandeling bijgebragt hebben, in hare volle kracht, en mogen wij dus volhouden, dat hij *uit goede bronnen*, en meer bepaaldelijk uit andere, dan door de Schrijvers van SAMUËL en *der Koningen* gebruikt zijn

zijn, zijne verhalen ontleent, en dit met *bekwaamheid*, *trouw* en *onpartijdigheid* gedaan heeft, zoodat hij ten aanzien zijner geloofwaardigheid in gelijken rang ftaat met de Schrijvers van SAMUEL en *der Koningen*. Hier komt nog bij, dat de tegen hem ingebragte befchuldigingen voor een deel elkander weerkeerig vernietigden. Want wie kan gelooven, dat iemand van zoo bekrompen verftand, van zoo groote onkunde, en van zoodanige onbedachtzaamheid en achteloosheid, die de openbaarfte ongerijmdheden en tegenftrijdigheden zonder nadenken ter nederfchrijft, zoo als GRAMBERG op vele plaatfen, (b. v. s 54, 61, 65, 94, 95, 97, 103, 219, 224, enz.) hem befchrijft, in ftaat geweest zou zijn, om zoodanig een ingewikkeld plan te ontwerpen, ten einde zijne lezers te bedriegen, en bij de uitvoering daarvan zich zelven zoo gelijk te blijven, als men van hem voorgeeft s. 71, 87 f. 169, 224. enz.? En hoe zou hij gemeend kunnen hebben, de Joden te eeren, terwijl hij ze als hoogst ftrafbaar voorstelt?

De laatfte afdeeling kon nu natuurlijk veel korter uitvallen, ter aanprijzing der belangrijkheid van deze heilige boeken, voor de Bijbelfche Gefchiedenis. Dit is hier dan ook in minder dan tien bladzijden afgehandeld. De Schrijver doet opmerken, dat in deze boeken niet onbelangrijke bijzonderheden voor de Bijbelfche Gefchiedenis, benevens ophelderingen, aanvullingen en verbeteringen van eenige plaatfen in de boeken van SAMUEL en der *Koningen* voorkomen, wijst verderaan dat hieruit de tekst kan verbeterd worden van 2 *Sam*. XXIII: de naamlijst van DAVID *Hoofdft*. VI: 13. VIII: 18. XXI: 19 XXIV: 13; en doet eindelijk zien, dat deze boeken ook tot Godsdienftige leering en ftichting ftrekten, voor de Is-

Israëliten, en dat zij ook nog voor ons belangrijk zijn.

Dit slot hadden wij wel wat breedvoeriger gewenscht, maar, hoe kort ook, bevat het echter eene voldoende aanwijzing van het groote nut dezer Bijbelboeken, en eene schoon dan hier niet uitgedrukte opwekking om voor de bewaring derzelve in den Heiligen Kanon dankbaar te wezen, en om er dus een erkentelijk gebruik van te maken.

Het is ons voorgekomen, dat de Schrijver misschien wel eens wat meer toegevende, dan hij had behoeven te doen, als een beschaafd geleerde, zijne verdediging zoodanig heeft ingerigt, dat men deze zijne Verhandeling het goud wel waardig noemen mag, dat hij zelf zich de noodige moeite gegeven heeft, om alles behoorlijk te onderzoeken, en een goed gebruik tevens gemaakt heeft, van de voorhanden zijnde en door hem gekende hulpmiddelen.

Dit verdedigings-geschrift, stichte veel goeds! Ook de Leeraars der Godsdienst (gelijk wel de meesten dank Gode! die met alle die bedenkingen van het drieste en onbeschaamde ongeloof niet bekend zijn) kunnen er voordeel uit trekken.

LEERREDENEN naar de behoeften van onzen leeftijd, door JOHANNES CLARISSE. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1831. *XII en* 293 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 80.

De Hoogleeraar J. CLARISSE, geeft hier weder een achttal Leerredenen aan het Godsdienstig Publiek, met eene ter zake dienende inleiding, waarin hij de bijzondere uitdrukking: „*naar de behoefte van onzen tijd.*" verklaart, en wel aan de

de eene zijde met dankbaarheid doet opmerken het goede van onzen tijd, maar tegelijk ook waarschuwt, om zich daardoor niet te laten verblinden, maar ook de keerzijde voor oogen te houden.

„Of ſtaat het, (zegt hij, inderdaad) niet te vreezen, dat de uitkomst ook voor als nog geenszins in allen deele beantwoord heeft aan hetgene van zoo vele lichtverſpreiding en inrigtingen tot verbetering en veredeling ſcheen verwacht te moeten worden. Met de meerdere kennis ſchijnen meerdere ernst en deugd geen' gelijken tred te houden. Aan beoefenaren van wetenſchap ontbreekt het niet: maar wordt dezelve — ook zelfs die, welke Godsdienst en Christendom betreft — wel over het algemeen aan de hoogſte en dierbaarſte belangen der Menschheid dienstbaar gemaakt? Is, met het prijswaardig afkeuren en afleggen der onverdraagzame vervolgziekte, ook niet bij velen geheele verflaauwing van betamelijken ijver voor de zaak van God en Christus ingeſlopen? Kan men zich zelve in ernst opdringen, dat het valsch en verderfelijk gevoelen, „het zij om 't even, wat men geloove, „zoo men maar wel leve," niet meer en meer bij allerlei ſtanden en menſchen ingang vindt? Zou deze onverſchilligheid omtrent het allerwezenlijkſte niet eene der voorname redenen zijn van zoo veler onloochenbare onkunde, ten aanzien van den inhoud, en niet minder van de gronden der goddelijkheid, van het Evangelie? En zou deze weder niet het gereede middel zijn, om ſommigen tot twijfelarij, of zelfs tot ongeloof en vrijgeesterij te vervoeren, en anderen eene gemakkelijke prooi te maken van de onvermoeide pogingen der nimmer ſluimerende, altijd loerende Proſelijtenmakers, der onverſtandig voor hetgene zij zelve niet verſtaan ijverende dweepers,

pers, en der genen, die den waren geest der Evangelieleer miskennen, door de geloofsleer in eene nieuwe soort van wetprediking te veranderen? Of mag het ontkend worden, dat diezelfde onverschilligheid ook op de zedelijkheid dien nadeeligen invloed uitoefent, dat men zich al minder en minder tegen insluipend bederf, met kracht van taal en voorbeeld, verzetten durft, en menig een, deels bespottelijk, deels verfoeijelijk gebruik al ligter en ligter duldt, of zelfs overneemt, omdat het verkeerde en snoode er van niet levendig meer gevoeld wordt? En, het een en ander te zamen genomen, zal het ook den sleutel niet behelzen van de in onzen leeftijd, meer dan in vroegere dagen, merkbare onberadenheid of zelfs wanhoopige radeloosheid, — althans van de weinige onderwerping en berusting in de hooge en duistere, maar altijd wijze, heilige en weldadige besturingen van Gods Voorzienigheid."

Te regt oordeelt hij dus, dat de openbare Leeraars der Christelijke Gemeenten, en bijzonder in grootere en aanzienlijke, er thans bijzonder hun werk van moeten maken, om de hoofdgebreken van het tegenwoordig tijdperk deels te ontmaskeren, deels met allen ernst tegen te gaan; en heeft hij zelf met deze uitgave een proeve willen geven, wenschende:

„ Mogt Waarheidsliefde met Vredelievendheid verbonden, — regte kennis en waardering van de hechte gronden des Christelijken geloofs, — juist inzien in den geest van het Evangelie en Protestantismus, — toeheiliging der belangrijkste Wetenschappen, ook der Natuurkundige, aan de zaak der beste en verhevenste van allen; — mogt het najagen van de echte menschelijke Wijsheid, in de regte vreeze Gods gelegen; — mogt betamelijke eerbiediging van alle Gods wegen, vruchtbaar in een gelijkmoedig bestaan in voor- en tegen-

genspoed, — en bij dat alles opregtheid van hart, in geloof en heiligen wandel, met moedig tegenstand bieden aan heerschende dwalingen en ondeugden, — ook door dezen Bundel, bij velen, zeer velen, bevorderd worden!"

Hartelijk vereenigen wij ons met dezen wensch, terwijl wij ons verzekerd houden niet slechts, dat niemand dit doel misprijzen, maar ook tevens, dat ieder die oordeelen kan, de geschiktheid van den inhoud en de bewerking dezer Leerredenen daartoe roemen zal. Ter bevestiging van dit ons gunstig oordeel, willen wij dezelve zoo veel onze ruimte dit toelaat, een weinig van nader bij beschouwen.

In de eerste Leerrede wordt, naar aanleiding van den gepasten tekst *Zach.* VIII: 19*b*, die uit en naar de omstandigheid des tijds vooraf was toegelicht, over de pligtmatige vereeniging van waarheidsliefde en vredelievendheid gehandeld, en wel eerst de zaak zelve aangewezen, 2.) het pligtmatige daarvan en 3.) het heilzame van derzelver werking in den huisselijken en maatschappelijken kring, en in het Godsdienstige, naar den geest der profetie en des Evangelies.

Verrassend is de wijze van behandeling van Jezus uitspraak, over het karakter van *Nathanael*, *Joan.* I: 48. in de tweede Leerrede, daar dezelve beschouwd wordt, 1.) als een scherp verwijt voor de Israëliten van dien tijd; 2.) als eene geheel ongemeene lofspraak op den uitstekenden Israëliet, en 3.) als eene proeve der volstrekte eenige grootheid van den Heere Jezus zelven.

De derde Leerrede, heeft tot tekst, 2 *Cor.* VI: 3—10, en ten inhoud: den toestand en het gedrag der eerste Evangeliedienaren, een bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid der Evangelieleer. Zij werd uitgesproken ter voorbereiding tot de viering van het Christelijk Pinksterfeest.

Het

Het voorbeeld van PAULUS, is hier als model uitnemend voorgesteld, en met ernst en nadruk wordt daaruit aangetoond, hoe zich de door het groote Pinksterwonder toegeruste Apostelschaar, ter beantwoording aan roeping en bevoorregting, van de aanbevolene taak gekweten, — hoe zij het Christendom geplant, aanbevolen, als Goddelijk van oorsprong en gezag, ingang verschaft, gestaafd en alzoo zelfs middelijk te weeg gebragt hebben, dat ook onze voorvaderen, — dat ook *wij*, — in hetzelve zijn opgevoed, en het, in zijn' geheelen omvang, als waar en Goddelijk hebben leeren kennen."

Dit geschiedt hier tevens met de vermelding en wederlegging van sommige zeer verkeerde begrippen, en dwaze redeneringen, die maar al te velen terug houden van de regtgeloovige beoefening des reinen positiven Christendoms.

Naar aanleiding van *Job* XXVIII: 28, wordt de vierde Leerrede verstandig gebezigd, om de vreeze des Heeren voor te stellen, als des menschen ware wijsheid. Na, ook met tegenstelling, de vreeze des Heeren te hebben doen kennen, toont CLARISSE aan, dat zij

1.) Den mensch volkomen waardig is.

2.) Zijne meest dringende behoeften vervult.

3.) Voor ieder mensch in het bijzonder toegankelijk en verkrijgbaar, en

4.) Gevolgen uit dit betoog af te leiden, namelijk:

1.) Wie dus God niet vreest, is een dwaas.

2.) Des Heeren vrees, beveelt zich inzonderheid hem aan, die er wel vooruit komen, dat zij naar wijsheid zoeken, en

3.) Het betaamt allen die op den eernaam van mensch prijs stellen, op die vreeze Gods met allen ernst zich toe te leggen.

Psalm VIII: 4, 5. is de tekst van de vijfde Leerre-

re-

rede. Na de opgave van den inhoud van dat God-verheerlijkend lied, zonder zich, als strijdig met zijn doel, over het gebruik uit te laten, door den Schrijver van den brief aan de *Hebreën Hoofdstuk* II: 6 en 7, hiervan gemaakt, beschouwt CLARISSE, den heerlijken Sterrenhemel, en wekt vervolgens op, om, naar DAVIDS voorbeeld, zoodanige beschouwing nuttig en Godverheerlijkend aan te wenden. Ter dezer gelegenheid wordt niet vergeten met dankbaarheid te doen opmerken, hoe verre men, na DAVIDS leeftijd, in de Sterrekunde gevorderd is, zonder evenwel iets te zeggen, dat niet bevattelijk is, voor ieder eenigzins geoefend Christen.

Voor de zesde is tot tekst genomen, *Gal.* III 5. behandeld bij gelegenheid van het Pinksterfeest. Na eene gepaste verklaring blijkt des Hoogleeraars doel geweest te zijn, om der Protestanten dure verpligting te doen opmerken, dat zij niet door de werken der wet, (op eene Joodsch wettische wijze) maar naar de zuivere Evangelieleer, uit Gods genade, door de verlossing, die in CHRISTUS JEZUS is, volgens den geest dus ook der gezegende Hervorming, moeten zoeken *geregtvaardigd te worden*, wel toeziende van zich niet door Priester-heerschappij en gewetensdwang te laten afschrikken van het eenvoudige Evangelie.

In de zevende Leerrede, over *Rom.* XI: 32-36. doet CLARISSE juist opmerken, dat de Apostel dáár alleen de diepe wijsheid van den raad Gods dankbaar vermeldt, die alles langs ongeziene, en schijnbaar ook van het doel afleidende wegen, op de beste en heerlijkste, en dus ook weldadigste, einden doet uitloopen. Wanneer men opmerkt, dat de Hoogleeraar deze Leerrede gehouden heeft, toen hij het eerst weder tot de Gemeente sprak, nadat hem een zeer zware slag, het verlies van eenen geliefden zijner waardigen

Zoon, (reeds beroemd Hoogleeraar te *Groningen*) getroffen had, gevoelt elk hoe gepast deze keuze was. Niet minder juist en treffend nu is ook de uitvoering, en bijzonder geschikt, om voor al lijdenden de diepe wijsheid van Gods, voor ons ondoorgrondelijk bestuur Christelijk te doen eerbiedigen. Gaat het anderen gelijk ons, dan noemen zij deze Leerrede allergelukkigst bewerkt, regt hartelijk uitgevoerd en een sieraad in dezen bundel.

De Christelijke gelijkmoedigheid wordt, naar *Fil.* IV: 10—20. in de laatste Leerrede, uit het voorbeeld van PAULUS, aangewezen. Eene wel vloeijende en in zekeren zin omschrijvende toelichting van den tekst gaat hier vooraf, om te doen opmerken, dat wij hier zien: 1.) wat de ware Christelijke gelijkmoedigheid, 2.) hoe voortreffelijk dezelve zij, en 3.) langs welken weg dezelve ook door ons geleerd en bekomen kan worden. In het tweede deel wijst CLARISSE het onderscheid aan tusschen echte Christelijke gelijkmoedigheid, en moedwillige hartsverharding, of ongevoeligheid, stompzinnigheid, en doet gevoelen, hoe groot, edel, nuttig en weldadig zulk een bestaan waarlijk genoemd verdient te worden. Wij dachten bij deze zeer nuttige Leerrede, aan *Job* II: 10. *Zouden wij het goede van God ontvangen en het kwade niet ontvangen?* en herinnerden ons des Hoogleeraars Verhandeling over de *vergenoegdheid*, met zoo veel goedkeuring door de meesten ontvangen.

Door CLARISSE is ook de gelegenheid niet voorbijgegaan, blijkens bij voorbeeld, de eerste, de vierde en vijfde Leerredenen, om een hartelijk woord aan de jeugdige Kweekelingen van *Leijdens* Hoogeschool toe te voegen, 't welk wij hopen dat bij velen doel zal treffen.

Wij zullen, na het gezegde, naauwelijks noodig

dig hebben, den lezer te verzekeren, dat de lezing dezer Leerredenen verdient aanbevolen te worden. Hiertoe diene dan ook tot slot de overneming van een gedeelte uit de laatste of achtste: „De Christelijke gelijkmoedigheid."

„Zij is geene *moedwillige* hartsverharding, geene opzettelijk aangeleerde *ongevoeligheid*, noch voor genoegen en levensvreugde, noch voor smart en verdriet. Laat den Stoïcijn bogen op zulk een ongevoelig „verstalen van het hart," zoowel „tegen het stekend spits der rampen," als tegen den liefelijk streelenden invloed van troost of genot: wij benijden „het treurige voorregt" niet van „verheven te zijn boven de zwakheden des menschelijken levens, en — boven derzelver balsemende vertroostingen mede." Om niet te zeggen, dat zij, die het zich toeeigenen, de natuur verkunstelen, verwringen, vernielen, en — ook zelfs aldus nog, wanneer het er op aankomt, bij hunne eigene voorschriften te kort schieten; — om niet te zeggen, dat hunne overspanning op geestdrijverij en dweepzucht, zoowel als op onlijdelijken trots, en verachting van anderen, en zelfs, bij volkomen volhouden van het beginsel, ten laatste op Godslastering uitloopt; — om dit niet te zeggen, zij het genoeg, te hebben opgemerkt, dat, noch de inrigting der wereld, die ons omringt, noch de wijze, waarop onze ziel en zinnen voor den indruk der dingen buiten ons vatbaar en berekend geschapen zijn, met zulk eene onaandoenlijkheid, met zulk een aangematigd vernielen aller gewaarwording, is overeen te brengen. Christelijke gelijkmoedigheid al vast is eene andere, eene geheel andere. Zij laat plaats over voor blijdschap, ja, voor het *grootelijks verblijd* worden. Zij belet niet, het onderscheid te gevoelen tusschen het genot van *overvloed* en de pijnlijke gewaarwor-

ding van *honger* en dorst.. Gebrek *lijden*, honger *lijden* is en blijft haar *lijden*. En verdrukking houdt bij haar niet op *verdrukking* te zijn. Ja, zoo iemand daar deel in neemt, gemeenschap daarmede hebben en den druk, naar vermogen, verligten wil, dan levert dit een verkwikkelijk gevoel, opbeuring, troost, blijdschap op. Zoo blijft de mensch, bij dezelve, mensch, en wordt door dezelve een groot en edel mensch."

„Zij is dan ook geene *stompzinnigheid*, die Christelijke Gelijkmoedigheid, en geenszins te verwarren met den toestand van hen, die voor het gevoel van vreugde en geniețing, zoowel als voor het besef van droefheid en lijden, onvatbaar zijn". Er zijn menschen, zoo koud en onverschillig van aanleg, dat zij door niets bijna te treffen, en voor alles gevoelloos en onaantrekkelijk zijn. Door niets bekoord, met niets bijzonder ingenomen, ontvangen en verliezen zij, zonder dat het hen beweegt of roert. Niet innig verblijd door Gods milde zegeningen, worden zij even weinig krachtig geschokt door rampen. 't Is, alsof zij alle gewaarwording, zoowel als nadenken, misten, en, van menschen, in steenen beelden veranderd waren. Hetgene daaraan bij sommigen eene verwaarloosde opvoeding toebrengt, of zware en aanhoudende lichaamsarbeid, of gedurige verstrooijing, hetzij door bekommeringen, het zij door vermaken en uitspanningen, het zij eindelijk door het onophoudelijk lezen van verdichte verhalen en het leven en zweven in eene denkbeeldige wereld, gepaard met gebrek aan behoorlijk nadenken over hetgeen waarlijk is en eenmaal zijn zal; — hetgeen dan dit alles en meer bij sommigen aan die verstomping toebrengt, dat werkt de gewoonte wel eens bij anderen uit. Sedert lang blootgesteld aan zeer treffende en vaak herhaalde verandering van hun lot, nu ten goede,

dan

dan ten kwade, verliest het eene, zoowel als het andere, voor hen den prikkel; hunne gewaarwording verflaauwt: en geen grievend verlies, maar ook even weinig eenig ongehoopt voordeel of genoegen, is meer in ftaat, om hen te verwakkeren en uit die gemoedsverftijving en ftompzin los te fchokken. Ongelukkigen, met wien het alzoo gefteld is! Zij zijn waarlijk niet de Christelijk-gelijkmoedigen. Zij misfen zelfs de fchrale verdienfte, die wij den ftroefzinnigen Wijsgeer niet konden ontzeggen, die, namelijk, van door vrije krachtsinfpanning en aanhoudende oefening in zelfbeheerfching, het zoo verre in gehardheid gebragt te hebben."

„ Neen, T.! Ongevoeligheid is geene Gelijkmoedigheid. Die tot de vreugde zegt: „ gij zijt „ ijdel!" en tot de fmarten: „ wat maakt gij?" hoe zal die erkentelijk kunnen zijn, wanneer anderen aan zijn geluk of ongeluk, op eene regt menfchelijke wijze, deelnemen? Hoe zal hij het waarderen, wanneer men komt, om „ blijde „ te zijn met den blijden," of „ te weenen met „ den weenenden?" De lach der vreugde is verftijfd op zijn, niets meer uitdrukkend, gelaat, en de tranen der droefheid zijn verdroogd in hunne holle en dorre bronnen. Maar bij een' Paulus was het geheel anders. Zoo zeer trof hem het liefdeblijk der Filippiërs, dat hij er door verblijd, *grootelijks verblijd* was; zoo zeer gevoelde hij de waarde hunner gemeenfchapsoefening met zijne verdrukking, dat hij zijne *lofprijzing* en *dankzegging* niet kon binnen houden; zoo opgenomen was hij met het gezondene, dat hij er met ophef van gewagen moest: „ *ik heb alles* „ *ontvangen, ik heb overvloed, ik ben vervuld* „ *geworden; 't is een welriekend offer, Gode wel-* „ *behagelijk!*" En die gevoeligheid aan de waar-

de der weldaad deed hem dan ook zijn hart ontlasten in vurige *gebeden* tot God, om hun waarachtig en bestendig geluk."

De KERK en de STAAT in wederzijdsche betrekking, bijzonder in de Nederlanden en in Noord-Amerika, het eene Land met het andere vergeleken. *Door* WILHELM BROES. *Leeraar bij de Gemeente der Hervormden, te* Amsterdam. *vierde Deel, Tweede stuk. Te* Amsterdam, *bij* Johannes van der Heij *en* Zoon, 1832. *IX Bladz. en voorts van* 359 *tot* 693. *In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3:90.

De geëerde Schrijver heeft het noodig gedacht, in eene Voorrede voor deze beloofde verzameling van Bijlagen, ter zijner verantwoording te betuigen, dat hij er verre af is, van een *onbepaald* liberalisme aan te prijzen. Ik aarzel *niet, zegt* hij, te bekennen, dat ik aan een *wel geordonneerd* mengsel van het liberalisme, *met het absolutisme*, de voorkeur geeft:

„Zoodanig mengsel, waarbij de Vorst gaarne en langmoedig hoort, doch na alle hooren het beslissende besluit aan zich houdt, de onderdanen onbeschroomd spreken, doch aan het einde, immers zoo ver niet het geweten den tegenstand volstrektelijk gebiedt, gehoorzamen en zich onderwerpen, met de hoop op het betere, dat in tijd en wijle wezen zal, zich tevreden houdende. Door een hooger *liberalisme* tegen over den Vorst wordt, meen ik, als behoorende tot de republiek en de volksregering, het onderscheidene wezen des koningrijks vernietigd. Het is daarenboven aan de hand der volken, zoo lang zij niet beter zijn geworden dan zij werkelijk zijn, kwa

lijk

lijk toevertrouwd; en misschien zal het in geenen tijd ooit voegen, vermits in zoodanige eeuw, waarin de onderdanen rijp mogten zijn geworden voor het voeren van toeziende voogdijschap, de vorsten in evenredigheid (wat ik gewis niet durf beweren, dat reeds in onzen tijd, bij voorbeeld in het jaar 1831 en 1832 het geval is) tot dien trap van wijsheid en zedelijkheid zullen opgeklommen zijn, bij welken er aan geen' toezienden voogd ten hunnen opzigte meer behoefte is."

„ Maar mogt de omwentelingsdrift, welke ten onzen tijde alles beroert en omverwerpt, behalve door dat aangeprezen gematigd *liberalisme*, hetwelk met vrij oordeelen en spreken gewillig gehoorzamen voegt, nog door een' anderen teugel worden ingetoomd! Mogt — dezen meest vermogenden en edelsten teugel bedoel ik — door verbreiding en krachtige werking der Evangelieleer een godsdienstige zin over de volken worden uitgestort, welke nederig, dankbaar, wél te vreden en lijdzaam maakt; welke in de gestelde Overheid, zij moge geacht worden of regtstreeks of langs den omweg van 's volks wil uit God oorspronkelijk te zijn, eene door de Godheid zelve verordende magt eerbiedigt; welke in de tegenwoordige wereld niet anders of meer dan de onvolmaakte en voorbijgaande ziet; in de opvolgende eeuw onzer kinderen en latere nakomelingen den voortgang van het, allengs tot het betere leidend, Godsbestuur; in de wereld, welke hier is, de vreemdelingschap, en in die welke daar boven is, het vaderland; in de tegenwoordige de school, aangelegd tot elks bijzondere bereiding voor de toekomstige, waar het dus veel meer voegt op eigen leeren te passen dan op de medediscipelen en de meesters scherp toe te zien. — En indien in de Vorsten, aan het hoofd van die godsdienstig-deugdzame volken een gelijke zin voor

God, den Heer en Vader van allen, een gelijke zin voor het Hemelsch Koningrijk, aller bestemde erfdeel, heerschende wierd, er ontstond dan een wedstrijd van wel regeren en wel gehoorzamen, waarbij de wensch der Engelen wierd verwezenlijkt: *Vrede op aarde, eere aan God in de hoogsten, zijn welbehagen aan menschen.*"

Hoe zeer wij voor ons, die den Schrijver kennen, zulk eene verdediging geenszins noodig hadden, oordeelen wij echter dat dezelve, ter wering van misverstand, hier en daar nuttig kan zijn.

Over den gang dezer nu volgende bijlagen, deed BROES opmerken, dat zij bij de *eerste* afdeeling aan bladzijden van den tekst gebonden zijn, bij de *tweede* in zamenstellende zakelijke orde, en in de *derde* op nog andere wijze geschikt worden.

De bijlagen tot het tweede hoofdstuk zijn veel overvloediger en uitgebreider gegeven, dan bij het eerste geschied is. Daarvan geeft hij deze redenen op:

„ Vooreerst wilde ik het grooter aantal mijner lezers, die noch aan Kerk- noch aan Staatsbeheer deel hebben, gerieven met eene beknopte verzameling van stukken, waaruit de inrigting van de Nederlandsche Kerk en derzelver bestuur van staatszijde, kunnen gekend worden. Ten andere en voornamelijk is mijn doel, om, terwijl ik voor mij, van hier af, van alle oordeelen mij ontsla, (ik deed het dusver in mijn geschrift niet dan schaars en beschroomd) daarentegen aan al wie tot zelf en geheel onafhankelijk oordeelen lust heeft, de, daar voor noodige, *materialien*, zoo ver die namelijk openbaar en onder mijn bereik zijn, in handen te leveren. Doch zal eene verzameling van wetten en besluiten, welke over eene reeks van vijftien jaren zich uitstrekken,

voor

voor het gezegde doel eenigermate geschikt zijn, zoo mag het geene bloot losse verzameling wezen. Ik heb daarom, op eenige zakelijke rangschikking mij toeleggende, de navolgende orde ontworpen: dat *vooraan staan* de algemeenere stukken, welke de Nederlandsche Kerk, in haar geheel, aangaan, en hierop de bijzondere *volgen*, welke voor het eene deel tot het eene en voor het andere deel tot het andere Departement van eeredienst behooren. Wat stukken in derzelver geheel, en welke alleen naar derzelver hoofdinhoud verdienen geplaatst te worden, valt moeijelijk te beslissen. Tot eene goede keus daaromtrent zal ik mij bevlijtigen. Voorts zal het bij de rubriek van de R. Katholijke Kerk te pas komen, om benevens aan slechts af te drukken Staatswetten, meermalen aan historische berigten, en eene enkele reis aan een beoordeelend vertoog, mede plaats te geven; zoodat de schrijver in deze bijlagen nog dikwijls tot de taak van zelf spreken, en wel uitvoering spreken, zal terugkeeren."

Bij het aantal hier geleverde stukken, valt over dat uitvoerig spreken niet te klagen. 't Is waar, de Eerw. BROES, heeft zich eenige uitweiding veroorloofd over de Kerkelijke tucht in de Nederlandsche Hervormde Kerk, van ruim 10 bladzijden, maar wie zou niet zijne denkwijze, in deze gewis nog al belangrijke zaak, willen vernemen, vooral daar dezelve hier zoo kenmerkend is uitgedrukt. Het aangewezene en de beoordeelende beschouwing van het *Concordaat* in 1801. gesloten tusschen Z. H. PIUS VII. en den Franschen Consul, benevens de van 's Consuls zijde aangehangene organieke wet, en van dat (welk een verschil!). gesloten tusschen Z. M. den Koning der Nederlanden en Z. H den Paus, met het geen voorafgegaan en gevolgd is, kon hier niet gemist worden, en geeft aanleiding tot gewigtige opmer-

merkingen. Belangrijk is ook het hier historisch medegedeelde omtrent de pogingen tot een zeer dringend gevorderd verbeterd onderwijs, in de zuidelijke Provincien, het *Collegium Philosophicum* vooral, met de gevolgen.

Op *Hoofdstuk* III. komen hier acht zoogenaamde (*excursus*) uitweidingen voor:

De eerste raakt de Pensijlvanische Kerken en behelst een kort berigt van dezelve en van hare betrekking op de Nederlandsche.

De tweede, betreft den eed, een bedenkelijk punt ten opzigte van de wederzijdsche Kerk en Staatsbetrekking.

De derde, toetsing van een der artikelen van het Concordaat, tusschen Z. M. den Koning der Nederlanden en den Paus gesloten, betreffende de R. K. kerkelijke dienst.

De vierde, vijfde, 6de en 7de over het *huwelijk*, als op de grenzen van de Kerk en den Staat gelegen; en

Ten achtste: ter aanwijzing, dat eene bepaalde en ontwikkelde regelmaat voor de wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat te vergeefs zoude gezocht worden in de Heilige oorkonden der Evangelische Godsdienst.

Ook deze bijlagen zijn geene overtollige toevoegsels, zij helderen menige bijzonderheid nader op, behelzen verscheidene zeer nuttige wenken en leeren de bijzondere, eigendommelijke denkbeelden, aan de hand der geschiedenis voorgedragen, nader kennen van den Eerw schranderen Schrijver, die niets verzuimd heeft na te slaan en te overwegen, wat hem voorkwam.

Ter proeve schrijven wij gaarne dit staal af, over het artikel van den eed in het bewuste Concordaat, met den Paus van *Rome*.

„ Het derde bezwaar ligt in de mogelijkheid, ja in de groote waarschijnlijkheid, dat, uit een zoo

wijd-

wijdstrekkend als kwalijk gegrond *principe*, indien men het toestaat of blijft toestaan, ter zijde van den Paus, aan wien hetzelve wordt ingewilligd, allerlei bezwarende gevolgen tot schade der andere zijde, de zijde van den Staat, die de inwilliging doet, in tijd en wijle zullen afgeleid en gedrongen worden. Het beginsel, hetwelk ik onder het oog heb, is, dat het aan den Paus nevens of wel boven den Staat toekome te regelen, tot hoedanigen eed jegens den Staat de R. Katholijke Kerkelijke zij te verpligten. Maar nu de gevolgen, hieruit af te leiden, hoe vele zijn die niet! Één gevolg, dat namelijk de Roomsche Stoel het regt heeft, om, wat de staat in het vermelde opzigt denzelven hebbe voorgedragen, van de hand te wijzen, en de Staat alsdan van zijn voorgedragen verlangen behoort af te zien, is bezwaarlijk tegen te spreken. Zoo even is dit reeds opgemerkt geworden. Doch er zijn nog andere gevolgen meer. Ligt, en waarlijk niet geheel *inconsequent* zal de Paus nu mede aan zijne wetgeving, of immers aan zijne inzage en toestemming, onderworpen achten allen eed, die door den Staat, hetzij aan R. Katholijke ambtenaars, hetzij aan R. Katholijke ingezetenen mogt worden opgelegd; ook alle *dispensatie* van een' eed of ontslag van denzelven ter gelegenheid van staatsomwentelingen, bij welke het souvereine gezag van den *legitimen* Vorst in de handen eens veroveraars komt, of van den veroveraar tot den *legitimen* Vorst terugkeert. Immers indien *Rome's* Bisschop over den eed zijner ondergeschikte kerkelijken, *gelijkelijk met den Staat*, te oordeelen en te zeggen heeft, mag hem dan zoo wijd omvattend toezigt op die handeling, zoo ver de R. Katholieke gelovigen betreft, wel onttrokken worden; zijnde de eed zoo wel eene zedelijke en godsdienstige als bisschoppelijk kerkelijke handeling, ten aanzien van welke dus niet

en-

enkel de opzieners der kudde, — hetzij van hooger bisschoppelijken, hetzij van minderen rang — maar evenzeer de schapen, aan den opperften herder ondergeschikt zijn?"

„ Ik gevoel wel, dat de Minister van Eeredienst, met het *territoriale* kerkregt en met des Konings hoogen persoon onder het oog, al die gevolgen weinig vreest. De Paus, houdt hij zich verzekerd, zal ze in onzen tijd niet meer aanvoeren. De hand des Konings zou ze des noods genoeg weten te weren. Het Concordaatsartikel zet er een' vasten dam tegen. Indien dan door eene vriendelijke overeenkomst met *Rome* gewonnen wordt, dat de eed, welken de Staat van de Kerkelijken vordert, tegen alle tegenspraak van hunne zijde gedekt is, biedt zij niet eene winst aan, waarop aanzienlijke prijs mag gesteld worden, en van wege welke eene wijze staatkunde raadt eenige vooroordeelen van de oude eeuw te vieren, eenige *disharmoniën* en *inconsequenties* over te stappen?"

„ Mag ik hierop antwoorden? Ik doe het uit liefde voor hetgeen in mijn oog waarheid is, en Vorst noch Minister zal het mij ten kwade duiden, daar de meening, welke ik mij veroorloof te bestrijden, als zijnde door de meeste Hoven van *Europa* in onzen tijd aangenomen, niet schijnen kan van haar vorstelijk en ministeriëel aanzien door *mijne* tegenspraak iets te verliezen. Eerstelijk dan komt het mij voor, dat de winst, welke het toegevend en beleefd vieren der pausselijke kerkelijke, in onderscheiding van ieder andere kerkelijke, magt zoude aanbrengen, veel te hoog berekend wordt. De R. Katholijken, niet de Protestantsche Landen, zijn het, die in de laatste halve eeuw, door opstand tegen derzelver wettige Vorsten, zich hebben berucht gemaakt; en het hoog gezag Zijner Heiligheid heeft het niet gekeerd.

keerd. *België* heeft zijn Koning verworpen, en de eed van trouw, door de Kerkelijken dáár gezworen, en welken het Pausselijk Concordaat nog voor kort zoo heilig bevestigd en ten prijze van ruim toegeven gewaarborgd had, heeft het niet afgewend. Het voordeel nu, uit het dikwijls vermeld Concordaatsartikel te trekken, blijkbaar geene zeer groote waarde hebbende, weet ik mij niet te onthouden, van aan ieder, dáár tegenover staand, nadeel des te grooter gewigt toe te kennen. Eene en andere schade is reeds vermeld geworden. Doch eene veel grootere vind ik nog ten slotte aan te wijzen: deze namelijk, dat alzoo blijft in stand gehouden, gevoed en aangekweekt worden het denkbeeld van twee onderscheidede magten in den Staat, de wereldlijke en de kerkelijke, die, meent men, door ieder in den hare van de andere onafhankelijk te wezen, in vriendelijke eendragt het hooge bewind te zamen deelen. Dit middeleeuwsche, in de rekkelijkste mandementen der hooge Prelaten, als in dat van den Luikschen Bisschop (ook VAN DE MÉAN, zie bl. 546) nog altijd heerschend denkbeeld, heeft het niet hét gebrek, van in wanstaltige *disharmonie* te staan met de ter onzer eeuw gevestigde regering? Sticht het niet van wege eenen kenbaren strijd met het, over het geheel te prijzen, regeringsstelsel meer dan één zeer aanmerkelijk nadeel? Het brengt te weeg, dat de R. Katholijke Kerk niet ophoudt voor den Staat, hetzelfde, of de Vorst Protestant of R. Katholijk zij, een weinig handelbare gemeenschap te wezen. Het is oorzaak, dat leeken der R. Katholijke Kerk, wanneer ook overigens kundige, brave en kloekmoedige mannen, in weerwil van zich zelf, eene mindere geschiktheid hebben voor de hoogere staatsbesturing, vermits zij, bij het voorkomen van menigerlei zaken in 's Konings Raad, hui-

huiverig zijn om aan te vatten; wat misschien zou kunnen behooren, of door den Biechtvader getrokken wordt, onder het *territoir* van die tweede kerksouvereiniteit. Geweerd dan en verbannen zij het schadelijke begrip, en — zou ik zeggen — het allerminst worde door den Staat zelf nog aan de hand gehouden wat geschikt is, om het duurzaam te maken en te vereeuwigen. Het hoog gezag van den Staat kan niet anders dan één en onverdeeld zijn. Het heeft geen gelijk aan zijne zijde; en het zoogenoemd gezag van de Kerk of van onderscheidene Kerken in den Staat, zoo ver zij niet, om des Staats wil, aan den Staat onderworpen zijn, is eigenlijk gezegd geen *gezag*, maar veeleer *regt van zelfsbestuur*, hoedanig aan onze bijzondere huisgezinnen toekomt, met opzigt tot derzelver inwendige orde, en aan ieder ingezeten over zijne vrije, van de wet niet afhankelijke, bewegingen. Ziedaar het ware oogpunt, waaruit kerk en staatsbetrekking te beschouwen is, wel waardig, dat van hetzelve de verdonkering en verwarring worde afgeweerd, waarmede het door het bedenkelijke Concordaatsartikel zoo zeer bedreigd wordt."

Ook het hier aangevoerde ten aanzien van het *huwelijk*, is een woord op zijn pas gesproken, en wij kunnen er ons doorgaans geheel mede vereenigen; alleen zou de uitdrukking: „dat, „onder het driftig handhaven der geslachtsdrift, „als eene natuurlijke, geheel onzondige en tot „bevolking der wereld allerheilzaamste begeerte, „te veel is voorbij gezien, hoe die aandrift haren „invloed in het wettige *huwelijk* zelf niet zeldzaam „zich voordoet, als telg van 's menschen ver„dorvenheid, te weinig bestierd en ingeteugeld „en te ver van zielsgemeenschap afgescheiden, „om den mensch die naar Gods beeld geschapen „en voor den Hemel bestemd is, waardig te

„we-

„ wezen," onzes erachtens eene aanmerkelijke verandering hebben kunnen en behooren te ondergaan, om redenen die wij niet noodig achten hier aan te voeren.

Wij eindigen dan onze befchouwing, met onze blijdfchap uit te drukken, dat BROES dit ftuk heeft mogen geven, en dat hierdoor het geheele werk eene meerdere volkomenheid ontvangen heeft. Het is ons aangenaam dat deze niet karige verzameling van bijlagen en uitweidingen, zeer vele zeer gewigtige ftukken behelst, waardoor vooral voor de latere Kerkgefchiedenis eene aanmerkelijke aanwinst ontvangen is.

Vuriglijk wenfchen wij, dat het goede oogmerk des achtingswaardigen Schrijvers bereikt worde, en dat de betrekking van Kerk en Staat, hoe langer zoo meer verbetere, tot bevordering van de rust, den bloei en het welzijn van beide.

AFSCHEID van de Kinderen mijner Gemeente: In eene Kinderpreek over Pred. XII: 13. *Door* D. BROEDELET, *rustend Predikant te* Purmerende. *Te* Purmerende, *bij* Broedelet *en* Rijkenberg. 46 *Bladzz. In kl.* 8vo. *De prijs is* 30 *Cents.*

Wij kunnen deze Kinderpreek met volle ruimte aanprijzen, zij is wat zij zijn moet, (als men toch Kinderpreken raadzaam vindt) ernftig, duidelijk, vriendelijk en getrouw. Daar de Eerw. BROEDELET nu wegens ouderdom en zwakheid zijne rust als Leeraar verzocht en verkregen had, was het een zijn verftand en hart vereerend denkbeeld, om, niet tegenftaande hij reeds in de Catechifatie affcheid van zijne onderwijzelingen genomen had, nog eene voor 't laatst voor al.

alle zijne Purmerender leerlingen op te treden, om hün den besten raad vaderlijk mede te deelen, in de tegenwoordigheid ook van hunne ouders, vrienden en betrekkingen. Zijn Eerw. heeft wel gedaan, met aan het aanzoek tot de uitgave gehoor te geven, en van die gelegenheid gebruik te maken, ten einde ook zijne gehechtheid en aandenken te bewijzen aan die genen welke hij ook in vorige Gemeenten als kinderen onderwezen heeft.

Dit vaderlijk affcheid zal, des houden wij ons verzekerd, lang aan Vader BROEDELET doen denken, ook als hij reeds geheel van zijnen arbeid hier rusten zal.

HANDLEIDING tot Bidden, inzonderheid in den tegenwoordigen tijd. Met eenige Gebeds-Opstellen, vóor Protestanten. Door D. B. *rustend Evangelie-Dienaar. Tweede Druk. Te* Purmerende, *bij* Broedelet *en* Rijkenberg. 16 *Bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is* 10 *Cents.*

Dezelfde Eerw. Schrijver, het voor nuttig houdende voor zijne Protestantsche Mede-christenen eenige gebeden naar de tijdsomstandigheden, door den druk algemeen te maken, heeft daaraan door deze uitgave voldaan. Het zijn vier opstellen, om te gebruiken, 1.) als men in die week bewaard en gezond gebleven is, 2) bij gevoel van zonden, 3.) bij bekommering over het Vaderland, en vrees voor de ziekte, en 4) om redding van het Vaderland, herstel van kranken, en bevordering van het Godsrijk op aarde.

Wij voor ons zijn er veel meer voor, om onze Gemeenten, bij voorkomende gelegenheden, in het bidden op zulk eene manier te onderwijzen,

zen, dat zij geene voorschriften behoeven, hoe zij in hunne bijzondere omstandigheden, of in die van anderen, van Land en Kerk enz., tot God hunne harten hebben te verheffen.

Echter prijzen wij het goede oogmerk, en verklaren, dat deze voorschriften voor hen die het noodig hebben, zeer nuttig kunnen werken.

GENERAAL GRAAF HOHEIM *en zijn Kinderen. Eene Briefwisseling*, (*naar het Hoogduitsch*) *van* S. J. F. WALDEN. *Eerste Deel*, *IV en* 241 *Bladzz. Tweede Deel*, 285 *Bladzz. Te* 's Gravenhage, *bij* A. Kloots, 1830. *In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 4: 80.

Wij hebben deze beide Deelen over 't algemeen met veel genoegen gelezen. De Schrijver had blijkbaar het beste doel bij het zamenstellen van dit zijn werk, hij bleef daaraan getrouw en heeft door de wijze, waarop hij het zocht te bereiken, getoond, dat hij er voor berekend was. De Generaal Graaf HOHEIM verloor zijne voortreffelijke echtgenoote vroeg; zij liet hem verscheidene kinderen na; en als een goed vader liet hij niets onbeproefd om dezelve gelukkig te maken. Hij kende de wereld, maar ook de Godsdienst en was een Christen in hart en wandel. Niets verlangde hij vuriger, dan dat al zijne kinderen vroeg mogten leeren den Heere te vreezen, en als Christenen zich te onderscheiden, volkomen verzekerd voor zich zelven, dat zij zich dan onbesmet van de wereld houden en gelukkig worden zouden. Hij wist zich door gepaste gestrengheid, gewijzigd en geleenigd door hartelijke goedheid, van het hart zijner kinderen meester te maken, zoodat zij

hem allen vuriglijk beminden, gaarne gehoorzaamden en met hem raadpleegden. Zij morden niet, wanneer hij hen bestrafte, maar lieten zich door zijne ernstige redenen tot nadenken brengen, en het gevolg was, dat zij hem dankten en om vergiffenis vraagden, en dat zij hoe langer zoo verstandiger, edeler en beter werden. Het verschillende van derzelver jaren, geaardheid, aanleg en eigenschappen wordt in de onderscheidene hier voorkomende brieven van hen aan hunnen voortreffelijken vader en van dezen aan hen behoorlijk in 't oog gehouden, en in dezelve heerscht een toon en verscheidenheid, welke de lezing veraangenaamt en regt nuttig maakt. Graaf HOHEIM wordt hier in verschillende omstandigheden voorgesteld, welke nu eens van eenen aangenamen aard zijn, maar dan ook in de zoodanige, die men ontmoedigend, zeer onaangenaam, ja zelfs geheel ter nederslaande noemen moet. Van allen, die hem kenden en zijn voortreffelijk karakter wisten te waarderen, geacht, geliefd en bewonderd, moest hij ook de wederwaardigheden des levens op eene zeer gevoelige wijze ondervinden, en stond den nijd, den laster, en eenen onverzoenlijken haat van eenige slechten ten doel, zoo dat hij er bijna onder bezweken was, en op het punt stond, van als een verrader van Koning en Vaderland, geheel onschuldig ter dood gebragt te worden. Nimmer echter verloochende hij zijn karakter, nimmer werd hij, ook in de verschrikkelijkste oogenblikken, aan zijne edele beginselen ontrouw; nimmer verliet hem zijne Godsvrucht en vertrouwen op God, en liever verkoos hij den dood op het schavot onschuldig te sterven, dan zich, door het doen van ontdekkingen te bevrijden, welke hij vreesde, dat velen in het verderf zouden storten. Eindelijk zegevierde op 't alleronverwachtst zijne braafheid over de slecht-
heid

heid zijner verfoeijelijke tegenstanders en gewetenlooze benijders, hij werd in eer en aanzien volkomen hersteld, en verheugde zich er met zijne lievelingen, zijne kinderen, en zijne menigvuldige vrienden hartelijk, en als een Christen over. Nu trok hij zich echter ook het lot zijner vijanden aan, die tot zijn verderf op eene zoo ijsselijke wijze hadden zamen gespannen, vergold haat met liefde en deed al wat hij kon, om hen te redden en de wel verdiende straf te verligten; zoodat men gedrongen wordt hem te bewonderen en op te merken, wat het waarachtig Christelijk geloof op den mensch vermag.

EMILIA, zijne oudste Dochter, was en werd meer en meer een voorbeeld van braafheid, beminnelijkheid, ware Godsvrucht en goedheid en het verblijdt den lezer, dat zij door eenen Jongeling begeerd en met hem verbonden werd, die waardig was zulk een dierbaar kleinood uit de hand des Vaders te ontvangen.

EDUARD, de oudste Zoon, hoe zeer hij niet altoos onberispelijk was, en zelfs eenmaal eene zeer ernstige bestraffing, ja gevoelige straf zelfs van zijnen Vader ondergaan moest, werd volkomen genezen, vormde zich voortaan geheel naar zijnen Vader, werd een uitstekend jong mensch, een Zoon zulk een Vader waardig, die toonde, hoe lief hij zijnen Vader had, en hoe zeer hij het door hem ontvangen onderwijs wist te waardeeren, en zich ten nutte te maken

Een gedeelte van eenen brief door hem aan zijne Zuster EMILIA geschreven, willen wij tot een bewijs afschrijven:

„ Ik heb mij voor eenige oogenblikken van vader verwijderd; het is nacht Hij wil niet dat wij bij hem waken, maar wij doen het toch; hoe zouden wij het kunnen nalaten! Heden is het mijne beurt; een togtscherm houdt mij voor hem

 schuil,

fchnll, en hij ligt zoo voor mij, dat hij, die zich niet kan omwenden, daardoor verhinderd is, om mij op te merken. Zeer zacht, op velin papier, zoodat het geen geruisch maakt, durf ik de pen flechts vlugtig te voeren, opdat ik mij niet verraad, anders zendt hij mij dadelijk naar bed."

„ Daar ligt hij! wanneer ik mij zoo tot fchrijven zet, kan ik hem geheel zien; hij meent alleen te zijn; in het zij vertrek Jaapt *Wunfchel* (1) of, afwisfelend, een ander bediende. Hij laat ze zooveel mogelijk in rust, maar zij allen beminnen hem te zeer, om niet bij de geringfte beweging, bij het minste geruisch, dadelijk waakzaam te zijn."

„ Zonder twijfel is u dat kleine nieuwe testament bekend, dat hij fteeds bij zich draagt? Hieruit en uit andere godsdienstige boeken zijn hem eene menigte fpreuken bekend, bij voorbeeld die woorden, welke *Scupulie*, onzen Heiland in den mond legt en die hij thans ftil voor zich herhaalt. *J'ai bien voulu me réduire à une telle extrémité pour l'amour de vous, ne voudriez-vous pas fouffrir quelque douleur pour foulager, tant foit peu les miennes?*"

„ „ Ik kwel u ongaarne, mijne lieve kinde„ ren!" zegt hij tot Ferdinand en mij, en al zijne dienstboden, die hem zoo gaarne bedienden. Zelden vordert hij iets, neemt echter alles, aangenaam of onaangenaam, liefderijk en vriendelijk aan. Dikwerf kunnen wij, bij hem ftaande, onze tranen niet weêrhouden, bij de operatie was het onmogelijk, en dikwijls, wanneer hij zoo ontzettend lijdt, dat hij, bleek als een doode, en zonder dat zich iets aan hem beweegt, de tranen, door overgroote fmart, zacht langs zijne wangen rol-

(1) De kamerdienaar van den graaf.

rollen: „Kinderen," zegt hij dan, — wanneer hij bemerkt, dat wij aangedaan zijn, — „dat is slechts natuurlijke smart, ik ween wel, maar zonder treurigheid; dat heet geen weenen, dat bedenkt gij niet," en dan poogt hij ons toe te lagchen. Ach, Emilia! en dezen edelen man kon ik verdriet aan doen! Uit zijn hart stroomden de tranen om mij, om mij, die hem zoo smartte, zóó krenkte, zóó smadelijk beledigde! — Onlangs stonden Ferdinand en ik bij hem; wij gevoelden het in onze ziel, hoeveel hij leed; daar zag hij ons lagchend aan: „Ziet slechts, heb ik u, mijne lieve zoons! toen gij kleine knapen waart, niet gestraft? Thans doet mijn Hemelsche vader het mij! En is het dan niet billijk, dat ik mij gaarne door Hem laat straffen?" Toen wierp hij eenen blik op Ferdinand, waardoor hij wilde zeggen: gij verstaat mij, moet ik de vaderlijke hand, die mij straft, niet zooveel te liever hebben? O, Hij weet het, dat ik ook die hand, die geliefde hand, die ik noodzaakte mij te straffen, daarom te meer bemin! Heb ik eens vrouw en kind, o noch de eene noch de andere zal ik ooit zoo rein kunnen beminnen, als ik hem bemin!"

„Daar ligt hij! hij staart met onafgewenden blik op het beeld van den gekruisten Verlosser, dat voor hem staat. Hij zegt thans stil voor zich zijne geliefde spreuk van *Frans van Sales: Les douleurs, que je souffre, ne sont que des roses en comparaison de vos épines!* Alles van dien aard zegt hij slechts, wanneer hij gelooft geheel alleen te zijn; op die dagen, wanneer er iemand bij hem is, laat hij zich voorlezen, doch weinig, om niemand te vermoeijen; des nachts zegt hij dikwerf zulke spreuken op, maar zoo zacht, dat men het naauwelijks verstaan kan; — ach! mogt hij thans toch een weinig kunnen sluimeren!"

„De nacht is nog lang, en ik weet, het ver-

blijdt u, wanneer ik u van hem verhaal; maar ik moet op mijne hoede zijn, hij zou mij anders kunnen hooren. Ik kan u daarom slechts met flaauwe trekken schrijven. Eenigen tijd geleden, weinige dagen na zijnen val, had hij, op mijn dringend verzoek (na de vier eerste nachten, die Ferdinand en ik bij hem gewaakt hadden, wilde hij het niet meer toestaan,) mij vergund, een bed in zijne slaapkamer te laten brengen; hopende, dat, wannneer ik mij nederleide, ik ook zoude slapen; ik moest mij nu daarop nederleggen, doch hij bemerkte spoedig dat ik niet kon slapen. „ Eduard!" riep hij, met zijne gewone vriendelijke stem. Ik trad aan zijn bed, hij reikte mij de hand, ik knielde voor hem neder. „ Mijn zoon. het schijnt mij reeds lang toe, als of gij iets op uw hart hebt; kunt gij het mij niet zeggen? Gij ziet hoe ik thans lijde, gij zoudt mijne smart daardoor verligten," — Ach vader! wat ik u heb te zeggen, dat is niet geschikt, uw lijden te verminderen, het zoude daardoor slechts vermeerderen!" — „ Hoe meent gij dat? spreek duidelijker, mijn geliefd kind! niet waar, gij zegt het uwen vader? Ben ik niet uw vriend? wilt gij mij met uw vertrouwen" .... „ Vader!" viel ik in, „ mijn gansche hart! O, alles, alles wat ik ben, is het uwe! Maar ....." — „ Nu mijn Eduard! wat belet u te vervolgen? Zeg het mij, mijn kind! Gelooft gij niet, dat uw vader zich zelven in zijne kinderen herkent, en dat ik, in het gene u betreft, in dat gene wat in u omgaat, deel neem? kan ik iets anders wenschen, dan slechts het geluk en de vreugde mijner kinderen?" — „ Mijn vader, uwe goedheid, uwe teederheid drukt mij op het hart! Ach! dat ik u nog nooit mijne geheele schuld heb bekend, dat" — „ Dat mijn Edrard!" viel hij mij in; „ zou ik dan zijn, dat gij mijnen raad wenscht?" —

„ Dat

„ Dat juist niet, mijn vader, maar..." — „ of mijne hulp? noem dan slechts de som" — „ vader! neen! zoo meen ik het niet! O neen! Al mijne schulden bij de menschen zijn door uwe goedheid uitgewischt. Maar ik heb veel meer, en — o, veel erger gedwaald dan ik u ooit nog bekende, ik...." „ Laat dat, mijn kind, mijn lieve zoon! Beken dat aan God, verootmoedig u voor Hem, en wend dan uwen blik niet achterwaarts, maar voorwaarts! Zoo innig het mij verheugt, dat gij mij deze moeijelijke bekentenis ongevergd wilt doen, zoo ontsla ik u daarvan als een bewijs van mijne liefde, van mijn vertrouwen. Ik dank u voor uwe opregte kinderlijke liefde, die ik ook daarin erken; wij zwijgen dus daarover. Maar, niet waar, gij hadt mij toch nog iets toe te vertrouwen? hadt gij niet?" „ Vader, ja! dat ongeduldig, onbepaald verlangen in mijne borst; die onleschbare dorst zonder voldoening! Het komt mij voor, dat, om mij te bevredigen, ik eerst moet ervaren, wat deze wereld te schenken heeft, wat zij aanbiedt om eigene krachten te ontwikkelen!" „ Denkt gij er dan wel aan, op welke eene wijze gij uwen wensch het best en het spoedigste kunt voldoen?" — „ Ik kan zulks nog niet bepaald zeggen; nu denk ik dat mij dezen, dan weder genen weg het snelste, tot het glansrijkste en het genotrijkste doel zal voeren." — „ Maar gij weet immers, Eduard! dat ik, om elken uwer wenschen te voldoen, steeds bereid ben?" — „ Dat weet ik vader." — „ Overleg wel, indien een ander beroep, eene andere plaats u beter mogt bevallen." — „ De oorlog, lieve vader? moet voorzeker eerst geëindigd zijn." — „ Ja! dat denk ik ook." — „ Maar, vader! is het dan daarin gelegen? zoude ik vinden wat ik zoek? Ik weet zelf niet regt wat ik wil!" — Hij lachte. „ Mijn lief kind, waarom zoude ik niet hopen,

pen, dat God u geluk en vreugde zal fchenken, Deze wereld fchenkt ook veel reine vreugde." — „ Ik wenschte flechts eerst te weten, hoe ik het zal aanvangen, met dat gene wat ik ernftig wil uitvoeren." — „ Kunt gij mij dan eenen mensch noemen, van wien gij gelooft, dat hij het regt wist? — of eene plaats, die u dit ftandpunt aanduidt, nadat..........?" „ Lieve vader! gij fpreekt thans niet regt uit uw hart tot mij! Ik weet, gij denkt meer dan gij mij wilt zeggen. — Doe het mijn vader!" — „ waarom meent gij dat?" — „ Vader! ik weet het!" — „ Maar wanneer gij dat weet, kunt gij het dan u zelven et zeggen, het gene ik u anders moet zeggen?" — Ik hoor het van u liever, en zoo als gij, kan ik — kan niemand het mij zeggen?" — „ Mijn lieve kind! alles wat ik u zeggen kan, en gaarne, zoo dikwerf gij het hooren wilt, u wil herhalen, ligt ook in uwe eigene borst! God; die aan elk mensch zijnen weg heeft aangewezen, geleidt ons, zijne kinderen, over wie hij zich ontfermt, dikwerf naar de wenfchen van ons hart; maar hoogst gewigtig blijft het, den werkkring, den weg dien Hij ons heeft aangewezen, niet te buiten te treden: op dezen weg komt zijn zegen ons het rijkfte te ftade. — Wanneer ik u zeide: uwe beftemming is niet voor de aarde maar voor den Hemel, en u naar den Hemel verwees, welke waarlijk ons vergenoegen kan, niet waar, dan zoudt gij evenwel de behoefte in u gevoelen, uwe jeugdige krachten aan de aarde te wijden? Derhalve, wat zal ik u anders zeggen, dan: onderzoek — beproef — en geniet! wat ik heb, is het uwe! *Onderzoek alles maar behoud het goede*, gelijk *Paulus* zegt." Hij zweeg „ Mijn vader!" ving ik, na eene poos weder aan, — „ ik weet dat ik u alles mag zeggen?" „ voorzeker! —" „ Nu dan, dan moet ik u mijne ver-

verwondering betuigen, dat gij mij uitnoodigt tot genieting, daar gij u zelven elk genot ontzegt" — „*Gaudeamus igitur! Juvenes dum ſumus!*" riep hij ſchertſend; ik voer echter voort: „Lieve vader! ik ken niemand, aan wien ik zoo gaarne wensch te gelijken, niemand, dien ik zoo algemeen eerbied en liefde zie genieten, als u. en dat is het inderdaad, wat ik als het doel mijner wenſchen begeer te ſtellen; maar — gij zijt veel te ſtreng tegen u zelven; nooit kon mij uwe levenswijze bevallen!" — „Dat is geene kwelling, mijn kind" zeide hij lagchende; „intusſchen echter, juist daarom, beproef, geniet, en ondervind zelf!" — „O vader! ik heb ondervonden. te veel, te vroeg ondervonden! Gij weet niet....." — „Mijn Eduard! gij zult nog meer ondervinden, uw levendig, ligt opgewekt gemoed gaat nog menigen ſtorm tegen; en behaagde het Gode, dat ik, door eigen ſmart, u voor ſmart en pijn kon bewaren! Gij weet het, dat ik u daarom niet minder vertrouw, wanneer ik, terwijl gij zegt reeds te veel ondervonden te hebben, u antwoord, gij zult nog meer ondervinden. Doch gelijk gij bedoel ik het niet! Ik meen, dat hij, die haakt naar genot, inwendig wordt gedrongen, om in verzoekingen te komen; en daardoor ontgaat hij minder ſmart, dan degene, wiens kalm gemoed hem bedaard doet handelen: daarentegen kan echter zijne groote vatbaarheid hem welligt meer genot verzekeren." — „Mijn vader! Laat mijn vader! daarom *uwe* ondervinding en niet de *mijne* mij leiden! Hecht gij dan werkelijk aan rijkdom, pracht, eer, roem, levensgenot, invloed of magt volſtrekt geene waarde? Dit alles hebt gij boven anderen ter uwer beſchikking, doch ik merk ſteeds, dat gij daarop weinig acht ſlaat; — het wast voor uwe voeten, zonder dat gij uwen blik daarop ves-

 tigt,

tigt. Thans lijdt gij, en ik zie u vrolijk en aan u zelven gelijk, juist zoo als in de dagen van vreugde. — Vertoorn u niet op mij, mijn Vader! maar ik denk altijd, het streven naar de dingen des Hemels, welke uwe geheele ziel vervullen, kunnen zich met dat, waarnaar mijn hart verlangt, nimmer vereenigen! O mijn vader! thans zult gij u op mij vertoornen!" — Vertoornen? danken! slechts danken, en met meer regt u aan mij verbinden, als uw vader, als uw vriend! van dit oogenblik af aan, waarin gij mij zoo onbepaald uw vertrouwen schenkt, en mij daardoor zoo gelukkig maakt!" Hij drukte mij aan zijn hart. „Zie, mijn Eduard! het is goed, dat gij onbewimpeld zegt, wat in u omgaat, daardoor zult gij het eerst de misleiding ontgaan, die met de neiging tot het kwade, sedert den val onzer eerste ouders, in ons hart wortelde. Tweevoudig is de misleiding, die ons nasluipt, om in elken oogenblik op nieuw onzen wil te verrassen en te verblinden. Of wij houden het onvereenigbare voor vereenigbaar, en willen God en de wereld te gelijker tijd dienen, of wij laten door moedeloosheid en traagheid ons beangstigen als of wij ons elk genot moesten ontzeggen, als of de weg des Hemels slechts met doornen bezaaid ware. — Gij moet nu besluiten, aan wien gij u wilt toevertrouwen! Gij zult meer dan eene stem in uwen boezem ontwaren, die u toeroept: gebruik den tijd uwer jeugd! laat u in geene ketenen slaan, en laat uwe vrijheid niet verloren gaan! vertrouw u zelven, en acht die zwaarmoedige knorrepotten niet, die u langs eenen anderen, moeijelijken, langwijligen weg voeren, of u willen overreden dien te bewandelen, dewijl zij zelven het niet verstaan, om gelukkig en vrolijk te zijn? — — Aan meer dan ééne stem zal het dikwerf gelukken, in uw binnenste den liefe-

feiljken klank eener wereld vol aangename harmonie te laten weêrgalmen. Daartegen ken ik echter ook eene ſtem in de borst mijns Eduards! deze ſtem zegt hem zacht: Hij, die uw ſchiep, weet alleen wat u nuttig is! Hij, die u de vatbaarheid tot elk genot gaf, moet toch wel het beste weten, wat u tot genot voert, wat eeuwig — oneindig genot u verzekert! kunt gij nu beſluiten, u aan Hem toe te vertrouwen? —"

Wij verwonderen ons dus in 't geheel niet over de gunſtige vooringenomenheid des Vertalers met dit werkje, prijzen hetzelve ter lezing zeer aan, en vleijen ons, dat het nut ſtichten zal. Eene aanmerking kunnen wij echter niet te rug houden, dat namelijk het geheel niet is vrij te pleiten van eenige overdrijving, bijzonder in eenige brieven van EMILIA. Dit verhindert ons echter niet om te wenſchen, dat bijzonder onze jonge lieden deze deelen met dankbaarheid gebruiken zullen, terwijl wij alle ouderen gelukkig roemen, wier Zonen en Dochteren er ſmaak in zullen vinden.

Het Merkwaardige KRIJGSMANSLEVEN van JOHN SHIPP, *door hem zelven te boek geſteld. Uit het Engelsch, in twee Deelen compleet, met eene plaat. Eerſte Deel IV en 237. en tweede Deel 196. Bladzz. Te* Dordrecht, *bij* Blusſé *en* van Braam, 1829. *In gr.* 8*vo. De prijs der beide Deelen is f* 3 : 60.

Mijn doel, zegt de Engelſche Schrijver, is niets anders (geen ander) dan om een eenvoudig verhaal van mijnen levensloop, van mijne kindsheid tot na mijn vertrek uit *Oost Indie*, op te teekenen. Onze held werd den 16den Maart 1785. te

te *Saxmundham*, in het Graafschap *Suffolk* geboren, van onbemiddelde Ouderen, en opgevoed in het armenhuis, spoedig kreeg hij zin in de krijgsdienst, werd reeds in het jaar 1795, onder de Experimental Regiments, (waarin jongens van 10 tot 16 jaren konden opgenomen worden, om alzoo ook eenige verligting aan sommige Gemeenten te geven, in het onderhoud der armen kinderen,) voer naar *Guernsy*, van daar terug naar *Portsmouth*, kort daarop aan boord van *Surat Castle*, naar de *Kaap de Goede Hoop*, en in 1801, naar de *Oost Indie*. Nu 18 jaren oud, werd hij van Pijper Korporaal onder de Soldaten, woonde, den 16den Nov. 1804, den slag bij van *Furrakabad*, werd gewond voor *Burtpoer*, klom op tot Sergeant, tot Vaandrig en tot Luitenant, en kwam na veel ondervonden te hebben, en meermalen gewond te zijn, met het Regiment, bij hetwelk hij tot Luitenant bevorderd was, in October van 1806, behouden weder in *Engeland* terug.

Daar zijne aanstelling, om schulden, verkocht hebbende, werd hij spoedig weder Serjant, en reisde als Kwartiermeester aan boord van de *New Warren Hastings*, op den 9den Januarij 1808. van *Spithead* naar de *Indië*, waar men hem, na elf maanden van *Engeland* onderweg geweest te zijn, den 9den November 1809, te *Meerut* weder ontmoet. Hier sprak hem de Generaal Majoor NEED bij de inspectie op deze wijze bemoedigend aan: Het doet mij leed, u in dezen toestand te zien, na de vele lauweren, die gij in Indië op het veld van eer hebt geplukt; gij zijt thans Serjant, maar wees verzekerd, dat ik uwe verdere bevordering niet uit het oog zal verliezen. Na aldaar braaf gedrild te zijn, werd hij tot Serjant-Majoor bevorderd, en vervolgens, door den Gouverneur HASTINGS tot Vaandrig bij het zevenentachtigste regiment.

Met

Met dezen rang bekleed, woonde hij den veldtogt tegen de *Nepaulezen* bij, welke voor de Engelschen zoo roemrijk eindigde.

Na *Kaunpoer* terug gekeerd, trad hij aldaar op den 4den April 1816, in het huwelijk met eene Dame, aan welke hij zich te voren verbonden had, en bragt met haar een jaar rustig en aangenaam door. Daarop volgde een veldtogt tegen DIARAM, den Caja van *Huttras*, die wel kort maar evenwel bloedig was, en eindigde met de overgave en een Contract, volgens 't welk hij, met een aanzienlijke jaarwedde, onder Engelsche bescherming leeft. Voor zijne ter dezer gelegenheid uitgevoerde heldendaden, werd onze held vereerd met eene aanstelling als *Pakkaadje Meester.* (1) Naast het titelblad staat SHIPP afgebeeld, de krijgsbenden tegen de sterkte *Huttras*, aanvoerende.

Nu besloten zijnde om de *Pindarëers* te tuchtigen, wier magt hier wel op twee honderd duizend ruiters geschat wordt!! verliet hij andermaal zijne huisvrouw, aan welke hij zoo zeer gehecht was, om eenen nieuwen veldtogt te maken. De Provinciën *Saugar* en *Randis*, werden nu veroverd. Na eene korte rust, in welke SHIPP ook zijne vrouw eenigen tijd weder bij zich had, werd het oprukken tegen *Asfiergur* bevolen; eene zeer sterke vesting, die omtrent honderd uren van *Saugur* verwijderd gelegen was. Met de gewenschte inneming daarvan eindigde deze Engelsche veldtogt van het jaar 1818 en 1819, en de krijgsmans loopbaan van onzen Officier.

De terugtogt werd nu aangenomen en volbragt over *Alhow*, *Indore Ougijn*, *Bopaul*, *Balsa*, *Sau-*

(1) Een Pakkaadjemeester, is Staf-Officier, en behoort even als de Opperkwartiermeester, Oppercommissaris tot het gevolg van den Veldheer.

Saugar en *Kaunpoer*, waar hij in Julij 1819. aankwam, met zijne afdeeling van het Bengaalsche legerkorps. Na dit tijdstip bragt hij een paar jaren in genoegelijke rust door, terwijl hij in stilte de pligten van zijn beroep vervulde, en in vriendschap met zijne krijgsmakkers leefde.

„ Tevens (schrijft SHIPP,) genoot ik, door de geboorte van eenen zoon, den vaderzegen. Dan, toen ik mij in mijne verbeelding de schoonste uitzigten in de toekomst voorstelde, hingen mij reeds de zwaarste rampen boven het hoofd. Deelgenootschap in de wedspelen der harddraverij bragten mij in geschil met den luitenant-kolonel BROWNE, hetwelk, voor den krijgsraad bepleit, ten gevolge had, dat ik in *Indië*, met behoud mijner halve jaarwedde, uit de dienst werd ontslagen (1). Gedurende het tijdsverloop, dat dit gevonnis ter bekrachtiging naar Europa werd gezonden, verwijderde ik mij uit het gewoel mijner wapenbroeders, van welke er velen mij met eene vriendschap vaarwel zeiden, die nimmer uit mijne herinnering zal gewischt worden. Ik zocht en vond thans eenigen tijd vrede en genoegen in mijnen huisselijken kring; doch hier stond mij nog veel grievender leed te wachten; want ik verloor haar, die mijn alles op aarde was, in den jeugdigen bloei des levens, terwijl zij mij weder een pand onzer huwelijksliefde schonk. De diepe aandoening, die ons oudste kind, een knaapje van vier jaren, over den dood zijner moeder te kennen gaf, voltooide mijne ramp. Hij was van het lijk zijner dierbare moeder niet af

(1) In het oorspronkelijke werk vindt men eene breedvoerige aanhaling van dit pleidooi, alsmede getuigschriften van opper-officieren, wegens betoonde dapperheid en goed gedrag, die wij voor den Nederlandschen lezer overtollig achten.

af te fcheuren; hij kuste haar koud aangezigt, en riep telkens, dat zij hem antwoorden en weder opftaan moest. Ook na hare begravenis bleef het knaapje nog zoo bedroefd, dat wij voor de krenking zijner vermogens begonnen te vreezen, en hij kuste alles, wat hem zijne veelgeliefde herinnerde. Mijne behuwdmoeder fprak gedurende de eerfte maanden naauwelijks een enkel woord, en zij bleef in eene zekere gevoelloosheid kwijnen, terwijl zij haren kleinzoon, die om haar ziekbed huppelde, niet eens herkende."

„Op dit droevige tijdftip mijns levens kreeg ik de aanzegging, dat het vonnis van den krijgsraad in *Engeland* was bekrachtigd geworden, en ik dus, met behoud mijner halve jaarwedde, naar *Engeland* moest terugkeeren."

„Ik had nu van mijn negende tot mijn een en veertigfte jaar — een tijdperk van twee en dertig jaren — de wapenen gevoerd. Mijne dienstverrigtingen gedurende dat tijdperk heb ik den lezer medegedeeld. Ik had zes kogelwonden in den ftrijd gekregen."

„Eene boven de oogen in het voorhoofsbeen, waardoor mijn gezigt zeer veel had geleden."

„Twee op het bovenfte gedeelte der herfenpan, waaruit men, op verfchillende tijdftippen, zestien groote beenfplinters had getrokken, en die mij tot een pijnlijk weerglas verftrekten."

„Eene in het vleezige gedeelte van den regter arm."

„Eene in den wijsvinger der linker hand. Deze vinger heeft alle fpierkracht verloren, nadat men er verfcheidene beentjes uitgetrokken heeft."

„Eene in het vleezige gedeelte mijner regter heup."

„Tevens heb ik nog verfcheidene ligte wonden, die ik niet noemenswaardig oordeel. De

gel-

geldelijke onderstand, door onzen tegenwoordigen koning aan gewonde officieren verleend, heb ik slechts voor een zeer gering gedeelte genoten, daar ik de meeste wonden in een vroeger tijdperk had gekregen."

„Ik had mij, ik moet het bekennen, steeds nog met de hoop gevleid, dat mijne bewezene diensten en gekregene wonden gunstig voor de vereffening eener zaak zouden pleiten, die slechts een nietswaardig geschil kon genoemd worden, en mijne teleurstelling viel mij derhalve des te grievender. In droevig gepeins verzonken, viel mijn knaapje mij om den hals, terwijl hij riep: „Wat deert u, lieve vader? Gij zijt altoos zoo bedroefd, sedert dat moeder weggegaan is."

„Deze woorden moesten mijn gemoed nog heviger schokken, want het kind meende bestendig, dat zijne moeder slechts uitgegaan was, en hij vroeg telkens, wanneer zij zou terugkeeren. Te midden mijner droefheid kreeg ik een bezoek van den hoofdman MARSHALL. Deze officier was mijn naburige vriend, die mij met de gulhartigste belangstelling te gemoet kwam, en van wiens echtgenoote mijne kinderen de liefderijkste oppassing genoten. Voor dit achtingswaardige paar zal ik steeds de innigste dankbaarheid koesteren, en ik hoop, dat zij deze mijne betuiging in het ver verwijderde gewest in stillen vrede zullen lezen. Toen kapitein MARSHALL hoorde, dat mijn vonnis in *Europa* bekrachtigd was geworden, betoonde hij mij zijn innigst medelijden. Nogtans zocht hij mij op te beuren, terwijl hij zeide: „Hoe, SHIPP! gij hebt zoo dikwijls de gevaar„volle bres beklommen, en zou het u thans aan „moed ontbreken?" Met deze woorden nam hij mij met zich naar zijne gastvrije woning, alwaar hij door een vriendschappelijk avondkransje mij de pijnlijke herinneringen eenigzins wilde doen verge-

geten. Doch gezelligheid en toonkunst kon mijne weemoedigheid niet lenigen, en het verstrekte mij inderdaad nog meer tot vertroosting, indien ik met mijne moederlooze knaapjes mijn onherstelbaar verlies ongestoord mogt beweenen."

„ Ik had de aanzegging gekregen, om binnen eene maand, over de hoofdstad van *Indie*, naar *Engeland* te vertrekken. Hierdoor zag ik mij genoodzaakt, om al mijne huisraad voor eenen spotprijs te verkoopen. Mijn zwager MELLAIRN, indigo planter te *Tirhoot*, nam mijn jongste zoontje tot zich, en ik begaf mij, met het oudste knaapje, naar de plaats mijner bestemming. Onze langdurige togt op den *Ganges* was niet zeer geschikt, om mij door aangename gewaarwordingen te vertroosten. Ik kwam nogtans behouden in de hoofdstad aan, alwaar ik eenen geruimen tijd naar een schip moest wachten. Eindelijk kreeg ik het bevel, om mij, met den kapitein MATHERS, aan het hoofd der invaliden te plaatsen, die naar *Europa* stonden terug te keeren. Hierdoor kon ik mijn zoontje niet medenemen; dewijl de krijgslieden alle ruimte innamen, en de scheepskapitein buitendien duizend Ropyen voor de overvaart eischte. Op een ander schip zoude ik zeker, voor de toelaag van vijftien honderd Ropyen, die de maatschappij aan de officieren voor de overvaart vergunt, de reiskosten voor mij en mijn zoontje hebben kunnen vergoeden. Aldus werd ik van het genoegen beroofd, mijn zoontje naar *Engeland* mede te nemen, die nog tot heden bij mijnen schoonbroeder in *Indie* is gebleven."

In April van het jaar 1825, nu aan boord van den *Euphratus*, Kapitein MEAD, scheep gegaan, kwam hij na eene reis van zes maanden, in bestendige wederspannigheid en onaangename bemoeijenisse doorgebragt, en gedurende welke eenenveertig zijner togtgenooten hunne levens-

reis eindigden, behouden te *Gravesend* binnen, en droeg den volgenden dag te *Chatham* het bevel over de tuchteloze krijgsbende, welke hij gedurende de reis had moeten bevelen, aan den Staf-Officier van *Pittsfort*, met weinig leedwezen over.

Dit een en andere wordt, in deze deelen, den lezer met een aantal bijzonderheden berigt. Natuurlijk ontbreekt het hier niet aan uitweidingen aanteekeningen en Anekdoten, betreffende den persoon zelven, de menschen, de landen, de zeden, gebruiken en bijzonder aangaande het Engelsche Krijgswezen.

Opzettelijk heeft SHIPP, bij voorbeeld, zijn gevoelen gezegd, over het Engelsche Staatswezen in Indië, en meer bijzonder nog gehandeld, in twee Hoofdstukken, over de noodzakelijkheid, om de onteerende ligchaamsstraffen in de Armeën geheel af te schaffen, en de beste wijze, om, langs eenen anderen weg, het gewenschte oogmerk te bereiken; het welk ons is voorgekomen wel zeer eene nadere toetsing te verdienen.

Voorts treft men hier eenige belangrijke waarschouwingen en goede raadgevingen aan voor jonge militairen, vooral voor hen die in de Indië gaan dienen, en men zal met genoegen menigwerf de edele gevoelens ontwaren, door den Heer SHIPP hier ten toon gespreid, waardoor men inderdaad met belangstelling zijne verhalen leest.

Aan het slot heeft SHIPP nog de vrijheid genomen, om eenige Anekdoten en kleine ontmoetingen, of zoogenaamde legerrampen aan te stippen, welke, offschoon de koelzinnige aanschouwer dezelve minder belangrijk mogt oordeelen, echter op het oogenblik, dat dezelve gebeurden, vaak hartelijk zullen hebben doen lagchen.

Wij twijfelen niet, of de lezing dezer Deeltjes, zal menigeen aangenaam zijn.

MENGELWERK.

VOORLEZING.

OVER DE ONDERHOUDING EN BEVORDERING VAN DEN VOLKSGEEST, TEN PLATTEN LANDE.

Opgave van middelen, welke dienen kunnen om den Volksgeest, of de hartelijke belangstelling in de eer, het geluk, de veiligheid en den bloei des Vaderlands, vooral ten platten lande te bevorderen, of te onderhouden. — Eene Voorlezing in een der Departementen van de Maatschappij: Tot Nut van het Algemeen.

Overtuigd van onzer aller verpligting, Geachte Medeleden, om onze Vergaderingen zoo nuttig en genoeglijk mogelijk te doen zijn, willen wij dan u over eene zaak, welke ons naauw aan het harte ligt, onderhouden.

Op deze aarde geplaatst, hebben wij onderscheidene betrekkingen, wij hebben vooral een Vaderland, dat is het land waarin wij geboren, opgevoed zijn en wonen.

Dat wij dit Vaderland moeten beminnen, deszelfs belang ons bovenal moet ter harte gaan, en wij alles moeten aanwenden, wat tot den bloei en welstand des Vaderlands dienen kan, zal wel ieder moeten erkennen; naar dien deze verpligting, uit den aard der zaak, de voorschriften des Bijbels, en het voorbeeld van onzen Zaligmaker kan worden afgeleid. Wat alleen uit koelen pligt geschiedt, geschiedt nooit met dat genoegen, en dien ijver als wanneer een levendige

geestdrift daar voor aller harten vervult, en wij van den waren volksgeest doordrongen zijn. De laatste tijden, welke wij beleefden, de geschiedenis onzer Vaderen, en de dagen van strijd en moeite hebben het ons bewezen.

Waardoor, vroegen wij daarom met veel belangstelling ons zelven af, kan vooral *ten platten lande de volksgeest bevorderd en onderhouden worden*, ook dan, wanneer (God geve het!) een liefelijke vrede den staat des oorlogs en der spanning zal vervangen hebben? En al dadelijk kwam in ons de wensch op, om hier over na te denken, en de vrucht daarvan u mede te deelen. Bepalen wij ons in onze onderzoekingen tot het *Platte Land*, het is omdat wij daarop allereerst de naaste betrekking hebben; en men (wij zeggen dit, zonder in deze de bewoners des Plattenlands in het minst te miskennen,) nergens meer gevaar loopt, om zonder bijzondere opwekking dien volksgeest te zien verflaauwen, en het echter altijd van belang zal blijven, dat dezelve ook daar onderhouden worde, vooral nadat wij gezien hebben, in onze dappere vrienden op de grenzen, wat men van de bewoners des Plattenlands verwachten kan, wanneer de ware en echte volksgeest bij dezelve is opgewonden: zij hebben roem en eere ingeoogst, en reeds naar de dankbare schatting van ons en het nageslacht verdiend!

1. *Allereerst zal het van belang zijn, dat den Landbewoners eene gepaste achting voor zich zelven worden ingeboezemd.*

Ieder een' staat trotschheid en hoogmoed kwalijk, en elke stand, welke meent, dat hij zich daardoor zal aanbevelen, dwaalt. Van daar dat men bijna altijd met verachting spreekt, *van Adeltrots*, *Geleerde*, *Geestelijke en School-Onderwijzers hoogmoed*, en *Volkstrots* en zoo meer. Maar verre hier van vervreemd, is het gepast ge-

gevoel van zijne waarde, en het nut van zijn persoon en stand in de maatschappij, wanneer men zich daarop niet verheft, noch de gebreken voorbij ziet, welke hem aankleven.

De Landelijke stand mag dus ook een gepast gevoel van eigene waarde hebben en behoeft niet te denken, dat de boven denzelven zich dikwijls verheffende Stedeling gelijk heeft, wanneer hij op den eenvoudigen Landman met eene zekere minachting nederziet en voor niet hooger dan een *boer*, en wel een *lompen boer* beschouwen mag, omtrent wien hij de vrijheid hebbe, indien hij eenigzins durft, de regelen eener gepaste wellevendheid en bescheidenheid te verwaarloozen en te verzuimen. Alles moet worden aangewend om bij den Landman achting voor zichzelven te onderhouden; en hij gevoele het, dat zijn stand in het Vaderland eene wezenlijke en nuttige plaats bestaat; ja de eenvoudigste, maar brave arbeider, is verre verheven boven die ijdele en nutteloze ledigloopers in de steden, welke welligt niet anders doen dan het voorouderlijk vermogen op te hoopen of te verteren. Alleen bij dit gepast zelfgevoel, kan de Landman liefde en belangstelling in zijn Vaderland hebben en behouden en zich genegen gevoelen, om waar het de eer, de veiligheid en het geluk van zijn Vaderland geldt, met den Stedeling mede te werken om dezelve te bewaren en te onderhouden.

Maar waardoor kan dit gepast zelfsgevoel aangekweekt worden?

Door den Landman en van de eerwaardigheid en van het nut van zijnen stand te overtuigen. Hij wete, dat schoon in ons Vaderland de koophandel de zenuw van den staat moge genoemd worden en de eerste bron, waaruit de bloei en welvaart des Lands voortvloeit, dezelve eigenlijk in vele opzigten niet

 meer

meer vermag, dan te verhandelen, wat de noeste vlijt van den Landman het eerst uit den grond gewoekerd heeft; dat de eerste bestemming van den mensch landbouwer is en in Landbouwende Staten doorgaans de zeden het eenvoudigste en het meest onbesmet bleven, en de bloei der zelve aan die verscheidenheid toe en afneming niet zijn blootgesteld, als elders, waar men in den koophandel zijn bestaan heeft. Dat, zonder den Boer, de Koning zelfs niet eten, wonen zich kleeden kon; en dat er in oude tijden koninkrijken (1) waren waarin de Koning eens in het jaar den ploeg aanvatte, om zijne achting voor dien stand uit te drukken; dat in het Romeinsche Gemeenebest de onkreukbaarste Overheden Landbewoners in de buitenwijken en in meerdere achting waren, dan die der stad.

Hetgeen echter hier nog meer bijdragen kan, is: dat de plattelandbewoner zijn werk make te weten, welke diensten de landelijke stand aan het Vaderland bewees, en hoe de Huisliedeu en Opgezetenen niet alleen vertier en waren aan de steden, brood en arbeid aan vele ambachtslieden in dezelve verschaften, maar in den bangen strijd tegen *Spanje* en later ten jare 1672 en dikwijls bij de belegering van vele inlandsche Steden de gewigtigste diensten hebben gedaan. Onze beste bootsgezellen en zeelieden in die dagen, vooral in het Noordelijk gedeelte van *Holland* en in *Zeeland*, waren Landlieden, en door *Gelderland* werden de beste krijgslieden voor den Staat door den Landelijken stand geleverd.

Zal een gepast gevoel van eigene waarde in den

(1) Thans heeft de Keizer van China nog zijn gouden ploeg, waarmede hij eens in het jaar, onder veel plegtigheid, eenige voren in den akker ploegt.

den Landman onderhouden worden, dan zorge men, dat alle beschimping en verlaging van denzelven ophoude, en hij toone, dat een landbewoner en een onkundige en onbeschaafde niet dezelfde zijn.

Nimmer meene de landman, dat het bij hem op kennis en beschaving niet moet aankomen, of dat hij niet op eene gepaste wijze zou behoeven *wellevend* te zijn.

Wij zijn er wel verre af, om den geest goed te keuren, welke in vele standen, zelfs in den lageren middenstand is doorgedrongen, waardoor men steeds in alles zich vermeet de hoogere standen na te volgen, en meent, dat men alles mag doen, wat deze doen; neen wij vinden (schoon wij ons verblijden dat deze of gene groote geest uit den laagsten kring der maatschappij verheven wordt) wij vinden het niet noodig, dat de *ambachts* en *boerenstand* het hoofd breken met de hoogere wetenschappen, waarvan men helaas! zoo vele *snufjes*, gelijk de menschkundige VOSMAAR zegt, op vele scholen mededeelt. Wij gelooven het ook niet, dat het altijd ware wellevendheid is, wat men hier en daar daarvan leert, en helaas! de kunst van wel te leven noemt, terwijl het niet anders is, dan die van zich gemaakt en geveinsd voor te doen. De landman zorge echter, dat hij eene op zijn minst oppervlakkige kennis van zijn Vaderland en deszelfs geschiedenis hebbe; een gezond denkbeeld *van den Bijbel en de leer des Christendoms; dat zijn oordeel zoo ver geoefend en de smaak gevormd worden, dat hij de eenvoudige en wetenschappelijke werken over zijn vak, godsdienst, geschiedenis, zedekunde en natuurkunde lezen en verstaan kan, eene goede hand schrijve en zooveel rekenen kunne als voor zijn stand nuttig is, om niet telkens de hulp van anderen te moeten inroepen; dat hij eere leere geven, wien hij eere schuldig is, gevoel-*

lig zij voor het schoone en goede, en zich daar door onthoude van uitdrukkingen en gebaren die morsig, onbescheiden en walgelijk zijn, vervreemd van alle gemaaktheid en naäping der grooten.

Ieder landman, welke deze vereischten heeft, zal met edele vrijmoedigheid en eerwaardig zelfsvertrouwen, zonder trotschheid op *geld*, *vee* of *land* zelfs voor eenen Koning kunnen en durven verschijnen, en nooit het ontslag van de pligten der wellevendheid behoeven te zoeken in de zijnen stand vernederende verschooning: *ik ben maar een boer*. Wordt alzoo bij den landbewoner de achting voor zich zelven opgewekt, en gevoelt men zelf daardoor geen onnuttig lid in de maatschappij en het vaderland te zijn, de liefde voor het vaderland zal bij hem worden aangekweekt en vermeerderd; vooral daar hij dan dagelijks gevoelen en ondervinden zal, dat ook het Vaderland hem hoogacht en bemint.

2. Wie zal echter zijn Vaderland beminnen en met geestdrift voor deszelfs belangen vervuld zijn, welke het *schoone* en *goede* van *zijn Vaderland* niet kent en de voorregten, welke daarin gevonden worden. Men leere het hem, dat, hoe de zeden ook bedorven zijn, en de eenvoudigheid der vaderen geweken is, de bewoners van ons land voor geen volk in eerlijkheid en matigheid, in vlijt en spaarzaamheid behoeven onder te doen, zoo dezelve niet boven de meesten uitmunten.

Het was en is nog altijd het land, waar men de meeste volksvrijheid geniet. Hier kan en mogt men tot heden toe God naar zijn geweten dienen en vereeren, en was de onderdrukking over het algemeen vreemd. Op de meeste plaatsen geregeerd door wijze en goede Overheden, zachte en billijke wetten, vond ieder gelegenheid om

naar

naar zijn smaak te leven, en had uitzigt, dat hij bij de nijvere inspanning zijner krachten, brood en onderhoud vinden zou; gelijk trouwens de overkomst van zoo vele vreemdelingen daarvan getuigde. In geen land was men zoo veilig voor de aanslagen van diefstal en moord, nergens had men zoo vele inrigtingen voor ouden, zwakken, zieken en weezen, zoo vele Instellingen aan beschaving dienstbaar; ja, welk land leverde naar evenredigheid van deszelfs bevolking, zoo vele wijze en geleerde mannen, dappere zeelieden, moedige krijgs-oversten op? Men moge de liefelijke landsdouwen, beken, bergen en bosschen van andere landen missen, hoe veel is onder ons door kunst en vlijt der natuur te hulp gekomen; hoe veel nut heeft men hier van rivieren en kanalen; en schoon wij bestendig een grooten vijand te bestrijden hebben, het water dat door stormen opgestuwd, onze duinen, dijken en dammen rameit, nergens is men nog veiliger; geene sneeuwvallen bedreigen onze dorpen of steden, geene vuurspuwende bergen of aardbevingen verwoesten de vrolijkste landsdouwen, en geene bergvloeden spoelen akkers en bosschen weg. Minder warm dan elders is men toch doorgaans gezonder en kent men de hevigheid der besmettelijke ziekten zoo niet, welke elders treft, terwijl de zucht tot reinheid, onzen landaard eigen, niet weinig tot de gezondheid des volks bijdraagt. Het regt te weten welk eene waardij ons land heeft, waar niets de gewetens dwingt, het vrij gebruik des Bijbels plaats heeft, en de weg der kennis van God en den Zaligmaker voor ieder open staat, zal dat Land met zijne voorregten doen waarderen, en liever alles veil hebben, eer dat men toelaten zou, dat vreemden de bronnen van ons bestaan stoppen, het goede verwoesten en sloo-

 pen

pen zouden, het tot een prooi makende van Bijgeloof en Priesterdwang.

Is er verder M. V. wel een land, welks geschiedenis rijker is in groote gebeurtenissen, en welks bewoners meer gedaan en geleden hebben, om te verkrijgen en te behouden, wat zij hebben, dan ons land? Welk volk kan meer op den bijstand en zegen van God bogen, in de hagchelijkste omstandigheden, dan ons volk, wat is dan nuttiger tot onderhouding en bevordering van den Volksgeest ook ten Platten Lande, dan dat de bewoners daar bekend zijn en meer en meer worden met de Geschiedenis van ons Vaderland?

Zal men niet door alle tijden heen dat geen het meest waarderen, dat men met de meeste moeite verkregen of behouden, en aan het zigtbaar bestuur der Voorzienigheid te danken heeft; dat dan ieder bewoner van ons Rijk, en die van het Platte Land in het bijzonder, meer bekend worde met de Geschiedenis des Vaderlands.

Oud en jong leere het, welk een bangen en langen strijd het aan ons Vaderland gekost heeft, om van Spanjes juk verlost te worden; wat moed en volharding onder den zegen van God in vroegen en lateren tijd heeft uitgewerkt, en hoe menigmaal wij van eenen dreigenden ondergang zijn gered geworden. Zal men, indien men dit weet, al die voorregten tot zulk een prijs gekocht en verkregen, niet op waarde stellen en voor derzelver behoud niet alles over hebben? Zal men het dulden, dat muitzucht en geweld die dierbare voorregten zouden durven aanranden of verderven? Neen, slecht staat het den zoon, dat hij het, door de noeste vlijt zijner voorouderen verkregen goed, doorbrengt of door lafheid zich ontnemen laat; nog meer zou het den Nederlander tot schande zijn, indien hij door lafheid en on-

onverschilligheid dat Vaderland, de nabuurschap van de vlijt en volharding onzer Vaderen, zich zou laten ontroeven of in waardij en welvaart verminderen. Ieder heffe liever zijn arm op en niemand rekene den zijnen te goed, om met het zwaard aan de heup, driestheid en geweld te keer te gaan. Zoo denkt ieder die de geschiedenis des Vaderlands kent; en wat zal dan ook de Landbewoner doen, indien men zorgt, dat hij met dezelve wordt bekend gemaakt?

3. Weet gij echter, M. H.! wat naar onze gedachte nog vooral van belang zou zijn, bij hetgeen het wijs beleid van onzen Koning reeds bepaald heeft; zij die voor ons ten strijde gingen, weten en mogen het eenmaal zien, op wat prijs wij de gevoeligheid, ondergeschiktheid en moed onzer plattelandsch schutters stellen. Kon het zijn, dat zij, die van het platte land te veld trokken, door de ijverige medewerking der gegoeden, even als die van vele steden, sierlijke en geschikte veldteekens, anders vaandels genaamd, hadden, welke, indien God geeft, dat zij na betoonden moed en volharding gelukkig te rug keerden, in de hoofdplaats, waartoe dit of dat gedeelte der schutterij behoorde, in eene of andere openbare plaats kunnen worden opgehangen; kon dit niet, doe men dan ten minste de namen der genen welke zoo voorbeeldig, gewillig en moedig gestreden hebben, in onze kerken, ieder op zijne plaats, openlijk ten toon hange. Welligt zou men wel gelegenheid hebben deze of gene gedenkteekenen van den tijd waarin wij leven, hier bij te voegen, hoedanig wij eens in eene onzer vaderlandsche dorpskerken van den vrede te *Breda*, en de overwinning op de *Theems*, waar deze een gevolg van was, een voorbeeld zagen.

Mijne vrienden! wij wenschen en hopen, dat God

God regt over onregt, gehoorzaamheid over muitzucht, verlichting en beschaving over domheid en onkunde, godsdienstigheid over bijgeloof zal doen triomferen. In die hope stellen wij ons diegenen voor, welke nu als jongelingen en mannen ten strijde togen, bij hunne namen voor het nageslacht bewaard of bij het veldteeken, dat hun in den strijd gediend had, als grijsaards met hunne kinderen of kleinkinderen bij zich. Hoe zoude dit den moed opwekken, de liefde voor het vaderland verhoogen; en hoe veel aanleiding krijgen, zij daar door om dan dat zelfde gevoelen hunnen kinderen in te prenten.

Ja, de nakomeling ziet in later dagen met welgevallen de namen van zijne Voorouders, en vindt zich opgewekt om het Vaderland, waar voor zij streden, te beminnen, en hunne voorouderen niet ongelijk of tot schande te wezen, maar tot eere, en het geslacht te beminnen van dien edelen Vorst, welke het Scheepje van Staat, door klippen en branding, onder hooger opzien tot God, met zoo veel beleid henen stuurt!

4. Mogt onze wensch vervuld worden, en de volksgeest ten Platte Lande onderhouden en bevorderd worden! De meer beschaafde werke daartoe mede op de minder beschaafden! Laat niemand iets meer ter harte gaan, dan het onderwijs van zijn kroost en de aankweeking van die Godsdienstigheid en beschaving, welke de rijke bron van volksgeluk en volksvrijheid uitmaakt. Het onderwijs op onze *Dorpsscholen*, moge zoo *gemakkelijk* te verkrijgen zijn, en zij zoo *huishoudelijk* ingerigt, als mogelijk; zoo *schielijk* als *doenlijk!* Ten minste met het tiende jaar moeten de kinderen der *minvermogenden* weten, wat zij vooral noodig hebben te weten, om de Geschiedenis des Vaderlands te leeren kennen, en het Godsdienstig onderwijs *met nut* te ontvangen, op dat

zij

zij tijdig voor den aanbrekenden ftroom der verleiding worden bewaard, de eenvoudigheid van zeden herfteld worde, en men lust en gelegenheid vinde om zijn tijd nuttig door te brengen.

Onze edele Maatfchappij heeft reeds veel nuttigs en goeds uitgewerkt; het verbeterd Schoolwezen is een beftendig gedenkteeken van hare bemoeijingen, en de vermindering van vele bijgeloovige begrippen is de vrucht harer pogingen. Zij ga voort om ook alles aan te wenden, wat den volksgeest onder ons onderhouden en bewaren kan.

De Leeraars wenden, waar het pas geeft, alles aan, wat dienen kan, om de kinderen het Vaderland te doen waarderen en beminnen, en de voorregten, welke wij in dit goede land, onder een mild en zacht beftuur genieten, op prijs te leeren ftellen! Huisvaders werken mede om hunne kinderen in de kennis onzer Vaderlandfche Gefchiedenis op te kweeken!

En niemand der Onderwijzers belge zich, wanneer wij van hen. bij hetgeen wij genoemd hebben, alle medewerking vorderen; hunne fcholen moeten meer zijn dan *oefenplaatfen* in het lezen, fchrijven en rekenen; daar moeten de kinderen van vele landbouwers, welke het te huis niet krijgen kunnen, hunne opvoeding en vorming voor wellevendheid en befchaving, voor de liefde tot het vaderland ontvangen. Het klasfikaal onderwijs, goed ingerigt, dient vooral tot befparing van den tijd, om langs dien weg tot dat doel te geraken.

Spreke men gelijk het behoort, bij een gefchikt onderwijs, veel met de kinderen, over het geen zij lazen en leerden; zoo dat de fchoone Leerboekjes, vol van edele voorbeelden van deugd, hun tot nut en leering zijn. Geene fchool

hoe

hoe klein, moge er zijn, zelfs onder de eenvoudigste landlieden, of eenige uren in de week zijn toegewijd aan het onderwijs in de Natuurlijke en Staatkundige Geschiedenis en der lotgevallen van het Vaderland, door *bespreking* en *ondervraging*. Men *vertelle* daarvan, in den kindergeest en toon, en met den ijver van hen, die hun Vaderland beminnen.

Prentverbeeldingen zouden hier toe kunnen dienen, maar mist men tot heden toe de gelegenheid om de kosten tot aanschaffing van meer uitgewerkte en van genoegzame grootte te vinden, indien zij al voorhanden zijn; bij de goed ingerigte schoolborden, bij het leeren zingen der vaderlandsche liederen, die voorhanden zijn, behange men, bij gebrek van iets beters, en tot zoo lang de verlangde aanwezig zijn, de muren der schoolvertrekken met de eenvoudige prenten der Vaderlandsche Geschiedenis, door de Maatschappij uitgegeven; tot dezelve geleide men de kinderen eenige uren in de week, en onderhoude men, door *vragen* en *verhalen*, dezelve over hetgeen op dezelve is afgebeeld; dan zal men den volksgeest bij ons aankweeken en onderhouden, en het opkomende geslacht zal noch voor het Vaderland, noch voor de Godsdienst, noch voor de Regering, onverschillig zijn, gelijk wij nu en dan opmerkten dat plaats had, maar Godsdienst, Vaderland en Koning beminnen. —

IETS

IETS UIT DE EGYPTISCHE OUDHEDEN TOT OPHELDERING VAN DEN BIJBEL.

door

Dr. *N. WESTENDORP*,

Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Predikant, enz. te *Loosdorp*.

De nasporingen van CHAMPOLLION den jongere omtrent de Egyptische hieroglijphen en oudheden geven nu reeds in veel opzigten veel licht, en beloven nog meer. Zonder thans de menigvuldige voordeelen op te tellen, welke wij reeds aan het onvermoeide onderzoek van dien schranderen en zeer verdienstelijken man te danken hebben, willen wij ons liever bepalen bij eenige weinige punten, uit de oude geschiedenis van het Joodsche volk, welke zich hier door duidelijker voordoen.

CHAMPOLLION heeft met allen ijver, geholpen door zijnen broeder, al de opschriften en oorkonden geraadpleegd, welke inlichting konden geven aangaande de tijdrekenkunde der oude Egyptenaren. Eene menigte van hieroglijphische opschriften, verscheidene papijrus-rollen, de grafkamers der oude Pharao's en van anderen, en inzonderheid ook de tafel van ABYDOS hebben hierover een licht verbreid, hetwelke de duisternis en de onzekerheid aanmerkelijk zal doen verminderen; want wat is er meer verward en onzekerder, dan deze tijdrekenkunde en de voorgestelde opvolging der Koningen? Getuigen zijn MARSHAM, PERIZONIUS, CUMBERLAND, SPANHEIM, ROSVELD en anderen.

Eerst viel bij het lezen en nagaan van eenige

van

van 's mans Verhandelingen, en zijne uit *Egypte* geschrevene brieven onze aandacht op de geschiedenis van JOSEF, op het Bijbelsche verhaal van der Joden verblijf in *Egypte*, nopens MOZES en AÄRON, en van den uittogt der Joden uit *Egypte*. Hieromtrent willen wij eenige inlichtingen mededeelen. Daarna zullen wij de zoo algemeene dwaling, dat de Egyptische Koningen SISAK en SESOSTRIS dezelfde Vorsten zijn, wegnemen; vervolgens de waarschijnlijke overeenkomst tusschen de Ethiopische Koningen SO en SEVECHUS aanwijzen en iets nopens TIRHEKA aanvoeren. De Pharao's NECHOO de II, HEOPHRA en anderen zullen ons insgelijks eenige oogenblikken bezig houden; terwijl wij met een oogopslag op de vroege Egyptische beschaving zullen sluiten.

I.

JOZEF kwam in *Egypte*, tijdens *Neder-Egypte* door een Nomaden-volk, dat zich de Koninklijke Nomaden of Herders noemde, overheerd werd, en de afstammelingen der Pharao's zich naar *Opper-Egypte* hadden begeven, en zich daar staande hielden, onder eenen gedurigen oorlog met deze overweldigers. Mijns inziens, is er zeer veel gronds, om dit volk voor Arabieren te houden; hoe CHAMPOLLION hier bij Scijthen komt, begrijpen wij niet, of het moest juist de naam van Hijcschos zijn, dat men zeide van *Koninklijke Herders* te beteekenen. (1) Zij werden wederom door THURAO AMOSIS en zijnen Zoon AMENOTHPH verdreven (2).

Nemen wij nu aan, dat JOZEF aan het Hof van eenen

(1) Uit het Oosten: BOSVELD, *Tijdm.* II. 346 J. MARSHAMI *Canon Chronicus*, ed. in. p. 104 et 314.

(2) THOUTMOZOS DE I. was de Zoon van AMENOTHPH, die de barbaren verdreef, *Tijdm.* II. 339, 391, 392 en onze Aanteekeningen, bl. 393.

eenen Egyptischen Koning gemaakte, die tot den stam der Arabieren behoorde, dan bevreemdt het ons niet, den wel opgevoeden en door Priesteren onderwezenen Zoon van eenen Emir, in korten tijd in *Egypte* zoodanigen opgang te zien maken. Taal, gewoonten, zeden baanden hem hiertoe beter den weg, dan zij aan het Hof der oude Pharao's van den Egyptischen stam zouden gedaan hebben, bij hetwelk de verfijning reeds groot en de bloei der kunsten reeds verbazend was. Zoodanige persoon als JOZEF won ook, bij de eerste en vertrouwste Ambtenaren aan dit, in het land van SAIS gevestigd, Hof, veeleer het volste vertrouwen, dewijl men bij hem genegenheid voor hen en tegenzin tegen de Egyptenaren en hunne Vorsten konde vooronderstellen.

De Heilige Schrift schrijft de oprigting van korenschuren in *Egypte* aan JOZEF toe; gelijk dan ook de Egyptische Geschiedschrijvers van de Joden gezegd hebben, dat zij zich daarvan meester gemaakt en de natie zeer gedrukt hebben. (1) Natuurlijk moest de opdragt hunner landerijen en van hun vee aan Pharao en de overneming daarvan in vruchtgebruik tegen de uitkeering van een vijfde der veldvruchten, onder de landbouwende klasse groot ongenoegen baren, die nu van allen eigendom ontbloot waren geworden, en geheel ondergeschikt aan den Vorst. Deze klasse werd dan ook niet erkend in de verkiezingen bij het uitsterven eener dijnastie, maar slechts de priester- en de krijgsmansstand.

De priesterlijke stand behield echter deszelfs landerijen. Van de krijgslieden wordt dit niet ver-

(1) *Tijdm.* II. 349. *Genesis* XLI: 34, 35. *Opzieners* over het land, die de eigenaars der landerijen tot vruchtgebruikers maakten, en de granen in de steden verzamelden en bewaarden.

verzekerd, zoodat men zoude kunnen gissen, dat deze dijnastie de Egyptische Krijgsmanskasten insgelijks van dezelve heeft ontbloot en die onder voorwaarde van het verleenen van onderhoud, in eigendom terug erlangd (1) en aan de kroon gehecht heeft.

Nadat de Joden zich in het land *Gosen* of *Rhamesses* (2) hadden nedergezet, bleven zij er gerustelijk wonen, tot dat de Herders, welke *Neder-Egypte* hadden bemagtigd, door de Pharao's weder van daar werden verdreven.

Hierna beval de Pharao AMENOFIS, op raad van eenen aanzienlijken persoon, mede AMENOFIS (3) geheeten, (zijnde uit den Priesterlijken stand,) om de onreine Hebreërs in de steengroeven te doen arbeiden. Vervolgens vergunde de Koning hun, om zich te *Avaris* of *Typhen* nabij *Pelusium*, neder te zetten, welke stad door de Herders was verlaten. Hier zouden zij, volgens het verhaal van den Opperpriester MANETHO, dien ik hier volg, eenen Priester van *Heliopolis*, OSARSIPH (4) genaamd, tot hun opperhoofd verkozen, (*welke nu den naam* MOZES erlangde,) en *zich enkel aan* hunne godsdienst en zeden *gehouden hebben.*

De

(1) BOSVELD uit MANETHO, *Tijdm.* II. 338.

(2) *Rhamses* is een der tijtels van den Zonnegod PHRE: men zoude het dus van de provintie kunnen verstaan, waarin de Zonnestad *On* of *Heliopolis* gelegen was.

(3) Er is nog een heerlijke grafkamer en breedvoerig opschrift van eenen AMENOPHIS, bevelhebber der schepen, die onder deze beide Vorsten in de oorlogen diende, waarbij de Herders werden verdreven.

(4) *Tijdm.* II. 347. en 349. en JABLONSKY *Opuscula*, T. I. p. 186. Ed. TE WATER. Hij heette echter OSARSIPH en niet OSIRSAPH. MANETHO verbindt deze benaming aan of leidt dezelve af van de dienst van OSIRIS, die te *Heliopolis* plaats had en waarin hij dus MOZES ingewijd achtte. De zetel van OSIRIS was insgelijks in het westen, maar hij was voornamelijk een God van het doodenrijk, zoo als het schijnt.

De eerste aanval tegen dezelve viel ongelukkig uit, en noodzaakte AMENOPHIS tot eenen terugtred naar *Memphis* en naar *Ethiopië*.

Vervolgens hadden zij uit *Kanaän* hulp erlangd, en de Egyptenaren gedrukt, de Egyptische Godsdienst strengelijk vervolgd en zelfs pogen uit te roeijen (1).

De Koning AMENOFIS en zijn Zoon RHAMSES (SETHON) hadden hen eindelijk overwonnen, en naar *Sijrie* doen verhuizen (2).

LIJSIMACHUS heeft in zijne Egyptische historie gemeld, dat de uitdrijving der Israëliten, onder Pharao BUCHORIS (3) geschied is, die door den God AMMON geraden was, om de onreine Joden te verdrinken, en de overigen in de woestijn te jagen. Hij verhaalt, dat zij den togt hadden aanvaard onder geleide van MOZES, des nachts lichten en vuren brandden, des daags vasten en gedurig voorttrokken, tot dat zij bebouwde landen vonden: en dat zij zich eindelijk in *Judea* vestigden (4).

MANETHO had gezegd, dat de verdrevene Koninklijke Herders zich naar *Jeruzalem* begeven en zich daarvan meester gemaakt hadden. Thans overmeesterden de verdrevene Joden deze stad (5).

Indien het zoo wezen mogt, dat JOZEF en de overige Joden waarlijk onder de Arabische Herders,

(1) *Tijdm.* II. 347—349.

(2) L. 17 bl. 350. AMENOPHIS was de vader van SETHOS, SECHOSIS, SESOSTRIS, anders ook RHAMSES de VI genaamd. De Koningen van de 19 dijnastie droegen allen de naam van RHAMSES. Van dezen SESOSTRIS is er veel over.

(3) DIODORUS spreekt van eene dijnastie, bestaande uit CHEMNIS. CHABRIJIS, MIJCENINUS en BUCHORIS, Stichters van pijramiden en Memphiters; waarop de Ethiopier SABACO volgde: doch deze BUCHOORIS leefde nog al rijkelijk eene eeuw na SISAK, en is derhalve eene andere dan deze.

(4) *Tijdm.* II, 366, 367.

(5) *Tijdm.* II. 339, 367.

ders, welke *Neder-Egypte* hadden overheerd, aldaar zijn aangekomen, het gene met de staatkundige belangen van deze overheerschers zeer wel zoude zijn over een te brengen; dan is het begrijpelijk, waarom POTIPHAR, een overste der trawanten, met nadruk een Egyptische man wordt genoemd (1). En zijn de Joden wederom gedrukt en vervolgd onder de Pharao's van den ouden Egyptischen stam, dan laat zich ook deze verdrukking beter begrijpen. Ook ziet men beter in, hoe hun getal zoo ongemeen is aangegroeid, dewijl zich ligtelijk een aantal Arabieren onder hen verscholen, waarom zij ook van de Egyptenaren gemakkelijk iets kostelijks ter leen konden erlangen, en waarom zij het waagden om zich in de Arabische woestijn te begeven; waar MOZES bovendien reeds betrekkingen had aangeknoopt.

MOZES zegt bij *Exod.* XII: 40, dat de kinderen Israëls 436 jaren in *Egypte* hebben gewoond.

II.

Er zijn, die alles aangewend hebben, om te verdedigen, dat SESOSTRIS, van *wien* straks is gesproken en SESONCHIS of SISAK, welke laatstgenoemde 967 jaar voor CHRISTUS geboorte (2) met eene aanzienlijke magt in *Juda* viel, de vaste steden wegnam, *Jeruzalem* overrompelde en den tempelschat en de Koninklijke schatten en kostbaarheden wegroofde, doch den Koning REHABEAM in zijne waardigheid liet, mits aan hem schatpligtig, dezelfde zijn;

JE-

(1) *Gen.* XXXIX: 1, 2, 5. — JOSEF's Schoonvader, een Overste van ON, (HELIOPOLIS, heet ook POTIPHERE: het schijnt dus een tijtel geweest te zijn. JABLONSKY en anderen willen, dat het zoo veel zegt als des Konings vader, zoo als ook de tijtel van JOSEF was, (*Gen.* XLV: 9.)

(2) 1 *Koningen* XIV: 25, 26, 27. en 2 *Chronijken* XII: 2—10.

JEROBAM, toenmaals Koning van Israël, stond integendeel bij den Egyptischen Vorst zeer wel, want hij had zich aan deszelfs Hof opgehouden, van den tijd af dat hij uit *Jeruzalem* had moeten vlugten tot aan den dood van SALOMO. JOSEPHUS had wel degelijk gelijk, wanneer hij SISAK en SESOSTRIS voor zeer verschillende personen uit zeer verschillende tijden hield. De Koning SISAK, in het Egijptische SESONCHIS genoemd, was de eerste van de Bubastische dijnastie, die op de Tanitische volgde en de Saitische vooraf ging. Hij bouwde den grooten tempel te *Bubastis*, welke door HERODOTUS is beschreven, als mede den eersten hof van het paleis van KARNAC te *Theben*: hij komt insgelijks voor in een opschrift te *Silselis*. Een basrelief in een der oude bouwvallen te *Theben* heeft intusschen deze zaak tot zekerheid gebragt. Op hetzelve wordt een zegepralende optogt van dezen Pharao afgebeeld, en worden de hoofdpersonen der verschillende volkeren, die door hem overwonnen waren, als gevangenen aan de Goden van *Theben* aangeboden: hunne namen staan daarbij in hieroglijphenschrift uitgedrukt. Onder deze volkeren nu wordt ook opgeteld: „*Joudahamalek*, de Koning der Joden of van *Judea*." De kundige MARSHAM, BOSVELD enz. hadden dus groot ongelijk, van met allen ijver en tot herhaalde malen toe de overeenkomst van SESOSTRIS of *Rhamses* de groote en van SESONCHIS te beweren.

III.

Bij 2 *Koningen* XVII: 1. wordt gewag gemaakt van de schatpligtigheid van den Koning HOSEA van *Israel* aan SALMANESAR Koning van *Assyrie*, van wien hij dat rijk in leen nam; doch naderhand maakte de Koning HOSEA eene verbindtenis met den Koning SO van *Egijpte* en bragt nu het jaar-

 lijk-

lijksche geschenk aan dezen, in plaats van aan den Assyrischen Koning, op, iets, hetwelke eene langdurige belegering en eindelijke verovering der stad *Samaria* door SALMANESAR ten gevolge had.

Koning HOSEA regeerde in 726 voor CHRISTUS en in 720 werd *Samaria* belegerd. (1).

Dit verbond met den Pharao so, soo of SAVA had plaats in 722, (voor CHRISTUS) en deze zoude dezelfde zijn als SABAKOOS, die door HERODOTUS wordt opgenoemd.

De Ethiopische dynastie, welke zich op den troon van *Egypte* had geplaatst, bestond uit de Koningen SCHOBAK, SEVEKOTHEPH en THARAK; anders SABACON, SEVECHUS, THARAKA en AMMEIRS genaamd.

Wij houden het daarvoor dat door Pharao סוא waarschijnlijk SEVECHUS is bedoeld.

Van den Koning TIRHAKA, THARAKA VAN CO-RESCH (Ethiophië) wordt meermalen in de heilige Schrift gewaagd. Uit het verhaal van HERODOTUS zoude men kunnen opmaken, dat hij die gene is, welke ook SETHON en een priester van VULKAAN wordt geheeten. THARAKA zal omtrent 709, 710 711 enz. in *Egypte* hebben geheerscht. Het was in 711 dat SANHERIB in *Judea* viel en de belegering van *Jerusalem* liet bewerkstelligen door eenen zijner Veldoversten, terwijl hij zich intusschen met een gedeelte zijner magt naar *Egypte* wendde, om Pharao THARAKA tegen te houden, die met een leger tot ontzet van *Jerusalem* opdaagde. SANHERIB meende het veiligst te doen van dezen vijand vooreerst op te zoeken, liet daarom dit beleg opbreken en trok deze troepen aan zich, om *Egypte* met zijne geheele magt aan te vallen. Het was in dezen veldtogt, dat de genoemde Assyrische Koning bijkans zijn geheel leger verloor. HERODOTUS spreekt van een zoodanig door muizen voorbereid verlies zijner magt bij

Pe-

(1) *Tijdm.* II, 5, 6.

Palestina in *Neder - Egypte.* (1). De spits Meluſium was het aan den Egyptiſchen Krijgsgod geheiligde dier: van daar dat men de tot Pharao verhevene SETHON, uit den priesterſtand en niet uit de krijgsmanskaste gekozen, vertoonde met eene muis in zijne hand. Het kan zijn dat deze gebeurtenis zinnebeeldig, herogliphisch dichterlijk aldus is uitgedrukt, of althans dat men door eene buitengewone hoogere beſtiering en tusſchenkomst ook in *Egypte* dit leger vernietigd achtede. Bij 2 *Koningen* XIX: 35. leest men hiervan, dat de Engel des Heeren in het leger der Asſyriers 185,000 man verſloeg, hetgene dus ook geenen veldſlag, maar eene andere gebeurtenis aanduidt.

IV.

De Ethiopiſche vorst SABACON had NECHAO den vader van PSAMMITICUS den I, omgebragt. PSAMMITICUS en anderen ſtuiteden de Ethiopiers: en de vorst had zelfs het geluk van de gerezene burgerlijke verdeeldheden te doen ophouden, welke in *Egypte* heerschten. Op dezen PSAMMITICUS volgde Pharao NECHAO de II, die den Koning van *Juda* JOCHAS, zoon van den aan zijne wonden overledenen JOSIA, in 608 voor CHRISTUS geboorte gevangen nam en JOJAKIM tot Koning van Judea aanſtelde. Deze Pharao behoorde dus tot de Saitiſche familie en vorſtenrij. Van dezen Vorst zijn nog onderſcheidene opſchriften en ſtalen over.

Op dezen NECHAO den II. volgde PSAMMITICUS de II, van wien zijn de fraaije obelisk van Monti Citario te *Rome*, en de verbazende kolommen van den eerſten hof van het paleis Karnac te *Theben.*

APRIES, (OUAPHRIS) in den Bijbel, Pharao HOPHRA en ook door de Grieken PARTAMIS genoemd, regeerde

(1) *Tijdm.* II, bl. 71, 14, 17, 73, 74, 102—106. enz.

de in 595 vóór CHRISTUS. Deze poogde te vergeefs de voortgangen van NEBUCADNEZAR in *Judea* te stuiten en *Jeruzalem* te ontzetten. Zijne tombe wordt nog in de bouwvallen van *Sais* aangewezen en ook zijn er verscheidene hieroglijphische opschriften van dezen vorst overgebleven.

AMASIS trad in zijne plaats, omtrent 570 voor CHRISTUS, en deze werd opgevolgd door den ongelukkigen PSAMMENITE, die van den Egyptischen troon door de Persianen werd beroofd. Het waren deze, die langer dan eene eeuw *Egypte* beheerschten. De overwinnaar bij dezen eersten persischen inval was CAMBIJSES, wiens naam in de egyptische opschriften KAMBOTH wordt geschreven. De naam van XERXES luidt KHSCHEARSCHA en van ARTAXERXES, ARTAKHSCHESCH.

V.

Men ziet met verwondering op de zoo vroege, zeer gevorderde beschaving van *Egypte* neder, dat reeds 2272 jaren vóór CHRISTUS, het zeer heerlijke en bijkans ongeloofelijke paleis van OSMANDAYS, of het Mandouëion stichtte onder den Pharao MANDOËI. De zesde Pharao, na hem TIMAUS of CONCHARIS, werd door de barbaren of Herders verdreven. Deze hebben veel verwoesting aangerigt, en van hen is niets over, maar nadat deze HIJKSCHOS door de oude Egyptische vorsten wederom genoodzaakt waren *Neder-Egypte* te verlaten, treden de fraaiste tempelen, de heerlijkste basreliefs en schilderijen, de allerkostelijkste graikameren, de keurigste hieroglijphische opschriften, de kolossale beelden en de prachtige paleizen wederom op. De Egyptische gedenkteekenen

(1) *Jes.* XLIV: 30. *Tijdm.* II, bl. 53, 54, en vooral ook bl. 162.

nen blijven ons vervolgens onafgebroken ten einde bij. Van THOÛTMOSIS den I., die het begonnene werk in het verdrijven der Herders volvoerde, vindt men nog een kolossaal beeld te *Turin*. De IIde van dien naam is hem gevolgd. Van de Koningin AMENSE, die 21 jaren regeerde, is nog te *Rome* eene obelisk aanwezig, gewijd aan AMMON. De beroemde MOERIS (MERI) of THOUTMOSIS III, haar zoon, heeft ons zeer veel nagelaten. De fraaije kolossale obelisk van ST. JEAN van *Lateraan* te *Rome*, is van deszelfs opvolger AMENOPHIS I Het Memnonium en de kolosfale Memnons beelden, zijn van AMENOPH den II. of AMENOPH MEMNON. Van eenige latere Vorsten van de 19den dijnastie, welke grootendeels den titel van RHAMSES voerden, (mede een naam van PHRÉ of den Zonnegod,) is nog veel aanwezig: zoo als van MANDOUEI eene obelisk op de plaats van het volk, te *Rome*; van OUSEREI eene prachtige grafkamer te *Theben*, waarvan de sarcophage in *Engeland* is: van MEIAMOUN of RHAMSES den I zijn de sarcophage en de mummie te *Parijs*. Dan komt RHAMSES de VI of SESOSTRIS, die zeer veel nagelaten heeft. Van RHAMSES den II is de kostelijke grafkelder nog aanwezig; van zijnen opvolger AMENOPHIS: heeft men nog een papijrus, een standbeeld, enz.; van den volgenden RHAMSES den IX de grafkamer. Uit AMÉMNEMI's (RHAMSES de X.) tijd heeft men nog publieke acten, enz.; SELESTRIS leefde in de XV eeuw voor Christus, en althans niet lang na den uittogt der Israëlieten uit *Egypte*.

NIEUW VOORBEELD VAN HEIMELIJKE PROSELIJTENMAKERIJ DER ROOMSCH CATHOLIEKE KERK.

Sedert vijftien jaren omtrent, woonde in *Buchtweiler*, (een ſtadje in het Departement van den *Neder Rhijn*,) de familie HAREL, waarvan de vader met een zoon en drie dochters de Roomsch Catholijke, en de moeder de Protestantſche Godsdienst beleed. Bovengemelde familie leefde ſteeds eendragtig met de Protestantſche inwoners dier plaats, onder welke zij hare beste vrienden telde; zoo dat zelfs het tijdſtip, waarop het onbeteugeldst fanatisme door het jammerlijkst abſolutisme begunstigd, zoo magtig het hoofd opſtak, en in zoo menig, voor heen vreedzaam gezin, oneenigheid en tweedragt ſtichtte, niet in ſtaat was deze eendragt te verſtoren. Omtrent een jaar geleden werd de moeder, die allerwege als eene naauwgezette Protestantſche vrouw bekend ſtond, ziek, en hare ziekte weldra van dien bedenkelijken aard, dat men zich gedrongen vond den Protestantſchen Leeraar te verzoeken, om haar met den troost der Godsdienst op te beuren en te verkwikken. Na een langdurigen en moeijelijken doodſtrijd, zoo als den doctor, naar zijne eigene verklaring, maar zeldzaam in zijne practijk was voorgekomen, bezweek, eindelijk, de zieke. Men had reeds al de noodige ſchikkingen en toebereidſels tot de begrafenis gemaakt, toen, weinige uren vóór dezelve, de Heer HAREL, de zoon, Hoofdredacteur van het *Journal de l'avenir*, in in *Buchsweiler* aankwam. Hij begaf zich terſtond naar den Heer KUNLIN, Protestantsch Leeraar aldaar, en verklaarde hem dat zijne overledene moeder ſints den 25 der vorige maand tot de

Kas

Katholieke Kerk was overgegaan. Niet zoo zeer deze overgang zelve; — want die moet aan ieders overtuiging en geweten worden overgelaten, — maar derzelver aard en wijze, verdient openlijk te worden ten toon gesteld.

Voor het overige beoordeele men de bijzonderheden van zulk een verschijnsel in onze dagen, in de navolgende authentieke stukken:

Afschrift van den brief des Heeren HAREL, *aan Ds.* KUNLIN.

Buchsweiler, den 17 Mei 1831.

Mijnheer!

Ik ben het aan de waarheid verschuldigd u te verklaren, dat mijne moeder als Katholieke leek is afgestorven, dat zij in den nacht van den 25 der verloopene maand (April) de Katholieke Geloofsbelijdenis omhelsd, en in handen van den Pastoor van *Pfaffenhofen*, (een naburig vlek van *Buchsweiler*) afgelegd heeft; welke Priester haar dan ook al de sacramenten der h. Kerk heeft toegediend. Hierin heeft zij geheel en al haar geweten gevolgd. Dit is eene zaak tusschen God en haar hart, die verder niemand anders aangaat. Ik wil mij dus over dit punt minder met u inlaten, maar u alleen vragen of gij, terwijl gij hier nu toch met het voorgevallene, 't welk ik u niet meende te mogen verzwijgen, bekend zijt, uwe toestemming wilt geven, dat het lijk der afgestorvene op het Protestantsche Kerkhof begraven worde.

In dit geval zullen wij, daar alles er reeds toe gereed is, na de toestemming der kerkelijke overheid, daartoe op morgen overgaan; terwijl dan tevens in onze Parochiekerk, eene zielmis voor haar zal worden gelezen. Weigert gij, echter, de begrafenis mijner moeder op het Protes-

tant-

tantsche Kerkhof, dan zullen wij haar lijk naar het Roomsch Katholieke brengen.

Gelief mij onverwijld te antwoorden; ten einde ik met overleg mijner familie, de noodige maatregelen daarnaar moge kunnen nemen, enz.

Daar het volſtrekt ſtrijdig is met den geest der Protestantſche Kerk, om onder de levenden Proſelijten te maken, hoe veel te minder kan het er den Heer KUNLIN om te doen zijn, om die nog bij de dooden te maken! Hij antwoordde dus in dezer voege:

Afſchrift van den brief van Ds. KUNLIN, *aan den Heer* BAREL.

Wel Edele Heer!

Als uwe moeder voor haar afſterven waarlijk tot de Roomsche Catholieke Godsdienst is overgegaan, gelijk gij mij in uwen brief gemeld hebt, — en deze gewigtige ſtap door een ſchriftelijk bewijs van den Priester, die haar in den ſchoot der Kerk opnam, kan worden geſtaafd, dan is ook uwe vraag beantwoord, op welk Kerkhof men de doode te begraven hebbe. Tot uwe en zijne verantwoording wordt derhalve bovengenoemde ſtuk onverwijld gewacht, door

Uw Dw. Dienaar,
(Get.) KUNLIN, Protest. Leeraar.

De Heer BEIDERLINDEN, R. C. Priester en Pastoor te *Buchweiler*, die, volgens 't geen hij verzekerde, van de ganſche bekeerings-historie niets wist, en de afgeſtorvene niet dan als Protestante kende, verklaarde, dat hij haar niet zonder ſchriftelijk bewijs rakende haren overgang, op het Kerkhof der R. C. Gemeente kan opnemen.

De Heer BAREL wendde zich derhalve tot den Heer DÖSS, R. C. Pastoor te *Pfaffenhofen*, onder wiens leiding de bekeering plaats greep.

Hier

Hier volgt een afschrift van zijn schrijven, aan den Heer HAREL, in zijnen brief aan Ds. KUNLIN.

Mijnheer!

Ik heb de eer u, volgens uwe begeerte, hierbij een authentiek en eensluidend afschrift te doen geworden, van den brief, waarin de Pastoor van *Pfaffenhofen* getuigt, dat hij mijne afgestorvene Moeder in hare bekeering behulpzaam geweest is. Ik haast mij u denzelven woordelijk mede te deelen. Ik heb hem in persoon afgeschreven, en voor eensluidend afschrift nevens mijn' vader onderteekend.

Pfaffenhofen, den 17den Mei 1831.

Waardste Vriend!

Ik heb uwe geëerde letteren van heden, vergezeld van een brief des Protestantschen Leeraars, Ds. KUNLIN te *Buchweiler*, zoo op het oogenblik ontvangen, en haaste mij, op zijne daarin vervatte vraag: of uwe Moeder voor haar afsterven waarlijk tot de R. C. Kerk zij overgegaan, en deze gewigtige stap door een schriftelijk bewijs des Pastoors, die haar in den schoot der Kerk opnam, gestaafd kan worden, enz.... overeenkomstig de waarheid, het volgende te antwoorden:

Onder dagteekening van den 23sten April j. l. ontving ik van uwe familie een' dringenden brief van den volgenden inhoud: en alleen onze Moeder is Protestantsch, en sedert een jaar ziek, zoo dat wij alle hoop op herstel hebben moeten opgeven. Zij heeft eene vurige begeerte om tot de ware Kerk terug te keeren, koestert reeds sints lange dien wensch, en ik kan u verzekeren dat zij er van ganscher harte toe overhelde, en wat haar kennis betreft, zeer geschikt toe is. Wij zouden den hier wonenden Pastoor wel verzocht heb-

hebben haar deze dienst te bewijzen, maar daar het eene zaak is, die *geheelenal in het geheim moet geschieden* enz. — heeft het ons goedgedacht u uittenoodigen, dit op u te willen nemen, wijl dan *alle argwaan verdwijnt*. Wij zien uwe komst met blijdschap te gemoet, te meer, daar door uwe tusschenkomst, dus een schaapje te meer in den schoot des hemelschen Vaders gebragt zal worden, enz. — Overeenkomstig den inhoud dezes, begaf ik mij 's anderendaags naar *Straatsburg*, ten einde van onzen hoogwaardigen Vicaris Generaal LIEBERMANN, de gevorderde vrijheid en dispensatie te verzoeken, welke mij ook terstond gewierd, ten gevolge waarvan uwe Moeder reeds in den nacht tusschen den 25sten en 26sten April, in het bijzijn van twee harer Dochters, al de dwaalgevoelens der Protestantsche Kerk afzwoer, zich bij haar volle verstand door het heilig Sacrament, der boete volgaarne met God verzoende, en uit mijne handen het allerheiligste Sacrament des Altaars en het laatste Oliesel ontving.

Krachtens bevel van onzen hoogwaardigen Vicaris Generaal, vermaande ik de familie om dezen gewigtigen stap der Moeder, nu een levendig lid onzer heilige Catholieke Kerk, terstond na haar verscheiden openlijk bekend te maken, en haar op het R. C. Kerkhof te doen begraven.

Bovenstaande verklare en bevestige ik, overeenkomstig de waarheid, door mijne eigenhandige en gewone handteekening.

(*get.*) J. G. DOEBS, Curé desserv.

Naschrift. Ware ik thans niet aan 't inpakken, dan woonde ik zonder twijfel de uitvaart bij. Bovenstaande verzoek ik u in handen te houden en den eerwaarden Heer BEIDENLINDEN insgelijks te laten lezen. Overigens zult gij van de vrijheid

heid eens Franschen burgers wel weten gebruik te maken. Ik zend u allen mijne hartelijke groete en blijf

Uw toegeneg. dien. en Vriend
(*get.*) DOBBS.

Bekrachtigd als kopij conform door ons man en zoon des verstorvene,

(*get.*) HARRL, vader.
AUG. HARRL.

Nu blijft ons nog overig, Mijnheer! u te verzoeken mij de onkosten wel te willen opgeven, welke mijne familie voor de door een misverstand gemaakte toebereidselen, u verschuldigd is, en mij van de ontvangst dezes briefs te willen berigten.

Ik heb de eer te zijn, enz.

Hierop zond Ds. KUNLIN het volgende antwoord:

Buchsweiler den 18den Mei 1831.

Wel Edele Heer!

Ik heb het aan mij gezonden afschrift van den Heer Pastoor DOBBS van den 17den dezes ontvangen Hoe gaarne ik ook den inhoud van dit stuk met stilzwijgen wilde voorbijgaan, zoo kan ik toch niet dan met droefheid en weemoed nederzien op eene Kerk, die hare belijders en dienaars het regt kan geven om met opregtheid, waarheid en godsvrucht jegens God en menschen even als men gewone koopwaren, waarvan men zich tot alle prijzen moet ontdoen, handel te drijven. Het bevel van den hoogwaardigen Vicaris-Generaal van *Straatsburg* aan uwe familie, houdt wel in, den overgang uwer moeder tot aan haren dood geheim te houden; maar waarschijnlijk met geen

geen ander doel dan om des te langer de voordeelen te genieten, waarin zij gedurende zulk eene lange reeks van jaren in het verkeer met protestanten deelde, oordeelde uwe familie den termijn der huichelarij nog wat te moeten verlengen. Want, niet te vreden dat men de bezoeken eens Protestantschen Geestelijken begeerde en ontving, maakte men terstond na het overlijden uwer moeder de noodige schikkingen, om haar naar de gebruiken harer kerk ter aarde te doen bestellen, wier grondstellingen en gevoelens zij, echter reeds den 25sten der vorige maand, in tegenwoordigheid uwer familie, plegtig had afgezworen. Ja men ontzag zich niet, daar ik zelf, om eenige andere ambtsbezigheden, niet fungeren kon, een vreemd Protestantsch Predikant te verzoeken, om de ontslapene grafwaarts te vergezellen.

Wat is zulk een gedrag anders dan huichelarij, en wel in den volstrekten zin des woords? Het is derhalve alleen aan uwe onverwachte aankomst alhier te danken, dat deze hoogst verwerpelijke rol niet nog verder, ja tot de stille, vreedzame rustplaats onzer dooden, en het reeds opene graf uwer moeder, gelijk als tot schande van eene gansche Protestantsche Gemeente, is voortgespeeld; als of tot de dwalingen der Protestantsche Kerk, welke de overledene moest afzweren, ook dit dwaalgevoelen behoorde, zich op opregtheid, waarheid en braafheid voor God en de menschen toe te leggen.

Wat eindelijk de rekening betreft, welke gij, betrekkelijk de toebereidsels tot de begrafenis van mij verlangt, moet ik u doen opmerken, dat de Protestantsche Predikanten zich daar niet mede inlaten. Uwe familie, die zelve alles bestelde, moge het bestelde aan de belanghebbenden voldoen. Onze persoonlijke bemoeijingen vinden integendeel hare zoetste belooning in den hart-

ver-

verheffende bewustheid, van naar het voorbeeld onzes Heeren, ook jegens valsche broeders, het gebod der christelijke liefde betracht te hebben.

Ik ben, enz. Uw dienstw. dien.

(*get.*) KUNLIN, Pred.

De gansche Gemeente, zoowel de Protestantsche, als de Roomsch Catholieke, deelde in het billijk misnoegen, 't welk in dezen brief over dit huichelachtig gedrag spreekt. De begrafenis leverde daarvan een duidelijk bewijs op.

Zij had op den volgenden morgen, woensdag's den 18den Mei, op het R. C. Kerkhof plaats. De schaar was met een aantal nieuwsgierigen als opgepropt, en achter de lijkstaatsie zag men....... Vader en Zoon, een Secretaris van het Journal de l'Avenir, drie Dochters en de Dienstmeid. —

Door dit voorval, 't welk de treurigste gevolgen had kunnen hebben, werd echter, ter eer van deze Gemeente, de zoo loffelijk heerschende eendragt in geenen deele verstoord.

Eere dus zulk eene Gemeente, wier lidmaten, Catholieke en Protestantsche, de slinksche wegen der duisternis en huichelarij verachtende, aan opregtheid, regtvaardigheid en waarheid den openlijken tol betalen! Gelukkig het land, waar alle burgers, in alle gezindheden, zulke gevoelens koesteren! Dan, voorzeker, zou het met de heerschappij der duisternis en huichelarij spoedig gedaan zijn. —

Alg. Kirchenz. 1831. B........

DE HOOP DES BETEREN LEVENS.

Zie hooger op o mensch! die als er rampen woeden,
U zelven meester waant van voor- en tegenspoeden,
En geenen God erkent, wiens hand u beide schenkt;
Ook in het lijden zelfs, aan u ten goede denkt. —

Gij, die steeds zwoegt op aard naar schatten, rang of luister,
Rigt hemelwaarts uw hart, verbreek uw aardschen kluister,
Jaag naar geen valschen roem, zie van het ijdle af,
En volg geen schimmen na op uwen weg naar 't graf.

Maar ken, waarbij g'in leed, hoe hard de slagen treffen,
Toch moedig voorwaarts streeft, al is uw weg niet effen,
Het geen, als gij op aard in onspoed leeft of treurt,
U altijd sterken kan, uw hart steeds opwaarts beurt.

't Geen u in 't lijden moed, in 't sterven kracht kan geven,
Het is, gegronde hoop op 't leven na dit leven.
Ja! schoon de wereldstorm geen haven mij bereidt
Gij blijft mijn ankergrond, o zaalge onsterflijkheid!

Ja! gij gegronde hoop op 't leven na dit leven,
Gij kunt in leed mij troost, in lijden krachten geven:
't Genieten van het heil, dat slechts de Seraf ziet,
Is op deez' wisselende aard het deel des sterslings niet.

Neen! 't is in hooger stand, het is in beter leven,
Waar een stikdonkere nacht door 't zonlicht wordt verdreven,
Ver boven 't stargewelf, waar 't heer der Eng'len woont,
Dat God des Christens strijd, de deugd des vromen loont.

Niet altijd zal deez' aard mijn wank'le schreden dragen;
Eens zal een zalig oord, een hooger leven dagen;
Eens streeft mijn ziel omhoog, niet meer omhuld met stof;
Eens juicht zij in haar heil, tot 's Allerhoogsten lof. —

Laat dan mijn scheem'rend oog, te zeer door schijn verblind,
Geen overwinnings kroon in 't aardsche leven vinden;
Want hier is 't worstelperk, waar hoop, geen kroon hem wacht,
Die met het oog omhoog zijn christenpligt betracht.

Dat uitzigt zij dan steeds in leed ons hoogst genoegen,
Het zij onze eerekroon bij al ons rust'loos zwoegen:
En wat op aarde ons smart', of wat op aarde ons drukk',
Dat uitzigt zij voor 't hart altijd het hoogst geluk.

Zoo zullen we, of de strijd ons juichen doet of beven,
Gemoedigd grafwaarts gaan in hoop op beter leven;
Zoo worden wij, hoe ook door aardsche ramp bestormd,
Door strijd, geloof en deugd voor d'eeuwigheid gevormd.

Daar zal de bron van heil steeds zonder stoornis vlieten;
Daar zal gegronde hoop verand'ren in genieten;
Daar wordt voor ons aan God en 't Lam voor ons geslagt,
Aanbidding, dankbre lof en hulde toegebragt. —

Daar wordt door Jezus magt, als w' op zijn woord vertrouwen,
Ons kinderlijk geloof verwisseld in aanschouwen:
Daar heffen wij dan voor den troon van Gods genaê
Het driemaal Heilig aan en 't groot Halleluja! —

Amsterdam. J. H. DU SART.

AKA.

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

Curatoren van het *Stolpiaansch Legaat* hebben heden besloten, ter beantwoording de volgende Prijsvraag voor te stellen, uit de Christelijke Zedekunde:

Quum hodie gravi dissensione agitetur controversia de fundamento juris majestatis, deque Principum et Subditorum Officiis; quaeritur, quae Placita et Praecepta, de utroque Argumento, posuerint Christus ejusque Apostoli; et quomodo, inde hodierna controversia dirimi oporteat? dat is: *Daar er thans hevig getwist wordt over den grond van het opperste gezag en de pligten van Overheden en Onderdanen; wordt gevraagd, welke Waarheden en voorschriften, nopens deze beiden, door Christus en zijne Apostelen zijn gesteld, en hoe daaruit de hedendaagsche verschillen moeten beslist worden?*

Met toezegging eener gewone medaille, of des verkiezende hare waarde tot twee honderd en vijftig car. guldens, aan hem, wiens verhandeling ter beantwoording derzelve, boven alle andere, de Eereprijs zal waardig gerekend worden.

De verhandelingen moeten in het Latijn of Nederduitsch geschreven, met eene zinspreuk geteekend, en van een verzegeld Billet voorzien zijn, van binnen den naam en het adres des Schrijvers inhoudende, en vrachtvrij toegezonden worden, voor of op den 31sten December 1833, aan den ondergeteekende, thans Secretaris van het *Stolpiaansch Legaat*,

Leiden, S. J. VAN DE WIJNPERSSE.
den 23sten Oct. 1832.

UTRECHT.

Den 17den October werd de Heer LEONARDUS MEIMAN, van *Waalwijk*, met veel lof bevorderd tot *Juris Romani et hodierni Doctor*, nadat hij in de Akademische Gehoorzaal had verdedigd zijn *Specimen Juridicum, de dilectis agrariis.*

Den 22sten October verwierf de Heer JANUS JACOBUS HINLOPEN, *Utrechtenaar*. dezelfde waardigheid, met veel lof, na ter zelfder plaatse te hebben verdedigd zijne *Dissertatio Juridica, si-stens Observationes ad locum Codicis civilis, de his quibus ob ingenii imbecillitatem dementiam ac furorem bonis interdictum est.*

GRONINGEN.

Den 11den Oct. Heden werd de Rectorale waardigheid aan deze Hoogeschool door den aftredenden Rector, den Hoogleeraar S. STRATING EL., aan den nieuw benoemden, den Hoogleeraar Mr. J. TEN BRINK, overgedragen met het houden eener plegtige redevoering: *de continua et admiranda rerum metamorphosi chemica*; dat is: *over de on-afgebrokene en verwonderlijke Scheikundige gedaantewisseling in de natuur.* Bij deze gelegenheid werden, ter bekrooning der ingezondene antwoorden op de Prijsvragen, Eereprijzen uitgereikt; vooreerst in de Fakulteit der Wis- en Natuurkunde, aan den Heer G. L. HOUËL, Student in de Wis en Natuurkundige Wetenschappen aan de Hoogeschool te *Utrecht*, terwijl de Verhandeling van den Heer S. A. ELEEKRODE, Kandidaat in de Wis en Natuurkunde, en Student in de Geneeskunde alhier, eervolle melding verwierf; ten tweede, in de Fakulteit der bespiegelende Wijsgeerte en Letteren, aan den Heer G. G. BRILL, Student in de Godgeleerdheid aan de Leidsche Hoogeschool; ten derde, in de Fakulteit der Geneeskunde, aan den Heer H. H. HAGEMAN JZ., Student in de Geneeskunde aan het Amsterdamsche

Athe-

Athenaeum, zijnde eene Verhandeling, van den Heer P. J. C. LUCHTMANS, Student in de Geneeskunde aan de Utrechtsche Hoogeschool, met lof vermeld.

In de Fakulteit der Godgeleerdheid waren geene antwoorden ingekomen, en bij die der Regtsgeleerdheid had geene bekrooning plaats. Tot Secretaris van de Akademische School voor dit Akademiejaar, is benoemd de Hoogleeraar Mr. B. H. LULOFS.

SCHOOL-NIEUWS.

AMSTERDAM.

Den 28sten September. Heden werd alhier, in 't Koor der Nieuwe Kerk, de halfjarige Promotie en Prijsuitdeeling, bij de Latijnsche School gevierd.

Deze plegtigheid werd geopend op de gebruikelijke wijze, door den Rector der Scholen, W. J. ZILLESEN; waarna de drie eerste Jongelingen der eerste klasse, die met *praemia ordinaria* begiftigd, tot de hoogere Scholen bevorderd waren, hunne Oratiën voordroegen, waarvan zij de stoffe zelven gekozen en bewerkt hadden. De eerste: J. C. SPAKLER, *De morte Leonidae et Speijkii patriae utilissima*; de tweede: J. D'ENGELBRONNER, *De A. Cornelio Celso*; de derde: N. KLEES, *De morte Guilielmi primi.* — Daarna werden de onderscheidene Prijzen en Getuigschriften aan de Leerlingen uitgereikt, door Hun Ed. Achtb. Heeren Curatoren. Op de eerste klasse ontvingen de *praemia ordinaria*: J. C. SPAKLER, J. D'ENGELBRONNER en N. KLEES, het *praemium graecum*, J. C. SPAKLER, het *praemium mathematicum*, ontving N. KLEES; wiens geluk gunstiger was, dan dat

van J. C. SPAKLER, welke even groote vorderingen gemaakt hebbende, door het lot afstand van het *praemium* moest doen; echter verkreeg de laatste hiervoor een buitengewoon getuigschrift; het *praemium historicum* behaalde insgelijks J. C. SPAKLER, het *praemium diligentiae*, A. A. HULSHOFF, het *praemium adsiduitatis*, D. F. E. MEIJER. Getuigschriften werden gegeven in het *grieksch* en de *geschiedenis*, aan J. D'ENGELBRONNER; in de *geschiedenis* aan N. KLEES; in de *Geschiedenis* en *mathesis* aan A. A. HULSHOFF; vervolgens nog een buitengewoon getuigschrift in de *mathesis* aan W. POLLEN; op de tweede orde dier klasse verkreeg het *praemium diligentiae*, H. VAN DAALEN, getuigschriften in de *mathesis*, D. VAN LANKEREN en A. J. MEIJER.

Op de tweede klasse, verwierven de *praemia ordinaria* : J. J. VAN DER KLOES, F. VAN TAACK TRAKRANEN en J. WILMS, het *praemium graecum*, J. J. VAN DER KLOES, het *praemium mathematicum*, dezelfde Jongeling, het *praemium historicum*, H. A. G. BRUMUND, en insgelijks het *praemium diligentiae*, het *praemium mathematicum*, in de derde klasse der *mathesis*, P. BEL; nog ontving J. J. VAN DER KLOES een getuigschrift in de *geschiedenis* en *prosodische studien*.

Op de derde klasse werden gegeven de *praemia ordinaria*, aan P. LEENDERTS, J. DORPER en J. P. AMERSFOORDT, het *praemium graecum*, J. DORPER, het *praemium historicum*, aan P. LEENDERTS, het *praemium diligentiae*, aan J. J. DORDES, en het *praemium adsiduitatis*, aan J. J. SOUTER. Getuigschriften ontvingen: P. LEENDERTS en J. DORPER, in de *prosod.*; J. P. AMERSFOORDT, in de *historie*; J. J. DORDES in de *Romeinsche Antiq.* en J. SALOMO, in de *mathesis*, B. DE JONGH en T. C. J. ERVEN DOORENS.

Op de vierde klasse, behaalden de *praemia* or-

dinaria: J. BAKKER en H. J. R. G. THERSING het *praemium graecum*, J. TALL. het *praemium historicum*, C. DE BORDES, het *praemium diligentiae* en het *praemium mathematicum* J. VAN DIJK; J. TALL, ontving een getuigschrift in de *math. hist.* en *profod.* J. BAKKER in het *griek.sch*, H. J. R. G. THERSING, in de *histor.* en *Romeinsche antiq.*

Op de vijfde klasse, ontvingen de *praemia ordinaria:* P. N. VAN KAMPEN, H. G. HEIJDENRIJCK en M. SCHOONVELD, het *praem. graec.* P. N. VAN KAMPEN, het *praem. math.* van de vierde klasse, M. SCHOONVELD, het *praem. dilig.* H. C. VAN DE MEER DE WIJS, het *praem. historic.* en het *praem. adf.* H. M. 'S JACOB. Getuigschriften verkregen P. N. VAN KAMPEN, in de *hist. math.* in *grieksch*, M. SCHOONVELD en in de *hist.* J. C. BIJLEVELT.

Op de zesde klasse, verwierven de *praemia ordinaria*, H. ELIAS, S. VISSERING, J. DE NEUFVILLE, en J. G. VAN DER VOORT het *praem. graec.* het *praem. arithm.* en het *praem. hist.* H ELIAS, het *praem. dilig.* H. OUDENHOFF; getuigschriften werden gegeven aan J. DE NEUFVILLE in het *Grieksch* en *arithm.* S. VISSERING in de *hist.* J. G. VAN DER VOORT in het *grieksch*.

Op de zevende klasse, werd het *praemium ordinarium* verkregen, door A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, het *praem. graec.* insgelijks door denzelfden Jongeling, het *praem. dilig.* door G. BARGER en de *praem. adfid.* door H. A. ZWEERTS en J. H. RUSSCHERLAT. Op de tweede orde dier klasse, behaalde het *praem. dilig.* C. F. OLDENBURG, het *praem. adfid.* E. DOUWES DEKKER en het *praem. dilig.* voor de grieksche studiën, P. G. TE WINKEL, en het *praem. arithm.* van de zevende klasse: Getuigschriften werden geschonken in de *arith.* aan C. F. OLDENBURG, J. H. BETTE en aan H. A. ZWEERS, in het *Grieksch*.

De eersten van elke klasse, die de *praemia ordinaria* ontvangen hadden, deden hier voor hunne *gratiarum actiones*.

Deze plegtigheid, die met Orgel-Muzijk begonnen en gesloten is, werd door een aantal personen van aanzien en geleerdheid, met hunne tegenwoordigheid vereerd, en is alzoo tot algemeen genoegen afgeloopen.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TWELLO vakant. Zie Jan. 1832.

WAGENINGEN vakant. Zie *Sept. 1832.*

ZUTPHEN.

ZELHEM, den 18den Oct. Bij Koninglijk besluit van den 28sten Augustus j.l. No. 92, is onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. HUMMELINCK, salvo honore et stipendio, ingaande met den 1sten Januarij 1833, Emeritus verklaard.

Onze Gemeente daardoor vakant staande te worden, gelieven H. H. Kandidaten, die daarbij belang hebben, hunne brieven voortaan niet aan den Predikant, maar aan den Kerkenraad franco te adresseren. Dus

ZELHEM staat vakant te worden.

DOESBURG, den 25sten Oct. 1832. Daar Ds. VAN HOOGSTRATEN, Pred. te *Hengelo*, voor de op zijn Eerw. gevallene keuze bedankt heeft, en uit dezen hoofde het verzoek om dispensatie bij het

het Ministerieel Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk, is geoordeeld vervallen te zijn; zoo is, door den Kerkeraad dezer Gemeente op den 9den Oct. gemaakt het volgend twaalf- en zestal:

Twaalftal:

DD. ROLDANUS, Th. Doct te *Heilo.* BIERHAUS, te *Hummelo.* L'ALLEMAND, te *Brummen.* PARÉ, Th. Doct. te *Didam.* BÖSKEN, te *Hall.* LOBRIJ, te *Zwammerdam.* COLENBRANDER, te *Herwen, Aart* en *Pannerden.* AITTON, te *Monster.* PIJZEL, te *Elkum.* LAMBRECHTS, te *Angerlo.* BEEKMAN, te *Voorst*, benevens den Kandidaat BOLAND.

Zestal:

DD. ROLDANUS, BIERHAUS, L'ALLEMAND, BÖSKEN, BEEKMAN en LOBRIJ.

De laatste met het lot tegen DD. PARÉ, AITTON en COLENBRANDER.

Uit dit zestal is op heden met eenparigheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer N. J. A. ROLDANUS, Th. Doct en Pred. te *Heilo*.

ZUTPHEN, den 5den Nov. 1832. Ds. VAN DE VELDE, Predikant in den *Briel*, heeft de beroeping naar onze Gemeente aangenomen.

GEESTEREN vakant. Zie Aug. 1832.

B O M M E L.

AALST. Zie Oct. 1832.

WELL EN AMMERZODEN. Zie Aug. 1832.

H A R D E R W IJ K.

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

BARNEVELD. Zie Oct. 1832.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

RIJSWIJK BIJ 's HAGE, den 19den Oct. Onze

Leeraar, Ds. J. A. D. MOLSTER, den 3den Oct. naar de Gemeente van *Franeker* beroepen, berigtte ons heden, dat hij voor deze beroeping had bedankt.

SCHIPLUIDE. Zie September. 1832.

WASSENAAR. Zie Oct. 1832.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN, den 17den Oct. Ds. R. TER HAAR berigtte ons heden, dat hij de beroeping herwaarts, onder inwachting der noodige approbatien, had aangenomen.

BERKEL EN RODENRIJS, den 28sten Oct. Na dat onze Leeraar, Ds. W. TERNOOY APEL, van hier naar *Vlissingen* beroepen, op den 24sten dezer van zijne betrekking op de Klassis en Gemeente, door den Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, Ds. C. A. VAN SCHAGEN, Pred. te *Cappelle op den IJssel*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. A. R. BERGHEGE, Predikant te *Hillegondsberg*, was ontslagen, predikte zijn Eerw. heden afscheid met *Hand.* XX: 32. *En nu Broeders, enz.* Dus is BERKEL EN RODENRIJS vakant.

HOOGVLIET. Zie Oct. 1832.

LEIJDEN.

HILLEGOM, den 12den Sept. Ds. TER HAAR, Predikant te *Eemnes Binnen*, voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent, Ds. PAGENSTECHER VAN GROIN, Pred. te *Lisse*, het volgende twaalftal geformeerd:

DD. C. M. PLEIJTE, Predd. te *Ankeveen*. ROLDANUS, Th. Dr. te *Heilo*. POSTHUMUS MEIJES, te *IJzendoorn*. CALKOEN, te *St. Laurens* en *Brigdamme*. VELDWIJK, te *Odijk*. AKERSLOOT, te *Eemnes Buiten*. VAN DUIJL, te *Nieuwland*. LEM, aan de *Buitensluis*. ZELDERS, te *Uitgeest*. SCHOEMMAKERS,

KERS, te *Nieuwveen*, VAN DER VELDE, te *Oldemarkt*, en RIBBECK, te *Leusden*.

Waaruit, na dat de zes eerste op het zestal, en de drie eerste op het drietal gebragt waren, is beroepen geworden de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. M. PLEUTE, Pred. te *Ankeveen*, welke dit beroep in de vreeze des Heeren, en onder inwachting der nodige approbatien, heeft aangenomen.

NOORDWIJK AAN ZEE, den 15den September 1832. Heden maakte onze Leeraar de Wel Eerw. Heer A. HAVERKAMP, sints den jare 1822. Predikant alhier, ons bekend, dat zijn Eerw. uit hoofde van den toenemenden verzwakkenden staat zijner gezondheid, zich verpligt gevonden had, bij Z. M. zijn emeritaat te verzoeken, daar hij zich buiten staat gevoelde, om alle de deelen van zijn dienst, tot nut en stichting van de Gemeente te vervullen. Ook maakte zijn Eerw. ons bekend, dat hij bij Koninglijk besluit van den 28sten Aug. 1832, zijn emeritaat had verkregen, salvo honore et pleno stipendio, ingaande den eersten Januarij 1833. Zoo dat

NOORDWIJK AAN ZEE, eerlang staat vakant te worden.

Zullende de Kerkeraad, zoo spoedig doenlijk is, handopening verzoeken, ten einde werkzaam te kunnen zijn, om in de vervulling der vakature te voorzien.

LEIJDEN, den 31sten Oct. 1832. Ter vervulling der vakature, welke door het verleende emeritaat aan onzen waardigen oudsten Leeraar, Ds N. PROPER, met den eersten Januarij des volgenden jaars, in onze Gemeente zal ontstaan, is, na verkregene handopening, op den 18den Oct. l. l. door den breeden Kerkeraad, gemaakt het volgende twaalf- en zestal Predikanten:

Twaalf-

Twaalftal:

DD. P. SCHOENMAKERS, Pred. te *Nieuwveen*. G. RUITENSCHILD, Theol. Dr. en Pred. te *Zutphen*. A. L. VAN DER BOON MESCH, Theol. Dr. en Pred. te *Leeuwarden*. A. L. EVERWIJN, Pred. te *Voorthuizen*. J. TENCKINCK, te *Voorschoten*. J. A. D. MOLSTER, te *Rijswijk*. H. T. ROSKES, te *Thamen aan den Amstel*. H. J. SPIJKER, Theol. Dr. en Pred. te *Dordrecht*. D. VAN HEIJST, Theol. Dr. en Pred. te *Gouda*. J. B. H. BRUINIER, te *Leeuwarden*. J. M. BROEKHOFF, te *Medenblik*. en G. WALLER, te *Middelburg*.

Zestal:

DD. VAN HEIJST, SPIJKER, VAN DER BOON MESCH, ROSKES, BROEKHOFF en SCHOENMAKERS.

Uit bovenstaande zestal zijn, in de Vergadering van den 16den Oct. op het drietal geplaatst:

DD. SPIJKER, VAN HEIJST en VAN DER BOON MESCH.

Zijnde terstond daaruit beroepen, de Wel Eerw. zeer gel Heer A. L. VAN DER BOON MESCH, Theol. Doct, en Pred. te *Leeuwarden*, *doch die*, blijkens berigt, heden bij ons ingekomen, *zich* gedrongen heeft gevoeld, om voor *deze* beroeping te bedanken. Dus blijft

LEIJDEN vakant.

LEIJDEN eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

DORDRECHT.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK vakant. Zie Sept. 1832.

SLIEDRECHT Zie Sept 1832.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Oct. 1832.

CILLAARSHOEK. Zie Oct. 1832.

GOUDA.

NOORDELOOS vakant. Zie Aug. 1832.

HAGESTEIN. Zie Oct. 1832.

BRIEL-

BRIELLE.

DEN BOMMEL staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

PIERSHIL. Zie Oct. 1832.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant. Zie Julij 1832.

ANKEVEEN staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

ALKMAAR.

BERGEN. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van onzen Leeraar, J. H. WORST, heeft de Kerkeraad den 13den Augustus l. l., onder bestuur van den Consulent, Ds. C. HUIJSER VAN REENEN, Pred. te *Egmond aan den Hoef*, dit twaalf- en zestal van Predikanten gemaakt:

DD. HUPKENS, Predd. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. TENCKINCK, te *Kwadijk*. AKERSLOOT, te *Eemnes Buitendijks*. HUISER VAN REENEN, te *Egmond aan den Hoef en Binnen*. DE LEU, te *Werkhoven*. KONING, te *Limmen*. VAN GRIETHUIJSEN, te *Kortenhoef*. VISSER, te *Koedijk*. VAN DRIEL, te *Biefelingen*. VAN PLATERINGEN, te *Akersloot*. LEDEBOER, te *Kolhorn*. en GREIDANUS, te *Eiershem* en *Schardam*.

Nadat hiervan de zes eersten op het zestal waren geplaatst, is er den 20sten Augustus een tweetal geformeerd, waarop stonden, Ds. D. HUPKENS en B. S. TENCKINCK, welk tweetal aan den Ambachtsheer *van Bergen*, ter Electie opgezonden zijnde, is daaruit geëligeerd Ds. B. S. TENCKINCK, Pred. te *Kwadijk*. Waarop gemelde Heer den

den 27sten September l. l., door den Kerkeraad beroepen, en deze beroeping, na veertien dagen beraad, door den beroepenen is aangenomen.

HEILO, den 4den November 1832. Onze Leeraar, Ds. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct., berigtte ons heden, dat zijn Eerw. eene beroeping naar de Gemeente van *Doesburg* ontvangen, en dezelve in beraad genomen had.

H O O R N.

SPANBROEK EN OPMEER, den 28sten October. Heden is Ds. H. J. DE HAART, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, in zijne dienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. D. JANZ. FABER, Predikant te *Obdam*, met *Matth.* XXIII: 10*b*. *Want een is uw meester, namelijk Christus.* De inzegening met oplegging der handen geschiedde, behalve door den Heer Bevestiger, door de Heeren: VAN DER LINDEN, V. S., VAN BALEN BLANKEN, MENSONIDES, VETTER, KUITERT, RIJGERSMA, DE HOLLANDER, STEENHAUER en VISSER, Predikanten te *Urzem*, *Wognum*, *Hensbroek*, *Hoogwoud*, *Benningbroek* en *Nibbixwoude*, *Houwaart*, *Zwaag*, *Ooster-* en *Westerblokker* en *Koedijk*. Deze plegtigheid heeft plaats gehad in de Kerk van *Spanbroek*. De Bevestigde maakte eenen aanvang van zijn dienstwerk, in de Kerk van *Opmeer*, des namiddags met *Joh.* IX: 4. *Ik moet werken de werken des genen die mij gezonden heeft, zoo lang het dag is; de nacht komt, waarin niemand werken kan.*

Aan de Heeren GUNNING en DE HAART, zijn akte van Lidmaatschap in de Klassis van *Hoorn* uitgereikt.

E D A M.

EILAND MARKEN. Na het ingekomen berigt, dat de Wel Eerw. Heer C. MOS, laatst Pred. te *Delfzijl*, ter ruste is ingegaan, die vóór meer dan dertig jaren ook bij deze Gemeente, als Evan-

Evangelie-dienaar, getrouw en ijverig werkzaam, en in werkdadige Godsvrucht haar tot voorbeeld was; onderhield onze tegenwoordige Leeraar, Ds. J. G. HARGAR, ons met gepasten ernst daarover, ons bepalende bij de zekerheid van het sterven, en de verschijning met onze Leeraren voor den regterstoel van CHRISTUS; tot aandrang, om op de voortdurende begunstiging met het Evangelie hoogen prijs te stellen, en daarvan tot ons zielenheil, meer en meer, belangstellend gebruik te maken.

KWADIJK, den 14den October 1832. Onze Leeraar, Ds. B. S. TENCKINCK, maakte ons heden bekend, dat zijn Wel Eerw het beroep naar *Bergen*, onder de Klassis van *Alkmaar*, ingevolge de Electie van den Ambachtsheer dier plaats, Jonkheer W. P. BARNAARDT, Kerkelijk op hem uitgebragt, in de vreeze des Heeren had aangenomen. Zoo dat

KWADIJK staat vakant te worden.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

KLEVERSKERKE, den 16den Sept. 1832. Onze Leeraar, Ds. J. DE WAAL, voor de beroeping naar *Cadzand* bedankt hebbende, verbond zich heden aan ons op nieuw, met eene leerrede over *Neh.* II: 20. *God van den Hemel zal het ons doen gelukken, en wij, zijne knechten zullen ons opmaken en bouwen.*

GRIJPSKERKE, den 14den Oct. 1832. Heden werd Ds. D. A. VAN DER MADE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, als Herder en Leeraar dezer Gemeente bevestigd, door Ds. H. J. KROM, Pred. in de *Willemstad*, aan

aan wien onze Consulent Ds. J. W. A. GREVE, Pred. te *Oostkapelle*, deze beurt had afgestaan. De oplegging der handen geschiedde, behalve door beide genoemde Predikanten, ook door DD. J. H. CALKOEN, J. GRIMS en S. F. KRUIT, Predikanten te *St. Laurens*, *Serooskerke* en *Aagtekerke*.

De bevestiger had tot tekst *Filipp.* II: 5—8. Terwijl de bevestigde bij zijne intrede sprak, naar aanleiding van *Luk.* XV: 7.

VLISSINGEN, den 11den Nov. 1832. Heden hadden wij het genoegen, dat de vacature alhier, veroorzaakt door het emeritaat van Ds. J. VAN WARMELO, vervuld werd. Onze beroepen Leeraar, Ds. W. TERNOOIJ APEL, werd bij de voormiddag Godsdienstoefening onder ons bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot Ds. P. J. ZIJNEN, met eene Leerrede over *Col.* I: 28.

Waarna onze nieuwe Leeraar zijne bediening aanvaardde, met eene leerrede over 1 *Joh.* V: 9—11. De hand der broederschap is toegereikt door onzen oudsten Leeraar, Ds. M. J. VAN NIMWEGEN.

MIDDELBURG. Het Klassikaal Bestuur heeft acte van Lidmaatschap in de Classis toegezonden, aan de Heeren D. A. VAN DER MADE en W. TERNOOIJ APEL, bevestigde Predikanten te *Grijpskerke* en te *Vlissingen*.

ZOUTELANDE vakant. Zie Sept 1832.

ZIERIKZEE.

SEROOSKERKE den 7den October. Heden vernamen wij, uit den mond van den wel Eerw. zeer gel. Heer, H. M. C. VAN OOSTERZEE Pred. te *Elkerzee*, die voor onzen Leeraar, welke ongesteld was, een liefdebeurt waarnam, dat voor eenige dagen, in de Gemeente van *Zoutelande*, onder de klassis van *Middelburg*, in hoogen ouderdom overleden was, de wel Eerw. zeer gel. Heer JAC. HOOGKLIMMER VAN HEULEN, geliefd Pred. al-

daar,

daar, doch die voor bijna vijftig jaren onze Gemeente als gewoon Herder en Leeraar gediend had, en in den jare 1788 naar het *Retranchement* (*Cassandria*) vertrokken was. Wij werden opgewekt, om, zoo veel wij den waardigen man nog gekend hadden, zich zijne nuttige lessen en goed voorbeeld te herinneren, zijn geloof na te volgen, en op de uitkomst van zijnen wandel acht te geven, opdat wij in zaliger gewesten eenmaal met Hem onafscheidelijk vereenigd mogen worden. —

SEROOSKERKE, den 28sten Oct. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. P. VAN HALL, ons bekend, dat hij in de afgelopen week eene beroeping ontvangen had naar de Gemeente van *Kadzand*, onder de Classis van *IJzendijke*, welke door hem in beraad genomen is.

HAAMSTEDE, den 4den Nov. Heden werd onze, van *Groot Zundert* en *Rijsbergen*, onder de Classis van *Breda* beroepen, en tot ons overgekomen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. NIEUWHOFF, onder ons bevestigd, door Ds. A. SOETERMEER, Pred. te *Burght*, en Consulent in de vakature, met eene Leerrede over *Hand.* VIII: 30—35. *En Philippus liep toe en hoorde* (*den Kamerling*) *den Profeet Jesaias lezen, en zeide, verstaat gij ook het geen gij leest? En hij zeide: hoe zou ik doch kunnen, zoo mij niet iemand onderrigt? En hij bad Philippus, dat hij zou komen en bij hem zitten. En de plaats der schrift, die hij las was deze: Hij is gelijk een schaap ter slagting geleid, en gelijk een lam stemmeloos is voor dien, die het scheert, alzoo doet hij zijn mond niet op. In zijne vernedering is zijn oordeel weggenomen, en wie zal zijn geslacht verhalen, want zijn leven wordt van de aarde weggenomen. En de Kamerling antwoordde Philippus en zeide: ik* bid

bid u, van wien zegt de Profeet dit, van zich zelven of van iemand anders? En Philippus deed zijnen mond open, en beginnende van dezelfde schrift verkondigde hem Jezus. De bevestigde deed des namiddags zijne intrede, met 2 *Cor.* V: 11. *Wij dan wetende den schrik des Heeren, bewegen, enz.*

THOLEN vakant. Zie Maart 1832.

G O E S.

'S GRAVENPOLDER, den 2den November. Heden is ter vervulling van onze vakature, in eene wettig belegde Kerkelijke Vergadering, eene beroeping uitgebragt op den Wel Eerw. zeer gel. Heer N. BORSBOOM, Pred. te *Axel*, zijnde nevens zijn Wel Eerw. op het drietal geplaatst:

DD. J. P. H. VAN HULSTEIN en W. J. KÜHLER, S. S. Min. Candidati.

IJ Z E N D IJ K E.

RETRANCHEMENT, den 9den September. Heden gaf onze Leeraar, T. R. HUIJSERS, ons in zijne voorafspraak kennis, van het overlijden van den Wel Eerw. Heer J. HOOGKLIMMER VAN HEULEN, in den ouderdom van ruim acht en zeventig jaren: — en daar zijn Eerw. ook ons door leer en wandel gesticht had, zoo werden wij bepaald bij onze verpligting, om zijne nagedachtenis gedurig bij ons te verlevendigen, door beoefening van die pligten, welke het geloof aan den Verlosser kenmerken, en waartoe hij ons het Evangelie gepredikt heeft.

KADZAND, den 16den October. Nadat Ds. J. DE WAAL, Pred. te *Kleverskerke*, voor de beroeping bedankt had, is door den Kerkeraad ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. VAN RHEE, naar *Bekerke*, in tegenwoordigheid van den Consulent T. R. HUIJSERS, Pred. te *Retranchement*, die voor de eer der

der Nominatie bedankt had, het volgende zestal geformeerd:

DD. G. BOELE VAN SCHAGEN, Predd. te *Nieuw-Lekkerland*. G. VAN DEN BERG, te *Oegstgeest*. J. P. VAN HALL, te *Serooskerke*, Klasfis *Zierikzee*. W. VAN RIET, te *St. Kruis*. J. M. HENRIJ, te *Zuidzande*. A. C. VAN ALTENA, te *Hoofdplaat*.

Waaruit vervolgens dit drietal werd gemaakt:

DD. G. BOELE VAN SCHAGEN, J. P. VAN HALL en W. VAN RIET.

En is vervolgens uit dit drietal beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. P. VAN HALL, Pred. te *Serooskerke* Klasfis *Zierikzee*, welke drie weken tijd van beraad verzocht heeft.

U T R E C H T.

A M E R S F O O R T.

AMERSFOORT, den 21sten Oct. 1832. Heden had onze Gemeente het voorregt, dat haar oudste Leeraar, Ds. W. BREIJL, openlijk gedachtenis vierde van zijne vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst in haar midden, en bij die gelegenheid haar opwekte, om zich met hem te vereenigen in dankzegging aan God voor zijne vermenigvuldigde genade, de redenen voor dat verzoek haar openleggende, naar aanleiding van 2 *Cor.* IV: 15. *Want alle deze dingen zijn om uwent wille, op dat de vermenigvuldigde genade, door de dankzegging van velen, overvloedig worde, tot heerlijkheid Gods.* Hartelijk was de deelneming en vereeniging in den wensch, dat God verder onzen Leeraar sterke, en zijn werk en zijne dienst, met die zijner Ambtgenooten, rijkelijk zegene, tot onze opbouwing in kennis, geloof en godzaligheid.

EEMNES BINNENDIJKS, den 21sten Oct. 1832. Heden gaf onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. TER HAAR, ons berigt, dat zijn Eerw. de beroeping naar *Vlaardingen* en *Vlaardinger Ambacht*, onder inwachting der vereischte approbatiën, had aangenomen; Zoodat

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant te worden.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

WARGA, WARNSTIENS EN WARTENA. Op Zondag den 4den November 1832, des voormiddags, is Ds. W. LEMKE, na dat de Koninklijke Approbatie zijner beroeping van *Tjalleberd* herwaarts alrede bekomen was, te *Warga* bevestigd geworden, door zijnen Vader, Ds. H. H. S. À STERINGA LEMKE, Pred. te *Roordahuizum*, bij vrijwillige afstand van den Consulent, Ds. G. T. HARDERS, Pred. te *Wirdum*. De Bevestiger lag ten grondslag zijner Leerrede, 1 *Cor.* III: *9—11. Want wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij. Na de genade Gods, die mij gegeven is, heb ik* enz.

Des namiddags aanvaarde de bevestigde Leeraar zijne dienst alhier, met eene Leerrede over *Philemon vs.* 8 en 9. het eerste gedeelte: *Daarom hoewel ik groote vrijmoedigheid hebbe in Christus, om u te bevelen het gene betamelijk is; zoo bidde ik nogtans liever door de liefde.*

Den 12den dier maand is de bevestigde Predikant, door den Praeses en Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, uit naam van dat Bestuur, tot Lid der Klassis van *Leeuwarden* verklaard.

STIENS. Zie Oct. 1832.

HAR-

HARLINGEN.

RIED EN BOER. Zie Oct. 1832.

PEINS EN ZWEINS staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

FRANEKER. Zie Oct. 1832.

SNEEK.

NIEUWLAND vakant. Zie Oct. 1832.

WOLSUM EN WESTHEM vakant. Zie Oct. 1832.

DOKKUM.

RINSUMAGEEST EN SIJBRANDAHUIS. Onder bestuur van DD. PENNINGA en BEKIUS, Predd. te *Akkerwoude* en *Dantumawoude*, als Consulenten, is alhier, den 9den October l. l., door de Floreenpligtigen van de Hervormde Godsdienst, tot Predikant benoemd, en daarop door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. Heer P. D. KOOPMANS, Pred. te *Drogeham*. Den 3den November ontvingen wij het berigt, dat zijn Eerw. deze beroeping heeft aangenomen. Zoodat

DROGEHAM staat vakant te worden.

BIRDAARD. Ds. J. P. ESSCHER, die in zeven Gemeenten, gedurende 48 jaren en van deze de laatste 19 jaren in deze Gemeente, de Evangeliedienst heeft waargenomen en door Z. M. den Koning gunstig Emeritus verklaard is, werd den 8sten November van zijne betrekking tot deze Gemeente en de Klassis van *Dokkum* ontslagen, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, P. A. C. HUGENHOLTZ, Pred. te *Dokkum*, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. LOS, Pred. te *Wanswerd*, en nam heden van ons pleggig afscheid, met eene Leerrede over 1 *Petr.* V: 10, 11.

Tot Januarij aanstaande zal de predikdienst, ten behoeve van Ds. ESSCHER, door den Ring van *Dokkum* vervuld worden. Intusschen is door zijn Excellentie den Minister alreeds handopening verleend,

leend, tot het beroepen van eenen anderen Leeraar, dus is

BIRDAARD EN JANUM als nu vakant.

HIAURE EN BORNWERD staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

HEERENVEEN.

TJALLEBERD c. a., den 28sten Oct. 1832. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer, W. LEMKE, beroepen naar de Gemeente te *Warga* c. a., nam heden afscheid van ons, met eene leerrede over 1 *Petr.* I: 25. *Maar het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid; en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.* Dus is

TJALLEBERD c. a. vakant.

OOSTERHAULE, den 5den Nov. 1832. Gisteren werden wij door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer T. L. SPANNENBURG, in zijne voorafspraak uit *Ezech.* XXIV: 16. *Menschenkind! ziet ik zal de lust uwer oogen van u wegnemen door eene plage*; bepaald bij het zoo vroegtijdig afsterven van den Jonkheer RUNHART VAN EIJZINGA, in den ouderdom van bijna 19 jaren. Zijn Eerw. wekte ons, en inzonderheid de jongelingschap op, om op een vroegtijdig sterven bedacht te zijn, en voor hetzelve ons te bereiden.

OUDE EN NIJEHORNE, vakant. Zie Oct. 1829.

OUDE EN NIEUWE BERKOOP staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

AVEREEST, den 7den Oct. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer, G. DE KONING, Az. Kandidaat in de H. Dienst, on-

onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer, H. VAN HEIJNINGEN, Pred. te *Meppel*, bij vriendelijken afstand van onzen Consulent, Ds. H. J. WOLTERINK, Pred. te *Nieuw Leusen*.

De Bevestiger predikte over *Luk*. XV: 7. Terwijl onze bevestigde Leeraar, zich aan ons verbond met *Ps*. CXXI: 2*a*.

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door den Wel Eerw. Heer G. J. VAN HELBERGEN, Pred. te *IJhorst* en *Wijk*.

DEVENTER.

TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 14den Oct. 1832. Heden werd de Heer M. A. AMSHOFF, van *Franeker* tot ons overgekomen, in de heilige dienst alhier bevestigd, door onzen Leeraar C. H. VAN HERWERDEN, C. H. Z., welke ons bij die gelegenheid, naar I *Timoth*. I: 12. *de Evangeliebediening* voorstelde, als *de dankbaarheid van haren dienaar waardig*. De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, ons volgens I *Timoth*. I: 1. betoogende, dat de Leeraar van het Evangelie innig moet doordrongen zijn van de waarheid: *Jezus Christus onze hope*, indien hij in zijn werk wel hoopt te slagen.

NOORDLAREN. Onze Predikant A. TEBBENS VAN DER TUUK is den 24sten October, in de tegenwoordigheid van den Gecommitteerden, uit het Klassikaal Bestuur, W. HOLWERDA, Pred. te *Haren*, van zijne betrekking op onze Gemeente, op eene vereerende wijze ontslagen, en heeft den 28sten October zijne afscheidsrede gehouden,

ten einde te vertrekken naar de Gemeente *Middelbert*. Dus is

NOORDLAREN vakant.

MIDDELBERT, den 4den Novemb. Heden morgen werd onze van *Noordlaren* herwaarts beroepen Leeraar, de Heer A. TEBBENS VAN DER TUUK, in zijne dienst alhier bevestigd, door den Consulent, P. BOELES, Pred. te *Noorddijk*, met eene leerrede over 2 *Timoth.* II: 8*a*. De bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, met eene Leerrede over *Psalm* CXXXII: 9.

SEBALDEBUREN. Volgens berigt, in de vorige maand gegeven, is onze Predikant K. D. SCHÖNFELD, den 3den October l. l. gestorven. Slechts 19 maanden mogten wij ons in zijn bezit verblijden, en gedurende dien korten tijd, heeft zijne ongesteldheid meermalen ons genot gestoord. In de laatste maanden misten wij zelfs, door zijne toenemende verzwakking, geheel zijne dienst, terwijl zijne Ringsbroeders met welwillendheid zijn dienstwerk waarnamen. De Consulent dezer Gemeente, J. H. BROESE, Predikant te *Niekerk*, c. a. maakte op heden, den 14den October, een begin met de waarneming der predikdienst, ten behoeve der Weduwe, en bepaalde ons bij *Joh.* XI: 11*b*. ons opwekkende, om dat gezegde, bij een stichtelijk nadenken over den dood van onzen Leeraar en Vriend, ons ten nutte te maken, ten einde ook eens zacht en zalig te mogen ontslapen. Dus is

SEBALDEBUREN vakant.

GROOTEGAST EN DOEZUM Zie Sept. 1832.

W I N S C H O T E N.

BELLINGWOLDE den 4den Nov. Nadat onze jongste Leeraar, Ds. D. S. SIKKEMA, als beroepen te *Nieuwe Pekela*, van zijne betrekkingen op deze Gemeente behoorlijk was losgemaakt, door Ds. W. J. KOPPIUS, Pred. te *Blijham* en Lid van het Klassikaal Bestuur van *Winschoten*, en zulks

in

in tegenwoordigheid van Ds. J. G. BORGESIUS, onzen oudsten Leeraar, heeft zijn Eerw. op heden onder ons zijn afscheid gepredikt, over 1 *Joh.* II: 18*a*. *Kinderkens, het is de laatste ure.* Zoodat te

BELLINGWOLDE, de jongste Leeraarsplaats vakant is. Intusschen is reeds de handopening verzocht, bij het Ministerie voor de zaken der Herv. Kerk.

NIEUWE PEKELA, den 11den Nov. Op heden heeft Ds. D. J. SIKKEMA, na als Predikant alhier bevestigd te zijn, door deszelfs Schoonvader Ds. R. HOUWERZIJL, Pred. te *Oudeschans*, op vriendelijken afstand van den Consulent dezer Gemeente; zijne openlijke intreê-rede gehouden: wordende door den Heer Ds. G. PENON, Pred. te *Westerlee*, onzen Consulent, met broederlijke handtoereiking verwelkomd. De Heer Bevestiger predikte te dier gelegenheid, over 1 *Tim.* IV: 14—16. *Verzuim de gave niet. enz.* en de Bevestigde over *Joh.* VII: 46. *nooit heeft een mensch enz.*

FINSTERWOLD vakant. Zie Maart 1832.

APPINGEDAM.

KREWERT den 14den October. Onze Leeraar, de wel Eerw. Heer G. ROSINGH, van hier beroepen naar *Norden* en *Bargerbuiren* in *Oostvriesland*, is door den gecommitteerden van het klassikaal Bestuur van *Appingadam*, den wel Eerw Heer N. WESTENDORP Pred. te *Losdorp*, in tegenwoordigheid van onzen Consulent, den wel Eerw. Heer G. P. HOUWERZIJL, Pred. te *Jukwerd*, behoorlijk losgemaakt, en heeft heden afscheid van ons genomen, met eene leerrede over 2 *Cor.* I: 12—14. *Want onze roem is deze, namelijk enz.* Dus is

KREWERT vakant.

TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

DELFZIJL vakant. Zie Oct. 1832.

MIDDELSTUM.

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL, den 22sten Oct. 1832. Heden is tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Eerw. Heer Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, J. VAN GENNEP, die deze beroeping heeft aangenomen.

ZANDEWEER. Zie Aug. 1832.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

BREDA, den 6den Nov. 1832. Het Klassikaal Bestuur van *Breda* onderging gisteren een gevoelig verlies, door den dood van deszelfs verdienstelijken Scriba, den Wel Eerw. zeer gel. Heere A. CHRISTIAANSE, Predikant te *Ginneken*. De Praeses van genoemd Bestuur, Ds. W. VAN VOLKOM, Predikant alhier, geeft daarvan door dezen aan al de leden der Klassis en alle belanghebbenden kennis, niet twijfelende, of allen, die, met hem, den overledenen gekend hebben, zullen hulde doen aan zijne nagedachtenis, als die eenes in zijne betrekking steeds werkzamen, hulpvaardigen en in andere opzigten verdienstelijken medebroeders en vriends.

Het Scribaat is nu overgegaan op deszelfs Secundus, Ds. H. WESSELS, Predikant te *ter Heide*, bij *Breda*, aan wien vervolgens alle stukken, op hetzelve betrekking hebbende, moeten worden opgezonden, en wel, wat de reclames van Kinder, School en Akademiegelden aangaat, zoo spoedig mogelijk, op dat de verzameling daarvan geene vertraging moge ondervinden. En dus is

GINNEKEN vakant.

ZUNDERT. Uit eene Nominatie, door den

Ml.

Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren: A. J. VAN DER BURG, Predikant te *Bath*. C. W. VAN DER VEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, en H. C. VAN DOORN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*.

Is de Heer A. J. VAN DER BURG, door Zijne Majesteit benoemd tot Predikant te *Zundert*, die dus aldaar naar Kerk-orde zal worde beroepen.

ZUNDERT EN RIJSBERGEN, den 9den November 1832. Heden is alhier, op vertoonde acte van collatie aan Z. M. den Koning, ten overstaan van Ds. A. N. VAN PELLECOM, Predikant te *Prinsenhage*, en Consulent dezer Gemeente, tot gewonen Herder en Leeraar beroepen, Ds. A. J. VAN DER BURG, Predikant te *Bath*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden.

ZUNDERT EN RIJSBERGEN, den 21sten October 1832. Onze Leeraar, Ds. D. NIEUWHOF, van hier beroepen naar *Haamstede*, onder de Klassis van *Zierikzee*, nam heden van ons affcheid, met eene leerrede over *Philip*. I: 27—30. *Alleenlijk wandelt waardiglijk enz.*

HEUSDEN.

DOEVEREN EN GENDEREN vakant. Zie Oct. 1832.

EINDHOVEN.

SOMEREN vakant. Zie Julij 1832.
VALKENSWAARD vakant. Zie Oct. 1832.

DRENTHE.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

LIM-

LIMBURG, enz.

GENT, den 28sten Oct. Heden hadden wij het genoegen, weder bezit te nemen en gebruik te maken van ons Kerkgebouw, dat sedert Junij l. l. tot den 20sten Aug. meer dan 400 zieken ontving, en waarvan 164 lijders een prooi des grafs werden.

Behoorlijk gereinigd en gezuiverd ontvingen wij de Kerk weder in dien staat, waarin wij dezelve verlaten hadden; en mogt onze Predikant; Ds. A. GOEDKOOP, den laatsten Zondag (den 27sten Mei,) dat wij voor den inval der *Cholera* van ons Kerkgebouw gebruik maakten, den 28sten verjaardag van zijne bediening vieren, opmerkelijk was het, dat hij zijn dienstwerk hervatten mogt, op den 54sten verjaardag zijner geboorte. Wij gedachten met Hem dankende en biddende daaraan, — zoowel als aan de bewaring voor of herstelling van die vreesselijke ziekte, welke ons ten deele was gevallen, in onderscheiding van zoo velen, als ook in dit Kerkgebouw door den dood weg gerukt wierden; en ernstig was ons gebed, dat overal in *Zuid* en *Noord Nederland* die geessel moge wijken, en vooral gezegende vruchten van ootmoed, geloof en godsvrucht voortbrengen; zoowel als dat de Stad onzer woning voor hervatting dezer ziekte bevrijd, en wij bestendig in het bezit onzes Kerkgebouws mogen gesteld blijven.

De beste zegeningen werden afgebeden voor de ons zoo wel gezinde Stedelijke Regering, die ons het beste lokaal op het Stadhuis verschafte, gedurende dat onze Kerk een Hospitaal was, en die getrouw bleef aan hare belofte, dat onze kerk altijd aan de Protestantsche Eeredienst zou toegewijd blijven. Een organist, van *Maria Hoorebeke* opzettelijk overgekomen, bespeelde het

het orgel op dezen voor ons plegtigen rustdag.

Na de Godsdienstoefening in de beide talen en ongeacht de beschroomdheid van eenige weinigen om van zulk een lokaal, dat tot Hospitaal voor de *Cholera* gediend had, gebruik te maken, talrijk bijgewoond, mogt de Predikant de Kerkeraadsleden vertrouwelijk mededeelen, dat de herhaalde pogingen der Stedelijke Regering bij de bewindsmannen te *Brussel*, en zelfs in het hoogste ressort, met dat gevolg zijn bekroond, dat de huur voor de Kerk ad. *f* 200. 's jaars bij Dekreet van Z. M. van den 5den Mei 1819, No. 100, uit de schatkist toegestaan, doch sedert September 1830 niet betaald, voortaan op denzelfden voet zal betaald worden, en dat ook reeds het achterstallig jaar 1831 betaald was.

Offschoon de Predikant ten gelijken tijde, van het besluit der Stedelijke Regering, dat Hem zulks mededeelde, de verzekering ontving, dat weigering geen invloed zou gehad hebben op het gebruik der Protestanten van het Kerkgebouw, zoo is echter thans hun regt op dat Gebouw erkend; en minder afhankelijk van het Personeel, en dus van den goeden of kwaden wil der Stedelijke Regering, die, gelijk wij reeds ondervonden, aan arbitraire schorsing en verandering onderhevig is. Ook dit geeft dus der Gemeente ruime dankstof, en onze Geloofsgenooten elders, zullen zich deswegens met ons verheugen.

Wij betuigen bij deze gelegenheid onzen hartelijken dank aan die edelmoedige Godsdienstvrienden in *'s Hage*, welke, ons door tusschenkomst van den Hoog Eerw. Heer Secretaris der Sijnode, de blijken van hunne edelmoedigheid deden ondervinden. — Gods zegen ruste rijkelijk op hen en de hunnen, zoo wel, als op de Hooge Kerkvergadering, die ons ook dit jaar niet vergat!

GENT,

GENT, den 11den Nov. Daar na eene zoo het schijnt te leur gestelde hope op eene vreedzame ontknooping, er gebeurtenissen konden plaats hebben, die bijzonder den troost van de Godsdienst vorderen, maakte onze Predikant A. GOEDKOOP, zoo in de Hollandsche als ook in de Fransche tale ons opmerkzaam, op de gemoeds gesteldheid van den Profeet *Habakuk* onder rampen, in het 17 vers van zijn derde hoofdstuk geteekend, en in het 18 vers voorgesteld, en toonde de gronden aan die wij hebben, om niet alleen onder de verschrikkelijkste rampen onderworpen te zijn onder Gods bestuur, maar ons in den Heer te verheugen.

In de Gevangenis werd voor de beide sekfen afzonderlijk *Jac.* I: 5. behandeld.

Welligt bewijst gemelde Predikant geen ondienst aan de belanghebbenden, en zullen zijne Medebroeders in de bediening, welke daartoe in de gelegenheid zijn, wel die belanghebbenden willen kennis geven, van het onderstaand berigt; en de behulpzame hand bieden, om het gene noodig is te verrigten, ter bekoming van het Kasgeld, door overledene gevangenen achter gelaten. Zie hier de Lijst:

Woonplaats. . . . Kasgeld.

1830. 4 Julij overleden JACOB DIJKGRAAF, *Oude* of *Nieuwe Hoorn* bij *Brielle f* 18 : 23½

1831. 25 Junij overleden ROBERT VEDDER, *Hoogezand* bij *Groningen* . . . 93 : 02

„ 15 idem overleden H. BEREND VAN DER WIJK, *Leeuwarden* . . . . 17 : 72

„ 30 Julij overleden HENDRIK JANS HUT, alias VAN DER WIJK, *Oudehorne* bij *Heerenveen* . . . . 27 : 03

1832. 18 Jan. overleden LAMMERT BLOM, *de Grave*, heeft een Broeder in *'sHertogenbosch* . . . . 90 : 29½

Woon-

Woonplaats. Kasgeld.

1832. 24 Maart overleden KORNRAAD ARENDSEN, gevonnist te *Arnhem*, zijne woonplaats onbekend . . . . . *f* 12 : 15½
„ 16 Mei overleden HENDRIK L. WESSELING, *Harlingen* . . . . . . - 24 : 64
„ 20 Oct. overleden JAN BLUMING, *Zelhem*, bij *Deutinchem* in *Gelderland* - 57 : 87½
„ 8 Nov. overleden PIETER W. REMEEUS, *Veere* in *Zeeland* . . - 84 : 52½

De regthebbenden hebben slechts eene procuratie over te zenden, aan het adres van den Predikant GOEDKOOP, in te sluiten in een couvert franco, aan den Postmeester te *Aken*, om in het genot te geraken van het geen anders aan de Belgische schatkist zou vervallen.

Men verzuime niet, goed het adres op te geven, waaraan het geld moet geadresseerd worden.

MARIA HOOREBEKE, den 31sten October en den 1sten November. Offschoon niet zoo opzettelijk als ten vorigen jare, gedacht onze Vriend Ds. A. GOEDKOOP, echter in de voorbereidings Predikatie, op den driehonderd en vijftienden verjaardag der gezegende Kerkhervorming, die weldaad, predikende over *Hand.* II: 46 *En zij waren volhardende in de breking des broods.*

Den volgenden dag, vierden wij in alle stilte het H. Avondmaal des Heeren, en 's namiddags was ook de Dankzeggings Predikatie door niets verhinderd

Het was heden twee jaren, dat zijn Eerw. het eerst weder in ons midden kwam; en hoe dikwijls mogten wij die H. plegtigheid onder ons bediend zien, en nog zoo vele overige Godsdienstige voorregten voor ons, en onze jeugd, ook door den ijver van onzen waardigen School Onderwijzer LAMERS genieten. waarvan wij vreesden verstoken te zullen zijn.

MAAS.

MAASTRICHT.

GULPEN, c. a. vakant.
SITTARD vakant. Zie Julij 1832.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.
DELFT vakant Zie Aug. 1832

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP

HAARLEM
WADDINGSVEEN
MOORDRECHT en
FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER } vakant.

's GRAVENHAGE vakant. Zie Oct. 1832.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 19den Oct. 1832. Door de Sijnodale Commissie der Evangelisch Luthersche Kerk, zijn tot de predikdienst geadmitteerd: D. J. BERNTROP, J. R. EILERS KOCH, J. C. LOCH, J. C MANSSEN, H. C. MILLIES, C. DIEDERICH VINHOFF.

PURMERENDE, den 21sten Oct. 1832. De Wel Eerw. zeer gel. Heer R. T. LUBLINK WEDDIK, Predikant bij de Evangelisch Luthersche Gemeente alhier, beroepen zijnde naar *Rotterdam*, en dat beroep aangenomen hebbende, heeft, na daarop de Koninklijke goedkeuring te hebben bekomen, heden van de Gemeente een hartelijk en treffend afscheid genomen, predikende bij die gelegenheid, over *Eph* VI. 22. Dus is

PURMERENDE vakant.

HER:

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE GEMEENTE.

ZWOLLE, den 10den Nov. 1832. Sedert onheuchelijke jaren was men alhier bij de Luthersche Gemeente gewoon, Hoogduitsche Gezangen bij de openbare Godsdienstoefeningen te zingen; voor lang is men er reeds op bedacht geweest, om dezelve door Nederduitsche te doen vervangen, en is er dan eindelijk toe besloten, om het Psalm- en Gezangboek, gedurende eenige jaren, bij schier alle Luthersche Gemeenten in ons Vaderland gebruikt wordende, en bij eenigen derzelve nog in gebruik, ook bij deze Gemeente intevoeren, en wij mogten ons verheugen, dat op Zondag den 21sten October l. l., aan dit besluit dadelijk werd voldaan, en uit het genoemde Psalm- en Gezangboek voor de eerstemaal bij de openbare Godsdienstoefening gezongen werd, bij welke gelegenheid onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. M. WOLFF, een doelmatig woord sprak, naar aanleiding van *Psalm* C: 2, stellende daaruit 1.) voor de vreugde, die uit de dienst van God voortvloeit, en 2.) aantoonende, dat die vreugde onder anderen ook uitgedrukt en opgewekt wordt, door het Godverheerlijkend Gezang, — besluitende zijn Wel Eerw. met den hartgrondigen wensch, dat van dit nu ingevoerde Nederduitsche Psalm- en Gezangboek, vooral bij de openbare Godsdienstoefeningen door de Gemeente een allezins behoorlijk en heilzaam gebruik gemaakt, en ook hierin de Apostolische les moge in het oog gehouden worden: „*Alles, wat gij doet, met woorden of met werken, doet dat alles in den naam van onzen Heer Jezus Christus.*"

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK,

OOST-VRIESLAND.

JEMGUM, den 5den Aug. Heden is de tot ons van *Uplewerd* overgekomene Wel Eerw. Heer J. C. BILKER, in de eerste Leeraarsplaats alhier plegtig bevestigd. De Hoog Eerw. Heer Super-Intendens en Pred. te *Hatsum*, D. NICOLAI, predikte daartoe *Esra* V: 11. *Wij zijn knechten van den God des hemels en der aarde, en bouwen het huis dat vele jaren voor dezen gebouwd is.* De Bevestigde aanvaardde zijne dienst onder ons met 1 *Cor.* III: 7. *Het is God, die den wasdom geeft.* Eene zeer groote menigte, ook uit de omliggende Gemeenten van *Reiderland*, met de meeste hunner Leeraren, heeft deze plegtigheid, met veel genoegen en stichting bijgewoond.

NUTTERMOER. Onze Leeraar H. J. STROMAN, tot onze blijdschap, voor de beroeping in de *Landschaps-Polder* bedankt hebbende, heeft zich op nieuw aan ons verbonden, met eene Leerrede over *Ps.* XXXIII: 22*a.* *Uwe goedertierenheid, Heere! zij over ons.*

EMDEN, den 9den Oct. In eene buitengewone zitting van den Oostvrieschen Coetus, is op heden geëxamineerd de Heer Student in de H. Godgeleerdheid, en Doctor in de Wijsbegeerte aan de Hooge Schoole te *Halle*, G. LANGE, *Emdanus*; en met blijdschap onder het getal der Oostvriesche Kandidaten aangenomen.

Daartoe hebben zich tegen de eerste zitting in het volgend jaar ook aangegeven de Heeren Studenten aan de Hooge School te *Groningen*, ... SANDERS en ... HUIZINGA, beide Oostvriezen.

OLDERSUM, den 28sten Oct. De Wel Eerw. Heer ... SIKKES, de Predikdienst alhier *ad interim* waarnemende, heeft de beroeping naar de

Ge-

Gemeente te *Upleward*, na een beraad van 14 dagen, van de hand gewezen, en zich weder op nieuw verbonden, met het houden eener Leerrede over den CXXXIII *Psalm*.

LANDSCHAPS POLDER. Uit de te voren gemelde nominatie, is alhier beroepen de Wel Eerw. Heer H. J. STROMAN, die echter, na beraad van 14 dagen daarvoor bedankt heeft. Hier op is die nominatie aangevuld met den Wel Eerw. J. WIJCHGRAM, Predikant te *Neermoer*, en daartoe gepredikt hebbende, is beroepen de Wel Eerw. Heer F. H. HESSE, Pred. te *Midlum*, in *Reiderland*, die echter ook bedankt heeft. Dus blijft LANDSCHAPS POLDER vakant.

NORDEN EN BARGERBUHR, den 4den Nov. Na dat de Wel Eerw. Heer G. RÖSING, uit de Gemeente van *Krewert*, onder de Classis van *Appingadam*, tot ons overgekomen, naar de gewoonte in deze Heerlijkheid standgrijpende, plegtig was ingezegend; heeft zijn Wel Eerw. terstond zijne bediening onder ons aanvaard, met eene Leerrede over *Rom*. I: 11 en 12.

UPLEWARD, den 14den Nov. Na dat de Wel Eerw. Heer ... SIKKES, de Predikdienst *ad interim* waarnemende te *Olderfum*, na eenigen tijd van beraad, voor de beroeping in deze Gemeente bedankt heeft, is de bestaande nominatie met den Kandidaat PENNING aangevuld, en na dat deze op dezelve gepredikt heeft, is daaruit heden beroepen, de Wel Eerw. Heer H. THOLENS, de Predikdienst *ad interim* waarnemende, in de Gemeente van *Kanhuizen*.

JARSUM vakant. Zie April 1831.
EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.
WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.
OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831.
KANHUIZEN vakant. Zie Nov. 1831.
GROOTEGAST. Zie Sept. 1832.

KREITS SIJNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.

SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1832.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

ROTTERDAM, den 18den October 1832. Heden avond heeft alhier de Algemeene Vergadering van de Rotterdamsche Afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, in de Groote Kerk der Nederduitsche Hervormde Gemeente plaats gehad. Na dat uit het voorgelezen verslag, de gelukkige voortgang der werkzaamheden van de Rotterdamsche Afdeeling, en van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, in weerwil der ongunstige tijdsomstandigheden gebleken was, hield de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. MOUNIER, Predikant bij de Walsche Gemeente alhier, en Medebestuurder van onze Afdeeling, eene zeer gepaste opwekkende Redevoering. Naar aanleiding van 1 *Cor.* III: 9*a*. stelde de Redenaar de Bijbelverspreiding voor, als: *eene medewerking van de menschen met God, ter bevordering van het eeuwig heil des menschdoms, die, zonder ijdele zelfsverheffing te begunstigen, in het Godvruchtig hart eene stille zelfsvoldoening moet opwekken, die dankbaar in God eindigt*; spoorde elk aan, om zich dit voorregt waardig te maken, door werkzame deelneming aan het doel des Bijbelgenootschaps, gepaard met hoogschatting, en vlijtig gebruik van het Bijbelgeschenk, en eindigde met dankzegging en gebed tot God.

Deze plegtigheid, met toepasselijke gezangen afgewisseld, is tot algemeene stichting afgeloopen; terwijl de talrijkheid der Vergadering, en eene niet geringe inzameling van liefdegiften op nieuw een

een aangenaam bewijs van de voortdurende belangstelling van vele weldenkenden alhier opleverde.

ZAANDAM, den 11den Oct. Heden avond werd in deze Stad, na voorafgegane tijdige invitatie der respective leden en begunstigers en opwekking aan alle Bijbelvrienden tot de bijwoning, de gewone jaarlijksche godsdienstige vergadering dezer afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, gehouden.

De Eerw. grijsaard, T. J. DE HOOP, Pred. bij de Doopsgezinde, nog eenmaal verlangende als zoodanig op te treden, hield, op verzoek van de Directie, eene Godsdienstige redevoering, waarin hij bijzonder de aandacht, naar aanleiding van *Philip.* III: 8. bepaalde bij den gezegenden inhoud van de leer des Evangeliums, en voorts het noodig verslag voorlas. Deze stichtelijke rede, voorafgegaan, afgewisseld en besloten met het zingen van Evangelische Gezangen, werd met belangstelling aangehoord en zal, hopen wij, mede werken, tot vermeerdering van den ijver en de belangstelling in de heilige zaak des Genootschaps.

BERIGTEN.

VERVOLG

DER OPGAVE VAN DE COLLECTE VOOR NOODLIJDENDE KERKEN EN PERSONEN, GEDAAN IN DEN JARE 1831. (*)

(Zie *Boekzaal* voor October 1832. bladz. 578.)

PROVINCIE UTRECHT.

Klassis van *Utrecht*.

Utrecht, . .	*f* 656 : —
Maarsen, . .	„ 22 : 07
Vleuten, . .	„ 4 : —
de Meeren, . .	„ 6 : —
IJsselstein, . .	„ 29 : —
Jutphaas, . .	„ 7 : 90
Vreeswijk of de *Vaart*,	„ 7 : 12½
Lopiker Kapel, .	„ 2 : 01
Jaarsveld, . .	„ 3 : —
Lopik, . .	„ 12 : 15
Noord en *Zuid Polsbroek*,	„ 6 : —
Benschop, . .	„ 14 : —
Montfoord, . .	„ 8 : 75
Linschoten, . .	„ 5 : 25
Harmelen, . .	„ 15 : —
Mijdrecht, . .	„ 12 : 10
Waverveen, . .	„ 1 : 20
Wilnis, . .	„ 8 : 70
Vinkeveen. . .	„ 5 : —
Abcoude, . .	„ 13 : —
Baambrugge, . .	„ 5 : —
Ter Aa, . .	„ 4 : —
Breukelen, . .	„ 11 : 03
Cockengen en de *Haar*,	„ 6 : 40
Kamerijk, . .	„ 3 : 05
Zegveld, . .	„ 10 : 50
Somma	*f* 879 : 23½

Klas-

(*) Bij de laatste opgave van de Collecte voor noodlijdende Kerken en Personen, voorkomende in de Boekzaal van October bl. 570. en volgg. staat *gedaan in den jare* 1832, waarvoor men lezen moet *gedaan in den jare* 1831.

Klasſis van *Amersfoort.*

Amersfoort,	*f*	62 : 95½
Bunſchoten,	.	3 : —
Leusden,	.	6 : 90½
Woudenberg,	.	10 : 30
Zeist,	.	34 : 75
Zoest,	.	6 : 85¼
de Vuurſche,	.	4 : 65
Baarn en *Eembrug*,	.	5 : 80
Eemnes Binnendijks,	.	12 : —
Eemnes Buitendijks,	.	5 : 20
Tienhoven,	.	7 : —
Westbroek,	.	5 : 50
Maartensdijk,	.	9 : 04
de Bilt,	.	13 : 22
Blaauw Kapel,	.	1 : 10
Zuilen,	.	6 : 50
Nieuw Loosdrecht,	.	8 : 10
Oud Loosdrecht,	.	10 : —
Loenen,	.	20 : —
Vreeland,	.	21 : —
Nichtevecht,	.	22 : 34
Coelhorst,	.	3 : 70
Somma	*f*	279 : 91¼

Klasſis van *Wijk.*

Wijk,	*f*	11 : 55
Kothen,	.	1 : 50
Neerlangbroek,	.	5 : —
Werkhoven,	.	3 : 26½
Schalkwijk en *'t Goij*,	.	1 : 75
per Transport	*f*	23 : 06½

	per Transport	f 23 : 06½
't Waal en *Honswijk*,	.	4 : 42½
Houten, . .	.	6 : 31
Bunnik, . .	.	18 : —
Odijk, . .	.	1 : —
Rhenen, . .	.	25 : 86
Fenendaal, . .	.	5 : 51
Renswoude, . .	.	5 : 76
Elst bij Amerongen, .	.	3 : 70
Amerongen, . .	.	12 : 75
Leersum, . .	.	5 : 65
Overlangbroek, .	.	2 : 50½
Doorn, . .	.	8 : 55
Driebergen, . .	.	15 : 41
	Somma	f 138 : 49½

PROVINCIE VRIESLAND.

Klassis van *Leeuwarden*.

Leeuwarden, . .		f 192 : 54½
Huisum, . .	.	10 : —
Hempens, . .	.	2 : 70
Goutum en *Zwichum*, .	.	4 : 85
Deinum, . .	.	3 : —
Marsum, . .	.	8 : 05
Engelum, . .	.	2 : —
Lekkum en *Miedum*, .	.	2 : 60
Stiens, . .	.	7 : 37½
Britsum, . .	.	1 : 86
Cornjum, . .	.	9 : 40½
Jelsum, . .	.	2 : 46
Beetgum, . .	.	5 : 62½
Menaldum, . .	.	16 : —
Berlicum, . .	.	5 : 90
	Transportere	f 234 : 37

Wier

	per Transport	f 234 : 37
Wier,		2 : —
Vrouwen Parochie,		3 : 80
Anna Parochie,		6 : —
Finkum en *Hijum*,		3 : 76
Hallum,		7 : 85
Marsum en *Nijkerk*,		4 : 25
Bergum,		5 : 06
Rijperkerk, c. a.		10 : 65
Oenkerk, c. a.		2 : 30
Oudkerk en *Roodkerk*,		3 : 75½
Zuidwoude,		2 : 84
Garijp, c. a.		6 : —
Zuid- en *Noord Drachten*,		15 : —
Rottevalle,		3 : —
Boornbergum, c. a.		1 : 80
Oudega, c. a.		5 : —
Wirdum,		3 : 65
Warrega,		6 : —
IJdaard,		3 : —
Grouw,		5 : 07
Roordahuizen,		2 : 70
Mantgum,		3 : 05
Jorwerd,		5 : 90
Wirdum,		4 : 38
Beers,		4 : —
Hijlaard, c. a.		2 : 40
Boxum en *Blessum*,		5 : 54
	Somma	f 403 : 12½

Klassis van *Harlingen*.

Harlingen,	f	46 : 35
Kimswerd,		2 : —
Midlum,		1 : 90
Wijnaldum,		2 : —
Pietersbierum,		3 : 15
Transportere	f	54 : 40

per Transport	*f* 54 : 40
Sexbierum, . . .	5 : —
Oosterbierum, . . .	2 : —
Minnertsga, . . .	2 : 50
Jacobi Parochie, . .	5 : 87
Franeker, . . .	18 : 12½
Achlum en *Hitzum*, . .	3 : —
Donjum, . . .	5 : —
Dronrijp, . . .	13 : 50
Schalsum, . . .	3 : —
Welsrijp, c. a. . .	5 : 55
Tzum, . . .	4 : 25
Bolsward, . . .	30 : 65
Burgwerd, c. a. . .	15 : 35
Wommels en *Hijdaard*, . .	10 : 95
Oosterend, . . .	7 : 20
IJtens, . . .	3 : 40
Oosterlittens, . . .	3 : 80
Winsum, . . .	4 : 50
Edens en *Spannum*, . .	2 : —
Kubaard, c. a. . .	2 : 40
Lollum, . . .	2 : —
Makkum, . . .	8 : 41
Idsegahuizen, c. a. . .	1 : —
Gaast en *Ferwonde*, . .	3 : —
Exmora, c. a. . .	1 : 25
Schraard, . . .	1 : 25
Wons en *Angwier*, . .	6 : —
Witmarsum, . . .	5 : 22½
Pingjum en *Zurich*, . .	3 : —
Arum. . . .	9 : —
Somma	*f* 241 : 59

De Binnen- en Buitenleden der Klassis van *Groningen*, die hunne Quota dit jaar nog niet betaald hebben, worden bij deze verzocht dezelve voor den laatsten December, vrachtvrij te zenden aan

Groningen, den 14 November 1832.

J. MARTINET KUIPERS.
Quaestor Vid.

COR-

CORRESPONDENTIE.

Van het ingezondene uit N...., zal het eerſte geplaatst worden. Het tweede is te algemeen bekend, en het derde voor *dit* tijdſchrift minder geſchikt, om te worden opgenomen.

Het zal van den loop der tijdsomſtandigheden afhangen, of het Dichtſtukje *Bemoediging aan de Noord Nederlanders*, al of niet geheel of gedeeltelijk zal worden geplaatst. *De Redactie.*

LETTER-NIEUWS.

Uren van Godsdienst, ter gelegenheid van de Cholera *te* Zwolle, *met bijvoegselen, door* G. H. VAN SENDEN.

Onder deze tijtel zal den met roem bekende Schrijver een belangrijk werkje uitgeven; het geen velen, buiten twijfel hoogst welkom zal zijn. Het zal uit één Boekdeel van 10 vellen beſtaan, en bij inteekening voor *f* 1 : 50. in het begin van 1833 afgeleverd worden. De inteekening ſtaat tot den 20 December aanſtaande, bij de voornaamſte Boekhandelaars van ons Koningrijk open. De namen der geachte Inteekenaars zullen voor het werk gedrukt worden.

J. Oomkens, te *Groningen*, door aankoop Eigenaar geworden zijnde van het Werk van den beroemden Amſterdamſchen Predikant H. VAN HERWERDEN, over het Evangelie van *Joannes*, in zes deelen, groot 8vo., neemt de vrijheid, het Bijbelminnend Publiek eens weder op hetzelve opmerkzaam te maken. Hij twijfelt toch niet, of velen zullen, hetzelve eenigzins kennende, gaarne eene gelegenheid te baat nemen, om zich voor een' geringen prijs een Werk aan te ſchaffen, aan hetwelk bevoegde beoordeelaars nimmer den lof van duidelijkheid en eenvoudigheid, met diepe geleerdheid en grondigheid gepaard, hebben onthouden; vooral, daar dit Geſchrift voor een zeer groot Publiek aanbevelingswaardig is, omdat de ongeleerde Bijbellezer er eene grondige en duidelijke verklaring in vindt, van een der belangrijkſte en moeijelijkſte gedeelten der Heilige Schrift, zonder door aanhalingen in vreemde talen vermoeid te worden; terwijl de geleerde Schriftonderzoeker de vrucht van het naauwkeurig eigen nadenken des Schrijvers en deszelfs veelvuldig raadplegen met de beste verklaarders bij ie-

iedere schrede daarin aantreft. Ten einde nu tot het aanschaffen van dit hoogst belangrijk Werk, velen in staat te stellen, heeft hij den prijs, die bij de uitgave *f* 18 : — bedroeg, voor de nog overgeblevene exemplaren op de helft verminderd en dus op slechts *f* 9 : — bepaald. Mede te bekomen bij W. Brave, Junior te *Amsterdam.*

Evangelische Gezangen, bij de Hervormden in gebruik voor het Orgel of Piano Forte.

Op herhaalde aanzoeken, heeft de ondergeteekende het plan, in groot liggend lang kwarto formaat, bij inteekening uit te geven, tegen den zeer geringen prijs van vier gulden het Exemplaar, de Evangelische Gezangen, bij de Hervormde Gemeenten in de Nederlanden in gebruik; door hem voor het Orgel of de Piano Forte ingerigt, met een zangbare en becijferde Bas, benevens al de daartoe benodigde Interludiums of tusschenspeelen voorzien. — Het nut en gemak hier van aan te toonen, zoude geheel overbodig te zijn. — Die genen welken zich dit werk begeeren aan te schaffen, gelieven hunne opgaven te doen met franco brieven, voor den 15den December dezes jaars, aan

S. A. HEMPENIUS,
Organist, te *Zwolle.*

De Erve J. Thierrij en C. Mensing en *Zoon*, *Boekverkoopers in 's Gravenhage*, *geven uit* en hebben alom verzonden:

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap, tot verdediging van de Christelijke Godsdienst, tegen derzelver hedendaagsche bestrijders, voor het jaar 1831. behelzende: de Verhandelingen van J. C. RIEHM, Theol. Doct. en Predikant te *Amsterdam*, en P. VAN DER WILLIGEN, Predikant te *Tiel*, over het hooggaande Lijden van *Jezus in Gethsemané*, in gr. 8vo. à *f* 3 : 25.

Ook zijn elk der Verhandelingen onder een aparten titel afzonderlijk te bekomen. De Verhandeling van Ds. J. C. RIEHM, à *f* 1 : 75. en de Verhandeling van Ds. P. VAN DER WILLIGEN, à *f* 1 : 50. Mitsgaders zijn nog bij dezelve te bekomen, zeer weinige compleete exemplaren van de Verhandelingen van bovengemeld Genootschap, van de jaren 1787—1810. met het Register, tot den eersten Maart 1833. voor *f* 30 : — alsmede de nieuwe Verhandelingen van de jaren 1811—1822. à *f* 20 : —

Bij

Bij de Boekhandelaars ten Brink en de Vries, zijn de volgende Geschenken voor de jeugd te bekomen.

I HENDRIK en MARIA, of de ouderlooze kinderen; eene treffende en leerzame geschiedenis voor de jeugd, door AMALIA SCHOPPE, geb. WEISE met platen *f* 1 : 25.

II. C. SCHMID, LODEWIJK, de jonge Kluizenaar, 90 c.

III. ——— het Huzarenkind of God helpt altijd de zijnen, met platen, 90 Cents.

IV. ——— de Paascheijeren, een verhaal voor kinderen, tweede druk, op best papier en versierd met platen, 60 Cents.

V. ——— de Kersavond, met platen, 90 Cents.

VI. ——— het verloren Kind en de kapel in het bosch, twee belangrijke verhalen, met platen, 60 Cents.

VII. ——— de Glimworm, de Kanarievogel, het Duifje en het Lammetje, vier belangrijke verhalen, met platen, *f* 1 : 50.

VIII. FERDINAND DULDER, een geschenk voor kinderen die God vereeren en hunne ouders gehoorzaam zijn, met platen, tweede druk, 90 Cents.

IX. MISS. SANDHAM, de tweeling Zusters, of de voordeelen van de godsdienst, tweede druk, met platen, *f* 2 : 20.

X *Kinderspiegel* in leerzame verhalen, met platen, 80 Cents

Verder zijn nog bij hun een aantal werkjes te bekomen, waarvan een lijstje gratis wordt afgegeven.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, wordt heden uitgegeven en is mede te bekomen bij W. Brave, Junior, te *Amsterdam* en alom:

Eene nieuwe uitgave van W. GOEDE, *nieuwe Catechismus der Natuurlijke Geschiedenis, in den smaak van* MARTINET, *Catechismus der Natuur*, met 32 platen, waarop 270 naar de natuur gekleurde Voorwerpen zijn afgebeeld, in vier gr. 8vo. kartonnen banden, à *f* 7 : —

De beschrijving van alle deze Voorwerpen is zeer duidelijk en belangrijk, en in eenen uitmuntenden toon, voor kinderen van 10 tot 16 jaren gesteld; zij strekken tot ontwikkeling van het verstand, tot veredeling van het hart, en zijn zeer geschikt, om de jeugd op te leiden tot eerbied en liefde voor den Schepper: met regt mag men Ouders en Onderwijzers, die gaarne eene goede opvoeding willen bevordelijk zijn, op dit werk opmerkzaam maken.

Bij

Bij den Boekhandelaar en Boekdrukker J. C. van Kesteren, op het Rokin No. 157. te *Amsterdam*, is heden van de Pers gekomen en alom verzonden:

I. Nieuwe Keur van Nuttige en Aangename Mengelingen, voor 1832, één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet. *f* 3 : 60.

II. SANTO DOMINGO, Londen en deszelfs Bewoners, of Engelsche Zeden en Gewoonten, één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, *f* 2 : 75.

III. P. MEESTERS, Oom Piet, voorstellende het Karakter van een' Hollander, die uit de geringe klasse optreedt, één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, *f* 2 : 75.

IV. Schakeringen uit het gebied der Geschiedenis en der Verdichting, benevens Avonturen te Land en ter Zee, één deel kompleet, met gegraveerden titel, *f* 3 : —

V. P. G. WITSEN GEYSBEEK, Geruststelling voor Minkundigen, zakelijk zamengetrokken uit het Onderzoek over de Kometen van BALTHASAR BEKKER, Predikant te *Amsterdam*, en uitgegeven, bij gelegenheid der verschijning van twee kometen in 1832 en 1834, één deel kompleet, met gegraveerden titel en vignet, *f* 1 : —

VI. H. ZSCHOKKE, het Yzeren Masker, Treurspel in vijf bedrijven, *f* — 80.

Tevens wordt aan H. H. Inteekenaren afgeleverd:

A. FOKKE SZ., (Verzameling der Werken van), 8e deel, met gekleurde platen, inhoudende de 3 en 4. Afdeeling van Iets over Alles.

Bij de Gebroeders Diederichs te *Amsterdam*, zijn heden van de Pers gekomen en alom verzonden, de navolgende Werken:

I. Almanak voor Blijgeestigen, achtste jaargang 1833, met drie Platen, Portret en Muzijkstukje, prijs 60 cents.

II. VAN SPEIJK's Dood en Nagedachtenis, gehuldigd door Neêrlands Hoofdstad, op den 4den en 5den Mei 1832. (vervolg en besluit tot J. KONING's, leven van J. C. J. VAN SPEIJK,) door W. J. OLIVIER, met eene afbeelding van het Monument, in de Nieuwe Kerk, prijs *f* 1 : 25.

III. Bouwstoffen voor het contagieuse der *Aziatische Cholera*, uit verschillende Schrijvers bijeenverzameld, met eenen brief aan Dr. C. G. ONTYD, door F. VAN DEN BERGEN CZ., Med. Doct. en Hoogleeraar te *Amsterdam*, *f* 1 : 25.

IV. PROTEUS, Tijdschrift voor de Hollandsche Heeren-klee-

kleeding en ter bevordering van Nationale Nijverheid, No. 5.

V. Euphrosijne, Tijdschrift voor Hollandsche (Dames) Kleeding, No. 11 en 12.

Bij den Boekhandelaar A. Kloots, te *'s Gravenhage*, wordt uitgegeven, en is alom verkrijgbaar:

I. *Morgen Wandelingen*, door en in den omtrek van *'s Gravenhage*, of schoonheden en merkwaardige bijzonderheden, betrekkelijk deze residentie. Eene bijdrage tot de nationale Lektuur. Met Titelvignet. De prijs is *f* 4 : 50.

II. Ds. T. VAN SPALL. Een Huisselijk Tafereel uit *Noord-Holland*, of trekken van het karakter, de zeden en gewoonten der *Noord-Hollanders*; met Titelvignet, De prijs is *f* 2 : 40.

III. — — — ——, *De onechte Dochter.* Eene proeve van Gods Voorzienigheid, met Titelvignet. De prijs is *f* 2 : 40.

IV. J. B. SCHUT, Karaku, of de Kamschatdaal in *Parijs*, met eene Plaat. De prijs is *f* 1 : 40.

V. CH. SMIJTH, *Inflexions Anglaises: pour servir à l'introduction directe à l'étude des Auteurs*, 2e *Edition*. De prijs is 30 Cents.

VI. *Oostersche Onderwijzingen*, of leeringen van levenswijsheid. Een geschenk voor vrienden van beschaafdheid en wereldkennis. Met Titelvignet. De prijs is *f* 1 : 80.

VII. WILLEM BAARLAND, voor Jongelingen in het schoonste doch tevens gevaarlijkste tijdperk huns levens. — Nieuwe uitgave; met Titelvignet. De prijs is *f* 1 : 80.

VIII. Generaal Graaf HOHEIM en zijne Kinderen, 2 deelen, in gr. Octavo. De prijs is *f* 4 : 80.

Hetzelfde werk in éénen band, middel octavo formaat, (zeer geschikt tot boekgeschenken. De prijs is *f* 3 : 60.

IX. *De Paedagoog*, en de Opvoeder der Jeugd, eene voortzetting van den Paedagoog. — Magazijn van opvoeding en onderwijs - — NB. De Jaargangen van 1828, 1829, 1830 en 1831 worden thans afgeleverd in vier kartonnen banden, iedere Jaargang, a *f* 1 : 80.

Tot Sint Nicolaas Geschenk, is bij de Erve Wijsmuller, Boek- en Papierverkooper, in de Huidestraat, te *Amsterdam*, uitgegeven en alom verzonden:

Nieuw Nederlandsch A B Boek, twee vernieuwde en verbeterden uitgaaf, met gekleurde en zwarte plaatjes, door Mejufvrouw PETRONELLA MOENS. I N-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD;

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

Voor DECEMBER 1832.

Te AMSTERDAM, bij

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON

op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXXXII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

BIJBELOEFENING over de Brieven van PAULUS *aan de* Thesſalonicenſen. *Door* H. VAN HEIJNINGEN, *Predikant te* Meppel. *Te* Rotterdam, *bij* de Wed. J. Allart, 1831. 278 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 50.

Te *Korinthe*, werwaarts hij van *Athene* vertrokken was, (*Hand.* XVIII: 6.) ontving PAULUS van zijne, te *Thesſalonicà* geſtichte Gemeente, door SILAS en TIMOTHEUS zeer aangename berigten. „ Deswegens (ſchrijft VAN HEIJNINGEN te regt,) kon hij niet nalaten dier Gemeente zijne blijdſchap en zijne dankbaarheid daarover te betuigen, tot ſtandvastigheid in het door hen aangenomen geloof hen op te wekken, hen te vertroosten van wege de verdrukkingen, aan welke zij om des geloofs wille waren blootgeſteld, hen te vermanen tot heiligmaking, de vrucht des geloofs, het eenige kenmerk van deszelfs echtheid, en het krachtigſte middel om deszelfs ſtandvastigheid te ſchoren, en hen te regt te wijzen omtrent de toekomst des Heeren, van welke hier en daar in de Gemeente verkeerde denkbeelden gekoesterd werden. Deze betuiging, opwekking, vertroosting, vermaning en teregtwijzing maken den inhoud uit van den eerſten brief aan de Thesſalonicenſen."

De tweede Zendbrief zal door PAULUS waarſchijnlijk kort op dien eerſten geſchreven zijn, op een onaangenaam berigt door hem van Thesſalonika ontvangen, dat men ook daar kwaad zaad in den akker ſtrooide. PAULUS, zegt VAN HEIJNIN-

GEN, had in zijnen eersten brief den Christenen te *Thessalonica* geschreven, over de luisterrijke wederkomst des Heeren, en dezelve hier voorgesteld van hare vertroostende, maar ook van hare verschrikkelijke zijde, als zullende eenen iegelijk de vergelding aanbrengen zijner daden. Die voorstelling had op de Thessalonicensen dien indruk gemaakt, dat zij dien dag van de wederkomst des Heeren met schrik en vreeze zich voorstelden, en hetgeen de Apostel van de onzekerheid dier komst gezegd had, vatteden zij op, als of hij hun bekend had gemaakt, dat die dag zeer kort aanstaande was; en van deze opvatting maakten verleiders misbruik, om hen nog verder van het spoor der waarheid af te leiden en de Christelijke godsdienst onder hen te verbasteren. Zij ontzagen daarbij niet, van den naam des Apostels zich te bedienen en op zijn gezag zich te beroepen, maar zij waagden het zelfs, eenen door hen verdichten brief aan hem toe te schrijven, waarin deze kort aanstaande komst des Heeren verzekerd werd. Van dit een en ander ontving Paulus berigt, en dit noopte hem, zijnen eersten brief door eenen tweeden te doen volgen, waarin hij dit hun misverstand te regt wees en de pogingen der verleiders zocht te verijdelen.

Wegens den inhoud en bijzonder in *Hoofdstuk* II: 2. komt ons, met anderen, dit gevoelen ook als zeer aannemelijk voor.

Na alzoo den inhoud en de aanleiding te hebben opgegeven van deze beide, ook nog voor ons belangrijke brieven, behandelt VAN HEIJNINGEN dezelve even als de vorige in Bijbeloefeningen, volgens onze van tijd tot tijd gegevene aanwijzing, ter toelichting, ontwikkeling en toeëigening.

Menige nuttige en ter zake dienende aanmerking en uitbreiding komen alzoo hier voor; en men zal

zal van dezen arbeid des onvermoeiden, werkzamen en edeldenkenden Leeraars, onder Gods zegen, wezenlijk nut kunnen trekken.

Iets ter proeve willende aanvoeren, kiezen wij daartoe het over 1 *Thesf.* V: 23 bijgebragte, omdat men met die plaats soms nog verlegen staat, wanneer men niet in de gelegenheid is, om eenen Uitlegger te raadplegen, of verschillende verklaringen hoort.

„*En de God des vredes*, des heils, der weldadigheid, de barmhartige God, *zelf heilige U geheel en al*, make door den invloed van zijnen heiligen Geest, door de leiding uwer lotgevallen en door alle omstandigheden, die op uwe vorming eenigen invloed kunnen uitoefenen, u geheel en al volkomen, zoodat gij beantwoordt aan uwe Christelijke roeping tot heiligmaking en door heiligmaking vatbaar zijt voor volkomene zaligheid. Hoezeer Paulus, blijkens zijne waarschuwingen, vermaningen en teregtwijzingen, de redelijke vrijheid des menschen niet miskende of buitensloot bij zijne zedelijke vorming, zoo toont hij nogtans in deze en in andere dergelijke wenschen, dat hij den mensch bij zijnen arbeid aan zijne zedelijke vorming voor evenzeer afhankelijk van God hield als bij de bevordering van zijne tijdelijke welvaart, zoodat hij in het een zoo min als in het ander iets vermogt, zonder den zegen van God. Dien wenscht hij hier den Thessalonicensen tot hunne zedelijke volkomenheid. *En uw geheel opregte geest.* De uitdrukking *geheel opregt*, hier door onze Overzetters gebezigd, komt mij voor eene ongelukkig geslaagde poging te wezen tot naauwkeurige getrouwheid, die de duidelijkheid meer benadeeld dan bevoordeeld heeft. Het woord wordt gebezigd van iets, dat geheel en volledig is, zoodat daaraan niets ontbreekt en had eenvoudiglijk *geheel* moeten vertaald worden. Paulus

 heeft

heeft het, geloof ik, gebezigd, omdat hij het niet alleen op den geest, maar ook op de ziel en op het ligchaam, op den geheelen mensch wilde betrekkelijk gemaakt hebben. *En uw gehcele geest en ziel en ligchaam worde onberispelijk bewaard, in de toekomst van onzen Heer Jezus Christus.* Wanneer de Grieken den geest en de ziel van elkander onderscheiden, dan drukten zij door den eersten het verstand of denkvermogen uit, door de andere het hart of den zetel der neigingen en begeerlijkheden; deze onderscheiding was ook den Joodschen Schriftgeleerden niet onbekend; Paulus voegt er hier het ligchaam bij als het werktuig, waarvan verstand en hart zich bedienen om hunne besluiten en begeerten ten uitvoer te brengen, en omvat dus met deze drie woorden den geheel volledigen mensch, zoo als hij het zelf uitdrukt, in zijn denken, in zijn willen en in zijn handelen, en hij wenscht den Thesfalonicensen, dat zij naar verstand en hart en daden onberispelijk mogen bevonden worden op den dag der toekomst van Jezus Christus, den dag des gerigts."

Men mag hier ook wel eens VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM's korte aanmerkingen mede vergelijken, met welken laatsten wij er toe blijven overhellen, om een nieuw lid der zinsnede aan te vangen met de woorden: *en uwe ziel en ligchaam*; dan heeft men, met de vreemde onderscheiding van geest, ziel en ligchaam, zich niet te vermoeijen.

Onder de hier voorkomende, voor onzen tijd ook vooral geschikte en gegronde aanmerkingen, schrijven wij gaarne voor den lezer deze af, in de hoop dat dezelve daardoor te meer behartigd worde: Vs. 27. *Ik bezwere ul. bij den Heere, dat deze Zendbrief alle de Heilige broeders* in de geheele Gemeente, *worde voorgelezen.*

„Deze bezwering des Apostels is voor ons van het

het uiterste gewigt, om het grondbeginsel van onze Hervormde kerk te handhaven, het vrij gebruik der heilige Schrift. De Roomsche kerk namelijk verbiedt de leden der Gemeente het vrij gebruik der heilige Schrift zoo sterk, dat het onfeilbaar geacht hoofd dier kerk zich niet geschaamd heeft het Bijbelgenootschap eene pest te noemen. De aanleiding tot dit verbod is gelegen in de ontdekking der menigvuldige verbasteringen van de Christelijke godsdienst door de verspreiding des Bijbels, welke de Hervormers der kerk bevorderden en waardoor dan ook de stichting der Hervormde kerk is tot stand gebragt. Het oogmerk van dit verbod der Roomsche geestelijkheid is dus inderdaad, om de Gemeente blind te houden voor de menigvuldige dwalingen, waardoor de trotschheid, de hebzucht en de boosheid der geestelijkheid de Christelijke godsdienst verbasterd hebben: want wordt eenmaal de Bijbelverspreiding algemeen, dan moet de Roomsche kerk, in zoo verre zij onderscheidenlijk bestaat van de algemeene Christelijke kerk, wegvallen en de Roomschen, die de Bijbelverspreiding bevorderen, hebben inderdaad opgehouden Roomsch te wezen; maar het voorwendsel, waarvan zich de Roomsche geestelijkheid bedient, om aan dit haar verbod den schijn van billijkheid te geven, is de duisterheid der heilige Schrift, als zoude het vrij gebruik der heilige Schrift aanleiding geven tot misverstand van de Christelijke godsdienst. Tegen dit verbod nu der Roomsche geestelijkheid, staat deze bezwering des Apostels lijnregt over, en het is dus eene miskenning van het Apostolisch gezag van Paulus."

HERMANNI BOUMAN, *ORATIO de Historia Philosophiae de Deo, sapientiae Magistra, dicta publice die* XXVI. *M. Martii A.* CIƆIƆCCCXXX. *Quum Academiae regundae munus solenni ritu poneret. Trajecti ad Rhenum, apud* J. Altheer, *Academiae Typographum.*, 1832. *De prijs is f* 1: —

Daar deze Redevoering van den Hoogleeraar BOUMAN, reeds 26 Maart 1830. te *Utrecht*, bij gelegenheid dat hij als Rector Magnificus afrad, gehouden, ons zoo laat werd toegezonden, stonden wij in twijfel, of wij er nog melding van maken zouden; dan de lezing der aanteekening, gedateerd Julij 1832, volgens welke de vertraging der uitgave moest worden toegeschreven, deels aan de openbare zaken des Vaderlands, deels aan zijne eigene aangelegenheden, heeft ons doen besluiten tot eene korte beschouwing.

Daar aan BOUMAN het vak der Natuurlijke Godgeleerdheid, gelijk men 'na en naar G. WOLF veelal gewoon is te spreken, als Hoogleeraar is aanbevolen, zal niemand voorzeker zijne keuze wraken, om ter gezegde gelegenheid eens te spreken, over *de geschiedenis der wijsbegeerte omtrent God, als eene leermeesteres der wijsheid*; om alzoo namelijk in eenige bijzonderheden te doen opmerken, dat en hoe het bestuderen der geschiedenis van de wijsbegeerte aangaande God, zeer geschikt dienen kan, als hulpmiddel tot verkrijging van wijsheid.

De Steller bepaalt daartoe de aandacht bij deze vier hoofdzaken, bewerende:

1.) Dat zij ons de kennis van den mensch verschaft;

2.) Met de heilzaamste raadgevingen de wijsgeerte aangaande Goddelijke zaken bestuurt;

3.)

3.) De Goddelijke Voorzienigheid, welke de zedelijke wereld regelt, leert bewonderen; en

4.) Ons aanbeveelt, om de leere van het Christendom aangaande God hoog te waarderen.

Door een aantal voorbeelden, vernuftig uit de vroegere en latere geschiedenis aan te voeren, heeft BOUMAN voorzeker overtuigend het eerste bewezen, en dus getoond, hoe, in meer dan één opzigt, deze studie de kennis van den mensch bevordert; onder de vele aanhalingen herinnerden wij ons ook CICERO's boeken *de Naturâ Deorum*.

Korter maar niet minder duidelijk doet BOUMAN 1,) zien, hoe de wijsgeerige beschouwer, als vriend der waarheid, uit de overweging van de verschillende meer of minder uit een loopende gevoelens, uitspraken en bewijzen der wijsgeeren van onderscheiden tijden, de heilzaamste lessen opzamelt, welke hem in het bepeinzen van Goddelijke zaken, de grootste diensten kunnen bewijzen.

De tijd liet den redenaar niet toe, om de twee laatstgemelde bijzonderheden zoo als hij wel gewenscht had te ontwikkelen; het gezegde is echter genoegzaam, om tot verder nadenken te brengen, en tot het bedoeld besluit te leiden.

Ja waarlijk de kennis van de geschiedenis der wijsbegeerte omtrent God is bijzonder geschikt om ons het zedelijk bestaan van Gods Voorzienigheid te doen erkennen, en vooral om ons met eerbiedige vreugde te vervullen, wegens de leere van CHRISTUS, die alzoo te meer blijkt in nadruk die van God te zijn.

Wij schrijven het aan te grooten overvloed van stof ook toe, dat hier geheel geene melding gemaakt is, van MOZES en de Profeten, en aan het maken van spoed, dat in de ontwikkeling der punten

ten zoo weinig evenredigheid plaats heeft kunnen grijpen.

Met veel overleg en kennis van zaken is overigens deze redevoering opgesteld, en gelijk zij getuigt van een schrander oordeel in het beschouwen van zaken en personen, en van ware liberaliteit, geeft zij ook veel aanleiding tot verder nadenken. De Hoogleeraar heeft zelf, ter bevordering hiervan, een aantal aanteekeningen tot deze zijne rede hier bijgevoegd, welke hier en daar tot staving, of tot inlichting en verdere uitbreiding verstrekken kunnen.

Behalve deze redevoering, en de genoemde aanteekeningen, behelst dit Akademisch werkje nog eenige mededeeling van stukken, vooral de Akademie van *Utrecht* betreffende, naar het doel van den plegtigen dag, benevens verslag van de op de prijsvragen ingekomen antwoorden, de bekrooning en opgave van de nieuwe door de onderscheidene Faculteiten opgestelde prijsvragen.

Ook in dit laatste gedeelte der plegtigheid van dezen dag, zal men met veel goedkeuring de wijze roemen, waarop alles verstandig en hartelijk is ingerigt.

Hier niet langer bij kunnende vertoeven, eindigen wij onze beschouwing, met den Hoogleeraar geluk te wenschen met deze zoo wel verrigte taak, en dat ook deze zijne geleerde arbeid verder gezegend worde.

LEERREDE over Hebreën XII: 18—29. *Door* G. H VAN SENDEN, *uitgesproken bij het aanvaarden van zijne dienst als Herder en Leeraar in de Nederduitsch Hervormde Gemeente van* Zwolle, *op den 8sten Junij* 1832, *Te* Zwolle, *bij*

bij J. Zeehuizen, Jr. 32 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is* 40 *Cents.*

Waartoe deze uitgave vraagt welligt iemand? Wij vinden het antwoord in het korte Voorbe-rigt: „Deze Intreê-Leerrede wordt uitgegeven ten gevolge van den bijna eenparigen wensch der Gemeente van *Zwolle*, die mij reeds te dierbaar geworden is, dan dat ik haar verlangen in dezen onvervuld kon laten. Voor haar was zij opgefteld, voor haar werd zij uitgefproken; voor haar verfchijnt zij dan ook thans, zoo als zij uitgefproken is, in het licht."

Wij wenfchen den Eerw. VAN SENDEN hartelijk geluk, dat zijne eerfte rede aan zijne nieuwe aanzienlijke Gemeente zoo wel beviel, en het verblijdt ons er te kunnen bijvoegen, dat deze goedkeuring ook haren fmaak vereert

De Leerrede zelve is, gelijk men ook niet anders van VAN SENDEN verwachten kan, doelmatig ingerigt, ademt den wijzen Christelijken geest, is duidelijk en doet kortelijk, naar den tekst, opmerken hoe groot ons voorregt is, dat wij onder het Evangelie leven en Christenen zijn mogen.

Als het bijzondere ter verklaring van den tekst hier voorkomende, ftippen wij aan, dat VAN SENDEN, *vs.* 22*b* en 23*a*. dus wil gelezen hebben: Gij zijt in betrekking gekomen tot eene ontelbare fchare, zoo wel tot die waaruit de groote vergadering beftaat der engelen, als tot die van de Gemeente der eerstgeborenen, enz.

Dat hij *vs.* 25*a*. door dien die fpreekt, verftaat God, die nu tot ons fpreekt door zijnen Zoon, en dus door τὸν ἀπ' οὐρανῶν ook dien God, die door zijnen Zoon van den Hemel fpreekt, en dat zijn Eerw. oordeelt, dat *vs.* 29. καὶ γὰρ (etenim) moest vertaald zijn: *Want ook* enz.

Wij

Wij vinden echter hiertoe geene noodzakelijkheid en gelooven, dat de duidelijke tegenstelling van MOZES en CHRISTUS hier die opvatting van vs. 25. niet toelaat. Dit zij dus verder aan de overweging aanbevolen.

Veel nut moge de bekwame Leeraar in zijne nieuwe Gemeente stichten, en zijn werk in vereeniging met zijne Eerw. Ambtgenooten tot eenen uitgebreiden zegen verstrekken!

W. GOEDE's *manier van Katechiseren, door hem zelven beschreven, en met eén aantal uitgewerkte Katechisatien verrijkt. Eene handleiding voor jonge Leeraars en Onderwijzers in de Godsdienst, van allerlei Kerkgenootschappen. Te* Arnhem, *bij* C. A. Thieme, 1829. *X en* 336 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : 75.

De Eerw. en als Schrijver ook gunstig bekende Leeraar, (Rustende) vervult hiermede eene te voren gedane belofte.

„ Ik lever, (zegt hij,) geen volledig *Handboek*, maar slechts eene *Handleiding*, en beschrijf eenvoudig, hoe *ik*, in het katechetisch vak, ben te werk gegaan. Deden anderen het beter, het zal mij verheugen, zulks te vernemen: er zullen, echter, ook zijn, die het, op den duur, niet zoo goed deden; en die kunnen er dan, zoo wel als jonge en nog niet geheel bedrevene onderwijzers in de Godsdienst, hier en daar nog wel iets goeds uit leeren. Ook voor ouders, die hunne kinderen zelve tot eenige godsdienstige kennis en zedelijk begrip willen opleiden, zou mijn werkje misschien van eenige vrucht kunnen zijn. Dit is juist de reden, waarom ik eenige uitgewerkte katechisatien, deels in haar geheel, deels schets-

ge-

gewijze, geleverd heb. Het spreekt van zelf, dat men hier geen volledig leerstelsel, hetzij van godsdienst en zedekunde, hetzij van katechetiek, zoeken moet. De wezenlijk gehoudene en niet slechts hersenschimmige, geheele of enkel schetsende, katechisatien zijn alleenlijk *voorbeelden* of *modellen*, welke ik volgde, na er mij behoorlijk door voorbereid te hebben. Zij zijn slechts *proeven* der behandeling, in onderscheiden manier en van verschillende onderwerpen. De aanwijzingen daartoe, aan het hoofd van iedere geheel uitgewerkte katechisatie geplaatst, bevatten enkel de hoofdregelen, daartoe betrekkelijk, zonder een geheel nieuw gebouw daar te stellen, hetwelk men reeds, in de voorheen aangehaalde schriften, opgerigt vindt (1)."

Voorts is de inleiding, waaruit wij dit ontleenden, meer eene aanwijzing van des Leeraars vorming, om bijzonder in het werk van het onderwijs datgene te worden, wat hij in dit werkje toonen wil geworden te zijn, en eene hulde toegebragt aan, die hem hoogschattende Catechisanten en betrekkingen, vooral van *Rotterdam*, welke hem in zijne tijdelijke omstandigheden zoo veel hulp en gunst bewezen hebben; een korte voorlooper met één, van een ander beloofd werk, namelijk zijne *eigene levensbeschrijving*.

Op de inleiding wordt in 27 bladzijden, eene aanwijzing, verhaal of schets van zijne manieren van Catechiseren, orde, rangschikking, beloo-ning

(1) Er is, zou ik haast zeggen, bijna geen geloofsleerstuk of zedepligt, waarover ik geene uitgewerkte katechisatie heb opgesteld. Doch die alle hierbij te leveren, zou het werk te zeer hebben doen uitdijgen en er eenen *pons asinorum* van hebben gemaakt. Dat ik, overigens, modellen van andere, in dat vak bedrevene, mannen, bij mijnen arbeid geraadpleegd en gevolgd heb, spreekt van zelf.

ning enz. geleverd. Daarna volgen uitgewerkte geheele Katechiſatiën en ſtukken uit dezelve, in vragen en antwoorden, waarvan wij oordeelen hier de opgave te moeten la'en volgen:

Verklaring van zinnelijke voorwerpen. *Eerſte voorbeeld.* Over den mensch, als zinnelijk voorwerp. *Tweede voorbeeld.* Over het denkbeeld der opſtanding. Verklaring van afgetrokkene denkbeelden. *Eerſte voorbeeld.* Over het denkbeeld: wezen *Tweede voorbeeld.* Over het denkbeeld: kracht. *Derde voorbeeld.* Over het denkbeeld: mensch. Verklaring van zulke begrippen, die in het geheel niet onder de zinnen kunnen vallen, noch daaronder gebragt worden. *Eerſte voorbeeld.* Het denkbeeld van God als een geest. *Tweede voorbeeld* Het denkbeeld van Gods alwetendheid. Verklaring van geheele ſtellingen en leerſtukken. Voorbeeld van twee geheele tot een gebragte katechiſatien over de Goddelijke regering van des menſchen daden of bedrijven. Verklaring van zedelijke begrippen. *Eerſte voorbeeld.* Zedelijkheid of deugd. *Tweede voorbeeld.* Ontwikkeling van het denkbeeld: Godsdienst of Godsvereering. *Derde voorbeeld.* Vervolg en ſlot der vorige katechiſatien, over Godsdienst of Godsvereering. Bewijsvoering, of ontwikkeling van bewijzen, uit de rede. *Eerſte voorbeeld.* Bewijs van Gods alwetendheid. *Tweede voorbeeld.* Bewijs van de onſterfelijkheid onzer ziel. Bewijsvoering, of ontwikkeling van bewijzen uit den Bijbel. *Eerſte voorbeeld.* Bewijs van Gods alwetend- en alomtegenwoordigheid. *Tweede voorbeeld.* Bewijs van de onſterfelijkheid onzer ziel. Bewijsvoering uit rede en Bijbel, door middel van ſluitredenen of gevolgtrekkingen. *Voorbeeld.* Bewijs der waarheid, dat God zich, bij zijne regering, niet enkel bij het geheel moet bepalen, maar ook ieder afzonder-

derlijk gedeelte, zelfs de geringste zaken en de kleinste veranderingen, moet in aanmerking nemen. Weerlegging van vooroordeelen en twijfelingen. *Voorbeeld.* Weerlegging van het vooroordeel, dat het nog tijds genoeg zij, zich in zijnen ouderdom, of op zijn sterfbed, te bekeeren. Ontwikkeling van beweegredenen. *Eerste Voorbeeld.* Beweegredenen ter vermijding van liefdelooze oordeelvellingen over onze medemenschen. *Tweede voorbeeld.* Vervolg van het voorgaande *Derde voorbeeld.* Vervolg en slot van het voorgaande. Beoefenende of toepasselijke behandeling van Leerstukken des geloofs. *Voorbeeld.* Toepassing der leer van Gods alwetendheid en alomtegenwoordigheid op ons. Katechisatien over de Bijbelsche geschiedenis. *Eerste voorbeeld.* Over de eerste menschen, in het algemeen. *Tweede voorbeeld.* Over de eerste menschen, inzonderheid KAIN en ABEL. Katechisatiën over onderwerpen uit de natuur. *Voorbeeld.* Over het onweder. Katechisatien over eenig gedeelte of hoofdstuk uit den Bijbel. *Voorbeeld.* Over *Joh.* XIV: 1—14."

Men ziet hieruit, dat eigenlijk dit voornaamste gedeelte van het werk bestaat, uit twee hoofdzaken; namelijk, voorschriften en voorbeelden of regels en uitvoering, redenering en aanwijzing, theorie en praktijk. GORDE heeft namelijk, bij of voor elke hem noodig voorkomende rubriek, eene korte redenering gevoegd, en de bijzondere regels aangewezen, welke hem zijn voorgekomen, als vooral noodzakelijk, om door hen, die de jeugd, of verder in jaren gevorderden onderwijzen wil, in acht genomen te worden. Daarop laat hij dan zijne proeven volgen, om te doen zien, hoe men die opgegevene regels in acht nemen moet, en op welk eene nuttige wijze dus het opgenoemd onderwerp in de Catechisatiën ingerigt kan worden.

Na

Natuurlijk vindt men hier meest, wat de *eerste* hoofdzaak betreft, zulke aanwijzingen en voorschriften, welke reeds lang algemeen aangenomen zijn, en door allen die eenigen lust met bekwaamheid vereenigen, in beoefening gebragt worden. Niet alles wat hier goeds voorkomt, is echter zoo algemeen bekend, als men het wenschen zou, en zij, die de kunst van Catechiseren nog leeren moeten, zullen daaronder veel opmerken, dat zij noodzakelijk ter harte moeten nemen.

Wij willen tot voorbeelden, hier de twee volgende aanvoeren:

„*Bewijsvoering*, *of ontwikkeling van bewijzen uit den Bijbel.*"

„Bij de bewijzen, die uit den Bijbel ontleend worden, is hoofdzakelijk het volgende in acht te nemen."

„1.) Het is niet goed, dat de bewijsplaatsen te veel op een gestapeld worden, maar beter, er minder en wel de gemakkelijkste en toepasselijkste uit te zoeken."

„2.) Men neme de meeste *uit het nieuwe testament*, en gebruike zelden plaatsen uit de apocrijphe boeken."

„3.) Men mag geene plaatsen kiezen, waarin het bewijs op eene valsche of twijfelachtige verklaring gebouwd is."

„4.) Al te lange, of al te zware bewijsplaatsen moeten, zoo veel mogelijk, vermeden worden."

„5.) De plaatsen zelve moeten eerst verklaard, en derzelver zin volkomen duidelijk worden gemaakt, eer men er het bewijs uit afleidt."

„6.) Vervolgens moet men de leerlingen op de waarheid, die men bewijzen wil, en de woorden, waarin het bewijs ligt, opmerkzaam maken; en hun die, zoo mogelijk, zelven laten uitvinden."

„7.)

„ 7.) Indien de waarheid niet met uitdrukkelijke woorden in de bijbelplaats ligt opgesloten, blijve men bij de stelling, die de zaak bewijst, staan, en leide daaruit de gevolgen af, totdat men op de te bewijzene waarheid gekomen is."

„ 8.) De eigenlijke kracht van het bewijs trachte men, door menigvuldige herhalingen, den leerlingen diep in het gemoed te prenten."

„ 9.) Het zal zeer nuttig zijn, indien men somwijlen overeenstemmende schriftuurplaatsen met elkander vergelijkt; doch men moet er niet te lang bij stil staan."

WEERLEGGING VAN VOOROORDEELEN EN TWIJFELINGEN.

a. Noodzakelijkheid dier weerlegging.

„ *Verkeerde voorstellingen en vooroordeelen te weerleggen, en twijfelingen tegen de waarheden van de godsdienst weg te nemen*, is bij katechisatien met groote kinderen of volwassenen allezins *noodzakelijk*, het zij dezelve hun reeds bekend zijn, of als het te vermoeden is, dat zij die, in het toekomende, zullen leeren kennen, en indien zij aan de bevordering van ware zedelijke gevoelens hinderlijk zijn, in het bijzonder *heerschende*, *practische vooroordeelen*, *uitvlugten en verontschuldigingen*. De *reeds bekende* kunnen, uitdrukkelijk genoemd en weerlegd worden; doch bij de *onbekende* moet men voorzigtig te werk gaan, zoo dat men dezelve slechts als mogelijke twijfelingen voordrage, of, bij het bewijs der tegengestelde waarheid, daarop acht geve, en dezelve ongemerkt tegenwerke. In het algemeen is het zeer goed, wanneer men of wezenlijke, of zelf uitgedachte, tegenwerpingen den leerlingen ter beantwoording voorlegge, om hen, in het onderzoeken der waarheid, te oefenen, en hunne overtuiging te bevestigen. Het zal tevens van groo

groot nut wezen, indien men er de leerlingen aan gewennen kan, zelve hunne twijfelingen voor te stellen, ten einde die alsdan, op de Socratische wijze, weg te nemen."

b. Bronnen der vooroordeelen en twijfelingen.

„ Kinderen worden dikwerf reeds vroegtijdig met vooroordeelen en twijfelingen, door de opvoeding, het slechte onderrigt, of de verkeering met andere menschen. bekend. Over het algemeen, echter, zijn dezelve uit de volgende bronnen af te leiden:

1.) uit valsche of half ware algemeene stellingen en spreekwoorden, of niet juiste ondervindingen;

2.) uit verjaard bijgeloof, en eene, van de grijze oudheid afkomstige, overlevering;

3.) uit verkeerd begrepene plaatsen van den Bijbel, of daarin voorkomende spreekwijzen;

4.) uit ware, juist begrepene, maar verkeerdelijk toegepaste stellingen, ondervindingen en Bijbelsche spreuken, en de schijnbare tegenstrijdigheid derzelve met de bewezene waarheden van de godsdienst."

c. Beste wijze van weerlegging.

„ De beste wijze van vooroordeelen te weerleggen en twijfelingen uit den weg te ruimen, bestaat hierin, dat men

1.) de leerlingen van de valschheid der verkeerde meening, door zulke waarheden en grondstellingen, trachte te overtuigen, welke zij zelve gelooven, of door spreekwoorden, die veel gewigtigs in zich bevatten;

2.) hun, door gevolgtrekkingen, het ongerijmde en verkeerde hunner meening tastbaar make;

3.) de verkeerde begrepene bijbelplaatsen juist verklare, en hen, door andere duidelijke plaatsen,

ten, van de valschheid hunner meening poge te overtuigen;

4.) aan hunne niet juiste ondervindingen andere tegenstelle;

5.) hunne verkeerde wijzen van besluiten te vormen, door soortgelijke gevolgtrekkingen, welke blijkbaar valsch zijn, zigtbaar make, en de schijnbare tegenstrijdigheid van twee waarheden, door eene juiste verklaring, poge weg te nemen."

Op volledigheid echter kunnen de hier voorgeschreven' regels, als men ze bijeenvoegt, geenszins aanspraak maken; en het is in ons oog althans een wezenlijk gebrek, dat GOEDE niet meer opzettelijk den weg aangewezen heeft ten aanzien van het leerstellige der in den Bijbel geopenbaarde waarheden, welke men buiten dat Goddelijk boek nimmer zoude hebben kunnen kennen. Het heeft ons ook niet weinig verwonderd, dat hier verzuimd is, opzettelijk de beste en meest voor de Jeugd geschikte en overtuigende wijze te doen kennen, om zich van de echtheid en Goddelijkheid van de leer der Openbaring te overtuigen, zoo dat de kweekelingen geen gevaar loopen, om zich door de bedenkingen van het ongeloof te laten slingeren. Gaarne zou men hier voor eenig ander stuk, hier nu voorkomende, gemist hebben. In 't algemeen is het ons voorgekomen, dat met de behoefte van onzen tijd meer had moeten geraadpleegd zijn.

Wat betreft, in de tweede plaats, de bijgebragte voorbeelden, verre het grootste gedeelte hier uitmakende; over 't algemeen getuigen zij zeer voordeelig van des opstellers kunde, vlijt, naauwkeurigheid en geduld, om zich duidelijk, eenvoudig en juist uit te drukken, naar de vatbaarheid zijner leerlingen, om geheel tot hen neer te dalen, en niets onbeproefd te laten, opdat zij hem wel verstaan, goede begrippen ver-

 wer-

werven, en tevens wijzer en beter mogen worden. Men ziet er uit, dat hij zich op dat belangrijk vak bijzonder heeft toegelegd, en dat hij menigwerf allergelukkigst slaagde.

In allen deele volkomen zal een naauwkeurig waarnemer deze voorbeelden niet kunnen noemen. Er heerscht hier soms eene aanmerkelijke wijdloopigheid. GORDE is niet zelden te omslagtig, hij snippert wel eens te veel, en rekt zijne vragen en antwoorden wat te zeer uit. Wij weten wel, dat de Onderwijzer bij het mondeling onderrigt dikwerf herhalen, en zich alle moeite geven moet, om door vragen en weder vragen, het goede antwoord en het regte begrip uit den leerling zelven als te zoeken te putten, maar, bij het lezen van zulk een aantal gedrukte voorbeelden, moest het *al te* meer vermijd zijn.

Hoe zeer wij de zucht tot naauwkeurigheid, over 't algemeen zeer moeten roemen, is het toch aan den anderen kant niet te ontkennen, dat GORDE niet altoos even juist en wel doordacht zich heeft uitgedrukt. Zoo is het, bij voorbeeld, niet naauwkeurig, dat het woord *hel* in den Bijbel altoos hetzelfde beteekenen zou, dat er geene leliën op het veld groeijen, dat er eene valsche bekeering zijn zoude, dat rede, geweten en zedelijk gevoel hetzelfde zouden zijn, dat de donder door de dreuning de aarde los en rul maakt. In het onderwijs over de menschelijke natuur, geaardheid, neigingen en vermogens, is ook veel te verlangen overig gebleven: en GORDE had zich over de redenen, waarom de Heere JEZUS, bij voorbeeld, zelf zoo dikwerf van belooningen en straffen sprak, duidelijker moeten verklaren.

Ongaarne zochten wij hier ook vruchteloos, bij zulk een aantal voorbeelden, naar eene proeve ter bevordering van de beste wijze, om de leere der verzoening in de Catechisatie te behandelen,

't geen toch waarlijk, in eene handleiding voor jonge Leeraars en Onderwijzers, wel eene plaats verdiend had.

Uit deze weinige aanmerkingen moge de lezer zien, dat wij dit boek, over een zoo allergewigtigst onderwerp! niet vlugtig hebben doorgelezen.

Wij verklaren aan het slot, dat jonge Leeraars en Onderwijzers hier veel leeren kunnen, en dat dus dit boekdeel vooral door hen moet gelezen worden.

Maar wij zijn verpligt er tevens bij te voegen, dat men het niet geheel als model behoort aan te zien, 't welk niet voor aanmerkelijke verbetering zoude vatbaar zijn. Men gebruike het dus, raadplege het menigwerf, neme het goede over, zoeke het gebrekkige te verbeteren en worde er te meer door gedrongen, om toch veel werk te maken van het Godsdienstig onderwijs, als eene zaak, welke van het alleruiterst aanbelang is, als waardoor verstand en hart gevormd en de jonge en nog weinig of niet geoefende mensch geschikt moet gemaakt worden, om den Bijbel met nut te lezen, de openlijke Godsdienstoefeningen wel bij te wonen, en geschikt te worden voor dit en voor het toekomende leven.

Met een staaltje bij te brengen, uit de hier medegedeelde proeven, eindigen wij deze beschouwing.

„ ONDERWIJZER. Wat verschaft ons gemeenlijk wel het meeste genoegen, waarde leerlingen? Vinden wij dit in de eenzaamheid?

LEERLINGEN. Neen, in het gezelschap van andere menschen.

O. Wat plegen wij dan, tot ons vermaak, te doen?

L. Wij spreken met elkander.

O. Waarover spreekt gij dan?

L. Over gebeurtenissen, die er plaats hebben gehad.

O. Spreekt gij somwijlen ook niet over andere menschen? — Wat spreekt gij dan van hen?

L. Wij prijzen of misprijzen hen.

O. Hoe noemt men dat met één woord? — Wanneer ik zeg: dat is regt of onregt, goed of kwaad, hoe heet dat?

L. *Beoordeelen*.

O. Maar is het wel *geoorloofd*, *anderen te beoordeelen?*

L. Neen.

O. Mag ik eenen ander niet *prijzen?*

L. Ja.

O. Mag ik hem dan niet *misprijzen?*

L. Neen. (*een ander leerling*) Ja.

O. Waarom meent *gij*, dat ik eenen ander niet mag misprijzen?

L. Dewijl ik er het regt niet toe heb.

O. Die reden laat zich hooren. Maar *gij* zegt dat men hem wel mag misprijzen? — Niet waar, dewijl hij toch inderdaad berisping verdiend heeft? In zeker opzigt hebt gij beiden gelijk, lieve leerlingen! Kan ik wel, *zonder eenige bepaling*, iemand prijzen of misprijzen? Kan ik wel zeggen, dat het *altijd* regt of onregt is, iemand te prijzen, of te laken? — Wanneer iemand iets kwaads gedaan heeft, mag ik hem dan prijzen? — Of, wanneer hij iets goeds gedaan heeft, mag ik hem daarover niet berispen? — Wanneer moet ik hem prijzen?

L. Wanneer hij iets goeds gedaan heeft.

O. En wanneer laken?

L. Wanneer hij iets kwaads gedaan heeft.

O. Dus, waarmede moet mijne oordeelvelling overeenstemmen?

L. Met de *waarheid*.

O. Zeer zeker; ik beoordeel eenen ander, naar

naar dat hij verdiend heeft. *Waarheid moet altijd bij mijne oordeelvellingen ten grondslag liggen.* Dat is het eerste, waarop wij, bij onze oordeelvellingen, hebben te letten. — Maar, lieve leerlingen! kan ik het wel altijd juist beoordeelen, of de daad eens anderen goed dan kwaad is? Of hij lof dan berisping verdiend heeft?

L. Neen.

O. Wat moet ik dus doen?

L. Ik moet dezelve onderzoeken.

O. Dat is waar; onderzoek moet steeds voorafgaan. En welk een onderzoek moet het zijn? Is een vlugtig onderzoek toereikend?

L. Neen; het moet een naauwkeurig, zorgvuldig onderzoek zijn.

O. En welk eene beoordeeling moet het dus wezen? — Hoe noemt men zulk eene beoordeeling, wanneer ik, van alle zijden, alles wel overleg, en daarbij ware voorzigtigheid gebruik?

L. Eene *voorzigtige beoordeeling.*

O. Ja; ik moet alles in het werk stellen, om de waarheid niet te schenden; en de waarheid eischt van mij de grootste voorzigtigheid en het strengste onderzoek. — Maar kan ik, omtrent de daden van anderen, wel altijd zeker beoordeelen, of zij goed dan kwaad zijn, al heb ik dezelve ook op het zorgvuldigste onderzocht?

L. Neen.

O. En waarom niet?

L. Ik kan ligtelijk dwalen.

O. Indien ik dus zoo voorzigtig wil oordeelen, hoe moet dan mijne oordeelvelling ingerigt zijn? Mag ik dus altijd met zekerheid, *op eene beslissende wijze*, oordeelen?

L. Neen.

O. Wanneer alleen kan ik dat doen?

L. Wanneer ik het zeker weet.

O. Juist; anders, indien ik ook slechts eenigzins twijfel, moet ik ook niet dan een *twijfelachtig of waarschijnlijk oordeel* vellen, dewijl ik, zonder dat, altijd moet vreezen, dat mijne oordeelvelling verkeerd of onregtvaardig zijn zal. — Maar, indien ik zeker weet, dat mijne oordeelvelling waar en juist is, mag ik het dan nog wel altijd *openlijk* aan anderen bekend maken? — Waarom niet? — Heeft iedereen *het regt*, om over anderen een beslissend oordeel te vellen? Wie heeft *het regt daartoe*?

L. *Ouders, leermeesters en overheden.*

O. Mogen wij dan anderen in het geheel niet beoordeelen? — Voorzeker; het is ons menschen veel te natuurlijk eigen, en het moet ook Gods wil zijn, dewijl Hij ons daartoe het vermogen en de neiging gegeven heeft. — Maar is het onverschillig, welke *oogmerken* wij, bij de beoordeeling van anderen, hebben? — Welke oogmerken moeten het zijn?

L. *Goede.*

O. Ja; doch welk een goed oogmerk moet daarbij ten grondslag liggen? — Waarop moet het gerigt zijn, op het welzijn, of het nadeel, van anderen?

L. Op *het welzijn van anderen.*

O. Indien ik het welzijn van anderen tracht te bevorderen, hoe noemt men dan deze gezindheid?

L. Liefde.

O. Hoe zijn alsdan onze beoordeelingen van anderen?

L. *Liefderijk.*

O. Maar, indien ik anderen tracht te benadeelen, hoe zijn zij dan?

L. *Liefdeloos.*

O. Welke *beoordeelingen* zijn dus *geoorloofd*?

L. De *liefderijke.*

O.

O. En welke zijn *ongeoorloofd*?

L. De *liefdelooze*

O. Maar welk een bijzonder oogmerk kan ik met mijne oordeelvellingen hebben? Wat baat het mij, onder anderen, of ik het goede prijs en het kwade laak?

L. Dat wij ons daardoor verbeteren.

O. Juist; welk oogmerk moet ik dus hebben?

L. *Mij zelven en anderen te verbeteren.*

O. Ja, waarde leerlingen! daarnaar kunnen wij het bepalen, of onze oordeelvellingen goed of kwaad zijn. Indien wij ons zelven en anderen daardoor verbeteren, dan zijn zij goed en regtmatig; doch, wanneer zij tot de verbetering niets bijdragen, maar veeleer anderen benadeelen, dan zijn zij ongeoorloofd en kwaad. — Maar, welk *nadeel* kunnen zij eenen ander berokkenen, wanneer ik zijne fouten en misstappen openlijk beoordeel en berisp? — Wat *verliest* hij daardoor?

L. Zijne *eer*, en zijnen *goeden naam*.

O. Juist; maar is er dan zoo veel aan de eer en den goeden naam gelegen? — Waarom? — Wanneer iemand zijne eer verliest, wat gebeurt er dan?

L. Hij wordt van anderen veracht.

O. En wat gevoelt hij daarbij?

L. Het grieft hem zeer.

G, Kan hij dan veel goeds verrigten?

L. Neen.

O. Dus wordt daardoor veel goeds in de wereld verhinderd. — Men pleegt te zeggen: eer verloren, alles verloren; en ik handel alsdan zeer onmenschlievend, wanneer ik eenen ander dit goed ontroof, waaraan hem zoo veel moet gelegen zijn. — Is het nu wel onverschillig, op welke plaats ik de fouten van eenen ander beoordeel, in groote, of in kleine, gezelschappen?

L. Neen.

O. In welke gezelſchappen mag ik dezelve verder beoordeelen?

L. *In kleine gezelſchappen.*

O. En waarom?

L. Dewijl het hem dan minder benadeelt.

O. In welke gezelſchappen benadeelt het hem meer?

L. *In groote gezelſchappen.*

O. Maar waarom? — Ken ik al de perſonen, die zich in dezelve bevinden? — Wat heb ik dus te vreezen?

L. Dat het onder andere perſonen meer bekend worde.

O. En welk nadeel heeft zulks?

L. Iemand verliest daardoor zijne eer.

O. Dit is ontegenzeggelijk waar, lieve leerlingen! In kleine gezelſchappen, onder goede vrienden, kan ik eerder weten, of deze de nadeelige oordeelen, welke ik over anderen vel, verder bekend zullen maken, of niet; maar in groote gezelſchappen, waar zoo vele vreemde perſonen zijn, moet ik ſteeds vreezen, dat de een of ander het verder zeggen, en daardoor de eer en den goeden naam des anderen zal krenken. Welk een gevolg zal het nu ook voor mij hebben, indien de ander, van wien ik zoo veel kwaads geſproken heb, zulks verneemt?

L. Ik zal mij daardoor vijandſchap op den hals halen.

O. Maar mag ik dat doen? Wat eischt mijn pligt van mij?

L. Dat ik mij vrienden zoek te maken.

O. Ja, het is ongetwijfeld een voorname en gewigtige pligt, zich, zoo veel mogelijk, niemand tot vijand te maken, en dus, in openlijke gezelſchappen, van niemand kwaads te ſpreken. Als dan handel ik liefdeloos jegens anderen en mij zelven. — Doch, indien zich nu iemand klaarblijkelijk

lijk aan *groote misdaden* heeft schuldig gemaakt, en deze ook *algemeen bekend* zijn; mag ik er dan niet over oordeelen? moet ik dezelve misschien als goede daden voorstellen?

L. Neen; ik moet dezelve voor kwade daden verklaren.

O. Wat zouden anderen in het gezelschap denken, indien ik dezelve niet als kwaad en zondig verklaarde?

L. Zij zouden meenen, dat ik ze billijkte en voor regtmatig hield.

O. En welke gevolgen zou dit hebben?

L. Het zou menig eenen aansporen, om insgelijks kwaads te doen.

O. Ja, dat zou voorzeker aan de andere zijde eene fout begaan zijn. — Het kwade kan ik niet goed heeten, en, indien het misdrijf algemeen bekend is, kan ik het ook niet verbergen. — Doch, indien nu de gebreken eens anderen, of zijne misdrijven, *niet bekend* zijn, hoe moet ik mij dan gedragen?

L. Dan mag ik dezelve ook niet bekend maken.

O. Waarom niet?

L. Dewijl het niets baat, en den anderen veel benadeelt.

O. Als ik dat nu weet, en ik verspreid evenwel het kwaad van anderen in gezelschappen, welke oordeelvellingen zijn dit dan?

L. *Liefdelooze oordeelvellingen.*

O. Ja, waarde leerlingen! dat duidt altijd eene kwade gezindheid aan, wanneer ik het kwaad, dat ik van anderen weet, onder anderen bekend maak, en daardoor geen nut sticht, maar integendeel hun in hunne eer en hun aardsch geluk ten sterkste benadeel. Dit geschiedt maar al te dikwerf; doch, zoo gij ware menschenvrienden wilt zijn, moet gij dit nimmer doen, indien zulks niet tot het welzijn van anderen, b. v. tot hunne waar-

waarschuwing of verdediging, noodzakelijk gemaakt wordt. — Wanneer wij nu over de reeds bekende gebreken en misdrijven van anderen spreken, en dezelve beoordeelen, hoe moeten dan deze oordeelvellingen ingerigt zijn? Mag ik daarbij wel naar mijne liefde en toegenegenheid voor, of afkeer van, eenen persoon te werk gaan, wanneer ik hem beoordeel, prijs of laak? — Wat moet ik daarbij in acht nemen?

L. De waarheid."

De PROTESTANT. Een tafereel uit de tijden van Koningin MARIA *van Engeland. Door Miss* DEBRAY. *Naar het Engelsch, met inleiding en aanmerkingen van den vertaler. Eerste Deel XXIX en 312, en het Tweede Deel 363 Bladzz. Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1831. *In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f 5 : 80.*

In eenen tijd, waarin de historie der emancipatie in *Engeland*, zoo veel geruchts heeft gemaakt, in ons oog een voor dat Land zeer ongunstige gebeurtenis; in eenen tijd waarin de Roomschgezinden weder zoo hevig woelen, om hun wankelend Kerkgeloof staande te houden, is het niet te verwonderen, dat men ook aan de zijde der Protestanten op zijne hoede is, ja is het pligt, om de oogen te openen, opdat men niet opgeligt en jammerlijk bedrogen worde. Van de geschiedenis kan men zich ten dezen vooral zeer geschikt voor een groot publiek bedienen, deze komt toch met zoo vele sprekende daadzaken voor den dag, en ontdekt zulke daadzaken, dat men zien en erkennen moet, wanneer men zijne oogen nog gebruiken kan, hoe verschrikkelijk het voor de menschheid is, wanneer de priesterlijke heerschappij niet

wel

wél beteugeld en de magt, waarnaar die hierarchie ſteeds hunkert, en waardoor zoo vele gruwelen zijn aangerigt, niet beperkt en onder het opzigt en het krachtdadig beſtuur van eene Christelijke Overigheid, gehouden en beperkt wordt.

Wij noemen het daarom ook gelukkig, dat in onzen tijd van beroering, alomme verſcheidene geſchriften in het licht verſchijnen, geſchikt om de waarheid meer algemeen te doen kennen, en den heiligen ijver voor haar, die eenigen tijd ſcheen te verdooven, aan te wakkeren. Zoo, gelooven wij, zullen onder den Goddelijken zegen, uit alle die beroeringen nog gelukkige gevolgen ontſpruiten, en alle weldenkenden met warme dankbaarheid erkennen: 't geen ten kwade geſmeed werd, heeft God liefderijk ten goede beſtuurd! Om de ijsfelijkheden van *Rome's* niet genoeg beperkt gezag, en niet met eene vaste hand bedwongene magt, om de vreesfelijk met afſchuw vervullende wreedheden der Jezuiten en geloofsonderzoekers eenigzins te doen kennen, en alzoo op te merken, wat wij Christenen, die in de Godsdienst alle menſchelijk gezag verwerpen, en ons alleen aan den Bijbel houden, zouden te duchten hebben, wanneer zij niet buiten de mogelijkheid geſteld en gehouden wierden, om zulke tooneelen te hernieuwen; kan de lezing dezer twee boekdeelen zeer geſchikt dienen, daar dezelve ons de geſchiedenis herinneren, toen Koningin MARIA I, over *Engeland* regeerde, welke zich geheel als een werktuig door de Roomſchen Geestelijkheid liet beſturen, en zich alzoo onderſcheidde door bijgeloovigheid, wreedheid, kwaadaardigheid en dwinglandij.

Vooraf wordt de lezer, door eene inleiding, met de Engelſche Geſchiedenis van den bedoelden tijd bekend gemaakt, en alzoo in ſtaat geſteld, om

om zich het hier in XXV Hoofdstukken vermelde, als mogelijk voor te stellen.

De hoofdinhoud is, eene schets, van een zeer voorbeeldig huisgezin in het toen ter tijde eenzame Dorp *Wellminster*, niet verre van de Stad *Canterburij*, in het Graafschap *Kent*, het gezin van den Eerw. OWEN WILFORD, die onder de regering van EDUARD VI, door toedoen van den in de Geschiedenis der Hervorming beroemden CRANMER, zijnen vermogenden vriend (1), aldaar het Evangelie verkondigde, en zich de ware hoogachting van de gansche Gemeente, ja van den geheelen omtrek verwierf.

Hoe zeer in 't eerst wegens zijn voorzigtig, vreedzaam en tevens getrouw gedrag en dienstverrigtingen minder opgemerkt, of althans met rust gelaten, werd hij echter ook het doel der bitterste vervolging. Wegens zijne Godsdienstige denk- en leerwijze, klaagde men hem aan, nam hem gevangen, zette hem af, en daar hij, hoe bescheiden en vriendelijk ook, echter getrouw bleef en weigerde zijn geweten te bezwaren en den Bijbel ontrouw te worden, mishandelde men hem en ook de zijnen op eene ontzettende wijze. Het vonnis om verbrand te worden, werd eindelijk tegen hem uitgesproken, de dag zelfs was aangebroken, en het uur geslagen, dat dit gruwelijk vonnis zoude worden ten uitvoer gebragt; toen er op 't alleronverwachtst eene heugelijke redding daagde, door dat Koningin ELISABETH aan de regering kwam, die aan die verfoeijelijke wreedheden en vervolging om de Godsdienst een einde maakten. De verlossing was voor dit edel huisgezin volkomen; en het mogt den Eerw. Grijsaard

(1) Maar vervolgens om zijne Evangelische denkwijze wreedaardig veroordeeld en verbrand!

aard gebeuren, om met zijne hem altoos getrouw geblevene Gemeente een openlijk dankfeest te vieren.

Men kan dus in nadruk deze geschiedenis een blijde eindigend treurspel noemen. Het geheel is treffend geschetst, men vindt er een aantal zeer roerende tooneelen in, de leeslust wordt ongevoelig meer opgewekt, het ontbreekt niet aan vooral voor onzen tijd ook zeer nuttige wenken, en het doel is wel voor oogen gehouden.

Met het lot der hoofdfamilie bewogen, verheugt men zich aan het slot, dat dezelve zoo gelukkig gered en zoo heerlijk hersteld wierd.

Gaarne vereenigen wij ons met den ongenoemden Vertaler, die zijne taak goed verrigt heeft, en aan het einde der inleiding schreef:

„ Met blijdschap en dankbaarheid echter ziet de menschenvriend, bij het onderzoek der geschiedenis, dat eene hoogere Magt met vaste hand het roer der ondermaansche zaken gevat heeft, de wisseling der omstandigheden, de ondernemingen der gebieders, de lotgevallen der volken regelt, uit verwarring orde, uit het kwade het goede doet voorkomen, en alles langzaam tot de bereiking van een groot doel opleidt. Op dit lichtpunt houdt hij het oog gevestigd, waar de kortzigtige geene uitkomst ziet; en met vertrouwen wacht hij, uit de puinen van het verledene en de woelingen van het tegenwoordige, de ontwikkeling eener betere toekomst, waarin het rijk des lichts en des geluks heerlijk bloeijen, en JEZUS reine leer het geluk van alle volken der aarde zijn zal."

Ca-

Geschied en Letterkundig MENGELWERK van Mr. JACOBUS SCHELTEMA, *Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklijk Instituut en andere Maatschappijen van Wetenschap. Vijfde Deel. Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1832. XXIV *en* 275 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 2 : 40.

Offchoon dergelijk foort van fchriften als Mengelwerken of Verzamelingen, minder tot de rij behooren, die wij beoordeelend gewoon zijn te befchouwen, vermeenen wij echter ten deze wel eenige uitzondering te mogen maken. Daar nu onze werkzame en veel geachte Landgenoot, die zich voor al wat Vaderlandsch is zoo zeer bevlijtigt, in zijn Mengelwerk, dat hij reeds eenige jaren vervolgd heeft, zoo veel goeds en nuttigs levert, hebben wij reeds eene vorige reis den Lezer bij het naast voorgaande ftuk bepaald en willen wij ook van dit vervolg eenig verflag doen.

SCHELTEMA levert hier twee ftukken, namelijk:

1.) Berigt en beoordeeling van het werk van Mr. C. A. SCHAAB. en

2.) Gefchiedenis van het Keukenzout in de Nederlanden.

SCHAAB namelijk heeft gefchreven, in III Deelen, eene *Gefchiedenis der uitvinding van de Boekdrukkunst, door* JOHANN GENS SLEISCH, *genaamd* GUTENBERG, te *Mentz*, waarin hij heviglijk tegen en uit de hoogte te velde trekt, tegen de door hem zoo genoemde *aanmatiging* van *Haarlem*, en de eer der uitvinding voor *Mentz*, als zeker zoekt te handhaven. Dit fchijnt ook aan eenigen zoo wel door hem verrigt te zijn, dat onder anderen zekere VON BIRNBAUM zich verftout heeft

te

te zeggen: „ dat de Heer SCHAAB eene onvergankelijke eerezuil voor de Stad *Mentz* heeft „ opgerigt en allen twijfel over den Uitvinder „ der Boekdrukkunst, zoo geheel en al heeft „ weggenomen, dat voorzeker niemand het nu „ zal durven wagen, om de eere van deze, in „ waarheid Goddelijke uitvinding van JOHANN GENSFLEISCH genaamd GUTENBERG, van *Mentz*, en „ die der eerste voortbrengselen van de pers, „ in zijne geboorteplaats te bestrijden."

Natuurlijk moest dit bijzonder de Heeren KONING en SCHELTEMA zeer treffen, die dan ook terstond de noodzakelijkheid inzagen, om dien trotschen kampvechter onder de oogen te zien. De Heer KONING zou, in leven gebleven zijnde, zeker deze taak op zich genomen hebben, maar daar zijne zwakheid, die met den dood eindigde, hem zulks belettede, heeft hij aan SCHELTEMA, met wien hij reeds hierover gecorrespondeerd had, het verzoek gedaan, om van dat werk een conspectus en beoordeeling te geven.

Hoe zeer dan de zaak als ten volle ten voordeele van *Haarlem*, bijzonder door de Heeren H. H. MEERMAN en KONING, uitgemaakt, beschouwende, ja, offschoon ook geloovende, dat zijne poging niets zal uitwerken, om het reeds in den tijd van JUNIUS vastgeworteld geloof voor *Mentz*, en tegen *Haarlem* te verzwakken, rekende SCHELTEMA eene bedaarde tegenspraak echter ook vooral noodig, opdat de Heer SCHAAB, en zijne aanhangelingen zich misschien minder zullen verheffen, en zij als nu niet zullen kunnen zeggen; na den dood van den Heer KONING hebben de Nederlanders zich als overwonnen beschouwd en geheel gezwegen; en sedert is de zaak van *Haarlem*, gelijk die van *Straatsburg* voorheen, geheel en al opgegeven.

„ Wij hebben, (zegt de Heer SCHELTEMA,)

het veld onzer beschouwing verdeeld op de volgende wijze:

„ I. Zullen wij een kort *overzigt* geven van de *leiding* en *strekking* van het geheele werk.

II. Dat gedeelte van 's mans werk beschouwen, hetwelk hij „ de opgave en beoordeeling „ der bronnen (*quellen*) noemt."

III. Meer breedvoerig nagaan, of hij iets heeft aangevoerd, waardoor de verdiensten van GUTENBERG, als *uitvinder* en *beoefenaar* der Boekdrukkunst *voor den jare* 1450, meer en nader worden bewezen, dan bij andere schrijvers, en of er alzoo iets naders tot *adstructie* van de aanspraak van *Mentz* op de eer der eigenlijke *uitvinding*, (*inventie*) is bijgebragt, terwijl wij de eer der *bij uitvinding* (*ad-inventie*) *de verbetering en volmaking* gaarne en goedwillig aan FUST en SCHÖFFER toekennen.

IV. Insgelijks naauwkeurig en breedvoerig nagaan of de schrijver iets heeft aangevoerd, waardoor de aanspraak van *Haarlem* op de *uitvinding* en *eerste* beoefening vóór den jare 1440 wordt verzwakt, en of alzoo het betoogde door den Heer KONING en de beslissing van wege de Regering in 1823, eenige afbreuk of *destructie* door dit werk hebben geleden.

V. Een *kort berigt* geven van de hevige aanvallen van den Schrijver op den Heer EBERT, alleen omdat dezelve *regtvaardig* is jegens de Hollanders, door de erkentenis van de aanspraak van *Haarlem*, weshalve hij een *Partijganger* genoemd wordt.

VI. En eindelijk alles nagaan en zamentrekken, om de slotsom op te maken, en wel, hoeveel waarde het werk heeft overgehouden, en of het als nog de uitbundige lofspraak van den Schrijver zelven, van den Heer VAN PRAGT en anderen verdient."

De

De Heer SCHELTEMA heeft deze taak, volgens deze verdeeling, inderdaad voortreffelijk ten uitvoer gebragt, en meesterlijk aangetoond, dat het geschrijf van SCHAAB de billijke zaak van *Haarlem* bij hen, die oordeelen kunnen, geen nadeel toebrengt.

Wie SCHELTEMA met eenig nadenken hier gelezen heeft, zal moeten instemmen met het gegronde van deze slotsom:

„ 1. „ Heeft de Schrijver iets nieuws of ge-„ wigtigs bijgebragt, tot eene nadere *adstructie* „ van de aanspraak van *Mentz* op de eer der „ *eerste* uitvinding voor 1440?"

„ 2. „ Heeft hij iets aangevoerd, hetwelk tot „ *destructie* van de aanspraak van *Haarlem* kan „ dienen, dat voorheen niet was bijgebragt en „ opgeheven, en alzoo eenig gewigt op de weeg-„ schaal van het gezond verstand heeft behouden?"

„ Na alles schroomvallig overwogen te hebben, wat door hem aangaande het *eerste* punt is bijgebragt, moet ik in gemoede verklaren *niets* gevonden te hebben, door hetwelk het donkere in de geschiedenis van GUTENBERG en de aanspraak van *Mentz* op de eer der *eerste* uitvinding, eenigzints is opgehelderd."

„ Aan de stukken, welke tot het bekende proces te *Straatsburg* behooren, heeft de Heer SCHAAB geen het minste nieuw licht bijgezet. Hij heeft het op zijn allermeest niet verder kunnen brengen; dan dat te *Straatsburg* de *wieg der kunst* heeft gestaan, maar eene *wieg zonder kind*, en van het gebeurde te *Mentz*, na de terugkomst van GUTENBERG in den jare 1445 tot aan 1450, heeft hij in betrekking tot de drukkunst, geen het minste *berigt* en evenmin eenig *dadelijk bewijs* kunnen bijbrengen. Alzoo is er niet één punt als geschiedkundig zeker bewezen en bevestigd, behalve het sluiten van het contract tusschen

GUTENBERG en FUST in den jare 1450, waaromtrent geen twijfel bestond."

„ Ware ik een burger van *Straatsburg* of *Mentz*, dan zoude ik mij met en over den arbeid van den Heer SCHAAB geenzins vereerd of verheugd beschouwen."

„ Voor die van *Straatsburg* verdwijnt nu geheel en al het genoegen, hetwelk men uit het geloof erlangde, dat de *eerste* ontwikkeling der uitvinding van de boekdrukkunst aldaar had plaats gevonden. Voor die van *Mentz* verdwijnt zelfs de eere, dat het Straatsburger *kind* aldaar gekweekt en opgevoed is."

„ Dat *Mentz* zich nu niet meer verheugen kan over de eer der *eerste* uitvinding, gezwegen van het ongelukkig denkbeeld van den Heer SCHAAB, aangaande de *inwendig gehoudene* uitvinding der drukkunst door GUTENBERG vóór den jare 1420, als al te *onzinnnig*, bedroeft mij eenigzins, omdat ik voorheen vermeende, vastelijk te mogen gelooven, dat de beoefening der drukkunst door GUTENBERG aldaar werkelijk na den *jare 1440* begonnen was, en dat zij tot in *1450 allengskens* was verbeterd, maar dit geloof of liever deze verzekering, op het gezag van een *groot* aantal Schrijvers, is nu geheel bij mij en zeker ook bij velen, door den Heer SCHAAB in verwarring gebragt."

„ Wij zullen niet onderzoeken, of dit vroeger begrip veroorzaakt is door de opvatting, dat GUTENBERG, na te *Straatsburg* in den jare 1436 begonnen te zijn met eenige bemoeijing tot het plaatdrukken, in het jaar 1441 zoo ver gevorderd zoude zijn geweest, dat er toen door hem eenige proef van zijne vorderingen zal zijn gegeven, of dat men zich van de oprigting van eene drukkerij te *Mentz*, na de aankomst van eenen ervaren drukker uit *Haarlem*, voorzien met gereedschap-

pen

pen en letters, verzekerd hield. Het is thans door den schrijver buiten twijfel gesteld, dat GUTENBERG, die tot 1445 te *Straatsburg* in armoede verbleef, geen deel heeft gehad aan eenige pers, die vroeger te *Mentz* in werking is geweest."

„ Men kan derhalve uit het werk van den Schrijver tot niets, hetwelk volkomen zeker is, besluiten, als alleen dat GUTENBERG voor den jare 1450 ervaren is geworden in de kunst van boekdrukken, zonder dat men tot nog toe iets weet, van den tijd en de wijze, ook dat hij door deze ervarenis de gunst en het vertrouwen van FUST destijds heeft erlangd, welke hij echter niet op den duur heeft weten te behouden."

„ Ten opzigte van de aanspraak van *Haarlem*, vermeenen wij insgelijks in gemoede als de slotsom dezer bemoeijingen te mogen opgeven, dat de Heer SCHAAB *niets* het minste daartegen heeft aangevoerd, hetwelk in het oog van onpartijdige, bedaarde en regtvaardige beoordeelaars eenige afbreuk aan de verdiensten van LAURENS KOSTER, aan de geloofwaardigheid van ADRIANUS JUNIUS, aan den ijver, de geleerdheid en bescheidenheid van PETRUS SCRIVERIUS, GERARD MEERMAN en JACOBUS KONING, aan den goeden naam en eere der Maatschappij van Wetenschappen aldaar, wegens het uitschrijven en bekroonen van de prijsvraag in 1808 en 1816 en aan de wijsheid en pligtmatigheid der stedelijke regering, wegens het vieren van het *Kostersfeest* in 1823, heeft aangebragt."

De Heer SCHELTEMA, heeft achter aan nog eene narede laten drukken, waartoe hij aanleiding ontving, door eene openbare *oproeping om het naderend Eeuwfeest der Boekdrukkunst, door het oprigten van een Gedenkteeken ter eere van haren uitvinder*, JOHAN GENSFLEISCH *zum* GUTENBERG *waardig te vieren*, (in 1836, zie ook Letterbode

V. 27 Julij, D. II. N°. 31.) en vooral omdat uit de noot op hetzelve blijkt, dat de Commissie zich op het werk van den Heer SCHAAB beroept, als zullende de zaak hierbij *geschiedkundig bewezen* zijn, maar ook naardien de Heer SCHAAB, aan wien SCHELTEMA zijn voornemen ter wederlegging te kennen gaf, hem te rug schreef: *dat de beantwoording van zijne zijde zal afhangen, of hij het der moeite waardig oordeelt of niet.* Nu oordeelde hij dus deze nalezingen niet te moeten te rug houden.

Aan het slot geeft de Heer SCHELTEMA hope, dat hij, met behulp van de aanteekeningen van wijlen den Heer KONING, en met bijstand van deszelfs Zoon, het voor beraamd voornemen, zal ten uitvoer brengen, tot het leveren van een werk, ten titel voerende: *De Geschiedenis der uitvinding en beoefening der Boekdrukkunst, door* LAURENS KOSTER, *te* Haarlem, *voor den jare* 1440. waarin alles bijeen gebragt wordt, wat er over LAURENS KOSTER en zijne uitvinding naar waarheid en met volledig bewijs zoude kunnen gezegd worden, en wel alleen *tot adstructie*, zonder dat er iets, hetwelk tot *distructie* van de aanspraak van *Straatsburg* of *Mentz* zoude dienen, gezegd wordt.

Wij zijn zeer benieuwd, als de Heer SCHAAB deze pennevrucht van den Heer SCHELTEMA gelezen heeft, zeggen en doen zal. Niet gaarne zouden wij ons door hem als Advocaat in zijne zaak laten gebruiken. Vooral heeft hij het voor zich zeer erg gemaakt, omdat hij er zich, uit hoofde van zijnen hoogen en verwaanden toon, niet voegzaam afmaken kan. Wij zullen zien!

Met eene historische Verhandeling, eerst te *Utrecht*, en later in *Felix Meritis* gehouden, over *het Keukenzout in de Nederlanden*, besluit de Heer SCHELTEMA dit stuk van zijn Mengelwerk.

Eerst

Eerst handelt hij daarin over de vroege pogingen tot het vinden van Zout of het *Selbarnen*, daarna over den *vroegen* aanvoer van het Zee- en Steenzout herwaarts, en eindelijk over het begin en den voortgang der trafiek van het Keukenzout.

Ook deze Verhandeling getuigt aangenaam van des Schrijvers ijver, om de Geschiedkunde te doen dienen, tot bevordering der Natuurkunde, en van zijne zorg, om de voorwerpen in onze nabijheid liggende, en waarin wij dagelijks belang hebben, niet voorbij te zien.

Drie LIEDEREN *aan mijne Medeburgers*, *door Mr.* AENEAS MACKAIJ, *2e Luitenant*, *1e Afdeeling Zuid-Hollandsche Schutterij. Te* Breda, *bij* F. P. Sterk, 1832. 30 *Bladzz. In gr.* 8*vo.*

De Luitenant MACKAIJ, toont in zijne hier gegeven liederen, dat hij met den degen ook de lier weet te gebruiken, om zijne vurige liefde voor Vaderland en Vorst te bewijzen. Behalve de drie op den titel getelde, ontvangt men hier ook, onder het rubriek *kleinigheden*, nog een zestal Dichtstukjes, namelijk: Een Schutters - Lied, de stervende Grijsaard aan zijnen Zoon, vrijwillig dienst nemende, een Gebed, het Russiesch Leger voor den Slag bij *Warschauw*, het Nederlandsch Meisje, en een Gelegenheids Stukje. Ten blijke dat de Heer MACKAIJ zijne edele gevoelens ook mannelijk weet uit te drukken, en gansch niet onbedreven is in de kunst, laten wij hier het slot volgen van het Schutters - Lied.

o God! wij gaan met u ten strijd:
Geef d'overwinning, Heer!
Wij strijden voor regtvaardigheid,
Wij sterven tot uw eer.

Wees Gij, o God! in heil en nood,
De God van Nederland!
Verhoor ons stamlend in den dood,
Voor Vorst en Vaderland.

Vaartwel, o ouders, vrienden, kroost,
Ziet ons met blijdschap gaan,
Vindt in onze eer en moed uw troost,
Vuurt ons tot strijden aan!
En, weent gij eenmaal op ons graf,
o Schrijft er met uw hand:
„ Hij leeft altijd, die 't leven gaf
„ Voor Vorst en Vaderland."

Wel hen die zulke gevoelens koesteren, bij den optogt tot den strijd!

KARAKTERS uit den Aanzienlijken en Burgerstand, geschetst in Huisselijke Tafereelen. Door Mejufvrouw C. M. D. Z. *Te* Amsterdam, *bij* Schalekamp *en* van de Grampel, *1830. 299 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f 3: —,*

Men behoeft niet te vreezen, dat de hier geleverde verhalen, in de handen van jonge lieden vallen, of te duchten dat daaruit voor hunne zeden schadelijke gevolge voortvloeijen zullen. Gerust geve men dezelve hun ter lezing, zij kunnen er zich mede vermaken, en er wezenlijk nut uit trekken. Ze zijn alle in eenen goeden geest gesteld, en er is nergens twijfel aan de goede bedoeling van de ons onbekende weldenkende Schrijfster. 't Is waar ze zijn niet in eenen hoog verhevenen stijl ingerigt, en als vele Romans van onzen tijd geschikt, om de verbeelding hoog op te voeren, maar in zulk eenen trant geschreven, dat men gemakkelijk alles verstaat, en

zo·

tevens geene reden vindt, om zich te ergeren aan dubbelzinnigheden, of over onkiesche taal en uitdrukkingen. Wij kunnen dus deze tafereelen met alle vrijmoedigheid aanprijzen, en aan jongeren en meer bejaarden. Zij heeten, naar den inhoud:

„ Mevrouw ZONHOF. of, geen geluk zonder Godsdienst. ARABELLA DOORNHEIM; of, het helsche oogmerk eener huichelares verijdeld. De familie BURGERHART, of, ongewone overvloed verwekt dikwijls zorgeloosheid. Het bezoek aan mijne vrienden in de Hoofdstad, of, het ongeluk woont dikwijls daar, waar wij hetzelve niet verwachten. Gelukkig de Jongeling, wiens leidsman menschenkennis bezit, of, de afkeerige van het Huwelijk, eindelijk door eene beminnenswaardige Vrouw gelukkig."

De lezer verschoone ons, dat wij ons van de moeite ontslaan, om den inhoud dezer huisselijke tafereelen nader te doen kennen; wij willen hen het genoegen van de verrasfing niet benemen. Hij leze zelf. Dat de lezing velen tot waarschuwing, ter verbetering, of tot versterking in hunne goede gezindheid en voornemens verstrekke!

SWAVING's *tienjarige Militaire loopbaan. Door hem zelven beschreven. Met het portret des Auteurs. Te* Dordrecht, *bij* Blussé *en* van Braam, 1830. *XXIV en* 328 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : 60.

In de aanteekeningen vooraan geplaatst, zegt de Heer SWAVING, — dien wij ons nu als *Officier bij het Hooge Geregts Hof, aan de Kaap de Goede Hoop* moeten voorstellen, gelijk hij ons dan ook in alle deftigheid met parnik, lange en groote bef, voor den titel is afgebeeld: —

„ De redenen, waarom het tweede Deel van des Schrijvers Reizen en Lotgevallen *het laatste*

genoemd werd, waren geene andere dan die, welke de schrijver in zijne voorrede heeft te kennen gegeven, namelijk zijne onzekerheid, of het lezend publiek wel op eene verdere uitbreiding van dat werk gesteld zoude zijn; daar zulks echter uit de getuigenissen van onderscheidene Nederlandsche en Engelsche Recensenten, uit den herdruk en het goed debiet, en vooral ook uit de tegenwoordige, van alle kanten inkomende, aanvragen, volkomen is gebleken, en daar des schrijvers Reizen en Lotgevallen, na de sluiting van dat tweede Deel, namelijk na 1812, oneindig belangrijker zijn geworden dan ooit te voren, zoo worden hier, bij wijze van bijvoegsel, nog twee deeltjes aan dat werk aangeknoopt; namelijk het onderhavige, in hetwelk des schrijvers Tienjarige Militaire Loopbaan *geheel en al*, zeer kort doch zakelijk, is bijeengebragt, en een weldra nog te volgen laatste Deeltje, zullende behelzen des schrijvers zonderlinge ontmoetingen en wonderbaarlijke lotverwisselingen na zijne vlugt uit Delft, benevens eene schets van Londen en deszelfs bewoners — van eene Reis naar Afrika — als ook eene schets van de Kaap de Goede Hoop, zoo als het in die oud Hollandsche Kolonie thans gesteld is — en, eindelijk, van eenige uitstapjes in de ommestreken dezer volkplanting."

De Lezer ziet alzoo, wat hij hier zoeken en verder nog verwachten kan. Met den zonderlingen levensloop van dezen zonderlinge man reeds te voren bekend geworden, en daardoor welligt tot belangstelling opgewekt, kan het den lezer niet anders dan aangenaam zijn, hier verder te vernemen, wat hem al meer is overgekomen, en dat hij, par varios casus et tot discrimina rerum, eindelijk aan *de Kaap de Goede Hoop*, met alle de zijnen behouden aangekomen (in Nov. 1829.), schrijven kan:

„Dat alles daar boven bidden en wenschen ten

ten zijnen beste is uitgevallen, en hij daar thans in eene ruime bevallige woning, aan den voet des trotschen Tafelbergs, in het vrije en onbekommerd genot van alle aardsche genietingen, eindelijk en ten laatste dat bestendig, dat stille huisselijke en zoo benijdenswaardig geluk gevonden heeft, waarnaar hij sedert zoo vele jaren zijns levens vruchteloos zocht. — Dat hij daar, onder de vleugelen zijner magtige beschermers, die hem dagelijks met nieuwe weldaden beladen, en hem den weg [geopend hebben, om de zijnen voor altijd te verzorgen, in geval de dood vroeg of laat een einde aan alle zijne avonturen mogt maken, die vastheid verkregen heeft, welke hem, naar alle menschelijke berekening, tegen alle verdere aanvallen van afgunst, nijd en religiewraak, volkomen waarborgt; doch dat hij daarbij tevens nimmer uit het oog verliest, aan wien hij deze zoo hoogst onverwachte zegeningen, voornamelijk te danken heeft; dat hij daarbij steeds gedurig terugdenkt, wat zijn lot, wat het lot zijner vrouw en kinderen zoude geweest zijn, indien de hand der Voorzienigheid hem niet op zulk eene wonderdadige wijze, bij zijne ontvlugting te Delft gered, en tot dezen staat van gegoedheid en welvaart geleid had."

Later ook zijne vorige bekenden en lotgenooten, onder de *Gardes d'Honneurs*, uit grond zijner ziel toewenschende, dat het hun allen, ieder in zijne betrekking, en in allen opzigte, even zoo boven mate wel moge gaan, als thans (hem) hunnen gewezen reisgenoot en ouden krijgsmakker aan Afrika's Zuidpunt. Van rustpunten is dit boekdeel ook wel voorzien, daar het vijf en twintig Hoofdstukken bevat, waarvan men de hoofd inhoud vooraan geplaatst vindt, doch voor ons veel te breed om af te schrijven. Men hoort den Schrijver hier op zijne hem eigene wijze verhalen van zijne terugkomst uit Ame-

Amerika in het Vaderland, van zijne inlijving en vertrek als *Garde Honneur* in 1813, naar *Frankrijk*, van zijne aankomst te *Valenciennes*, te *Parijs*, te *Tours* en *Tourraine*, te *Mentz*, van zijne desertie uit *Beijeren* naar *Baden*, van zijne aankomst bij het Leger der verbonden' Mogendheden, te *Manheim*, in 's *Gravenhage*, vervolgens als Officier bij het Oranje-Legioen in *Braband*, in het Hospitaal te *Breda*, te *Venlo*, te *Gend*, in de Provincie *Henegouwen*, te *Doornik*, te *Antwerpen*, te *Amsterdam*, te *Bergen*, te *Nieuwpoort*, in het Kamp van *Noord-Braband*, te *Ostende*, te *Molenbeke*, te *Delft* bij de Artillerie en Genie-School, als eerste Luitenant-Kwartiermeester, en eindelijk van zijne vlugt uit die Vaderlandsche Stad.

Rijkelijk zijn zijne berigten gevuld met aanmerkingen, die eene bijzondere vrijmoedigheid ademen, maar te gelijk bewijzen opleveren van een levendig oordeel, en van zijne zucht om der waarheid, ook ten zijne eigenen koste, hoewel zeer verschoonend, hulde te doen.

Dezelve kenmerken hem geheel en al, eenige zijn gegrond en opmerkenswaardig, terwijl andere ook wel degelijk getuigen, dat hij wel eens over zaken oordeelt, die hij zelf geenszins goed heeft leeren beschouwen, bij voorbeeld, over de predestinatie, het duelleren, en over personen, als den snooden Verrader DAINE, om niets meer op te noemen.

Het komt ons voor, dat SWAVING, over het krijgswezen, over verschillende daartoe behoorende inrigtingen, gebruiken en verordeningen, wel eens iets gezegd heeft, dat mogt opgemerkt worden, maar daar over kunnen wij ons hier niet verder uitlaten.

De lezing eindelijk van het geheel is niet onaangenaam, en mogt de Jongelingschap, door de hier voorkomende wenken gewaarschuwd, er ook

ook bedachtzaamheid uit leeren, en niet verzuimen na te denken, op deze ervaring en betuiging van den Schrijver, die waarlijk veel aanleg had en tot eene deftige familie behoort:

„ Te vergeefs sloeg ik mij, (Hij was uit Amerika terug gekomen, en wist nu niet wat en hoe;) nu weenend en zuchtend voor het hoofd, dat ik het goedhartig aanbod van mijnen zaligen vader, die mij tot den kansel had willen opleiden, zoo onbedachtzaam en roekeloos had versmaad; doch als zij, die uit de zuiverste beginselen van kinderliefde en levendige belangstelling in ons welzijn, eenmaal door den dood van ons zijn weggerukt, en wij in de donkere holen des tegenspoeds aan ons eigen lot zijn overgelaten, dan, dan eerst begint men dikwerf te laat zijne jeugdige dwaasheden in te zien en op de heilzame, op de onwaardeerbare zegeningen na te denken, welke onderwijs en opvoeding zoo mildelijk aanbieden; dan eerst beginnen wij ons overtuigd te houden; dat deze eigenlijk de grootste en bestendigste en beste erfgoederen zijn, welke men ons kan nalaten, want niets in de wereld kan ons dit onwrikbaar en dubbel rentegevend kapitaal ontnemen, en had mijn oog destijds door den drom van dikke neveldampen, welke gemeenlijk het brein des onervaren jongelings omhullen, wat beter kunnen henen dringen, dan zoude ik mij toen zeer zeker niet tot zulk een vernederend en hopeloos uiterste hebben gebragt behoeven te zien."

ALMANAK voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar 1833. *Derde jaar. Te* Amsterdam, *bij* Brest van Kempen. *De prijs is* 60 *Cents.*

Nederlandsche VOLKS-ALMANAK. Voor het jaar 1833 *Te* Amsterdam, *bij* H. Frijlink. *De prijs is* 60 *Cents.*

AL-

ALMANAK voor het Schoone en Goede. Voor het jaar 1833. *Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck. *De prijs is f* 1 : 80.

ALMANAK voor Blijgeestigen. Achtste jaar 1833.

> De blijgeestigheid is de beste getuige van eene aangename ondervinding en van een gerust geweten.
>
> DE GRAAF DE SÉGUR.

Te Amsterdam, *bij* Gebroeders Diederichs, 1832. *De prijs is* 60 *Cents.*

Alle deze Tijdschriftjes, bevatten alles wat men in zulke boekjes behoort te vinden. N°. 1. beantwoordt wel aan den Titel, en verdient dus in onzen in vele opzigten moeijelijken tijd, als zoodanig aanprijzing. Verscheidene hier voorkomende Stukjes zijn geschikt om de lever eens te doen schudden, ook straalt in sommige de invloed door der geschiedenis van onzen tijd. Er zijn er echter ook onder, die ons minder verkiesselijk voorkwamen. Niet onbevallig is voorzeker het volgend Dichtstukje, hetwelk wij ook om de kortheid overnemen:

AAN EEN VEERTIENJARIG MEISJE. (1)

Toen zij aarzelde in een roosje, hetwelk zij mij aanbood, haar beeld te erkennen.

Hoe! het roosje doet u blozen!
Gij verwerpt het als uw beeld!
Hebt gij 't zelv' niet uitgekozen?
En 't mij lagchend toebedeeld.

Bloeit niet als een roos uw leven?
Schittert niet, als zij, uw jeugd?
Zijt ge, aan wien u moge omgeven,
Niet als zij, ten roem en vreugd?

Naar

(1) Vervaardigd voor de zangwijze, te vinden in de PRECIOSA, enz. — *Einsam bin ich niet alleine.*

Maar gij fronst uw wenkbraanwbogen,
Ziet mij ſtrak en treurig aan,
En gij roept, met ernst in de oogen:
Leven is geen rozenblaân!

Regt zoo, lieve!.... rozen bloeijen,
Maar verwelkt is ras haar knop:
Doch wij blijven..... en wij groeijen,
Voor een eedler leven op.

Haak en zoek dan naar die ſappen,
Die ons voor dat leven voên!
Deugd en godsvrucht leid' uw ſtappen,
Dek' u voor der zorgen woên!

Op wat vreugd gij dan mocg roemen,
Of wat heil voor u verdwijn',
Gij zult altoos meer dan bloemen,
Meer dan alle roosjes zijn.

H. H. KLIJN.

Nº. 2. Bevat even eens een rijkelijk geſtoffeerd mengelwerk, van zeer verſchillenden inhoud, waarvan wij er wel eenige hadden willen misſen, bij voorbeeld, *de oude Ram en zijn Meester*, en *het bloedig Gastmaal.* Oneindig beter bevallen *de Sullebaan*, in den trant van onzen onſterfelijke CATS, *onze Vlag*, en onder andere ook MANTO en *echte Vrijheidszucht.* Wij roemen den welverdienden lof, aan ons hoog vereerd Koninklijk Geſlacht, hier en daar toegezwaaid, en vinden het een allergelukkigſte gedachte, de wijze waarop hier de begravenis van VAN SPEIJK vermeld wordt en verlevendigd door een fraai fijn plaatje. Zij verfraait zeer dezen Almanak. Iets over te nemen, verbiedt ons tijdsbeſtek.

Nº. 3. Is netjes uitgevoerd, prijkt met eene fraaije afbeelding van Mevrouw de Wed. A. B.

VAN

VAN MEERTEN geboren SCHILPEROORT, die hare Landgenooten door hare schriften nuttig is, en bevat één Mengelwerk, waarvan eenige Stukjes bijzonder wel gelukt zijn, en derzelver inzenders tot eere verstrekken.

De Heer ROBIDÉ VAN DER AA, heeft de redactie op zich genomen, daar de vorige verzamelaar verhinderd werd, dezelve verder óp zich te nemen.

Het laatste Dichtstukje, van den Heer M. A. MODDERMAN, Bruiloftsgezang geheeten, heeft ons bijzonder bevallen; tot een proefje hebben wij nu geene gelegenheid.

Even als van het vorige, kunnen wij ook van N°. 4. voor dit jaar getuigen, dat hetzelve vrij goed aan den titel beantwoordt, eene groote verscheidenheid in het Mengelwerk vereenigt, het ernstige met het boertige afwisselt, en menige nuttige wenk bevat, welke bijzonder ook in de tegenwoordige omstandigheden, voor den Nederlander zeer te pas komen. Verscheidene der hier geleverde Stukjes, lazen wij met veel genoegen, als van J. DE Q. in prosa, over het opschrift voor den ouden Amsterdamschen Schouwburg, VAN VONDEL:

De wereld is een Schouwtoneel,
Elk speelt zijn rol en krijgt zijn deel.

En in Dichtmaat van J. V. O. BRUIJN, de *Protocollen*. Andere, bij voorbeeld, *Het Lied der wijsheid*, en *De vier Gebogchelden*, hadden wij liever voor andere weggelaten. In de beknopte rede, *Over het geluk van den Zot*, anders prijzenswaardig, moest geen ROUSSEAU tusschen CAMPE en PESTALOZZI hebben blijven staan, wiens schriften waarlijk niet zoo zeer voor 't algemeen te prijzen zijn. De vier Carricatuur plaatjes, met een Muzijkstukje, versieren dezen Almanak. Het goed debiet make de Uitgevers in de keuze der Stukjes eenigzins gestrenger!

M E N-

MENGELWERK.

VOORLEZING,

OVER DE MIN GUNSTIGE ZIJDE DER KERKVADERS VAN DE VIERDE EEUW.

door

A. G. van ALDERWERELT,

Predikant te *Heenvliet*.

Ingenomen was ik eenigzins met het plan om ene Voorlezing te houden, *over de min gunstige zijde der Kerkvaders van de vierde Eeuw*, wijl de lezing en herlezing van die eeuw waarlijk zulke huivering wekkende trekken heeft opgeteekend, dat men zich verbazen moet, deels over al die verwarringen, onderlinge twisten en mishandelingen zelfs, maar ook deels zich verwonderen, hoe anderen zoo hoog met die Kerkvaders zijn ingenomen geweest, dat men ze als heiligen in de Roomsche Kerk, en als regtzinnige voorbeelden in hunne stelzels voor de Protestantsche Kerk heeft kunnen aannemen. Wonderlijk zijn en waren toch altijd de Godsdienstige eeuwen; en zeer jammer is het, dat men altijd wilde overdrijven.

Dan juist gevoelde ik zelf daardoor het moeijelijke, om dat mingunstige op eene bescheidene en gegronde wijze aan te toonen; wijl, te midden van velerlei veroordeelende aanmerkingen van die eeuw, niet minder velerlei zeer prijzenswaardige herinneringen voorgedragen kunnen worden, naardien wel

vele gebreken zeer in het oog loopen, maar toch ook zoo veel edels zich in die Kerkvaders openbaart, dat ik bijna van mijn voornemen had afgezien.

Daartoe wil ik pogen eene gedeelte dezer Voorlezing te besteden en dus aan de beschouwing *van de Kerkvaders der vierde Eeuw*; — maar dan ook een gedeelte derzelve afzonderen voor eenige opmerkingen, die ter verzwakking voor dat min gunstige eenige oorzaken aanwijzen, welke tevens ons ter leering voor ons verstand en hart zouden kunnen strekken, om als Leeraars en Broeders voor te komen, wat ook in onze Eeuw nadeelig, en te bevorderen, wat gunstig en goed zou kunnen zijn. Ik heb noodig uwe toegevendheid zoowel als toegenegenheid te vragen, vooral om het aanhalen van andere Schrijvers.

Als ik spreek van Kerkvaders, versta ik er door Leeraars, die na de Apostolische Eeuw, op het voetspoor der eerste Kruisgezanten en van derzelver Leerlingen, door verdedigingsschriften, Leerredenen, Bijbelverklaringen, of Brieven, veel toegebragt hebben tot bevestiging en uitbreiding der waarheid. Men onderscheidde hen in Grieksche en Latijnsche Kerkvaders (1). Deze omschrijving doet ons al wat gunstig is verwachten; en ik aarsel bijna, als ik het wage het mingunstige te beoordeelen.

Dat mingunstige moet ik doen opmerken in hunne leerstellige begrippen, aangaande de Godheid en menschheid van Jezus, zoo wel als over de wijze, waarop zij die verdedigden.

Het doet mij leed, dat ik dit geloofsstuk als het

(1) PRINS Leesboek over de Bijb. geschiedenis. III. 303.

het eerste mingunstige moet voordragen. Nimmer moest dit de vlek zijn geweest, die elke eeuw en vooral de eeuw, zóó nabij der Apostelen tijd, bezoedeld heeft. Zoo er eene geloofsleer is, die louter als Bijbelleer moest zijn aangenomen, deze hooge leer der verborgenheid moest het zijn geweest; zonder daarover te twisten, (ik zou haast gezegd hebben, anders denkenden te vervloeken,) *hoe* men over onzen Heer en Zaligmaker, in wien die Godheid en menschheid bestaat, moet oordeelen.

Met diep medelijden toch staan wij soms stil, bij deze bekende twisten over dat leerstuk, die van den Ouderling ARIUS af, in 's jaar 315, en de Bisschoppen en tijdgenooten, of, na derzelver overlijden, tusschen dien ARIUS of ATHANASIUS, of EUSEBIUS en MELETIUS en vele anderen, plaats hadden.

Het kan ons niet welgevallig zijn, die velerlei uitdrukkingen en menigvuldige verklaringen onder den naam van regtzinnige of onregtzinnige leer aan te halen. Beide, vermeen ik, dwaalden even zeer, daarin namenlijk en daarom, wijl, gelijk nog soms geschiedt, beide te vergingen, door hooge twist, of liever door menschelijke verklaring te duidelijk, te zinnelijk, te ijverig te redeneren, en, in plaats van Bijbelsche wijsheid, leerstellige onwijsheid te prediken.

Gij vraagt bewijs! Welnu als ik de stelling lees: „ dat God de Vader niet een oogenblik eerder „ is dan de Zoon; dat de Zoon niet is ongeboren „ noch een gedeelte van den ongeborenen, dat „ Hij eer Hij geschapen was niet geweest is, dat „ Hij dies was voortgekomen uit een staat van „ niets, doordien hij geen gedeelte was noch van „ God, noch van eenige andere stof, dat God niet „ altijd geweest is Vader! (1). dan zou ik eene ge-

(1) CAVE Kerkelijke Oudheden.

geheele lijst van voor mij duistere woorden der onregtzinnige partij kunnen opgeven en daar naast leggen de Geloofsbelijdenis van ATHANASIUS op zijn naam althans uitgegeven, van het Concilie van *Niceä* of van den Bisschop ALEXANDER. Ja het grieft mij, dat men, over het begrip aangaande de Godheid en menschheid van onzen geëerbiedigden Zaligmaker, Heidenen kon belezen om zich te verklaren voor het *ομοιυσιος* of *ομουσιος*. Jammer voorwaar blijft het, dat CONSTANTINUS edel doel in het Niceensch Concilie niet bereikt is, dan ware er ten minste stilzwijgendheid geboren geworden, terwijl nu dat Grieksche kleine onderscheidingswoord, niet begrepen of valsch verklaard of met Niceensche Ariaansche gevoelens nog onduidelijker gemaakt werd, terwijl eerst na tachtigjarigen geloofsstrijd het Niceensche, door keizer THEODOSIUS beleid, de zege behield. Offchoon wij in onze eeuw er verre van moeten afzijn van menschelijke twisten over zulk een hoogst gewigtig leerstuk, de schriften van later tijd met bedaarden ernst nalezende, zoo blijkt ons het mingunstige van die eeuw daarin, dat men de Bijbelsche leer, eene verborgendheid der godzaligheid die groot is, tot spitsvindige stellingen en menschelijke drifien misbruikte, zoodat die JEZUS, Gods en der menschen zoon, en het oorspronkelijk doel zijner komste op aarde zelfs miskend wierden. De twaalf boekdeelen van eenen HILARIUS, hoe welgemeend ook, konden die verdediging niet beslissen, misschien eer verduisteren en zelfs daardoor ook andere geloofsstukken mingunstig doen voorkomen.

Dat mingunstige meen ik te vinden in de wijze, waarop die Kerkvaders zich tegen elkander, om het verschil van denkwijze gedroegen.

Ik kan het gissen, dat Leeraars, hoe nabij de Apos-

Apostolische tijden ook levende, menschen bleven, en dat het gevoel van eerzucht of bevordering altijd iets aanlokkends in zich bevat, offchoon het waarlijk geene waardij in zich zelve heeft, en den weldenkenden iets, dat verachtelijk is, schijnt te zijn. Althans in dien tijd, toen de Oostersche Keizers van CONSTANTIJN DE GROOTE af, en vervolgens, als Hoofden der Kerke invloed kregen, toen Bisschoppen in deze of gene groote Stad, gesterkt door Kerkelijke aanstelling of gunst, als heerschappijvoerders zich konden voordoen; kon het ook wel niet anders, of eene min gunstige uitwerking op hun gedrag jegens elkanderen, moest er de treurige uitslag van zijn; en, al naar dat Keizers of Bisschoppen gezind waren, moest ARIUS nu verbannen en dan weder verhoogd, ATHANASIUS geloofsleus als de leus en keuze der Kerke, nu met gezag bekieed; en straks weder openlijk afgekeurd worden, daar men geenszins iets verdroeg, wat met het oppergezag van dit of dat jaar strijdig scheen.

Of verbazen wij ons niet over eenen EUSEBIUS VAN NICOMEDIE, die ATHANASIUS op allerlei valsche wijze mishandelde, terwijl hij EUSTATIUS ook door zijn invloed, op grond van onbewezene ontucht, liet veroordeelen. Wonderbaar komt het ons voor, hoe een BASILIUS, een der edelsten van dien tijd, zoo telkens beschuldigd en verontschuldigd kon worden. Tot tweemaal toe, werd de reeds genoemde ATHANASIUS, die groote ijveraar voor de zuivere leer, gebannen, na dat de waarlijk zoo scheurzieke ARIUS weder was hersteld in hoogen rang; en dit geschiedde door tegenstrijdige Sijnoden. HILARIUS werd door den Bisschop SATURNINUS gebannen, om het verschil van leer- en denkwijze, terwijl juist HILARIUS in zijn plan te leur gesteld werd, om SATURNINUS te doen vallen. Wie wenscht de tijden terug van vervolging, ver-

oordeeling en verbanning, welke de groote CHRYSOSTOMUS onderging tot twee en driemaal zelfs, en zulks door minderen van rang, veel lager van leer- en denkwijze, waartoe SEVERIANUS en PORPHYRIUS, Bisschoppen te *Gabale* en *Antiochie* zoo veel op eene kwaadaardige wijze bijdroegen, terwijl het krachtig geloofsvertrouwen en de treffende gezegden van dien Grooten Kerkvader, ons hart met te dieper weemoed over die tijden vervullen; want de oorzaken voor die mishandelingen lagen in het verschil van denkwijze over aangenomene of verworpene leerstellingen. Gelijk immers EUSTATIUS daarom BASILIUS in een kwaad daglicht bragt, omdat hij zou beleden hebben: *Eere zij den Vader met den Zoon en den Geest*, of wel: *Eere zij den Vader met den Zoon door den Geest*, en ach! om zijne beschuldiging te doen geloof geven, den hartelijken BASILIUS deed voorkomen, als of hij drie Goden stelde. Men verstond elkanderen niet, men schreef boekdeelen, men veroordeelde, en hoofd en hart bleven even duister en koud.

De min gunstige zijde moet ik nog aanwijzen, in het willekeurige hunner gedragingen.

Het is juist altijd een hoofdgebrek, als er niet zekere eenheid heerscht. Wij bedoelen geene latere Kerkelijke Hierarchie, die in de Pauselijke Kerk ontstaan is, maar toch zulk eene waarbij alle willekeur bedwongen wordt: want dat willekeurige, dat verdeelde gezag als 't ware moet ik veroordeelen, hetwelk toen, bij het voorstaan van alle éénheid en regtzinnigheid, plaats vond in al die Steden of Landen, waar deze of gene Bisschop zijn' invloed kon uitoefenen; die dan Sijnoden beriep en herriep, besluiten deed nemen naar zijne verkiezing en waarlijk daardoor wanorde deed

deed geboren worden; wijl de Bisschop van *Constantinopolen*, bij voorbeeld, Sijnoden deed beleggen in tegenstelling der genen, die te *Antiochie* door den Bisschop aldaar gehouden waren geweest. Waar van daan dan ook die willekeurige gedragingen tegen den regtzinnigen ATHANASIUS, den ijverigen BASILIUS, den onvergelijkelijke CHRIJSOSTOMUS, en dan weder dat voorstaan en ontzien van den onkundigen en jaloerschen ATTIUS en den waarlijk slechten EUSTATIUS.

Kon het dan anders, of dat willekeurige deed velen zich schikken en vleijen!, naar mate deze of die de magt en invloed bezat; dat willekeurige deed Godsdienst en Staatkunde naar elkander te veel schikken, en alles hing af, of de Konstantinopolitaansche Keizer, dan de Antiochische Bisschop soms zijn meeste belang er bij vond!

Dat willekeurige vinden wij dan ook in die tegenstrijdige kerkelijke besluiten over ομοιϋσιος en ομουσιος in het algemeen, of het verwerpen van andere geloofstukken; in die tranen, welke edele Kerkvaders storteden in gevangenissen, terwijl onedelen werden geëerd; in dat woeden en woelen tegen den anderen; in dat omkoopen zelfs van moordenaars tegen Chrijsostomus! En had dit vooral bij Grieksche en Latijnsche Kerkvaders plaats; de Fransche Bisschoppen deelden mede in dat willekeurige. Slechts één voorbeeld zij genoeg: Te *Milanen*, in 't jaar 355, had de Ariaansche partij, op den invloed en het gezag van keizer CONSTANTIUS vertrouwende, eene sijnode bijeengeroepen, om de regtzinnige Bisschoppen uit het land te doen jagen en waarlijk slechten en listigen in de plaats te doen aanstellen. Nu ontwaakte HILARIUS, die Christelijke Kerkvader en Bisschop te *Poictiers*; verzachtende besluiten wist hij van denzelfden keizer te verkrijgen. Frank-

rijks overige Bisschoppen vereenigden zich mede met den scherpzienden Leeraar; maar ziet, SATURNINUS weet eene valsche sijnodale orde te verkrijgen en HILARIUS moet vlugten naar *Phrijgie* en wordt verbannen. Drie jaren daarna schreef deze edele man, over het willekeurige der gedragingen, aldus: „Wij bedenken elk jaar, ja elke maand een nieuw geloof; wij maken sijnodale besluiten èn straks herroepen wij ze; wij strijden voor opgestelde formulieren en eerlang vervloeken wij degenen, die dat doen, zoodat wij onze eigene personen, zelfs anderen met ons, veroordeelen, en dus malkander bijtende, door malkander verteerd worden."

Als in Profetischen geest heeft hij wel gesproken; want in 't jaar 398 is, door de verdeeling van het Rijk van THEODOSIUS, door zijn testament tusschen zijne beide zonen, de grondslag gelegd van de scheuring tusschen het bekende Oostersche en Westersche Rijk, waardoor de kerk *door hare* altijd willekeurige gedragingen wel *moest verdeeld* worden, en tot op den huidigen *dag verdeeld is* gebleven, omdat men *trapswijze al verder af*week, en Christus leer al meer en meer verloren ging.

Dat min gunstige van de Kerkvaders der vierde eeuw, vinde ik nog in eenige algemeene bijzonderheden, die ik beknoptheidshalve, in 't algemeen aanhale.

Mingunstig komt mij voor het benoemen en beroepen van Leeraars, vooral van Bisschoppen, of zelfs van mindere geestelijke: in het wonderbaar driftig doorzetten des volks, bij zoodanige verkiezingen, zelfs van hen, die geen den minsten kerkelijken rang bezaten; zelfs niet eens gedoopt

zijn.

zijnde; zoo als NESTORIUS van *Konstantinopel*. Of wij verbazen ons over de verkiezing van eenen AMBROSIUS, die een burgerlijk ambtenaar was, maar binnen weinige dagen door des keizers en des volks-invloed Bisschop werd. Soms grimlagchen wij over het bijgeloovige van een droomgezigt, dat PETRUS, Bisschop van *Alexandria*, zou gehad hebben in eene Goddelijke Openbaring der heerlijkheid Gods, om de zulken te veroordeelen, ook in verkiezing, die JEZUS van de mede-wezenheid des vaders uitsloten, — of dragen leed over den tegenstand, dien AUGUSTINUS met AMBROSIUS zijnen leermeester ondervond, bij de eerste invoering te *Milanen* van beurt-gezangen der Psalmen en Lofzangen (1).

Behalve dit alles, bedroeven wij ons over velerlei listen en lagen, die niet ontzien werden: over onverdragelijken hoogmoed, welke in de heilige vergaderingen met de hoogste twisten gepaard gingen, het geen GREGORIUS *Nazianzenus* met regt eens verweet; terwijl dikwerf juist de zulken gekozen waren, die deze of die denkwijze toegedaan waren, en dan eens daardoor te meer hunne zeer verkeerde plannen doordreven. JULIUS, *Rome's* Kerkvader, ondervond dit op de bitterste wijze. Zelfs sommigen konden zich zoo vergeten, dat zij zich niet ontzagen, om bloedige tooneelen ter voortzetting hunner plans aan te rigten, zoodat zelfs vele slagtoffers in gevangenissen wegkwijnden, en de naam van regtzinnigheid voedsel gaf tot velerlei weerwraak; daar men de Apostolische les scheen vergeten te zijn; 1 *Cor.* 3. *Want dewijl onder u nijd is en twist en tweedragt, zijt gij niet vleeschelijk? wandelt gij niet naar*

(1) Het zoogenaamde *Te Deum* in de Souterliedekens opgenomen en in ons derde gezang bewaard, doet dit veertien honderd jarig Augustijnsche, of Ambrosiaansche lied hoogachten.

naar den mensch? want als de een zegt: ik ben PAULUS, *ik ben* APOLLOS, *zijt gij niet vleeschelijk; maar een ieder zie toe, hoe zijn werk blijft.*

Jammer, dus besluit ik dit gedeelte, dat de kerkvaders niet altijd die eenvoudigheid en zuiverheid van denken en voorstellen der waarheid behouden hebben; zij lieten zich door wijsgeerige beginsels, voor hunnen overgang tot het Christendom verkregen, of door zucht tot het vinden van zinneprenten in den Bijbel, wel eens vervoeren tot begrippen, die de zaden geworden zijn van die verbastering des Christendoms, welke nog niet verdaan is uit de Christelijke kerk. De eenvoudige tempels, in weidsche tempels herschapen zijnde door CONSTANTIJNS toetreding, begonnen de geestelijken zich heerschappij aan te matigen; rang en heerschzucht namen toe; het geloof werd door allerlei bepalingen omschreven; twisten door de toepassing der wijsgeerige begrippen op de Evangelische waarheden werden in kerkvergaderingen beoordeeld, bestreden, of verdedigd en beslist, soms met eene verbittering, die verre afweek van den geest der liefde, of naar mate de staatkunde het bovendrijven der eene of andere partij begeerde: zoo wies het onkruid met verdubbelde kracht onder de tarwe. Wanneer dit ons bedroeft, laat het echter ons ook verblijden, dat onze Heer zijne Godsdienst geen ander lot voorspeld had; dat Hij het bestuur over alles had, en uit het kwade het heerlijkst goed deed verrijzen.

Dit laatste gezegde doet mij ophouden van het minguustige verder aan te halen; met weemoed, betuig ik u, teekende ik dit een ander aan: maar ook nu, om in het *tweede* gedeelte mijner bijdrage *eenige aanmerkingen er bij te voegen, die ons op de*

(1) PRINS, Leesb. t. a. p.

de oorzaken van dat min gunstige zoowel wijzen, als wenken aan de hand geven, om voor ons voor te komen, wat nadeelig, en om te bevorderen, wat goed en gunstig kan zijn.

Eene eerste aanmerking en wenk, welke ik trachten wil te geven, bestaat in bescheiden te zijn bij ons oordeelen van die eeuw, wijl de oorzaken voor dat min gunstige zulks gebiedend vorderen.

Dat woord *bescheidenheid* vervulde mij geheel bij het doorloopend aanteekenen der misslagen, wijl er tevens zoo veel goeds hier en daar geschreven stond; en het deed mij bijna van mijn plan afzien, ware ik niet reeds te ver in mijne bijdrage gevorderd; dan hoe meer ik voortging, kwam het vaste doel in mij op, in dit tweede gedeelte voor te komen, dat wij niet te laag op die eeuw zouden nederzien en onze eeuw, onze personen, daardoor te hoog plaatsen. Want wiens hart is rein, en waar is de Kerkleeraar van elke eeuw, die niet op elke eeuw vele aanmerkingen zou kunnen maken? Daar het allen zoo eigen blijft om gemakkelijker den splinter in eens anders oog te zien, met voorbijzien van onzen eigen balk, en wij ons zelven weten te noemen de volmaaktere, de verlichtere, de meer beschaafde, maar de vroegere Leeraars, de min doordenkende, de min juistere Schriftverklaarders, die eene eeuw nog ten achteren waren in exegese, kritiek en wat niet al! Alzoo ons eigen werk, ten koste van anderer eer, ja zelfs vroegeren doorzochten arbeid, aanbevelende, en den grimlach zelfs niet verbergende, over hunne wijze van denken en schrijven. En waarlijk, wie, die zijn eigen hart en levensgeschiedenis, en gewone handel en denkwijze nagaat, zal intusschen die veroordeelende her-

herinneringen, zonder bijvoeging van eenige aanmerking om bescheiden te zijn, om op oorzaken te letten, durven voordragen of opteekenen?

Want bovenal blijven, als eene oorzaak voor dat mingunstige, ARIUS en zijne opvolgers ons bedroeven. Immer en altijd is bij het of zijn aanhang die, onder den schijnbaar ijverigen strijd voor het *gelijkwezige* van JEZUS aan God, ongelijkvormig aan dat gewigtig leerstuk handelde, de laagste daden, de verfoeijelijkste kuiperijen kon plegen en nimmer moede was om twist te zaaijen.

CONSTANTIJN DE GROOTE zij hierbij op den voorgrond geplaatst, als *bron en oorzaak* van al dit voortduren des strijds, daar hij ATHANASIUS in 't jaar 325 in 't veroordeelen van ARIUS voorstond, en tien jaren daarna, in eene Kerkvergadering te *Tyrus* deed verbannen, omdat hij in het bovendrijven van de tegenpartij staatkundig belang had, of omdat die of die Bisschop hem begunstigde, of naar mate hij voor oproer beducht was; en zoo willekeurig gedroegen zich ook zijne opvolgers, zoo als PAULUS en JULIUS door CONSTANTIUS ondervonden, en gelijk als CHRIJSOSTOMUS zoo bitter overkwam door zekeren EUDOXIA.

Jammer ook, dat, naar en door den *Geest des tijds*, sommige Leeraars voedsel voor hunne onwettige en strijdige gedragingen verkregen, en hierdoor hoog eerzuchtig, jaloersch en naijverig geworden, en daardoor bij het Keizerlijke Hof vereerd en in waarde gestegen, andere Medebroeders in verdenking bragten, en door onregtvaardige Sijnoden, door Kerkelijk besluit bekrachtigd, zonder dat de veroordeelde van iets wist, lieten veroordeelen! Was het dan wonder, dat de drie- en viermaal soms verbannene en verroepene Kerkvaders daardoor op hunnen tijd te ver gingen, en de verbanning uitspraken tegen hen, die in hun oog door herhaalde opstanden

niet

niet te verbeteren waren? en om de zaak van CHRISTUS, zoo zij meenden, ach, hunne eigene zaak voorstonden te vuur en te zwaard?!

Dan, wat kan ik hier beter bijvoegen tot een wenk voor ons, dan 't geen NIEMEIJER ons toespreekt (1): Hoe zoudt gij het aanmerken, als onredelijke tegenpartijen, daarom wijl eenigen van uwe aanhangers hunne vrijheid misbruikten, u hatelijk gingen beoordeelen? wat kan het ons baten, dat gij van bescheidenheid spreekt en dikwerf door het bespotten van anderen onverdraagzaam zijt? Oud of nieuw te beoordeelen staat vrij, maar 't is ongeoorloofd dit met strengheid te doen. Gij begeert, dat het nieuwe zonder tegenkanting ombelsd wordt, maar waarom rukt gij het oude zonder toegevenheid om, wat zeg ik, zonder Apostel te zijn? PAULUS is in alles groot daarin, dat hij van iedereen ver trouwt, dat die of die de opregtste oogmerken heeft. Tot PAULUS karakter behoort ook om, gelijk hij, in anderen wèl op te merken de blijken van zwakheid en vooroordeel, maar toch ook het goede hart, en nimmer te beschuldigen van haat, waar het niet bewezen is. PAULUS toch, op het hoogst genomen, was gewoon te beklagen op eene zachtmoedig bescheidene wijze, zelfs op eene biddende manier, nooit vergetende dat het de Alwetende alleen is die het hart kent. O dat de Predikers thans dat hartelijk ontfermen, dat onschuldig hopen van het beste jegens hunne Broeders mogten aannemen, en in vroegere geschiedenissen overal vergif of bitterheid niet mogten vinden; nimmer vergetende, dat de mannen van vroegere eeuwen in hunne eeuw verlichte mannen waren, en dat ze, zoo zij al zoo ver niet kwamen als wij, ons ten minste door hunnen ar-

(1) Charakt. V D. p. 399.

arbeid den weg en het inzien gebaand hebben. Deze uitspraak dringt mij volgaarn tot eene *andere* aanmerking:

Hoe wij het goede van die Kerkvaders gretig moeten opsporen, ten einde zelven alle menschelijke driften te bestrijden

Kwam er veel in het lezen dier Kerkvaders voor, dat ons waarlijk bedroefde, en met huivering voor de eeuw vervulde, als men Kerkelijke met burgerlijke Overheden zag wedijveren in miskenning van anderen; juist is dan die opmerking, om zelven alle driften en verkeerdheden *te* bestrijden, om vooral te zien op de edele lichten, die er ook *toen* in de Christenkerk waren, en vrij waren van die nevels, welke de Kerk verduisterden, of die wel eens niet vrij waren van drift en wraak, maar waarbij treurige, schijnbaar evenwel regtmatige oorzaken verschooning kunnen geven Ook mag ik niet vergeten het waarlijk *edele en* goede op te noemen in ATHANASIUS, en *wel zijnen* voorbeeldeloozen ijver en heilige zucht *om de zuiverheid* der kerkleer te bewaren, en de eere van Gods Zoon te handhaven. Het treffend afscheid van GREGORIUS *Nazianzenus* is wel een toetssteen voor elken scheidenden Leeraar; de bereidwilligheden, de onverschrokken ijver van BASILIUS en het waarlijk onnavolgbare van zijn werkzaam en edel leven; de naauwgezette waarneming der Leeraars bediening van HILARIUS, verzegeld door zijne volle gelatenheid in zijnen diepen druk, toen pijnbank en kruis hem dreigden; die zachtmoedigheid en huisselijke godsdienstigheid van EPHRAIM den Sijrier; die zuiverheid van denkwijze van GREGORIUS van *Nijssa*, over den aard van zoogenoemde bedevaarten; die ge-

geheele levensgeschiedenis van CHRYSOSTOMUS, dien guldenmond zijner eeuw, dien voortreffelijksten onder de voortreffelijken (1); die, en meer anderen doen mij bijna verlegen staan, dat ik het waagde het mingunstige te hebben aangehaald.

Het goede van velen in die tijden is waarlijk goed, en ik voeg hierbij, wat voor eenigen tijd geschreven is over GREGORIUS NAZIANZENUS (2). De besten der kerkvaders zijn bij vele gebreken, die wij niet alle loochenen, groote Godgeleerden. Zij stonden bij al hun doen *in* het Christendom, en offschoon duister soms in begrippen, hun doel was CHRISTUS, en, offschoon zij geenszins onze maatstaf om menigvuldige gebreken mogen zijn, noch als voorbeelden van eenen volkomen heiligen wandel beschouwd worden; zij blijven opwekkende voorbeelden daarin, dat zij zich met de gansche kracht en ernst aan dat gene overgaven, wat zij voor het hoogste en heiligste erkenden. Zij wijdden hun leven aan het Christendom, offerden alle genoegens op, zelfs soms de eenvoudigste behoeften, als het CHRISTUS zaak betrof. Zouden wij ze dan, bij eenig gebrek hier of daarin, van onze geheele hoogachting uitsluiten, die voor diezelfde onzigtbare goederen, welke ons in CHRISTUS de dierbaarste zijn moesten, zoo veel opofferden? Wij moeten aan Kerkleeraars, die menschen en even weinig vrij van gebreken waren, de zelfde geregtigheid laten wedervaren, als aan de kennis en het leven, ook van de voortreffelijkste Godgeleerden en Wijsgeeren onzer eeuw, wordt toegekend".

Dit

(1) Zie DES AMORIE VAN DER HOEVEN, over CHRYSOSTOMUS als een voorbeeld enz.

(2) Prof. UHLMAN,

Dit doet mij eenen *derden* wenk intusschen hier bijvoegen, ontleend uit de aanprijzing van het goede, na eerst het min gunstige te hebben aangewezen: *om hooge Godgeleerde leerstelsels of Bijbelsche verborgenheden nimmer te verdedigen, door te veel menschelijke redeneringen, maar alleen door bezadigden ijver.*

Ik achte dit niet overbodig, als ik de vierde eeuw beschouwende, ook alle latere pogingen vergelijke, vooral over dat leerstuk, dat van 't jaar 317 af, van ALEXANDER Bisschop van *Alexandrie*, *de eenwezigheid* van JEZUS met den Vader en in ARIUS het *gelijkwezige aan God*, te *Nicea*, schijnbaar bijna na tachtig jarigen strijd eindelijk zien beslist worden, ten voordeele van den eersten en achter onze Bijbels, op den naam van ATHANASIUS doch eigentlijk door VIGILIUS opgesteld, geplaatst zie naast het Niceensche geloofsstuk. Maar, als men dit leest, vergete men nimmer, dat het in de dagen van de eerste Hervorming achter onze Bijbels is geplaatst, om den Roomschen een bewijs te geven, dat men van de leer der kerk, zoo als die in vroegere eeuwen reeds was aangenomen, niet afweek en het verwijt, eener nieuwe leer voort te planten, niet verdiende. Nog beminnen wij de hoofdzaak, maar hechten ons zegel volkomen, bij het lezen en denken over deze en andere hooge godgeleerde geschriften, aan 't geen wat de kundige Leeraar EGELING in zijn nuttig werk: „*de weg der zaligheid*" ons voorschrijft (1). Wij verlangen onzen Verlosser van nader bij te beschouwen, dit is noodig te weten, niet om de diepten Gods te doorgronden, of wijs te zijn boven hetgeen geschreven is, maar om op te merken hoe hij hierdoor ons tot een algenoegzamen Zaligmaker is. Hij

(1) II. d. deel p. 153.

Hij is, gelijk onze algemeene Christelijke geloofsbelijdenis met eene Bijbelsche uitdrukking zegt Gods Zoon, geboren uit de maagd MARIA, dat is, volgens de gezonde uitlegging van den Catechismus, de eeuwige Zoon van God, heeft de ware menschelijke natuur uit het vleesch en bloed van MARIA aangenomen. Het woord, de groote Goddelijke Woordvoerder, is vleesch geworden, God is geopenbaard in het vleesch, Hij is ons vleesch en bloed deelachtig geworden. Dit is het onderwijs des Bijbels, 't welk wij met aanbiddende bewondering aannemen, zonder in de wijze dezer Goddelijk-menschelijke geboorte te willen indringen, en hiermede overeenkomstig eerbiedigen wij eene Goddelijke en tevens eene menschelijke natuur in CHRISTUS. Welk een wonder Persoon! Hoe zullen wij Hem noemen? eenen God-mensch! genoeg, nu zien wij den onzienlijken God zoo na tot ons gebragt als mogelijk is; nu hooren wij in JEZUS de magt, de wijsheid, de heiligheid, de liefde van God zelven, want, die Hem zag, ziet den Vader; nu wordt de Verlosser van zondaren zoo veel te uitnemender, want nu is het eene Goddelijke verlossing niet alleen *door*, maar *in* JEZUS. Nu gevoelen wij ons te krachtiger opgewekt, om op Hem te vertrouwen, aan Hem als aan onzen God en Heer ons over te geven. Nu kan en mag het onze vreugde zijn, dat wij aan dien Goddelijken Verlosser dezelfde eere als aan zijnen Vader toebrengen.

Nog vele dergelijke schoone en eenvoudige maar voor elken Leeraar en Leek, JEZUS vereerende uitdrukkingen, kon ik, uit dit voortreffelijk werk, aanhalen. Ik deed zulks alléén, om, na het mingunstige van de vierde eeuw, veroorzaakt door de menschelijke redeneringen en driften

over dit hoog verborgen leerstuk, aan te toonen, hoe wij alléén door bezadigden ijver moeten voorstaan dit allerbelangrijkst leerstuk, nimmer tên koste van de eere van dien JEZUS, die even als *de Vader* geprezen moet worden. Men hoede zich dan ook daarbij voor te verflaauwden ijver; elke bijbelsche waarheid wege diep op ons gemoed, en de Bijbel blijve onze gids, en elk onzer zij één in belijdenis en in liefde tot die waarheid.

Ten laatste mogen wij er nog dezen wensch bijvoegen.

Om, bij het goede van onze dagen, behartigers, regte Broeders te zijn in geloof, in wandel, in prediking.

Geen KONSTANTIJN DE GROOTE, maar Neêrlands WILLEM houdt met *vaste* hand het roer van Kerk en Staat, geen Bisschop van hoogen rang, maar een Medebroeder van *gelijken rang*, staat zelfs in de Hoofdstad; geen *Sijnode, schoon* gadegeslagen door een *Koninklijk Ambtenaar*, durft willekeurig den Dorps-Leeraar verlagen, of eenigen grondslag der Kerkleer verzwakken. Gerust en veilig zijn de Leeraar en Leek in de aanzienlijkste stad tot het afgelegenste vlek; en hoeveel éénheid heerscht er tusschen allen. Zoo vrij kan men zelfs in onze Ring-vergaderingen zijn gevoelen uiten, zonder vrees voor schorsing of verdenking; Kerkvaders durven wij beoordeelen en elkanderen waarschuwen, om ze zoo min als heiligen en onfeilbaar te beschouwen, als om te miskennen, wat waarlijk goed en nog eerwaardig blijven zal ten allen tijde.

Maar, bij dat vele goede, mogen wij den wensch elkanderen mededeelen om behartigers, regte Bro

Broeders te zijn in geloof en prediking en wandel.

Ik ontveins niet, dat de Kerkvaders in velerlei goeds wel eens naijver doen ontstaan, zoo dat de wensch verwekt wordt, om hen van verre na te streven in dat voorbeeldeloos waken voor de zielen hunner schapen, en in veler onvermoeiden arbeid als Herders en Leeraars, en bevrijd te blijven van zelfbeschuldigingen over mindere kunde, verflaauwden ijver, min naauwgezette godsvrucht, koeler gedachte voor waarheid of onwaarheid, meer beperkte zucht voor de uitbreiding van Christusrijk, zoo in uitwendigen bloei als hoog ernstige deugd.

Moge soms ARIUS of ATHANASIUS kerkleer, in den strengsten zin genomen, nog wel hier of daar bespeurd worden *in onze* kerk, en *buiten* onze kerk Jezuiten en Ultramontanen; dat *wij* ons aansluiten aan de waarheid, aan de Bijbelkennis; en geene heerschzucht beziele ons, even gelijk zelfs Engelsche Episcopalen het wisten door te drijven, dat hunne leer alleen de ware, ja zelfs hunne doopsbediening, door *hunne* hand geschied, alleen krachtig gerekend wierd, en de Dissenters tot op den huidigen dag miskennen, zoo dat zij alleen naast den throon soms kunnen zitten.

De geschiedenis dan der Kerkvaders strekke maar, om op goede wijze alles te behartigen door leer en prediking; van tijd tot tijd worde het een of ander belangrijk leerstuk met opzet behandeld; de Gemeente opgebouwd in gegronde kennis, zonder eenige spitsvindige begrippen, met alle Bijbelsche eenvoudigheid. Laat ons dus vooral, bij de woelingen van den altijd woelenden Westerschen Bisschop, onze Hervormde, lieve Bijbelsche leer, nu en dan in hare treffende kenmerken van afscheiding doen kennen, om te vas-

ter begrippen in te boezemen bij sommiger onverschilligheid, tot welk genootschap zij soms behooren; en bij moeijelijker leerstukken beziele ons nederig geloof, bedachtsame ernst in behandeling, waar sommigen met het Christendom niet ingenomen zijn.

Vooral in voorbeeld zij onze wandel stichtelijk. De kleinste vlek misstaat in ons, omdat wij predikers tegen verkeerdheden zijn. Verbanning houdt wel op, moeijelijk is wel de weg tot beschuldiging en afzetting, en al te streng was men zeker in die vierde eeuw, over het bijna onherroepelijke vonnis, als het eens was uitgesproken. Dan te meer blijke in ons, welke waardige Kerk-Leeraars wij zijn: op dat de Christen-Kerk door ons voorbeeld roem drage, en in onze herderlijke zorg, hoogen ernst, bescheidene liefde, op elke gelegenheid toepasselijk gemaakte Leerredenen, vriendschappelijke gesprekken, die Gezanten van Gods wege moge erkennen, welke eene eere van CHRISTUS zijn.

Met die gedachte vervuld, eindig ik mijne bijdrage met de betuiging, dat het mingunstige der Kerkvaders, de gunstigste wenken voor mij aan de hand gaf ter behartiging des Christendoms, door leer en prediking en wandel; en die onderlinge band van leer en voorbeeld verhooge Broeders! onze zamenleving, 't geen God vervulle!

GODSDIENST EN ZEDEN DER BATAKEN, EEN VOLKSTAM OP HET EILAND SUMATRA.

De Bataken gelooven aan het bestaan van een Opperwezen, het welk zij *Debata Hasiasi* noemen, en van het welk zij meenen, dat het, na de wereld te hebben geschapen, het bestuur over

over dezelve aan zijne drie zonen heeft opgedragen, welke zij noemen *Batava gura*, *Sori Pada*, en *Mongana Bulan*, welke de wereld door middel van hunne Stedehouders of Vakil's regeren. Deze zijn in drie klassen van verschillende graden verdeeld, welke ieder hunne eigene verrigtingen hebben.

Batava gura is de God des overvloeds, *Sori Pada* de God der regtvaardigheid, *Mongana Bulan* de oorzaak des kwaads, de voortdurende verleider. De Bataken bewijzen bovendien aan de slang *Naga Rodoha*, die de wereld tot steun dient, eene soort van vereering. Zij vereeren ook eene menigte andere Godheden, bescherm-Engelen, goede en booze geesten, voor welke zij bevreesd zijn, waardoor zij op den duur in een toestand van bijgeloovigen angst leven. Ieder dorp heeft zijn Priester, wiens ambt het is, de heilige boeken te verklaren, de gaven te bepalen, door welke men den toorn der onheil dreigende Godheden bedaren kan, de gelukkige dagen te leeren kennen, het zij door het raadplegen der astrologische tafelen, of door het beschouwen van de ingewanden van het een of ander dier, b. v. een hond, zwijn, vogel. Meestal bekommert zich de Batak weinig om zijne Goden, dan alleen, wanneer hij wil oorlogen, iets gewigtigs ondernemen, of als hem een ongeluk bejegend is. Dan loopt hij naar zijnen Priester, die, DATTE heet, om van hem te vernemen, welken Démon hij vermurwen of welk offer hij brengen moet. In dat geval noodigt hij zijne vrienden op een feest; het welk drie dagen en drie nachten duurt, gedurende welke men niet ophoudt te eten, te drinken en te dansen. Op den derden dag valt midden onder het dansen één der gasten, die de rol van vertrouwden des Priesters speelt, plotse-

 ling

ling ter aarde, en houdt zich, als of hij bewusteloos is. Eenigen tijd daarna rigt hij zich op en geeft voor, dat hij de Démon is, dien men wil verzoenen, en die aan het feest deel nam. Hij beantwoordt de vragen, die de Heer van het feest aan hem doet, terwijl hij aan zijne woorden den toon eener voorzegging geeft en belooft, dat hij voor hem bij de andere Godheden zal tusschen treden. Daarop valt hij op nieuws ter aarde en aanstonds daarna rigt hij zich op, als of hij uit een diepen slaap ontwaakte, en het spel heeft een einde.

De taal der Bataken schijnt een Dialekt der Maleitsche te zijn. Dit valt bijzonder onder de aandacht, door de gelijkheid der zelfstandige naamwoorden, hoewel meer in de taal, die men schrijft, (*kata kata itan*) dan in die, welke men spreekt, (*kata Tohop*). De Grammatikale formen van beide zijn even eenvoudig. De taal der Bataken bezit vele Sanskristische, maar geene Arabische woorden. De Maleitsche taal daarentegen heeft vele Arabische en geene Sanskristische woorden. Dit onderscheid wordt zonder twijfel daardoor veroorzaakt, dat de Maleijers het Islamismus hebben aangenomen, hetwelk de Batakers niet gedaan hebben. Deze schrijven van de linkerhand naar de regter, zonder de woorden aftescheiden; hunne letters zijn gemakkelijk te onderkennen; zelfs in het Sanskritische heeft iedere Consonant zijne vokaal bij zich. Hunne heilige boeken handelen voornamelijk over den oorlog, de Godsdienst, de Offerhanden, de Godsdienstige plegtigheden, de bidformulieren, de ziekten en geneesmiddelen voor dezelve. Zij bestaan geheel uit eene verzameling van fabelen en ongerijmdheden en behelzen nergens eenige zedeleer. De Batakers gelooven aan een toekomstig leven, waar de ziel vrij zal zijn van smart, maar zij schijnen geen denk

denkbeeld te hebben van toekomstige belooningen en straffen.

Hunne gedichten zijn berijmd en bestaan gewoonlijk in strofen van vier verzen. Dikwijls ziet men een poëtischen wedstrijd, in welken zich de sprekers beurtelings bezig houden, om een geruimen tijd achter een elkander toetespreken en te beantwoorden, door het opzeggen der verzen, welke zij geleerd hebben. De uitoefening van het regt is bij hen zeer goed in orde. Zij hebben echter geen algemeen wetboek; maar geschrevene wetten en gebruiken gaan van Distrikt tot Distrikt. De meeste overtredingen worden met geldboete gestraft, welker bedrag ten voordeele van het Hoofd van het Distrikt komt, die tevens Regter is. Diefstal met braak, diefstal op den openbaren weg, en echtbreuk worden met den dood gestraft, en de ligchamen der overtreders, gelijk ook die der krijgslieden, welke op het slagveld sterven, worden door het volk verscheurd. Schuldenaars, die niet kunnen betalen, speelers, die hunne speelschulden niet kunnen afdoen, of zij, die de hun opgelegde geldboeten niet kunnen voldoen, worden tot slaven verkocht, hoewel zij door de wet beschermd zijn tegen elke mishandeling, en hunne Heeren hen in het algemeen als leden van het huisgezin behandelen, De veelwijverij is onder de Bataken geoorloofd; echter hebben zij zelden meer dan twee vrouwen, die zij van derzelver vaders koopen, en die als slaven moeten arbeiden. Het huwelijk tusschen aanverwanten, al is de graad van verwantschap zeer verre, is verboden.

TOESTAND DER VROUWEN IN TARTARIJË.

De Vrouwen der Nogaijische Tartaren, een volk in het noorden van *Rusland*, zijn eer Slavinnen, dan Gemalinnen van hare mannen. Zij brengen haar leven door, om hen te bedienen en

voor hen te arbeiden. Zij wagen het niet, om met hen aan den disch aan te zitten. De vrees voor de zweep doet haar alleen hare pligten vervullen. De Nogaij beschouwt zich met zoo veel meer regt voor den Heer zijner vrouw, dewijl hij haar koopt; want bij dit volk is het vrouwelijk geslacht het eigendom van het mannelijke; de vader verkoopt zijne dochter, de broeder zijne zusters. Wanneer een vader sterft en ongehuwde zoonen en dochters nalaat, worden deze als een gedeelte der erfenis beschouwd, hetwelk een der broeders voor een bepaalden prijs overneemt. Eene weduwe behoort van regtswege aan den naasten mannelijken aanverwant van haren man, die haar naar willekeur behouden of weder verkoopen kan. Wat den man betreft, deze heeft geen regt, om zijne vrouw te verkoopen, maar hij kan haar wegjagen, wanneer hij met haar niet meer te vreden is. Het aanzoek om eene vrouw geschiedt door een vriend of aanverwant, die het huwelijksgoed, in kleederen en huisraad bestaande, hetwelk zij medebrengt, bezigtigt. De prijs wordt berekend naar het huwelijksgoed der jonge dochter, hoewel ook hare familie en afkomst in aanmerking genomen wordt. Wanneer men den prijs van een meisje bepaalt, dan zegt men: zij is zoo of zoo vele koeijen waard; maar men betaalt, volgens gemaakte overeenkomst, in zilver, koeijen, paarden, ossen of schapen. Eene koe wordt berekend op twintig papieren roebels of acht schapen; twee koeijen gelden zoo veel als een paard of een stier. De gewone prijs van een meisje van zuiver nogaisch bloed bedraagt dertig koeijen of 600 roebels, omstreeks 25 Louis d'or. Somtijds beloopt de som 1000 roebels en daar boven. Een kalmuksch meisje geldt slechts vijf of tot tien koeijen; de weduwen worden meestal duurder verkocht dan de meisjes. De behoeftige Nogaijers verhuren zich dikwijls voor vele jaren

als

als diensboden, om zoo veel optezamelen, dat zij eene vrouw koopen kunnen. De rijke Nogaijers fchieten fomtijds hunnen dienstboden de noodige fommen voor, onder beding, dat beide Echtgenooten zoo lang in hunne dienst blijven zullen, tot dat zij hunne fchuld door hunnen arbeid hebben afgegaan. Hoewel de Koran veroorlooft, zelfs tot vier vrouwen te hebben, nemen de Nogaijers er zelden meer dan twee. Meestal huwen zij geene tweede, ten zij de zorg voor de huishouding dit vordere. In dat geval belast zich de eerfte met het ligfte werk; de tweede met het zwaarder, zoo als waterdragen en koornmalen. De begunftigde veroorlooft zich fomtijds de andere vrouwen te regeren, te verdrukken en te plagen. Echter brengt de veelwijverij in de huisgezinnen der Nogaijers zoo vele klagten niet voort, als men wel zou kunnen verwachten.

DE LISTIGE EGIJPTISCHE DIEF.

(*Eene vertelling van* HERODOTUS.)

RHAMPSCRITUS, Koning van *Egijpte*, bezat zoo veel geld, dat hem niemand immer daarin overtroffen heeft, of aan hem gelijk geweest is. Om nu zijne fchatten in veiligheid te brengen, liet hij een fteenen gebouw maken, van hetwelk echter één muur aan de buiten zijde was. De bouwmeester, op het geld belust, zorgde, dat er een groote fteen in den muur bleef, die gemakkelijk door twee mannen, of zelfs door één daar uit genomen kon worden. Het gebouw opgerigt zijnde, bragt de Koning al zijne fchatten binnen hetzelve. — De bouwmeester, na verloop van tijd, op fterven leggende, riep zijne beide Zoons, en zeide hun, dat hij, om voor hun onderhoud te zorgen, met overleg het fchathuis des Konings gebouwd had, zoo dat zij in hetzelve gemakkelijk komen, en naar believen van

het geld wegnemen konden, zonder in gevaar te zijn van achterhaald te worden. Hij onderrigtte hen, hoe zij den ſteen, welken hij hun beſchreef, en van welken hij hun de maat gaf, uitligten moesten, en zeide, dat zij alzoo in het bezit van de Koninklijke ſchatten geraken konden. Na zijnen dood beproefden de *Zoons* de daad, gingen 's nachts naar het Schathuis, vonden, en namen gemakkelijk den ſteen weg, en droegen zoo veel mede van het goud, als zij begeerden. Na dat zij dit bij herhaling gedaan hadden, kwam de Koning eens bij geval in zijne Schatkamer, en ontdekte met bevreemding dat zijne ſchatten verminderd waren. Daar echter alles voor het overige onbeſchadigd was, en er geen ſpoor van braak was te vinden, wist hij niet, wien hij beſchuldigen moest. Toen hij echter ten tweeden en derdenmal ontdekte, dat het goud verminderde, (want de dieven hielden niet op te ſtelen,) beval hij, dat men ſtrikken zou maken rondom de vaten, in welke het goud bewaard werd, opdat de dieven, als zij des nachts kwamen, en de handen in de vaten ſtaken, in den ſtrik zouden gevangen worden. Dit gebeurde ook. De geen, welke ingeklommen was, vond zich in den ſtrik gevangen, zonder zich uit denzelven te kunnen losmaken. Bemerkende in welk een gevaar hij was, verzocht hij zijnen broeder, dat hij binnen komen, hem het hoofd afſlaan, en dan met hetzelve heengaan zou, op dat men niet in ſtaat zou zijn, om den dief of zijnen makker te herkennen. De broeder deed dit. Na hem het hoofd te hebben afgeſlagen, kroop hij met hetzelve door de opening uit, en maakte dezelve weer zorgvuldig toe. Des morgens ſtond de Koning niet weinig verbaasd het ligchaam van den dief in den ſtrik te vinden, zonder hoofd, en toch nergens eenig ſpoor, hoe hij er ingekomen

men was, of hoe men er weder was uitgegaan. Hij liet dus het lijk aan den muur ophangen, stelde wachters bij hetzelve, en beval hun degenen, die kwamen, om bij hetzelve te weenen, gevangen te nemen. De moeder over het ophangen van het lijk hares Zoons zeer bedroefd, hield niet op haren overgeblevenen Zoon te bidden, dat hij het lijk zijns broeders van den muur afnemen en bij haar brengen zou, hem bedreigende, dat zij anders alles aan den Koning zou verhalen. De zoon trachtte te vergeefs zijne moeder van hare begeerte af te brengen, en deed toen het volgende. Eenige ezels met zakken vol wijn beladen hebbende, dreef hij dezelve naar de plaats, waar het lijk bewaakt werd; en toen twee of drie zakken heimelijk open en losgemaakt hebbende, begon de wijn daaruit te loopen. Een groot misbaar makende, en zich als een radelooze, die niet wist, naar welke zak hij het eerst loopen zou, aanstellende, zag hij de wachters op hem toeloopen, die het stroomen van den wijn ontdekkende, spoedig met vaten aankwamen, om denzelven op te vangen en hun voordeel daarmede te doen. Hij geliet zich, als of hij hun dit zeer kwalijk nam, doch toen zij hem medelijdend toespraken, scheen zijn toorn te bedaren; hij bragt de lading in orde en daar de wachters met hem zelfs begonnen te kortswijlen, schonk hij hun een zak wijn. Zij zetten zich neder, om die te ledigen en verzochten, dat hij dit met hun doen zou. Hij liet zich daartoe overhalen, en daar men onderling vrolijk werd, gaf hij eene tweede zak, zoo dat de wachters, bedwelmd door den wijn in slaap vielen. Nu nam hij het lijk zijns broeders van den muur, schoor den wachters den baard op de regter zijde af; het welk eene groote schande gerekend werd, lag het ligchaam op een der ezels, en bragt het naar zijne moeder. De Koning den diefstal van het

het ligchaam vernomen hebbende, was zeer toornig, doch nu volstrekt willende weten, wie de dief was, bedacht hij het volgende. Hij plaatste zijne dochter in het gebouw, en beval, dat zij alle op dezelfde wijze zou onthalen, maar vooraf ieder verpligten, haar te zeggen, wat het verstandigste en slechtste was, dat hij in zijn leven gedaan had, en dan hem, die van den diefstal sprak, gevangen te houden. De dief van dit oogmerk des Konings kennis bekomen hebbende, en zich op alle mogelijke wijzen aan de vervolging willende onttrekken, bedacht het volgende. Hij sneed den arm van het lijk zijns broeders bij den schouder af, en dien onder zijnen mantel verborgen hebbende, ging hij naar des Konings dochter, en door haar ondervraagd, verhaalde hij, dat het slechtste, het welk hij ooit gedaan had, daarin bestond, dat hij het hoofd van zijnen in den strik gevangen broeder in het Koninglijk Schathuis, had afgehouwen; en het verstandigste, het welk hij had verrigt, dat hij de wacht dronken gemaakt, en toen het lijk van den muur afgenomen had. Zoo dra des Konings dochter dit hoorde, greep zij hem, maar hij van de duisternis gebruik makende, reikte haar den arm zijns broeders toe; zij meenende den dief te hebben, hield dien vast, maar hij den arm loslatende ontvlood. De Koning hiervan onderrigt, stond over de listigheid en stoutmoedigheid van den dief even verbaasd: maar liet nu alom bekend maken, dat hij denzelven vergiffenis schonk en zeer vereeren zou, wanneer hij zich openbaarde. De dief, op het woord des Konings vertrouwende, verscheen. De Koning hem zijne bewondering hebbende betoond, gaf hem zijne dochter ten huwelijk, om dat hij een man was, die voor alles raad wist; eene gave, waarin de Egijptenaars alle volken overtreffen, maar deze al de Egijptenaars.

BEMOEDIGING AAN DE NOORD-NEDERLANDERS.

Een Vorst moet gelijk zijn aan de Zon.

Keizer HADRIANUS.

Gelijk de zon aan 's aardrijks polen,
Gehuld in neev'len, damp en mist.
Haar lief'lijk licht, haar warme stralen,
Aan 't ongevoelig ijs verkwist;
Zoo, beste Vorst! bleef 't muitziek Zuiden
Uws Rijks, door snoode ondankbaarheid,
Gevoelloos voor de zegeningen,
Door uwe hand zoo mild verspreid.

Al dringt de zon niet door de dampen,
Al derft haar gloed en glans en kracht;
Schijnt zij, — 't is dag. Maar gaat zij onder,
Het licht verflaauwt, verdwijnt, 't wordt nacht!
Al blijft U 't blind vooroordeel laken,
o Vorst! en schoon U 't volk miskent;
Gij heerscht, en maakt dat volk voorspoedig;
't Staat op, — en 't stort zich in ellend.

De zon, die in 't Zuid-West gaat dalen,
Van allen gloed en glans beroofd;
Zal in 't Noord Oosten weldra rijzen,
Waar zij een nieuwen dag beloofd.
Uw voorspoed, Belgen! is aan 't kwijnen,
Uw deel zij nietigheid en schand;
Maar eerlang vloei vernieuwde zegen
Voor 't wreed verguisde *Nederland*

Laat d'avond vrij den nacht voorspellen,
En angst verspreiden in het rond,
De blijde hoop zal weer herleven,
Bij 't gloren van den morgenstond.
Zoo, zoo herleef, mijn Landgenooten!
Na 't vruchtloos woelen van 't verraad,
Ten spijt van afgunst en miskenning,
De voorspoed van *Noord-Neêrlands* staat.

Al

Al spreidt de nacht een valen sluijer,
  Het licht der Sterren en der Maan,
Blikt, bij 't gemis van zonnestralen,
  Ons op dien donkren weg nog aan.
Al pakt een onweer zich te zamen,
  Al dreigt gevaar aan alle kant,
Met 't oog op God in onze nooden,
  En veilig gaan wij aan zijn hand.

Schoon blikfemschichten 't zwerk doorklieven;
  En donders ratlen heen en weêr;
Eens keêre, na 't zuiv'ren van de dampen,
  De lang gewenste kalmte neêr.
Schoon troonen wank'len, Schepters breken,
  Door helsche muitzucht aangerand;
Eens prijkt, naar 't zinloos woên der snooden,
  Met nieuwen glans ons Vaderland!

't Geweld zal rustloos zamenspannen,
  Met ontrouw, meineed en verraad;
Zij, die voor d' onschuld netten spreiden,
  Verwarren in hun eigen kwaad.
Al zien wij dus ons regt verkrachten,
  De wetten met den voet vertreên,
Wien God behoedt heeft niets te vreezen,
  Al liet heel 't menschdom hem alleen.

De wet in aller hart geschreven:
  „ *Op overtreding volgt de straf!*"
Doet reeds der Belgen lot voorspellen,
  Zij graven zich hun welvaarts graf.
Maar op getrouwe pligtsbetrachting,
  Heeft God een heerlijk loon bepaald:
De kroon der eer, der overwinning.
  Wordt eens door moed en trouw behaald.

God weet het best wat wij behoeven,
  Het zij dan voor- of tegenspoed;
Zijn wil in 't schenken en 't onthouden,
  Is altijd heilig, wijs en goed.

Hij zal in nood ons niet verlaten,
Zoo wij vertrouwend tot hem vliên,
Zijn vaderoog zal met ontferming,
Op 't smeekend *Neêrland* nederzien.

De Heer des hemels en der aarde,
Die 't al uit niet heeft voortgebragt,
Bestuurt en regelt heel de Schepping,
Met goedheid, wijsheid, orde en magt.
Zoo wordt ook 't lot van ieder sterf'ling,
Geregeld door Gods wijs bestuur;
Hij mengt, met goedheid, in ons leven,
En 't noodig zoet en 't nuttig zuur.

Haarlem A. DEENIK.
den 1sten Nov. 1832.

TER NAGEDACHTENIS VAN DEN WEL EERW. HEER D. VAN WULLEN, IN LEVEN PRED. BIJ DE HERV. GEMEENTE TE ZUTPHEN; SEDERT JULIJ J. L. RUSTEND LEERAAR, DEN 28 NOV. 1832 IN DEN HEERE ONTSLAPEN.

VAN WULLEN is niet meer!
Gemeente! die hem kent als uwen gids ten leven,
Als Herder hem waardeert in leven en in leer,
Heeft niet die droeve maar' uw ziel een schok gegeven?

VAN WULLEN is niet meer!
Zijn zwakke ligchaamskracht, deed u dien slag verbeiden;
Op 't onverwachts nogtans riep hem de Hemelheer,
En billijk weent gij omdat smartelijk verscheiden.

VAN WULLEN is niet meer!
Die ijverige Tolk voor 't heil van zijn Gemeente
Dat hij alleen beöogde, maar nooit zijn' eigen eer!
Pleng tranen om zijn dood, en op zijn Grafgesteente.

VAN WULLEN is niet meer!
Dat licht in Zutphensch Kerk! — die zuivere verlichting,
Niet naar den geest des tijds, maar naar zijns Heeren leer
Verbond aan Christen deugd, en iedere verrigting.

VAN

VAN WULLEN is niet meer!
Voor God en menschen steeds zoo ned'rig en ootmoedig!
Doordrongen van de taal „ Niet mij, maar God zij d' eer!"
En toch in vruchtbaarheid zijns werks zoo overvloedig!

VAN WULLEN is niet meer!
Die Leeraar vol van ernst, en krachtig in 't betoogen,
Die het talent bezat voor de Evangelie-leer,
Met nadruk aan het hart des zondaars te verhoogen.

VAN WULLEN is niet meer!
Niet meer voor 't kinderhart, waarop hij wist te werken,
Waarin hij 't zaadje wierp, dat opwies voor den Heer,
Die hunne tranen ook goedgunstig op wil merken.

VAN WULLEN is niet meer!
Die roeper uit de keel, in uwen Kerkgebouwen;
Die Bidder in den geest! — gij hoort zijn stem niet weer,
Hij wisselde op Gods wenk gelooven in aanschouwen.

VAN WULLEN is niet meer!
Waarvan de kenner, die zijn schoone dingtaal hoorde'
Wie in meer sierlijkheid, echt kanzelwerk vereer'
't Getuigenis van 's mans lof bij vriend noch vijand smoorde.

VAN WULLEN is niet meer!
Wie om verliezen ween' in Zutphens Kerk geleden,
Zijn tranen vloeijen ook op 't graf diens Ed'len neer!
Hij is die hulde waard, als w' op zijn Rustplaats treden.

VAN WULLEN is niet meer!
Geen droeve traan alleen, mag uit onze oogen vloeijen;
Hij stichtte ons *veertig jaar* door wandel en door Leer!
Zou onze borst daarvoor ook in geen dank ontgloeijen.

VAN WULLEN is niet meer!
Zijn werk in 's Heeren dienst, ga nooit voor ons verloren!
Dan zal, dat geve God! dan zal dat lang verkeer,
Tot het gelukkigst perk, van Zutphensch kerk behooren.

VAN WULLEN is niet meer!
Niet meer voor Gade en Maag, die hem als wij beweenen;
O vonden velen hem in 't Rijk des Hemels weer,
Die daar als paarlen aan zijn kroon des levens schenen!

H. W. CARRAS.

Voormalig Leerling van den Overledenen.

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT,

Den 10den December is de Heer JOHANNES LUDOVICUS GERHARDUS GREGORY, van *Doesburg*, met veel lof bevorderd, tot *Juris Romani et hodierni Doctor*, nadat hij, in de groote gehoorzaal der Akademie, had verdedigd zijn *specimen Juridicum, in quo nonnulla Juris hodierni loca explicantur.*

SCHOOL-NIEUWS.

LOCHEM.

Den 1sten November 1832. Heden werden tot de Akademische lessen bevorderd twee veelbelovende jongelingen, BERNHARD JAN MÜLLER en HENDRIK HUSLIJ BREIJL. Zij spraken de door hen zelve opgestelde Redevoeringen met gepaste vrijmoedigheid uit. De eerste, (hij werd door het lot de eerste) sprak: *de praestantissimo sacri concionatoris munere*. De tweede: *de gloriosa Leonidae et Speijkii morte.* De Rector PEERLKAMP wenschte de jonge Studenten geluk met hunne bevordering, en eindigde zoo dit letterfeest, dat met muzijk afgewisseld en besloten werd.

DORDRECHT.

Den 12den December 1832. Na voorafgaand onderzoek naar de vorderingen der Leerlingen aan de Latijnsche scholen alhier, had heden, in de Fransche kerk, derzelver openbare bevordering en de uitdeeling van prijzen en getuigschriften

plaats. Nadat de zeer geleerde Heer J. W. GRIM, Med. Doctor, Phil. Theor. et Lit. Hum. Candidatus, in plaats van wijlen den Heer A. J. ROSS, tot Conrector der Scholen bevorderd, dezen post aanvaard had, door het houden eener Redevoering de Publii Syri sententia: *nimium altercando veritas amittitur*, dat is over de spreuk van Publius Syrus: *door te veel te twisten gaat de waarheid verloren*, nam de Rector de gelegenheid waar, om dezen zijnen Ambtgenoot, alsmede den zeer geleerden Heer R. C. L. KREMER, Phil. Theor. et Lit. Hum. Candidatus, onlangs tot Praeceptor benoemd, in deze hunne waardigheid geluk te wenschen. — Vervolgens werden H. A. DA FONSECA en F. VAN DEN BRANDELER met prijzen vereerd en tot den eersten rang der vierde klasse bevorderd Op de derde klasse ontvingen prijzen: G. J. DE KLERK, T. DE VRIES, A. E. VAN DER SCHEER en H. VERHOEFF MARITZ. Tot de derde klasse ging met eenen prijs over: A. J. BOESER. Op de tweede klasse werden prijzen gegeven aan: M. J. COP, W. C. VAN DEN BRANDELER, F. J. HAVER DROEZE en J. THIBAUT. Tot de tweede klasse werden bevorderd: D. VAN DER HOFF en A. A. STOOP, van welke de eerste eenen prijs ontving. Eindelijk werden op de orde der nieuwe Leerlingen prijzen uitgereikt, aan A. VAN DEN BRANDELER, D. DE VRIES en aan J. VAN DER ELST; voor welke geschenken zij allen hunne dankzeggingen aan Heeren Scholarchen, met gepaste vrijmoedigheid, uitspraken. — Daarenboven werden loffelijke Getuigschriften voor de vlijtige beoefening van andere wetenschappen gegeven, als aan H. A. DA FONSECA voor de *oude Aardrijks-, nieuwe Geschied-, Wiskunde* en *Algebra*, en aan F. VAN DEN BRANDELER voor de *oude Aardrijks, Wiskunde* en *Algebra*; aan G. J. DE KLERK, T. DE VRIES, H. VERHOEFF MARITZ voor de oude

Aard-

Aardrijks-, *nieuwe Geschied-*, *Wiskunde* en *Algebra*, en aan A. F. VAN DER SCHEER voor de *nieuwe Geschied-* en *Wiskunde*; aan A. J. BOSSER voor de *oude Geschiedkunde*: aan M. J. COP, voor de *oude Geschied-*, *Reken-* en *nieuwe Aardrijkskunde*: aan W. C. VAN DEN BRANDELER voor de *oude Geschied-*, *Reken-*, *Fabel-* en *nieuwe Aardrijkskunde*; aan F. J. HAVER DROEZE voor de *oude Geschied-* en *Rekenkunde*, en aan J. THIBAUT voor de *oude Geschied*, *Reken-* en *nieuwe Aardrijkskunde*: aan D. VAN DER HOFF, voor de *oude Geschied-*, *Reken-*, *Fabel-* en *nieuwe Aardrijkskunde*, en aan A. VAN DEN BRANDELER, voor de *Reken-* en *nieuwe Aardrijkskunde*.

Gelijk deze Feestviering ter bevordering van Letteren en wetenschappen, verhoogd door de tegenwoordigheid eener talrijke en aanzienlijke vergadering en van tijd tot tijd door een fraai Orchest Muzijk afgewisseld werd; zoo is dezelve door den Rector van het Gijmnasium, met eene aanspraak aan de studerende Jongelingschap en met dankzegging aan de geëerde toehoorders, besloten.

ENKHUIZEN.

Den 11den September 1832. Na het gehouden examen in dezer Stads Latijnsche Scholen, had op heden de bevordering en de prijsuitdeeling, onder de Leerlingen plaats. Twee verdienstelijke Jongelingen G. R. ERDBRINK en A. REIFFZAT, bekwaam geoordeeld, om met vrucht de Akademische lessen te kunnen bijwonen, hielden hunne redevoeringen, de eerste: De *Epicteto ejusque philosophia*, de andere: *De Xenophonte et rebus gestis ejus*. Zij ontvingen beide eenen schoonen en welverdienden eereprijs, zoo ook de volgende Leerlingen A. F. DUIJVENS en C. CRAMER HARTMAN, die uit de eerste tot de tweede afdeeling der eerste klasse; verder J. M. C. BASTING en P. N. ROLDANUS, die tot de eerste afdeeling der tweede klasse, — ook

J. R. DE BROUWER en TH. DE JONGH, die naar de tweede afdeeling dier zelfde klasse; eindelijk R. MULLER, die naar de eerste afdeeling der derde klasse met J. J. RIS bevorderd werden. Op eene bevallige wijze spraken zij hunne *gratiarum actiones* uit. Voorts werd A. STOFFELS, in de tweede afdeeling der derde klasse, vereerd met een loffelijk getuigschrift.

De Wel Ed. zeer geleerde Heer A. HIRSCHIG, Rector der Scholen, besloot dezen plegtigen actus met eene regt doeltreffende aanspraak in de Nederduitsche taal. Het Orgel-Muzijk zette aan deze aangename plegtigheid luister bij.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

TWELLO den 23sten Oct. 1832. In eene Kerkeraadsvergadering, gehouden onder voorzitting van den Consulent dezer Gemeente, Ds. P. MANDEN, Pred. te *Wilp*, is de Kerkeraad heden overgegaan tot het beroepen van eenen Leeraar, in de plaats van wijlen Ds. B. VELS. Uit een viertal, waarop geplaatst waren de Kandidaten: NAHUIS, VAN GULPEN, JUNGIUS en SLUITER, is het volgend tweetal gemaakt: de Heeren NAHUIS en JUNGIUS, en daaruit terstond beroepen de Wel Eerw. Heer GERARD JOHAN NAHUIS, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die deze beroeping heeft aangenomen.

HOE-

HOEVELAKEN, den 18den Nov. Heden voor veertien dagen maakte onze Leeraar, H. VAN DER LEEUW, ons bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen naar *Sliedrecht*. — Heden mogten wij van hem vernemen, dat hij had kunnen besluiten, voor dezelve te bedanken.

WAGENINGEN vakant. Zie Sept. 1832.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Het Rings-Bestuur in de Klassis van *Zutphen*, is voor 1833 zamengesteld als volgt:

Ring van *Zutphen*.

Ds. VAN GELDER, Pred. te *Almen*, Praetor.

Ds. VAN IJSSEL GROOTHUIS, Pred. te *Lochem*, Scriba.

Ring van *Doesburg*.

Ds. BLOEMERS, Pred. te *Keppel*, Praetor en Scriba.

Ring van *Doetinchem*.

Ds. VAN WOELDEREN, Pred. te *'s Heerenberg*, Praetor en Scriba.

Ring van *Winterswijk*.

Ds. VAN STEEDEN, Pred. te *Aalten*, Praetor.

Ds. VAN KESTEREN, Pred. te *Nede*, Scriba.

Ds. GOOSZEN, Pred. te *Eibergen*, Quaestor.

Korrespondens voor de *Boekzaal*.

Ds. VAN DER LINDEN, Pred. te *Zutphen*.

DOESBURG, den 25sten Nov. Ds. ROLDANUS Pred. te *Heilo*, heeft de beroeping naar onze Gemeente aangenomen.

ZUTPHEN, den 28sten November. De Wel Eerw. zeer gel. Heer D. VAN WULLEN, sedert den 1sten Julij dezes jaars, Emeritus Predikant van *Zutphen*, is, op heden zacht en zalig in den Heer ontslapen, hebbende den ouderdom van bijna 72 jaren bereikt. — Na vijf en een half jaren, de Gemeente van *Warnsveld*, en een en veertig en

een half jaren, de Gemeente van *Zutphen*, met ijver, trouw en voorbeeldige naauwgezetheid, gediend te hebben, vraagde en erlangde Hij van Z. M. het Emeritaat, eervol en met een favorabel pensioen. Tot het vragen van dat Emeritaat werd Hij, zijnes ondanks, genoodzaakt, door eene bezetting op de borst, daar Hij anders zoo gaarne zijne dienst zou hebben willen voortzetten, vermits Hij met eenen heiligen ijver voor de zaak van onzen Heer vervuld was. — Emeritus geworden, hield Hij echter niet op, nog werkzaam en nuttig te wezen, zoo veel Hij konde, in velerlei betrekking; — ook in de verkeering met alle zijne Protestantsche Ambtgenooten, — die dan ook allen met getroffene harten, op den eerstkomenden dag des Heeren, de Gemeente bij dit Sterfgeval hebben bepaald. — Voor zijne nagelatene Weduwe, is het eene bittere smart, Hem te moeten missen. En terwijl de Heer, wien Hij vurig diende, en op wien Hij ootmoedig en geloovig vertrouwde, Hem verdere beproeving bespaarde en door een zachten dood tot zich nam, zal Hij, door een dankbaar aandenken, blijven leven in de harten zijner betrekkingen, leerlingen en vrienden.

WARNSVELD, den 3den December. Onze Gemeente werd door haren Leeraar, Ds. WIJNAENDTS, bepaald, bij het overlijden van Ds. VAN WULLEN, laatst Predikant te *Zutphen*, die vijf en een half jaar aan dezelve het Evangelie verkondigde.

ZELHEM staat vakant te worden. Zie Nov. 1832.

GEESTEREN vakant. Zie Aug. 1832.

ZUTPHEN. Zie Nov. 1832.

B O M M E L.

WELL, c. a. den 9den Oct. Op Zondag l. l. is alhier in de H. Dienst bevestigd, Ds. M. T. VOS UITERLIMMIGE door Ds. W. A. VAN REDEN, Pred.

Pred. te *Op-IJnen*, met eene leerrede over 1 *Joh.* I: 1—3. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn Evangeliedienst onder ons, met *Amos* VII: 14—16*a*. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent Ds. W. DE BAKKER, Pred. te *Hedel*, die op vriendelijk verzoek de bevestigingsbeurt had afgestaan, door DD. HANEWINCKEL, VAN SCHAICK en RIBBIUS, Predd. te *Neder-Hemert*, *Bruchem* en *Tuil*.

AALST, den 28sten Oct. 1832. Heden vernamen wij, dat onze beroepen Herder en Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. LEEDS, de beroeping herwaarts, onder inwachting der Klassikale en Koninglijke approbatiën heeft aangenomen.

HARDERWIJK.

BARNEVELD, den 9den Dec. Heden werd onze beroepene en tot ons van *Rhenen* overgekomene Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer, C. W. KERSTEN, in de H. Dienst onder ons bevestigd, door zijn ambtgenoot, onzen oudsten Leeraar, Ds. J. M. J. HOOG, met 2 *Cor.* IV: 15. *Want alle dingen zijn om uwent wil, opdat de vermenigvuldigde genade door de dankzegging van velen, overvloedig worde tot heerlijkheid Gods.* Des namiddags hield de bevestigde zijne intre-rede naar aanleiding van *Col.* III: 11c. *Christus is alles en in allen.*

ELSPEET vakant. Zie Mei 1832.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

SCHIPLUIDE den 11den November. Na het spoedig ontvangen der Kerkelijke en Koninklijke approbatiën, werd heden onze beroepen Leeraar, Ds. L. J. L. VAN HECK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Holland*, in de H. Dienst bevestigd, door den Wel Eerw. zeer gel

 Heer

Heer, Ds. J. D. RUIJS, Pred. te *Ouderkerk aan den Amstel*, aan wien, op verzoek van den nieuwen Leeraar, deze beurt door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. HOEK, Pred. te *Lier*, vrijwillig was afgestaan. De Bevestiger predikte over *Matth.* XXVIII: 20. *Ziet, ik ben met u lieden alle de dagen tot aan de voleinding der wereld. Amen.* Terwijl de Bevestigde zich des namiddags aan de Gemeente verbond, met eene Leerrede over *Joh.* IX: 4. *Ik moet werken de werken des genen, die mij gezonden heeft, zoo lang het dag is; de nacht komt, waarin niemand werken kan.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door DD. WOERMAN, DE JONG, HOLWERDA en HERNK, respective Predd. te *Delft*, *Pijnacker*, *'t Woud* en *Stand daar buiten.*

WASSENAAR den 16den Dec. 1832. De Wel Eerw. Heer, N. J. A. ROLDANUS, Pred. te *Heilo*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, het volgende acht en drietal van Kandidaten tot de H. Dienst geformeerd:

DD. M. H. J. MOLTZER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*. P. VAN BONGA, van *Noord Holland*. J. F. VAN BINSBERGEN, van *Noord Braband*. J. P. H. REIJERS, H. GREVE, H. J. W. WUNDER, van *Overijssel*. H. W. C. ILCKEN, van *Zeeland*. R. H. CATS, van *Noord Holland*.

Op het drietal:

M. H. J. MOLTZER, P. VAN BONGA en J. F. VAN BINSBERGEN.

En daaruit is, op authorisatie en electie van den Wel Edelen Heer, J. A. VAN BERGEN, gevolmagtigde van den Hoog Welg. Heer, JACOB DIRK CAREL BARON VAN HEECKEREN VAN TWICKEL, als in huwelijk hebbende de Hoog Welgeb. Vrouwe, MARIA CORNELIA GRAVINNE VAN WASSENAAR, met eenparige stemmen beroepen, de Wel Eerw. Heer

Heer M. H. J. MOLTZER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, aan wien de beroepsbrief is toegezonden, en die hetzelve onder inwachting der vereischte approbatiën heeft aangenomen.

ROTTERDAM.

BERKEL EN RODENRIJS den 12den November. Na verkregen handopening, kwam de Kerkeraad alhier, onder bestuur van den Consulent, Ds. A. [illegible], Predikant te *Hillegondsberg*, bijeen, ten einde tot het werk der beroeping van eenen anderen Herder en Leeraar, in plaats van den Wel Eerw. Heer W. TERNOOIJ APEL, van hier naar *Vlissingen* vertrokken, over te gaan. — Volgens ons gebruik alhier, was eerst een zestiental geformeerd, waarop geplaatst werden:

Ds. C. L. P. METELERKAMP, Theol. Doct. H. VAN DER LEEUW, M. L. BIJERKERK, N. VAN DER TUUK ADRIANI, Theol. Doct., N. J. VAN DER MANDELE, W. A. LAMPING, J. A. MEULEMANS, B. KAM, C. A. KLINKENBERG, J. F. NIERMEIJER, J. P. KERKHOF, G. BORLE VAN SCHAGEN. K. E. KOETSVELD, K. KAM, E. J. HOMAN en J. F. VAN BINSBERGEN, respective Predd. te *Zoest*, *Hoevelaken*, *Rheewijk*, *Deil* en *Enspijk*, *Egmond aan Zee*, *Sprang*, *Buikfloot*, *Dreischor*, *Nootdorp*, *Jutphaas*, *Altforst* en *Appeltern*, *Nieuw-Lekkerland*, *Westmaas*, *Oudenhoorn* en *Nieuw-Vosfemeer*, en Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*. — Hiervan werden de zeven bovensten benevens de Kandidaat VAN BINSBERGEN, op het achttal geplaatst, en van deze vervolgens de vier eersten op het viertal; waaruit ten zelfden dage beroepen werd, de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. L. P. METELERKAMP, Theol. Doct. en Predikant te *Zoest*. Dit beroep zoo wel als het voorgaande viertal, door den Wel Edelen Heer P. E. VAN AELST, Burgemeester alhier, als ten deze gevolmagtigde

van den Wel Edele geboren Ambachtsheer dezer Heerlijkheid geagreëerd zijnde, werd hetzelve den beroepenen toegezonden, die het in beraad heeft genomen.

CHARLOIS, den 25sten November 1832. Heden genoot de Gemeente het bijzonder voorregt, met haren waardigen Leeraar, den Wel Eerw. en zeer geleerden Heer C. BURT ANDRIESSEN, gedachtenis te vieren van zijne vijftigjarige Evangeliedienst, welker grootste gedeelte aan ons is toegewijd geweest. In tegenwoordigheid van de gansche Gemeente, van eene groote schare uit de omliggende plaatsen, en van velen zijner Ambtgenooten, sprak zijn Eerw. als met jeugdig vuur en kracht zijne Feestrede uit. Psalm CIII 2. *Loof den Heer, mijn ziel! en vergeet geene van zijne weldadigheden*, op zich zelve toepassende, vermeldde zijn Eerw. met dankbaren lof aan den God zijner goedertierenheden de menigvuldige zegeningen, welke hij zoo in deze, als in vorige Gemeenten genoten had. Met dankbetuiging voor de blijken van achting en genegenheid, hem zoo veelvuldig bewezen, en bijzonder voor de geschenken, van meer en min aanzienlijke leden der Gemeente, bij deze plegtige gelegenheid ontvangen, verbond hij zich, om met een oog op den verhoogden Koning der Kerk in zijn werk getrouw te blijven volharden. God verhoore zijne beden en vervulle zijne betamende wenschen! Moge hij tot het einde zijner dagen 's Heeren besten zegen ondervinden, en nog lang nuttig werkzaam zijn ter uitbreiding van het Rijk onzes Heeren JEZUS CHRISTUS.

HOOGVLIET, den 9den Dec. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Heer J. R. [illegible], Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband* onder ons bevestigd, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer J. [illegible], Pred. te

te *Woubrugge*, bij afstand van den Consulent der Gemeente, Ds. H. R. ROOKMAAKER, Pred. te *Poortugaal*, met eene Leerrede over *Gal.* I: 7a. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door DD. H. VENEKA en M. M. SCHIM VAN DER LOEFF, Predd. te *Bernis* en *Barendrecht*.

De Bevestigde deed des namiddags zijne intrede, tot tekst nemende 2 *Cor.* VI: 1.

VLAARDINGEN. Zie Nov. 1832.

L E IJ D E N.

LEIJDEN. De breede Kerkeraad heeft het werk der beroeping hervat, en op den 9den November het volgend twaalf- en zestal uitgebragt.

Twaalftal:

DD. STEENMEIJER, Predd. te *Arnhem*. FANGMAN, te *Middelburg*. JORISSEN, te *Utrecht*. VAN DER LEEUW, te *Dordrecht*. BRUINIER, te *Leeuwarden*. KOK, te *Gorinchem*. VAN BEUZEKOM, te *Amersfoort*. WALLER, te *Middelburg*. MOLHUIZEN, te *Deventer*. VERWEIJ, te *Zutphen*. VAN HERWERDEN, te *Groningen*. en DWARS, te *Kampen*.

Zestal:

DD. FANGMAN, STEENMEIJER, JORISSEN, VAN DER LEEUW, BRUINIER en KOK.

Nadat vervolgens op het drietal geplaatst waren: DD. VAN DER LEEUW, KOK en STEENMEIJER, is, op den 14den November beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. VAN DER LEEUW, Pred. te *Dordrecht*, die, na veertien dagen beraad, tot ons leedwezen medé voor deze beroeping bedankt heeft. Zoo dat als nog

LEIJDEN vakant blijft.

NOORDWIJK OP ZEE. Op den 5den Nov. 1832. is alhier, op vertoonde akte van Collatie, van den Hoog Welgeb. Heer Graaf VAN LIMBURG STIJRUM, Heer van *Noordwijk*, door den Kerkeraad Kerkelijk beroepen de Eerw. Heer H. BAKKER, Candi-

didaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, welke deze beroeping, in afwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

HAZERSWOUDE, den 11den November. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. J. MARCUS, maakte ons heden bekend, dat zijn Eerw. de beroeping naar de Waalsche Gemeente te *Delft*, negen dagen vroeger ontvangen, na rijp beraad had aangenomen, onder inwachting der noodige approbatiën. Zoo dat

HAZERSWOUDE eerlang staat vakant te worden.

LEIJDEN eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

HILLEGOM, Zie Nov. 1832.

D O R D R E C H T.

SLIEDRECHT, den 30sten Oct. Ds. H. P. TIMMERS VERHOEVEN, voor onze beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad heden weder de volgende nominatie gemaakt:

Twaalftal:

DD. K. HERINGA, Predd. te *Berlikum*, C. S. A. HISSINK, te *Berkenwoude*. H. MAANDAG, te *Dubbeldam*. G. L. VAN DER KUIJP, te *St. Antoniepolder*, J. E. KIST, te *Zeist*. H. VAN DER LEEUW, te *Hoevelaken*. W. JANS, te *Giessen Oudkerk*. E. J. VAN DRIEL, te *Biesselingen*. J. J. KAM, te *Oud Alblas*. W. B. BARENDS, te *Lopik*. W. H. MOORREES, te *ter Aa*. en B. S. TENCKINCK, te *Kwadijk*.

Zestal:

DD. HERINGA, BARENDS, VAN DER KUIJP, JANS, HISSINK en VAN DER LEEUW.

Drietal:

DD. VAN DER KUIJP, VAN DER LEEUW en HISSINK.

En daaruit beroepen Ds. H. VAN DER LEEUW, Predikant te *Hoevelaken*.

Ds. VAN DER LEEUW, na beraad deze beroeping insgelijks van de hand gewezen hebbende, heeft de Kerkeraad op den 19den November het boven-

[illegible] twaalftal aangevuld, met Ds. D. BROE-[illegible], Predikant te *Durgerdam*, het zestal met [illegible], en het drietal met Ds. BA-[illegible] beroepen Ds. G. L. VAN DER KUIJP, Predikant te *St. Antoniepolder*, die deze beroeping ook heeft aangenomen.

DORDRECHT, den [illegible] Dec. De Wel Eerw. [illegible] eene beroeping naar de Gemeente te [illegible] ontvangen hebbende, heeft voor dezelve na beraad bedankt.

CILLAARSHOEK, den 9den Dec. Heden mogten wij onzen beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. Heer, W. H. VAN DEN STEEN, onder ons bevestigd zien, door den Consulent van deze Gemeente, den Wel Eerw. Heer, P. L. JACOBS, Pred. te *Strijen*, welke, naar aanleiding van *Spreuk.* XIV: 27. betoogde, dat *de vreeze des Heeren*, de dienst van God, ook den verkondiger van dezelve, ter zijner bemoediging, *eene springader des levens is*, en op zijne bediening, zoowel als op hem zelven, den heilzaamsten invloed heeft. De oplegging der handen geschiedde, door den Consulent, als bevestiger, en verder door de Wel Eerw. Heeren J. S. BOONDERS MOLENAAR, H. VAN TIL, C. E. VAN KORTSVELD, en G. L. VAN DER KUIJP, Predikanten te *Puttershoek*, *Maasdam*, *Westmaas* en *St. Antonie-Polder.*

Namiddag aanvaardde de bevestigde zijn dienstwerk in de Gemeente, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet* enz.

De plegtigheid van dezen dag is ten genoegen van eene talrijke schare, en inzonderheid tot algemeene blijdschap der Gemeente, afgeloopen.

ST. ANTONIEPOLDER, den 9den December 1832. Na dat onze Leeraar, Ds. G. L. VAN DER KUIJP, ons op den 25sten Nov. l. l. berigt had, dat zijn Eerw. eene beroeping, tot tweeden Pre-

Predikant, naar de Gemeente van *Sliedrecht*, had ontvangen, vernamen wij heden, dat hij zich verpligt had gevonden, dezelve aan te nemen: Zoo dat deze Gemeente eerlang vakant zal worden.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND, den 11den Dec. 1832. Uit eene nominatie van wege Z. M. den Koning, aan den Kerkeraad ter electie toegezonden, en waarop geplaatst waren, de Heeren Kandidaten tot de h. dienst: P. A. VAN DER HOEVEN, J. F. FULLINK, C. L. B. JONQUIERE en J. A. ROMBACH, is op heden, in tegenwoordigheid van den Consulent beroepen geworden, de Wel Eerw. Heer J. A. ROMBACH, Kandidaat tot de h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Braband*, die deze beroeping heeft aangenomen.

HEERJANSDAM EN KIJFHOEK, den 15den Dec., is op vertoonde acte van Collatie van den Hoog Wel geb. Heer, Jonkheer N. J. STEENGRACHT van *Duivenvoorde*, als in huwelijk hebbende de Hoog Wel geb. Vrouwe H. J. C. BARONESSE VAN NEUKIRCHE, genaamd NIJVENHEIM, Ambachtsheer van *Heerjansdam* enz. in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. D. DAGEVOS, Pred. te *Rijsoord*, beroepen, de Wel Eerw. Heer J. J. SLUITER, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Braband*, die deze beroeping heeft aangenomen.

GOUDA.

NOORDELOOS vakant. Zie Aug. 1832.

HAGESTEIN. Zie Oct. 1832.

BRIELLE.

DEN BOMMEL, den 20sten Nov. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt zullende worden door het Emeritaat van Ds. F. J. CONRADI, heeft de Kerkeraad, op den 15den dezer maand, een zestal geformeerd bestaande uit D. D. J. SJOERNIS te *Almkerk* en *Emmichoven*, C. L. VAN KUIJP, te

St.

St. Anthonie-Polder, J. C. SMELTZER, te *Klaaswaal*, C. [illegible] KAM, te *Oudehoorn*, J. WANROOIJ, te *Herkingen* en C. CONRADI, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*.

Op het Nominaal zijn geplaatst:

DD. [illegible] VAN DER KUIJP en KAM en daaruit is beroepen, D. J. SJOERNIS, Pred. te *Almkerk* en *Emmikhoven*, die deze beroeping drie weken heeft in beraad genomen.

PIERSHIL, 2e Dec. 1832.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

Het Klasfikaal Bestuur van *Amsterdam*, heeft, op den 9den December, geëxamineerd, en tot het staan naar den post van Krankbezoeker, in eene Gemeente bevoegd verklaard: H. DE VRIES, C. C. STOLP, C. J. KOSTER, H. G. KOSTER, JUNIOR en J. C. VIET, alle onderwijzers in de Godsdienst te *Amsterdam*.

ANKEVEEN, den 6den Dec. Heden is onze naar *Hillegom* beroepen Leeraar, C. M. FLEGTE, in eene buitengewone Kerkeraads-vergadering, door Ds. J. PRINS, Pred. te *Amsterdam*, daartoe door het Klasfikaal Bestuur van *Amsterdam* gecommitteerd, van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klasfis behoorlijk ontslagen; zijnde het opzigt over de Gemeente, gedurende de vakature, opgedragen aan den Consulent, Ds. P. MULDER, Pred. te *Nederhorst*, (den Berg).

Den 9den Dec. heeft zijn Eerw. van ons een liefderijk afscheid genomen, met eene Leerrede over *Joh.* XII: 36*a*. *Terwijl gij het licht hebt, geloofs in het licht, opdat gij kinderen des lichts moogt zijn.*

Bij deze gelegenheid herinnerde zijn Eerw. tevens

vens de Gemeente de herstelling en verbetering, welke het Kerkgebouw ondergaan had, ten gevolge eener toelage van *f* 990. deels door Z. M. den Koning, deels door het Sijnode uit het fonds voor noodlijdende Kerken, goedgunstig toegestaan en uitgereikt.

ANKEVEEN is dus vakant. Doch daar de Kerkeraad zijne keuze reeds bepaald heeft, hoopt men de beroeping te doen, zoodra, na ontvangst der handopening, het Reglement op de vakaturen enz. dit zal toelaten.

AMSTERDAM. De Heer J. SCHOLTE, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Holland*, zich hebbende verbonden tot de dienst in de Gemeente van *Rio Essequebo*, in de *Engelsche West-Indiën*, is, na door de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in *Indië* tot de dienst van het Evangelie te zijn ingezegend, naar zijne bestemming vertrokken.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1832.

AMSTERDAM eene tweede Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1832.

AMSTERDAM eene derde Leeraarsplaats vakant. Zie Julij 1832.

A L K M A A R.

HEILO, den 18den Nov. 1832. Onze Leeraar Ds. N. J. A. ROLDANUS, Theol. Doct. maakte ons heden bekend, dat zijn Eerw. zich had verpligt gevonden, om de beroeping naar de Gemeente van *Doesburg*, aan te nemen. Zoo dat

HEILO staat vakant te worden. Intusschen wordt aan H. H. Proponenten, door dezen berigt, dat, ter vervulling dier vakature, niet op het beroep zal gepredikt worden; en is deze kennisgeving dienende tot antwoord, op de veelvuldige aanvragen om predikbeurten, nu reeds ontvangen, en tot narigt van allen, die nog voorne-

nemens mogten zijn, eene dergelijke aanvrage te doen.

ZIJPE. Den 21sten Nov. l. l. leed de vereenigde Gemeente van *Zuidzijpe* en *Eenigenburg*, een treffend verlies. Haar Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. GREIDANUS, overleed onverwacht aan eene spoedig toegenomene verzwakking, tot droefheid en smarte zijner Gemeente en dierbare betrekkingen. Den 2den December daaraanvolgende, hield Ds. T. G. SCHOMAKER, Pred. te *Noordzijpe*, op zijn Wel Eerw. eene plegtige Lijkrede, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: *7a. Gedenkt uwer Voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben.*

Het annus gratiae zal, door den ring van de *Zijpe*, voor de Weduwe worden waargenomen. Dus

ZUIDZIJPE EN EENIGENBURG vakant.

E D A M.

KWADIJK staat vakant te worden. Zie Nov. 1832.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

ZOUTELANDE vakant. Zie Sept 1832.

ZIERIKZEE.

ZIERIKZEE, den 10den Dec. Ds. NIEUWHOFF, als Pred. in de Gemeente te *Haamstede* bevestigd zijnde, is aan zijn Eerw. door het Klassikaal Bestuur, acte van Lidmaatschap der klasse verleend.

SEROOSKERKE in *Schouwen.* Onze Leeraar, Ds. J. P, VAN HALL, onlangs in de Gemeente van *Kadzand*, tot Predikant beroepen, heeft ons den 18den November l. l. verklaard, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatie zich verpligt te achten deze beroeping in de vrees des Heeren aan te nemen. Dus staat

SEROOSKERKE in *Schouwen* eerlang vakant te worden.

THOLEN. Na verzochte en verkregen handopening, is den 22sten November l. l. ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. J. SLOTEMAKER, geformeerd het volgende twaalftal van Predikanten:

DD. H. ASTRO, Predd. te *Zegveld*. H. BRON, te *Gouderak*. A. HEIJBLOM, te *Noordgouwe*. J. V. G. VAN HOEK, te *Aardenburg*. J. E. KIST, te *Zeist*. A. C. ROËLL, te *Goedereede*. J. KAMERMAN, te *Wemeldingen*. D. J. D. DE VOS, te *Bruinisse*. J. VERSPRILLE, te *Zuidland*. M. L. REIJERKERK, te *Rheenwijk*. C. GILTAIJ, te *Oud-Vossemeer* en J. STEENBERG, te *Annaland*.

Waaruit op den 30sten daar aan volgende is geformeerd het volgende zestal:

DD. A. C. ROËLL, J. V. G. VAN HOEK, H. ASTRO, M. L. REIJERKERK, H. BRON en A. HEIJBLOM.

En den 5den December dit drietal:

DD. ROËLL, ASTRO en HEIJBLOM.

G O E S.

'S GRAVENPOLDER. Zie Nov. 1832.

IJ Z E N D IJ K E.

KADZAND. Zie Nov. 1832.

U T R E C H T.

A M E R S F O O R T.

WOUDENBERG. Onze Leeraar, Ds. T. C. R. HUIJDECOPER, Theol. Doct., gaf ons op Zondag den 10den November kennis, van zijne beroeping naar *Franeker*. Op Woensdag den 28sten daaraanvolgende, ter gelegenheid van eenen bidstond, hadden wij het genoegen, van zijn Eerw. te hooren, dat hij voor die beroeping had bedankt, en

en zich op nieuws aan ons verbond, naar aanleiding van *Colosſ.* IV: 2, 3*a*.

ZOEST, den 25ſten November 1832. Op heden maakte onze Leeraar, Ds. C. L. P. METELERKAMP, Theol. Doct. ons bekend, dat zijn Eerw. had bedankt voor de op hem uitgebragte beroeping naar de Gemeente van *Berkel* en *Rodenrijs*. Bij afwezigheid van onzen Leeraar, had zijn vriend en nabuur J. J. AKERSLOOT, Predi te *Eemnes Buitensdijk*, ons op Zondag den 18den November van deze beroeping kennis gegeven. Onze Leeraar heeft zich op nieuws aan ons verbonden, in eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 9*a*.

EEMNES BINNENSDIJK ſtaat vakant te worden. Zie Nov. 1832.

W IJ K.

VEENENDAAL den 11den Nov. 1832. Onze Leeraar, J. LEIJDS, maakte ons heden bekend, dat hij het beroep naar de Gemeente te *Aalst*, waarvan hij ons op den 28ſten October, l.l kennis gaf, onder inwachting der noodige approbatien heeft aangenomen. Dus ſtaat

VEENENDAAL vakant te worden.

RHEENEN den 25ſten November. Onze oudſte Leeraar Ds. C. W. KERSTEN, van hier naar *Barneveld* vertrekkende, heeft, na op den 15den dezer, door eenen gecommitteerden van het klasſikaal beſtuur van *Wijk*, van zijne betrekking op deze klasſis en deze Gemeente ontſlagen te zijn, op heden van ons een zegenend afſcheid genomen, met *Philipp* IV: 23. Dus is

RHEENEN vakant.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

STIENS. Zie Oct. 1832.

 HAR-

HARLINGEN.

FRANEKER, den 12den November 1832. De Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. A. D MOLSTER, Predikant te *Rijswijk*, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt hebbende, zijn door den Eerw. Kerkeraad weder geformeerd de volgende Nominatiën.

Twaalftal:

DD. P. H. VRIESEMA, M. A. SCHIM VAN DER LOEF, P. PARSON, T. C. R. HUIJDECOPER, L. C. MEIJER, J. E. JENTINK, A J. GOOZEN, J. E. FEISSER, J. VAN DER VEGT, A. VAN DIJK, H. W. DE WILDE en A. TER HAAR, respective Predikanten, te *Herbajum*, *Barendrecht*, *Steenwijk*, *Woudenberg*, *Hausenissen*, *Nieuwkoop*, *Eibergen*, *Winschoten*, *Bolsward*, *Mantgum*, *Doetinchem* en *Eemnes Binnendijks*.

Zestal:

DD. HUIJDECOPER, VAN DER LOEF, JENTINK, PARSON, TER HAAR en FEISSER.

Drietal:

DD. VAN DER LOEF, HUIJDECOPER en TER HAAR.

En is daaruit op heden beroepen *de Wel Eerw.* en zeer gel. Heer T. C. R. HUIJDECOPER, Theol. Doct. en Pred. te *Woudenberg*, die zich echter, na beraad, heeft verpligt gevonden, om mede voor deze beroeping te bedanken. Dus blijft

FRANEKER vakant.

RIED EN BOER. Zie Oct. 1832.

PEINS EN ZWEINS staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

SNEEK.

OOSTERWIERUM, den 2den Dec. Onze Leeraar, L. A. OFFERHAUS, maakte ons, in de voorafspraak tot zijne heden morgen gehoudene Leerrede, het overlijden bekend van den Wel Eerw. Heer A. GREIDANUS, in den laatsten tijd Predikant te *Zuidzijpe* c. a., Provincie *Noord-Hol-*

Holland, in vorige jaren in de Evangeliebediening alhier werkzaam. Er zijn slechts eenigen overig, die zich den waardigen Overledenen herinneren, doch bij deze is zijn Eerw. op eene zeer voordeelige wijze bekend; onze Leeraar wekte ons op tot eene dankbare herinnering, ons vermanende de Bedienaars des Evangelies, vooral ook in deze Gemeente, in achting en zegening te houden.

NIEUWLAND vakant. Zie Oct. 1832.

WOLSUM EN WESTHEM vakant. Zie Oct. 1832.

D O K K U M.

HIAURE EN BORNWERD staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

RINSUMAGEEST EN SIJBRANDAHUIS. Zie Nov. 1832.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Nov. 1832.

BIRDAARD EN JANUM vakant. Zie Nov. 1832.

H E E R E N V E E N.

OUDE EN NIJEHORNE. vakant. Zie Oct. 1829.

OUDE EN NIEUWE BERKOOP staat vakant te worden. Zie Oct. 1832.

TJALLEBERD c. a. vakant. Zie Nov. 1832.

O V E R - IJ S S E L.

Z W O L L E.

HELLENDOORN, den 11den Novemb. 1832. Heden vierde onze waardige Leeraar en vriend, Ds. J. C. LIEFSTING, plegtig gedachtenis van zijn vijf en twintig jarig onder ons volbragt dienstwerk, met eene Leerrede over *Pred.* XII: 13,

13, 14. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: Vreest God, en houdt zijne geboden; want dit betaamt alle menschen. Want God zal ieder werk in het gerichte brengen, met al dat verborgen is, het zij goed, of het zij kwaad.*

God sterke zijn Eerw., en stelle hem nog lang ten zegen, in deze Gemeente.

ZWOLLE, den 18den November 1832. Onze oudste Leeraar, Ds. M. SMIT, vierde heden avond plegtig gedachtenis van zijne vijftigjarige Evangelie-bediening. Ten grondslag zijner Feestrede liggende *Hand.* XXVI: 22a. *Hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag*, verheerlijkte hij erkentelijk den God zijns levens, die hem zoo vele jaren, eerst in de Gemeente van *Hall* en van *Velzen*, en nu ruim 34 jaren lang onder ons, in zijn gewigtig werk had staande gehouden, en zijnen arbeid niet ongezegend liet. Het was een regt plegtig en verblijdend Feest uur, niet voor den braven Grijsaard alléén, maar ook voor zijne Ambtgenooten, en voor geheel de Zwolsche Gemeente, die den waardigen man hoogschat en bemint.... Zijn Evangelie arbeid, dien hij, onder opzien tot God, wenscht voort te zetten, worde, nevens dien van alle onze Leeraren, rijkelijk gezegend! — de avond zijns levens zij genoegelijk, — en zijn verscheiden van hier, ingang in de ruste van zijnen Heer!

DEVENTER.

TUBBERGEN vakant. Zie Junij 1832.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

GRIJPSKERKE, den 25sten Oct. 1832. Heden vierde de Hervormde Gemeente alhier, in eene buitengewone Godsdienstoefening, het plegtig feest der inwijding van een nieuw Orgel. Tot daarstelling van hetzelve, gaf nu wijlen Mejufvrouw AALTJE TOMAS WIERSMA, nog bij haar Ed.

Ed. leven edelmoediglijk drie duizend en driehonderd Guldens, waaruit het Orgel besteed werd, zijnde de overige kosten door de Gemeente, bij tauxatie, bijeengebragt.

Het Orgel is vervaardigd door de Heeren L. en J. VAN DAM, Orgelmakers te *Leeuwarden*, en is een achtvoetswerk. Het bestaat uit een manuaal en een bovenwerk, heeft twee handklavieren en eene trekkoppeling van eene nieuwe uitvinding; het bevat vijftien stemmen, waaronder 4 van 8 voet, 1 van 16 voet en twee tongwerken van 8 voet, zijnde de frontpijpen, van engelsch tin en gebruineerd. Het werd geexamineerd door Jonkheer Mr S. W TRIP, wonende te *Groningen*, een zeer kundig liefhebber en zeer gelukkig beoefenaar van alle toonkunst, die daartoe verzocht de vriendelijkheid had, dit op zich te nemen, en is, volgens getuigenis van gezegden Heer, allezins net en naauwkeurig bewerkt, zoo dat het onder die Orgels behoort, welke de Heeren VAN DAM zich mogen vleijen, dat hun naam bij de nakomelingschap, met eere zullen doen vermelden.

De inwijdingsrede werd gehouden, door onzen Leeraar J. WIJBELINGH, naar aanleiding van *Ps.* C: 2. *Dient den Heere met blijdschap, komt voor zijn aanschijn met vrolijk gezang.* Vooraf werd gezongen zonder het Orgel *Ps.* XXXIII: 1 en 2. door de Gemeente. Hierop werd aan dezelve herinnerd het doel, waartoe zij was te zamen gekomen; na het gebed werd er met het Orgel gezongen *Gez.* I: het vierde vers met eene zachte stem; daarna herinnerde de Leeraar, hoe het Godsdienstig Gezang ons in staat stelt, om allen ter zelfder tijd, onze aandoeningen en gewaarwordingen uit te drukken, hoe het eene vereenigde aanroeping en verheerlijking van God is enz. — Hierop volgde een kort inwijdingsgebed, waarna ge-

gezongen werd *Ps.* CXVIII: *1a.* 7 en 14. Na werd de tekst voorgelezen, en na de omschrijving van denzelven gezongen *Gez.* L: 1. en 2. Na de eerste aanmerking, die deze was: *God moet ook van ons met blijdschap gediend worden*, werd er gezongen *Gez.* XLVIII: 1.—4, 6 en 10. het eerste vers door de Gemeente, het tweede door de Vrouwen, het derde door de Mannen, het vierde door de Vrouwen, het zesde door de Gemeente met eene zachte stem, het tiende door de Gemeente. Hierop volgde eene tweede aanmerking, die deze was: *Die blijdschap betoonen wij 't best in onze openbare bijeenkomsten, door God verheerlijkende Gezangen, te aangenamer, wanneer het Gezang door Orgelmuzijk bestuurd en onderfteund wordt*, hierna werd gezongen *Gez.* XLIII: vs. 6. met eene zachte stem door de geheele Gemeente. Nu volgde het nagebed, waarna ten slotte gezongen werd *Ps.* LXXII: 10.

Onder dit alles werd het Orgel tot groot genoegen van de uit alle oorden te zamengevloeide menigte, door welgemelden Heer Examinator TRIP bespeeld. Eene eerbiedige stilte heerschte er onder het uitspreken der rede, verheven en roerend was het Godsdienstig Gezang, heerlijk klonken de toonen van het zoo schoone Orgel. Des avonds had eindelijk nog de meergemelde Heer Examinator, benevens de Heer VAN DER KOOI, Organist van de Noorderkerk te *Groningen*, de vriendelijkheid de Gemeente en verdere aanwezigen, met een Orgelconcert te vereeren. Lang heuge de Gemeente deze dag, en denke zij met innig genoegen aan denzelven.

GROOTEGAST EN DOEZUM den 11den November. Onze beroepen Leeraar, de Kandidaat J. O. WOLDRINGH, werd heden in de H. dienst bevestigd, door den Heer H. H. WORMNEST, Pred te *Warfhuizen* aan wien, op verzoek van den

nieu-

nieuwen Leeraar, deze beurt door den Consulent dezer Gemeente, den Heer E. P. WESTERHOFF, Pred. te Lutkegast, was afgestaan. De Bevestiger predikte over 1 Corinth IV: 1, 2. terwijl de Bevestigde zich des middags aan de Gemeente verbond, met eene leerrede over Joh. VI: 68.

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, door de Heeren C. T. LUBBERS, en S. P. WESTERHOFF, Predd. te Wenterniesland c. a. en te Tinnallinge.

NOORDLAREN vakant. Zie Nov. 1832.

SEBALDEBUREN vakant. Zie Nov. 1832.

WINSCHOTEN.

FINSTERWOLD vakant. Zie Maart 1832.

BELLINGWOLDE jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Nov. 1832.

APPINGEDAM.

LOPPERSUM, den 9den December 1832. De sedert jaren verlangde verbetering van het inwendige van ons schoon en kunstig Kerkgebouw, is eindelijk in dezen zomer ondernomen en gelukkig afgeloopen. Na eenige maanden van het voorregt der openbare Godsdienstoefening aan deze plaats, verstoken te zijn geweest, mogten wij heden middag tot dat einde, ons Kerkgebouw wederom intreden en vonden hetzelve in eenen schoonen en heerlijke Tempel herschapen. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer T. F. UILKENS, lid van het Provinciaal Kerkbestuur van Groningen, en Praeses van de Classis van Appingedam, maakte ons, met eene plegtige Leerrede over Ps. CXXII: 1a Ik verblijd mij in degenen enz. opmerkzaam op ons voorregt, dat deze zoo aanzienlijke verbetering zonder vreemde hulp en bijdragen der Gemeente, door het voorzigtig beleid der Heeren Kerkvoogden, zijnde Jonkheer HORA SICCAMA van de Harkstede, S. P. TICHELAAR Burgemeester der Gemeente Loppersum, en F. A. HOFMAN,

geadsisteerd door eene Commissie uit het *Collegie* van Notabelen, de Heeren T. F. VILKENS Pred. te *Loppersum*, M. F. WENNEGER, Notaris en H. KLEIN, *onder* het bouwkundig oog en de gedeeltelijke bewerking van den, in zijn vak zoo bekwamen P. KUIPERS, aan wiens kieschen smaak en kennis in orde en voegzame rangschikking, alle lof moet worden gegeven, was tot stand gebragt; terwijl dit schoon gebouw, op nieuw aan de dienst van God en onzen Heer en Zaligmaker JEZUS CHRISTUS, werd toegewijd. Dit alles geschiedde met afwisselend Koorgezang en dat der geheele Gemeente, terwijl de Heer J. C. BESLER, Griffier bij het vrederegt van het kanton *Middelstum*, zich wel wilde verledigen, deze plegtigheid te vereeren met een schoon en treffend orgelmuzijk, ten voordeele der armen, waarna onze Leeraar wederom 's avonds te zes uur, bij eene schoone verlichting des geheelen Kerkgebouws, een plegtig biduur hield, ter vergoeding van den op den 2den dezer uitgeschreven biddag, welke alhier niet openlijk had kunnen gevierd worden: waarbij de belangen van het dierbaar Vaderland, van onzen geliefden Koning en van onze dappere Prinsen, nevens het geheele Nederlandsche leger, aan den Almagtigen werden opgedragen.

Dit alles is tot genoegen van eene verbazende schaar toehoorders, waaronder vele Predikanten waren, afgeloopen, en deze feestviering geëindigd met eene aangename zamenkomst in de Consistoriekamer der Kerk, onder afwisseling van de genietingen des levens en het zingen van Godsdienstige en Vaderlandsche liederen

TJAMSWEER. Zie Junij 1831.

DELFZIJL vakant. Zie Oct. 1832.

KREWERT vakant. Zie Nov. 1832.

MIDDELSTUM.

ZANDEWEER den 21sten October 1832

He

Heden werd onze nieuwe Leeraar, de Heer PIETER SPANDAW Kandidaat bij het provinciaal Kerkbestuur van *Groningen* in zijne dienst alhier bevestigd.

De Bevestigingsrede werd, naar aanleiding van *Matth.* XXVIII: 20*a*. *En ziet ik ben* enz. uitgesproken door den Heer J. SANNES, Pred. te *Veendam*, aan wien de Consulent, de Heer J. BRAAK, Pred. te *Eppenhuizen*, zulks op speciaal verzoek, had afgestaan. Het eigenlijke werk der inzegening werd verrigt door den Consulent. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, ook nog door den Hoog Eerw. Hooggel. Heer P. HOFSTEDE DE GROOT, en de Heeren L. MEIJER BROUWER, Pred. te *Uithuizen*, G. W. SANNES, Pred. te *Kolham*, en A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Pred. te *Slochteren*.

Des namiddags aanvaardde onze Leeraar zijn dienstwerk, met het uitspreken eener Leerrede over 1 *Thess.* III: 11—14. *Doch onze God en Vader*, *enz.*

OOSTERNIELAND EN OLDENZIJL. Zie Nov. 1832.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

ST. MICHIELSGESTEL EN SCHIJNDEL, den 18den Nov. 1832. Op heden hadden wij het genoegen, met onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. C. MASMAN, plegtig gedachtenis te vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst, zoo in de Gemeente van *Over-* en *Nederasselt*, *Heumen* en *Groesbeek*, als in deze Gemeente, naar aanleiding van 2 *Cor.* XII: 9. *En hij heeft tot mij gezegd: mijne genade is u genoeg, want mijne kracht wordt in zwakheid volbragt, zoo zal ik dan veel liever*

roe-

roemen in mijne zwakheden, op dat de kracht van Christus in mij wone. Hartelijk deelen wij in de gevoelens zijner dankbaarheid aan God; terwijl zyn Eerw. op nieuw de achting en toegenegenheid van alle zijne Gemeente Leden mogt ondervinden, onder welke hij wenscht voort te gaan, om, door de bediening van het Evangelie van Jezus Christus te arbeiden, aan derzelver gelukzaligheid.

B R E D A.

GINNEKEN. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie, voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren: de Heeren:

T. ROSCAM ABBING, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland.*

W. VAN GULPEN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland.*

C. W. VAN DE VAN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband.*

G. D. J. SCHOTEL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid Holland.*

Is de Heer ROSCAM ABBING, door Zijne Majesteit benoemd tot Predikant te *Ginneken*, die dus aldaar naar Kerkorde zal worden beroepen.

ZUNDERT EN RIJSBERGEN. Zie Nov. 1832.

H E U S D E N.

DOEVEREN EN GENDEREN, den 1sden Nov. Heden werd ter vervulling der vakature alhier, door den Kerkenraad, onder voorzitting van den Consulent, den Wel Eerw. zeer gel. Heer, L. P. SURINGAR, de volgende nominatie gemaakt: H. P. SCHOLTE, J. P. H. REIJERS, K. F. VAN SETTEN, J. BINNEWEG, H. RIETVELD CREIJGHTON en CAMPAGNE, Kandidaten bij onderscheidene Nederlandsche Kerkbesturen. De drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, werd vervolgens uit hetzelve beroepen, de wel Eerw. Heer, H. P. SCHOLTE.

ALM-

ALMKERK, den 16den Dec. 1832. Onze Leeraar, J. SJOERDS, heeft de beroeping naar *den Bommel*, in *Overflakkee*, aangenomen, zoodat.

ALMKERK EN EMMICHOVEN eerlang vakant wordt.

EINDHOVEN.

SOMEREN vakant. Zie Julij 1832.

VALKENSWAARD vakant. Zie Oct. 1832.

DRENTHE.

ASSEN.

VEENHUIZEN vakant. Zie Junij 1832.

LIMBURG, enz.

GENT, den 18den Nov. Heden werden wij, naar aanleiding der omstandigheden, zoo in de Fransche als Hollandsche talen onderhouden over de gemoedsgesteldheid, uitgedrukt in *Richt.* VI: 13. en het ongegronde en schadelijke daarvan zoo wel als het natuurlijke van zulk eene moedelooze taal in moedbenemende omstandigheden aangetoond.

Op den 20sten en 21sten zijn de predikbeurten in de Gevangenissen van *Aalst* en *St. Bernard*, vervuld geworden; doch te *Dendermonde* kon geen predikdienst plaats hebben, zoo uit hoofde van de onrust, welke de inkwartiering van doortrekkende Fransche troepen op het Stadhuis veroorzaakte, als dat die last zelve verhinderde om zijn huis te verlaten, waar men 6, 8 ja sommigen zelfs 10 man te herbergen had.

In de nabijheid van *St. Bernard*, kon om dezelfde reden de Predikant geen herberg vinden, en was verpligt na volbragten arbeid, ongeacht de duisterheid van den avond, wel 2 uren terug te kee-

keeren, eer hij herberg kon vinden. Sommigen hadden 80 ja 100 mannen te herbergen.

Ten opzigte van de noodige volmagten om kasgeld van overledene gevangenen te reclameren, is tevens noodzakelijk er bij te voegen, eene *verklaring van de plaatselijke Regering, dat de volmagtgevers de erfgenamen van den overledenen zijn.*

MARIA HOOREBEKE, den 2den Dec. Heden hadden wij het genoegen de predikdienst te mogen genieten, van onzen Vriend Ds. A. GOEDKOOP., die ons tevens hope gaf, dat de Oudejaars en Nieuwejaarspredikatien, door Hem alhier zullen gehouden worden.

Ook het Schoolonderwijs wordt bestendig gezet bijgewoond, en onze ijverige Schoolonderwijzer LAMERS, had het genoegen weder twee Katholijke Kinderen, onder zijne Scholieren te tellen, echter hoe verwijderd van het tegenwoordig tooneel des Oorlogs, deelt deze Gemeente in deszelfs onaangename gevolgen, door den last der inkwartiering van Kurassiers, welke alhier en in den omtrek gekantonneerd zijn, en welke men in den aanvang zeer tegen ons ingenomen had, als uit hoofde van onze Geloofsbelijdenis Hollandsch Gezind en Orangisten, en dus gevaarlijk voor hen, in geval van retraite!

MAASTRICHT.

GULPEN, c. a. vakant.

SITTARD vakant. Zie Julij 1832.

WAALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

DELFT vakant. Zie Aug. 1832.

RE-

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

HAARLEM
WADDINGSVEEN
MOORDRECHT en
FREDERIKSTAD AAN DEN EIDER } vakant.

's GRAVENHAGE vakant. Zie Oct. 1832.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

PURMERENDE vakant. Zie Nov. 1832.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

JARSUM vakant. Zie April 1831.
EMDEN vakant. Zie Nov. 1831.
WOLTZETEN vakant. Zie Nov. 1831.
OLDENDORP vakant. Zie Nov. 1831
KANHUIZEN vakant. Zie Nov 1831.
GROOTEGAST. Zie Sept. 1832.
LANDSCHAPSPOLDER vakant. Zie Nov. 1832.
UPLEWARD. Zie Nov. 1832.

KREITS SIJNODE DUISBURG.

GARTROP vakant. Zie Oct. 1832.
SCHERMBEEK. Eene Predikantsplaats vakant. Zie Jan. 1832.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

NIJMEGEN, den 13den December. Op den 19den der vorige maand is, door den waardigen Rector onzer Latijnsche Scholen, den Wel Ed. zeer gel. Heer C. ENKLAAR, openbaar verslag gedaan van den staat en de werkzaamheden, des Nederlandschen Bijbelgenootschaps en der afdeeling van hetzelve te dezer plaats, na eene voorafgaande doelmatige redevoering, strekkende om den Bijbel voor te dragen, als bevattende eene noodzakelijke openbaring Gods aan de menschen, en de Bijbelverspreiding als een pligt voor elken Christen.

HOORN, den 31sten Oct. Het jaarlijksch verslag van het Bijbelgenootschap, werd heden alhier gedaan door Ds. P. J. KOOLHAAS, die, bij deze gelegenheid, naar aanleiding van 1 *Tim.* II: 4. sprak, over de verspreiding des Bijbels, als medewerking tot het weldadig doel van God met het Menschdom.

BERIGTEN.

ZIERIKZEE, den 18den Dec. 1832. Nadat het Kollegie van Heeren Kerkvoogden der Hervormde Gemeente dezer Stad het Ministerie van Predikanten beleefdelijk verzocht had, de Correspondentie over de inzameling van liefdegaven tot den bouw eener nieuwe Kerk, wel op zich te willen nemen, en hetzelve zich daarmede gaarne belast had, is hetzelve te rade geworden eene Circulaire te vervaardigen van den volgenden inhoud:

Zierikzee, den 22sten Oct. 1832.

Wel Eerw. Heer en Medebroeder!

De Hervormde Gemeente dezer Stad, welke wij de eer hebben, in betrekking als Herders en Leer-

Leeraars met het Evangelie te dienen, heeft dezer dagen, gelijk Uw Eerw. zoo uit de publieke nieuwspapieren, als uit bijzondere berigten reeds bekend is, een zware ramp getroffen. Haar groote Kerk, een gebouw alomme in ons Vaderland geroemd, zoo door deszelfs hooge oudheid en eerbiedwekkende inrigting, als door haren fraaijen Predikstoel, uitstekend orgel, met bewerkte banken en dergelijke, werd op den 7den dezer, door eenen hevigen brand, van welke de oorzaak ons wel niet met volkomene zekerheid bekend is, maar die vermoedelijk is ontstaan door de onvoorzigtigheid der werklieden, in weinige uren in de assche gelegd.

Wij zijn daardoor met onze Gemeente in diepen rouw gedompeld. De kleine kerk toch, welke ons, de Heer zij geloofd! nog overig is, is te klein voor onze Gemeente, die nog altijd omstreeks de vijf duizend zielen bevat, en de omstandigheden des tijds, in welke wij verkeeren, deden ons in de eerste dagen vreezen, den herbouw van ons verwoest heiligdom nimmer te zullen aanschouwen.

Wij hebben echter weldra begrepen, dat eene te verregaande droefheid in moedeloosheid ontaarden, en deze, gelijk het in zulke gevallen gewoonlijk gaat, eene treurige werkeloosheid na zich slepen zou. Na alzoo in vereeniging met het eerwaardige kollegie van Kerkvoogden uit onze eigene middelen, naar vermogen te hebben bijgedragen ter verkrijging van een nieuw Kerkgebouw, hebben wij onze toevlugt genomen tot de gemeente onzer herderlijke zorg aanbevolen, en God zij dank! wij deden het niet te vergeefs. Uit eigen boezem werd een somma van bijna twee en veertig duizend gulden ingeschreven. Onze hoop is dus geschraagd, dat weldra uit de puinen van ons verwoest Heiligdom een nieuwe Bedehuis zal verrijzen. Dan de bijeengebragte som, hoe aanzienlijk ook, is daartoe nog niet toereikend, er ont-

ontbreekt nog veel aan, en wij kunnen zonder onbillijk te zijn, van de welwillenheid der Gemeente niets meer vergen. Het is dan ter voorziening in die behoefte, dat wij ons tot uwe broederlijke liefde wenden, en dezelve voor ons nederig en vertrouwend inroepen, om bij de vermogende Leden uwer Gemeente eene liefdegave te vragen, ten einde dezelve, bij onze offers gevoegd, ons in staat stellen, om na de opruiming onzer puinen, dadelijk de grondslagen te leggen van een nieuw Kerkgebouw, geëvenredigd aan de behoefte onzer Gemeente.

Wees verzekerd Broeder! gij zult deze weldaad aan geene ondankbaren besteed hebben. Gelijk wij altijd in de nooden van hulpbehoevende Gemeenten, zoo in als buiten ons Vaderland, naar ons vermogen, mede hebben trachten te voorzien, zoo betuigen wij ons bereid, om, zoo in het vervolg onze hulp tot dat einde begeerd werd, mede het onze daartoe te zullen toebrengen.

De barmhartige God en Vader van onzen Heer Jezus Christus beware UEerw. lang bij het bezit van uw Kerkgebouw, zegene *UEerw's* persoon, dienstwerk en betrekkingen in rijke mate en make uwe pogingen ter voorziening in onze behoeften voorspoedig.

Wij hebben de eer met gepaste gevoelens van hoogachting en broederlijke liefde ons te noemen

F. PLEIJTE,
G. C. DROOGLEEVER FORTUIN.
I. B. BARENBRUGH,
I. BORSIUS.
Predikanten bij de Herv. Gem. te *Zierikzee*.

PS. Gelieft het antwoord op deze te zenden, onder couvert van de Heer J. S. STEINBUCH te *Zierikzee*.

Bo

Bovenstaande Circulaire werd, door het Ministerie voornoemd, gezonden aan die hunner Medebroeders, welke hun min of meer bekend waren, en welke zij oordeelden, dat zonder andere inrigtingen in hunne Gemeente te benadeelen, iets tot voorschreven einde zouden kunnen en willen bijeenbrengen. Zorgvuldig hebben zij dus uitgezonderd Predikanten van kleine Gemeenten, in welke maar weinig vermogende lieden zich bevinden, of in welke door de heerschende ziekte maar naauwelijks in de behoefte van eigene lijders kon voorzien worden, of in welke door kwijning van welvaartsbronnen, de armoede geene uitgaven naar buiten gedoogde.

Dat zij zich echter in hunne keuze over het algemeen meermalen vergist hebben, en hun overdreven medelijden, menig een Leeraar en Gemeente, die den wil en het vermogen beide hebben, om tot het heerlijk doel iets bij te dragen, daartoe dus verbuiten de gelegenheid stelden, is hun reeds meermaal gebleken, daar onderscheidene hunner Ambtsbroeders, die hun reeds menig belangrijk offer toezonden, er tevens het aangenaam berigt bijvoegden, dat, zoo deze en gene hunner Ringbroeders mede eene Circulaire ontvangen hadden, zij gaarne met hunne Gemeenten mede iets zouden bijdragen.

Het is uit overweging hier van, dat de Predikanten voornoemd, alle hunne Medebroeders in de Heilige Bediening, zonder uitzondering bij dezen op het vriendelijkst verzoeken, bovenstaande Circulaire te willen beschouwen, als aan elk hunner in het bijzonder gerigt, verzekerende, dat elke bijdrage, welke hun, onder het adres in de Circulaire vermeld, zal worden toegezonden, dankbaar door hen zal worden aangenomen, in het Fonds tot den opbouw hunner Kerk zal worden gestort, en de ontvangst door middel van dit

Tijdschrift zal worden bekend gemaakt, terwijl ten slotte hier nog wordt bijgevoegd, dat betaalbare Coupons, Wisselpapier op *Amsterdam*, Bankbilletten op de Nederlandsche Bank, als Comptantgeld bij hen wordt aangemerkt en ontvangen.

De Predikanten der Hervormde Gemeente te *Zierikzee*.
F. PLEIJTE,
G. C. DROOGLEEVER FORTUIJN,
J. B. BARENBRUGH,
L. BORSIUS.

VERVOLG

DER OPGAVE VAN DE COLLECTE VOOR NOODLIJDENDE KERKEN EN PERSONEN, GEDAAN IN DEN JARE 1831.

(Zie *Boekzaal* voor November 1832. bladz. 704.)

Klassis van *Sneek*.

Sneek, . .	f 57 : 60
Goinga, c. a. .	„ 3 : 05
Sibrandeburen, .	„ 3 : 30
Deersum, . .	„ 4 : 70
Rauwerd, . . .	„ 8 : 50
Oosterwierum, . .	„ 1 : 70
Britswerd, . .	„ 4 : 32
Lutkewierum, . .	„ 1 : 90
Bozum, . .	„ 2 : 72½
Scharnegoutum, c. a. .	„ 5 : 70
IJsbrechtum, . .	„ 3 : 50
IJlst, . . .	„ 3 : 56½
Oppenhuizen, c. a. .	„ 3 : —
Jutrijp, . .	„ 1 : 50
Heeg, . . .	„ 13 : —
Gaastmeer, c. a. .	„ 5 : —

Transportere f 123 : 06

Oo-

per Transport	*f* 123 :	06
Oudega, c. a.	2 :	50
Oosthem, c. a.	27 :	—
Wolsum,	3 :	65
Woudsend,	3 :	40
Nieuwland,	4 :	83½
Workum,	15 :	10
Parrega, c. a.	3 :	45
Tjerkwerd,	4 :	20
Hinlopen,	5 :	08
Molquerum,	1 :	33½
Stavoren,	1 :	27½
Warns en Scharl,	8 :	—
Koudum,	5 :	—
Sloten,	4 :	35
Wijckel,	1 :	78
Balk,	12 :	22½
Oude Mirdum, c. a.	3 :	10
Oudega en Couderwoude	5 :	68½
Nijega, c. a.	1 :	50
Harich,	1 :	50
Hemelum, c. a.	2 :	68
Somma	*f* 235 :	70½

Klassis van *Dokkum*.

Dokkum,	*f* 93 :	20
Damwoude,	7 :	37
Akkerwoude, c. a.	5 :	20
Rinsumageest, c. a.	3 :	96
Birdaard en Janum,	4 :	65
Wanswert, c. a.	4 :	20
Reitzum, c. a.	2 :	20
Foudgum en Raard,	1 :	—
Aalsum,	7 :	17½
Transportere	*f* 128 :	95½

per Transport	*f* 128 : 05½
Metzlawier,	9: 40
Oostrum,	2: 50
Ee en Engwierum,	10: —
Kollum,	14: 73
Burum,	7: 67
Augsbuur, c. a.	4: —
Gerkesklooster,	2: 55
Buitenpost, c. a.	14: —
Augustinusga,	8: 95
Zuiderhuisterveen,	2: 86
Drogeham,	1: 50
Twijzel en Koten,	5: 55½
Veenwoude,	5: 85½
Oldwoude,	4: —
Holwerd,	3: 15
Blija, c. a.	2: 32½
Ferwerd,	6: 25
Waaxens, c. a.	1: —
Hiaure, c. a.	1: 07
Hantum, c. a.	8: 62½
Ternaart,	8: —
Nes en Wierum,	10: 71
Paesens,	1: 80
Anjum,	9: 40
Wijkerk,	3: 89
Morrha, c. a.	3: 50
Hallum en Ballum op Ameland	3: —
Somma	*f* 285: 24½

Klassis van *Heerenveen*.

Heerenveen,	*f* 7: —
Oldeschoot,	2: —
Knijpe,	5: 50
Transportere	*f* 14: 50.

Oo-

per Transport	*f* 14 : 50
Oude en *Nijehorne*,	— : 85
Wijnjeterp, c. a.	4 : 60
Ureterp,	4 : 40
Beetsterzwaag,	9 : 85
Lippenhuizen,	3 : 33
Gorredijk,	11 : 17
Langezwaag, c. a.	5 : 10
Tjalleberd,	3 : 10
de Lemmer,	14 : —
Tjerkgaast,	1 : 50
Nijehaske,	6 : 32
Langweer en *Terzeelen*,	9 : 50
de Joure,	19 : 25½
Goingarijp,	— : 85
ter Kaple en *Akmarijp*,	2 : —
Akkrum, c. a.	8 : 80
Haskerhorne, c. a.	3 : 04
Oosterhaule,	2 : 50
St. Jansga,	5 : 20
Oosterzee en *Echten*,	5 : —
Oldeboorn,	4 : —
Wolvega,	8 : 30
Olde Lemmer,	1 : 29
Scherpenzeel, c. a.	3 : 76
Peperga en *Blesdijk*,	1 : 40
Olde en *Nijekold paden*.	— : 95
Noordwolde, c. a.	2 : 50½
Olde en *Nijeberkoop*,	3 : 32
Makkinga,	2 : —
Oosterwolde, c. a.	2 : 40
Dankerbroek en *Hiaule*,	1 : 20
Somma	*f* 165 : 99

PROVINCIE OVERYSSEL.

Klassis van *Zwolle*.

Zwolle,	f	94: 84
Windesheim,	=	5: —
Wijhe,	=	15: 72½
Raalte,	=	14: —
Heino,	=	11: 07
Dalfsen,	=	12: 46
Hasselt,	=	10: —
Rouveen,	=	2: 30
Staphorst,	=	4: —
IJhorst,	=	5: 77
Avereest,	=	2: 83
Nieuwleuzen,	=	3: 82½
Ommen,	=	9: 55
Hellendoorn,	=	7: 34
Den Ham,	=	5: 10½
Hardenberg,	=	5: 05
Heemse,	=	2: 01
Gramsbergen,	=	2: 75
Somma	f	213: 62½

Klassis van *Deventer*.

Deventer,	f	72: 30
Diepenveen,	=	2: 60
Welsum,	=	4: 71
Olst,	=	9: 82
Wezepe,	=	5: 20
Bathmen,	=	4: 07½
Holten,	=	2: 60
Markelo,	=	4: —
Transportere	f	105: 30½

Ar-

	per Transport	f 105 : 30½
Almelo, . .	=	53 : 46
Vriezenveen, . .	=	9 : 70
Wierden, . .	=	3 : —
Rijssen, . .	=	14 : 33
Enter, . .	=	3 : —
Borne, . .	=	2 : 50
Weerselo, . .	=	2 : 07
Ootmarsum, . .	=	12 : —
Denekamp, . .	=	2 : 50
Enschede, . .	=	15 : 50
Losser, . .	=	2 : 83
Oldenzaal, . .	=	7 : —
Hengelo, . .	=	10 : —
Delden, . .	=	31 : 90
Goor, . .	=	4 : 50
Diepenheim, . .	=	5 : —
	Somma	f 284 : 59½

Klassis van *Kampen*.

Kampen, . .	f	26 : 82½
Kamperveen, . .	=	4 : 02½
Zalk, . . .	=	2 : 86
Wilsum, . .	=	2 : 50
Mastenbroek, . .	=	11 : 25
Genemuiden, .	=	11 : 20
IJsselmuiden, . .	=	2 : 77½
Kamper Eiland, .	=	12 : 50
Ens en *Emmeloord* op *Schokland*	=	6 : —
Vollenhoven, .	=	20 : 28½
Blokzijl, . .	=	12 : —
Blankenham, .	=	7 : 50
Kuinre, . .	=	7 : —
Oldemark, . .	=	12 : 33
	Transportere	f 139 : 05

	per Transport	*f*	139 : 05
Steenwijkerwold,	.	,	3 : 10
Steenwijk,	. .	,	15 : 65
Gietboorn,	. .	,	1 : 05
Wanneperveen,	.	,	1 : 88½
Zwartsluis,	. .	,	13 : 10
	Somma	*f*	173 : 83½

PROVINCIE GRONINGEN.

Klassis van *Groningen*.

Groningen,	. .	*f*	145 : 07½
Hogezand,	. .	,	5 : 60
Sappemeer,	. .	,	6 : 70
Windeweer en *Lula*,	.	,	2 : 27½
Kropswolde,	. .	,	2 : —
Noordlaren,	. .	,	3 : 55
Haren,	. .	,	7 : 03
Westerbroek,	. .	,	2 : 15
Engelbert,	. .	,	1 : 65
Middelbert,	. .	,	3 : —
Noorddijk,	. .	,	5 : —
Zuidhorn,	. .	,	3 : —
Noordhorn,	. .	,	1 : 52
Leeg- en *Hoogkerk*,		,	3 : 10
Wierum en *Dorkwerd*,	.	,	1 : 27
Garnwerd en *Oostrum*,	.	,	3 : 10
Aduard,	. . .	,	2 : 50
Den Ham en *Fransum*,		,	3 : 63
Ferwerd,	. . .	,	1 : 44
Ezinge,	. .	,	1 : 38
Saaxum,	. .	,	1 : 40
Oldenhoven,	. .	,	2 : —
Niehove,	. .	,	1 : 50
	Transportere	*f*	209 : 87

Nieuw-

	per Transport	f 209 : 87
Nieuwzijl,	. . .	1 : 62
Grijpskerk,	. . .	2 : 70
Visvliet,	. . .	3 : 20
Grootegast, c. a.	. .	2 : 60
Nieuw en *Oldkerk*, c. a.	. .	1 : 32
Sebaldeburen,	. . .	2 : 05
Lutkegast,	. . .	1 : 25
Opende,	. . .	1 : 95
Marum en *Noordwijk*,	.	3 : 75
Niebert en *Nuis*,	. .	3 : 25
Oldebert,	. . .	1 : 90
Midwolde en *de Leek*,	.	3 : 90
Letterbert,	. . .	— : 67
Oostwolde,	. . .	1 : 50
	Somma	f 241 : 53

Klasſis van *Winſchoten.*

Winſchoten,	. .	f 14 : —
Eexta,	. . .	4 : 01½
Oude Pekel A,	. . .	13 : 24
Nieuwe Pekel A,	. .	5 : 30
Westerlee, c. a.	. .	4 : 90
De Meden,	. . .	5 : 02
Veendam,	. . .	20 : 60
Wildervank,	. . .	10 : —
Noordbroek,	. . .	12 : 60
Zuidbroek,	. . .	9 : —
Scheemda, c. a.	. .	7 : 15
Midwolde,	. . .	12 : —
Nieuw Scheemda,	. .	3 : —
Wagenborgen,	. . .	1 : 05
Termunten, c. a.	. .	2 : 47½
Woldendorp,	. . .	3 : 87½
Nieuwolda,	. . .	9 : 55½
	Transportere	f 713 : 78

Oost-

	per Transport	f 137 : 78
Oostwolde,		11 : 17
Finsterwolde,		10 : 75
Nieuwe Schans,		5 : —
Beerta,		13 : 25
Nieuw Beerta,		4 : 50
Bellingwolde,		4 : —
Nieuw Stads Kanaal,		4 : 50
Vriescheloo,		1 : 35
Vlachtwedde,		3 : 50
Bourtange,		1 : —
Sellinge,		1 : 25
Ter Apel,		1 : —
Onstwedde,		3 : 60
Blijham,		6 : 35
Oudeschans,		2 : —
	Somma	f 211 : —

Klassis van *Appingadam*.

Appingadam,	f	9 : 46
Opwierda,		1 : 40
Farnsum,		3 : 60
Oterdum,		— : 50
Hevekes en *Wierweerd*,		— : 91½
Meedhuizen,		— : 80
Tjamsweer,		1 : —
Delfzijl,		3 : —
Uitwierda,		1 : 03½
Holwerda,		— : 60
Krewerd,		1 : 50
Bierum,		1 : 50
Spijk,		1 : 50
Losdorp,		2 : —
Gerdlinze,		1 : 50
Transportere	f	30 : 31

Jukwerd

per Transport	f	30 : 31
Jukwerd,	:	1 : —
Solwerd,	:	2 : —
Loppersum,	:	5 : 04
Oosterwijtwerd,	:	1 : 05
Enum,	:	— : 51½
Zeerijp,	:	1 : 50
Leermens,	:	1 : 02½
't Zand,	:	4 : —
Garshuizen,	:	1 : 20
Westerembden,	:	1 : 82½
Stedum,	:	2 : 50
Garrelsweer,	:	1 : 50
Lellens,	:	1 : 50
Slochteren,	:	2 : 46½
Harkstede en *Scharmer*,	:	2 : 17½
Kolham,	:	1 : 35
Schildwolde,	:	2 : —
Hellum,	:	3 : 50
Siddeburen,	:	2 : 30
Woltersum,	:	2 : 04
Witte Wierum,	:	1 : 20
Ten Bour.	:	2 : 20
Thesinge.	:	1 : 50
Garmerwolde,	:	5 : —
Somma	f	80 : 69½

Klassis van *Middelstum*.

Middelstum,	f	4 : 75½
Huizinge,	:	1 : —
Westerwijtwerd,	:	1 : 05
Bedum,	:	7 : 70
Zuidwolde,	:	1 : 50
Oldenzijl,	:	1 : 65
Transportere	f	17 : 68½

Noord-

	per transport	*f* 17 : 65½
Noordwolde, . .	=	1 : 21
Stitswerd, . .	=	— : 75
Kantens, . .	=	1 : 21
de Meden, . .	=	6 : 10
Oosternieuwland, .	=	2 : 05
Eppenhuizen, . .	=	1 : —
Zandeweer, . .	=	1 : 62½
Rottum, . .	=	1 : 50
Breede, . .	=	2 : 80
Warfum, . .	=	5 : —
Uskwert, . .	=	3 : 10
Uithuizen, . .	=	7 : 57
Leens, . .	=	5 : 70
Warfhuizen, . .	=	1 : 70
Wehe, . . .	=	— : 95
Zuurdijk, . .	=	1 : 35
Ulrum, . .	=	4 : 80
Nieuwerkerk en *Vliedorp*,	=	1 : —
Vierhuizen, c. a. .	=	2 : 75
Hornhuizen, . .	=	1 : 75
Pietersburen, . .	=	2 : 20
Westernieland en *Saaxumhuizen*, . .	=	2 : —
Winsum, . .	=	1 : —
Adorp en *Harsens*, .	=	1 : 50
Wetsinge, c. a. .	=	— : 33
Obergum, . .	=	1 : 50
Baflo Rasquert, .	=	1 : 50
Den Andel, .	=	2 : 52
Eenrum, . .	=	3 : —
Mensingeweer, .	=	1 : 50
	Somma	*f* 88 : 62

De Directie der Weduwenbeurs, voor de voormalige Classis *Hoorn*, geeft bij dit berigt kennis aan al de Leden dier Beurs, welke hunne achterstallige toelage niet hebben voldaan, dat zij in

dit

die verzuim volhardende tot den 1sten April 1832, zullen gerekend worden, van hun Lidmaatschap te hebben afgezien, en dus op hetzelve na dien termijn alle aanspraak te verliezen.

Hoorn, J. VAN SLOCHTEREN.
den 7den Dec. 1832. J. DIJK.

De Kerkeraad der Hervormde Gemeente van *Gouda*, verlangt eenen bevoegden en geschikten Katechiseermeester en Krankbezoeker, op een jaarlijksch vast traktement van vierhonderd Guldens.

Iemand daartoe genegen zijnde, gelieve zich met de noodige getuigschriften, of in persoon of door vrachtvrije brieven, te vervoegen, bij den ondergeteekenden. G. VAN WARMELO.

Gouda, Predikant.
den 14den Dec. 1832. h. t. Sijn. Scriba

De Correspondens voor de *Boekzaal*, van de Classis van *Zutphen*, Ds. VAN DER LINDEN, verzoekt bij deze, dat hem de Berigten voor dat Tijdschrift voor den 12den van elke maand vrachtvrij, worden toegezonden.

CORRESPONDENTIE.

Het Stukje, getiteld: *Belangrijke bedenking* kan niet geplaatst worden. Aan den Schrijver zullen, op zijn aanzoek, de redenen daar voor, door de Uitgevers van dit Tijdschrift, schriftelijk worden medegedeeld.

Met het Opstel, getiteld: *Het gedrag van een Christen in bange en rampspoedige tijden*, zal de jaargang van dit Tijdschrift voor 1833, geopend worden.

Het Dichtstukje, met het Opschrift: *Het oog op God*, bezit te weinig wezenlijks, om gedrukt te worden.

De

De Brief van B. H. T. behelzende de opgave van een *middel tegen* enz. is te laat ontvangen, om in deze maand te kunnen worden overgenomen, doch in de volgende maand, zal aan des Inzenders wensch voldaan worden.

Van eenige andere Stukjes, die ons geworden zijn, om van tijd tot tijd geplaatst te worden, zal men die gaarne gebruiken, van welke men zich verzekeren kan, dat zij niet reeds elders voorkomen.

De Redactie.

LETTER-NIEUWS.

De Gebroeders van Cleef in *'s Gravenhage* en te *Amsterdam*, hebben gedrukt en uitgegeven:

Geschiedenis des Ouden en Nieuwen Verbonds, leesboek, op nieuw bewerkt naar J. J. HESZ. Met platen en vignet; op velin postpapier, in octavo, gecartonneerd *f* 4 : 80.

Om de Bijbelsche Geschiedenis, wanneer men bij derzelver behandeling, minder het aanvankelijk onderrigt, dan de verlevendiging en uitbreiding van het reeds geleerde op het oog heeft, regt vruchtbaar te maken, behoort dezelve, en van hare zedelijke zijde, en als de geschiedenis der Goddelijke Openbaringen te worden voorgesteld.

Het onderhavig Leesboek is in dien geest bewerkt, en heeft derhalve de bepaalde strekking, om onder het aaneengeschakeld verhalen, het jeugdige gemoed die heilzame lessen, welke met zoo grooten rijkdom in de Bijbelsche verhalen zijn verspreid, diep in te prenten, en om nevens andere leerzame opmerkingen, vooral oplettend te maken op den trapswijzen voortgang van dat hemelsch onderwijs, waarmede eene hoogere tusschenkomst den mensch, begiftigd heeft, en hetwelk door Jezus Christus zijn hoogsten trap van ontwikkeling heeft, bereikt.

Een aanmerkelijk gedeelte van dit Leesboek is gewijd aan de voorstelling der merkwaardigheden uit het leven van Jezus, en mag het tot deszelfs aanbeveling strekken, dat daarin nevens zijne daden en lotgevallen, zijne gesprekken, gelijkenissen enz. in breedere of beknopter omschrijving zijn opgenomen, ten einde Hem in zijne voortreffelijkheid als Leeraar meer van nabij te doen kennen, en den schat bloot te leggen van dat onvergelijkelijk *on-*

der

derwijs, hetwelk ook voor het jeugdige verstand en hart zoo veel aantrekkelijks en nuttigs bevat.

Overigens bieden de afdeelingen van niet grooten omvang, waarin het geheel is gesplitst, en welke in den *Inhoud* zijn aangewezen, een aantal rustpunten aan, tot meer gemak bij het gebruik van dit werk, welks uitvoering men zich vleit, dat niet geheel is beneden de waarde des onderwerps.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit:

I. *De Zaadzaaijer*, verzameld en uitgegeven door OMIKRON, 4de deel 1ste stuk, 90 Cents.

II. B. MOORREES, Leeraar der Gereformeerde Kerk te *Wijk*, in het Land van *Heusden*; Leerreden over 's Heilands raad aan de trotsche en laauwe Laodiceërs, met toepassing op onzen tijd, voorafgegaan door eene voorrede 30 Cents.

III. *Ons Lot is Boven Beslist*, een woord tot troost maar ook tot waarschuwing in deze gewigtige tijden 30 Cents.

IV. De Leer des Bijbels of Bijdragen van en voor Gereformeerde Christenen bij een verzameld, door J. J. E. F. SCHRÖTER, No. 6. Met dit nummer wordt de inteekening gesloten; prijs van dit nummer bij inteekening 62½ buiten inteekening 75 Cents, 1ste deel compleet, bij inteekening *f* 3 : 30. buiten inteekening *f* 3 : 95.

Bij de Boekverkoopers Broedelet en Rijkenberg te *Purmerende*, is van de pers gekomen, en door hen alom verzonden:

Godsdienstige beschouwing der geweldadige aanranding van ons Vaderland, in November 1832. Door D. BROEDELET, rustend Evangeliedienaar te *Purmerende*.

De Schrijver durft rekenen op den bijval zijner Godsdienstige Landgenooten, voor welke hij in de tegenwoordige omstandigheden van eenige dienst wenschte te zijn, door het oogpunt aan de hand te geven, waaruit men dezelve te beschouwen heeft, en uit dit oogpunt tot moed en vertrouwen op te wekken.

Berigt van Inteekening op een *Gedenkboek van Neerlands Roem*, gehandhaafd door de heldhaftige verdediging van het *Kasteel van Antwerpen*, door C. G. WITHUYS.

Ter gedachtenis van de glorierijke verdediging van *het Kasteel van Antwerpen*, heeft de ondergeteekende het besluit genomen, om in ongebonden stijl, het Gedenkboek uit te geven, waarvan bij deze de aankondiging geschiedt.

De Heer WITHUYS, tot de bewerking van hetzelve door hem uitgenoodigd, heeft dien arbeid met geestdrift aanvaard.

Achter het Gedenkboek zal eene afzonderlijke Kronijk van de belangrijkste en opmerkelijkste gebeurtenissen en voorvallen, gedurende het beleg, gevoegd worden.

Het werk, dat de prijs van *f* 5:50. niet te boven zal gaan, zal in gr. 8vo. op best velijn papier worden gedrukt, en versierd zijn met twee uitslaande en drie 8vo. platen; zullende voor hetzelve eene Alphabetische Naamlijst der Inteekenaren worden geplaatst.

De Inteekening geschiedt van nu af tot den 15 Februarij 1833, bij den ondergeteekende en alle Boekhandelaren in het Rijk, bij wien het berigt van Inteekening gratis te bekomen is.

G. J. A. Beijerinck.

Bij A. Kloots, te *'s Hage*, wordt uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

Geschenk voor Kinderen, bestaande in kleine Verhalen, van T. VAN SPALL, Predikant. Met plaatjes. Prijs *f* 1:50.

Wegwijzer door *'s Gravenhage*, bevattende al de wegen, straten en nummers der huizen, benevens de ministerien, gestichten, logementen en koffijhuizen, in deze residentie; met opgave van de verbeteringen en verfraaijingen, sedert eenige jaren in dezelve gemaakt. Met eene platte grondteekening. Prijs 60 Cents.

Morgenwandelingen door en in den omtrek van *'s Gravenhage*; of schoonheden en merkwaardige bijzonderheden, betrekkelijk deze residentie. Eene bijdrage tot de nationale lectuur. Met een Titelvignet. Prijs 4:50.

Belangrijk in deze dagen, is het werkje, getiteld: *Eenige bijzonderheden uit het leven van zekeren Oefeninghouder; door hem zelven beschreven*; waarvan nog eenige Exemplaren te *Amsterdam*, bij W. Brave Jr. en te *Groningen*, bij R. J. Schierbeek, à 80 Cents. te bekomen zijn. Niemand, die het om waarheid te doen is en onbevooroordeeld dit boekje leest, zal zich zijn geld en tijd hier aan besteed, beklagen. Het bewijst dat vele oefeningen zoo al niet met slechte oogmerken, veelal toch verkeerd worden gehouden, en zeer bevorderlijk zijn, om de wanstaltigste denkbeelden van de belangrijkste waarheden van de Godsdienst te vormen.

I N.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1832.

A.

BERG-

Leer-

T.

T.

U.

V.

W.

Z.

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1832.

Egyp-

Lis-

Staat

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1832.

A.

AN-

REGISTER.

CATS,

GOUD-

LEEUW

Stol-

Vos